

Şiriner, İsmail (Ed.) et al.

Proceedings

Political Economy, Crisis & Development – Politik İktisat, Kriz ve Kalkınma

Provided in Cooperation with:

IJOPEC Publication, London

Suggested Citation: Şiriner, İsmail (Ed.) et al. (2011) : Political Economy, Crisis & Development – Politik İktisat, Kriz ve Kalkınma, ISBN 978-0-9568256-1-2, IJOPEC Publication, London, <https://doi.org/10.5281/zenodo.1291792>

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/180028>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

Political Economy, Crisis & Development

Politik İktisat, Kriz ve Kalkınma

Editors

Editörler

İsmail Şiriner

Farhang Morady

Janusz Mika

Murat Aydın

Şevket Alper Koç

Hakan Kapucu

Emrah Doğan

IJOPEC
PUBLICATION

London

ijopec.com

Istanbul

Political Economy,
Crisis & Development
Politik İktisat,
Kriz ve Kalkınma

Editors
Editörler

İsmail Şiriner
(*Kocaeli University*)

Farhang Morady
(*University of Westminster*)

Janusz Mika
(*Silesian University in Opava*)

Murat Aydın
(*Çanakkale Onsekiz Mart University*)

Şevket Alper Koç
(*Kocaeli University*)

Hakan Kapucu
(*Kocaeli University*)

Emrah Doğan
(*Namık Kemal University*)

First Edition, April 2011, London / UK

Reprint and Permission Service

International Journal of Politics & Economics

IJOPEC Publication (London / United Kingdom)

www.ijojec.com

Email: info@ijojec.com

Copyright © 2011, www.ijojec.com, IJOPEC Publication

Designed by Kasım Ertürk, Cizgeadam Tanıtım. kasimerturk@cizgeadam.com.tr

ISBN: 978-0-9568256-1-2

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, transmitted in any form or by any means electronically without author's permission. No responsibility is accepted for the accuracy of information contained in the text, illustrations or advertisements. The opinions expressed in these chapters are not necessarily those of the editors or publisher.

A catalogue record for this book is available from Nielsen BookData and the British Library, Library of Congress Cataloguing in Publication Data Available

Printed in Turkey

By Kayhan Printing Co Ltd. Istanbul, Turkey

Contents

<i>Contents</i>	III
<i>Preface</i>	VII
<i>Önsöz</i>	IX
<i>Introduction</i>	XI
<i>Giriş</i>	XV
1 Globalization, Value Theory and Crisis	19
<i>Cyrus Bina</i>	
2 Globalisation and Ideology: Towards a Radical Alternative to Neo- Liberal Globalisation	25
<i>Mike O'Donnell</i>	
3 The Global Crisis as the Turning Point of Globalization	41
<i>Özlem Arzu Azer - Hüseyin Tamer Hava</i>	
4 Krizin İktisadı – İktisadın Krizi	49
<i>İrfan Kalaycı - Barış Aytekin - Berna Balcı İzgi</i>	
5 Kriz ve Kalkınma: Geçmişten Ders Alma	71
<i>Murad Tiryakioğlu</i>	
6 Post Keynezyen İktisadı Birey ve Post Keynezyen İktisat Metodolojisinde Krizlerin Dinamikleri Üzerine Yazınsal Bir İnceleme:1929 ve 2008 Krizi Karşılaştırması	89
<i>Ömer Tuğsal Doruk</i>	
7 Schumpeter's Long-Term Economic Development Based on Innovations: Baťa's Entrepreneur's Benefit for Development of Region Zlin	109
<i>Vladimír Čubok - Dana Šrámková</i>	
8 Effect of Neoliberal Policies on Economic Development in the Case of Asian Tigers	123
<i>Volkan Öngel - Füsun Çelebi</i>	
9 Ekonomik Suçlar ve Kriz	135
<i>Sıdıka Akdeniz - Fatih Mehmet Öcal</i>	
10 Islamism, Globalisation and Development in Iran and Turkey: Fundamentalism or Reconciliation with Capitalism?	153
<i>Farhang Morady - İsmail Şiriner</i>	

11	Development of Islamic Banking in Turkey During Global Financial Crisis (2005-2010)	185
	<i>Hakan Kapucu</i>	
12	Global Crisis and Late Development: Internationalization of Turkish Finance Capital	201
	<i>Özgür Öztürk</i>	
13	Küresel Finansal Krizin Temel Kalkınma Göstergeleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği	219
	<i>Orhan Çoban - Nihat Doğanalp</i>	
14	Relation of Post-1980 Outward-Oriented Growth Model with Crises in Turkey's Economy	231
	<i>Erkan Tokucu - Zekayi Kaya</i>	
15	Maliye Politikalarının Sosyal İçeriğinin Korunmasında Mali Uyum ve Optik Kırılma Sorunu: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirme ve Türkiye için Politika Önerileri	255
	<i>Eren Çaşkurlu - Cem Barlas Arslan</i>	
16	Evaluation of the Facts of Financial Fragility	281
	<i>Sadi Uzunoğlu - Gökhan Sönmezler - Ahmet Atakişi</i>	
17	Küresel Değer Zincirlerine Eklemlenmenin İşgücü Piyasağlarına Yansımaları: Gemi İnşası Küresel Değer Zincirinde Bir Halka Olarak Tuzla Tersaneleri	289
	<i>Sibel Çaşkurlu</i>	
18	Türkiye'de Kriz, Kadın Emeği, Hükümet Söylem ve Politikaları	315
	<i>Betül Urhan</i>	
19	Analyzing Full Service Airline – Low Cost Carrier Competition in Liberalized Domestic Air Travel Markets	333
	<i>Şevket Alper Koç - Hakkı Cenk Erkin</i>	
20	The Role of Tax Policy on Struggling Unemployment During Economic Crises: Turkey Case for 2008-2010 Economic Crisis	349
	<i>Murat Aydın</i>	
21	Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, Kent Kalkınmasına Yönelik Çalışmaları: Parti Programı ile Gerçekleştirilen Uygulamaların Karşılaştırılması	371
	<i>Halil Emre Deniz</i>	

22	Sanayinin Kente Etkisine Radikal Bir Örnek Olarak Dilovası <i>Ayşegül Kanbak</i>	383
23	Kentsel Mekâna Katılım Açısından Kriz ve Sakatlık İlişkisinin Değerlendirilmesi <i>Nihal Şirin Pınarcıoğlu - Makbule Şiriner Önver</i>	397
24	Kriz Çözücü Bir Araç Olarak Kentsel Mekana Müdahale Süreci, Biçimleri ve Toplumsal Sonuçları: İstanbul Örneği <i>Şükrü Aslan</i>	409
25	The Dynamics of Turkish Foreign Trade Strategy and its Effects to Employment <i>Emine Tahsin - Levent Dölek</i>	423
26	1960 Askeri Darbesi ve Adalet Partisi İktidarı Dönemi Ekonomik Politikalarının Türk Sineması Entelektüellerine ve Türk Sinemasına Yansımaları: <i>Karanlıkta Uyananlar-1964 ve Bitmeyen Yol-1965</i> Filmlerine Dönemin Siyasal Olayların Yansımaları <i>Emrah Doğan</i>	439
27	International Air Travel Under the Effects of Liberalization and Globalization <i>Şevket Alper Koç - Hakkı Cenk Erkin</i>	451
28	Türkiye’de ‘İslami Turizm’in Gelişimi: 2002–2009 <i>Mustafa Doğan</i>	471

Preface

This journal consists of proceedings that have been accepted as eligible by the editors and presented in the Second International Conference of Political Economy: Crisis and Development. It is a continuation of the previous book 'Politik İktisat ve Adam Smith' that was the first in the series of Conferences of International Political Economy. The Second Conference was organized by Kocaeli University in Turkey in collaboration with the University of Westminster in the UK and Silesian University in the Czech Republic, held on 16-18 September 2010. Various institutions and organizations supported the conference including Social Research Foundation (SAV), The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) and Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey), with financial assistance from the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT), Kocaeli Chamber of Industry (KSO).

We would like to thank all the invited speakers and scientific committee for their support and leadership in the organization of the conference as well helping us to put together this book. We are deeply grateful to Prof. Dr. Sezer Sener Komsuoglu, the rector of Kocaeli University and Prof. Dr. Abdurrahman Fetahoglu, the Dean of Faculty of Administrative and Economic Sciences. In addition, we offer special thanks to Dr. Rudolf Zadec, the Rector of the Silesian University; Dr. Bohumil Fiala, the Dean of the Faculty of Business Administration in Karvina and Dr. Cezary Mizia from the Faculty of Business Administration in Karvina, Associate Prof. Yılmaz Kılıçaslan, from the Department of Economics in the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Anadolu University; Prof. Dr. Paul Zarembka, the editor of Research in Political Economy; Prof. Dr. Mike O'Donnel and Umit Cetin from University of Westminster; Ali Bilge and Hasan Dudu from İktisat, İşletme ve Finans Journal; Ayhan Zeytinoglu, the chairman of Kocaeli Chamber of Industry; Central Bank of the Republic of Turkey, the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK), Ali Dasdögen from Kayhan Publishing, Kasım Ertürk and Azize Ertürk from Art and Advertising Director of Çizgeadam for all their contributions. Also we are indebted to members of the organizing committee who worked in the kitchen of the conference and Ass. Bilge Ercan, Ass. Ozan Gönüllü, Ass. Arda Ercan, Ass. Doga Basar Sariipek, Ass. Gunay Aydin, Ass. Arzu Ozsoy, Lect. Emre Denis, Ergun Sarıcı, Zeki Sert, Mustafa Sarı from the Conference Secretary who deserve to be mentioned for all their cooperation.

Önsöz

Bu konferans kitabı ilki “Günümüzde Adam Smith” teması ile başlayan Uluslararası Ekonomi Politik Konferanslar serisinin ilk kitabı olan “Politik İktisat ve Adam Smith” kitabının devamı niteliğinde olup, “Kriz ve Kalkınma” ana temalı II. Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı’nda sunulan editörler tarafından seçilmiş bildirilerden oluşmaktadır.

Kocaeli Üniversitesi (Türkiye), Westminster Üniversitesi (İngiltere) ve Silesian Üniversitesi (Çek Cumhuriyeti) tarafından 16-18 Eylül 2010 tarihleri arasında Kocaeli’de ikincisi düzenlenen Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı’nın ana teması “Kriz ve Kalkınma” olarak belirlenmiştir. Sosyal Araştırmalar Vakfı (SAV), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye) tarafından akademik olarak, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Kocaeli Sanayi Odası (KSO) tarafından finansal olarak desteklenen konferansta genel olarak krizin ve kalkınmanın ekonomi politığının, bu iki kavramın tüm siyasal, toplumsal, küresel ve sistematik boyutları üzerinden ele alındığı bir konferans olmuştur.

Öncelikle konferansın gerçekleştirilmesinde katkı sunan davetli konuşmacılar ve bilim kurulu üyelerine sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Konferans serisinin başlatılması ve ardından politik iktisat kitaplar serisi olan bu ikinci kitabın gerçekliğe taşınmasında ve ortaya çıkmasında önümüzü açan ve desteğini hiç esirgemeyen Kocaeli Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sezer Şener Komsuoğlu ve Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Abdurrahman Fettahoğlu başta olmak üzere, Silesian Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Rudolf Zadec, Karvina İşletme Fakültesi Dekanı Dr. Bohumil Fiala ve sosyal bilimler öğretim üyesi Dr. Cezary Mizia, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Yılmaz Kılıçaslan, Research in Political Economy editörü Prof. Dr. Paul Zarembka, Westminster Üniversitesi öğretim elemanı Prof. Dr. Mike O’Donnel ve Ümit Çetin, İktisat İşletme ve Finans Dergisi’nden Ali Bilge ve Hasan Dudu, Kocaeli Sanayi Odası Başkanı Ayhan Zeytinoglu, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, TÜBİTAK, Kayhan Matbaacılık’tan Ali Daşdoğan, Çizgeadam Tanıtım Reklam Sanat Yönetmeni Kasım Ertürk ve Azize Ertürk’e tüm katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz. Ayrıca konferansın mutfağında çalışan düzenleme kurulu üyelerinin her birine ve isimlerini burada anmayı sonsuz hak eden Konferans Sekreteryası’ndan Arş. Gör. Bilge Ercan, Arş. Gör. Ozan Gönüllü, Arş. Gör. Arda Ercan, Arş. Gör. Doğa Başar Sarıipek, Arş. Gör. Günay Aydın, Arş. Gör. Arzu Özsoy, Öğr. Gör. Halil Emre Denis, Ergün Sarıcı, Zeki Sert, Mustafa Sarı’ya tüm katkılarından dolayı sonsuz minnettarız.

Introduction

The eruption of World War One was a shattering blow to liberalism: it challenged the idea that economic interdependence and the free market would be enough for growth and prosperity. The economic chaos between the wars also showed the inability of countries to agree on economic stability. However, the world economy after the Second World War witnessed a different experience with the state taking an active role in safeguarding its domestic economic objectives: economic growth, ensuring full employment, development, and maintaining relative distribution of income.

Post war Keynesianism became the accepted economic orthodoxy following the 1930s depression. Keynesian stimulus spending, aimed at boosting consumer demand to fight recession, was held responsible for inflation with no answers for the 1970s crisis. The shift in policy became inevitable as different governments felt pressurized to reorganise the supply-side economics, tax cuts, economic deregulation and privatization, and cuts in social welfare. These policies led to a tremendous build-up of debt. Monetarism replaced fiscal policy, and cheap credit came to be seen as the solution to economic crisis. It became extremely difficult for LDCs with very little or no economic growth to manage their development. Globalization, free market liberalism, with curtailing state intervention was put forward as the only alternative for economic development, increasing opportunities for investment and growth. The role of the state, it was emphasised, should only be limited to the areas where it could facilitate the market. Indeed both for the less developed and developing countries the task was to open their national markets to international capital.

The crisis of capitalism and huge debt of developing countries in the 1980s caused major difficulties for less developed countries. During the 1970s banks committed large sums of money to particular Latin American countries and, by 1982, the 9 largest banks in the USA had committed over twice their combined capital basis to a handful of developing countries. With the change in US economic policy, interest rates shot up and the time allowed for a debtor country to repay its debts generally became shorter. In 1982, Mexico's announcement that it could no longer service its foreign debt marked the beginning of the debt crisis.

The heavily indebted governments had little choice but to seek help from the Bretton Woods institutions, initiating a new phase in economic development, focused on conditionality-based lending. At a 1989 conference held in Washington to consider the progress achieved by LDCs in promoting policy reforms since the debt crisis of the 1980s, John Williamson, an economist holding posts at the World Bank and the IMF, was encouraged by the transformation of some of the LDCs. The Washington Consensus included various measures and policies such as fiscal discipline, reform in public expenditures, financial liberalisa-

tion, tax reform, trade liberalisation and encouragement of foreign investment and privatisation. The reforms varied from country to country and became the accepted norm around the world, especially as the IMF and the World Bank began to enforce their policy on LDCs. IMF conditionality meant that governments had to reduce public spending, reverse land reforms, interrupt social programs, close regional development schemes and privatise national industries.

The IMF and World Bank represent the form of 'disciplinary neo-liberalism': the increased power of capital to discipline the state and labour through the implementation of policies such as the Structural Adjustment Programs (SAPs). These are neo-liberal policy reforms that focus on diminishing government spending and increased competition, dominated by the interests of large multinational corporations (MNCs) and financial groups, extensively deteriorating the social conditions of the poorest people in the region. By the turn of the century, the idea of neo-liberalism had gained momentum claiming that it could provide the best way forward for the development of the Third World. Bhagwati (2004) hails the success of neo-liberalism and globalisation when he asserts the positive impact of free trade, integration of the Third World into the world economy and elimination of poverty. China and India were the core evidence for neo-liberals as they have opened themselves up to increased foreign trade and foreign direct investment in 1987.

The economic crisis of the 1990's caused deep impacts on poor and vulnerable countries. Those suffering from the economic crisis forced their governments to reconsider the development policies. The inflated crises and chronicle failure of development diverted the focus to inadequate applications – personal inadequacy - instead of the consequences of neoliberal economic policies itself. Many criteria like depth structure, deficiencies on current accounts, budget deficits, inflation, unemployment, foreign exchange stocks, banking systems, short-term capital movements and political actions have been determinant on these economical crises suffered all along. Nonetheless, only trying to explain the crises by looking at a country's internal dynamics is equivalent to ignorance of the global economical process. The economical crises are influenced mainly by over-production caused through accumulation process, profit conflict arising from industrial relations between labour and capital, intensive competition of international capital, emerging financial and speculative capital accumulations.

Effects felt as a result of the crises include income distribution effect and wealth redistribution effect and income transfer effect. While some countries can turn these to positive conditions, most are experienced negatively. As GDP decreases, debts and unemployment rates increase, balance of payments deteriorate and compromises forms of economic development and growth, economic

stability and income distribution that are fundamental aims of the countries. This conference and the papers in this journal aim to generate grounds through which all aspects of the political economy of crisis and development can be discussed.

In order to understand both the crises and the reproduction mechanisms of the economic system, it is necessary to take a historical approach to the process of economic policy change. In this context, this journal will decode the processes of crises, stability, development, and growth. These dynamics range from banking to industry, from the use of technology to flexible labour organization, from export-led growth strategies to relations of economic dependency. To this end, papers that evaluate both the academic/theoretical and political/hegemonic/ideological dimensions of these processes have been given priority.

We hope this edited journal with papers chosen from proceedings presented in the Second International Conference of Political Economy will be of assistance to those who study crisis and development in Turkey and elsewhere.

March 2011

İ. Şiriner, F. Morady, J. Mika, M. Aydın, Ş. A. Koç, H. Kapucu, E. Doğan

Giriş

Klasik liberal düşünceye dayanan serbest piyasa mekanizmasının az gelişmiş ülkelerde, ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamada yetersiz kalması, Birinci Dünya Savaşından sonra birçok ülkede kalkınma planlamasının önem kazanmasına, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise kalkınma planları ile iktisadi ve sosyal yaşama bilinçli bir şekilde müdahale etmelerine neden olmuştur. Zamanla da kamunun ekonomik faaliyetlerinin temel amaçları; ekonomik büyüme ve gelişmenin sağlanması, ekonomik istikrarın sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması olarak ifade edilmiştir.

Kamunun ekonomik amaçları arasında yer alan ekonomik büyümenin sağlanması, üretimin ve kişi başına gelirin artmasını anlamına gelmektedir. Ancak bu durum ekonomide yapısal değişikliklerin de olduğu, anlamını taşımamaktadır. Bu nedenle azgelişmiş ülkelerde iktisadi, sosyal ve kültürel yapının da değiştirilmesi yani iktisadi kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Bunun içinde; kişi başına düşen gayrisafi milli hâsılanın arttırılması, üretim biçiminde yapısal değişimin sağlanması, teknolojik yenilikler gerçekleştirilmesi, sanayi kesiminin milli gelir içindeki payının arttırılması, sosyal ve kültürel yapının da geliştirilmesi hedeflenmektedir. Çünkü kalkınma kavramı, ekonomik performansın da ötesinde, ülkeler açısından hedeflenen düzeyde bir refah artışı ortaya koyabilmek için gerekli düzenlemelerin yapılarak, koşullarının oluşturulmasıdır. Bu yüzden iktisadi kalkınma kavramı, daha çok azgelişmiş ülkeler için kullanılan bir kavram olarak ortaya konulurken büyüme; gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için kullanılan bir kavram özelliği taşımaktadır.

Devletlerin üstlenmiş olduğu temel amaçları ise özünde bir bütündür. Çünkü iktisadi büyüme ve gelişmesini sağlayamayan bir ülkenin, ekonomik istikrarını sağlaması ya da adil bir gelir dağılımını gerçekleştirme pek de mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle belki de devletlerin en önemli amacı, ekonomik büyüme ve gelişmelerini sağlamak olduğunu söylemek mümkündür.

21. yüzyılda küreselleşmenin de etkisiyle yatırım ve üretimin ulusal sınırları aşarak, üretimin mal satılan dünyaya doğru genişlemiştir. Diğer bir ifadeyle piyasa mantığını engelleyen her türlü kolektif yapının yok edilmesi gerektiğinin savunulduğu ya da devletin sadece piyasanın olmadığı alanlarda aktif olarak yer alması gerektiğinin savunulduğu bir düşünce yapısı hâkim olmaya başlamıştır. Bu düşünce yapısının altında yatan temel sebepler ise; uluslararası sermayeyi çekebilmek, teknolojilerden yararlanmak, bilgiyi paylaşabilmek, küreselleşmenin dışında kalmamak gibi amaçlar olmuştur. Çünkü tasarruf sıkıntısı çeken ülkelerde yatırımların canlandırılması ve sonuçta ülke refahının artması ancak bu yolla mümkün olmuştur. Bu yüzden sermayeye kolay ulaşım, bazı ülkeler için önemli bir fırsat olmuştur. Bu amaçlar altında azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üzerine düşen ise, ulusal pazarlarını uluslararası ser-

mayeye açmak ve gerekli reformları hayata geçirmek, ekonomik faaliyetlerin piyasa güçleri tarafından belirlenmesine izin vermekten geçmiştir.

Krizler içinde buldukları dönemin koşullarından etkilendikleri için, etkilendikleri dönem koşullarına bağlı olarak kendilerine özgü nitelikler de sergilerler. Raymond Goldsmith'in ifade ettiği gibi, krizleri tarif etmek zordur, ancak karşılaşıldığında fark edilir. Krizler ancak yine de kendilerini besleyen iç ve dış birçok faktörün bir araya gelmesinden ortaya çıkmakta, ülkeleri istikrarlı bir durumdan istikrarsız bir duruma sokarak, ekonomisinde ani ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkardığı olaylar neticesinde, mikro ve makro değişkenlerini sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; 1997-1998 yılları arasında Doğu Asya ülkelerinde (Tayland, Filipinler, Güney Kore, Malezya ve Endonezya), 1994-2002 yılları arasında Latin Amerika ülkelerinde (Meksika, Brezilya ve Arjantin), 1998 yılında yaşanan Rusya'da, 1994, 1999, 2000-2001 yıllarında Türkiye'de ya da en son Amerikan ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen 2008 küresel krizi gösterilebilir.

Ekonomik küreselleşmenin getirmesi olası fırsatlardan yararlanamayan ve gereksiz görülen kalkınma politikalarının da olmayışı özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik krizler önemli sonuçlar yaratmıştır. Şenses'e (2009) göre, 1970'ler ortaya çıkan petrol krizi ve ardından gelen borç krizi ile birlikte IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarca kalkınma politikalarının tasfiyesi ve krizin aşılabilmesi için neoliberal ekonomi politikalarını dünyanın pek çok kesiminde ve özellikle de az gelişmiş ülkeleri de içine alacak biçimde yaygınlaştırmasıyla yeni bir birikim sürecine geçilmiştir. Bu süreçle birlikte her kriz ardından yeniden yapılanma adıyla yeni bu politikaların yaygınlaşması ve derinleşmesiyle sonuçlanmıştır. Bir diğer ifadeyle neoliberal ekonomi politikalarının 1970'lerle tek alternatif olarak uygulanmaya başlaması ve kalkınmanın "tarihin karanlığına" bırakılmasının önu açılmıştır. Ancak 1990'a yaklaşırken ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaya başladı. Neoliberal ekonomi politikaları ile rafa kaldırılan kalkınma politikalarıyla birlikte ekonomik krizlerin ortaya çıkma sıklığı, derinliği ve korumasız bırakılan büyük kitleler üzerinde çok önemli tahribatlara yol açtı. Neoliberal politikalar ile ortaya çıkan krizler ve gerçekleştirilemeyen kalkınma yerine gelir dağılımında artan uçurumlar ile karşı karşıya kalındı. Özellikle ekonomik krizler ile birlikte ortaya çıkan bu durum kalkınma politikalarına olan ilginin de yeniden canlanmasına, gündeme gelmesine yol açtı. Ancak artan krizler ve derinleşen az gelişmişlik, neoliberal ekonomi politikaları ve sonuçlarını sorgulamak yerine ekonomi politikalarının uygulanma ve uygulayan kesimlerin yetersizlikleri ile ilişkilendirilmeye başlandı. Ekonomik krizlerle karşılaşılmasında kuşkusuz; ülkelerin borç yapıları, cari açıkları, bütçe dengeleri, enflasyonları, işsizlik oranları, döviz rezervleri, bankacılık sistemleri, kısa vadeli sermaye hareketleri, politik yapıları gibi birçok faktör de etkili olmuştur. Ancak yinede krizin nedenlerini sadece ülke içi dinamikler ile

sınırlamak küresel ekonomik işleyişini görmemekle eşdeğerdir. Yeldan'ın da altını çizdiği gibi ekonomik krizlerin temel nedeni birikim sürecinin yarattığı aşırı üretim, sermaye/emek çelişmesine dayanan endüstriyel ilişkinin beslediği kar sıkışması, uluslararası kapitalist rekabetin yoğunlaşması ve finansal sistemin serbestleşmesi sonucu yükselen finansal sermaye ve spekülâtif birikimin tercihlerinin sanayi yatırımlarının önüne geçmesi ve bunun her kriz sonrası yeniden yapılanma ile tekrar etmesi olmuştur.

Yaşanan krizler neticesinde; gelir etkisi, gelir dağılımı etkisi, servet etkisi, servetlerin yeniden dağılımı etkisi, gelir transferi etkisi gibi birçok etkiyi ortaya çıkarmaktadır. Bu etkileri bazı ülkeler olumluya çevirebilirken, büyük bir çoğunluğu bundan olumsuz olarak etkilenmektedir. Çünkü GSMH düşmekte, borçları artmakta, işsizlik oranları yükselmekte, ödemeler dengeleri bozulmakta ve benzeri birçok olumsuz etkinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tüm bunların sonucunda ise ülkelerin temel amaçları olan; ekonomik kalkınma ve gelişme, ekonomik istikrar ve gelir dağılımından da ödün verilmesine neden olmaktadır.

Bu konferans ve dolayısıyla bu kitap, krizin ve kalkınmanın toplumsal gerçekliğinin sınırlı bir alan üzerinden analiz edilmesi veya parasal/finansal ve büyüme gibi birtakım değişkenler üzerinden açıklanması yerine, krizin ve kalkınmanın ekonomi politığının tüm yönlerini kapsayıcı bir biçimde tartışan bir zemin oluşturmuştur.

Kriz ve kalkınmanın, tarihsel bir yaklaşımla ve ekonomi politikalarındaki değişim süreci ile birlikte ele alınması ve analiz edilmesi hem krizi anlamak, hem de ekonomik sistemin yeniden üretim mekanizmalarını kavramak için gerekli görülmektedir. Bu bağlamda kitap, yaşanan kriz, istikrar, kalkınma ve büyüme süreçlerinin dinamiklerini çözümlenmeye yönelmiş ve bu dinamikler bankacılıktan sanayiye, teknoloji kullanımından esnek emek örgütlenmesine, ihracata yönelik büyüme stratejilerinden iktisadi bağımlılık ilişkilerine kadar uzanmaktadır. Sürecin, gerek akademik/kuramsal, gerekse siyasal/hegemonik/ideolojik düzeylerde değerlendirilmesi kitapta yer alan çalışmaların seçiminde öncelikle yer almıştır.

İkinci Uluslararası Politik İktisat Konferansı'nda sunulan bildirilerin bazılarında oluşan bu derleme kitabın Türkiye'de kriz ve kalkınma üzerine çalışma yapanlara katkı sağlaması umuduyla...

Mart 2011

İ. Şiriner, F. Morady, J. Mika, M. Aydın, Ş. A. Koç, H. Kapucu, E. Doğan

1

Globalization, Value Theory and Crisis

*Cyrus Bina*¹

Introduction

My purpose in this keynote presentation is to articulate that value theory underpins mature capitalism and that the fast-paced technological change and hyper-competition are not only basic ingredients of today's globalization but also essentially the very roots of worldwide volatility and financial crisis. Here, I wish to emphasize that the cause of present global crisis resides not in the sphere of circulation but within the production process in which surplus value originates. Disbursement and churning of money and credit only extend the life of the readily produced old value, in anticipation of fast emerging new value across the board. The existing worldwide financial crisis is the symptomatic of globalization and restructuring of capital technological change across the globe. Consequently, even if one were to impute all the blames on the financial crisis, for instance characterizing it as financialization, a stand-alone focus on fictitious capital is but a silly and pointless tautology. Finally, based on my earlier work, I wish to argue that both advanced capitalist countries and less developed countries are seamlessly subject to universal brunt of technological change across the globe. Here, the epoch of globalization is a display of potentiality of capital turned into actuality as a border-less transnational social relation before our eyes.

Technological Change and Globalization

It is a common experience that all purposeful human activity goes hand in hand with the standing technology and thus, essentially, nearly all unemployment is sanctioned by change in technology. Hence reduction in the value of labor power (per unit of output) across the global divide is the consequence. Here, while technology appears as an external and alien force, its very existence nevertheless springs from the internal dynamics of labor process itself; and its uni-

¹ Cyrus Bina is Distinguished Research Professor of Economics at the University of Minnesota (Morris Campus) USA. He can be reached at binac@umn.edu; Website: <http://cda.morris.umn.edu/~binac/index.htm>

versal effect is the cheapening of labor power beyond the domain of individual capital. With the introduction and diffusion of technological innovations, social labor productivity rises and eventually transforms an ever larger quantity of raw materials and means of production into an ever increasing quantity of cheaper commodities. At the level of social capital, technological change increases the technical composition of capital (TCC), which in turn decreases the proportion of use value of variable capital relative to use value of its constant counterpart. This leads to an increase in organic composition of capital (OCC), an increase in value composition reflecting the increase in TCC, prior to the newly-emerged value in line with new technology. After the dust settles, so to speak, the renewed circuit of social capital embodies generalization of this newer technology in terms of a much reduced magnitude of value, prices of production, and market prices across the geography of production.

The analysis of technological change in capitalism, therefore, necessitates a three-way distinction among TCC, OCC, and VCC, which *inter alia* denotes the change in the magnitude of value before and after the technical change through crisis. Moreover, these dynamics are the essential ingredient of the continuity and change within the production process via the periodic crises of restructuring and renewal in all market-oriented capitalist economies. This position is consistent with Marx's theoretical focus and dynamics concerning the effect of technology, devaluation of labor power, and the law of tendency (and internal counter-tendency) of falling rate of profit.

For capital to emerge as a unique *de facto* global entity, it is essential that there will be a global social circuit in place in its commodity, money, and productive forms, thus inaugurating the unification of spheres of circulation and production, and facilitating the transnationalization of capital worldwide. These definite forms, *i.e.*, commodity capital, finance capital, and productive capital, are themselves representative of the movement and thus a moment of social capital (as a whole) in transformation. Historically, this task has been accomplished through the cumulative transnationalization of commodity, money, and productive capital, thus establishing and spreading a complete network of social capital globally. To be sure, the rise of colossal and integrated entities, known as transnational corporations (TNCs), which are now prevalent and operating throughout the world, is but an aspect of this process. As a result, while the existence of TNCs is contingent upon the precondition of transnationalization of commodity and money forms, these mega corporations owe their existence to the transnationalization of social capital and globalization of technology. Finally, the process of deskilling of laboring population is simultaneously intertwined with creation and construction of newer skills. Hence, the same fast-changing, hyper-competitive forces that deskill the labor force bring about newer skills compatible with production and reproduction of social capital. Consequently, the craft-oriented Braverman-type arguments often misjudge the dynamics of mature capitalism.

Speaking of the spread of TNCs by itself is not sufficient for epoch of globali-

zation. Since sufficiency of globalization is where the entire social relations of capital and thus social capital will take hold over the entire globe. That is where the social whole is in complete conquest of the entire mode of production. This social whole, we contend, has emerged roughly since the early 1970s and vigorously taken hold ever since. Contrary to the Keynesian economics contention, we are living in a newly-formed global social relation beyond the boundaries of nation-states. This world is also beyond the thesis of monopoly capital and orthodox theory of the International relations. Today's globalization has rendered obsolete the international system which was centered on conceptual building blocks of nation-states and national economies.

Overcoming National Boundaries

Given the pertinent question of cheapening of the labor power across the geography of production, we now need to reexamine the relationship between the evolution of capitalism in the advanced capitalist countries (ACCs) and its development in the less developed countries (LDCs) beyond the national boundaries. In this context, attention must be directed toward the global conquest of capitalist mode of production, from its potentiality in Marx's time to its bold and omnipresent actuality of today. This evolutionary view is not only a challenge to the so-called monopoly capitalism thesis but also contrary to what is dubbed as the center-periphery divide that underpins both the Dependency Theory and the World System Theory. The after World System theory is not needed when this correction is done. Geographical expansion of social capital has always been disruptive and with uneven pace. Here, however, uneven economic development reveals itself both intranationally and internationally among both ACCs and LDCs. The context of the conjunction of these two categories has rendered further significance since World War II.

First, a large number of post-colonial states have emerged from the colonial division of labor and "primitive accumulation" of capital. Import-substitution and its sequel, export platform, industrialization were universal economic strategies that, by and large, prepared these countries to overcome their internal barriers to capitalist development and facilitated their entry into the postwar international market. These strategies led to internal propagation of capitalism within many of these countries, and thus paved the way for embracing the external penetration of transnational capital. A careful examination of post-World War II land-reform programs in the Third World would unmistakably point to widespread separation of the immediate producer from means of production globally. This resulted in enormous supply of potential wage-labor for import-substitution and, subsequently, export-led industries in many LDCs as massive rural unemployment and disguised (urban) unemployment had become the hallmark of these countries. Here, creation of the home market went

hand-in-hand with penetration of the world market.

This is the initial attempt at completion of global circuit of social capital and thus the unity of spheres of circulation and production beyond natural as well as socially-constructed boundaries, such as nation-states. Yet, the real subsumption of labor under capital could not be obtained a *sui generis* status as a mode of production by the introduction of machinery alone. This required limitation of the working day, which in turn implied the importance of class struggle and enactment of appropriate protective legislation on behalf of the working class. Here, successive introduction of the machinery has been obstructed by the elasticity of working day itself. Today, in many LDCs, more or less, the statutory limitation of working day is in place. However, in these societies, the length of average working day is considerably longer than their ACC counterparts. In some LDCs, especially in traditional sectors, the length of working day has yet to be politically established. This is particularly critical in countries in which the employment of child labor is prevalent.

Second, over time, there emerged a series of organizational as well as technological transformations that have revolutionized the labor process in the ACCs. The motivation for these changes -- a sign of expanded and intensified real subsumption of labor under capital -- was an insatiable appetite for expansion of relative surplus value. These transformations have had only one purpose: to cheapen labor power thus reducing the relative portion of necessary labor time to surplus labor time spent in production across the board. In a nutshell, it is the basic underlying motivation for capitalist production as a whole, whether expressed in neo-Taylorism, self-directed work teams, Fordism, neo-Fordism, flexible-and-lean production systems; or the computerization of production through computer-aided design/computer-aided manufacturing or robotics. In this context, several decades of intense devaluation and displacement of workers in the ACCs find their cumulative application, in one giant step, in the labor processes within the LDCs.

Crisis and Finance Capital

Crises are part of the DNA of capitalism and, as such, constitute as its distinguishing feature that grants historical specificity to this mode of production. However, our materialist method needs to start off with crisis in concrete and investigate the possibility of crisis, before its definite historical manifestation into actuality. In other words, for us (as for Marx) there is no such thing as an abstract concept before its concrete counterpart in everyday life. In this sense, current global crisis is unique, even though it must be the very product of general tendencies of capitalist production as a whole.

In this arena, time is money so to speak as the rapid change in technology sets the pace of both creative destruction (creation and destruction of use-val-

ue, a la Joseph Schumpeter) and destructive creation (preemptive destruction of exchange value by an ever rising speed of newer technology and replacement of new, unused, commodities, based on my own work) in an ever rapid pace. This is an engine of change and the origin of time-is-money in production of surplus value. The role of fictitious capital is to act toward the preservation of the existing value, in money form, churning and stretching it within the sphere of exchange by any means necessary even by creation of IOU upon IOU in limitless (and unregulated) issuance of fiat, say, in credit swap obligation (CDO). The higher the pace of technological change, thus the speed of creation and destruction of value in production, the higher shall be the appetite and desperation for preservation of value (of money) in the sphere of exchange. And just because the latter is able to stretch the existing value (i.e., the previously produced value in money, credit or even in, notional, derivative forms), it should neither render finance (capital) arbitrarily hegemonic over the reproduction of capital as a whole nor exempt it from the necessity of surplus value production (in conjunction with value formation) by selective petty-bourgeois observation, despite finance capital's malleability and semi-autonomous outlook.

According to Marx, fictitious capital, while real as the reality of this conversation in this conference, it is rather fictitious in that it cannot produce surplus value from thin air; it can only help stretching it in the process of fast-evaporating value in circulation. Finance is a sphere in which the representation of a given value changes its form, say, from cold cash to stocks, without adding to the productive capacity and wealth of the society. It only redistributes wealth similar to the gambling casino. That is why individuals who work in such occupations as this are identified as unproductive labor, despite their stressful, say, 16-hour day work and probable heart attacks at age 50. This is an important distinction in political economy, a distinction that is lost on vulgar economists (orthodox and heterodox alike) and finance junkies whose superficial observation and their vested interest compel them to look at the fragmented picture of reality.

Concluding Remarks

The subject of globalization is still riddled with controversy across the political spectrum from the right to the left. We have demonstrated that today's globalization has an epochal significance beyond common economic categories. The world economy is not only bigger but is terribly different from what it was before the 1970s. Yet, many protagonists in the globalization debate often resort to business-as-usual economic reasoning and mundane conclusions in order to prove or disprove their contested points.

Our attention here is focused on the validity and illuminating role of Marx's Labor Theory of Value in understanding the limitless spread of capitalist so-

cial relations in today's twenty-first-century reality. Value theory represents the most universal aspect of capitalism today. This universality implies an across-the-board formation of value and worldwide cheapening of labor power. Today, the simultaneous skilling and deskilling of labor, in conjunction with change in technology, manifests itself in universality of the law of value beyond the border of nation-states. And deskilling thesis, advanced by neo-Marxist Harry Braverman, is but a half-truth based on false impression of Marx's methodology and the lack of adequate understanding of real competition in capitalism.

There are two essential hierarchical levels within social relations in capitalism: (1) the overall social structure and (2) the congruent institutions at work in each social stage. Both the structure and institutions, in turn, encompass the domains of economy, polity, and civil society. In a simple analogy, the distinguishing features of socioeconomic structure in capitalism, in comparison with other historical systems, are perhaps parallel with the basic structure of DNA in human species, in comparison with that of other species including plants and micro organisms. Capitalist institutions, on the other hand, can be considered as the evolutionary forms and variations on the basic theme of capitalist mode of production.

As for the present crisis, it has been a manifold, multi-layered, and a universal phenomenon in that it started in the US housing market, then banking system, investment and credit underwriting arena, asset-backed commercial papers, collateralized debt obligations, including the proliferation of credit-swap derivatives; this is an elaborate symptom of lax regulation and parallel universality of fictitious capital, which appears as an autonomous and alien force in the sphere of global circulation. As we have argued, this is only a half of the story. No amount of churning and creating IOU upon IOU by whatever means would have any bearing on creation of surplus value in circulation; the production of value originates in the sphere of production in violent restructuring of capital through hyper-competitive struggle. Consequently, Marx's value theory has never been so fittingly relevant to capitalist dynamics than the present epoch of globalization.

2

Globalisation and Ideology: Towards a Radical Alternative to Neo-Liberal Globalisation

Mike O'Donnell¹

Abstract

This paper has two main aims. The first is critically to present two of the main ideologies that confront and attempt to develop alternatives to neo-liberalism, the hegemonic ideology of contemporary globalisation. These are the grass-roots radicalism of the new social movements and cosmopolitan liberalism. The role of International Non-Government Organisations is discussed in relation to contemporary social movements. A second aim is to argue that social movement radicalism and cosmopolitan liberalism are in principle compatible and complementary and that this has broad strategic implications in opposing neo-liberalism.

Key Words: Globalisation; ideology; liberalism; radicalism; social movement

Introduction

This paper has two main aims. The first is critically to present two of the main ideologies that confront and attempt to develop alternatives to neo-liberalism, the hegemonic ideology of contemporary globalisation. These are the grass-roots radicalism of the new social movements and cosmopolitan liberalism. A second aim is to argue that social movement radicalism and cosmopolitan liberalism are in principle compatible and complementary and that this has broad strategic implications in opposing neo-liberalism. At a time when many radicals are strongly critical of various manifestations of the liberalism, including both neo-liberalism and the Enlightenment tradition of liberal reform, the argument is made that both liberty, secured in part by human rights law, and participatory democracy should be central goals of an emerging global radicalism. Further, in respect to equality, the conclusion argues that the global left would benefit from a more explicit emphasis on greater material equality and opportunity of cultural access historically reflecting the socialist tradition.

¹ Sociology, SHS, University of Westminster, 309 Regent St., London W1B 2UW. Address for Correspondence: 16 Lankaster Gardens, East Finchley, London, N2 9AJ. Email: odonnem@wmin.ac.uk

The two ideologies discussed in this paper confront the hegemonic ideology of neo-liberalism and also increasingly have to address various forms of opposition to it articulated through interpretations of Islam. To a significant extent the latter belief systems are in extensive global tension if not outright conflict although this does not imply that all neo-liberals are anti-Islamic or vice-versa. Both these systems of belief present Western radicals with enormous ethical and practical issues. Arguably the relationship between liberalism and Islam has become as important and preoccupying as that between liberalism and Communism was for much of the twentieth century. A significant difference, however, is that emerging forms of radicalism in the West are less concerned with opposing the Muslim 'other' than in critiquing neo-liberalism and either reforming it root-and-branch or developing a replacement for it. Within this complex context Western radicals struggle to develop a viable contemporary response that reflects their enduring values of equality, liberty and solidarity.

As used here the term ideology refers to a framework of related values and beliefs that may or may not be extensively rationalised, the purpose of which is to justify and explain particular social relations and actions. Marx and Engels early formulation of the term stressed the degree to which ideology reflects class interests both by legitimating the advantage of the powerful and 'mystifying' the exploited (Marx and Engels, *The German Ideology*, 1846). Ideology therefore attempts to justify and embed relations of domination and subordination. Whilst agreeing that ideology typically functions in this way, Mannheim held out the possibility of ideological formulations that embrace societal rather than merely sectional interest (1952). Some of the ideologies discussed below reflect this wider aspiration although the extent to which they achieve it is a matter of judgement. Focusing on ideology does not imply that ideas alone 'cause' or 'create' social conditions, such as those associated with globalisation, still less that ideas alone will curtail or reshape it: to believe that would be naive idealism. A discussion of ideology does not imply a culturalist interpretation of the kind that Huntingdon popularised (2003). A variety of technological and economic factors as well as developments in communications were pre-conditions to and formative of contemporary globalisation and will continue to be part of its evolution. Equally, however, ideology, including ideological conflict, plays a part in the contestation and shaping of globalisation. Because ideas must in some measure reflect the material world and if they are to be effective, engage with it, it is more precise to think of ideology as 'relatively' rather than wholly 'autonomous' of the material world (Althusser, 1969). Because of their engagement with developments in 'the real world' ideologies also tend to change in response to events although the unyielding determination and passion with which some 'truth' claims are held can ossify them. Ideological values and motivation reflect a potentially unstable fusion of emotion and reason sometimes stubbornly resistant to alternative argument.

Contemporary Social Movements; Global Civil Society

In recent years in the West many alternative ideas to neo-liberal or capitalist globalisation have flowed in quite a diffuse way from radical and progressive opinion within civil society. At the risk of oversimplification two broad streams of ideology and practice within civil society can be differentiated: firstly, the grass-roots radicalism and public protests of the new social movements (NSMs) and, secondly, cosmopolitan liberalism that in some respect complements and in others conflicts with the radical stream. The next two sections explore the potential for a degree of reconciliation of these approaches. The rationale for this is two-fold: firstly, each ideological stream addresses particular but potentially complementary dimensions of radical change; secondly, relative to the established power of neo-liberalism, the left is weak and there is a corresponding pragmatic argument for greater co-ordination.

There are many definitions of civil society, however, here it is considered as the 'space' for expression and action between the formal political system and the economy with both of which it frequently interacts. The nature and scope of civil society is never fixed and varies from one society to another. In the United States and Europe civil society is circumscribed by the party political system and government and by the still predominantly neo-liberal capitalist economic system. In the Western democracies, despite the influence of the commercial media, civil society is a relatively open if never wholly secure space whereas in authoritarian regimes such as Burma, the struggle is the more basic one of establishing its viability. The Zapatistas in Mexico face a much more serious threat of government interference and repression than, say, even an activist INGO such as Amnesty International, although the situation of the latter varies depending on specific location. A difficulty with the concept of civil society is that as well as being descriptive it has become highly ideologically charged with neo-liberals as well as cosmopolitan liberals attempting to shape it in terms of their own values. That there should be a struggle within and to some extent for this space is unsurprising: it is huge or, in developing societies, potentially so, and can exercise enormous influence on the political and economic systems.

'New' social movements emerged in the post second world war era gathering momentum in the late nineteen fifties and sixties. In the following passage contrasting pre-war and post-war social movements, Kevin McDonald is mainly referring to social movements since the nineteen nineties but his comments also apply to the nineteen sixties radicalism:

'Once we start to look, however, certain themes begin to reoccur: the shift from hierarchy to network; the personalisation of commitment; the move from the long term to the short term; the shift from organization to project; the critical importance of the media, above all television, for the mediatization of action; the

shift from organization to event' (McDonald, 2006, p. 70).

The use of direct action can be added to this list. However, the substantial ideological and tactical inheritance from the nineteen sixties was accompanied by a shift in emphasis on issues: whereas the social movements of the nineteen sixties and seventies had cohered around issues of gender and racism, from the nineteen nineties climate, ecological, environmental and global inequality issues came increasingly to the fore. During the nineteen nineties the thousands of organisations and less formal groups began increasingly to see global capitalism as the main common cause of these problems. Many to a greater or lesser extent identified with the label 'anti-capitalist' or 'anti-globalisation' but the term 'alternative globalisation movement' better captures the eclectic and disparate nature of its participants. The movement reached one of its peaks in a series of mass protests around the turn of the millennium. Among the most notable of these was the so-called 'battle of Seattle' of 1999 where hundreds of groups used a meeting of the World Trade Organisation (WTO) as an occasion for protest against the unequal and environmentally destructive system of world trade. The diversity and vitality of these groups was reminiscent of the mass protests of the nineteen sixties two of which were memorably described by Norman Mailer in *Miami* and *The Siege of Chicago* (1968). Notwithstanding the seriousness of their causes both the earlier and contemporary movements used theatre and comedy in an attempt to humanise their approach. In Seattle the electro hippies, in the spirit of their sixties predecessors but with current technology, used a so-called 'pinging programme' to try to close down the Web-Server computers of the WTO. Since the Seattle protests, the inter-net has played an increasing role in the activities of social movement radicals. In 2010 'cyber radicals' temporarily blocked the communications of Vodafone, Visa and other companies in retaliation to the latter's closing the accounts of WikiLeaks following its publication of classified government documents.

In addition to its public impact on high profile issues, contemporary social movements focus on 'everyday', grassroots, 'life-style' radicalism of the kind many sixties radicals aspired to. The writings and actions of the campaigning journalist, George Monbiot, exemplify both tendencies. Monbiot addresses the big issues such as G20 policy towards climate change but also discusses the same issue in relation to personal diet and housing insulation (2003). A concept introduced by Foucault - heterotopias - can be applied to the current as well as the earlier period. In his 1967 lectures *Other Spaces*, Foucault referred to a tendency in modernity to create havens of specialised knowledge, reverence and amusement such as museums, encounter groups and funfairs. This concept can be extended to apply particularly to the collectives and communes and smaller and/or less defined radical socio-political groups of the sixties and present day. 'Utopia' - the radical change of the whole of society - might be the longer-term aim but local change is more immediately feasible and considered inherently

worthwhile. In a different but complementary vein to Foucault, Mario Diani has drawn on the work of Simmel and Rokkan in an attempt to explain the development of new social movements in terms of the network paradigm (2000). Diani takes from Rokkan the observation that as new issues develop individuals and groups may 'cleave' or break from identification with established parties and shift to protest politics, for instance on gender, or, more recently, environmental issues. From Simmel he takes the concept of over-lapping circles of activists who may come to know one-another through common concerns and association and to create a shared community of interest and identity. The internet and other innovations have greatly facilitated this process by lowering the cost and increasing access to and the speed of communication. However, as Diani points out, social movements do not have the formal membership and bureaucracy of political parties nor do the interests of activists fully overlap which partly explains the multiple identities and shifting web of ties of participants in NSMs. This loose networking provides a typically open and welcoming although quite mobile community but may not be sufficient basis for sustained and cumulatively effective action.

The diversity of social movement and of contemporary radical thought and activity more generally is illustrated by the variety of groups that participate in the World Social Forum (WSF) that first assembled in Brazil in 2001. The WFS is partly a radical Global South riposte to the World Economic Forum of politicians and businessmen that meets annually in Davos in the Global North. The WFS is an open and democratic space which attracts a variety of civil society actors including social movement activists and NGOs as well as 'old left' organisations such as trade unions. The Forum's Charter of Principles excludes participation from political party representatives and military organisations. The Charter also explicitly opposes neo-liberalism and the domination of world capitalism and imperialism (Houtart and Polet, 2001). Debate within the World Social Forum often expresses the fundamental dilemma of radical civil society activism: whether to remain alternative to or, at least, distanced from the dominant political system or whether to work more directly with it, possibly with political parties of the left or even by forming a new party.

The diffuse nature and impact of the social movements prompts the question of whether a more formal and focused organisation is needed in addition to the WFS to channel the collective power of social movement radicalism. The formation of national Green Parties offers a limited example of a shift from social movement to party politics although as yet effective 'only' in achieving significant reform rather than fundamental systemic change. In any case, it is by no means clear how far many contemporary social movement activists would want to embrace the frequently intense competitiveness of party politics that, nevertheless, routinely ends in compromise. Social movement activists are more easily able to maintain a sense of autonomy and integrity in the context of life-

style politics (Melucci, 1989). Habermas's argument that new social movement activism in the West is less about the distribution of goods than about forging cultural identity in the face of capitalist consumerism and state bureaucracy locates the struggle substantially within the life-world (1981). The extent to which social movement radicalism is embedded in a networked, semi-autonomous cultural sphere, emerging mainly to deliver sharp messages to the mainstream, differentiates it from cosmopolitan liberalism that focuses more on legal and political reform albeit of a potentially trans-formative kind.

Social movement radicals also tend to differ from cosmopolitan liberals in their political strategy and tactics. Liberalism is based on the concept of a social contract in which citizens conform to the law providing that their rights are protected and observed by government. Generally, it is only in conditions in which democracy is not functioning or in which a serious social injustice usually involving matters of conscience that liberals will contemplate illegal political action. The illegal action undertaken is generally proportionate to circumstances. Within a democracy few liberals go beyond non-violent civil disobedience as a form of protest. Martin Luther King participated in such action in protesting against racial segregation and more recently Al Gore endorsed the principle of civil disobedience in the context of protesting against environmental policies clearly dangerous to people (2009). Media footage of protest events appears to suggest that a minority of social movement activists are prepared to adopt violent tactics. In a democracy such tactics are likely to be counter-productive because of the probable adverse response of public opinion and the media. They are also open to criticism from an ideological point of view and on the basis of a principle widely accepted by radicals since the nineteen sixties: namely, that there should be continuity between means and ends, between life-style and values, that violence other than in self-defence contradicts. Arguably sixties radicalism in Europe and the United States lost any chance of achieving fundamental change when several prominent groups turned to violent means, in some cases, causing the loss of innocent lives (O'Donnell in Jones and O'Donnell, 2010, p. 102). Direct action is an intrinsic part of social movements but the use of violent as distinct from non-violent tactics raises huge ethical and practical problems that often seem to escape the awareness of perpetrators.

A distinct component of civil society is Non-Government Organisations (NGOs) some of which are international (INGOs). In his article *The Backlash Against NGOs* (2000) Michael Bond argues that they were at their most influential in the nineteen nineties in popularising a participatory democratic approach to development and that since then their impact has decreased, a view with which Chris Mowles writing more recently agrees (2007). In the nineteen nineties several INGOs played a part in mobilising populations in parts of Latin America and the Philippines around issues of democracy and poverty. However, a number of factors make the achievement of a cumulative, wider impact

on change difficult for INGOs notably their sheer diversity and that many focus more or less exclusively on single issues. In addition to the larger and better-known INGOs such as Amnesty International, Friends of the Earth and Oxfam there are tens of thousands of smaller ones, many in receipt of government or United Nations funding which can be a drag on independent position taking and action. The appointment of paid full-time employees may enable more sustained focus on particular targets but also creates a career structure dependent on working within the system with the bureaucratic conformity that entails. Recently, partly due to the expense of some INGOs, governments have sometimes bi-passed them and directed money to indigenous organisations, while nevertheless maintaining considerable procedural control (Mowles, 2007). Finally, the sector is greatly expanded since the nineteen sixties and it is increasingly difficult to generalise about it.

The difficulties INGOs can experience in attempting to influence the multinational corporations and governments with which they often have to work can be illustrated with reference to The Ethical Trade Initiative (ETI) which is an alliance of corporations, trade unions and NGOs that subscribes to a code of practice covering most basic aspects of employment practices in the developing South. A report by the Institute of Development found that the code of labour practice has had mixed results. It appears to have some positive effect in reducing working hours and on health and safety issues but has less impact on freedom of association and the mistreatment of workers. A more specifically NGO driven initiative is 'Fairtrade' founded by Oxfam and aimed at giving producers in developing countries a fair price for their products and has been adopted by many major retail companies. Without being able to fundamentally change inequalities of world trade (which would require a revision or replacing of the WTO) Fairtrade has achieved some successes. However, its limitations are illustrated by the competitive difficulties of one of its most committed members, Cafédirect which is a mere minnow in a sea containing the big fish of Starbucks, Café Nero and the like with all their financial and advertising power. Some larger INGOs, particularly those with a sizeable subscription base, are able to ride policy changes and act independently of and even against multi-national corporations and governments. In its mission to defend the human rights of political prisoners, Amnesty regularly comes into conflict with governments. Greenpeace also routinely acts independently of governments and sometimes illegally in opposing particularly commercial activities that cause or threaten to cause environmental damage. One of its activists claims that its efforts to disseminate an ecological sensibility have world political significance (Wapner in Lechner and Boli eds., 1996, p. 415).

Liberals and radicals tend to take differing views of the role of INGOs; the former seeing them as a potentially democratising and liberalising force in more authoritarian regimes (Keane, 2003) and the latter regarding them, with

some notable exceptions such as Amnesty and Greenpeace, as either seriously hampered by their ties to the liberal capitalist system (Mowles, 2007) or, at best, as just one part of a much wider movement for more egalitarian change. The single-issue focus of many INGOs makes long-term co-ordinated action among them difficult. The environmental INGOs seem best placed to lead such a broader strategy targeting global capitalism but have so far not done so decisively. However, despite the constraints on them many INGOs position themselves in principle firmly on the side of the poor and less powerful. For instance, War on Want has worked with some success, notably in Bangladesh, to help workers to unionise and raise the level of wages and improve working conditions. Concern about reputation if not ethics prompts some multi-national corporations to respond but the overall situation is patchy and gains may not be maintained. In a public lecture in 2010 Ruth Tanner, War on Want Director of Campaigns and Policy insisted that generally corporations respond to 'the stick rather than the carrot' i.e., pressure rather than pleading (2010).

Global civil society, even the more progressive sectors of it, is far more diverse than even the thousands of organisations and groups so far indicated in this section. For instance, human rights protests in China and Iran occur within civil society. In broad terms, what distinguishes radical ideology from the cosmopolitan liberalism discussed below is a commitment to change through grassroots democracy and action and less emphasis on institutional reform and on formal political and philosophical exposition. Nevertheless, the overlap and potential complementarity between civil society radicalism and cosmopolitan liberalism is substantial and if achieved might considerably strengthen the global left.

The shock and confusion in the wake of 9/11 had the medium term effect of slowing if not reversing the development of the alternative globalisation movement. 9/11 forced western social movement radicals to rethink global liberation. Whereas in Europe the working class movement was expressed in predominantly secular and socialist terms, in the Middle East and parts of Africa resistance and anti-colonialism has been expressed largely in Islamic terms. Apart from the disorienting impact of 9/11, it was difficult for Western activists to take the measure of, still less identify with an unfamiliar ideology and a level of militancy and violence few empathised with or perhaps understood. However, the war in Iraq, like the Vietnam War widened participation in public protest and in the longer term raised questions about government secrecy and honesty and about the conduct of the military and intelligence services in relation to the treatment of prisoners and human rights. However, anti-war movements tend to subside when the specific conflict that sparked them is over and as a result are seldom a sufficient basis on which to build a long-term radical movement. The opportunity offered to the left by the financial and economic crisis beginning in 2008 has stimulated much intellectual analysis and action on

the left. Particularly in Britain and France sizeable protests occurred targeted not simply at specific issues such as the raising of student tuition fees but at the systemic inequalities and extensive corruption of contemporary capitalism.

Cosmopolitan Liberalism

As the second decade of the new millennium dawns there is a clear possibility of a reformation of the global left. The potential complementarity between cosmopolitan liberalism and civil society radicalism is apparent in the work of Mary Kaldor and David Held, granted that not everyone on either 'side' sees the development of a common ideological approach and strategy for change as an immediate priority. However, few on the left are likely to dissent from the democratic commitment that Held claims inspires 'the cosmopolitan project' albeit that they may disagree with how he envisages its institutionalisation:

"In essence, the cosmopolitan project attempts to specify the principles and the institutional arrangement for making accountable those sites and forms of power which currently operate beyond the scope of democratic control" (Held in Giddens ed., 2001, p. 399).

This section first addresses a 'set of proposals' from Mary Kaldor as this succinctly integrates ideological principles with practical proposals and then critically presents of David Held's work initially focusing on his statement of ideological principles and then on his proposals for world governance. Ulrich Beck is the third thinker discussed in this section that concludes with a critical overview of cosmopolitan liberalism with particular attention to the concerns of grassroots radicals.

Mary Kaldor in her *Global Civil Society* puts forward a five-point 'set of proposals, an agenda for debate and discussion' as a way of preventing war, although its scope goes well beyond her central theme and addresses the construction of a framework of global justice (2003, pp. 156-7). Although not a pacifist (158), her proposals for world peace have much in common with the ethics of CND and of the civil rights movement in the United States of the nineteen fifties and sixties. Prior to his assassination Martin Luther King was beginning to turn his attention to the Vietnam War and Kaldor's proposals take the aspirations of the earlier movements to a global level. Given the scope of her recommendations and the importance of recording them accurately, the first sentence of each point in the following summary is quoted verbatim:

1. 'International humanitarian law needs to be strengthened; of special importance is the international criminal court.'

International humanitarian law should be applied impartially, equally to the United States as to Serbia.

2. 'A substantial multilateral capacity for international law enforcement

needs to be strengthened.’

3. ‘There must be intensified efforts to resolve local “wars on terror” (middle east kashmir, or chechnya) through... the impartial application of international law.’ Kaldor particularly stresses the role of human rights law in this context.
4. ‘In cases where leaders are illegitimate or criminal, which is often the case in conflict zones, as for sadam hussein or the taliban, it is important to bring about change through support for local political constituencies.’
5. ‘There has to be a commitment to global social justice.’

As Kaldor remarks global inequality can be an incentive to violence albeit that it does not cause it. Greater equality is an end in itself.

In classic liberal mode, Kaldor presents the above proposals as a basis for a possible global social contract. Her main concern in doing so is to further the development of a framework for world peace or, put alternatively, stem the cascade of internecine slaughter so characteristic of our species. However, the legal and social equality reforms required to achieve this would reshape globalisation. There is little in them that radicals might disagree with although, as is discussed below, it is not so much the goals of modern liberals that evoke radicals’ scepticism as the perception that they are too willing to compromise them in practice.

David Held’s proposals for a reformed globalisation are among the most developed both in terms of principles and institutional reform. He locates cosmopolitanism within what he argues are basic universal values:

...focused on the claims of each person as an individual or as a member of humanity as a whole, these values espouse the idea that human beings are in a fundamental sense equal and that they deserve equal political treatment based upon equal care and consideration of their agency irrespective of the community in which they were born or brought up’ (Held in Held and McGrew, 2003, pp. 514).

Held proposes the following fundamental principles of a reformed globalisation:

Constituting Principles

1. Equal worth and dignity ... ‘moral personality’
2. Active agency
3. Perpetual responsibility and accountability

Legitimating Principles

4. Consent
5. Reflexive deliberation and collective decision-making through voting procedures

6. Inclusiveness and subsidiarity
7. Framework for prioritising need
8. Avoidance of serious harm and the amelioration of urgent need

In this outline, Held condenses a broad consensus of cosmopolitan liberal thought the starting point of which is a belief in the fundamental equality of the human species. The belief that human beings are equal in their humanity and that on this basis derive certain rights is the foundation of progressive liberalism as distinct from neo-liberalism that is based on the belief that self-interest is the main motive underlying social action. The influence of Anthony Giddens seems apparent in Held's emphasis on responsible and accountable agency (1984) and that of Habermas, among others, underpins the principle of legitimation through consent and democratic decision-making (1981). Inclusiveness and subsidiarity are complementary in that nations are more likely to seek inclusion in any new global system if their right to continued independence outside of specified areas is guaranteed. Subsidiarity is also a principle of particular appeal to many radicals who are committed to maximum feasible democratic participation in practice as well as principle. Action to avoid further harm to humans and to meet their most urgent needs is a simple statement of priority. Held goes on to argue that for the above principles to be implemented, sovereignty must be redefined in terms of universal law rather than as a property of nations. Given the enduring strength of nationalism across the globe, this is likely to be long-term project although an accumulation of developments since the establishment of the United Nations in 1948 represent progress in this direction including the emergence of the G20 and the expansion of the European community.

The framework of law and governance proposed by Held reflects an incremental rather than a revolutionary approach and suggests an overlapping patchwork rather than a simple hierarchy. He sees in the United Nations and the European Community as emerging instances of the kind of multidimensional global, regional and local system he is suggesting. In more detail, he points out that a limited global system of governance already exists in international agreements on human rights law, the laws of war and the statute of the International Criminal Court and also the norms and legal frameworks that lie between domestic and global laws – for instance, EU legal regulations, agreements on arms control systems and environmental regimes, such as Kyoto. In addition to a global level of law and governance, Held advocates a multi-national army able to act throughout the world under the authority of a world governing body. Crucially, however, subsidiarity would mean that nations and smaller units would have autonomy in areas not defined as within global jurisdiction.

As well as being motivated by liberal universalism based on human rights, cosmopolitan liberals also cite self-interest and, particularly collective interest in support of their position. The sociologist, Ulrich Beck has been pre-eminent

in this area. Beck's theory of 'risk society' presents the ultimate self-interest argument that unless the world's peoples and their representatives act globally, climate change, ecological damage, nuclear proliferation and other developments threaten not merely the quality of life but human survival (1992; 2006). The difference between the cosmopolitan and neo-liberal self-interest argument is that the former view the interest of the self as embedded in that of the human community whereas the later conceive of it in individualistic and competitive terms. No doubt both approaches reflect part of the reality of human behaviour but the cosmopolitan position is relatively strengthened in the context of increasing collective risk. Recently, Beck has turned his attention to the implications of an apparently widespread revival in religious belief. The main point he makes in his book *A God of One's Own* (2010) is implied in the title and is fundamental to any concept of liberal democracy: that the socio-political realm is defined as secular in the sense that one system of religious belief should not be imposed either legally or otherwise on those who do not believe it. Such imposition is totalitarian and as such contradicts democratic pluralism.

There are cluster of related criticisms of cosmopolitan liberalism several of which focus on an alleged discrepancy between ideology and practice or the difference between what liberals say and do or support. In particular, cosmopolitan liberals are accused of frequently breaching their own philosophy of human rights. The accusation of inconsistency if not hypocrisy has an historical dimension aimed particularly at the Enlightenment – an acknowledged inspiration of contemporary cosmopolitan liberalism. Most spectacularly, Thomas Jefferson who was a powerful advocate of natural rights, the precursor of human rights, and the author of the Declaration of Independence, kept numerous slaves as did many others that professed to believe that 'all men are created equal ...'. Edward Said (1985) and more recently Bhikhu Parekh have attacked the notion of the 'civilising mission' of the Western imperial powers as frequently little more than cultural camouflage for economic and political motives (1985). In a shocking but thought-provoking phrase Noam Chomsky has referred to what some contemporary liberals refer to as 'humanitarian interventionism' as 'the new military humanism' (1999). Certainly the war in Iraq gives a sharp edge to this issue although Tony Blair cites Saddam's abuses of human rights as only a secondary motive for military intervention behind that of self-defence (from supposed weapons of mass destruction).

The criticism that liberals have too readily advocated or supported wars of dubious merit with high-flown rhetoric is well made and profoundly important. It is increasingly clear that wars of humanitarian intervention should only be embarked upon as a last resort. However, both Kaldor and Held look forward to a system of world governance when effectively only the United Nations or a more powerful successor can determine and declare what is a just war. Cosmopolitan liberalism should be judged on its current practical proposals rather

than on past failings – on which basis most ideologies would be found wanting. However, not only do the practical proposals of cosmopolitan liberals offer a complementary macro direction to grass-roots social movement radicalism, its fundamental principles of freedom of expression and equality of opportunity complement the grassroots participatory democracy of social movement radicalism.

Conclusion: Towards an Alternative Globalisation

The aim of the above account of the alternative globalisation movement and of the liberal cosmopolitan project is to demonstrate and raise awareness of their complementary potential although this is not intended to imply that co-ordinated action should replace the current work distinctive of each movement. This will doubtless continue and activists in the struggle for a different kind of globalisation will decide what level of future cooperation and common action they might seek. This could range from conferences representing both groups, to combined lobbying of governments or political parties or even to discussion on the founding of a new political party, with a strong multi-issue and trans-national character. However, I conclude by discussing the issue of greater global material equality in socialist terms, so far has only briefly alluded to. Of course, the principle of equality transcends any label, 'socialist' or otherwise, and is inherent to the achievement of global justice.

Although there has been no shortage of criticism of neo-liberal globalisation from neo-Marxist and radical socialist perspectives, a positive vision of globalisation inspired by socialist principles has barely been articulated. The reasons for this are obvious enough. If Eastern European socialism was not already comprehensively discredited before 1989, it certainly was after that date. Further, many Western European intellectuals, particularly a number of former French socialists included Marxism along with other ideologies in a bonfire of 'meta-narratives' (1984). The ideological void on the left facilitated the rise of neo-liberalism that became hegemonic and largely remains so. The crucial argument that neo-liberals appeared to win between the early nineteen eighties and the financial crash of 2008 focussed on the role of 'markets'. Not only did the neo-liberals find a favourable response to their arguments from British Conservatives and American Republicans, they comprehensively convinced Tony Blair and Bill Clinton as well, effectively marginalising centre-left economic policy for a generation. The neo-liberal triumph was not confined to the economic. In Britain New Labour became so dazzled by the concept of markets that it adopted the notion of 'quasi-markets' applying market principles in untried if innovative ways not only to tendering in the public sector but to the internal relations of public sector institutions.

There is a need for markets – for exchange to occur between individuals and

organisations. However, they are not necessarily self-regulating (efficient) or fair and while in principle there is no reason why markets should not be large as well as a small, the dangers of unequal exchange become correspondingly larger as has happened under neo-liberal globalisation. The basic issue for the left remains gross market inequalities in money, goods and services. To deal with this requires continuing to attack the ideology and institutional framework of neo-liberalism and a correspondingly enormous amount of work devising a more equal alternative global system. The financial crash of 2008 and subsequent recession has given the left another opportunity to re-analyse capitalism and formulate policies accordingly. Two areas in particular require analysis and a policy response. The first is economic and financial control and the second is the system of rewards and (re)distribution of income and wealth. Clearly the two are connected. A radical restructuring of the system of wages and rewards (as distinct from the one-off reforms such as the introduction of the minimum wage) requires greater state control of the banking and business sectors. However, as new radicals insist, state power should be democratically institutionalised by, for instance, elected members of the public occupying a specified number of places on company boards. It is clear from increasing global inequality that light regulation of business and modest taxation is not sufficient to generate a fairer global society. Only if the economy is more democratically run is it likely that wealth will be more fairly distributed.

The left has been reactive for too long. There is a need at the national, regional and global level for radical groups and organisations to rethink the implications of the principles of liberty, equality and solidarity. If this does not happen now it may never do so and the present system will, indeed, become the only version of reality, and perhaps for some, the only conceivable version of reality. Manuel Castells' model of social movements outlines how some groups move from resistance to develop a positive 'project' for change (2004). The transition to a freer and more equal globalisation is the largest and perhaps most difficult of all projects but under the skylark's eye the outline of a different future is visible.

References

- Althusser, L. (1969) • *For Marx*. Penguin, London.
- Barber, B. R. (2003) • *Jihad vs. McWorld: Terrorism's Challenge to Democracy*. Corgi, London.
- Beck, U. (1992) • *World Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage, London.
- Beck, U. (2006) • *The Cosmopolitan Vision*. Polity, Cambridge.
- Beck, U. (2010) • *A God of One's Own*. Polity, Cambridge.

- Bond, M. (2008) • 'The Backlash Against NGOs' in Frank Lechner and John Boli eds. *The Globalization Reader*. Blackwell, Oxford, 294-99.
- Castells, M. (2004) • *The Power of Identity*. Blackwell, Oxford
- Chomsky, N. (1999) • *The New Military Humanism*. Pluto Press, London.
- Diane, M. 2000 • 'Simmel to Rokkan and Beyond: Towards a Network Theory of (New) Social Movements', *European Journal of Social Theory*, vol. 3, (4), 387-406.
- Engels, F. (1846/1992) • 'Socialism, Utopian and Scientific', in Karl Marx and Friedrich Engels eds. *Selected Works Vol 1*. Foreign Language Publishing House, Moscow.
- Foucault, M. (1967) • Des espaces autres, heterotopias in Michel Foucault, *Dits et écrits* 1984, (conférence au Cercle d'études architecturales, 14 mars 1967), in *Architecture, Mouvement, Continuité*, no 5, Octobre 1984. pp. 46-49.
- Giddens, A. (1984) • *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Polity, Cambridge.
- Gore, A. (2009) • *Our Choice: A Plan to Solve the Climate Crisis*. Bloomsbury, London.
- Habermas, J. (1981) • *The Theory of Communicative Action*. Polity, Cambridge.
- Held, D. (2001) • 'Regulating Globalization: The Reinvention of Politics' in Anthony Giddens *The Global Third Way*. Polity, Cambridge.
- Held, D. (2003) • 'Cosmopolitanism: Taming Globalisation' in David Held and Anthony McGrew eds. *The Global Transformation Reader: An Introduction to the Globalization Debate*. Polity Cambridge, 514-29.
- Houtart, F. and Polet, F. (2001) • eds. Introduction to *The Other Davos: The Globalisation of Resistance to the World Economic System*. Zed, London.
- Institute of Development Studies (2005) • 'Ethical Trade Initiative Impact Report (Summary)', <http://www.ids.ac.uk/go/idsproject/ethical-trade-initiative-impact-assessment>, accessed 05.12.2010.
- Kaldor, M. (2003) • *Global Civil Society*. Polity, Cambridge.
- Keane, J. (2003) • *Global Civil Society*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Liotard, F. (1984) • *The Postmodern Condition*. Manchester University Press, Manchester.
- Mailer, N. (1968) • *Miami and the Siege of Chicago*. Penguin, Harmondsworth.
- McDonald, K. (2006). *Global Movements: Action and Culture*. Blackwell, Oxford.
- Melucci, A. (1989) • *Nomads of the Present*. Radius Hutchinson, London.
- Monbiot, G. (2003) • *The Age of Consent: Manifesto for a New World Order*. London: Harper Collins.
- Mowles, C. (2007) • 'Promises of Transformation: Just How Different are International Development NGOs', *Journal of International Development* 19, pp. 401-411.
- O'Donnell, M. (2007) • 'We Need Human Rights, Not Nationalism Lite', in *Ethnicities* 7 (2), pp. 248-269.

- O'Donnell, M. (2010) • 'Nineteen Sixties Radicalism in the United States: Its Rise, Decline and Legacy' in Bryn Jones and Mike O'Donnell *Radicalism and Social Movement Activism: Retreat or Resurgence*. Anthem. London.
- Parekh, B. (2000) • *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. Palgrave, Basingstoke.
- Wapner, P. (2008) (originally 1996) • 'Greenpeace and Political Globalisation', in Frank J. Lechner and John Boli (eds) *The Globalization Reader*. London: Blackwell, pp. 415-422.
- Weber, M. (2004) • *The Protestant Ethic: Religion and the Rise of Capitalism*, translated by Stephen Kahlberg. Blackwell, London.
- Said, E. (1985) • *Orientalism: Western Concepts of the Orient*. Harmondsworth: Penguin
- Tanner, R • Director of Campaigns and Policy: War on Want. Presentation at 'Ethical Trading: Whose Business' Goodenough College Conference, 13th Novemeber, 2010.

3

The Global Crisis as the Turning Point of Globalization

Özlem Arzu Azer¹ - Hüseyin Tamer Hava²

Abstract

By the end of the Cold War, the world had faced with a different structure than encountered before. The end of threat from 41 communism caused paradigms of supra-national institutions as IMF, World Bank and especially NATO to change. The New World Order had been restructured as a result of global crisis in 2008. It was witnessed that many giant financial firms had bankrupted. Great amounts of governmental aids played a crucial role in preventing 41 trust crisis. Changes in roles of governments interestingly caused great endings of Washington Consensus. When Consensus started to be applied in the 1980s, the roles of government/states began to decrease. According to the Consensus, the area in the absence of state would be placed with non-governmental organizations. However, during the global crisis starting in 2008, roles of governments increased in such a high rate particularly in the developed countries such as the USA and European Countries such as France, the UK. This means ending of the most important principle of the Washington Consensus paradoxically. However, this created an illusion for people. Some have argued that capitalism has ended under the shadow of Marx. Marx was right in defining of the capitalism. However, this doesn't mean the end of capitalism, just a turning point for globalization. From now on, capitalism will show its wilder face to all over the world.

Key words: Global Crisis, Washington Consensus, Globalization

Introduction: A New World in the Shadow of Change in Paradigms

During the Cold War era, there was a bipolar world. By end of the Cold War, threat from 41 communism had also ended. It can be said that the threat of 41

1 Assist. Prof. of Bus. Adm., PhD of Economics, Istanbul Arel University, Turkoba Parish, Tepekent, Buyukcekmece, Istanbul, ozlar@atlas.net.tr, 0535 8737026

2 PhD of Economics, Turkish Air Force, the 1st Air Supply Maintenance Centre, Management of Unit training Center, Eskisehir. tamerhava@gmail.com, 0533 2681562

communism had been replaced by another created fear as a result of September 11. While the new threat started to widening as a fear all over the world, change in paradigms of supra-national institutions such as IMF, World Bank and especially NATO, had been realized.

Indeed, since its establishment up to now, NATO has made a number of changes in the military strategic concepts according to the conjectures of East-West relations. Initially it applied "Massive Nuclear Retaliation" concept which was an effective deterrence and defense-based one against the threat of war which is the main security problem of the Allies and especially the conventional power of the Eastern Bloc. After the Cuban Crisis which started as a result of an attempt to establish a nuclear missile base in the island of Cuba by the Soviet Union, NATO accepted "Flexible Response" concept in order not to encounter a similar crisis. This concept had remained in force for a long time until the dissolution of the Warsaw Pact in 1991. The London Declaration was declared in 1990 when the Cold War era ended and a friendship and cooperation era started with former enemies. In this context, the strategic concept of the alliance emphasizing to cope with crises, was approved in Rome in November 1991 (NATO, 2001, pp.43-51; p.419). NATO's this strategy, unlike its predecessors instead of deterrence in accordance with the 5th article of North Atlantic Treaty, peacekeeping, conflict prevention, and crisis management have gained increasing importance.

Thus, according to a new Strategic Concept (NATO, 2010, paragraph 4,7,16,19-25), adopted at Lisbon Summit on November 19th 2010, Alliance's defense dimension is an indispensable factor besides its role of maintaining stability in Europe and contribution to crisis management. So much so that today both the political and strategic environment in Europe, as well as terrorist attacks show that Nato is more depending on preventive diplomacy and the management of crises today. On the other hand, it is seen in the concept that more and more importance is given to political, economical and environmental factors for providing security and stability. It can be said that NATO's paradigm has changed in the direction of preventing wars.

As a requirement of NATO's changing paradigms, the countries which are thought as helping to terrorist groups or providing accommodation of these groups, could be deployed by supra-national organizations such as UN, NATO (Gray, July 2007). This doctrine provides deployment of supra-national organizations without any evidence, just by fore sighting.

Another important case was realized as change in war forms. Interstate wars had been transformed into internal conflicts sourced by ethnical or religious differences. The most important internal conflict was crashing of Yugoslavia. It was a prototype of the new world order. Following Yugoslavia War, other internal conflicts aroused in different parts of the world. The increase in internal conflicts was interestingly higher than those during the Cold War.

Internal conflicts resulted in born of micro states whose sovereignty is dis-

cussable. In these micro states, direct foreign investments started after ending of the internal conflicts. This was a way to create new markets for supra-national companies. Creating something hasn't been just for markets, but also for creating new nations. The concept of nation building was introduced by Fukuyama (Fukuyama, 2005, p. 120). But the important point is that the nation building concept by Fukuyama was for micro states. That is, building a nation state is a subject for the micro states resulted from the conflicts in a bigger nation state. For the sake of providing democracy for the states come up after conflicts, the states are prepared for being maiden markets by the social engineering practiced. Being market is not a concept just meaning forming a demand side for the goods and services but it means using and controlling resources of that state as well. Thus, profit and power field arises made up of a triangle of the new capital resources for supranational, new market, and cheap labor.

Reversing of Liberalism and End of the Washington Consensus

The New World Order shaped after the cold war had been restructured as a result of global crisis in 2008. In this crisis process, it was witnessed that many giant financial firms had bankrupted.

While an automatic mechanism without intervention should have balanced the market according to the principles of the free market system, high amounts of governmental aids played a crucial role in preventing 43 confidence crisis.

This situation contradicted with core principles of the free market economy such as, the order should be provided without intervention, the role of the state must be shrank, private sector's share must get bigger, and with the support given, a period in which the private sector was nationalized was experienced. This situation, also contradicted with the Washington Consensus by which neo-liberal policies were determined and spread throughout the world, and a period ended. Basis of principles for a period in fell over. The consensus which determined the role of the state, and open a way for the private sectors, was collapsed because of the rising roles of the state. When the Consensus started to be applied in the 1980s, the roles of governments/states began to decrease. According to Consensus, the area in the absence of state would replace with non-governmental organizations. The role of state was supposed to decrease at a minimum level. Decreasing roles of governments had been challenged by the politics of privatization, fiscal discipline and liberalization in the flow of foreign direct investments. As a result of Washington Consensus, three politics of neo-liberalization was widened in the world due to IMF and World Bank. These politics were deregulations, deployment and liberalization in almost all fields.

However, during the global crisis starting in 2008, roles of governments increased in a high rate, particularly in the developed countries such as USA and

European Countries such as France, UK. The supposed decreasing roles of state reversed by the politics of governmental interventions. Keynes was in return as a result of global crisis and abolish of the main principle of the Washington Consensus by Keynesian politics which had been applied to prevent deeper financial crisis and not to turn into confidence crisis.

This means ending of most important principle of the Washington Consensus paradoxically. This crisis period resembles the oil crisis in 1973 in some ways. The most important resemblance is that both crises ended certain periods. The oil crisis in 1973 had a blast effect in developed countries which imported oil and dependent to Middle East countries. While the gross national product for the USA between 1973 and 1975 was decreased % 6, it had decreased for the first time for Japan since World War II. While unemployment increased, inflation had become a structural problem for the west (Yergin, 1999, pp. 729-730).

The 1973 crisis was a very important World Oil Crisis and resulted by the end Bretton-Woods monetary system. While American currency had been accepted as the world monetary system and fixed by 35 dollar to one ounce gold all over the world, the kingdom of dollar had ended by a confidence crisis against American dollar, but mainly USA. The Vietnam War was an important factor which provided loss of confidence in USA in the developed countries. Starting high demand for gold by developed countries due to lack of confidence in dollar, resulted by the declaration of Nixon in 1971 to end the Gold Exchange Standard and transition to flexible exchange rate system (Nixon Tapes). The declaration of Nixon was also an escape from liabilities of USA, since its dollar reserve had been decreasing due to a large demand for gold in the world. These two important world crisis had been carrying some similarities because there were a lack of confidence in dollar, because of a continuing the Vietnam War in 1973 and the Iraq and Afghanistan occupation in the 21th century. The results were the end of the Bretton Woods Gold Exchange Standard and the Washington Consensus.

The last global crisis also has a different side compared to previous global crises. The difference from the previous world crisis aroused because there were uncontrolled and unaccountable derivative markets due to deregulations of important principle of the Washington Consensus.

The rapidly growing financial market, since the 1970s, has found mechanisms to create new money, derivatives markets, resulting from financial engineering, has become uncontrollable and immeasurable due to the deregulations through the 21st century.

On the other hand, another important point was escaping from liabilities for the firms which had gone to bankruptcy. While governments supported these giant financial firms to prevent confidence crisis, an environment to escape from liabilities for these firms was created. The governmental supports mean an unbalance in the income distribution. While giant firms and their CEO s

have kept their wealth, the money spent by the government's budget provided a transfer mechanism from the public to the firms, their owners; their CEO's to sustain their wealth.

After all, while the sank or sinking financial institutions in the last global crisis rescued by the states in various ways, rescue packages in the form of public funds transferred to the private sector has started a process in which there are deeper imbalances in the distribution of income.

The Components of Capitalism in the 21st Century

This process dragging the world into the crisis is a pain resulting from the transforming of capitalism into a new stage.

While capitalism tries to get over its crisis in different ways, the capital transformation has been realized under the new circumstances. These new circumstances have been raised by the new arrangements as Washington Consensus. The new reality of the 21st century has grown over the neo-liberal principles. Under the light of these neo-liberal principles, the components of capitalism in the 21st century can be described as follow:

Financing as the First Phase and Deregulations as the Second Phase

Deregulations provided a challenge in the finance sector while technological developments were accompanied by this challenge. In the beginning of the 1970s, finance sectors started to be promoted faster than the real sector as parallel to technological improvements and liberalization politics. Movements in the money flows became easier and faster while the monetary and fiscal reforms allowed to sudden money movements. As a result this, financial crisis were inevitable. Deregulations were more than the challenge in the finance sector because of a mechanism which had been nourished by 45 fraud .

The new money creation mechanism was left uncontrolled. Under this uncontrolled mechanism, the derivative products increased at a high rate.

Fraud and the Asymmetric Information

Fraud and asymmetric information was created together with derivative products, marketing these products and legal information. Enron can be an important example for this mechanism.

Capitalist system can be easily improved itself by a fraud mechanism since people don't have a chance to know what they will face in terms of investment, consumption and political life.

The New Growth Factors in an Illusion Life and the Wealth Effect

While an illusion world had been created for people, the growth factors had been transformed in accordance to this illusion world. The new growth factors provided new money creation mechanism. Consumption and finance based growths were two important elements of neo-liberal growth mechanism. The increase in money supply and the consumption madness were the main growth factors.

Actually, all these components were interpenetration. To increase consumption, credit mechanism and credit cards were working while media was working to make brands and higher life conditions attractive and attainable.

Expenses were much more than income because these new credit facilities caused people to think themselves as rich. Richness effect showed itself in increase in demand for various consumer goods such houses, derivative products, cars and etc. Increase in demands for goods resulted in increase in price which was the core of the wealth effect. The surplus was just to increase gains of capital.

All this process was a period of commoditization. The human had been transformed into commodity. While consumption machinery was working due to new financial sources such as credit, sometimes new markets were required and created as a result of internal conflicts. Military expenses followed an increasing trend and armament industry got stronger due to increased internal conflicts. September the 11th was also another turning point for the defense sector due to the terror fear and the new doctrines which mentioned in the first section.

Decreasing Role of State

The decreasing role of state had been mentioned in the second part. The Global Crisis in 2008 caused the ending the Washington Consensus and the concept of 46 state has started to be discussed since Keynesian politics are in return.

This period can be assumed as turning point of globalization. Some have argued the end of the capitalism under the shadow of Marx. However, this isn't the end of capitalism, but just a turning point of globalization. From now on, capitalism will show its wilder face all over the world.

Conclusion: The Turning Point of Globalization

With the light of the information mentioned above, it can be said that while elapsing threat of communism in the end of the cold war means a world without borders for companies, the target for supranational companies is not only

to profit but also to have the resources.

However, the global crisis started in 2007 meant that Washington consensus, one of whose principles was shrinking the state role in the economy and which is used instead of Keynesian economic policies, ended because, countries gave support to companies sank and being sank. The world which was bipolar during the Cold War changed into a setting in which supranational institutions such as IMF, World Bank and NATO transformed and took an active role conforming to the conjecture because of the high inflation, the collapse of the Bretton Wood system, the collapse of the USSR and the fear of Sept. 11 all over the world. During this period, it was foreseen to separate the state from society and to fill the vacant areas with civil society institutions”, but civil society institution went beyond this and caused internal conflicts to rise in countries such as the former Yugoslavia, Georgia, and Ukraine.

As a result of the global crisis, the new world order shaped after post-cold war jumped into a new phase, many companies bankrupted in this period, and there was considerable monetary contributions to the private sectors by governments and it also had its role in this process.

The difference of the last crisis from the previous ones is that it had deep effect because of the deregulations. In this process called financial liberation, the controls on the monetary system were removed, necessary legislative changes and reforms were made for this, and thus, mobility was moved to the international dimension. The ease and speed at Currency movements, loosening of the controls, manipulatory order, made the crisis unavoidable.

Some have argued the end of the capitalism under the shadow of Marx. However, this isn't the end of capitalism, but just a turning point of globalization. In the global crisis process, although the operations by the governments so as to rescue the private institutions in bankrupting financial sector and nationalizations are negative for their self survival, the state had its role as a patch maker, and a life saver and prevented them from being vanished. This is because a process whereby capitalism has gone into a new stage started. From now on, capitalism will show its wilder face all over the world.

References

- Fukuyama, F. (2005) • State Building, World Order and Governance in the 21st Century, Trans: Devrim Cetinkasap. Istanbul, Remzi Kitabevi (printing).
- Gray, C.S. (July 2007) • The Implications of Preemptive and Preventive War Doctrines: A Consideration. (Dateofaccess:November 21,2010) (<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/>).
- NATO (North Atlantic Treaty Organization) (2001) • NATO Handbook, NATO Office Information and Press. Brussels,Belgium.

NATO (North Atlantic Treaty Organization) (19 November 2010) • NATO Strategic Concept (Adopted by Heads of State and government in Lisbon). (Dateofaccess:November 13,2010)(<http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>).

Nixon Tapes • (Dateofaccess: November 15, 2010) (<http://nixontapes.or/shafr.html>).

Yergin, D. (February 1999) • Epic History of Oil, Money and Power Conflict. Turkiye 0s Bank Culture Publications, General Publication No: 332, Second Printing, Ankara.

4

Krizin İktisadı – İktisadın Krizi

İrfan Kalaycı¹ - Barış AYTEKİN² - Berna BALCI İZGİ³

Abstract

The Economics in Crisis and the Crisis in Economics

The crisis consist of repeated actions.1929 economic crisis (the Great Depression) and 2009 economic crisis (Big Recession) may differ qualitatively from each other. However, it doesn't alter the fact that the capitalist system has the potential to make ongoing crises and overcome the crises.Capitalist economies lived in different angles the recent crisis which stems from USA. Liberal-capitalist economists were diagnose and analyze the crisis from different angles. World is managed by unipolar economic system and therefore, outside of neoclassical economists' offers virtually no prescription doesn't work. Neoclassical economics, because of global capitalism is the teachings of economics,it almost an automatic way encounters two problems when global capitalism get in every crisis conjuncture. First, Does the capitalist system produce crisis for self-renewal? Can the system not live without crisis? Second, the economists who take the pulse of this system or who are disciples of this system,can't predict the crisis? Or, does the crisis emerge in spite of right predictions?As far as we can understand,many sectors with varying degrees provide benefit. For example,when the crisis comes out,private sector companies go to the path of the burden reduction of heavily employ, pull wages down,consolidate the debt,so they are going the cost revision. Society renews consumption decisions according to pessimistic expectations. Liberal government as well,in spite of opposition to statism,hold on statist economic policies and so they find the opportunity to take advantage of the populism. The economic literature, with new theory of the crises becomes even richer. So, what does not change? Unchanging is, hetereodox and orthodox stabilization policies that are against the position to crisis, to enter orders the capital instead of the labor by the hand of IMF.

Key words: Big recession, the economics in crisis, the crisis in economics.

1 Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF İktisat Böl., Malatya, ikalayci@inonu.edu.tr

2 Öğretim Görevlisi, Adıyaman Üniversitesi Gölbaşı MYO, Adıyaman, baytekin@adiyaman.edu.tr

3 Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF İktisat Böl., Gaziantep, izgi@gantep.edu.tr

Giriş

En son yaşanan 2008-9 tarihli finansal kriz, diğer krizler gibi, kapitalizmin krizlerle ne kadar fazla iç içe bir sistem olduğunu ve aynı zamanda egemen iktisat biliminin de krizleri açıklamakta pek yeterli olmadığını düşündürmektedir.

Bu kriz finansal piyasalarda serbest piyasacı (devletçi değil) kapitalist sistemin ürettiği krizlerden biridir. Rajan ve Zingales (2005: 31), finans piyasalarının diğer piyasalara göre daha az anlaşıldığını fakat yine diğer piyasalara göre daha önemli olduğunu hatırlatırken, serbest finans piyasalarının ‘yaratıcı yıkım süreci’ni harekete geçiren, kapitalist sistemi sürekli canlı tutan bir iksir olduğunu vurgularlar.

Bugünün finansal sorunları, bir parça, tarihten gelen finansal sorunlara dayanmaktadır (Cooper, 1985). Bu sorunların bir bölümü, Bretton Woods sisteminin ve dolayısıyla IMF’nin yarattığı tortulaşmış sorunlar şeklindedir. Ayrıca, gerçek krizleri potansiyel krizler beslemektedir. Minsky (2005), 1960’lardan beri yaşanan ilkel-gelişmemiş (embryonic) krizlerle ilgili bir dizi gözlem ve deneyimden söz etmektedir: 1966’daki kredi sıkışıklığı, 1969-70’te ticari kâğıt likidite sıkışması, 1974-75’te bazı emlak yatırım bankalarının fiyaskosu, 1982 yaz ve sonbahar aylarında borç dramı. Bunlara doğal olarak, 1980 ve 90’lı yıllara damgasını vuran, meşhur hiperenflasyon ve iki haneli işsizlik oranları üreten Latin Amerika, Güney Doğu Asya ve Avrupa para sistemi krizlerini eklemek mümkündür. Burada, enflasyon, ya neden (“girdi”) ya da sonuç (“çıktı”) olarak, finansal krizlerde hep başrolü oynamıştır.

Beckerman’ın (1992: 68-9) belirttiği üzere; hiçbir durumda, enflasyon beklentileri, enflasyon sürprizleri, fiyat düzeyi belirsizlikleri ve tüm hasarlı finansal piyasalarda görece fiyat dağılımı, ayrıca, eğer bastırılmamış ise finansal piyasalar enflasyonun etkilerini büsbütün etkisizleştiremez. Ve aynı zamanda, finansal sistemler güçlü enflasyon geri-bildirim (inflation feed-back) kanalları olamaz. Burada adı geçen finansal baskı (financial repression), faizle ilgili oran, işlem ve rekabeti etkileyen hükümet düzenlemelerine ek olarak bazı hükümetlerin kendi finans piyasalarından aldıkları ağır borçların uygulamalarını içermektedir. Aşırı hükümet borçlanması özel sektörün yararlanabildiği kaynakları emer ve bu yüzden verimlilikte bir “dışlama etkisi” (crowding out effect) oluşur.

Tüm bunlar, aslında, Lindsey’in (2003) tabiriyle “görünmez el”in zaman zaman “ölü el” haline gelmesiyle de açıklanmaya elverişlidir. Buradaki görünmez (ölü) el her zaman piyasaya değil “devlet”e de işaret edebilir.

Krizin İktisadı

Kapitalizmin sürekli kriz üreten yapısını sorgulamak yerine kendi ideolojilerine “görünmez elin kutsal görev bekciliği” ile hayali bir destek sağlayan liberal iktisat savunucuları ne krizin nedenleri ve ne de çözüm noktasında somut bir poli-

tika önerisinde bulunma konusunda somut bir açıklama yapamamaktadırlar. Bugünkü krizin nedenini de “finansal kuralızsızlık ve denetimsizlik” olarak göstermek isteyenler “kuralızsızlığın” suçunu “efendiler” üreten piyasa düzeninin kendisi olarak değil, bunları engellemeyen devlet olarak görmeleri de önemli bir çelişki olarak göze çarpmaktadır.

Polanyi'den Krize Yaklaşım ya da Kriz için Polanyıcı Perspektif

Yaşadığımız krizi ve kapitalizmin bitmeyen kriz üretme yapısını anlamamızda ve iktisatçıların krizi öngörememesinin en önemli nedenlerinden biri olan iktisadın politik iktisat haline dönüşüm sürecinin açıklanmasında Polanyi'nin 21.yüzyılda yeniden okunması önemli yararlar sağlayacaktır.

Öztürk (2009)' e göre, Polanyi için en önemli sorun kapitalizmin insanın kültürel ve sosyal çevresinde yaptığı yıkım ve bu yıkım sonucunda ekonomik ilişkilerin bütün ilişkileri belirler duruma dönüşmesi olmaktadır. Ekonomik liberalizm öğretilerinin savunucularının aksine, Karl Polanyi sorunsuz bir “piyasa toplumu düzeni” olamayacağını düşünmektedir:

“Tarihin hiçbir döneminde insanın yaşamı, bu yeniçağda olduğu gibi ekonomik ilişkilere bağlı olmamıştır. Önceki çağların insanını böyle bir ekonomi tanımı çerçevesinde anlamaya çalışmak yanlış olur, çünkü onların böyle bir sorunu olmamıştır. Emegın metalaştırılması, piyasa toplumunun paradigmasıdır ve piyasa toplumu bunun üzerine kurulur. Kâr arzusunu ve açlık korkusunu sürekli olarak insanlara dayatan piyasa toplumu düzeni, böyle bir sistemin kaçınılmaz olduğunu, başka bir sistemin mümkün olmayacağını bireylere ezberletir ve daha sonra bunları emeği metalaştırmak amacıyla kullanır.”

Polanyi'nin korkusu, toprak, emek ve paranın özü itibariyle asla birer meta olmaması gerekirken bunların üretim faktörü olarak nitelendirilerek piyasa güçlerine gitgide daha fazla tabii olmalarının yol açacağı yıkım olmaktadır. Bu süreç kâr güdüsünün egemen konuma geldiği eşi olmayan bir materyalist topluma yol açmıştır (Lacher, 2009: 94). Polanyi'ye göre piyasalar her dönemde, her toplumda var olmasına rağmen piyasa sisteminin varlığı daha farklı bir şeydir ve ekonomik faaliyetin tamamının toplum kontrolünden kurtulup kendi kurallarına göre işleyen piyasalarca yönlendirildiği bir sistemdir. Bu sistem toplumsal yapıyı parçalamadan uzun süre var olamaz. Çünkü ekonomik faaliyetin tamamının değişim ilkesi doğrultusunda piyasa tarafından yönlendirilmesi demek ekonominin önce toplumdaki kopmasına sonra da ona egemen olmasına yol açar (Polanyi, 1944: 19-20). Unutmamak gerekir ki, piyasalar insan iradesinden bağımsız kendiliğinden oluşmuş kurumlar değil, tersine yasal ekonomik

ve toplumsal düzenlemeler sonucu kurumsal alt yapıların hazırlanması ile ortaya çıkmış kurumlardır (İşgüden ve Köne, 2002).

19.yy. uygarlığı ile ortaya çıkan piyasa toplumunun diğer tarihsel toplumlardan kırılma noktası işte bu toplumun piyasanın parçası haline gelmesi olmaktadır. Çünkü bir kez piyasa sistemi emek, toprak ve paranın metalaşması üzerinden kurulunca, devlet ve toplum da piyasa güçlerinin emirlerini kabul etmek zorunda kalacaktır (Lacher, 2009:94). Bu anlamda liberal iktisatçıların yaşanan krizin nedenini piyasaların doğru işlemesine engel olan yanlış müdahaleci devleti olarak görmeleri ve esas sorunun devletin “görünür eli”nin olduğu iddiası da kendi suçunu başkasına yıkma ve asıl “efendi”yi gizleme konusunda başvurulan bir yanıltmaca olmaktadır.

ABD ile birlikte krizin büyük ölçüde etkili olduğu Avrupa Birliği’nde yanlış ekonomik politikalar izlendiği ve gerekli düzenlemelerin yapılmadığı elbette doğrudur. Ancak burada sorgulanması gereken “serbest piyasa/cı” devletinin, düzenleme ve denetleme görevleri ile doğru ekonomik kararları gerçekleştirmede ne ölçüde başarılı olacağı, tarafsız davranacağı sorusu olmaktadır. Anayasal iktisat tartışmalarının da amacı belki bu olmaktadır.

Buğra ve Ağartan’a (2009: 342-3) göre, neoliberal dönemde yaşanan krizlerde devlet ekonominin toplumdaki kopuşunu sağlayan kısıtlayıcı düzenlemelerin kaldırılmasında sürekli bir politik manipülasyon ile aslında öncü bir rol oynamaktadır. Bu siyasi projede en önemli yanıltmaca serbest piyasanın kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olarak sunulması olmaktadır. Ancak kendiliğinden gerçekleştiği iddia edilen bu süreç aksine emek, para ve şimdilerde ise bilginin meta olarak kurumsallaşmasının sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla devletin ekonomiyi denetleyicilik görevini yerine getirebilmesi çok kolay görünmemektedir. Polanyi’nin ahlaki bir vurgulama olarak da görülebilecek ekonominin toplumdaki kopması sonucu ortaya çıkacak sorunlar aslında kapitalizmin yapısal sorunları olmaktadır.

Kapitalizmin Küresel Krizin İpuçları

Wallerstein (1983: 78) bu noktada tarihsel kapitalizmin bunalımının esas nedeni olarak kâr amacıyla her şeyin metalaştırılması yanında bu metalaştırmaya yönelik baskının denetimsizliğine de vurgu yapar:

“... tarihsel kapitalizm tam da, sınırsız sermaye birikimi peşinde, Adam Smith’in insan için “doğal” olduğunu ileri sürdüğü ama tarihsel olarak hiçbir zaman var olmayan duruma yaklaşılmaya başlaması nedeniyle bunalımdadır. “[İnsanlığın] değiş tokuşa, takasa ve bir şeyi alıp ötekini vermeye olan yatkınlığı”, el değmemiş alanlara ve bölgelere girmiştir ve metalaşmayı yaygınlaştırma yönündeki baskı görece olarak denetimsizdir.”

Yaşadığımız küresel krizin ipuçları da işte burada yer almaktadır. Krizin sebepleri olarak ifade edilen denetimsizlik, kuralsızlık, açgözlülük, aşırı kâr elde etmek amacıyla geliştirilmiş karmaşık türev araçları ile spekülasyon so-

nucu varlık fiyatlarındaki dengesizlikler vb. örnekleri ekonomi ile toplumun birbirinden iyice kopmasının örnekleridir.

Bu noktada Bienefeld (2009: 41) piyasa güçlerinin toplumdaki kopmuş şekilde işlenmesinin yol açacağı yıkıcı hali vurgulamak için, geçen 30 yılın kapitalizmi olan kendi kurallarına göre işleyen piyasa hayalini gerçekleştirmeye yönelik neoliberal devrim ile 1948'den 1973' e kadar görülen "Altın Çağ"ın güdümlü kapitalizmi ile arasındaki farklılığa vurgu yapmaktadır. Bu karşılaştırmada Bienefeld, bunlardan ikincisinin özellikle toplumsal ve insani etkiler bakımından olumsuz sonuçları ile Polanyi'nin tarihsel görüşünü haklı çıkardığını iddia etmektedir. Polanyici perspektiften bu iki kapitalist dönem arasındaki karşıtlık toplumsal ilişkiler içine daha fazla yerleşmiş piyasalar ile toplumsal ve insani ilişkiler bakımından kopmuş olan piyasalara göre muazzam farklılıklara yol açabilmesi olarak göze çarpmaktadır. Bu iki dönem arasındaki temel farklılık öncekinde sermayenin adresinin olmasından kaynaklanmaktadır. Bir önceki modelde dönemin hukuki, mali ve politik yapısı sermayeyi belli bir çerçevede hareket ettirmeye zorlarken bu çerçevede toplumsal bölüşümü belirleyen temel değişkenler –faiz oranı, ücret oranı ve döviz kuru- sermaye, emek ve devlet arasında belirlenen bir tür üçlü müzakere ile çokça ulusal düzeyde belirlenmekteydi (Bienefeld, 2009: 41).

Bu dönemin kalkınmacı devleti hem üretici ve yatırımcı, hem de düzenleyici nitelikler sergileyecektir. Aynı zamanda bu dönemde 1920'lerin kargaşasına yanıt olarak riskten kaçınan mali denetim yapılarının geliştirilmesinin sonucunda bir tane bile ciddi bankacılık krizi yaşanmadığı görülmektedir. Dünya kapitalizminin son iki yüzyıllık tarihinde gerçekleşen iki ayrı küreselleşme evresinin arasında kalan 1914-1970 ara döneminde canlanan bu siyasal yapının kapitalizmin küresel genişlemesinin, bir ara birikim rejimine olanak verecek şekilde tökezlemesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır (Yeldan, 2010: 4). Diğer yandan paranın ve emeğin metalaşmasının arttığı dönemlerin ekonomik sonuçları ise ağır olmaktadır. Özellikle neoliberal devrimle birlikte bu süreç hızlanmış sonuçta paranın kamu otoritelerinin kontrolünden çıkıp yıkıcı bir silaha dönüştüğü yaşadığımız kriz ile birlikte görülmüştür.

Krizin temel nedeni olarak görülecek küresel likidite fazlasının yetersiz finansal düzenlemelerin olduğu bir ortamda varlık fiyatlarında oluşturduğu balonlar spekülasyon faaliyetlerinin artmasına yol açarken, tüketiciler de klasik iktisadın 'rasyonel insanı' olmadıklarını davranışlarıyla göstermişlerdir. Bu noktada kapitalizmin temel çelişkisi de gözler önüne serilmiştir. Kapitalizmin yapısal olarak sürekli kriz oluşturma mantığı, kapitalist üretimin gerçek engelinin bizzat sermayenin kendisi olduğu çelişkesine dayanmaktadır. Sermaye birikiminin kârlılığı azaltarak yeniden üretimi olanaksız kılması, yani kâr haddinin azalma eğiliminin kapitalist krizleri doğurmasıdır. İlk ağızda anlaşılabilir gibi gelecek bir biçimde, kârlılığın ana güdüleyici unsur olduğu bir ekonomik yapıda aynı zamanda kendi bağrında kârlılığı azaltan dinamikleri de barındırması ka-

pitalizmin rekabet mantığında yatmaktadır (Tonak 2009: 31).

Kapitalizm kendinden önceki toplumsal sistemlerden önemli bir farklılık içermektedir. Kapitalizm, kendini yenileyen yapısı içinde “kriz” - “krizden çıkış” - “büyüme” - “tekrar kriz” şeklinde ortaya çıkan bir gelişme içermektedir. Kriz nedeni, kar oranlarının düşmesi iken krizden çıkış ise kâr oranlarının yükselmesi ile mümkün olmaktadır. Krizden çıkış pazarın büyümesi yoluyla ya da verimlilik artışı yoluyla kârların artırılması ile sağlanmaktadır (Gülsoy, 2006: 239).

1970’lerdeki Krizin Rövanşı

Yaşadığımız krizin temelinde aslında 1970 krizinin sona ermemesinin ve bu krizin de onun devamı niteliğinde olduğu ifade edilmektedir. Mohun’dan (2005) aktaran Tonak’a (2009:31) göre, ABD ekonomisi için ekonominin genelinde gözlemlenen kârlılık düşüşü 1970’lerin sonuna kadar sürmüştü ve devletin kârlılığı yeniden yükseltme hedefi ile neo-liberal politikaların uygulaması başlamıştır.

Grafik 1: ABD Vergi Öncesi Kârı: 1963-2005

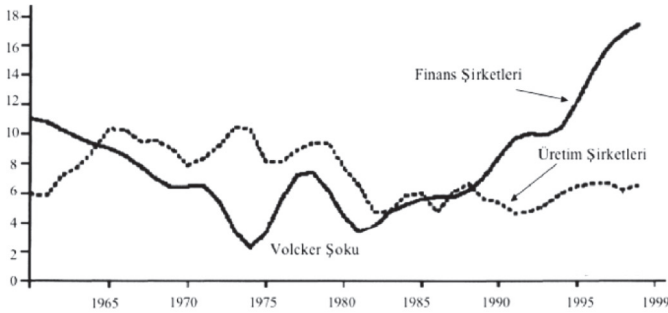
Kaynak: Mohun’dan aktaran Tonak (2009)

Yeldan (2009)’a göre de kapitalizm 1970’lerde oluşan bu krizi neoliberal yeniden yapılanma, neoliberal küreselleşme ve finansallaşma yoluyla yalnızca erteleyebilmiştir. Özelleştirmeler, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi yoluyla emeğin toplam üretimden almakta olduğu pay düşürülürken, küreselleşme dalgasıyla da, sermayenin küresel çapta hareket serbestisi genişletilerek finansal kârlar şişirilmiştir. Fortune dergisinde yer alan en büyük 500 şirketin 1960-69 döneminde yüzde 7.15 olan kâr oranlarının 1980-90’da 5.30’a; 2000-2002’de de 1.32’ye gerilemesi örneğinden de görülebileceği gibi kapitalizmin

1970'li yıllardan başlayarak içine sürüklendiği “aşırı üretim” olgusu ve buna bağlı olarak kârların gerilemesi ve sermaye birikimini sekteye uğratmasının bugünkü krizin ardında yatan ana nedeni olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki sanayi faaliyetlerindeki kârların düşme eğilimi ise finansal rant oyunları ve finansal kârlar aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda yaşanan kriz aslında kapitalizmin içinde bulunduğu krizi finansallaşma ile aşma çabasının ürünüdür ve yapısal kökenlerini reel ekonomik aktivitelerde kârlılığın düşmesi ve sermaye birikim temposunun gerilemesinde bulmaktadır. Bu politikaların etkisiyle genel olarak kârlılık yükselmesine rağmen, üretim sektörünün kârlılığı finans sektörünün kârlılığının gerisinde kalmıştır (Grafik 2).

Grafik 2: Üretim ve Finans Şirketlerinin Kâr Oranları ABD : 1960-1999

Kaynak: Mohun'dan aktaran Tonak (2009).

Üretim ve finans sektörlerindeki bu farklılık, bir taraftan sermaye için finans sektörünü cazip kılarken, bir taraftan da bu cazip sektörü, ürettiği artık değer ile beslemesi gereken üretim sektörünün görece olarak küçülmesi sonucunu doğurmuştur (Tonak, 2004: 37).

Krizin, kapitalizmin yapısal krizi olarak açıklanmasının nedeni de reel sektörde dönemselsel olarak ortaya çıkan bu kâr sıkışması olmaktadır. Kâr oranları gelişmiş ülkelerde 1960'lı yılların ortalarından itibaren azalmaya başlamış ve bu azalma eğilimi 1980'li yıllarda tersine dönmüştür. 1980'li yıllar aynı zamanda küreselleşme olgusunun da güç kazandığı yıllar olarak bilinen bir gerçektir. Ancak aynı olumlu gelişme büyüme oranlarında görülmemektedir. Bu süreçte 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan neoliberal makro ekonomik politikaların rolü bulunmaktadır.

1970'lerin krizinden sonra yeni küreselleşme dalgası altında devlet artık yatırımcı ve/ya üretici niteliğinden arındırılacak ve toplumsal gelir dağılımını –sermaye lehine- düzenleme işlevini sürdürmeye devam edecektir. 20. yüzyılın son çeyreğine ait yeni küreselleşme dalgasının en ayırt edici özelliğinin emek gelirleri üzerine olan baskılamasında yattığı görülmektedir. Söylem alanında bile artık “kalkınmakta olan ülkeler” kavramının yerini “yükselen piyasalar”

kavramı alacaktır (Yeldan, 2010:8).

Diğer yandan neoliberal iktisat politikalarının dünya ölçeğinde yol açtığı üretim ve tüketim dengesizlikleri istikrarsızlıkların nedeni olacaktır. Büyük şirketlerin Asya ülkelerinin düşük emek ücretleri ile maliyetlerini düşürme çabaları, bu ülkelerde düşük tüketim ve yüksek tasarrufa yol açarken, merkez ülkelerde ise yüksek tüketim ve sürekli artan cari açık önemli bir dengesizlik unsuru olmuştur.

Örneğin, ABD 1950 yılında harcanabilir gelirinin ortalama % 9'unu tasarrufa ayırırken 2008 yılında bu oran sıfıra yakın gerçekleşmiştir. Diğer yandan Çin'in de içinde bulunduğu bazı Asya ülkelerinin milli gelirlerinin yaklaşık % 40'a ulaşan yüksek tasarruflarını dış varlık satın alma yoluyla değerlendirmesi krize ortam hazırlayan küresel likidite fazlasının oluşmasına yol açmıştır. Bir diğer aktör ise yatırım fonlarının 2000 yılından itibaren yaklaşık 11,5 trilyon ABD dolarına ulaşan varlıklarıdır. Bu küresel likidite fazlası nedeniyle 1995 yılından itibaren ABD'ye giren yabancı sermaye miktarı 6,5 trilyon dolara ulaşmıştır (TC Şikago Baş Konsolosluğu, 2009).

Yaşadığımız kriz bu anlamda kendi kurallarına göre işleyen piyasa hayalinin sonucu olan ekonomiyi toplumun dışına atan neoliberal politikaların son krizi olmayacaktır. Çünkü Polanyi'nin "Büyük Dönüşüm" çalışmasında vurguladığı gibi piyasa güçlerinin toplumdaki kopmuş bir şekilde işleyişinin belli bir noktadan sonra son derece yıkıcı bir hal alacağı önermesinin doğruluğu bir anlamda her yaşanan krizde ortaya çıkmaktadır.

Aslında mevcut krizin aşılması için öne sürülen yeni düzenlemeler ya da denetleyici kurumların oluşturulması gibi girişimler, finans dünyasının bu tatlı kârlılığını engelleyeceğinden, küresel kapitalizmin mantığına da aykırıdır. Sermaye yanlısı muhafazakâr ideologların "şeffaflık" ya da "yönetişim" gibi üstü kapalı söz oyunları ile finansal serbestleştirilmenin sınırlanmasına karşı durması boşuna olmamaktadır (Yeldan, 2010:9).

Küreselleşme, Kriz ve Tobin Vergisi

Küresel krizler, entegrasyon düzeyine bağlı olarak birçok ülkeyi etkilemektedir. Ancak her ülke krizlerden aynı ölçüde etkilenmemektedir. Ülkelerin ekonomik ve siyasal yapılarının sağlamlığı, yönetimin başarısı, piyasaları düzenleme ve denetleme mekanizmalarının varlığı gibi unsurlar burada önemli olmaktadır. Bu nedenle krizlerde asıl belirleyicilerin ülkelerin kendi iradeleri olduğu söylenebilir (Sağlam, 2009:187). Yaşadığımız son kriz, diğer gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye'de de dış kaynaklı sermayenin hareketleri açısından bakıldığında, krize ilişkin dışsal unsurların rolüne dikkat çekmektedir.

Kriz kavramını değerlendirirken ünlü iktisatçı Irving Fisher, 1929 bunalımını irdeleyen bir çalışmasında aşırı borçlanma ve aşırı spekülasyon arasındaki

ilişkiye vurgu yapar.

“Bu yüzden aşırı yatırım ve aşırı spekülasyon çoğu kez önemlidir. Ancak, eğer bu spekülasyonlar borç alınan parayla yapılmazlarsa olumsuz etkileri daha az olur. Yani aşırı borçlanma aşırı yatırıma ve aşırı spekülasyona daha büyük önem yükleyebilir. Aynı şey aşırı güven için de geçerlidir. Bana göre aşırı güven mağdurlarını borç batağına soktuğunda, onlara genellikle çok büyük zararlar verir.” (Fisher,1933’ten aktaran Sağlam, 2009.)

2000’lerden önce yaşanan finansal krizlerde, finans sektöründeki düzenleme ve denetleme yetersizlikleri etken idi. 1980’lerde ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher döneminde başlayan arz yanlı ekonomi uygulaması, vergi indirimlerinin yanı sıra özelleştirme, finansal liberalizm, deregülasyon ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi daha özgür ama aynı oranda hastalık bulaştırıcı bir ekonomik ortamın temellerinin atılmasına yol açtı. 1990’lara gelindiğinde bu adımlar daha da hızlandı. Bu yeni ve özgürlükçü ortam finansal alanda pek çok yeniliğe yol açtı.

1997 Asya krizi dünyada, 2001 krizi ise Türkiye’de bankacılık kesimine yönelik regülasyonların ve denetimin sıkılaştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Son kriz ise finansal mühendisliğin, finansal türev ürünlerin ahlaki çöküntü yarattığının anlaşılmasıyla ve bunlara ilişkin regülasyon ve denetimin bankacılıktaki gibi uluslararası geçerlilik taşıyan kurallarla yenilenmesiyle sonuçlanacak gibi görünmektedir (Eğilmez, 2009:118).

Kuşkusuz ekonomik krizleri önlemenin en kolay yolu sermaye hareketlerinin serbestliğini kaldırmaktır. Ancak bu durum, gelişme yolunda dış kaynak gereksinimi duyan ülkelerin aleyhine bir durumdur. Bu durumda yurt içine gelen yabancı kaynağın çıkışının kolay olmasının önlenmesi ön plana çıkmaktadır. Bu görüş sıcak para diye nitelendirilen grubun dışındaki sermaye hareketlerine vergi konulması fikri ile doruk noktasına ulaşmaktadır (a.g.e: 119). İktisatçı James Tobin’in önerisi olduğu için “Tobin Vergisi” denilen bu yöntemde, sermaye dışarı çıkarken düşük bir miktar vergi ödemekle sorumlu tutulmakta ve böylece kolaylıkla dışarıya çıkamayacağı için sıkıntıyı içeride karşılamayı tercih edeceği düşünülmektedir. Ancak bugüne kadar birkaç ülkede denenen bu vergi beklenen yararı sağlamamıştır. Tam tersine, böyle bir kısıtlama olduğunu gören yabancı sermayenin oraya gitmemeyi tercih ettiği gözlenmiştir.

Piyasaların düzenlenmesi konusu son küresel krizin hemen bütün etkilenen ülkeler için bıraktığı temel izlenim olsa gerektir. Spekülasyon olgusuna serbest piyasanın oluşumunda yer vermek gerekli ve önemlidir. Ancak spekülasyonun aşırısının da bir kuralsızlık durumuna yol açtığı ve şeffaflığı ortadan kaldırdığı görülmektedir. 1929 krizini 2008 krizinden ayıran en önemli noktanın da bu olduğu söylenebilir. Dünya ülkeleri piyasayı izleme ve düzenleme faaliyetlerinin bir zorunluluk olduğu konusunda Atlantik’in her iki

tarafında da ortak bir bakış açısı oluşmuş durumdadır (Sağlam, 2009: 202).

Kapitalizm (Genellikle) Aynı Kapitalizm, Sadece Krizleri Farklı ve IMF Sorgulanıyor

Kapitalist ekonomilerde finansal krizler çoğunlukla ya bir bankacılık krizi ile gelir ya da onun kılıfında iken ortaya çıkar. Reinhart ve Rogoff (2008), görülmesi gerektiğini düşünerek bir “büyük resmi” çiziyor: Bankacılık krizleri sert bir şekilde, kamu gelirleri daima küçülürken harcamalar da genellikle hızla genişleyerek tüm gruplarda mali pozisyonlarını zayıflatmaktadır. Bir finansal krizden sonra üç yıl devlet borçları ortalama yaklaşık %86 oranında arttığından, bankacılık krizinin mali yükü sözkonusu düşük faizli mali yardımların ötesine uzanarak genişlemektedir.

Kriz vesilesiyle son zamanlarda Büyük Yumuşama – İlimlilik – Yavaşlama – İtidal – Büyük Moderasyon (Great moderation)’dan sözedilmektedir: IMF’nin (2009) krizle ilgili bazı raporlarına göre, gelişmiş ekonomilerde geçen yirmi yılda durgunluklar (recession) sık sık fakat ılımlı bir derecede yaşanmıştır ve daha uzun sürdüğü durumlarda ise yansıması ‘Büyük Moderasyon’ şeklinde olmuştur. Finansal krizlerle birleşmiş durgunluklar, diğer şoklarla birleşmiş durgunluklardan daha sert ve uzun süreli kalıcı hale gelmiştir. Bunun gibi durgunluklardan iyileşmeler, zayıf iç talep ve sıkı kredi koşullarından dolayı daha yavaş sağlanmıştır. Karşı ülkelerde başlayan son derece eşzamanlı durgunluklar, bir bölge ile sınırlı olanlardan daha uzun ve derin olmaktadır. Bu tür durgunluklarla ilgili gelişmeler, daha az eşzamanlı durgunluklardan daha fazla kısıtlı bir rol oynayan ihracat faaliyetleri nedeniyle zayıf kalmaktadır.

Finansal sistemi neredeyse erime noktasına getiren küresel krizden çıkış sürecinde “V”, yani yaşanan hızlı küçülme ile aynı orantılı hızlı bir büyüme şeklinde bir toparlanma beklemek fazla iyimser bir beklentidir. Yaratılan aşırı para nedeniyle menkul değerler piyasalarında görülen yapay yükseliş kimseyi yanıltmamalıdır. Nitekim bugünlerde canlanmanın soğuduğuna ilişkin olarak (örneğin ABD’de yeni konut inşaatlarının tekrar durma noktasına gelmesi, tüketici güveninin zayıf seyretmesi, istihdamın bir türlü düzelmemesi, vb.) net işaretler de ortaya çıkmaktadır (Belli, 2010).

Bu kriz de bir istisna olmadığı için 1950’lilerden bu yana her krizde ve sonrasında IMF odak alınmakta ve onun performansı yeniden sorgulanmaktadır. Bu sorgulamaya zaman zaman IMF’nin kendisi bile katılmaktadır. Finansal-parasal ve yapısal bazda IMF’ye yönelik çözümleme, tanı ve öneride bulunanlar, özellikle bir kriz patladığında işe koyulurlar. Bu süreçte çeşitli gruplara ayrılan bazı ivedi sorular geliştirilmiştir (IEO, 2009):

1. Küresel beklentiler bağlamında: Bir önceki kriz döneminde, çoklu kon-sültasyonlar ve diğer şekillerde IMF’nin değerlendirmesi ne idi? IMF’nin değerlendirmesi G7, G20, G24 ve diğer ülke gruplarına nasıl yansıtıldı?

2. Finansal sektör bağlamında: IMF; krizlerden hemen etkilenen finansal sektördeki yeni risklerin yayılmasında ABD ve diğer ülkelerde otoriteler için nasıl etkili olurdu? Finansal sektörde sistemik sorunlardan korunmak için teknik zayıflık var mıydı?
3. Makroekonominin entegrasyonu ve finansal sektör riskleri: IMF, büyük küresel dengesizlikler (örneğin, portföy tercihlerindeki bir değişmeye bağlı bir riskin doların hızlı değer kaybına yolaçması) ile ortaya çıkan – özellikle sermaye akışının rolüne–, yeni finansal araçlar için bağlantılara ve onların kolaylaştırdığı aşırı bir kaldıraca vurgu yaptı mı? Geleceği öngören konjonktürel makro düzenlemeye karşı IMF rehberliğinin doğası ne idi?

Bu vb. soruların gölgesinde bugün yaşanan kriz ile birlikte yeniden Keynesyen sisteme dönüş bütün kuralları ile tartışılır ve kamulaştırmalar gündeme gelirken, ilerleyen dönemlerde deregülasyonlar konjonktüre bağlı olarak yeniden gündeme gelecektir. Bu nedenle, IMF'nin yeniden yapılandırılması ve krizleri önceden görebilecek mekanizmaları öneren bir kurum haline gelmesi şart olmuştur (Eğilmez,2009:167).

Bundan Sonra: 'Böyle Gelmiş Böyle Gider' mi?

M.Eğilmez (2.9.2010), 2008-9 krizinin henüz bitmediği, bitse bile yeni çeşitlemesiyle ortaya çıkacağı, dolayısıyla ABD'nin İngiltere ile birlikte yeni bir durgunluğa girebileceği yönündeki moda görüşleri dillendirmektedir:

“Tanımlardan giderek yorumladığımızda tablo (1) bize ABD ekonomisinin 2008 yılının son çeyreğinden başlayarak üç çeyrek süresince küçüldüğünü (resesyon) ve 2009 yılının 2. çeyreğinden itibaren yeniden büyümeye dönerek resesyondan çıktığını anlatıyor. Buna karşılık pozitif dönüşmüş olan büyüme oranlarına baktığımızda da resesyondan çıkışın pek de güçlü olmadığını ve sıkıntının devam ettiğini anlatıyor. ABD’de büyümenin yanında işsizlik oranı başta olmak üzere öteki ekonomik göstergelerdeki bozulmaların iyileşmediğini görüyoruz. Bu durumda ABD’nin aslında resesyon değil depresyon yaşadığını ve henüz bu durumdan kurtulamadığını söylememiz yanlış olmayacak. Aşağı yukarı aynı şeyleri Japonya için de söylememiz mümkün. Yani sanki resesyon yaşamış gibi görünen Japonya aslında depresyonda ve bundan çıkabilmiş değil.”⁴

4 Japonya'nın durumunu “köpük ekonomisi” olarak açıklayan D.F. DeRosa (2006: 56), sorumlu olarak Japon Merkez Bankası'nı gösterdikten sonra, Japon ekonomisinin 1986-1990 aralığında yani köpük yılları boyunca aktif fiyatlarının ikiye-üç katlanmasına sahne olduğunu ve aktif değerlerindeki hızlı artışın arkasında çöküş geldiği için bu olgunun “köpük” şeklinde adlandırıldığını belirtmektedir: Köpük terimi, bir balon gibi şişen ve daha sonra iğnelendiğinde aniden sönen bir ekonomiyi ifade etmek için

Nobel ödüllü ve aynı zamanda New York Times gazetesi ekonomi yazarı olan P. Krugman'ın (2010), CNBC'ye yaptığı açıklamada, "Bütün göstergeler daha fazla harcama yapılmasının gerekliliğine işaret ediyor... Ekonomi hâlâ baskı altında bulunuyor" diyor ve dolayısıyla karamsar cephede kendini konumlandırıyor. Krugman, harcamayla ekonomiyi canlandırma reçetesi olan Keynesçi politikalara çok fazla güveniyor. Bush hükümetinin hiç olmadığı kadar devletçi bir politika izlemiş olması, onu ve onun çizgisindeki ekonomistleri kısmen memnun etmiş olmalı; zira önceki teşvik programıyla piyasaya sağlanan kaynağın ekonomi üzerindeki etkisi giderek azalmış, yeni açılacak bir paketin ülke genelindeki altyapı harcamalarına için kullanılabilir. Ünlü ekonomist bu öneriyle ilgili olarak, "Ekonomiyi canlandırmaktan da öteye, yönetimin çok ucuz maliyetle borçlanabildiği bu dönemde bazı projeleri başlatmak iyi fikir olabilir" dedi. Krugman ayrıca tahvillerin faizlerinin tarihi dip düzeylere gelmesinin bütçe açığı konusunda endişe edilecek bir durum olmadığını gösterdiğini de belirtti. Krugman, yatırımcıların çok düşük faizle borç vermekten mutlu olduğuna dikkat çekerek, "Bono piyasası, bize uzun süreli zayıf ekonomide ortaya çıkacak deflasyondan korktuğunu söylüyor. Bu yüzden, tüm ekonomik veriler yeni bir teşvik programının gerekliliğini ortaya koyuyor" dedi. Nobel Ödüllü ekonomist, teşviklerin vergi indirimleri ile sağlanabileceğini ancak bu indirimlerin ellerinde yüklü miktarda nakit bulunduran kurumlar ya da varlıklı kişiler için değil daha çok harcama yapacak düşük ve orta gelirli gelirlilere gelmesi gerektiğini de vurguladı. Krugman bu amaçla çalışanların maaşlarından kesilen verginin azaltılmasının atılmış doğru bir adım olacağını da belirtti. (Laffer de benzeri bir öneriyi kuramsallaştırmış ve Reagonomics olarak iktisat yazınına geçirmişti.)

Tablo 1: İktisadi Büyüme Oranları (ABD, Japonya, Almanya, Yunanistan ve Türkiye):

Çeyrekler	ABD	Japonya	Almanya	Yunanistan	Türkiye
2008/4	-1.7	-2.0	-2.2	-0.7	-5.8
2009/1	-1.2	-4.4	-3.4	-1.0	-5.7
2009/2	0.2	2.5	0.5	-0.3	5.4
2009/3	0.4	-0.3	0.7	-0.5	3.3
2009/4	1.2	1.0	0.3	-0.8	1.7
2010/1	0.9	1.1	0.5	-0.8	0.1
2010/2	0.4	0.1	2.2	-1.5	

kullanılmaktadır. Japonya örneğinde köpüğün şişmesine yardımcı olan hava 1980'lerin sonundaki gevşek para politikası; köpüğü patlatan iğne ise, bu politikanın 1989'un ikinci yarısında aniden tersine dönmesiydi.

İktisadın Krizi

Aslında ekonomik sorunların çözümünde tek yapısal engelin, insanların kafalarını karıştıran demode doktrinler olduğunu savunan P.Krugman (2010:169), iktisadın içinde bulunduğu krizin temel noktasını da bizlere göstermektedir. Dünya genelinde yaşanan ekonomik krizlerin hepsi de ciddi biçimde yeterli talep yaratma sorunu içermektedir. Japonya 1990'ların başlarından bu yana, Meksika 1995'te, Tayland, Malezya, Endonezya ve Kore 1997'de Arjantin 2002'de ve neredeyse tüm ülkeler 2008'de arka arkaya yılların ekonomik gelişmesini en azından geçici olarak boşa çıkaran durgunlar yaşamışlardır. Geleneksel politikalarla verilen tepkilerin herhangi bir etki yaratmadığını görmektedirler. Krugman'ın sözünü ettiği kriz ekonomisi, temelde; ekonominin kapasitesini kullanmaya yetecek kadar talebi nasıl yaratacağı noktasında yatmaktadır.

1970 ve 1980'lerde makro iktisat bir kriz içinde idi. Stagflasyon olgusunun yaşanması genelde iktisatçıları ve özelde makro iktisadı zor durumda bırakmıştı. Stagflasyon ile eşit öneme sahip bir başka sorun ise bir güven krizinin içselleşmiş olması idi. O dönemlerde Robert Lucas önderliğinde rasyonel beklentiler yaklaşımı hükümetlerin makro ekonomik istikrarı sağlamak için her şeyi yapabileceğini savunmakta idi. Ancak zaman içinde rasyonel beklentiler, Keynesyen iktisada karşı çalışılabilir bir seçenek geliştirmede başarısız oldu. Yeni Keynesyen yaklaşımlar en azından Keynesyen görüşü az ya da çok destekleyen bir kuramsal yapı oluşturabildiler.

Ancak günümüzde, iktisatçılar yine bir sıkıntı içerisindeyler. Bu sıkıntı, 1930'ların bir benzeridir. Dünya şimdi depresyonda değildir, ancak dünyanın bazı ülkeleri depresyonu yaşamaktadır ve herhangi bir şekilde tam istihdamı makro ekonomik politikalarla sağlayamamaktadır. Yaşanan krizin ekonomik özellikleri bir yönü ile 1929 krizi ile benzeşen özellikler göstermektedir. Gelişen piyasa ekonomileri sermaye kaçışından ciddi bir şekilde çekinirken diğer taraftan ekonomilerini koruma noktasında da olmaktadır. Örneğin, spekülâtörlerin anti-Keynesyen modaya uygun yaklaşımları Brezilya'yı sıkıntıya sokmaktadır. Artan faiz oranları, artan vergiler ve harcamaların azaltılması gibi sıkıntılar ekonomiyi aşamalı olarak resesyona götürmektedir. Aynı şekilde dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Japonya, normal koşullarda talebi arttırmada bir sıkıntı yaşamaması gereken bir ülke durumunda iken, yatırım fonlarını kullandıramamakta ve bankaların bilançolarında atıl harcamalar yer almaktadır (Krugman,1998).

Dolayısıyla iktisatçılardan bu sorunları çözmeleri beklenmektedir. Rasyonel beklentiler yaklaşımı Keynesyen yaklaşıma karşı yarı yarıya başarılı olmuş gibi görünmektedir. Yeni ve sağlam bir teorik yapı geliştiremediği gibi eski yapıyı da yerinden sarsmıştır. Bu sarsıntı, iktisatçıların geleneksel Keynesyen konulara yaklaşmasını engellemektedir. En genç iktisatçılar makro iktisat çalışmaktan kaçınmaktadırlar. Reel iş çevrimleri araştırmalarından kaçınırken, uzun dönem

büyüme gibi güvenli konuları tercih etmektedirler.

İktisat disiplininin yöntemleri üzerine yapılan eleştiriler ile ortaya çıkan süreç, hem iktisatta bir krizin varlığına işaret etmekte, hem de iktisada yönelik eleştirilerin daha detaylı bir biçimde tahlil edilmesini gerektirmektedir. Modern iktisadın içinde bulunduğu durum, krize giren araştırma alanlarında bozukluk sinyallerinin belirginleşmeye başlaması yönü ile bu krizi kanıtlamaktadır. İktisadın hem akademi içinde hem de dışında gözlemlenen bu başarısızlığı, iktisat eğitimi veren kurumlara da yansımıştır. İngiltere’de Royal Economic Society’nin 2000 yılında yaptığı araştırmaya göre yeni doktora öğrencilerinin sayısı “tehlikeli düzeyde” gerilemiştir. Aynı yıl London School of Economics hiç doktora öğrencisi almamıştır (Acar,2008:10). Post Otistik İktisat adı verilen öğrenci hareketinin ortaya çıkmasındaki önemli etkenlerden biri, neo-klasik kuramın baskın olduğu iktisadın gerçeklerle ilişkisinin kalmadığı ve sorunlara çözüm üretmediği noktasında taraftar bulmaktadır. Robert Solow, Amartya Sen, James Galbraith, Frank Ackerman, Jacques Sapir, Deirdre Mc Closkey, Tony Lawson, Steve Keen, Sheila C Dow, Ben Fine, Julie A. Nelson, Bernard Guerrien, Bruce J. Caldwell, Ha-Joon Chang, Rishard Wolff, Robert Heilbroner gibi önde gelen iktisatçıların katkılarıyla gelişen bu grup hızla taraftar bulmaktadır.

İdeolojik İktisat: Çözümün Adresi mi?

Diğer yandan yaşanan ekonomik kriz ile birlikte bu krize çözüm bulma amacıyla uygulanan İktisat politikalarının tam doyurucu yanıtlar üretememiş olması iktisatta yöntem tartışmalarının da yoğunlaşmasına yol açacağı beklenmelidir. Çünkü her şeyin yolunda gitmediği zamanlarda insanların yapılan işin niteliğini de sorgulamaları başlamaktadır. 1970’lerde olduğu gibi günümüzde de bir bolluk döneminden sonra yaşanan krizler ekonomik kriz konusunun yanı sıra iktisat bilimin de krizinden söz edilmesine başlanmıştır (Buğra, 2010: 335).

Bu noktada iktisatçıların krizi öngörememiş olması yanında uygulanan politikaların yetersiz kalması “İktisat bilimi kriz karşısında çözüm üretemiyor mu?” sorusunu akla getirmiştir. Bunun sonucunda dönemsel olarak krizlerin iktisat disiplini üzerindeki etkilerinin farklı olması da “ideolojik iktisat” konusunu öne çıkarmaktadır.

İktisatçıların bu süreçte oynadığı rolü G.Kazgan (2006) şöyle ifade etmektedir:

“İktisatçı çoğunluğu, siyasetin emrinde Neo-klasik iktisat okulunun 19. yüzyıl sonundan bu yana gelişen liberal öğretiyi kaynaklı iktisat kuramlarını “tek” ve değişmez, evrensel geçerli ekonomi yasası olarak kabul ettiler. İktisatçıları bu dönüşümü, toplumsal/siyasal öğelerden bağımsız olarak yapmadılar, sadece onayladılar. Bu köklü değişimde yürütücü güç, uluslararasılaşmış

ABD sermayesinin, finansının ve sanayisinin gereksinimlerini dünyaya dayatan, kendisi de bu yoldan “Dünya İmparatorluğu” kurmak isteyen ABD hükümetleri oldu. Yani siyaset ve büyük sermaye, artık, serbest piyasa düzenini her türlü ahlaki kayıttan sıyrılmış olarak, değişmez doğa yasası diye kabul ederek (neredeyse) evrensel geçerli kıldı.”

Matematikselsel İktisat: Modelleme İşe Yarıyor mu?

Matematikselsel düşüncenin iktisada getirmiş olduğu kısıtlamalar, konunun bir başka yönünü oluşturmaktadır. Bilimsel çalışmalarda soyutlama yapılması bir zorunluluktur. Bununla birlikte yapılacak soyutlamanın türü önem taşımaktadır. Soyutlama verili olgunun bazı yönleri üzerinde yoğunlaşmayı ve diğerlerini göz ardı etmeyi gerektiriyor ise, gerçekliğin bir kısmı önemsiz görülüp göz ardı edilmiş olmaktadır. Eğer bu soyutlama amaçlara hizmet edecek şekilde yapılamazsa araştırma da başarısız olmaktadır. Soyutlamanın yanında gerçekliğin soyut olarak ifade edilmesi kolay olmayan bir iştir. Bu durum parasal karşılığı olmayan şeylerin iktisadın dışına itilmesine de neden olmaktadır (Acar, 2008:97).

Formalizasyon, iyi bir sonuç elde etme veya iyi bir makale yazma konusunda işe yaramaktadır. Ancak günümüzün çağdaş iktisadi problemlerini çözmede yanıt vermemektedir (Fullbrook,2003:13). Bu konuda post otistik iktisat hareketi aşağıdaki noktalarda iktisat disiplinini eleştirmektedir:

1. Neoklasik olmayan teoriler dışlanmaktadır.
2. İktisat öğretisi ile iktisadi gerçeklik arasında bir uyumsuzluk olduğu görülmektedir.
3. Matematik kullanımı, bir araç değil, başlı başına bir amaç haline gelmiştir.
4. Eleştirel düşünceyi dışlayan ya da yasaklayan öğrenme biçimleri kullanılmaktadır.
5. Tahlil edilen nesnelere karmaşıklık konusunda benimsenen yaklaşımların çoğulcu olması ihtiyacı vardır.

Çoğu zaman karmaşık iktisadi modeller yapılandırılırken kullanılan eski yaklaşımlar modelin iktisadi gerçeklikle olan bağıını göz ardı etmektedir. Ancak bilimsel yaklaşımda, deneysel bir olgu modellenirken, informatif bir güç ve etkinlik özellikleri aranmaktadır. İktisatçının görevi de bunu sağlamak olmalıdır. İncelenen durum ortaya konulmaya çalışırken, genellikle kurumlar, tarih, çevre, jeopolitik özellikler, grupların stratejileri, cinsiyete dayalı ilişkiler, olayların sosyolojik boyutlarının da dikkate alınması gerekmektedir. Ancak iktisat eğitiminde bu özellikler genellikle göz ardı edilmektedir. Bu durum bizi çoğulculuğa doğru götürmektedir. Çünkü çoğulcu yaklaşım sadece bir ideoloji olmayıp, bu yaklaşımda, varsayılan hipotezler farklı teorilerle test edilebilmektedir.

Kuşkusuz buradaki en önemli eleştiri, milyonlarca insan işlerini kaybederken, finansal sistemler bir takım harabeler üzerinde yükselirken ve finansal dengeler sürekli değişirken, bu iktisadi sorunların çözümüne iktisadın çözüm bulamaması ya da çıkış nedenlerini ortaya koyamaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

İktisadi Öğretiler: Yeniden Okumak ve Eleştirmek

Ekonominin kendi kuralları çerçevesinde incelenebileceği fikri, merkantilistler ve fizyokratlar döneminde belirginleşmiştir. Fizyokratlarda değer kaynağı emek değil topraktır. Ortaçağın temel mülkiyet nesnesi ve üretim aracı toprak olduğu için iktisat düşüncesinde de toprak ön plandadır (Buğra,1989: 45).

Klasik iktisat, esasen ortaçağ düşüncesine bir başkaldırı olarak ortaya çıkmış bir iktisadi düşünce akımıdır. Dönemin özellikleri itibarı ile Fransız devrimi ve sonrasında yaygınlaşan özgürlükçü düşünce akımı, “bireysel çıkar” düşüncesini ve iktisadi destekler nitelikte devam etmiştir. Bu düşünceye karşı gelişen Keynesyen devrim ise 1950 ve 1960’lı yılların iktisadi sorunlarına devlet müdahalesi merkezli bir yaklaşımla çözüm bulmuş ve etkileri ve uzantıları ve yeni çeşitlemeleri ile günümüze kadar devam etmiştir. Günümüzde ise post otistik iktisat denilen yeni bir akım, neoklasik kuramı eleştirmektedir. Kuşkusuz küreselleşmenin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik büyümenin yakınsamadığı, bunun yerine iraksadığı gerçeği bunda çok etkili olmuştur. Nitekim kalkınma sorunsalının ete kemiğe büründüğü dünyayı iktisatçıların modellerinde tek ve basit anlamlı ilişkilere tercüme etmeye kalkıştıklarında, sürecin temel dinamiğini oluşturan simgeseli yakalayabilmeleri, kalkınmacı iradenin güdülenmelerini anlayabilmeleri ve iktisat değerleri içinde irrasyonel gelen çoğu tasarrufun cevap verdiği beklentileri görebilmeleri mümkün olmamaktadır (İnsel, 2006: 178).

Bugün kötü kalkınmadan bürokratik devleti sorumlu tutan iktisatçılar, günümüz devletlerinin hemen hepsinin kalkınmacı oldukları sorusunu sormaktan dikkatle kaçmaktadırlar. Çünkü bu soruyu ele almak demek modern devletin kalkınma söylemi aracılığıyla elde etmek gerektiğini duyduğu siyasal sonuçların incelenmesi demek olmaktadır. Bu durumda kalkınma doğal ve teknik bir seçim olarak değil, siyasal sonuçları için arzulanan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (a.g.e:179).

Bunun yanı sıra temelde “çalışmayı” eleştiren ve bu yönü ile iktisadi eleştiren yaklaşımlar da mevcuttur. Örneğin, Andre Gorz “İktisadi Aklın Eleştirisi” başlıklı kitabında sanayi toplumlarının iki yüzyıllık ütopyası olan kapitalizmin ve reel sosyalizmin çöktüğünü, bu krizin modernliğin değil, modernliğin üzerinde yükseldiği önermelerin; aklın değil, akılcılaştırmaların krizi olduğunu söyleyerek yeni bir sosyalist ütopya olanaklarını tartışmaktadır. Her şeyin sayılabilir ve satılabilir olduğu daha fazlanın daha değerli olduğu iktisadi

akılsallığı reddetmektedir. İktisadi kutsallaştırdığı çalışmayı sert biçimde eleştirirken, üretim, tüketim ve verimlilik kavramlarını da sorgulamaktadır. Kapitalizmin çalışma ideolojisini ödünç alan reel sosyalizmin püriten etiğın yerine sosyalist vatan ve parti etiğini ele geçirerek çalışmanın özüne ve hiyerarşisine dokunmamış, böylece, insanın köleleştirilmesine ve yabancılaştırılmasına katkıda bulunmuştur. Gorz seçenek bir sosyalizmin esas olarak “boş zaman toplumu” olması gerektiğini savunmaktadır. Mutluluğun, tüketime ve çalışmaya değil, duygusal ve kültürel alışverişin yoğunluğuna bağlı olduğunu savunmaktadır.

Günümüzde artık iktisatta sosyal hedefleri seçerken, sürece ilişkin rasyonellik ile göreceli rasyonelliğın hangisini seçmenin gerektiği konusundaki tutarsızlık tartışılmaktadır. Bu temel tutarsızlığın nedeni, sosyal hedefleri seçerken değerlerin temelini ve seçenek değerlerin dikkate alınması, hedefi belirlemeden önce gerekmektedir. Sosyal hedefler tahlillerin dışında veri olarak kabul edildiği için, rasyonellik sosyal hedeflerin değerlendirilmesinde nesnel bir temel sağlamaktadır. Keynes, kamu politikası önerilerini ontolojik rasyonalite denilen bir kavrama bağlamaktadır (Johnson ve Cate, 2005: 291-299).

Colander vd. yazarların belirttikleri gibi; kapitalizmin şimdi yaşadığı krizin öncekilerden farklı iki özelliğı bulunmaktadır: Bir; krizin kökleri, önemli ölçüde, yeni yatırım olanakları sunan yeni finansal araçların-tekniklerin geliştirilmesi ile ilgilidir. İki; krizin küresel boyutu, finansal piyasaların uluslararasılaştığı ve gittikçe birbirine bağımlı hale geldiğı bir politika ortamına dayalı olmasıdır. Bu iki ayırıcı özellik, önceleri, krizi iktisatçıların belirli bir öngörü hatasına bağılı olarak ele alan tartışmaların eksenini akademik makro iktisadın ve bağılı politik uygulamalarının sorgulandığı bir sürece dönüştürmüştür. Tartışmanın bir ucunda reel dünya politika yapımı süreci, diğeri ucunda kuramsal - akademik çevrenin yazıp söyledikleri. Amerikan akademiyası, pek çok alanda ve her zaman olduğı gibi bu tartışmaların odağındadır. İki grup var: İlk grupta Harvard, Berkeley, Princeton, Yale ve Standford’da çalışan ve “tuzlusı” (saltwater) sıfatıyla anılan, daha çok Keynesçi P.Krugman, J. Stiglitz, G. Akerlof, G.Mabkiw gibi iktisatçılar; ikinci grupta ise Chicago, Minneapolis, Rochester gibi üniversitelerde görev yapan, monetarist çizgide, “tatlısu” (freshwater) sıfatıyla anılan R.E.Lucas, T. Sargent, R.Barro gibi akademisyenler yer almaktadır (Bkz.Özdemir, 2010).

Tüm bu açıklamaların ardından iki ara sonuç elde etmemiz mümkündür: Finansal krizin akademik makro iktisatta da bir krize yol açması aslında “iyidir.” Zira yeni kuramların ortaya çıkmasına vesile olmaktadır. (Makalemizin sınırlarını aştığından bu kuramlara yer verilmemiştir.) Kriz, iktisatçıların kendi aralarında krizi algılamalarına dair bir tür ‘bilişsel idrak zafiyeti’ (problem of cognitive capture) yaşamalarına bağılı olarak ortaya çıkmaktadır (Eichengreen’den aktaran Özdemir, 2010: 25).

Sonuç: Bulgular ve Öneriler

Son küresel kriz de, kapitalizmin (finansal krizi olarak) adlandırılmaktadır ki, bu, normaldir; çünkü dünya, küresel kapitalizm denilen Amerikan ve IMF merkezli, tek cepheli ve tekelci özelliklere sahip bir iktisadi sistem altında yaşamaktadır. Ve bu sistemin, yarattığı büyük işsizlik stoklarına, gelir bölüşümü adaletsizliklerine ve daha başka makro ve küresel parentezlerine alınan iktisadi sorunlarına bakılacak olursa, hele kriz konjoktürlerinde, onun 'günahları' sevaplarını aşmaya devam etmektedir.

Ekonomik krizler, her zaman olduğu gibi ve doğal olarak, iktisat bilimini ve iktisatçıları önplana çıkarır, hatta topun ağzına getirir. Bu da normaldir; çünkü, krizin adı da içeriği de iktisadidir. Bu kriz de, özellikle akademik iktisatçıların, inandıkları öğretileri yeniden sorgulamalarına ve muhtemelen yeni ya da yeniden inşa edilecek öğretilere başka varsayımlar eklemelerine vesile olmaktadır. Ayrıca, her krizde kapitalizmi aklamaya çalışan neoliberal iktisatçılar, ne yazık ki, bu günahlara ortak olmaktadır.

Her küresel kriz finansal sitemi yeniden mayalar ve maya genellikle tutar. Öz'ün (2010) belirttiği gibi, küresel krizden çıkışın Avrupada 'L', Kuzey Amerika'da 'U', yükselen piyasalarda ise 'V' şeklinde olacağı öngörülüyor: İyimser bakış açısı ise geçmişte ekonomik krize nasıl bir şiddetle girilmişse, genellikle krizden çıkışın da aynı şekilde olmasından hareketle bu hızlı daralma sonrasında toparlanmanın hızlı, bir başka deyişle V harfi şeklinde olmasını umuyor. Son zamanlarda Son zamanlarda küresel krizden çıkışın Avrupada 'L', Kuzey Amerika'da 'U', yükselen piyasalarda ise 'V' şeklinde olacağını savunan görüş öne çıktı.

Rajan ve Zingales (2005: 277) 'kapitalizmi kapitalistlerden kurtarmak gerek diyorlar; ama nasıl? Yazarlar bu konuda dört öneri geliştirmişlerdir; Çok fazla güce sahip olmayan, rekabet edebilir durumda olan yerleşik şirketlerin, piyasa güçlerine sınırlama getirilmesi için harekete geçme olasılığı düşüktür ve işte bu yüzden, uygulanacak politikaların önemli bir ayağı, üretken varlıkların denetiminin çok az kişinin / grubun eline geçmemesini ve bu varlıkları denetleyenlerin onları en iyi şekilde kullanmasını sağlamak olmalıdır. Rekabet nedeniyle bazıları kaybedecektir; kaybedenler için bir güvenlik ağı kurulmalıdır; fakat bu ağ, kaybedenlerin sadece ekonominin kötü konjonktürü atlatmalarına değil, örneğin işsiz kalanların hayata yeniden başlamalarına da yardım etmelidir. Eğer ülkelerin sınırları dış dünyaya açık olursa, siyasal manevra alanı da daraltılabilir. Halk piyasadan ne kadar çok yarar elde ettiğinin, zararsız gibi görünen rekabet karşıtı politikaların ne kadar maliyetli olduğunun farkında olmalıdır; böylece halk olup biteni kenarda durup izlemez.

Krize çözüm için radikal öneriler arasında, parasal olanlar vardır ve "Global", "Geo" ya da "Worldo" gibi olası isimler altında anılan "tek dünya parası" özel bir önem taşımaktadır. Tek dünya parası (single global currency, SGC)

önerisi doların ve euronun rezerv para birimi olaak güven ve istikrarına yönelik kuşkulara ve Çin para birimi Renminbi seçeneğine dayanmaktadır.

SGC'nin lehine olan görüşler: SGC'ye geçilmesi halinde, küresel krizlerin tabanını oluşturan cari açıkların hiçbir ülkede yaşanmayacağı; döviz işlem maliyetleri ile kur riskinin sıfırlanması, belirsizlikten kaynaklanan korunma (hedging) ortadan kalkması; küresel merkez bankası kurulacağından elde edilecek senyoraaj gelirinin her ülkenin yararına kullanılabileceği; enflasyonla mücadelenin kolaylaşacağı ve para kurulu sistemlerine gereksinim duyulmayacağı.

Öte yandan aleyhine olan görüşler: (Tek para birimi için tüm dünyanın parasal ve iktisadi birliğe geçmesi gerekir ki, bu da olanaksızdır.) Dünya merkez bankasının kurulmasının ve denetlenmesinin son derece zor olması. (Bkz. Furstenberg, 2001; Rogoff, 2001; Rose, 2000; Mundell and Milton Friedman, 2001.)

Kaynakça

- Acar, Gökmen Tarık (2008) • *İktisadi Değişirmek: Neoklasik İktisada Eleştirel Bir Yaklaşım*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beckerman, Paul (1992) • *The Economics of High Inflation*, London: The Macmillan Press.
- Bienefeld, Manfred (2009) • *Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi (21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Yeniden Okumak)*, Der: A. Buğra ve K. Ağartan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belli, Tuğrul (2010) • “V Şeklinde Toparlanma Çok Zor!”, *Turkish Bank - Ekonomik Araştırmalar Birimi*, Temmuz.
- Buğra, Ayşe (2010) • *İktisatçılar ve İnsanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cooper, Richard N. (1985) • “Recent History of World Problems”, in *The Future of the International Monetary System*, 3rd. print, Eds. T. Agmon-R.G. Hawkins-R.M. Levich, Massachusetts: Lexington Books, pp. 11-22.
- DeRosa, David F. (2006) • *Serbest Sermaye Piyasalarını Savunmak: Yeni Uluslar arası Finansal Mimari Arayışlarına Cevap*, çev. G. Delice- A.M. Uzun, İstanbul: Liberte Yayınları.
- Eğilmez, Mahfi (2009) • *Küresel Finans Krizi*, 5. b., İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, Mahfi (2010) • “Resesyon mu, Depresyon mu?”, *Radikal G.*, 2 Eylül.
- Furstenberg, George M. (2001) • “One Region One Money: Implications of Regional Currency Consolidation of Financial Services”, *LUISS University: Conference on Monetary and Financial Management*, July 17.
- Gorz, Andre (2007) • *İktisadi Aklın Eleştirisi*, 2. basım, Fransızcadan çeviren: Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gülsoy, Bülent (2006) • *Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi*, İstanbul: Ekin Kitabevi.
- Johnson, L.E, R.D Ley ve T. Cate (2005) • “Selecting Social Goals: J. M. Keynes and the Emergence of Ontological Rationality in Economics”, *Advances in Economic Research*, 11: 291-299.

- IEO-Independent Evaluation Office (2009) • *IMF Performance in the Run-up to the Current Financial and Economic Crisis Preliminary Draft Issues Paper for an Evaluation*, July 27.
- İnsel, Ahmet (2006) • *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi*, 5. b., İstanbul: Birikim Yayınları.
- IMF (2009) • *World Economic Outlook: Crisis and Recovery*, April, Washington.
- İşgüden, Tamer ve Aylin Ç. Köne (2002) • “Ortodoks İktisat Üzerine Notlar” *Doğuş Üniversitesi Dergisi* (5), ss.97-108.
- Kazgan, Gülten (2006) • “İktisat ve Etik”, [http://www.kazgan.bilgi.edu.tr /docs/iktisat_ve_Etik.doc](http://www.kazgan.bilgi.edu.tr/docs/iktisat_ve_Etik.doc) (20.08.2010).
- Krugman, Paul (1998) • “The search for better economic policy. Is the Economic Crisis a Crisis for Economics? Or, where is macroeconomics when we need it?”, www.slate.com/id/7881, *The Dismal Science: The Search For Beter Economic Policy*, Nov. 13.
- Krugman, Paul (2010) • “Economy Needs Another Big Stimulus Push”, CNBC.com, 30 Aug.
- Lacher, Hannes (2009) • *Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi (21 Yüzyılda Karl Polanyi’yi Yeniden Okumak)* Derleyenler: Buğra, Ayşe; Ağartan, Kaan 2009. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kumcu, Ercan (2009) • “Krizler, Para ve İktisatçılar”, iç. *Emin Öztürk Anısına*, 2.b., İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lindsey, Brink (2003) • “Görünmez El Ölü Ele Karşı”, (Çev. M. Toprak.) iç. *Kapitalizm ve Küresel Refah*, Ed. L. Vasquez, İstanbul: Liberte Yayınları, ss. 41-52.
- Minsky, Hyman P. (1985) • “The Potantial for Financial Crises”, in *The Future of the International Monetary System*, 3rd. Print, Eds. T. Agmon - R.G. Hawkins - R.M. Levich, Massachusetts: Lexington Books, pp. 91-109.
- Mundell, Robert and Milton Friedman (2001) • “One world One Money? Option Politiques, Global Currency Unit”, *Swedish School of Economics Working paper, series C*.
- Öz, Sumru (2010) • “Küresel Krizden Çıkış Senaryoları”, Politika Notu 10-07, Nisan, *Ekonomik Araştırma Forumu- EAF*, İstanbul: Koç Üniversitesi ve TÜSİAD Yayını.
- Özdemir, Metin (2010) • “Uzlaşmadan Ayrılığa: Küresel Finansal Kriz Makro İktisadın Krizi (mi?)”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, Temmuz, c.47, s.545, ss.19-26.
- Öztürk, Bilge A. (2009) • “Tarihsel Anlayışı Çerçevesinde Karl Polanyi’nın Siyasal Ve Toplumsal Düşünceleri” *Akademik Dizayn Dergisi* 3(1)1: ss.21-24.
- Polanyi, Karl (1944) • *Büyük Dönüşüm* 6. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rajan, Raghuram G. ve Luigi Zingales (2005) • *Kapitalizmi Kapitalistlerden Kurtarmak*, Çev. K. Dündar, İstanbul: Merkez Kitaplar.
- Reinhart, Carmen M. and Kenneth S. Rogoff (2008) • “Banking Crises: An Equal Opportunity Menace”, *NBER Working Paper Series* No: 14587, December, <http://www.nber.org/papers/w14587>
- Rogoff, Kenneth (2001) • “On why not a global currency”, *American Economic Review*, 91(2).
- Rose, Andrew K. (2000) • “One Money One Market: Estimating Effects of Common Currencies on Trade”, *Economic Policy*, 30 April;

- Tonak, Ahmet E. (2009) • “Krizi Anlarken” *Çalışma ve Toplum Dergisi* (2009:1), ss. 29-44.
- Yeldan, Erinç (2009) • *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Ocak.
- Yeldan, Erinç (2010) • “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”.
- Wallerstein, Immanuel (1983) • *Tarihsel Kapitalizm Metis Yayınları*, İstanbul.

5

Kriz ve Kalkınma: Geçmişten Ders Almak

Murad Tiryakioğlu¹

Abstract

Crisis and Development: Taking Lesson from Past

Representing a significant portion of the world population, for developing countries, development is the fundamental problem that needs to be cope with. The development problem has been attempted to be solved with policies which were derived, developed, and applied with the globalization phenomenon such as many other problems. Globalization which provides especially free movement of financial resources and knowledge in the world other with many factors, includes both significant opportunities and serious threats for the developing countries facing the 'development' as an basic problem. In light of past experience, it is almost impossible to say that "knowledge" and "capital" flows that can be considered as the two main sources of development, offer an important opportunity for the countries in question. The fact that countries that have not enough economic infrastructures and elasticities have suffered / suffering from regional or national crisis is strengthening this thesis. On the other hand East Asian Countries' late industrialization and development experiences as exceptions have shown of impossible can be achieved and includes lessons for similar nature countries. From this point forth, the intended study emphasizes the lessons can be taken from the crisis and development experiences of East Asian countries which recognize the "knowledge" - accepted as the basic key for development - and understand its importance in a short period of time and points to the posteriori the lessons to be taken.

Keywords: Late Industrialization and development, economic fluctuations, Asian tigers

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, 03030 Afyonkarahisar / Türkiye Telefon: +90/ 272 /228 12 92/328, E.Posta: tiryakioglu@aku.edu.tr

Giriş

Dünya nüfusunun önemli bir kesimini oluşturan gelişmekte olan ülkelerin baş etmek zorunda olduğu en temel sorun ‘kalkınma’dır. Kalkınma sorunu diğer pek çok sorun gibi küreselleşme olgusu ile birlikte geliştirilen, yönlendirilen, uygulanan politikalarla yönetilecek bir sorun olması sebebiyle yaşanan küresel iktisadi dalgalanmalardan kaçınılmaz bir biçimde etkilenmektedir. Finansal kaynaklar ve ‘bilgi’ başta olmak üzere pek çok faktörün dünya üzerinde serbestçe dolaşımını sağlayan küreselleşme, özellikle ‘kalkınma’ gibi önemli bir sorunla karşı karşıya olan gelişmekte olan ülkeler için, hem önemli fırsatları hem de ciddi tehditleri barındırmaktadır. Kalkınmanın iki temel kaynağı olarak kabul edilebilecek ‘bilgi’² ve ‘sermaye’ akışının geçmiş tecrübeler ışığında sözkonusu ülkelere önemli fırsatları sunduğunu söyleyebilmek neredeyse imkânsızdır. Özellikle ekonomik altyapıları yeterince gelişmemiş ülkelerin bölgesel ve ulusal krizlerden derin yaralarla çıkmış/çıkılmakta olması bu tezi güçlendirmektedir. Ancak son yıllarda nitelik değiştiren, küreselleşen krizler etkilerinin gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olmadığını ve pek çok gelişmiş ülke ekonomisini de derinden sarsabileceğini göstermiştir. Bu şiddetli salgın süreci müdahaleci politikaların yeniden gündeme gelmesini sağlamış ve son dönem tartışmalarının odak noktasını kapitalizmin geleceği ile devlet müdahalesi üzerine oturtmuştur.

Politika yapımcıların bölgesel veya küresel iktisadi dalgalanmalara göre hazırlayacakları müdahaleci kalkınma politikalarının, bu ‘zor zamanlar’da ne kadar geçerli ve yeterli olacağını ise kestirmek gittikçe zorlaşmaktadır. Bu zorlukların altında yatan sebepleri anlayabilmek için son yıllarda yaşanan krizlerin nitelik değiştirmesi, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarının kaçınılmaz olarak sanayileşmiş ülkelerin kalkınma çabalarından farklı olacağı ve ‘geriden gelenlerin avantajları’ gibi unsurları analiz etmek gerekmektedir. Özetle, krizlerin iktisadi gelişme potansiyeli açısından ele alınması ve kalkınma potansiyeline muhtemel yansımalarının değerlendirilmesi ‘zor zamanları’ daha iyi anlayabilmek ve atlatabilmek için elzem görünmektedir.

Dünya ekonomisindeki dönüşüm ve müdahaleci politikalar Keynesyen iktisadi düşüncüyü hatırlatırken, yakın geçmişte ‘devlet’ eliyle mucizeye giden yolun öncülerini, Doğu Asya ülkelerini akla getirmektedir. Doğu Asya’nın sanayileşme sürecini Krugman (2001, s.23) şu cümlelerle özetlemektedir;

“...Sahneye önce orijinal kaplanlar çıkmıştır: Hong Kong, Singapur, Tayvan, Güney Kore ekonomik yükselişlerine 1960’larda başlamışlardır. Ardından ikinci dalga gelmiştir: Güneydoğu Asya’nın yoksul ama yoğun nüfuslu ekonomileri. Ve nihayet büyük ejderha Çin’in şaşırtıcı hamlesi ortaya çıkmıştır...”

2 Bilgi, Türk Dil Kurumu tarafından, “öğrenme, araştırma ve gözlem yoluyla elde edilen gerçek” olarak tanımlanmaktadır.

Kendi içinde sınıflandırılan Doğu Asya ekonomileri kendilerine has bazı toplumsal ve iktisadi özellikler taşıyan bir kalkınma ve sanayileşme modeli oluşturmaktadırlar. Bu kalkınma modeli, 1997-98 yıllarında bölge ülkelerinde başlayıp dünyanın çeşitli bölgelerine hızla yayılan önemli bir krize rağmen geç sanayileşme ve kalkınma başarılarıyla imkânsızın başarılabileceğini göstermiştir ve geriden gelenler için önemli dersler oluşturmaya devam etmektedir. Fiziki ve beşeri sermaye birikimini kısa sürede sağlayarak kalkınmayı sağlayan ve sürdürülebilen Doğu Asya'nın mucizevi gelişimini Lucas (1993) krizden birkaç yıl kadar önce şu cümlelerle betimliyordu;

“...Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur'da süregelen dönüşümün bir ekonomik mucize olarak adlandırılmasının mübalağa olmayacağını sanıyorum... Daha önce hiçbir yerde, bu kadar büyük bir nüfusun hayat standardı, bu kadar uzun bir süre boyunca, bu ölçüde bir iyileşmeye uğramadı. Trajik Hong Kong örneği hariç, bu gelişmenin sonuna yaklaşıldığı yolunda bir işaret de yoktur...”

Kriz yıllarından önceki bu belirgin gelişmenin 2000'li yıllarda hızlanarak devam ediyor olması teknolojik yetenekleri ve yenilikçi performansları ile kalkınmanın temel anahtarı olarak ‘bilgi’nin farkına varabilen ve önemini kısa sürede kavrayabilen Doğu Asya deneyiminin sadece gelen gelişmekte olan ülkeler için değil gelişmiş ülkeler için de dersler içerebileceğine işaret etmektedir.

Nitelik değiştiren ‘küresel’ krizlerden etkilenen gelişmiş ülke ekonomilerinin ve dahi pek çok gelişmekte olan ülke ekonomisinin Doğu Asya'dan alacağı derslerin olabileceği yönündeki inançla kaleme alınan bu bölümün amacı, yakın geçmişte yaşadığı krizlere rağmen sürdürülebilir kalkınma çabalarını sekteye uğratmayan Doğu Asya ülkelerine yönelik genel bir değerlendirme yapmaktır. Diğer bu ifade ile bu çalışma 1997-98 Asya krizini değil kriz ile birlikte sürdürülen kalkınma çabalarını Doğu Asya tecrübelerinden yola çıkarak ele almayı amaçlamaktadır. Öte yandan bu ülkelerin deneyimleri ayrı ayrı analiz edilir ve değerlendirilirse geriden gelenler için kapsamlı ve yönlendirici pek çok ders içerdiği görülebilir. Ancak bu türlü ayrıntılı analiz ve değerlendirmeler bu boyuttaki bir çalışmanın kapsamını aşacağı için Doğu Asya ülkelerinin kriz ve kalkınma tecrübeleri genel bir değerlendirme ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlamadan hareketle çalışmanın ilk ayrımında, geç kalkınma ve yakalama etkisine yönelik teorik arkaplan ‘Doğu Asya'nın Aykırılıkları’ kapsamında incelenmiştir. Doğu Asya'da kriz ve -geç- kalkınma deneyimleri de bu bölümde ele alınırken ana akım idealinden ayrılan ‘Doğu Asya Modeli’ de bu başlık altında değerlendirilmektedir. Çalışmanın özünü oluşturan ikinci bölümü Doğu Asya temelinde, geçmişten alınabilecek dersleri özetlemektedir. Nihayetinde bu çalışma, iktisadi kalkınmayı sağlamakla kalmamış, sürdürülebilir hale getirmiş ve krize rağmen yüksek üretkenlik düzeyinden, kalkınma hızından taviz

vermemiş Doğu Asya tecrübesinin kalkınma paradigmasına yaptığı katkıyı ileriye dönük bir değerlendirme ile anlama gayretinin bir sonucudur.

Kriz ve Kalkınma: Doğu Asya'nın Aykırılıkları

Güneydoğu Asya gerek coğrafi gerekse de iktisadi olarak dünya ticaretinde önemli bir yere sahip olmasına karşın literatürde ta ki kalkınma ve kriz tecrübeleriyle anılana kadar hak ettiği ilgiyi görememiştir³. Arkeolojik ve tarihi veriler Güneydoğu Asya'nın anakarasında ve adalarında (Vietnam'da) Viet ve Champra, (Khmer Kamboçya'da) Angkor, (Burma'da) Pegu, (Siyam'da) Ayutthaya, (Sumatra'da) Sirivijaya ve Majapahit gibi son derece medeni ve üretken insanların oluşturduğu gelişmiş toplumların, ekonomilerin ve yönetimlerin yaşamış ve kaybolmuş olduğunu göstermektedir (Frank, 2010, s.117). Ticari, iktisadi ve pek çok açıdan öneme sahip olan bölgenin sıklıkla yaşadığı (deprem, tayfun, tsunami gibi) doğal afetler de bölgenin iktisadi gelişme sürecini etkileyen olumsuz bir unsur olarak ifade edilebilir. Her ne kadar önemini, özellikle Sanayi Devrimi ile kaybetmiş gibi görünse de, Doğu Asya ülkeleri geç ve hızlı kalkınmayı sağlamakla kalmamış ve sürdürülebilir hale getirmiş 'aykırı' bir örnek olarak kalkınma politikaları ve stratejileri üzerine yeniden düşündürmeyi gerektiren bir özellik arz etmektedir.

Doğu Asya'nın 1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren gösterdiği hızlı sanayileşme ve kalkınma başarısı bir "Doğu Asya Modeli" oluşturmuş ve 1997-98 yılında bu bölgede başlayarak dünyanın önemli bir kesimine yayılan kriz ile birlikte bu başarının bir 'mucize mi' yoksa bir 'efsane mi' olduğu çeşitli açılardan inceleme ve araştırmalara konu olmuştur ve olmaktadır. Diğer bir ifade ile "kalkınma hiyerarşisini atlama becerilerinin ve kendinden daha fazla yeteneğe sahip olanların ötesine geçmelerinin nedeni, bölgeye olan akademik ilginin pratik nedenini" (Weiss ve Hobson, 1999, s.161) oluşturmaktadır. "Doğu Asyalıların -Japon, Koreli, Tayvanlı, Hong Konglu ve Singapuruların- toplumcu değerleri ve uygulamaları, bu arayışı kapatma sürecinde etkili olmuştur" (Yew, 2000, s.193). Kalkınma kararlılığı gösteren bu model, ülkelerin kendilerine has sosyo-kültürel ve ekonomik yapılanmalarındaki farklılıkların ortaya koyduğu sapmalara rağmen temelde izlenen ortak bir stratejinin ürünü olarak nitelendirilebilir. Yew'e (2000, s.193) göre, "Doğu Asya kültürünün benimsemiş olduğu, grup çıkarlarının birey çıkarlarına üstünlüğü gibi değerler, hızlı gelişme için gereken toplam grup çabasını teşvik etmektedir." Ancak Çin'deki kültürel ve toplumsal yapılanma ve aile değerleri incelendiğinde bu genellemenin dışında özelliklere rastlanmaktadır. Çin ile Japonya'yı aile ve toplumsal yapı bakımından karşılaştıran Yoshihara (1994, s.100-101) Çin'de aile çıkarlarının toplumsal ve aile dışı yapılanmaların çıkarlarından üstün tutulduğunu, Japonya'da ise bunun

3 Belirtmek gerekir ki, gelişme iktisadında Doğu Asya'nın geç-kalkınma ve sanayileşme tecrübesi aynı andaki pek çok gelişmeye göre (haklı olarak) çok ilgi görmüş ve görmeye devam etmektedir, etmelidir.

tam tersi durumun geçerli olduğunu ve aile çıkarlarının ulusal ve toplumsal çıkarlara feda edildiğini ifade etmektedir. Doğu Asya'nın aykırılıklarının iktisadi açıdan fonksiyonel olmadığını savunan Rodrik (2009, s.32), "kurumsal aykırılıkların başka ortamlara uygulandıklarında uygunsuz sonuçlar üretmiş" olduğunu vurgulamaktadır. Özetle, Doğu Asya modelinin kendine has aykırılığı, özünde bölge lkelerinin birbirini güçlendirmeye gibi karşılıklı bir ilişki bütünü içinde olmalarından kaynaklanmaktadır.

Teorik Arkaplan: Geç Kalkınma ve Yetişme Sorunu

Gerschenkron 'Tarihsel Bakış Açısıyla İktisadi Gerilik'⁴ başlığı ile kaleme aldığı klasik eserinde geç kalkınma teorisini ortaya koyarken "Almanya ve Rusya gibi geç kalkınan ülkelerin, İngiltere ve İsviçre gibi daha erken kalkınan ülkeleri yakalamak için güçlü bir devlet müdahalesine ihtiyaç duyduklarını" (Weiss ve Hobson, 1999, s.115) iddia etmektedir. Gerschenkron'un (1962) kıta Avrupas'ında, Almanya ve Rusya'nın (ve uzak doğuda ise Japonya'nın) başını çektiği ikinci kuşak sanayi devrimini yaşayan ülkeleri, birinci sanayi devrimine öncülük eden İngiltere'yi yakalamaya çalışan, 'geç kalkınan' ülkeler olarak adlandırmasına atıfla Vogel (1991, s.4-5) Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur'un oluşturduğu Asya kaplanlarını 'geç-geç kalkınan' ülkeler olarak adlandırmaktadır.

Geç kalkınan ülkelerin, daha erken kalkınan ülkelerin teknolojik birikimi kullanarak araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine has birtakım risk ve maliyetlerden kurtulma potansiyeline sahip olduğu tezine dayanan Gerschenkroncu görüş, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan ülke deneyimleriyle birlikte değerlendirildiğinde fazla iyimser bir nitelik sergilemektedir (Pamukçu, 2001, s.77). Freeman (1989, s.85) kötümser olma sebebini nc olan ülkelerin bilim ve teknoloji alanındaki birikimleriyle beslenen, yeni ve gelişmiş teknolojilerin dayattığı rekabet şartlarında geriden gelenlerin yatırım ve kalkınma programlarını gerçekleştirmede karşılaşacağı pratik sorunlara dayandırmaktadır. Posner'in (1961) teknolojik açık kuramı taklit süresinin uzunluğunu vurgulayarak yetişme sorununun kötümser temellerini oluşturmuştur.

Kötümser olmayı kararlı kılacak güçlü sebeplere karşın Doğu Asya genelinde ve Güney Kore özelinde başarılı rnekler Gerschenkron'un tezini bir kez daha değerlendirmeyi gerektirmektedir⁵. Zira Güney Kore bellek yongalarının üretim ve ihracatını, Japonya ve ABD'den sonra yapabilen nc ülke olma başarisını göstermiştir. Bu yakalama başarisının altında yatan temel strateji ise kısmen Amerikan elektronik sanayisinde faaliyet gösteren küçük ve orta boy

4 Gerschenkron, Alexander (1962). *Economic Backwardness in Historical Perspective*, Belknap Press

5 Gerschenkron'un analizinin Güney Kore elik ve yarı iletkenler sanayileri örneklerinden hareketle geliştirilmiş bir analizi için bakınız: Shin, 1996

firmaların satın alınarak ortaklıklar kurulması kısmen de Amerikan üniversitelerinden mezun öğrencilerle Amerikan firmalarında çalışmış olanların istihdam edilmesi üzerine kurulmuştur (Freeman ve Soete, 1997, s.180). Bununla birlikte geç-kalkınma ve geç-sanayileşme sürecinde devlet önemli bir role sahiptir. Başarılı geç-sanayileşme örneklerinin hemen hepsi için bu sürecin kritik ögesi devlet destekli sanayileşme ile devlet koruması altında özel bir girişimci sınıfın oluşturulmasıdır (Öniş ve Şenses, 2009, s.708). Korumacılığın fikri temellerini atan List (1841) Almanya gibi geç kalkan bir ülkenin İngiltere'deki teknolojik ve iktisadi üstünlüğe erişebilmesi için yeni kurulan sanayilerini gümrük duvarlarıyla koruması gerektiğini savunuyordu. List'in bu yetiştirmeyi temel alan korumacılık tezi, ticaret serbestisinin doğal bir biçimde uygulanabilmesi esasına dayanıyordu⁶.

Küreselleşme, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması gibi girift gelişmeler kalkınmanın bilgi ve bilgi temelli üretim faktörleri sayesinde mümkün olabileceğini açıkça göstermektedir. Dünya Bankası'nın, "Kalkınma için Bilgi" başlığıyla yayımladığı Dünya Kalkınma Raporu'na (1999, s.19) göre, gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı yoksulluk 'bilgi eksikliğinden'⁷ kaynaklandığında, 'bilgi' kalkınma anlamına gelmektedir. Bilgi temelli kalkınmanın ana unsuru kabul edilebilecek beşeri sermaye birikimini sağlayan 'devlet' Doğu Asya'nın geç kalkınma ve yetiştirme başarısında önemli bir yere sahip olmuştur. Diğer bir ifadeyle, devlet destekli sanayileşme geç-kalkınma ve yetiştirme konusunda anahtar rol oynamıştır, oynamaktadır.

Doğu Asya'nın Aykırılıkları

Doğu Asya'nın geç kalkınma deneyimi incelendiğinde bu sıra dışı modelin şekillenmesinde Japonya'nın belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Japonya, Doğu Asya ülkeleri için, işgalci güç rolünden sıyrılarak geç-kalkınma ve hızlı-sanayileşme konusunda bir lider olmuş ve bölgenin gelişiminde mali kaynak sağlama ve pazar oluşturma gibi roller üstlenmiştir. Japonya'nın bu belirleyici rolü pek çok ülke'nin az ya da çok sahip olabileceği düşünülen başlangıç şartları ile bir araya getirilmiş ve Doğu Asya ülkeleri tarafından 'kalkınma kararlılığı' ile akıllıca kullanılmıştır. Bölgeyi 'mucizeye' taşıyan başlangıç şartları Sönmez (2003, s.22) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir;

"...1950'lerde Japonya ve Kore'de nüfusun önemli bir kısmının,

6 List (1841) her ne kadar korumacılık tezi ile biliniyor ve anılıyor olsa da, bu fikrin altında serbest ticaret olgusu yatıyordu ve serbest ticaretin gerçekleştirilebilmesi için ülkelerin hemen hemen eşit düzeyde olması gerektiği inancı List'in tezinin temelini oluşturmaktaydı. List'in teknolojik yetiştirme ile ilgili fikirleri ise aslında ulusal bir teknoloji stratejisi oluşturmuyordu ki bu da Ulusal Yenilik Sisteminin fikri temelleri demektir. Bu stratejinin ayrıntılı açıklaması için bakınız: Freeman, 1989

7 'Bilgi eksikliği' ifadesi ile "sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi"nden yoksunluk vurgulanmaktadır.

benzer gelir düzeyindeki diğer ÷lkelerden daha fazla eğitim görmüş olması, Tayvan'ın, Japon işgali döneminden kalma oldukça iyi bir altyapıya sahip olması, Hong Kong'un, ticaretin gelişmesi için çok elverişli kabul edilen İngiliz hukuk sistemiyle yönetilmesi gibi özellikler elbet kalkınma açısından göz ardı edilemeyecek kozlardır..."

Beşeri sermaye birikimi ve kurumsal altyapı, sınırlı ve etkin devlet müdahalesi, Konfüçyüs kültürü, teknoloji kullanımı ve üretimi konusundaki yatkınlık ve toplumsal motivasyonun ivme kazandırdığı bilgi temelli kalkınma modeli, Doğu Asya'nın kendine has özellikleriyle şekillenmiştir. Nihai olarak Doğu Asya tecrübesi, dünyaya, geri kalmış ve/veya eski sömürge ÷lkelerin kısa sürede hızlı büyüme sağlayabileceğini, iktisadi gelişmenin standart göstergelerini zengin-kapitalist ÷lkeler seviyesine çıkartabileceğini, hızlı büyüme sürecinin gelir dağılımını etkilemeden hatta iyileştirerek yönetilebileceğini ve son olarak Protestan ahlâka karşılık Konfüçyüs öğretisinin veya Şintoist ahlâkın "başarı" gösterebileceğini ispatlamıştır (Yülek, 1998, s.3-4.).

Tablo 1. Doğu Asya ÷lkelerinin Aykırılıkları

Kamusal Alan	Ana Akım İdeali	"Doğu Asya" Modeli
Mülkiyet Hakları	Özel, yasal hükümlerle uygulanır.	Özel, fakat devlet otoritesi zaman zaman yasaları ihlâl eder (Özellikle Kore'de).
Kurumsal Yönetim	Hissedar (dışarıdan) denetimi, hissedar haklarının korunması	İçeriden denetim
İş dünyası-devlet ilişkileri	Kol mesafesinde, kurallara dayalı	...
Endüstriyel Örgütlenme	Âdemimerkeziyetçi, rekabetçi piyasalar, güçlü anti-tekel hükümlerinin uygulanması	Üretimde yatay ve dikey entegrasyon (chaebol), devletin yoğun denetimi altında teşvik kredileri, zayıf resmi düzenlemeler
Finans Sistemi	Kuralsızlaştırılmış, menkul kıymetlere dayalı, girişı serbest olan. Düzenleyici nezaret aracılığıyla ihtiyatlı denetim.	...
Emek Piyasaları	Âdemimerkeziyetçi, kurumsallaşmamış, "esnek" emek piyasaları	Önemli işletmelerde ömür boyu istihdam (Japonya)
Uluslararası Sermaye Akışı	"İhtiyatlı olmak kaydıyla" serbest	Kısıtlı (1990'lara kadar)
Kamu Mülkiyeti	Üretken sektörlerde sözkonusu değil	Üretim sektörlerinde çok fazla

Kaynak: Rodrik, 2009, s.22-Tablo 1.2'En uygun politikalar'dan (Anglo-Amerikan modelinden) büyük ölçüde sapma gösteren Doğu Asya modelinin başarısına katkı yapan beş özgün nitelik Chang ve Grabel (2005, s.60-61) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir.

İktisadi kalkınmada devlet yerine piyasaları merkeze oturtan ve 'Washing-

ton Mutakabati⁸ adı verilen bir dizi kalkınma ve büyüme politika ilkesi ile uyuşma göstermeyen ve hatta önemli sapmalar içinde olan Doğu Asya ülkeleri ortaya koydukları iktisadi performans ile çelişkili bir durum sergilemekte ve diğer geriden gelenlere göre önemli farklılıklar ortaya koymaktadır. Rodrik'e (2009, s.21-22) göre, 1997-98'de "mali kriz patlak verdiğinde Doğu Asya ülkelerindeki aykırılıklar öylesine esaslıydı ki, çoğu gözlemci⁹ krizi subjektif risk, 'kayırmacılık' ve Doğu Asya tarzı kurumların yarattığı diğer sorunlara bağladı." Aşağıda belirtilen 'Ana Akım İdeali'nden ayrılan özellikleri 'Doğu Asya'nın deneyimlerini anlamak için bir temel oluşturabilir (Tablo 1).

"Birincisi, Doğu Asya ülkeleri ortak bir Konfüçyüsçü kültüre sahiptir... Böyle bir miras bulunmadığında, fiziksel ve beşeri sermayeyi Doğu Asya ülkeleri kadar çabuk üretip biriktirebilecek başka bir ülke tasavvur etmek çok zordur... İkincisi, Doğu Asya ülkeleri etnik olarak gelişmekte olan diğer ülkelerin çoğundan çok daha homojendir. Etnik homojenlik, mutabakat oluşturmayı ve politikaları uygulamayı kolaylaştırır... Üçüncüsü, Doğu Asya ülkeleri doğal kaynaklar açısından fakirdir... Doğal kaynak bakımından zengin olan birçok Latin Amerika ve Afrika ülkesinin aksine, Doğu Asya ülkeleri çok çalışmak ve imalât yoluyla servet yaratmak zorundaydı... Dördüncüsü, Doğu Asya ülkeleri Japon sömürgeciliğinin büyük yararını görmüştür. Batılı sömürgecilerin aksine, Japonya geride güçlü bir sanayi temeli, eğitilmiş bir nüfus ve gelişmiş bir altyapı bırakmıştır. Sonuncusu ve aynı derecede önemlisi, Doğu Asya modeli elverişli dış koşullardan istifade etmiştir... Doğu Asya ülkeleri ta 1980'lere kadar 'müsamahalı' bir uluslararası politik ortamın yararını da görmüştür..."

Doğu Asya modelinin en özgün yanı 'mucizenin' oluşumunda belirleyici olan faktörlerin 1997 yılında yaşanan finansal krizin sebepleri arasında sayılmasından gelmektedir. Chang ve Grabel (2005, s.60) bölgeye has özelliklerin oluşturduğu modelin en önemli zaafı olarak 1997 finansal krizini ve Japonya'daki iktisadi

- 8 Washington Mutakabati'nda yer alan temel politikalar on madde halinde şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Mali Disiplin, (2) Kamu harcamalarının yeniden yönlendirilmesi, (3) Vergi reformu, (4) Faiz oranlarının serbest bırakılması, (5) Standartlaştırılmış ve rekabetçi döviz kurları, (6) Dış ticaretin serbestleştirilmesi, (7) Doğrudan yabancı yatırımlara açılma, (8) Özelleştirme, (9) Kuralsızlaştırma ve (10) Mülkiyet haklarının korunması. Rodrik (2009) bu temel on maddeye ilave on maddelik katkı ile 'Genişletilmiş' Washington Mutakabatını şu şekilde sürdürmektedir: (11) Kurumsal yönetim, (12) Yolsuzlukla mücadele, (13) Esnek emek piyasaları, (14) WTO otoritesine bağlılık, (15) Uluslararası finansal kural ve standartlara bağlılık, (16) 'Ölçülü' sermaye hareketleri hesabı açılışı, (17) Serbest döviz rejimi, (18) Bağımsız merkez bankaları/enflasyon hedefleri belirlenmesi, (19) Sosyal güvenlik ağları ve (20) Yoksulluğun azaltılmasına ilişkin hedeflerin belirlenmesi. Washington Mutakabati ile ilgili eleştirel bir çalışma için bakınız Rodrik, 2006
- 9 Rodrik (2009, s.21) burada söz konusu gözlemciler olarak Brian K. Maclean (1999) ve Jeffrey Frankel'e (2000) atıf yapmaktadır.

durgunluğun bir türlü sona ermemesini örnelemektedir.

Kriz ve -Geç- Kalkınma Deneyimleri

Doğu Asya'daki kriz Temmuz 1997'de Tayland'ın ulusal parası Baht'ın hızla değer kaybetmesiyle ve öлке yönetiminin dış borçlarını ödeyemeyeceğini açıklamasıyla başlamış ve bölge ekonomilerine büyük bir hızla yayılmıştır. Doğu Asya krizi, bölge ekonomilerinin özellikle 1980'li yıllardan başlayarak güçlü ve hızlı büyümesi sebebiyle şaşırtıcı bulunmuştur. Hızlı sanayileşme ve kalkınma tecrübeleriyle dünyanın ilgisini çeken Doğu Asya Kaplanları'nın yaşadıkları kriz bölge ekonomileriyle sınırlı kalmamış, dünya ölkelerinin önemli bir bölümünü etkisi altına almıştır. Özellikle Brezilya ve Rusya krizin psikolojik olarak en hızlı yayıldığı ve etkilediği ölkeler olmuştur (Kindleberger, 2008, s.194-195). "Doğu Asya gribi" veya "yaralı kaplanlar" gibi tanımlamalarla anılan Doğu Asya ölkelerindeki hızlı sanayileşme ve geç kalkınma mucizesinin sağlam temellere dayanıp dayanmadığı bu krizle sorgulanır hale gelmiştir. Bu tartışmalar çerçevesinde Krugman (1994, s.69-72) Doğu Asya 'mucizesi'nin aslında bir 'efsane' olduğu iddiasında bulunarak, 'kağıttan kaplanlar' tanımlamasıyla bu sıçramanın iktisadi temellerinin sağlam olmadığını savunmuş ve büyümenin kaynak girdisindeki artışla yaşandığını ve büyümenin bir sınırı olduğunu vurgulamıştır. Karşıt görüşte olan Crafts (1999, s.162) ise Doğu Asya ölkelerinde, faktör birikiminin, toplam faktör verimliliğindeki artıştan daha etkileyici şekilde arttığına, nüfusun ve işgücüne katılımın artışıyla sağlanan demografik etkiye ve son olarak pek çok ölkenin geri kalmışlıktan yola çıkarak kendi finansal ve diğer kurumlarını oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Bu üç temel özellikten yola çıkarak Doğu Asya'nın beşeri sermaye gibi bir faktör birikiminin veya kalkınma kararlılığının kriz ile yok olması mümkün olamayacağı için etkilerin iktisadi alanda sınırlandırıldığını iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Krugman (2001, s.99.) Tayland'daki devalüasyonun ardından durgunluğun tüm Asya'ya sirayet etmesi konusunda sorulabilecek iki farklı soru üzerinde durmaktadır;

"...birincisi mekanikle ilgilidir: bu çöküş nasıl oldu? Küçük bir ekonomide yapılan devalüasyon niçin bu kadar geniş bir alanda yatırımların ve üretimin çöküşünü kıskırttı? Diğeri ise, bir bakıma daha derin bir surudur. Hükümetler bu felâketi nasıl önleyemedi? Makroekonomik politikaya ne oldu? ..."

Birinci soruyu 'panik' kavramı ile açıklayan Krugman (2001) mali yozlaşma ve güven kaybı üzerinde önemle durmakta ve sonuç olarak ortaya çıkan kısır döngünün¹⁰ krizin sirayet alanını genişlettiğini iddia etmektedir. Krizin sebep olduğu tartışmalardan bir diğeri ise, Krugman'ın (2001) ikinci sorusunu da

10 Sözkonusu kısır döngünün ayrıntılı bir açıklaması için bakınız: Krugman, 2001, s.100-102

kapsayan, dış şoklardan ekonomiyi korumada devletin rolü ile ilgilidir. “Kriz, özellikle finansal kurumların güçlendirilmesini, yolsuzlukların ve dış dünyadan spekülâtif borçlanmayı azaltmak için minimum kural setinin ve düzenlemelerin uygulanmasını ve krizin ardından otomatik denkleştirici işlevi görececek kurumsal güvenlik ağlarının kurulması gerekliliğine işaret etmiştir” (Thorbecke, 2009, s.158). “Daha az devlet müdahalesi olsaydı krizin etkileri daha sınırlı olabilirdi” şeklindeki eleştirilere karşın Stiglitz’e (2009, s.304) göre “Doğu Asya krizinin altında düzenlemelerin fazla olması değil, yeterli olmaması yatıyordu.”

Yoksulluğun uzun süre azalma eğiliminde olduğu Doğu Asya’da gidişatı tersine çeviren ve bölge ekonomileri ile sınırlı kalmayan kriz, kalkınma sürecini kesintiye uğratmış olsa da, görece olarak kısa sürede krizin etkilerini atlatan Doğu Asya ülkeleri 2000’li yılların başından itibaren bilgi temelli bir ekonomik dönüşümü gerçekleştirmeye başlamıştır. Özellikle Güney Kore gibi bilgi temelli üretim faktörlerine yatırım yapma ve bunları etkin olarak kullanarak maka ekonomisini kalkınma amacına yönelik geliştirebilen bir ülke krize rağmen kalkınmanın mümkün olabileceğinin, belki de, en önemli örneğini oluşturmaktadır¹¹.

Geçmişten Ders Almak

Kalkınma yolunda geriden gelen ülkelerin bilgi eksikliklerini gidermek ve açığı hızla kapatabilmek için katlanacakları maliyet ‘geçmişten, doğru dersleri doğru şekilde alabilmelerine ve ödevleri kalkınma kararlılığından ödün vermeden yapmalarına’ bağlı olarak görece daha düşük olabilecektir. Sönmez (2003, s.17) başarılı iktisat ve kalkınma politikası yürüten ülkelerin bilgi eksikliğini gidermek için belli başlı iki yola başvurduğunu ifade etmektedir; “Başka ülkelerin başarılı veya başarısız deneyimlerini anlayıp, kendi ülke koşullarının ışığı altında yorumlayarak iktisat politikalarına yön vermek ve saptanan politikaları bir yandan kararlılıkla uygularken diğer yandan da, elde edilen sonuçları dikkatle ve objektif şekilde gözetleyerek değerlendirmek, gerekliyse zaman kaybetmeden gözden geçirmek ve gereken değişiklikleri, saplantılara kapılmadan yapmak.” “Diğer ülkelerden öğrenmek daima yararlıdır, hatta zorunludur” vurgusu ile Rodrik (2009, s.7) uygun büyüme (ve kalkınma) politikalarına erişebilmenin ancak özgün örneklerin durum, olay ve ilişkiler bütününe anlamakla mümkün olabileceğini ifade etmekte, aksi durumu ‘bir felaket reçetesi’ olarak nitelendirmektedir. Doğu Asya’nın özgün yapısından hareketle verdiği örnekte Rodrik (2009, s.32) bölgenin, “kurumsal aykırılıklarının başka ortamlara uygulandıklarında uygunsuz sonuçlar üretmiş” olduğunu ifade etmektedir.

Önemli dersler içeren ve yukarıda açıklandığı gibi sahip olduğu aykırı nitelikleri itibariyle kendine has bir yapı oluşturan Doğu Asya tecrübesi geç-

11 Her ne kadar kriz yıllarından önce kaleme alınmış olsa da Güney Kore’nin geç kalkınma başarısını ayrıntılı olarak elen referans bir çalışma için bakınız: Amsden, 1989

kalkınma ve hızlı sanayileşme konusunda geriden gelenler için olduğu kadar ileriden gidenler için de önemli dersleri içermektedir. Doğu Asya tecrübelerinden gelişmekte olan ülkelerin alacağı derslerin olduğu genel kabulüne karşın, Weiss ve Hobson (1999, s.161) “gelişmiş ülkelerin bu deneyimden ders alabileceği ihtimali üzerinde az durulduğunu” vurgulamakta ve bu -gelişmiş- ülkelerin farklı rekabet kurallarına göre hareket eden bir dünyada yaşamadıklarını ifade etmektedir. Özetle, Doğu Asya, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için az ya da çok, kolay ya da zor, mutlaka ki, alınabilecek dersler içermektedir.

Rodrik (2009, s.3) Doğu Asya ülkelerini Latin Amerika ile karşılaştırarak “tüm birinci ve ikinci nesil reformları yapmış; üçüncü nesil reformlara girişmiş olmasına karşın ekonomileri güçlükle büyüyen, özel yatırımları baskı altında kalan, yoksulluğun ve eşişsizliğin arttığı (bazı) Latin Amerika ülkelerinin nerde hata yaptığını ve çoğu Asya’da olan ülkelerin en iyimser iktisatçıların tahminlerinden daha hızlı bir kalkınma yakalayabilmesinde doğru yaptıkları şeyin ne olduğunu” sormakta ve Doğu Asya’nın performansı ile ilgili olarak cevabı kendisi vermektedir (Rodrik, 2009, s.103);

“...Doğu Asya ülkelerinin performansında öne çıkan şey sürekli biçimde reel ekonominin ihtiyaçlarına odaklanmaları ve teknoloji kullanımı ile çeşitlendirmenin teşvikine devam etmeleridir.”¹²

Dünya Bankası (1993) Doğu Asya mucizesini ele aldığı raporunda (i) sağlam makroekonomik temeller¹³, denk bütçe ve rekabetçi döviz kurunu hedefleyen istikrarlı kurumlar, (ii) siyasal güvenilirliği ve belirsizliğin azalmasını sağlayan teknokratik rejimler ve siyasal istikrar, (iii) dışa (ihracata) yönelme, (iv) piyasalar güven, (v) seçici devlet müdahalelerini içeren sanayi politikaları, (vi) beşeri sermayenin oluşturulması için yüksek oranlarda yatırım, (vii) yüksek fiziki yatırım oranları, (viii) dinamik mukayeseli üstünlüklerle tutarlı teknoloji edinimi ve (ix) pürüzsüz demografik geçiş olarak sıralanan başarı unsurlarının birçoğunun potansiyel olarak diğer gelişmekte olan ülkelere aktarılabilir olduğunu ileri sürmektedir (aktaran Thorbecke, 2009, s.156-157). Bu faktörler bütünsel olarak değerlendirildiğinde, farklı kültürel, demografik ve iktisadi

12 Ulusal Yenilik Sistemlerinin gelişiminde Latin Amerika ile Doğu Asya’yı karşılaştıran ayrıntılı bir tablo için bakınız Freeman ve Soete, 1997, s.305

13 Asya krizi, ortaya çıkarttığı iktisadi ve sosyal etkilerden ziyade, kalkınma başarısının altında yatan düzenleme, müdahale ve kurumsal yapılanmalarla ilgili tartışmalara sebebiyet vermiş, gündemi uzunca bir süre ‘kriz ve kalkınma’ ikilisi açısından meşgul etmiştir, edecektir. Krizin, kriz öncesindeki kalkınma sürecinde olduğu gibi ideolojik olarak yorumlandığını vurgulayan şenses’e (2004, s.22-23) göre “Neoliberal gözlemciler bu krizi müdahaleci politikaların iflası olarak yorumlarken, serbest piyasa ağırlıklı dışa açık politikaların bir seçeneğinin bulunmadığını bir kez daha kanıtlandığını ileri sürmektedir. Öte yandan, Bretton Woods kuruluşlarının Asya Krizi’nin hemen öncesinde bu ülkeleri adeta birer makroekonomik istikrar abidesi olarak gösteren, kriz çıktıktan sonra ise büyük bir dönüş yaparak krizi makroekonomik istikrarsızlıkla açıklayan tutumu bu kuruluşların yanlı ve ideolojik yaklaşımlarının bir diğer örneğini oluşturmaktadır.” Bu konu ile ilgili bir değerlendirme için bakınız Öniş ve şenses, 2005, s.263-290

yapılanmalar içinde olan gelişmekte olan ülkelere aktarımın çok da mümkün olamayacağını, bunun sağlansa bile bile sağlıklı sonuçlar alınabileceği beklentisi içinde olmak gerçekçi değildir. Dünya Bankası'nın özetlediği bu başarı unsurlarını (i) sınırlı devlet müdahalesi; (ii) kurumsal altyapı ve faktör birikimi; (iii) toplumsal motivasyon ve kültürel değerler (iv) yaparak öğrenme temelli teknoloji edinimi olmak üzere dört başlıkta gruplandırmak ve bu deneyimlerden alınabilecek dersleri anlamaya çalışmak geleceğe dönük önemli bir adım teşkil edebilir.

Doğu Asya'nın geç kalkınma tecrübesinde -belki de- üzerinde en fazla durulması gereken unsur 'devlet'tir. Geç kalkınan ülkelerde özellikle beşeri sermaye ve teknolojik bilgi birikimindeki yetersizlikler 'devlet'e önemli görevler yüklemektedir. Bu anlamda özellikle 'son iki yüzyılda kalkınmanın (çok daha) karmaşık devlet müdahaleleri gerektirdiğini' ifade eden Weiss ve Hobson'a (1999, s.159) göre, sürecin sonucu olarak 'çok farklı türden bir devlet gücü ortaya çıkmıştır ve bunun en belirgin şeklini Doğu Asya yapılanması' içermektedir. Hong Kong örneği dışında Doğu Asya ' mucizesi' ekonomik kalkınmayı teşvik eden ve finansal istikrarı sağlayan 'kalkınmacı devletler' tarafından tasarlanmış ve yönlendirilmiştir (Chang ve Grabel, 2005, s.27). Diğer bir ifadeyle farklı türlerden devlet gücü ve desteğiyle uygulanan kalkınma politikaları Doğu Asya'nın benimsediği 'ulusal kalkınmacılığı' simgelemektedir. Yülek (1998:14) ise devletin kalkınma sürecindeki rolünü bir diğer açıdan vurgulamakta ve Doğu Asya'da uygulanan devlet politikaların altında yatan sebeplerden biri olarak milli prestij arayışının altını çizmektedir. Singapur'un iktisadi gelişme sürecinde tecrübeler incelendiğinde devletin farklı bir rolünü gözlemek mümkündür. Singapur hükümeti yerel firmalar ve çok uluslu şirketler arasındaki fasonluk ilişkilerin güçlendirilmesi teşvik etmiş ve bu amaçla 1986 yılında "Yerel Sanaî Yükseltme Programı"nı (Local Industry Upgrading Program- LIUP) başlatmıştır. Hükümetin yerli sermaye ve girişimciye duyduğu güvensizliğin de isteklendirdiği bu program temelde çok uluslu firmalardan faydalanarak yerel firmaları destekleme ve geliştirme amacını taşıyordu (Akkemik, 2008, s.70.)

Devlet müdahaleciliğinin Doğu Asya tecrübesinde ortaya koyduğu en önemli etki, bilgi temelli kalkınmanın ana unsuru olan beşeri sermaye birikiminin sağlanması yönünde olmuştur. Uygulanan eğitim ve sağlık politikaları, Japonya'nın bıraktığı eğitim mirasını ötelemiş ve geç-kalkınmadaki başarısının temellerini atmıştır. Bu durum bir taraftan faktör birikimi sağlarken öte yandan kurumsal altyapısının oluşumunu mümkün kılmaktadır. Tayvan'ın, Japon işgali döneminden kalma oldukça iyi bir altyapıya sahip olması, Hong Kong'un, ticaretin gelişmesi için çok elverişli kabul edilen İngiliz hukuk sistemiyle yönetilmesi gibi unsurlar sömürgeciliğin bu ülkelere sağladığı avantajlara işaret etmektedir. Ayrıca Hong Kong'un avantajlarından birini de Mao'dan kaçan Shanghai ve Guangdong girişimcilerinin ellerindeki fiziksel ve finansal sermaye ile Hong Kong'a sığınmaları oluşturmaktadır.

Doğu Asya bilgi ve teknoloji temelli olarak ŐekillendirilmiŐ kalkınma stratejisini uygularken faydalandığı ve belki de diğer bölgelere göre sözkonusu bu ölkelere aykırılık katan en önemli unsur toplumsal motivasyon olmuştur. Toplumda oluşan milli prestij arayışı ve kalkınma kararlılığı, kalkınma politikalarının başarıya ulaŐmasındaki temel dayanaklardan birini oluşturmuştur. Öte yandan kültürel değerler ve “Asyalılık” kültürü Doğu Asya mucizesinin oluşumunda da yaşanan derin krizden görece az hasarla çıkılabilmesinde de önemli rol oynayan bir diğer etkidir. Yetim ve Azman’a (2004, s.220) göre, “Batı’nın bireyciliğine karşın Doğu’nun kolektivistliği ekonomik gelişmenin itici gücü olarak ele alınmış, Asya değerlerine bağlı modernleşme anlayışı ile Şekillenen bu toplumsal ve kültürel yapılanma, Doğu Asya ölkelerinin politik elitleri tarafından da savunulmuŐtur.” Doğu Asya mucizesini sağlayan unsurların sosyo-ekonomik ve kültürel süreçlerle bağlantılı olarak hegemonik ilişki ağları ile ŐekillenmiŐ olduğu ve krize sebep olan unsurların da bu süreç ve ağlarla ilişkili olduğu yönündeki düşünce (Yetim ve Azman, 2004, s.241) bölgenin kendine has (sosyo-kültürel) yapısını öne çıkartmaktadır. Yoshihara (1994) bu hegemonik ilişki yapısının özellikle Çin’de diğer Doğu Asya ölkelerine göre farklılık arz ettiğini ifade etmekte ve aile çıkarlarının diğer tüm ulusal ve toplumsal çıkarlardan öncelikli olduğunu vurgulamaktadır. Kendi içinde farklılıklar gösteriyor olsa da Doğu Asya’nın görece homojen yapısı, kültürel değerleri ve kendine özgü toplumsal yapılanma biçimi kalkınmanın iktisadi olmayan ancak iktisadi performansı doğrudan etkileyen unsurları ifade etmekte ve Doğu Asya’dan alınabilecek dersleri anlamak konusunda göz ardı edilmemesi gereken bir yönü ortaya çıkartmaktadır.

Yaparak öğrenme temelli teknoloji ediniminden bilgi temelli kalkınma stratejisine doğru yönelimin en önemli örneğini Asya Kaplanları oluŐurmaktadır. Kendi zamanlarında dünyanın “taklitçilik başkenti” olarak anılan (Wade, 2003, s.626) Japonya, Tayvan ve Güney Kore’nin her birinin iktisadi gelişme çizgisi izlendiğinde, bu mucizenin “yaparak öğrenme” (Arrow, 1962) temelli bir kalkınma stratejisinde ulaŐabildiđi başarıya işaret etmektir. Özellikle yeni teknoloji edinimi, kullanımı ve üretimi yönündeki genel beceri ve eğilim hızlı sanayileşmenin temel anahtarı durumundadır. Zira teknolojinin edinimi, öğrenilmesi ve uygulanması için gerekli altyapının önem ve gerekliliğini Yenel (2010, s.33) Şu cümlelerle ifade etmektedir;

“... Şu halde Japonya, Uzak Doğu, Güney Amerika ve Türkiye deneyimleri açıkça gösteriyor ki, teknolojinin alınması, öğrenilmesi ve uygulanması için yüzyıllar gerektiren kültür birikimi, Nobel ödüllü bilim adamları ya da etik temeller gerektirmiyor; toplumlar yüksek bir uygarlık aşamasına gelmeden de, ölkede ilerlemiş bir bilim tabanı olmadan da teknik ilerleme başarılabilir. ... Japon taklitçiliğinin bugünkü adı başarılı teknoloji aktarımıdır ve bu, hızlı sanayileşmek için yeterli olmaktadır. ... Yeni sanayi

teknolojilerini almak ve uygulamak, tarımdaki teknik ilerlemeleri uygulamaktan daha kolay ve hızlı olabiliyor. Bu deneyimler az gelişmiş ülkelerin kendilerine güvenini arttırmakta ve bu ülkelere yeni ufuklar açmaktadır...”

Gelişmekte olan ülkelerin kendilerine güvenlerini arttıran ve bu ülkelere yeni ufuklar açan teknoloji aktarımının en önemli açmazlarından birini aktarılan teknolojinin adaptasyon sürecinin çok hızlı olması oluşturmaktadır¹⁴. Bu süreç de transfer edilecek teknolojinin yanlış seçiminin yanlış olmasıyla ve teknolojinin özümsemesini sağlayacak gerekli faktör birikiminin yetersizliği ile açıklanabilir ki bu sözkonusu ülkeler için teknoloji yoksulluğu ile son bulmaktadır.

Doğu Asya'nın sanayileşme sürecinde herhangi bir seçilmiş sektör ve faaliyetten bağımsız olarak piyasa başarısızlıklarını giderme amacıyla olan fonksiyonel (jenerik) sanayi politikaları, bilgi temelli üretim faktörlerinin iktisadi performanstaki ağırlığının artmasıyla yerini bilgi-temelli sanayi politikalarına bırakmıştır. Bilgi temelli sanayi politikalarının gelişiminin (Dobrinsky, 2009) Doğu Asya'da dünya geneline göre erken başlaması da 'bilgi'nin öneminin farkına varılabildiğinin ve uygulanabildiğinin bir göstergesidir. Doğu Asya'da bu konudaki en başarılı örneği oluşturan Güney Kore teknoloji transferinden öğrenmeyi sağlayarak teknoloji üretiminde liderler arasında yer almayı başarmıştır. Bu ülkelerin oluşturdukları bilgi temelli sanayileşme stratejileri ve politikaları hiç şüphesiz ki, geriden gelenler için incelenmeye değer dersler (Bailey vd., 2009, s.376-378.) ve izlenmeye değer yollar içermektedir.

Sonuç

Doğu Asya'da yaşanan kriz, sürecin “mucize mi? efsane mi?” şeklinde sorgulanmasına sebep olmuş ve geç-kalkınma başarısı konusunda da bir farkındalığın oluşmasına imkân vermiştir. 1997 Temmuzunda başlayan ve bölge ülkeleri ile sınırlandırılmayan bu krizin ortaya çıkarttığı en önemli sonuç, Doğu Asya ülkelerinin en önemli kaynağını oluşturan beşeri sermaye birikiminde bir azalmaya sebep olmadığı, aksine kur hareketlerine bağlı olarak bölgenin uluslararası rekabet gücüne katkıda bulunmuş olduğudur. Bununla birlikte yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölge ülkelerinde başlayan kalkınma kararlılığının sürdürülebilir durumda olduğu bu kez de finansal bir krizle denenmiştir. Konfüçyüs kültürü zaman içinde geri kalmışlığın temel sebebi olarak kabul edilirken kalkınmanın anahtarı haline gelmiş, kolektivist yaklaşımların ulusal kalkınmacılık konusundaki başarısı ve katkısı belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Krizler “kalkınma” sorununu gündemden düşürüyor mu, yoksa krizler

14 Konu ile ilgili eleştirel bir yaklaşımı, Doğu Asya'nın büyüme tecrübesi kapsamında ele alan bir çalışma için bakınız: Young (1995)

“kalkınma paradigmasının” yükselişine katkıda mı bulunuyor gibi soruların cevabını Doğu Asya örneğinde aradığımızda karşımıza çıkan cevap krizlerin pek çok gelişmekte olan ülke için kalkınma sorununu gündemden düşürürken, Doğu Asya gibi kalkınma kararlılığı içindeki nevi şahsına münhasır ülkelerde kalkınmanın paradigmasının yükselişine katkı sağladığı yönünde olacaktır. Çünkü yaşanan tecrübeler göstermiştir ki, kalkınma kararlılığı içinde olan ülkeler için (savaş, afet vb. durumların oluşturduğu krizler dışında) krizler sonrası toparlanma kabiliyeti daha yüksek olmaktadır. Bilgi temelli kalkınma ve sanayi politikaları geliştirerek, bölgesel ve küresel nitelikteki krizlerle birlikte hızlı sanayileşmeyi başarabilen bu ülkelerin gösterdikleri yüksek performansı daha ne kadar ileriye götürebileceği sorgulanması gereken önemli bir sorudur. 2007-08 krizinin etkileri başta Asya Kaplanları olmak üzere geriden gelenlerin kalkınma çabalarına ne şekilde yansıtacağı zaman içinde belirginleşecek durum sonrasında görece daha net bir biçimde değerlendirilebilecektir.

Son söz olarak söylenebilir ki, iktisadi krizler sermaye birikiminde azalmaya ve yıpranmaya sebep olabilirler. Ancak bilgi ve beşeri sermaye birikiminde ve kalkınma kararlılığında bir azalmaya sebep olma ihtimalleri çok düşüktür. Dolayısıyla Doğu Asya'nın geçmişi temel olmak üzere krizlerle dolu geçmişten alınabilecek temel ders, kalkınma kararlılığının ve toplumsal motivasyonun sağlanabilmesi gibi iktisadi kalkınmanın iktisadi olmayan unsurları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kaynakça

- Akkemik, K. Ali (2008) • *Industrial Development in East Asia : A Comparative Look at Japan, Korea, Taiwan, and Singapore*, Singapore: World Scientific
- Amsden, Alice H. (1989) • *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization*, NewYork: Oxford University Press
- Arrow, Kenneth J. (1962) • “The Economic Implications of Learning by Doing”, *The Review of Economic Studies*, 29(3):155-173
- Bailey, David; Lenihan, Helena; Singh, Ajit (2009) • “Lessons for African Economies from Irish and East Asian Industrial Policy”, *Journal of Industry, Competition and Trade*, 9(4):357-382
- Chang, Ha-Joon; Grabel, Ilene (2005) • *Kalkınma Yeniden*, Çeviren: Emre Özçelik. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Crafts, Nicholas (1999) • “East Asian Growth Before and After the Crisis”, *IMF Staff Papers*, Volume. 46, No. 2, June
- Dobrinisky, Rumen (2009) • “The Paradigm of Knowledge-Oriented Industrial Policy”, *Journal of Industry, Competition and Trade*, 9(4):273-305
- Frank, Andre Gunder (2010) • *Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi*, Çeviri: Kâmil Kurtul. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

- Freeman, Chris (1989) • “New Technology and Catching Up”, *The European Journal of Development Research*, 1(1):86-99
- Freeman, Chris; Soete, Luc (1997) • *The Economics of Industrial Innovation*, Third Edition, London and Washington: Pinter
- Kindleberger, Charles P. (2008) • *Cinnet, Panik ve Çöküş Mali Krizler Tarihi*, Çev. Halil Tunalı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkiye
- Kozlu, Cem (1999) • *Türkiye Mucizesi için... Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Krugman, Paul (1994) • “The Myth of Asian Miracle”, *Foreign Affairs*, 73(6):62-78
- Krugman, Paul (2001) • *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü*, Çeviri: Neşenur Domaniç, İstanbul: Literatür Yayınları
- Lucas, Robert Jr. (1993) • “Making a Miracle”, *Econometrica*, 61(2):251-272
- Öniş, Ziya; Şenses, Fikret (2005) • “Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus”, *Development and Change*, 36(2):263-290
- Öniş, Ziya; Şenses, Fikret (2009) • Küresel Dinamikler, Ülkeçi Koalisyonlar ve Reaktif Devlet: Türkiye'nin Savaş Sonrası Kalkınmasında Önemli Politika Dönüşümleri, içinde, Editör: Fikret Şenses, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Pamukçu, M. Teoman (2001) • “Teknoloji, Sanayileşme ve Türkiye: Quo vadimus?”, *Mülkiye Dergisi*, 25(230):77-118.
- Posner, M. V. (1961) • “International Trade and Technical Change”. Oxford Economic Papers, No: 13, pp: 323-341
- Rodrik, Dani (1996) • “Understanding Economic Policy Reform”, *Journal of Economic Literature*, 34(1):9-33
- Rodrik, Dani (2006) • “Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform”, *Journal of Economic Literature*, 44(4):973-987
- Rodrik, Dani (2009) • *Tek Ekonomi, Çok Reçete: Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme*, Ankara: Efil Yayınevi
- Shin, Jang-Sup (1996) • *The Economics of Late-comers, Catching-up, Technology Transfer and Institutions in Germany, Japan and South Korea*, London: Routledge
- Sönmez, Atilla (2003) • *Doğu Asya “Mucizesi” ve Bunalımı: Türkiye için Dersler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Stiglitz, Joseph E. (2009) • Küreselleşen Dünyada Kalkınma Politikaları, içinde, Editör: Fikret Şenses, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Şenses, Fikret (2004) • Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Fırsat mı, Engel mi?, içinde, Editörler: Saniye Dedeoğlu ve Turan Subaşat, *Kalkınma ve Küreselleşme*, İstanbul: Bağlam Yayınları

- Thorbecke, Erik (2009) • *Kalkınma Doktrinin Evrimi, 1950-2005*, içinde, Editör: Fikret Şenses, Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar, İstanbul: İletişim Yayınları
- Vogel, Ezra (1991) • *The Four Little Dragons: The Spread of Industrialization in East Asia*, Cambridge: Harvard University Press
- Wade, Robert Hunter (2003) • “What Strategies are Viable for Developing Countries Today? The World Trade Organization and the Shrinking of ‘Development Space’”, *Review of International Political Economy*, 10(4):621-644
- Weiss, Linda; Hobson, John M. (1999) • *Devletler ve Ekonomik Kalkınma Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz*, Çeviri: Kıvanç Dündar, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- World Bank (1999) • *World Development Report: Knowledge for Development*, USA: Oxford University Press
- Yenal, Oktay (2010) • *Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Yetim, Nalan; Azman, Ayşe (2004) • “Doğu Asya Mucizesi’nin Sonu mu?” içinde: Editörler: Turan Subaşat ve Saniye Dedeoğlu, *Kalkınma ve Küreselleşme*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Yew, Lee Kuan (2000) • *Asya Usulü*, içinde Editör: Nathan Gardels, *Yüzyılın Sonu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Yoshihara, Kunio (1994) • *Japanese Economic Development*, Kuala Lumpur: Oxford University Press
- Young, Alwyn (1995) • “The Tyranny of Numbers: Confronting the Statistical Realities of the East Asian Growth Experience” *Quarterly Journal of Economics*, 110(3):641-680
- Yülek, Murat (1998) • *Asya Kaplanları: Sanayi Politikaları ve Kalkınma*, İstanbul: Alfa Yayınları

6

Post Keynezyen İktisadı Birey ve Post Keynezyen İktisat Metodolojisinde Krizlerin Dinamikleri Üzerine Yazınsal Bir İnceleme: 1929 ve 2008 Krizi Karşılaştırması

Ömer Tuğsal Doruk¹

Abstract

A Review on Post Keynesian Economic Human and Crises Dynamics on Post Keynesian Economics: Comparing 1929 and 2008 Crises

Post Keynesian School is among heterodox schools and it has outstanding methodological characteristics. For Post Keynesian paradigm, human economical decisions based on organic relationship with societal interactions that under uncertainty and depend to real macroeconomic factors/events. Post Keynesian Economic Thought has opposite paradigm to Mainstream Economic Thought. Therefore they believe that economics interrelated with other social disciplines. We can observe this thought in their researches and analyses. This research approaches human decisions which caused to 1929 and 2008 crises are being analyzed with quantitative analysis and dominantly behavioural economics on Post Keynesian perspective with unique paradigm.

Key Words: Post Keynesian Economics, Financial Crises, Person Society Interrelation

Giriş

Heterodoks okullar ile Ortodoks okullar arasındaki farklılıklar, metodolojik platformda da oluşmaktadır. Farklı perspektifler etrafında şekillenen paradig-

¹ Çukurova University, Institute of Social Sciences, Economics Postgraduate Student, Huzurevleri Mh.77215 Sk.Merve Sitesi A Blok 6/12 P.K.01360 Çukurova /ADANA.e-mail:tugsal_doruk@yahoo.com.tr

malar, iktisat okullarında metodolojinin ana ögesini oluşturmaktadır. Heterodoks iktisat okulları arasında yer alan Post Keynesyen İktisat Okulu, heterodoks iktisat okullarında olduğu gibi ortodoks iktisadi varsayımlara karşıt bir duruşa sahiptir. Post Keynesyen İktisat Okulunun temelinde ortodoks iktisadi varsayımları eleştirmek ve sosyal dünyayı reel ve ampirik olgulara dayanarak Keynes'in görüşlerine uyumlu olarak yorumlamak yer almaktadır.

İktisadi birey kavramı, iktisat okullarında tartışmalı bir konudur. Smith'in homoeconomicus varsayımına dayanan ortodoks iktisadi yaklaşım bireyi, kendi çıkarlarını maksimize eden, risklerini minimize eden bir varlık olarak görmektedir. Post Keynesyen iktisat okulu ise "laissez faire" mekanik iktisadi bireyin karşıtı olan sosyal bir iktisadi birey paradigmasına sahiptir. Bireyin yatırım, tasarruf ve harcama gibi iktisadi aktivitelerinde içinde bulunduğu durum, etkileşim içerisinde olduğu bireyler, kısacası çevresi gibi sosyal olguların etkisi görülmektedir. Nitekim kriz durumlarında ya da krizden hemen önce spekülasyon balonlarının anlaşılmasından sonra 1929 ve 2008 krizlerinde reel tüketim harcamalarında, yatırım oralarında ciddi düşüşler görebilmek mümkündür. Bireysel bazda yapılan harcamalar göstergelerde ciddi bir önem ifade etmeyebilir ancak harcama, yatırım ve tasarruf kalemlerinde oluşan anormal sıçramalar, toplumun krizin yarattığı ortama olan tepkisini ve direncini ortaya koymaktadır. Kısacası, kriz zamanlarında mikro düzeyde bireylerin ortaya koyduğu tepkiler ya da iktisadi faaliyetlerindeki değişimler makro düzeyde toplum tarafından benimsenmektedir. Sürü psikolojisi (herding behaviour) ile ya da bireyin toplum ile kaçınılmaz olan etkileşimi sonucu bireyin iktisadi faaliyetlerindeki değişimler makroekonomik göstergeleri tersine çevirebilmektedir. Bu eylemler krizden önce meydana geliyorsa krize doğru yol almaya, sonra meydana geliyor ise kriz zamanı kötü olan piyasalarda likidite sorununun giderek hissedilmeye başlanmasına yol açmaktadır.

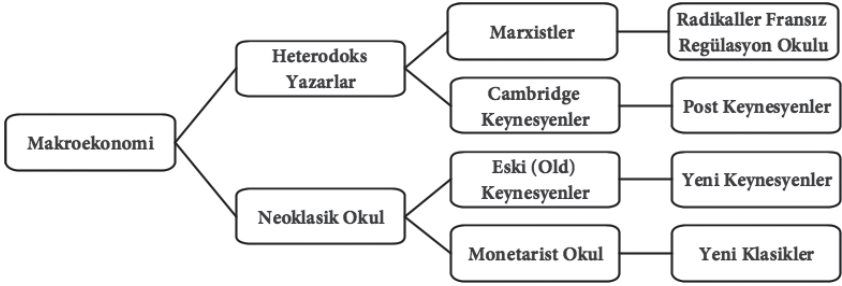
Bu araştırmada bireylerin yatırım kararları, tüketim harcamaları ve tasarruf kararları gibi iktisadi faaliyetleri 'güven' ve 'toplum' kavramları göz önünde bulundurularak analiz edilmek istenilmektedir. Bireylerin kriz zamanlarında güven duygusunun hassaslaşması araştırılarak 1929 ve 2008 Krizi'nde iktisadi faaliyetlerin dayandığı nedenler ortaya konulmak istenilmektedir. Çalışmada yatırım kararları alan iktisadi birey, Post Keynesyen iktisadi paradigma çerçevesinde eline alınmaktadır.

Post Keynesyen İktisat Metodolojisinin Genel Özellikleri Çerçevesinde İktisadi Birey ve İktisadi Faaliyetleri

Post Keynesyen İktisat metodolojisinin ana yaklaşımlarından olarak; sadece olayın yaşandığı tarihteki verilerin analizine dayanan ergodik olmayan sistem, topluma önem veren organik bakış açısı, eleştirel realizm konuları bu

araştırmada iktisadi birey yaklaşımında kullanılmaktadır.

Şekil 1: Post Keynesyen İktisat Okulu'nun Diğer İktisat Okulları Arasındaki Yeri

Kaynak: Jespersen,2009a

Post Keynesyen İktisat Okulu Şekil 1'de görüldüğü üzere Cambridge ekolünün etkisinde kalmıştır. Post Keynesyen İktisat Okulu, diğer heterodoks okullar gibi ortodoks iktisat okullarına karşı bir tutum içerisinde ve metodolojik olarak neredeyse ortodoks iktisat okullarının metodolojik dayanaklarının tümünü reddetmektedir.

Tablo 1: Heterodoks Okullar ve Neo Klasik (Ortodoks) Okullar arasındaki Paradigma Farklılıkları

	Paradigma	
Varsayımlar	Heterodoks Okullar	Neoklasik Okullar
Epistemoloji	Realizm	Enstrümantalizm
Ontoloji/Metot	Organiklik	Bireycilik
Ekonomik Çekirdek	Makul rasyonalite	Hiper rasyonalite
Politik Çekirdek	Devlet Müdahalesi	Serbest Piyasa

Kaynak: Lavoie, Marc. 2009 URL: http://www.boeckler.de/pdf/v_2009_08_03_lavoie_lecture_part1.pdf (Erişim Tarihi:04.07.2010)

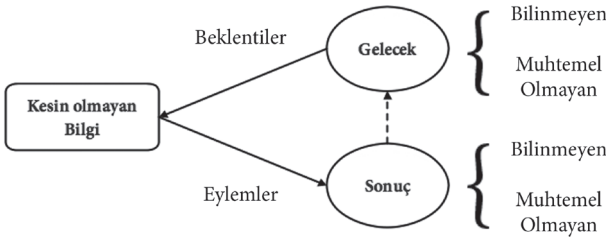
Tablo 1'de heterodoks okullar ile klasik ya da ortodoks okullar arasındaki paradigmatik farklılıklar görülmektedir. Bu çerçevede ortodoks okulların tabanında bireyciliği görürken, heterodoks okullarda toplum merkezli organiklik yaklaşımı görülmektedir. Tablo 1'de yer alan bilgilere göre Post Keynesyen iktisat okulunun epistemolojik ve ontolojik olarak heterodoks okulların özelliklerini taşıdığını görebiliriz.

Ergodik Olmayan (Non-Ergodic) Zaman ve Belirsizlik Kavramları

“Bu uzun dönem, mevcut meseleler için yanıtıcı bir rehberdir. Uzun dönemde hepimiz ölüyüz. İktisatçılar kendilerini çok kolay ve çok kullanışlı bir şekilde ifade ederler ve fırtınalı mevsimde bize ancak fırtına ne kadar uzun sürerse sürsün okyanusun tekrar dümdüz olacağını anlatırlar.” Keynes

Ergodik sistem,neo klasik iktisadın belki de belkemiğini oluşturan geçmişe ait verilere dayalı geleceğe yönelik analiz sistemidir. Ergodik aksiyomda olasılık, belirsizliğe yer vermeyip, bilgiye yer vermektedir (Esen, 2007, s.31). Piyasalarda pür bilgi dağılımını ve tam rekabeti varsayan ortodoks paradigmada ergodik aksiyom önemli bir yer tutmaktadır. Ortodoks paradigma bu yüzden krizlere yol açtığına inanılan piyasa başarısızlıkları (market failures) yaklaşımını reddeder. Tam rekabet ve pür enformasyon dağılımının olduğu piyasanın başarısız olamayacağını varsayar. Kriz dönemlerinde ortaya çıkan tablonun görünmez el (invisible hand) olarak nitelenen piyasadan kaynaklanmaması görüşü yaygındır. Aksine bu piyasalara devlet tarafından yapılan müdahaleler ortaya olumsuz bir tablo çıkarmaktadır. Başka bir deyişle ortaya çıkan olumsuz tabloda devlet sorumludur ve bu bir kamu politika başarısızlığıdır.

Şekil 2: Belirsizlik Kavramı ve Gelecek

Kaynak: Jespersen,2009b,s.4 URL: <http://cemf.u-bourgogne.fr/anglais/z-outils/documents/Jesper.pdf> (Erişim Tarihi:21.08.2010)

Post Keynesyen iktisatçılar, yukarıda yer alan Keynes’in sözünden hareketle geçmişe dair verilere dayanarak geleceğin hesaplanabileceği fikrini reddeder. Minsky Keynes’in Genel Teorisi’nde belirsizliğin önemli bir olgu olduğunu ve Keynes’i anlamak için belirsizliğin Keynes’in ekonomik süreci için ne kadar önemli olduğunu anlamak gerektiğini belirtmiştir. Belirsizlik olgusu olmayan Keynes Prensiz Hamlet’e benzemektedir (Minsky, 1975, s.57’den Akt:Filho ve Conceição, 2005, s.580). Arestis vd, (1999, s.536)’e göre ergodik olmayan zaman; geleceğin bilinmez, geçmişin ve bugünün gelecek için sınırlı bir öngörü sunmaktadır.

Şekil 2’de belirsizlik altında kesin olmayan bilgiye sahip olan bireyin beklentileri ve eylemlerinin gelecekteki akıbeti görülmektedir. Post Keynesyen makroiktisadi analizde belirsizlik ön plandadır. Ve bireylerin belirsizlik koşulu altında karar verdikleri varsayılmaktadır. Heidegger (2007, s.99)’e göre zaman, geri döndürülemeyen bir ardışıklıktır. Bu geri döndürülemeyen ardışıklıkta olayın geçtiği an büyük önem taşımaktadır. Post Keynesyen makroiktisadi analizde zaman, sadece iktisadi olayın gerçekleştiği anın önemine dikkat çekmektedir. Ve iktisadi aktivitelerin gerçekleşmesinde bireyin belirsizlik altında karar alması beklenilmektedir. Belirsizlik, ekonomide tüketim, yatırım gibi tercihlerde bireyin kararlarını etkilemektedir. (Monvoisin ve Rochon, 2009, s.44).

Organiklik

Organiklik görüşü, neo klasik iktisatta yer alan atomizm görüşünün aksini savunmaktadır. Atomizm görüşü bireyi ön plana çıkarmaktadır. Ve bireyi, memnuniyetini maksimize eden ve derdini minimize eden mekanik bir birey olarak görülmektedir. Neo klasik iktisatta atomizm bakış açısı homo economi-kus kavramına dayanarak bireyi ‘mekanik’ olarak görmektedir.

Post Keynesyen iktisatçılar atomizmi reddeder ve bireyin ekonomik aktivitelerinde sosyal ya da toplumsal ilişkilerin ortaya çıktığını savunmaktadır (Chick, 1995’ten Akt:Arestis vd., 1999, s.529). Post Keynesyen İktisat metodolojisinin ana hatlarından birisi olan organiklik görüşü, atomizm görüşünün tamamen karşısındadır. Organiklik görüşüne göre ekonomi, bireyin iktisadi aktivitelerine kadar ayrıştırlamayacak bir bütündür.

Eleştirisel Gerçeklik (Critical Realism) Olgusu: Roy Bhaskar’ın Post Keynesyen İktisada Yorumlanması

Eleştirisel gerçeklik olgusunun Roy Bhaskar ile yükselen bir ivme kazandığı söylenebilir. Bhaskar (2000, s.22) Bilimin Bir Gerçekçi Teorisi (A Realist Theory of Science) adlı eserinde üstün (ya da ileri düzey bilginin) gerçekliğin (transcendental realism) önermelerini ontolojinin azaltılamaması ya da bilgi teorisinin, daha ziyade insan olma bilincinin belirmesi ontolojinin konusunun kesin içerik ve çizgi ile kanıtlandığını belirtmektedir.

Dow (1999, s.28)’a göre Post Keynesyen iktisat metodolojisinde önemli yer tutan eleştirisel gerçeklik olgusu, epistemolojik ve ontolojik olarak Kant’ı yorumlayan Bhaskar’a dayanmaktadır. Sebep arama olgusu üzerine kurulu olan eleştirisel gerçeklik olgusunun Post Keynesyen platforma taşınması Bhaskar’ın görüşlerinden etkilenen Lawson’a dayanmaktadır.

Dow (1999, s.16)’a göre Post Keynesyen iktisatta eleştirisel gerçeklik olgusunun ana teması Ortodoks iktisadın felsefi ve metodolojik kritiğini (eleştirisini) yapmaktır. Palermo (2007, s.541)’e göre eleştirisel gerçeklik tümdengelimli

metot ile karakterizedir. Ve gerçekliğin doğallığının (the nature of reality) bu metotla sorgulanmasına dayanmaktadır. Realist ya da eleştirisel realist olarak tanımlanabilecek bu yaklaşım atomizmin reddine dayanmakta, daha çok sosyal araştırma sınıntıları içermekte ve ekonominin ana sorunları ile ilgilenmektedir (Rotheim, 1999, s.73; Arestis, 1999,s.112).

Toplum ile etkileşim içerisinde olan birey yaklaşımı organiklik yaklaşımının yanı sıra eleştirisel gerçeklik yaklaşımı ile de yakın temastadır. Bireyin iktisadi kararlarının toplumdan etkilenmesi ve davranışlarının sürü psikolojisi altında gerçekleşmesi, temel makroekonomik dinamikleri, reel sorunları incelemeye yönelik bir amaca yönelik olan eleştirisel gerçeklik yaklaşımının kapsamı içerisinde sayılabilir. Kriz zamanlarında bireyin piyasalara duyduğu güvensizlik ya da iktisadi kararlarındaki değişimler, makro ekonominin büyük sorunlarından sayılabilir.

Post Keynesyen Kriz Dinamikleri Üzerine: Minsky'nin Finansal Kırılma Hipotezi

Minsky, Post Keynesyen iktisat okulunun mensuplarından olup, 2008 finansal krizinde finansal kırılma hipotezi ile sık sık gündeme gelmiştir. Minsky, Keynes'in Genel Teori'sini konjonktür dalgalanmaları üzerine yorumlamıştır. Minsky'nin finansal kırılma hipotezi, kriz zamanlarındaki oluşumları kredi arzına bağlamaktadır. Para arzının finansal kurumlar tarafından oluşturulduğuna dikkat çeken Minsky, bu para arzının finansal kırılma hipotezi öncülük edeceğini, bu aşamayı borç deflasyonu ve derin resesyonun takip edeceğini varsaymaktadır (De Antoni, 2010, s.18).

Palley (2010, s.37)'e göre Minsky'nin finansal kırılma hipotezinde Temel Minsky Zamanı kavramı önemlidir. Temel Minsky Zamanında genel olarak finansal kırılma söz konusudur. Minsky, bu bölümde artan iyimser beklentilere ve piyasanın her iki tarafının (kredi alan ve kredi veren) da iyi zamanların daima olacağına dair beklentiler içerisinde daha fazla risk almasına neden olmaktadır. Bu durumda devreye 2008 Krizi'nde finansal inovasyonlar sonucunda ortaya çıkan, para ve krediyi içsel olarak oluşturan finansal sistemin başarısızlığı ortaya çıkmaktadır (Minsky,1986'dan Akt: Ünlükaplan, İter, 2010, s.18)

2008 Krizi'nde ABD'de finansal piyasaların kırılma hipotezini yükselen bir ivme kazanmasında FED'in para politikası önemli bir yer tutmaktadır. FED'in düşük faiz politikası, spekülasyon boma öncülük ederek, finansal piyasaların kırılma hipotezini arttırmıştır (Leijonhufvud, 2009, s. 743).

Post Keynesyen İktisadi Birey: Rasyonel İktisadi Bireye (Homo Economicus) Karşı Radikal Bir Paradigma

“Laissez faire,laissez allez,laissez passer” ya da kısaca bırakınız yapınlar olarak tercüme edebileceğimiz piyasanın liberalliği felsefesini benimseyen görüş ortaya tamamen iktisadi çıkarını düşünen mekanik ya da mükemmel birey olgusunu çıkarmıştır. Ortodoks paradigmanın önerdiği rasyonel iktisadi birey ‘idealistik’ önermesi, belirsizliğin hâkim olduğu ve sosyal olguların hesaba katıldığı bir ekonomi varsayımı için geçersiz olmaktadır (Lorenz,1999, s.301; Rosenbaum, 1999, s.317; Bibow, Lewis ve Runde, 2005, s.508).

Post Keynesyen yaklaşıma göre birey yaşadığı çevre ile etkileşim halindedir. Bireyin kişisel değerlerini ortaya çıkaran bu yaklaşım rasyonel kararlar alan birey yaklaşımının karşısında yer almaktadır. Post Keynesyen iktisat okuluna göre bireyin aldığı kararlar rasyonel değildir, bireyler kararlarında yaşadığı çevreden, duygularından sezilerinden bazen de içinde bulunduğu durumdan (panik v.s.) etkilenmektedir. Özsoy (2005, s.177-178) ‘a göre homo economicus birey, insanın davranışlarında belirleyici rol oynayan sosyal ve kültürel normları göz ardı etmesi; piyasa aksaklığı, dışsallıklar ve istikrarsızlıklara engel olamaması nedeni ile bir paradoks olmakta ve modelin kendisi tarafından reddedilen devlet müdahalesine davetiye çıkarmaktadır. Bu bağlamda ortodoks görüşe nazaran daha realist özelliklere sahip olan Post Keynesyen iktisadi birey, homo sociologicus ve homo socio economicus gibi alternatif birey varsayımları arasında yer almaktadır.

Adam Smith’e dayanan homo economicus iktisadi birey önermesi, görünmez el’ mekanizmasına dayanmaktadır. Ortodoks varsayımına göre; kendi çıkarını maksimize, riskini minimize eden birey, toplumda refah oranını yükseltmektedir. Eğilmez(2009,s. 91)’e göre toplumdaki refah oranının yükselmesi, bürokratların oy oranında bir yükselmeye neden olacaktır. Serbest piyasa ekonomisini savunarak devletin piyasalardaki rolünü gevşek tuttuğu ve 1929 Büyük Buhranı’na yol açan deflasyonist devlet politikaları ile 2008 Küresel Krizi’ne neden olan deregülasyonlar bu inanca dayanmaktadır.

Birey, Toplum İlişkisi ve Post Keynesyen İktisadi Birey Perspektifinden 1929 Ve 2008 Krizleri

Akat (2009, s.20)’a göre toplum kavramının temeli oluşturan etmenlerden birisi bireylerin adeta tüm davranışlarının diğer insanları etkilemesidir. Cooley’e göre toplum bireylerin birbirleri ile olan etkileşimlerinin önemli olduğu yaşayan ve büyüyen süreç formlarının bir kompleksidir ve tamamı o kadar bütünleşmiştir

ki bir parçasında meydana gelen bir şey, geri kalan her şeyi etkilemektedir (Berberoğlu, 2009, s.60). Toplum, bireylerin birbirleri ile etkileşim içerisinde olduğu, birbirlerine karşı ortak misyonlar üstlendiği bir ortak yaşam platformu olarak nitelendirilebilir (Doruk, 2010, s.33).

Bireylerin toplum düzeni içerisinde birbirleri ile karşılıklı etkileşim halinde olması kaçınılmazdır. Yatırım dünyasında belirsizlik, yatırımın getireceği riskin öngörülme çalışılması ile ölçülmektedir. Langley (2008,s.481)'e göre riskin kategorisi belirsizlik altında belirginleşmeye başlar ve aslında risk, geleceğin tahmini hesaplaması ve son olarak hesaplanamayan gelecekteki oynaklıkların(belirsizliklerin) tahminin dışında kalmasıdır. Bu belirsizlik altında bireylerin yatırım kararlarına etki eden olgular bu bölümde güven, sosyal bulaşıcılık ve sürü psikolojisi temalı işlenmektedir. Tablo 2 'de görülen Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin orta basamağında yer alan ait olma duygusunun insanın toplumla etkileşimi sonucunda var olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın aldığı yatırım kararlarında ailesi ya da çevresinden etkilenmesinin nedeni ise ait olma yetisi ve ait olduğu ortama (ya da kişilere) duyduğu güvenidir.

Tablo2: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi
Kendini Kanıtlama
Saygınlık
Ait Olma
Güvenlik
Yaşama

Kaynak: Ikwukananne,2009, s.75

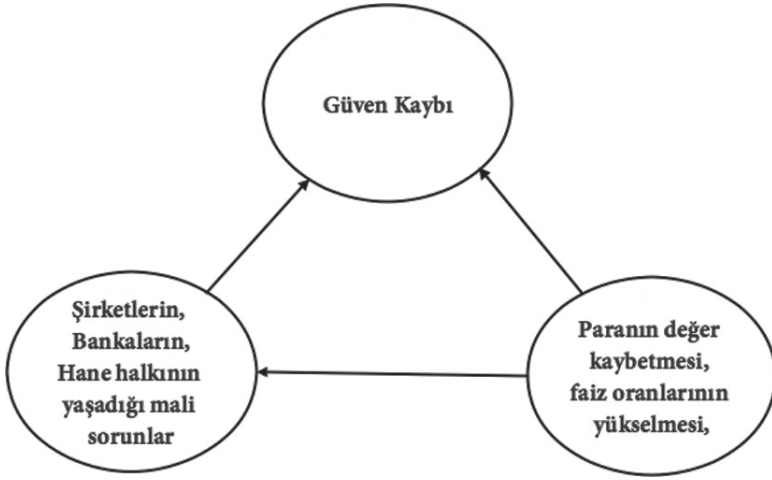
Güven Krizleri

Keynes (2008, s.143)'e göre güven krizleri, modern dünyanın iktisadi yaşamının başına bela olmaktadır.1929 ve 2008 krizlerinin kökeninde bireylerin aldığı iktisadi kararların etkisi bulunmaktadır. Bireylerin iktisadi kararlarında 1929 Krizi'nde borsa ile ilgili,2008 Krizi'nde eşik altı krediler ile ilgili spekülasyonların ya da piyasada oluşan olumlu ya da olumsuz olayların etkisi görülmektedir. Akerlof ve Shiller (2010, s.34-35) ise krizlerde ortaya çıkan ve Keynes'in çarpan teoremine benzeyen bir güven çarpanı olgusu olduğunu varsaymaktadır. Toplumdaki bir bireyin güveninde oluşacak azalma, tüketimindeki azalmaya yol açacaktır. Daha sonra bu bireyin güven kaybından etkilenen diğer bireyler ve bu bireylerden etkilenen diğer bireyler, makro ekonomik göstergelerde umulmadık azalmalara yol açabilmektedir.

Apak ve Aytaç (2009, s.4)'a göre 1929 Krizi'nin çıkma nedenleri arasında

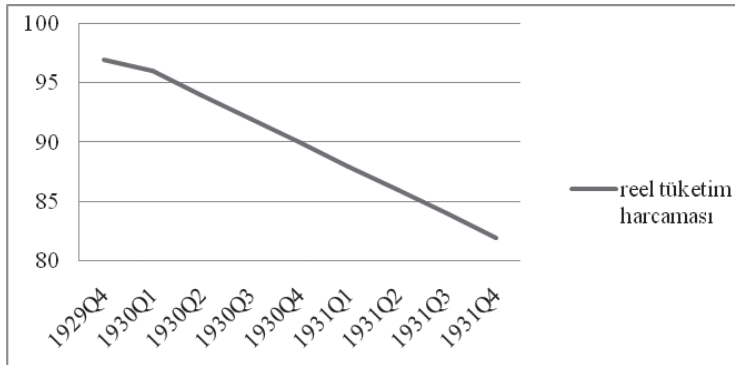
borsada spekülasyonların çok fazla derecede yer bulması ve kazancın neredeyse spekülatif işlemlere bağlı olması yer almaktadır. Hisse senetlerine olan güvenin zaman geçtikçe azalması bu spekülatif işlemlerin oluşmasına olanak tanımıştır. Bu spekülatif işlemler fiyatın düşmesi ile son bulmaktadır. Şekil 3'te kriz zamanında güven kaybının oluşumu görülmektedir. Paranın değer kazanması, mali sorunlar ya da ekonominin içinde bulunduğu durumdan tüketim harcaması yapan ya da yatırım kararı alan bireyler etkilenmektedir.

Şekil 3: Krizlerde Güven Kaybının Oluşum Döngüsü

Kaynak: Krugman,2010,s.76

Şekil 4: Reel Tüketim Harcamaları (1929Q3=100)

Kaynak: Ohanian,2009,s.2326

1929 Krizi'ndeki spekülatif işlemler sonrasında hisse senetlerinin değer

kaybetmesi sonucu tüketici, ihtiyatlı davranma yolunu seçmiştir. Bireylerin geleceğin belirsiz olmasından dolayı, daha karanlık bir ortam varsayımı ile hareket etmesinin sonucu tüketim harcamalarında azalmalar kaçınılmaz olmuştur. Ancak içerisinde bulunulan durum, toplum olarak bireyleri kısaç altına almış ve sonuçta reel tüketim harcamalarının Şekil 4'te görüldüğü üzere giderek azalmasına neden olmuştur. Güven kaybının oluşması, toplum-birey etkileşimi ve bireyin içinde bulunduğu ortam tüketim harcamalarının azalmasına neden olmuştur. 1929 Krizi'nin ortaya çıkmasından sonra tablonun giderek kötüleşmesini ve nihayetinde Roosevelt tarafından 'Yeni Düzeni'nin ortaya atılma nedenlerinden birisi olarak güven kaybına dayanan tüketici harcamalarındaki azalmaların etkisini görebilmemiz mümkündür.

Tablo 3: 1929 ve 1934 yılları arasındaki harcama, yatırım ve tasarruf verileri (%'lık)

	1929	1930	1931	1932	1933
Gayrisafi yurtiçi bireysel yatırım	16,5	10,8	5,9	1,3	1,7
Bireysel harcama	8,7	8,5	7,9	6,9	6,5
Net bireysel tasarruf	7,1	4,0	0,7	-3,7	-3,6

Kaynak: Bureau of Economic Analysis, 2010a, URL: http://www.bea.gov/National/nipaweb2010/GetCSV.asp?GetWhat=SS_Data_New/Section5All_Hist.xls&Section=6 (Erişim Tarihi:30.08.2010)

Tablo 4: Ağustos 2007-Temmuz 2008 Krizden Önceki Krizin Farkına Varılan 'Temel Minsky' Zamanının Sona Erdiği Dönemlerde Piyasa Oynaklığı Endeksi(Vix),Tüketici Duyarlılık Endeksi (CCE) ve ABC Tüketici Refah Endeksi Verileri

Tarih	Piyasa Oynaklığı Endeksi(Vix)	Tüketici Duyarlılık Endeksi (CCE)	ABC Tüketici Refah Endeksi (ABC CCE)
Agustos-07	23,38	105,6	-19,0
Eylül-07	18,00	99,5	-12,0
Ekim-07	18,53	95,2	-15,0
Kasım-07	22,87	87,8	-21,0
Aralık-07	22,5	90,6	-20,0
Ocak-08	26,2	87,3	-27,0
Şubat-08	26,54	76,4	-37,0
Mart-08	25,61	65,9	-33,0
Nisan-08	20,79	62,8	-41,0
Mayıs-08	17,83	58,1	-51,0
Haziran-08	23,95	51	-43,0
Temmuz-08	22,94	51,9	-47,0

Kaynak: Piyasa Oynaklığı Endeksi için CBOE,2010 URL: <http://www.cboe.com/micro/buywrite/monthendpricehistory.xls> (Erişim Tarihi:30.08.2010) ;Tüketici Duyarlılık Endeksi için The Conference Board, 2008, s.4; ABC Tüketici Refah Endeksi için Polling Report, 2010, URL: <http://www.pollingreport.com/consumer.htm#Conference> (Erişim Tarihi: 31.08. 2010)

Tablo 5: Tablo 4'teki Verilere Göre Piyasa Oynaklığı Endeksi, Tüketici Duyarlılık Endeksi ve Tüketici Refah Endeksi Arasındaki Korelasyon

		Tüketici Duyarlılık Endeksi (CCE)	ABC Tüketici Refah Endeksi (ABC CCE)	Piyasa Oynaklığı Endeksi(Vix)
Tüketici Duyarlılık Endeksi (CCE)	Korelasyon Katsayısı	1,000	,944	-,175
ABC Tüketici Refah Endeksi (ABC CCE)	Korelasyon Katsayısı	,944	1,000	-,154
Piyasa Oynaklığı Endeksi(Vix)	Korelasyon Katsayısı	-,175	-,154	1,000

Tablo 6: 2005-2009 Yılları Arasında Tasarruf, Yatırım ve Tüketime Dair Veriler

	2005	2006	2007	2008	2009
Bireysel tasarruf (milyar dolar)	127,7	235,0	214,7	447,9	655,3
Gayrisafi yurtiçi tasarruf (milyar dolar)	2.564,2	2.752,2	2.751,7	2.592,2	2.092,6
GSYİH'nın yüzdesi olarak gayrisafi tasarruf oranı	14,9	15,9	14,2	12,4	10,9
GSYİH'nın yüzdesi olarak net tasarruf oranı	2,8	3,8	1,7	-0,4	-2,3
Bireysel tüketim harcaması (2005=100)	100,000	102,886	105,335	105,057	103,797

Kaynak: Bureau of Economic Analysis, 2010 b URL: http://www.bea.gov/National/nipaweb2010/GetCSV.asp?GetWhat=SS_Data_New/Section5All_xls.xls&Section=6 (Erişim Tarihi:30.08.2010); Bureau of Economic Analysis 2010c URL: http://www.bea.gov/national/nipaweb/GetCSV.asp?GetWhat=SS_Data/Section2All_Hist.xls&Section=3 (Erişim Tarihi: 30.08.2010)

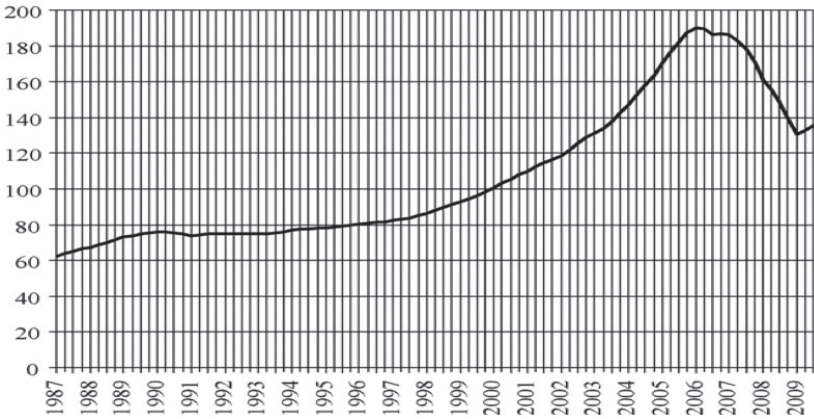
Tablo 3'te 1929 ve 1932 yılları arasında gayrisafi bireysel yatırım, bireysel harcama ve net bireysel tasarruf oranlarında ciddi düşüşlerin olduğu görülmektedir. Ancak 1933'te 'Yeni Düzen' in etkisi ile bireysel yatırım ve bireysel tasarrufta artışların az da olsa mevcut olması, bireylerin iktisadi kararlarında mevcut durumdan etkilendiğinin göstergesidir.

El-Erian (2010, s.69-70)'a göre Vix adı verilen piyasa oynaklığı endeksi genelde tüketicilerin harcama zamanları takip ettiği göstergelerden birisidir.

Piyasa oynaklıkları endeksi anlamına gelen ve piyasaların yatırım için elverişli olmasının ölçülmesi için kullanılan Vix endeksi ABD’de yatırım için takip edilen ve Chicago Değişim Kurulu(CBOE) tarafından hesaplanan ve duyurulan bir endekstir. Tablo 4’te 2007 Ağustos ve 2008 Ağustos ayları arasındaki piyasa oynaklığı endeksi (Vix), tüketici güven endeksi (CCE) ve ABC tüketici refah endekslerine (ABC CCE) ait veriler yer almaktadır. Tüketici güven endeksi The Conference Board tarafından hesaplanan ve tüketicinin piyasalara olan güvenini hesaplamaya yönelik bir endekstir. ABC tüketici refah endeksi ise Polling Report (2010) araştırması sonuçlarına göre ortaya çıkan ve tüketicinin ne kadar sağlıklı harcama yaptığını ve piyasalara duyduğu güvenin harcamalarına olan etkisini hesaplamaya yönelik bir endekstir.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda piyasa oynaklığı endeksi ile tüketici duyarlılık endeksi ve tüketici refah endeksi arasında ters yönde bir ilişki mevcuttur. Yani; piyasa oynaklığı arttıkça yatırımcı huzursuz ya da güvensiz olabilmektedir. Ve bu nedenle harcamalarını kısmakta, tasarrufunu arttırıp, yatırım harcamalarını azaltmaktadır.

Şekil 5: ABD’de S&P/Case Shiller Endeksi’ne Göre Yurtiçi Ev Fiyatları Endeksi

Kaynak: Rötheli, 2010, s.120

2008 Küresel Krizi’ne neden olan eşik altı kredi alınma oranındaki son yıllardaki olağanüstü artışta iktisadi bireylerin aldığı kararlar ve toplum ilişkisi açıkça görülebilmektedir. Tablo 6’da ABD’de 7 yıllık bir periyotta kişisel tasarruf miktarının giderek azaldığı görülmektedir. Ancak 2007 yılında spekülasyon fark edildiğinde ve Şekil 5’te görüldüğü üzere konut fiyatlarının aşağıya inmesi tüketici kişisel tasarruf miktarını arttırmıştır.

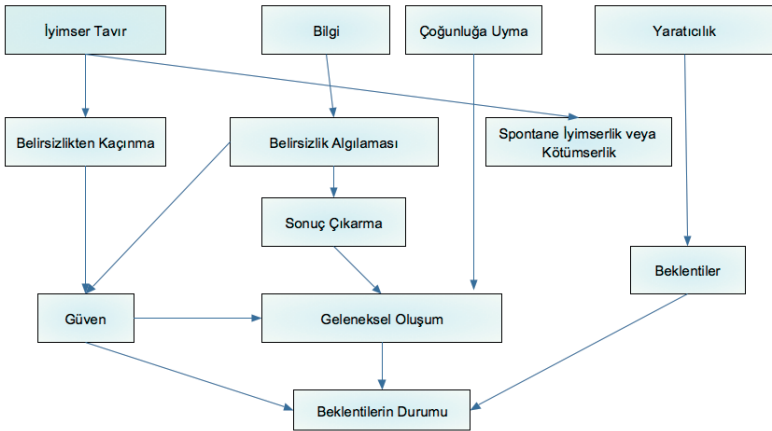
Bair (2010, s.268)’e göre 2008 Krizi’nde borç yığınlarını gören tüketiciler, harcamaya ve ilerideki durumları için tasarruf etmeye başlamışlardır. Bu da ABD’de vergilerin artmasına ve federal yönetimlerde yüksek miktarda bütçe açıklarına neden olmaktadır.

Yatırım Kararlarına Sosyal Bulaşıcılık (Social Contagion) Etkisi

Haiss (2010, s.37) Shefrin(2000), Shleifer(2000) ve Shiller (2003)'ün yatırımcı psikolojisi ve yatırımcı sosyolojisi üzerine yaptıkları çeşitli araştırmalar neticesinde tamamen rasyonel bir davranış yaklaşımı ile açıklanmasının mümkün olamayacağına ulaşımlardır. Bu psikolojinin aslında bireyin davranışlarının diğer bireylerin davranışlarından etkilenmesine, yetersiz sorgulama, araştırma kısacası eksik bilgi tabanlı hatalara, bireylerin duygularının, etkilenmelerinin birbirlerine bulaşmasına, bu düşüncelerin yayılmasına bağlıdır. Gladwell 'The Tipping Point' adlı eserinde sosyal bulaşıcılığı sosyal değişikliğe neden olan araçları açıklamak amacıyla virus ve sosyal epidemik olarak nitelendirmiştir (Garcia, 2009, s.9).

Washington ve Miller (2010, s.82-85) yaptıkları araştırmada 2008 yılında Zenith Optimedia tarafından yapılan Touchpoints ROI Tracker verilerine göre 1 ile 100 arasında değerlendirilen aralıkta, tüketicinin aile ya da arkadaş tavsiyesine göre harcama yapmasının 84 'lük bir değerle ilk sırada yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca Bridge Ratings tarafından yapılan bir araştırmaya dayandırdıkları verilere göre tüketicinin harcama yapmak için en çok güvendiği kaynaklar 1 ile 10 arasındaki ölçekte 8.6'lık bir değerle arkadaşları, ailesi ve tanıdıkları; 7.9'luk değer ile bilirkişiler olmaktadır. Forrester Research'ın yaptığı bir ankete göre ise %56'luk oranla tüketici arkadaşları ya da ailesinin deneyimleri ile hareket etmektedir. Firma hakkında güvenilir bilgileri ise finansal analistlerden alma oranı %56'lık bir oranla 2008 Edelman Trust Barometer verilerinde yer almaktadır.

Şekil 6: Belirsizlik Altında Beklentilerin Oluşumu ve Çoğunluğa Uyuma

Kaynak: Koutsobinas,2004'ten Akt:Yavuz ve Tokucu,2006,s.155

Washington ve Miller (2010)'un çeşitli kaynaklardan derlediği verileri yo-

rumlayacak olursak; tüketici, harcama tercihlerinde ailesi ve sosyal çevresinden etkilenmektedir. Ki toplumdaki bireylerin etkileşim içerisinde oldukları gerçeğine göre bu tamamen normal bir tercih olmaktadır. Tüketici, tercihlerinde finansal analist ya da bilirkişilere güvenebilmektedir. Bu da bireyin aslında rasyonel tercihler yapmadığını yatırım kararları alırken uzmanlar tarafından hazırlanmış bir rapora, analize, göstergeye, tavsiyeye başvurduğunu göstermektedir. Post Keynesyen iktisadi paradigma çerçevesinde pür bilgi dağılımı olmayan piyasalarda bireylerin bu tip davranışlarda bulunması geçerlidir. Nitekim serbest piyasalarda piyasa aksaklıklarının ana nedenlerinden birisi sayılan asimetrik enformasyon probleminin olması ve buna dayanan ahlaki risk ya da ters seçim sorunlarının ortaya çıkması kaçınılmazdır (Mishkin, 1999; s.1523-1524; Yay, T.; Yay, G.; Yılmaz, E., 2004, s.5).

Stigler, iktisatta bilginin refüze edildiğini ve aslında tüketicilerin mal satın alma sürecinde bir araştırma içerisinde olduğunu belirtmiştir. Araştırma oranı arttıkça fiyatlar düşmektedir. Belirsizlik altında bilgi toplama olarak nitelendirilen bir araştırma süreci meydana gelmektedir (1961, s.213'den Akt: Akalın ve Dilek, 2007, s.36)

Şekil 6'da görüldüğü üzere belirsizlik altında beklentilerin oluşumu çeşitli yollara dayanmaktadır. Bu yolların içerisinde çoğunluğa uyma belirsizlikten kaçınma, belirsizlik algılaması, spontane iyimserlik ya da kötümserlik gibi metodlara uymayarak direkt olarak geleneksel oluşuma ulaşmaktadır. Yani; çoğunluğa uyma, araştırma ya da sezgisel incelemenin dışında sosyal çevreye ya da toplumdaki genel kaniya inanişin sonucudur.

Bernanke 2008 Krizi'nde yatırımcıların piyasadaki menkul kıymetlere göre derecelendirme notlarının azalması sonucu menkul kıymet tutma isteklerinin azaldığını söylemektedir. (Özatay, 2009, s.118).Yatırımcıların bu durumdan etkilenerek yatırım harcamalarının yön değiştirmesi ya da tamamen azalması, bireyin sosyal ortamdan kopamayacağını ve sosyal ortamdaki bireylerle etkileşim halinde olduğunun göstergesidir.

Sürü Psikolojisi (Herding Behaviour)

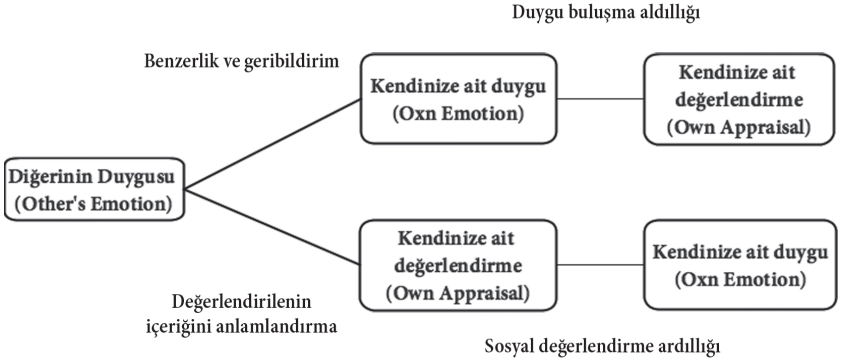
Dequech (1999,s.180) eğilimi, toplumsal paylaşılan standart davranış olarak tanımlamaktadır. Sosyal bilgi ise iletişim zincirinde tekrar edilerek paylaşılmaya yönelik toplumsal inancın bir parçası haline gelen kişi ya da toplum ile ilgili bilgilerdir (Peters, Kashima ve Clark, 2009, s.207)

1929 Büyük Buhranı'nda dönemin ABD Hükümeti'nin uyguladığı deflasyonist rejim ülkeye sermaye akımlarının daha fazla girmesine ve ülkede değerlendirilmesine yol açmıştır. Hisse senetlerine olan aşırı talep, hisse senetlerinin fiyatlarının yükselmesine yol açmıştır. Ancak 1929'da 'Kara Perşembe' olarak adlandırılan 24 Ekim 1929 günü çelik hisselerindeki düşüş, beraberinde çöküntüyü getirmiştir.

Sürü psikolojisi (herding behaviour) etkisi ile bireylerin yatırım kararlarındaki değişmelerin toplumsal düzeyde vuku bulması, makroekonomik göstergelerin negatif yönde değişmesine neden olmuştur.

Krugman (2000, s.8) krizlerdeki yatırımcıların birbirlerini etkilediklerine dair yaptığı çalışmada 'bandwagon' etkisi üzerinde durmuştur. Bandwagon etkisine göre piyasada bulunan yatırımcıların çeşitli alanlarda özel bilgiye sahip olduğu varsayılmıştır. Ve bir yatırımcının elindeki hisseleri ya da yatırımı elden çıkarması, diğer yatırımcıları yatırımını özel bilgilerine hatta pozitif yönde bir ilerleme kaydedeceğine dair bilgisi olmasına rağmen sorgulamasına ve bir süre sonra elden çıkarmasına neden olur. Bu iki yatırımcının yatırımlarını elden çıkardığını gören 3.yatırımcı ise yine kendine has özel bilgisi olmasına karşın bir şeylerin ters gittiğini algılayıp, sonunda yatırımını elden çıkarmaya karar vermektedir. Krugman'ın verdiği bu örnekte yatırımcıların piyasa ile ilgili özel bilgilere sahip olmasının piyasaların pür bilgi dağılımına sahip olmadığını göstermektedir. Bu da en nihayetinde laissez faire felsefesi ve tam rasyonel iktisadi birey kavramını geçersiz hale getirmektedir.

Şekil 7: Kişiler arası Etki Transferinin 2 Aşaması

Kaynak: Parkinson ve Simon,2009,s.1072

Şekil 7'de bireyler arasında etki transferinin 2 aşaması görülmektedir. Kişisel duyguların, fikirlerin, değerlendirmelerin Şekil 7'de olduğu gibi toplumsal bir etkileşime sahip olduğu yorumlanabilir.

Fazzari(2009, s.15) 2008 Krizi ile Post Keynesyen paradigma arasındaki ilişkiyi;

“2008’in ortasında kriz Bearn Stearns başta olmak üzere birçok finansal kurumun batmasına neden olmuştur ve Fannie Mae ile Freddie Mac ise kuşatma altında kalmıştır... Bu kadar büyük problemler neden ekonomi krizin ortasına gelene kadar neden radara yakanılmamıştı? Cevap Keynes’e atıfla, onların basitçe

bilmediklerinden kaynaklanmaktaydı... Şu günlerde dünya temelde belirsiz ve ergodik olmayan bir düzene sahip”

olarak belirtmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Post Keynesyen iktisat okulu diğer heterodoks iktisat okulları gibi ortodoks iktisadi varsayımlara karşıt bir perspektife sahiptir. Bu karşıtlığı ergodik olmayan durum varsayımı, kritik realist perspektif ve organiklik varsayımlarında görmek mümkündür. Post Keynesyen iktisadi bireyin bu çerçevede ortodoks iktisadi bireyin(homo economicus) karşıtı olduğunu söylememiz mümkündür. Post Keynesyen iktisadi birey,ortodoks iktisadi bireye nazaran sosyal bir varlıktır ve aldığı kararlar karmaşık bir yapıya sahiptir.Post Keynesyen iktisadi bireyin aldığı kararlarda yaşadığı çevrenin ya da toplumun etkisini görebilmemiz mümkündür.Post Keynesyen birey yaklaşımı, Post Keynesyen metodolojik varsayımlarla tamamen örtüşmektedir.

Çalışmada 1929 ve 2008 Krizleri'nin başlangıç sürecinde ve devam sürecinde bireylerin aldığı iktisadi kararlar, göstergeler, endeksler ve istatistiksel veriler vasıtasıyla incelenmektedir. Bireylerin toplumun bir parçası olması ve sürü psikolojisinin (herding behavior) sonucunda iktisadi kararlarındaki ciddi değişimler, makroekonomik göstergelerde olumsuz tablolara yol açmaktadır. Nitekim makroekonomik göstergelerdeki ciddi düşüşler olması ya da iktisadi kararların bir anda seyir değiştirmesi (yatırımdan tasarrufa doğru ani bir eğilim kazanması)bireylerin aldığı kararların toplumsal düzeye bulaşması,ya da sürü psikolojisinin bir kanıtıdır.Bireylerin aldığı kararlarda pür bilgi dağılımının olmaması,iktisadi aktivitelerde risk azaltma amacıyla herhangi bir ya da daha fazla referansa başvurulması ise belirsizlik kavramı-piyasa ve birey etkileşimini ortaya koymaktadır.

Minsky'nin ortaya koyduğu ve ancak değeri daha sonra anlaşılan finansal kırılma hipotezindeki kredi arzının içsel olması yaklaşımı özellikle kriz zamanından daha önceki 'balon' safhasında finansal kurumların kredi arz yaklaşımlarının daha da gevşemesi sonucunda tüketici tarafından kredi talebinde yaşanan olağanüstü artışları açıklama konusunda daha gerçekçi bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Sonraki safhada bu spekülatif balonların anlaşılmasından sonra talepteki düşüş krizi daha da belirgin hale getirmektedir. Minsky'nin bu yaklaşımının Post Keynesyen organiklik yaklaşıma paralel olduğu varsayılabilir.

Sonuç olarak, Post Keynesyen birey,ortodoks iktisadi 'mekanik' birey önermesinin zıttı bir yapıya sahiptir.Post Keynesyen iktisat okulu,daha gerçekçi,organik ve realist bir bireyin iktisat yazın tarihinde yer almasını sağlamıştır. Çalışmada 1929 ve 2008 krizleri karşılaştırmalı analiz şeklinde bireylerin belirsizlik altında yatırım, tasarruf ve harcama verileri incelenmiştir.

Bu kararları alırken bireylerin yaşadığı çevre ve toplum perspektifinden Post Keynesyen paradigma çerçevesinde yaklaşılarak verilerin artma ya da azalma nedenleri araştırılmıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan bireylerin kararlarının temelinde yer alan öğeler ile makroekonomik göstergelerdeki artma/azalma arasındaki sosyolojik ve iktisadi açıdan incelendiğinde tutarlı olarak yorumlanabilir.

Kaynakça

- Akalın, Gülsüm ve Dilek, Serkan.(2007) • “Belirsizlik Altında Tüketicilerin Kararları”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6), 33-48
- Akat, Asaf S.(2009) • *İktisadi Analiz*, Eflatun Yayınevi, İstanbul
- Akerlof, George ve Shiller, Robert J. (2010) • *Hayvansal Güdüler*, Scala Yayıncılık, İstanbul
- Apak, Sudi ve Aytaç, Ayhan.(2009) • *Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*, Avcıol Basım Yayın
- Arestis, Philip.(1996) • “Post Keynesian Economics:Towards Coherence”, *Cambridge Journal of Economics*, 20(1), 111-135
- Arestis, Philip, Dunn, S.P., Sawyer, M.(1999) • “Post Keynesian Analysis and Its Critics”, *Journal of Post Keynesian Economics*, vol.21(4), 527-549
- Berberoğlu, Berch. (2009) • *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş:Eleştirisel Bir Perspektif*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Bair, Asatar. (2010) • “Tragedy and Farce in Second Great Depression:A Marxian Look at the Panic of 2008 and Its Aftermath”, *Rethinking Marxism* 22(2), 265-271
- Bhaskar, Roy. (2002) • *From East to West:Odyssey of a Soul*, Routledge
- Bibow, Jörg, Lewis, Paul ve Runde, Jochen. (2005) • “Uncertainty, Conventional Behavior, and Economic Sociology”, *The American Journal of Economics and Sociology*, 64(2), 507-532
- Bureau of Economics Analysis. (2010a) • *Investment And Saving Statistics 1929-1969* URL:http://www.bea.gov/National/nipaweb2010/GetCSV.asp?GetWhat=SS_Data_New/Section5All_Hist.xls&Section=6 (Erişim Tarihi:30.08.2010)
- Bureau of Economics Analysis. (2010b) • *Investment And Saving Statistics 1969-2010* URL: http://www.bea.gov/National/nipaweb2010/GetCSV.asp?GetWhat=SS_Data_New/Section5All_xls.xls&Section=6 (Erişim Tarihi:30.08.2010)
- Bureau of Economics Analysis. (2010c) - *Personal Consuming Spending Statistics 1969-2010* URL: http://www.bea.gov/national/nipaweb/GetCSV.asp?GetWhat=SS_Data/Section2All_Hist.xls&Section=3 (Erişim Tarihi: 30.08.2010)
- Chicago Board of Exchange. (2010) • *Volatility Index (Vix) Historical Statistics* URL: <http://www.cboe.com/micro/buywrite/monthendpricehistory.xls> (Erişim Tarihi: 30.08.2010)

- De Antoni, Elisabetta. (2010) • “Minsky, Keynes and Financial Instability”, *International Journal of Political Economy*, 39 (2), 10-25
- Dequech, David. (1999) • “On Some Arguments For The Rationality of Conventional Behavior Under Uncertainty; Concepts, Applicability and Criticisms”, Sardoni, C.; Krisler, P.(ed.), Keynes, *Post Keynesianism And Political Economy*, Routledge, 179-198
- Doruk, Ömer T. (2010) • “Hayırseverlik: Sosyal Adalet için Yeni Bir Paradigma mı? İktisadi Felsefe Perspektifinden Yazınsal Bir İnceleme”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 7.Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiri Kitabı*, 28-36
- Dow, Sheila C. (1999) • “Post Keynesian Economics and Critical Realism:What is the Connection?”, *Journal of Post Keynesian Economics*, .22(1), 15-33
- Esen, Ethem. (2007) • “Post Keynesyen İstihdam Analizi ve Türkiye Uygulaması”. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD
- El-Erian, Mohamed. (2010) • *Piyasalar Çarpışınca*, Scala Yayıncılık, İstanbul
- Eğilmez, Mahfi.(2009) • *Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi*, Remzi Kitabevi
- Fazzari, Steven M. (2009) • “Keynesian Macroeconomics As The Rejection Of Classical Axioms”, *Journal of Post Keynesian Economics*, 32(1), 3-18
- Filho, Fernando F ve Conceição, Octavio A.C.(2005) • “The Concept of Uncertainty in Post Keynesian Theory and in Institutional Economics”, *Journal of Economic Issues*, 3(1), 579-594
- Ikwanne, I. Udechukwu. (2009) • “Correctional Officer Turnover:Of Maslow’s Needs of Hierarchy and Herzberg’s Motivation Theory”, *Public Personnel Management*, 38(2), 69-82
- Jespersen, Jesper. (2009) • Effective Demand:Uncertain Expectations, Profitability And Financial Crisis”, *The Financial And Monetary Crisis: Rethinking Economic Policies And Redefining The Architecture And Governance Of International Finance Symposium Proceeding*, Dec 10 July, Université de Bourgogne URL: <http://cemf.u-bourgogne.fr/anglais/z-outils/documents/Jesper.pdf> (Erişim Tarihi:21.08.2010)
- Garcia, Cesar. (2009) • “The Effect of Social Contagion on Public Opinion”, *The World & I*, 24(9), 9
- Haiss, Peter. (2010) • Bank Herding and Incentive Systems as Catalysts for the Financial Crisis”, *The IUP Journal of Behavioral Finance* , 7(1), 30-58
- Heidegger. (2007) • ‘Zaman Kavramı, Zaman Kavramı (Der: Saffet Babür), İmge Yayınevi
- Keynes, John M. (2008) • *Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul
- Krugman, Paul. (2000) • “Currency Crises”. <http://web.mit.edu/krugman/www/crises.html> (Erişim Tarihi: 20.09.2010)
- Krugman, Paul. (2010) • *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz*, Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Langley, Paul. (2008) • “Sub-prime Mortgage Lending: A Cultural Economy”, *Economy and Society*, 37(4), 469-494.

- Lavoie, Marc. (2009) • “History and Methods of Post- Keynesian Macroeconomics” http://www.boeckler.de/pdf/v_2009_08_03_lavoie_lecture_part1.pdf (Erişim Tarihi:04.07.2010)
- Leijonhufvud, Axel. (2009) • “Out of the Corridor: Keynes and the Crisis”, *Cambridge Journal of Economics*, 33(1), 741-757
- Lorenz, Edward. (1999) • “Trust, Contract and Economic Cooperation”, *Cambridge Journal of Economics*, 23(1), 301-305
- Mishkin, Frederic. (1999) • “Lessons From the Tequila Crisis”, *Journal of Banking and Finance*, 23(1), 1521-1533
- Monvoisin, Virginie. ve Rochon, Louis. P. (2009) • “Keynes and the Real World:Davidson, Money And Uncertainty”, *Journal of Post Keynesian Economics*, 32(1), 43-58
- Ohanian, Lee E. (2009) • “What-or Who-Started the Great Depression?”, *Journal of Economic Theory*, 144(1), 2310-2335
- Özatay, Fatih. (2009) • Finansal Krizler ve Türkiye.Doğan Kitap
- Özsoy, İsmail. (2009) • “İktisadi Adamdan Toplum Adamına”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, 48, 177-206
- Palermo, Guilio. (2007) • “The Ontology Of Economic Power in Capitalism:Mainstream Economics And Marx”, *Cambridge Journal of Economics*, 31(1), 539-561
- Palley, Thomas I. (2010) • “The Limits of Minsky’s Financial Instability Hypothesis As An Explanation of The Crisis”, *Monthly Review:An Independent Socialist Magazine*, 61(11), 28-43
- Parkinson, Brian ve Simons, Gwenda. (2009) • “Affecting Others: Social Appraisal and Emotion Contagion in Everyday Decision Making”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(8), 1071-1084
- Peters, Kim, Kashima, Yoshihisa ve Clark, Anna. (2009) • “Talking About Others: Emotionally and the Dissemination of Social Information”, *European Journal of Social Psychology*, 39(1), 207-222
- Polling Report ABC Consumer Confidence Index Survey. (2010) • URL:<http://www.pollingreport.com/consumer.htm#Conference> (Erişim Tarihi: 31.08. 2010)
- Rosenbaum, Eckehard F. (1999) • “Against Naive Materialism: Culture, Consumption and the Causes of Inequality”, *Cambridge Journal of Economics*, 23(1), 317-336
- Rotheim, Roy J.(1999) • “Post Keynesian Economics and Realist Philosophy”, *Journal of Post Keynesian Economics*, 22(1), 71-103
- Rötheli, Tobias F. (2010) • “Causes of Financial Crisis:Risk Misperception, Policy Mistakes, And Banks’ Bounded Rationality”, *The Journal of Socio-Economics*, 39(1), 119-126
- The Conference Board, September. (2008) • *Consumer Confidence Survey Report*, The Conference Board
- Washington, Kelli; Miller, Richard K.(2010) • “Buying Influences”. *Consumer Behavior*, 1(1), 82-87

- Weder, Mark. (2006) • “The Role of Preference Shocks and Capital Utilization In the Great Depression”, *International Economic Review*, 47(4), 1247-1268
- Ünlükaplan İter, Özsoylu Ahmet Fazıl, Akdoğan Melek Gedik. (2010) • *Küresel Kriz ve Türkiye*, Karahan Kitabevi
- Yavuz, Suat ve Tokucu, Erkan. (2006) • “Post Keynesyen İktisat ve Belirsizlik”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 147-161
- Yay, Turan; Yay, Gülsün Gürkan ve Yılmaz, Ensar.(2004) • “Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 101-130

7

Schumpeter's Long-Term Economic Development Based on Innovations: Baťa's Entrepreneur's Benefit for Development of Region Zlin

Vladimír Čubok - Dana Šrámková¹

Introduction

The aim of the greatest economists of the last century was to capture terms of long-term economic growth. As a first and at that time widely read economist was termed A. Smith who was able to regroup available economic knowledge and to transform it into a coherent system. As stated Pressman (2005) „Adam Smith and most economists consider the classic capitalism as the best way to achieve rapid growth.” If we go further than (Pressman; 2005) “the main Schumpeter's contribution was to redirect the attention of economists on the objective of long-term economic growth”, from area which was solved at that time by economists, “the question of economic efficiency”. On the one hand Schumpeter analyzed economic growth - and knowledge of separated business cycles was published in 1939 in book *Business Cycles* and assigned names to their inventors (Kondratieff, Juglar, Kitchin and Kuznets) and stated coexistence with fundamental and nowadays neglected “secondary effect”, concretely that (Sedláček, 2009) “Dynamic characteristic of capitalism, Creative destruction: Cycles and crises are presented as endogenous effect which origins are inside, not outside the (capitalist) system.” Each innovation (created by the entrepreneur) during the time will lose amount of profit because of coming new other companies. Finally some of them go to bankruptcy to let the place for new ones. Marx expected gradual historical metamorphosis of actual society into upper step of society (transformation of old structures into new ones) while Schumpeter point out to break moment, fall to the bottom and from that is possible to get more force to grow up. If economic crisis is a manifestation of internal effects reaction in society, whole system should equilibrate with that. Money based actions by European Union (up national organisation) are aimed

¹ PhD students at Department of Economics, School of Business Administration in Karvina, Silesian University, Czech Republic. Email: cubokvladimir@gmail.com, danasramkova@yahoo.com

to solve impacts, hardly even take care about historical development of reasons that caused it.

It is therefore necessary to think about what we research today. Whether from causes of too deep specialisation and of making detailed elaborates in each area at the same time we lose somehow overview of whole thing and also of first purpose of doing things together (i.e. EU integration). The Basic not known information is if we ask ourselves economically correct questions that are relevant nowadays. The final finding is that if those cycles exist and it is not possible to theoretically mathematically, statistically withdraw them or practically eliminate them through financing (in an attempt at all costs to achieve GDP growth indicators), we should not only accept them but also establish them like the new idol (symbols of coming era), i.e. breaking away from actual (Bělohradský, 2010) „monotheism ... current idol of GDP growth”. We need to move away from only one coherent economic system and admit that all economic theories in various specific areas of research are based on truth. The final winning theory not exists in its own way and should be based on tolerance of views and description of what actually is observed in the economy. The only economically “acceptable” methodology for these periods (Sedláček, 2009) remain to us is the Feyerabend's methodological Dadaism, in which “business schools are used depending on whether the issue fit most and not in terms of an axiomatic system which is closer to our own worldview.”

In case of time separation from using of nowadays “stigmatized” economic instruments has to go back to the period when A. Smith started to spend time in the library, 2 and when superior social sciences have not experienced separation of economic discipline. We should memorize the real heritage of A. Smith which had been really proven by Thomas Baťa. His life's credo was lead also in division of labour, specialise our actions to grow for long-term all together. His vision was that everybody will fly in own small planes. This dream was not fulfilled yet, but nobody puts an enough question, but “why”? Answer is sometimes too simple – why should be given into the lights of the world something that could be drawn by each individual of society and it would be for free? Losses of the largest and richest would led automatically and immediately to their fall down. At Smith (partly Baťa's) period there existed nations and their wealth, which was semantic consistent with the title of the book. Nowadays possessing classes and classes of poor are selected by globalization approach and some kind of colonies secretly remains in the hands of individuals till today. Many years before Adam Smith was honoured as “professor of moral philosophy” because of no existence the level of professor of Economics. Twenty years later

2 There is only small difference between A. Smith and A. Einstein both two started their interests in research area in a library (pay more attention to books). The first was bored of “the unattractiveness of the teaching contents” presented at the university so rather spent much more time in the library and read the various contributions of authors. The second one was hiding from eyes of the girl and found a book of mathematics at the bottom book-rack.

(1776) was published *The Wealth of Nations* and started development of branch which nowadays lead to degradation of social questions. About 230 years later economics need to be re-established in the term “moral”. May entrepreneurs forgot previous heroes which led activities in their long-term economic development which caused positive impact on whole regional society. Therefore it is necessary to write about them again.

Schumpeter´s Benefit to Our Knowledge

In economic theory without business cycles and where the term dept of country is understand in distorted view (in population fully affected by advertisement), must be effects of subsidy instruments of state fiscal policy (structural funds) always beneficial (it is sometimes seen like more money is directly proportional to multiplied results). But at the same time, if not exists innovation cycles, there can be no key innovation for the whole society. Fatal finding is that if something would be free, so GDP indicator does not recognise and living standards of the society surely jump up. And we cannot cut out that the substantial innovation have been just “patented”, but never cannot be shown. And perhaps Schumpeter already felt it in that way – we cannot implement innovation into the economics because fully fundamental innovation has effectiveness of the bombs, which fall only and especially to the rich - in spite of the regions.

When we use summarized knowledge i.e. sectors, we repeat the same wrong expectation which led to the collapse of some banks in America. Peter Drucker predicted that fall in his book in 2000. He pointed out on those banks in case that had been made bad managerial decisions, when only part of whole banking sector was sharply growing major activities at sector were in stagnation.

Because institutions reach same level of spending as the growing ones, it must happen to be. And if we zoom on EU monetary policy and ex-post actions of crises, we must think for a while, what it will cause. We know crises from thirties but EU integration and its currency didn't exist yet. If we move back to Drucker and his contribution in the theory of discontinuity and innovations we can also directly reach Joseph Schumpeter. The whole preface of Czech translation of Drucker´s book *Innovation and Entrepreneurship - Practices and principles* is aimed to admiring the growth of Bohemia and Moravia in the period after 1883 to a top in 1911 when this area was the most productive and competitive in the world - and (Drucker, 1993) “not only in traditional industries such as textiles and sugar, but also in engineering and chemical industries.” In the thirties it was still fully competitive, fifty years later, it is only memories.

Undemocratic development in the Czech countries in the post-war settlement certainly led to a slowdown in the development of regions and companies. Post-revolutionary privatization in the nineties changed conditions for business. In contrast, development in Western democratic countries of European integration has meant the possibility of sustained and continuous improvement

of market efficiency. A comparable result was that the creation of conditions for income of prestige inventors are very often paid like standard employees, even than they are able to bring up those expected innovations. The current setup framework goes in hands of owners of companies, but not for usage by society as a whole. Here, Schumpeter as a representative of the theory of Democratic elite (Nekola, 2010) „while accepting the inevitability of non-democratic development in every major organization” but assumes that “the trend going toward oligarchy may be balanced by more competing groups of elites and their removal by masses.” In his time there were only initial steps for the integration of Western Europe. Sixteen years later, Ludwig von Mises in his book (1966) refers to the fact that (Klusoň, 2004), “the company has no soul and the activities ... there are still only individual's activities in which “his social orientation is due to pragmatics of such activity”. Without taking cares about these findings we can not understand the developments in the nineties at the time of seeking a vision of the future development of the EU, when the institutions were under the strong purposeful influence of social partners. If the original division of labour, i.e. purpose cooperation represented in sense of getting higher values of human work (because there was created more goods, while there was more adequate distribution of profit). In the last two decades of EU integration there is aiming line actions to achieve certain purposes, which is identifiable with a vision of maximum employment growth. The real purpose is to reduce all costs of companies and get subsidy and benefits from government's budget.

As is expected in case of methodological individualism, in social systems incurred institutions at least have influence on shaping the purposes and objectives of individuals (Klusoň, 2004). If today on the EU level are we fully agree with subsidizing of investments of multinational corporations in order to reduce engine emissions (or mixing with additional substances, the partly transformation to the electric motors) we support just a well-known and proven product of motor, which has one hundred-year history of flow production without any fatal variations. Keller in his social approach opens awareness of existence of society in blind alley, no longer is fulfilled the meaning of term progress directed to innovative mentality (Keller, 2006), “progress had been based on inventing something new, innovation and go on. Today, progress for some people means have in garage instead of one car at least two cars,” with major impacts on the social, not economic environment, when for the rest of society the same means “at least for next season retain one car in the garage and not lose it.” This trend is however difficult to identify with the concept of innovation, first set by Schumpeter. Can we today at all move away from wrong used but “cool” term of innovation, presented in commercials, which have only slight relationship to innovations established by Schumpeter.

The implementation of corporate social responsibility as a model of alternative theories of companies is in current theory of maximization of utility un-

thinkable. Presumption of as higher earnings as higher utility go hand in hand with the neoclassic theory. Friedman (1970) points to the fact that decisions about personal property may be done only by the person of owner (and therefore individual). At company structure are strictly defined roles of company employees. Manager (nominee director) must do management of company, receives the agreed wage and is responsible for growth of company (the profit) would be like a thief going towards the owner or holders of property rights to their maximum benefit resulting from the maximum profit. "The responsibility of company is to manage their business in accordance with their desires, which generally will be getting as much money as possible and it must be in accordance with the basic rules of society that are contained in the law and ethical customs." (Friedman, 1970). The determining factors here are the law framework and customs. We must point out interaction among of each part of the legal framework. For description is optimal to use institutional individualism (Svoboda, 2007) „allows to explain different types non calculated negotiations, such as a acting in accordance with established rules. “ and “some circumstances may encourage individuals to act strategically in collaboration with other individuals through collective action.” Some organizations of Social partners (main are big multinational corporations) are well organized and go directly hand in hand of their utility, rest of whole society is in stagnation. Under huge press are nations that want to win competition of lower costs for business activities of those rich ones. Nowadays some group of individuals wants profit immediately and what is more amoral that sometimes it is not want by right of merit.

But Schumpeter's entrepreneur was other, somehow modesty. Grew for years and his profit was not discussible. His personality and activities led to real impact on regional growth and positively influenced the whole society. Therefore it is necessary repeat and analyse his activities and for future long-term development it is important to create environment that could lead to grow up real innovations.

Actual Base for Crises

Innovation should be understood as key impulse to company growth and Schumpeter even tried to include them into the Walrasian general equilibrium model. However, based on innovation that are coming in waves and are associated with economic decline which is caused by imbalances of internal structure. The current economic crisis is the result of too much money in the world economy, ie. the one in which everyone wants to maximize his profit. Generally are searched new ways how to gain most money in currently established national framework. Schumpeter spent plenty of time to analyze business cycles, because he was interested in long-term economic growth, which implies dwindling of the old companies and the arrival of new ones. Despite of that we can

see many companies which have long existence, which for many years make its same products without any major innovation (not only changes of shape) and have not been substituted yet. But nobody think about possibility that approach should intend to stagnation of progress itself. No one put question how much same products we have to buy before someone will come to a new developed product, not proven by market yet. We are still under stimulation of advertising that we need a new phone with more buttons, a car which consumption is two litres of fuel less than what we just have. But the fatal is the current situation when we have such amount of free money but in the same moment we can find nothing new to invest. The years when was possible to achieve huge profit is many years gone. Therefore are created groups which are looking for ways how to earn as much money as possible through confrontations with the legal framework of each country and gain more benefits from that.

We should put a question what the world society is really expecting. Elected representatives in European institutions are acting in the purpose to reach maximum level of established aims which have been told to them by social partners. But in times of quick changing world nobody has time to think if that aim is really with whole society benefit and also that are so important that cannot be deleted. Important are also real impacts of those actions. During basic course of macroeconomics are analyzed effects of fiscal policy which have different impact due to actual position in business cycles, in order to point out on need to eliminate amplitudes of those cycles. But no one attack the logic base of subsidy interventions through EU Structural Funds, which looks like "taboo", and even do not give linkage terms to the concept of fiscal policy. The worst mistake is that not all groups of society are identifying precisely this kind of interventions will bring long-term solution. Important is also fact that most of the population thinks that money goes from some foreign instruments which are not linked to their country. But those sources are sent from the national government budget to EU budget and are renamed as structural funds³ and then actually go back like subsidy and in that country of origin are given another additional payment from budget to it. And there is prime problem, when actually we finance something that touch only employment. It is impact of purpose of economic integration and is fully identified with the term Economic and Monetary Union. If the pure purpose of state to protect the interests of all society, we should not exclude social activities (health and nursing services for retirees), protection of the environment. The final finding is that those activities are given away not because the society does not want it but because they do not have enough money. It is also due to fact that that money is for long time given

³ And there exist some similarity of good names to those which started crisis, and is one of the topic of conversation of two british comics, J. Bird and J. Fortune, in *Tr-ní sentiment a hypotení krize* (Market sentiment and hypothecary crises), presented on Video portal Youtube.

to „economical“ objectives stated by EU. And we also know that that money should be used only during the economic downturn with impact to stimulate bad economic situation. But who can also refuse the theoretic possibility that real purpose is to cause greater volatility in economic development. Then such instruments are used quite correctly.

The Case of Long-term Development on the Example Baťa Approach in the Town Zlín

Zlín was originally the small craft town with about three and a half thousand people. Even at the beginning of the 19th century weren't there big companies, only the linen manufacture, and small traders and artisans. As late as the 19th century, respectively after 1850, there began to appear the major industrial enterprises. The first major one was a match factory, which baron Bretton established in 1850. Twenty years later was opened by Robert Florimont the first shoe factory in Zlín (Horňáková, 2005). These were the first indicators of a big business in Zlín. Both of these companies died away and after them only small craft prevailed for few years.

Important milestones for the development of the town Zlín was build-up of new post office (1848), telegraph (1886), school (1897) and especially the construction of new railway (1899). These were expectations for the next development of this city.

The most important milestone for the town Zlín was date September 21, 1894, when two brothers and one sister set up a shoemaking firm. Within a year the firm was threaten by a bankruptcy but it managed to avert. Thomas Baťa, who was junior the youngest of three children (brother Anthony and sister Anne), he made oneself felt most of the sibs and he was the first, who participated practical life of a trader. After overcoming the bankruptcy, their firm began to open up new ways. Three years after company opening a new temporary branch store in Kelč, where 32 employees worked, was opened. In 1899, Thomas Baťa decided to travel abroad, to Frankfurt, in 1905 he traveled to America. From this trips to foreign countries, where by the way he worked in local factories, he brought a lots of knowledges and practical experiences, which he applied later in his bussiness. He learned not only advanced technology, but also new ideas and other life position. So Baťa began to create own originally principles and vision.

Round 1910, Zlín was changed right in front of people's eyes, it grew into an industrial city. The first major expansion was associated with the First World War. It was associated with the delivery of shoes for the Austro-Hungarian army. The result was, that the shoe production rose to 10,000 pairs a day in 1917. It also increased the number of employees from 400 persons in 1914 to 3,900 persons in 1917. With this increase in production was related the growth

of investment and construction of new factory buildings. At the end of First World War was Baťa company the largest factory in Austria-Hungary.

Before the First World War Baťa company started with another fields of business. It was, for example, operate own machinery, creating distribution channels for products, but also the beginning of exports, initially to Germany. The another sectors were developed: the 1915 opening of the tannery, in 1917 buying power station in Zlín, in 1918 buying of brick-kiln or for example in 1917, Baťa established for his employees a grocery so people had better supply for the war emergency. Also, the company began publishing a magazine, which originally was edited only a temporary weekly. Later, however, developed printing and publishing operations with the press later, not only magazines but also books. This is just a partial list of new constantly developing fields and production activities in Zlín. Whenever Baťa discovered that something is possible to provide own ways, immediately began to negotiate and build. At the end of First World War Thomas Baťa led the company with operations from tanneries, manufacturing shoes, to own energy industries, field management and publishing of newspapers (Pokluda, 2008c). At that time, in his company had worked for four thousand people. In 1923, he began to ramify od produce and started with rubber production (heels, flooring, toys, tires). A year later, he purchased the railroad company Otrokovice - Zlín - Vizovice and expanded the number of company planes. Also it was set up chemical production, where was made a shoe creams, etc.

Constantly were generated new fields of business which either directly related to shoe manufacturing (e.g., pedicure in 1929, textile industry - socks and tights in 1931) or directly with shoemaking trade unrelated (e.g., in 1927 the company established its own film department, which produced its own Movies; establishment of insurance company Atlas in 1930).

Baťa was trying to surround capable colleagues, who came not only from his relatives and who knew he could trust. One of them was Dominic ipera (later the mayor of Zlín) that came to company through his experience in banking. He said about Baťa:

"The train, which I came from Prague, had no connection in Otrokovice. I walked to Zlín, I came there towards evening. Followed an interview with Tomas Baťa. It quickly expanded discussion into a long national economic debate, which in scope and thoroughness was like the state examination" (Pokluda, 2008c).

Baťa sent his people around the world, to gather new experiences and knowledge. For example, Dominik ipera wrote in 1925 from America this observation:

"Once here will be fast connection and enough flats in Zlín, good

workers will come by themselves. The extensive modern workshops with first-class machines are little use without first-class workers, and those are few in Zlín. In today's conditions in the republic, he who has a sufficient number of comfortable apartments, the best people will follow him. Zlín must be great! People must move to the town Zlín instead of America. If we have 100 000 population in Zlín, we will have also 16 000 good workers" (Pokluda, 2008d).

After the First World War, the market was paralysed and began the fight for contracts. It also had to be collective redundancies, so Bat'a began to look for new opportunities and new markets. In 1919, he opened first foreign store in Belgrade. Then it was opened more and more stores.

Turning point came especially in Zlín itself. When Bat'a knew that it was the worst, in 1922 he began emptying the storages with shoes in that radically reduced their price. Economist Karel Engliš and other czech prominent economists discouraged Bat'a from this step, but he insisted This step made him well-known throughout Czechoslovakia. He dominated the national shoe market and acquired the confidence of customers. They began to open up him new possibilities into the future and began to think about new goals and opportunities his company.

In 1923 he made public his new vision: "Many people argue it is impossible build up large enterprise in our country because we don't have the sea and we don't have so much coal and kerosine as in America. I contend that the great prosperity of the American people is built primarily on the wisdom and diligence of the local population. I want to prove that in our country can be built up such enterprise" (Pokluda, 2008c). And what Bat'a uttered, he did it. So since 1923, it was begun to build modern manufacturing plant in Zlín.

Between 1922-1927, there happend something like an economic miracle, the city became famous as Bat'a's Zlín. The rate of development was unique. In 1923, the Bat'a's company had 1,800 employees. In 1927, there was working almost 8,300 workers. Production system was perfect, effective sales, in the market were selling affordable products, promotion was effectual. Bata's management system and production were very profitable and it brought large amounts of money to Zlín. Of these money, then in the second half of the 20th years was begun to build a garden city. In 1927, Zlín was characterized by its production and business complex, its overwhelming technological progress levels, size and dynamics.

Bat'a gained the knowledge for the construction of the factory in America at Ford. Bat'a's factory was available to the public in the 20th years and crowds streamed to look at it, what the entrepreneur from Zlín proved. In addition to interested persons from Czechoslovakia came there businessmen, journalists, ambassadors, and economists from countries such as Austria, France, England, Japan and America.

Bata's empire began to grow both in Czechoslovakia and in other parts of the world. Just in Czechoslovakia were in Bata's retail network of 176 stores in 1925, six years later was their number 1,825. Between 1923 - 1932 the number of employees of company grown sixteen-times, population of the town Zlín was five times more. The development of plants and town continued steadily until World War II.

It also began to grow besides Zlín the town Otrokovice, which lies close to the town Zlín. In 1929, there was moved the Zlín airport and on so-called Bahňák was begun to build a new industrial city. From the airport in Otrokovice had flew Baťa on business trips abroad, and his flight to India in late 1931 became legendary.

Thomas Baťa controlled the colossus comprising production of shoe, engineering, energy industry, grocery, chemical and rubber industry, transportation and many others. The factories and shops were placed all over Czechoslovakia, and almost all continents. Baťa factories demonstrated as a great example of individual success - selfmademan as a representative of the Czechoslovak economy (Pokluda, 2008d).

When the business was branched into many fields and to different countries and the enterprise reached the enormous proportions, Baťa transformed his company in a joint stock company (in 1931). The joint stock was set at first to 135 million crowns, in the fall of 1931 increased to 175 million. His real property was however much higher (from balance for the year 1931, the assets of the Baťa's company in Zlín were predicted by sum of 920 million; it was without of other great value in foreign companies). From Bata's enterprise flowed to the state budget millions crowns from taxes. The company gave the livelihood of many people in the wider region of eastern Moravia [9]. As regards the value and scope, Bata's company occupied in the Czechoslovak economy the same position as Vitkovice, Škoda or Živnobanka.

Even after the tragic death of Thomas in 1932 didn't come decline in the development of the company. Its leadership took Thomas half-brother Jan Antonín Baťa, which led the company jointly with the directors Dominic Čipera and Hugo Vavrečka. This team's management of company called Joseph Vaňhara "Brain Trust", Miroslav Ivanov talked about a three-member directory, and the architect Vladimír Karfík reminisced: "The fact is that the concern didn't lead Jan Baťa, but a group led by direktors headed by Dominik Čipera (Pokluda, 2008f)". Around 1938, Baťa's empire had of 65 thousand employees. There was again the development of new industries such as shipping and lignite mining (1932), production aeroplanes (1934), production of artificial silk and gas masks (1935).

In all fields Baťa used the latest knowledge and technologies and he reached significant results. Construction of Zlín, business networks, factories and sub-urban town were managed and implemented on the same principle as the pro-

duction of shoes everything progressed in a spirit of unification and standardization according to the motto Quickly, Efficiently, Economically.

Bata's company expanded not only to the whole of Czechoslovakia, but also to around World as any other businessman could not be. It was not only an extensive network of corporate sales of footwear and department stores services (so-called Service center)⁴, but also export of whole units, factories and suburban town all over Europe and beyond (Hornáková, 2009).

Shoes from Baťa factory had in abroad very strong competition. That after the outbreak of the global crisis in 1929, greatly increased. Baťa struggled against competition by low prices of products. His sales network was expanded considerably to the world and only among years 1929-1932 was set up 666 outlets in 37 countries, mostly in Asia and Africa. If Baťa could not overcome the borders of a state by selling shoes from Zlín, then he built a whole own factory in this country, which supplied the market of shoes directly from this factory.

Important impulsions to the establishment of production plants and urban areas in the Czech Republic, the Slovak Republic in the countries of Europe, Asia, Africa and America were mainly (National Gallery in Prague, Trade Fair Palace, 2009):

- necessity for decentralization of giant manufacturing concern,
- necessity close touch the producer with consumers,
- insufficient number of qualified productive forces in Zlín,
- shortage of raw materials in ever-increasing production,
- possibility of cheaper labour,
- enormously long working time -
- both to import goods and transport raw materials,
- insufficient Czechoslovak market,
- effort to maintain, acquire and expand markets,
- deposition investment,
- constantly intensifying tariff barriers aimed against the firm,
- bad experiences with different technologies in the processing of raw materials.

In 1932, Zlín was the world center of shoemaking empire. From Zlín was to supply business networks from Chicago to Singapore. From Zlín were conducted all foreign Bata's factories. Over the years of international activities acquired the company Baťa among Czechoslovak companies place and the company was known all around the world.

Many activities and plans were stopped by Munich and Second World War. But Zlín was already strong economic center with an attractive education and health services. In 40th years had concentrated more and more regional admin-

⁴ Large department stores, known as Baťa Service centers, provided comprehensive care for the customer (except footwear sales were also offered additional services such as chiropody, complementary sales of leather goods, hosiery and socks, creams for footwear, repair services, etc.). Baťa tried using these stores to communicate its corporate culture and these centers became an advertisement for Baťa.

istrative functions, and added a large cultural institutions (Pokluda, 2008h).

Human Resources and Urban Development of the Town Zlín

Moreover, that Bat'a gave people livelihood, he tried to keep good employees. Therefore, he cared of their housing and in 1912 began to build for their employees family houses. For those who worked for Bat'a, it meant that this employee had an above average salary and good living. Capable people, it was the capital of Bata's Zlín.

After overcoming the post-war economic decline accelerated again the development of the town, and it hand in hand with the Bata's plants. During their modernization in the years 1922-1927 there was an explosive boom, which fed thousands and thousands of new workers, and even from distant places Walschitz, Moravian Slovakia and Hana. One of the completely assembled Bata's statistics shows that in 1929, from the total number 12,440 employees them 3,160 commuted to Zlín from 121 municipalities located in the triangle among Písecký Uherské Hradiště and Vsetín (Pokluda, 2008h).

As the Bata's plants rapidly grew, as it was need new workers. Therefore, to Zlín was a strong migration of young people for work. This young workforce was necessary somewhere accommodate, so it began to build up. The first one, which was built on the (future) Práce square, it didn't survive. Since 1927, it was built up unique park block from F. L. Gahura, which had incorporated into the terrain of dormitories, where each side contained four buildings. In 1933-34 was completed the fourth boardinghouse of boys and in 1937 the fourth in the number of girls' boardinghouse. All eight buildings formed own separate small town, whereof were lived only around six thousand young men and women from Bat'a School of Work.⁵

Development and building up in Bata's Zlín era attracted attention and respect. In front of people's eyes grew up town model they have never seen before. Generated organically, gradually, along with the boom Bata's business begun in 1894 (Pokluda, 2008a). J. Laube came in April 1933 with this feeling:

Zlín is growing up with American-type speed but clearly development cooperate the American intellect with Slavic heart (Pokluda, 2008a).

According with Le Corbusier, who visited Zlín in 1935 accepted invitation of Dominik ipera, there ruled collective enthusiasm and Zlín's bosses and workers were closely connected the same idea.

⁵ Bat'a School of Work was a new school at a higher level. This school approved oneself not only in the development of Bat'a, but also the development of Zlín and the surroundings. Thomas Bat'a founded this school after the experience, which garnered third visit to the U.S. at the U.S. Ford Motor Company. Bat'a school work was in the Bata's group of the perfect organic and integrated educational system for workers at that time quite unique. Activity of Bat'a School of Work in Zlín and the Czech Republic ended with the Communist regime in 1948 (Jaborek, 2010).

Conclusion

Thomas Bat'a engross down with own visions and also amazed with capabilities make these visions true. What the Bat'a resolved gradually brought into the real form - grew up in Zlín big race comparable to America, having developed the garden city, to the sky with towering skyscrapers. Bat'a motivated his colleagues to high ambitions, and so even after his death, the land company to develop bold ideas, plans and projects. Corporate team continued in the intentions and ideas that remain after Bat'a, among other things, develop the concept of broader forms of education, continuing discussions on the development of Zlín, even as efforts to develop the wider region. High ambitions with the ability execute remained in 30 years strength of the Bata's company.

During the historical development of the Bat'a growth can be observed moments that stimulated its growth. One of the primary and we can say major impulse was production for First World War usage. Although it was not an innovation that was primarily intended for inhumane purposes, it was strongly demanded by the government. Therefore, growth itself was influenced by public money. During the postwar boom was company just already known and able to go into mass production. During subsequent period company go for transition to production line (Bat'a observed new findings in production, during staying at Ford's company). He understood that he must create an environment that will attract competent employees and must create also environment for their families - comfortable accommodation and other services. It is assumed that the creation of his proper assurance company led to accumulation of money which immediately was transformed into investments. Because ensured all social backgrounds - education, healthcare and cinema, he fully overtook the role of state (except military). Transformation into the joint-stock company led to receiving additional sources for investments.

References

- Bělohradský, V. (2010) • Nesamozřejmost českého národa. [Online]. In „Před půlnocí“ - rozhovor pro Českou televizi. Portál YOUTUBE – video. [22.4.2010], [cit. 1.5.2010]. Accessible from: http://www.youtube.com/watch?v=qxKy_-Gqk3c&feature=related
- Drucker, F. P. (1993) • Inovace a podnikavost – praxe a principy. Vydání 1.Praha: Management press, Profit, a.s.,1993,266s. ISBN 80-85603-29-2
- Friedman, M. (1970) • The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. . [online]. The New York Times Magazine [13.9.1970], [cit. 2.4.2010], 6s. Accessible from: <http://www.umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf>
- Hornáková, L. (2009) • Aby měl návštěvník pocit, že vstoupil do meziválečného Zlína. Lázeňské listy: Luhačovice, Roč. 13, č. 2, 2009, s. 9.

- Hornáková, L., Novák, P., Pokluda, Z. (2005) • Zlín – city in gardens. Reprint, Zlín: Statutární město Zlín, 2005.
- JABŮREK, S. (2010) • Vznik, smysl a úspěchy Baťovy školy práce. [online], [cit. 2.3.2010], <http://www.staryzlin.cz/batova-skola-prace.php>
- Keller, J. (2010) • Ti sociální světy. [Online]. Masarykova demokratická akademie. Portál YOUTUBE – video. [11.5.2010], [cit. 12.5.2010]. Accessible from: <http://www.youtube.com/watch?v=JXa4IWB6MmY>
- Klusoň, V. (2004) • Instituce a odpovědnost - K filozofii ekonomické vědy. Vydání první. Praha : Karolinum, 2004, 319s. ISBN 80-246-0722-0.
- Nekola, M. • Politická participace a efektivita vládnutí. [Online]. Oficiální portál Univerzity Karlovy. [cit. 2.1.2010], 18s. Accessible from: veda.fsv.cuni.cz
- Pokluda, Z. (2008a) • Baťovské projekty, představy, vize. *Prostor Zlín*, Roč. 15, č. 2, 2008, s. 48 – 55.
- Pokluda, Z. (2008b) • Jak Tomáš Baťa budoval firmu. *Mladá Fronta Dnes – Východní Morava*, Roč. 19, č. 40, 2008, s. B/4.
- Pokluda, Z. (2008c) • Jak se dělá hospodářský zázrak. *Mladá Fronta Dnes – Východní Morava*, Roč. 19, č. 46, 2008, s. B/4.
- Pokluda, Z. (2008d) • Jak se budují baťovské podniky. *Mladá Fronta Dnes – Východní Morava*, Roč. 19, č. 52, 2008, s. B/4.
- Pokluda, Z. (2008e) • Jak se buduje světová říše. *Mladá Fronta Dnes – Východní Morava*, Roč. 19, č. 58, 2008, s. B/4.
- Pokluda, Z. (2008f) • Jak se řídí firma: lidé jsou kapitál. *Mladá Fronta Dnes – Východní Morava*, Roč. 19, č. 64, 2008, s. B/4.
- Pokluda, Z. (2008g) • Jak se buduje zahradní město. *Mladá Fronta Dnes – Východní Morava*, Roč. 19, č. 70, 2008, s. B/4.
- Pokluda, Z. (2008h) • Jak Se Buduje Zlínský Region. *Mladá Fronta Dnes – Východní Morava*, Roč. 19, č. 75, 2008, s. B/4.
- Pressman, S. (2005) • Encyklopedie nejvýznamnějších ekonomů. Vydání první. Brno: Barrister&Principal, spol. s. r. o, 2005, 248s. ISBN 80-86598-57-8.
- Sedláček, T. (2009) • Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi. Vydání první. Praha: nakladatelství 65. pole, 2009, 270s. ISBN 978-80-903944-3-8.
- Svoboda, F. (2007) • Za obzor neoklasické ekonomie: cesta k principům nové institucionální ekonomie. In *Politická ekonomie*. Praha: VŠE, 2007, č. 4, s. 539-557.
- The Baťa • Phenomenon: Zlín architecture 1910 – 1960: [National Gallery in Prague, Trade Fair Palace], Zlín: Regional Gallery of Fine Arts in Zlín, 2009, 275 s, ISBN 978-80-85052-78-7.

8

Effect of Neoliberal Policies on Economic Development in the Case of Asian Tigers

Volkan Öngel¹ - Füsun Çelebi²

Abstract

In this study it is aimed to prove if underdeveloped countries will reach desired developmental level or not, by application of neoliberalism policies. In this respect, developmental strategies and economical policies applied over Asian Tigers are assessed, and obtained results are analyzed. In conclusion, neoliberal policies will be claimed to effect developmental processes unfavourably. The reasons and resolution advisory to this negative effect will be assessed respectively.

KeyWords: Economic Development, Economic Growth, Asian Tigers, industrialization, import substitution and Export Oriented Strategies

Introduction

After the Second World War, with the under developed countries declaring independence from colonialism, issue of economic development that has become a part of the literature on economics came on the agenda again. Especially failure of World Bank and International Monetary Fund supported neo-liberal policies that were put forward as a solution to the problem of underdevelopment and development, to reach underdeveloped countries to desired developmental level, economical development heavily re-examined today.

Therefore, our study intends to demonstrate whether underdeveloped countries will reach the desired level of development or not by the implementation of neoliberal policies. In the first part of the study, concepts of development and underdevelopment are evaluated in addition, the neo-liberal policies and in the light of these policies history of development of countries have been taken under spotlight. In the second part, Asian countries' economic develop-

1 Beykent Üniversitesi, Türkçe İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi, Ferhatpaşa Caddesi Kaleiçi Mahallesi No:27/5 Çatalca - İstanbul Telephone: 05354573409 - 02127896533, mail: vngel@hotmail.com, Faks: 02127896333

2 Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu İktisadi Doktora Öğrencisi, Barış Mahallesi Sakarya Caddesi Marmara Özkent Sitesi B1 Blok D:25 Beylikdüzü-İstanbul Telephone: 05358319755, mail: fusuncel@gmail.com

ment processes are examined briefly. The study was completed with part of the overall evaluation and conclusion. Industrialization

Development, An Overview Of Under Development And Neoliberal Policies Development can be qualified as effective use of available resources to support development in human, social, economic and cultural fields in countries and to ensure certain standards of living in society as well as the changes in the increase in production in that country. Unlike economic growth, economical development contains self-fulfilling sustainable growth, technological development, structural change in production and consumption patterns, human development and social, political and institutional modernization. (Ildirar, 2004 ,p.6) Although concepts of economic development and growth are the leading issues studied heavily for over a half century in economic literature, under developed and developing countries where about three-fourths of the world's population live, still have certain developmental problems.

Concept of under development appears to emerge as the opposite of nowadays' developed and industrialized countries. Under developed countries appear to be poorer when compared to developed countries. Although developed countries accelerate their development as a result of their overseas colonial activities, under developed countries are told to get even poorer. Initially, economists confined themselves to examine the problems of the country ruling the colony, and did not take the problems of least developed countries into account. But after the World Wars I. and II, by the independence of colonial or semi-colonial countries and their demands to increase their levels of prosperity came in to the agenda and these has led economists to evaluate these countries as a separate branch. (Kazgan, 2009, p.264) Idea of economic development has taken its place in literature of economics via this way.

In terms of world economy, the period between 1914-1945 is named as "Age of Catastrophe" due to wars and the resulting unemployment problem. However, the period between 1945 – 1975 is referred as "Golden Age" under the dominance of the Keynesian concept. Keynesian policies considered the intervention of government necessary to economy in order to achieve full employment, provide social security rights and social rights (education, health, housing, etc.) Economies experiencing their golden age by policies that were shaped under Keynesian policies had started to fight with problems like deceleration in growth, increase in unemployment and acceleration of inflation by the end of 1970. In literature of economics, Crises which were called stagflation has emerged by stagnation caused by 4-fold rise in oil prices in real sense combined with inflation in addition to these problems. Keynesian policies were projected to be responsible for the resulting shocks and crises, and neo-liberal policies were proposed instead (Sözen, 2010, pp.18-21)

According to defenders of neo-liberal policy, policies implemented since the end of World War II have weakened the market, forming important rigidities

over commodity and labor market. Because of the agencies prohibiting competition, production has become sensitive to demand and growth potential of the economy has been reduced (Sozen, 2010, p.21). According to neoliberalism, the most important cause of weak economic performance is excessive government intervention. The market must be rescued from disruptive effects of large public sector and populist interventions by liberalization. According to universal recommendations of neoliberalism, intervention of government to economy should be reduced by liberalization of trade, interest and exchange rates, privatization, reduction of public expenditure, , the removal of exchange controls (Kabaş, 2009, p.52).

In this context, by the contribution of the IMF and World Bank that began to act in accordance within same purposes, neo-liberal economic policies have been rapidly spread by the end of 1970s in the majority of under developed countries Even being applied in various speed and sequences in diferent countries, neoliberal implementations as the removal of price interventions in goods and factor markets, liberalization of foreign trade and financial markets, privatization of state-owned companies, liberalization of foreign direct investment and foreign financial flows, spread of trends in privatization of social service areas particularly in education and health, making labour markets flexible have been effective for the establishment of an open free market (Şenses, 2004, p.3).

One of the most important turning points in the formation of neo-liberal economic policies may be represented to be the Washington Consensus which was prepared as a solution to growing debt crisis with the inflation and economical problems in Latin America. Although the Washington consensus policies were prepared for Latin American countries, it is seen that they were applied to countries which encounter problems of balance in payments due to foreign exchange and debt crisis ,under the name of structural adjustment and stabilization policies. (Müge Turgut,2010,s.56) Consensus designed by John Williamson in 1989, in the form of policies based on neoclassical theory, is briefly as follows: a. Privatization, b. Deregulation, c. The establishment of financial discipline, d. Protection of property rights, e. The removal of barriers to foreign direct investments, f. Realistic and competitive exchange rates, g. Broadening the tax base and a tax reform for reduction of marginal tax rates, h. Financial liberalization, i. Commercial liberalizasyon (Williamson, 1994, p.17).

As mentioned above, applications can be claimed to be administered by both underdeveloped and developing countries especially in crisis and debt periods. However, economic structure of the underdeveloped countries are based on agriculture. It is told that, economic development of these countries can be done by directing their resources to industrial sector which require more technology and capital than agriculture. Thus, by replacing exports of agricultural good by industrial goods, country's economic profit may be improved (Seyidoğlu, 2001, p.598). Therefore, implementation of policies for crisis just save the day, whereas

economic development is achieved by production of industrial goods and their export.

By industrialization, under developed countries, need to create a market for the goods they produce. At this point, international trade becomes important and policies applied can be determinant in the countries' economic structures. Advocates of neo-liberal economic policy express that free trade is profitable and necessary for all countries. It can be told that underdeveloped countries applying neo-liberal foreign trade policies as developed countries not only deepen dependence on foreign economies, but also encounter deficit of payment balance and macroeconomic problems such as inflation. Therefore when deciding upon foreign trade policies, the effective distribution of resources and applications that will positively impact economic development must be evaluated initially.

Classical theory, starting with tradition of *laissez-faire*, stated that the removal of barriers in foreign trade was essential and defended foreign trade. Classical theory, based on the theory of comparative advantages in foreign trade, emphasizes that each country can achieve its own economic development by producing and selling of their own specialized goods. Thus, under developed countries should become specialized in raw materials and agricultural products, and obtain, industrial products from developed countries.

However, underdeveloped countries implementing foreign trade policies according to these policies, may not be able to reach neither desired industrialization nor prosperity level. According to Singer-Prebisch thesis, as a result of technical advances, exports of developed countries are increased and their shares among the world market are expanded. Elasticity of income in industrial goods become more than in primary goods (that is, according to agricultural products and raw materials), as elasticity of income in agricultural products being lower, correspondence of ratio of exports to imports of capital goods is reduced. Because the elasticity of world demand for agricultural products is low and price increment is slow in under developed countries, increase in export of their agricultural products antagonizes their foreign trade rates. This situation negatively affects the economic development and growth (Babier, 2005, p.93). Therefore, more raw materials or export of agricultural products in under developed countries negatively affect the balance of foreign trade, and make them more dependent on developed countries. Industrialization required for the development of under developed countries can be achieved only by the import substitution for industrialization strategy and countries try to get an advantage of competition by implementing various protections to their newly improving sectors within this extent (Cypher and Dietz, 2009, p.145).

Import substitution for industrialization strategy can encourage countries to produce goods that they formerly imported and domestic industries to provide domestic demand instead of importing via several policies. High tariff rates on

imports, import restrictions and financial incentives may be forms of import substitution for industrialization strategies. Investments for the technology education for the industrialization of the country, factors to provide technological improvement for the increment of domestic production are covered by import substitution for industrialization strategy. Under cover of import substitution for industrialization strategy, initiatives, so called infant industries, are provided to try to compete with the foreign markets as well as producing goods imported. The first stage of import substitution for industrialization strategy covers lighter industries and consumer goods (textiles, food production, etc.) whereas second stage covers heavier industries, meaning intermediate products and production of capital goods (chemicals, machinery, etc.) (Forbes and Wield, 2002, p.5)

In catch up periods, Asian countries especially as Japan, South Korea and Taiwan, tried to protect their industries defined by intensive conservation policies, before proceeding to export-oriented strategy via foreign exchange control, import quotas, direct loans and initiatives established by governments. Korea and Taiwan by following the import substitution strategy of industrialization within five years, have increased their economic growth rates from 3.82% to 6.71% between 1956-1960. And Japan has achieved a 23 % growth rate between 1950 and 1952 (Huang, 2005, s.61). However, not only conservation policies, but also industrial, trade and technology policies implemented by the governments, seriously have contributed to development of these countries. Direct and indirect export incentives, investments made in a specific sequence in a coordinated way, tariff reductions in imported raw materials and machinery in export-oriented sectors are implemented to be among the industry, trade and technology tools (Chang, 2003a, pp.94-95).

Developing or under developed countries not only need to apply high protection rates, but also need to apply policies such as export incentives, tariff reductions for exports, granting monopoly rights, cartel arrangements, directed credits, investment and human resources planning, R & D support, formation of institutions to encourage public-private collaboration in order to take place among industrialized countries

Not only import substitution of industrialization strategy, but also export oriented industrialization strategy can be used as a tool for countries' development. And this can be said to be one of the mainstays of economical conception. According to export oriented industrialization strategy, the main aims are initiatives in free trade conditions to produce goods that they have competitive dominance and not all industrial branches but the branches that have development potential to be promoted. Thus, in order to monitor free trade policy and national resource allocation, not only the domestic demand but also international demand should be taken in to account. Export-oriented industrialization strategy imply a realistic exchange rate policy, the real interest rate application, appliance of real price of public goods and services, convenience in import and export incentives. (Egeli, 2001, s.53) In export-oriented industrialization model, industries to be established in the future are aimed to be prepared for competition in foreign market and to establish compliance with

world markets by liberalizing foreign trade in long term. In addition, export-oriented industrialization strategy, forces entrepreneurs to find new methods that will continually improve the quality and reduce prices. And it also tries to accelerate economic development by elimination of monopolistic formations (Seyidoğlu, 2001, p.605).

At first stages of their development of Asian countries, tried to implement appropriate policies for export-oriented growth. In contrast to developing countries, Taiwan in the late 1950s, Korea in the mid-1960s have significantly contributed to growth of their economies by free trade regime and determining the exchange rate. As a result of realistic exchange rates, a competitive advantage were caught in labor-intensive industries in these countries, besides it caused economy to function more efficiently after the free trade regime, by increasing the competitive pressure on industries in the domestic market (Chang, 2003b, p.107). Korean government, which gained a large portion of national income from exports, tried to protect heavy industries by gradual liberalization of imports instead of complete liberalization of foreign trade. Especially in the manufacturing industry, the import level that is 37,5% in 1966 has reached a level of 79,8% in the 1980s, and a liberalization of imports has occurred in other industries over the years. The following table (Table 1) shows rates of liberalization of imports by sectors and years in Korea.

Table 1: Rates of liberalization of imports in Korea (1966-1985)

Unit (Percent %)	1966	1970	1975	1980	1985
Whole Manufacturer Industry	37,5	47,7	52,6	66,8	79,8
Heavy and chemical industries	44,5	62,5	61,2	70,5	81,7
Light Industries	33,7	38,2	43,7	62,3	76,8

Source: K. Ali Akkemik, *Industrial Development in East Asia A Comparative Look At Japan, Korea, Taiwan and Singapore*, World Scientific Publishing, Singapore, 2008, p.17

In recently industrializing Asian countries, governments not only have implemented low import duties on capital goods but also they exempted the companies from corporation taxes. Besides, because long-term savings were not enough for new capital investments, capital promotion and financial incentives, such as establishment of development banks, and of long-term credit banks, balancing the pressure created by interest rates and direct provision of loans to exporting companies, have provided for exporting firms. The Korean government, especially in the 1970s, tried to reach the level of sufficiency by directing low-interest funds to heavy industry and chemical industry (such as electronics, shipbuilding industry, chemicals, machinery and automotive areas), by themselves. In the same way as in Korea, increase in Taiwan exports eventuated due to the low-interest loans (Akkemik, 2008, pp.17-18).

Economic Development of Asian Countries

Achieving economic development is dependent on modern technology dependent on scientific facilities. The increase of scientific facilities is in direct proportion to how much importance is given to education. Joseph Schumpeter, (O'Connor, 2004, p.243) under the lights of a new goods, a new market conception, deals with an incessant change in a capitalist system. He emphasizes that countries' economic development process comes to exist in connection with their technological development. In Asian countries, in addition to their high level saving capacity and turning their savings into the investment, the fund designated for education by the governments is a priority. Asian countries government attach weight education policies which might serve improvements in scientific and technological field and employ the people to make use of human resources. The education policies depend on universal surface of primary school, latter secondary school with attached technological skills to education after the secondary school and are aimed technology appropriate to create human power. When we look at South Korea, Hong Kong, Taiwan and Singapur countries which is explained as Asian Tigers, This countries had provided two-third of economic growths' from human and phsical capitals with technological improvements.(Agarwall, 2009, p.42)

Table 2: According to the years Total Factor Productivity at the G7 Countries and Asian Tigers

Country	Years	Percent % (Every year)	Country	Years	Percent % (Every Year)
Canada	1960-1989	0,5	Hong Kong	1966-1991	2,3
France	1960-1989	1,5	Taiwan	1966-1991	2,1
Germany	1960-1989	1,6	South Korea	1966-1991	1,7
Italy	1960-1989	2	Singapgre	1966-1991	0,2
Japan	1960-1989	2			
United Kingdom	1960-1989	1,3			
The United States of America	1960-1989	0,4			

Source: Hendrick Van Den Berg ve Joshua J. Lewer, International Trade and Economic Growth, M.E.Sharpe Inc, Newyork, 2007, p.99.

In the beginning, despite of the fact that Singapur's technological improvements was slow, other Asian tigers had entered a fast technological development manner. In the South Korea, Taiwan and Hong Kong total factory productivity had eventuated more higher than according to development seven countries. Between 1960-1991 years while total factor productivity had materialized 2,3%

in Hong Kong, It had eventuated 2,1% in Taiwan, 1,7% in South Korea and %0,2 in Singapur. Development countries' and Asian Tigers' are indicated that total factor productivity which designate tecnological improvements according to years at the Table 2.

Total factor productivity Singapore is close to zero in Singapur as shown in Table 2, as well as the state to invest in advanced technology areas that will provide scientific and technological developments, will increase economic activities for higher education give promotions seriously. Singapur government become confirmed promotions with innovation structure and encourage about tecnological efforts by setting minister of innovation.

Consequently, in Singapur and other countries which is recognized as Asian Tigers, had been provided significantly education with tecnological improvements both this countries's to reach high level economic growth and can compete today's developed countries. (Van Den Berg and Lewer, 2007, p.101)

About the international private capital movements, Neoliberals point out direct foreign investments have been stable according to other capital movements and the countries that this investments open the doors unconditional will get into quickly economic development manner. Because the developing countries have low saving capacity depending on low income capacity. idirectly, When a country lack of capital accumulation, according to neoliberal wiewpoint, as public and private sector need capital, it can be provided from national capital markets.

But direct foreign investor policies should have been determined straightly in developing countries's development process. In this direction, Japan, South Korea and Taiwan had determined connected with direct foreign capital investments's policies. These policies are i) encourage sectors as become yields more excessive ii) provide to transfer multinational company's straight technologies and from the right price iii) local firms that provide input to multinational company must have been benefited peak of technology iv) disrupt to go a significant part of multinational company's profits to overseas countries v) restarin export facilities of multional company's local participating vi) invent to high level income and export that create by multinational company.(Chang and Grabel, 2005, pp.182-183) Liberal tendencies had loomed large in addition to restrictive policies in direct foreign investments, especially in 1950 and 1960 years so that eliminate foreign exchange squeeze in Taiwan and South Korea. Either South Korean or Taiwan governments give permission companies which have 100 % shareholding of company and product clothes, toys with montage and electronics by setting free trade and export zone, multinational companies have been dispensed some arrangements corresponding with legislation provided that export of all their products. The first process of economic development, free trade zone had closed in the length of time with get over foreign exchange squeeze. Singapur, similarly have encouraged multinational compa-

nies in accordance with an obvious economic development, make investments definite infrastructure and kinds of education for can be supported investor to the country.(Chang and Grabel, 2005, p.184) Consequently, in providing cycle economic development of countries with a definition industrialization strategy, giving permission to international capital have increased both employment capacity and provided considerable increase of educated labour by new information and technology transfer. Asian tigers can be realized quickly economic development by applying with liberal and restrictive policies to direct foreign investments. İn formation of this aspect can be say great value direct foreign investments policies with economic development are conducted similtenaously.

One other of the neoliberal policies is privatization of public company. Because state facilities can't work effectively and resource allocation can't be provided sufficiently according to neoliberal views. They have pointed out so that allocation of resource can be efficiently economical facilities which belongs to public, with transfer to private sector will provide desirable economic growth. But generally, private sector make investment sectors that shows high profit and omit sectors of low profit. Consequently, idle resources can't be win to economy in order to make investment state to sectors of low profit. At the present day, many of developed countries and Asian tigers have provided economic growth by company that is constructed the initiator of state in their development process. Public economic enterprise can be say getting big share in rapid of economic development process for developed countries and Asian tigers. For example, POSCO which was set in 1968 have been considerable producer of steel, both it had been the most effective producer in the world and had contributed development of South Korea until 2000 years when it have been privatized. Taiwan present big important share of public economic enterprise in spite of country can't be produce of petrol especially after World War II period that it have originated as one of the fastest growth countries of the world (Chang and Grabel, 2005, p.120)

Conclusion

Although It had prepared for Latin American countries, result of Washington Consensus that put into practise nearly with same pattern all of countries which apply by the World Bank and International Monetary Found, thought of neoliberal be master of policies that have begun in the gettin srong cycle at the end of 1970's years have carried on the beginning of 1990's years. But even though this policies may have been said less developed countries and developing countries can't solve macro economic problems and can't catch desirable succesful for their economic development. So chance of success policies of IMF and World Bank can be affirm depend on countries's industrialization strategy. If level and time of liberalization can be confirmed rightly, can be planned throughly tran-

sition to free trade, chance of success have been seen as being more excessive about economic development of countries.

About international private capital movements, Neoliberals point out direct foreign capital is more stable than other capital movements and countries that open the doors this kind of investment will accede quickly to economic development process. But as a result of liberalisation, at the finance and capital markets have disappeared mainly chance of control. With attractive of direct foreign capital investment after policies that can be carried, countries can be lived medium and long term crises because of portfolio investments to be open to speculations. With free foreign trade especially developing countries have been specialized that raw materials and agricultural products or textile, generally have to take industries products from developed countries. But, between this kinds of product groups available difference of elasticity less developed and developing countries more depend on development countries in long term.

Looking at the process of development countries which is called as Asian Tigers, catch of success in economic development process not only carry out neoliberal politics but also it develops depending on self interior dynamics. For example, like saving of high level factors that countries come available culture and structures in this subject can be effect. Position of economic development and before economic development It can be seen when substantive countries have created education and technology policies is very important success that have catched, this kinds of policies have increased total factor productivity at important level. Only by technology which provide from out, can be claim to be stronger without making in a ar-ge work necessary level.

References

- Agarwall, M. (2009) • *India's Economic Future, Education, Technology, Energy and Enviroment*. Social Science Press. Yeni Delhi.
- Akkemik, K. (2008) • *Industrial Development in East Asia A Comparative Look At Japan, Korea, Taiwan and Singapore*. World Scientific Publishing. Singapore.
- Barbier, E. (2005) • *Natural Resources and Economic Development*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Chang, H. (2003a) • *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü*. İletişim Yayınları. İstanbul. 1. Edition.
- Chang, H. (2003b) • *Rethinking Development Economics*. Wimbledon Publishing Company. London. 3.Edition.
- Chang, H. and Ilene, G. (2005) • *Kalkınma Yeniden Alternatif İktisat Politikaları El Kitabı* (çev. Emre Özçelik). İmge Kitabevi Yayınları.
- Cypher, J. M. and James, L. D. (2009) • *The Process of Economic Development*. Routledge. Newyork. 3. Edition.

- Egeli, H. (2001) • “Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Number: 2.
- Forbes, N. and David, W. (2002) • *From Followers to Leaders Managing Technology and Innovation*. Routledge. London.
- Huang, X. (2005) • *The Rise and Fall Of The East Asian Growth System, 1951-2000 Institutional Competitiveness and Rapid Economic Growth*. Routledge Curzon. Newyork.
- Ildırar, M. (2004) • *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Kabaş, T. (2009) • *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*. Unplished Doctorate Thesis. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Kazgan, G. (2009) • *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi. İstanbul. 14. Edition.
- O'Connor, D. (2004) • *The Basic of Economics*. Greenwood Press. Westport.
- Seyidoğlu, H. (2001) • *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. Güzem Yayınları. İstanbul. Expanded 14. Edition.
- Sözen, İ. (2010) • *Ham Petrol Fiyat Değişimlerinin Makro İktisadi Değişkenlerle İlişkisi: Bir Zaman Serisi Analizi*, Unplished Doctorate Thesis. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Şenses, F. (August 2004) • “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?” *Economic Research Center Working Paper in Economic 04/09*. Middle East Techinal Üniversitesi. Ankara.
- Turgut, M. (2010) • *Neoliberal İktisat Politikalarının Kriz Oluşumuna Etkisi: Türkiye Örneği*. Unplished Doctorate Thesis. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Van Den Berg, H. and Joshua, J. (2007) • *International Trade and Economic Growth*. M.E. Sharpe Inc. Newyork.
- Williamson, J. (1994) • *The Political Economy of Policy Reform*. Washington DC: Institute for International Economics.

9

Ekonomik Suçlar ve Kriz

Sıdıka Akdeniz¹ - Fatih Mehmet Öcal²

Abstract

Economic Crimes and Crisis

Economics is at first a social science. As because economics is a social science, everything related with human being is included in the scope of the studies of the economists. Dealing with the matter of crimes is far beyond being only an intellectual interest, it is among the social responsibilities of an economist as a scientist, since crime is described as the most destructive social problem on the global scale. Increasing crime rates and violence have negative effects on economic activities, besides, they have also directly reducing effects on human security and life quality.

In addition to these, economic crises have also negative effects on human life in many aspects. Such problems as unemployment- increasing especially in crisis periods, poverty and income inequality are the factors that mostly draw human kind to crimes. Today, the importance of the priority of economic policies, in order to prevent the crime phenomenon, particularly the economic crimes, has increased. In this sense, in this study, it is aimed to explore whether the economic crises between the years 2000 and 2008 increased the crime rates in Turkey especially the economic crimes.

Key Words: Crime, Economic Crime, Crisis

Giriş

Türkiye'nin yakın tarihi ekonomik istikrarın sağlanmasına ilişkin programlar hazırlanması ve uygulanmaya konulmasıyla geçmiştir. Buna karşın ekonomi dışsal krizlerin şok etkilerinden de içsel krizlerden de kurtulamamıştır. Ekonomik yapı ve toplumsal yapı arasındaki karşılıklı etkileşim nedeniyle krizler yalnızca reel ve finansal sektörlerde değil, sosyoekonomik yapıda da derin yaralar açmaktadır. Toplumlarda görülen en önemli ekonomik istikrarsızlık hiç şüphesiz ki ekonomik krizlerdir. Ekonomik krizler, başta gelişmekte olan

1 Arş. Gör. , Şırnak Üniversitesi, İİBE, İktisat Bölümü, sakdeniz@sirnak.edu.tr

2 Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İİBE, İktisat Bölümü, fmocal@sirnak.edu.tr

ülkeler olmak üzere pek çok ülkede zaten büyük sıkıntılara neden olan yoksulluk, işsizlik, güvensizlik ve siyasal istikrarsızlık gibi sorunları daha da ağırlaştırmaktadır. Yoksulluğun, eşitsizliğin ve adaletsizliğin hüküm sürdüğü bu ortamda bir anda birikimlerini yitiren insanların adalet duygusuna güvenlerinin azalmakta, insanlar işsiz kalmakta, iş hacmi küçülen ya da yok olan küçük esnafın karşılıksız çekleri çıkmakta, protesto edilen senetlerinin sayısı hızla artmakta, dolandırıcılık artmakta, krizleri bahane eden şirketler kayıt dışılığa yönelmektedir.

Suç araştırmaları yapılırken genel kanı suçluluğun ekonomik yönden daha alt sınıfta yer alan kesime ait olduğudur. Bu nedenle bu araştırmalar yapılırken yoksulluğun suçluluğu ifade edeceği ve suçluluğun her şeyden önce ekonomik durumu düşük olan kesimde aranması gerekliliği üzerinde durulmaktaydı. Ancak zengin ve güçlü kişilerin ekonomik alanda mali boyutları çok daha yüksek olan suçlar işledikleri ve bu suçların ortaya çıkmasını engellemek için bürokrasiye rüşvet vererek –ikincil bir ekonomik suç işleyerek- kamu yönetimini aksattıkları görülmektedir. ekonomik suçlar ya da beyaz yaka suçlar olarak adlandırılan bu tür suçlar toplumlarda her geçen gün bir hastalık gibi yayılmaktadır. Ekonomik suçlar ekonomik sorunlardan çok kolay etkilenmekte ve bu sorunları da etkileyen son derece kompleks yapıları, fakat belki de bunlardan daha önemlisi içerisinde iktisadi faktörler dışında sosyal, psikolojik, siyasi ve ahlaksal boyutları da barındıran, teorik çapta bir çok çözüm yolu olan, fakat bir türlü ortadan kaldırılamayan bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ilk olarak ekonomi ve suç arasındaki ilişki literatür kapsamında analiz edilecek, önce suçun ekonomik modellerine ardından kriz süreci ve suç arasındaki ilişkiye değinilecektir. İkinci bölümde ise ekonomik suç kavramı açıklanacak ve Küresel Ekonomik Suçlar Araştırmaları çerçevesinde ekonomik suçlar ve etkileri analiz edilecektir. Son bölümde ise Türkiye'deki durum gözden geçirilecektir. 2000 yılı sonrasında, Türkiye küresel ekonomik kriz de dahil olmak üzere toplam üç büyük kriz yaşamıştır: 2000, 2001 ve 2008 krizleri. Bu nedenle bu çalışma kapsamında ekonomik suçlar 2000–2008 dönemleri arasında analiz edilecektir. Çalışma da ayrıntılı olarak da açıklandığı üzere hangi suçların ekonomik suç olarak tanımlanacağı hususunda genel bir uzlaşma yoktur. Türkiye'ye ait suç istatistikleri yalnızca TÜİK tarafından yayınlandığından, incelenecek olan suçlar TÜİK tarafından istatistiklenen ekonomik suçlar ile sınırlı kalmıştır.

Ekonomik Durum ve Suç Arasındaki İlişki Suçun Ekonomik Modelleri

Toplumlarda bireyleri suç işlemeye iten nedenler kriminoloji, sosyoloji, psikoloji, tıp, hukuk gibi birçok bilim dalı tarafından incelenmektedir. Ancak bu bilimlerin suça yaklaşımı ile ekonomi biliminin suça yaklaşımı farklıdır.

Ekonomide suç, diğer ekonomik faaliyetler gibi kabul edilmekte ve suçun kar amacı ile işlendiğini vurgulamaktadır. Yine ekonomik yaklaşıma göre suç miktarını düşürebilmek için suçtan elde edilecek faydalara oranla suçun maliyetinin artırılması gerektiği savunulmaktadır. (Dursun, 1997, s.1). Aslında suça bu şekilde yaklaşım neoklasik iktisat teorisinin temel varsayımlarına dayanmakta ve suç analizlerinde de diğer ekonomik analizlerde olduğu gibi bireylerin optimize edici davranışlarda bulunduğu kabul edilmektedir.

Suçun ekonomik modelleri ile ilgili ilk çalışma 1968 yılında Becker'in "Suç ve Ceza: Ekonomik Bir Yaklaşım" adlı makalesidir. Becker'e göre bireyin suçtan elde ettiği fayda diğer yasal davranışlardan elde ettiği faydayı ve engelleme yani ceza ve tedbirlerden kaynaklanan maliyeti aşmalıdır. (Becker, 1968, s.169-217). Bu varsayım aynı zamanda teorik çalışmaların da temelini oluşturmaktadır. Schmidt ve Witte'de ise "Suçun ve Adaletin Ekonomik Analizi" adlı makalelerinde suç faaliyetinin diğer ekonomik davranışlar gibi kabul ederler ve suçluları diğer ekonomik ajanlar gibi faydasını maksimum yapmaya çalışan rasyonel bir birey olduğunu kabul ederler. (Schmidt ve Witte, 1984, s. 303- 401)

Yukarıda da belirtildiği gibi bir toplumda suç işleme ve cezalandırılması davranışlarını ekonomik araçlarla analiz eden ilk teorik model Gary S. Becker (1968) tarafından kurulmuştur. Karar birimlerinin Neo-klasik iktisat teorisinin ele aldığı diğer konularda olduğu gibi bu konuda da 'optimize edici davranış'larda bulunduğu temel varsayımına dayanmaktadır. Ülkede cana ve mala karşı işlenen çeşitli suçların suça maruz kalanlara ve toplumun diğer mensuplarına maliyeti farklı boyutlarda olmaktadır. Buna bağlı olarak, kamu ve özel kesim suçu önlemeye ve genelde kamu kesimi suç işlendikten sonra suçun tespitinden suçluların yakalanıp cezalandırılmasına kadarki süreçle ilişkin olarak suçun şiddetine ve topluma vermesi muhtemel zarar derecesine bağlı olarak farklı miktarlarda harcamalar yapmaktadır. Suçun işlendikten sonra topluma olan muhtemel maliyeti arttıkça söz konusu harcamalar artmakta ve dolayısıyla suçun tespiti ve suçlunun yakalanıp cezalandırılması olasılığı artmaktadır. Diğer taraftan suçun topluma vermesi muhtemel zararın şiddetine göre cezalandırılma türleri ve dereceleri de farklı olmaktadır. Dolayısıyla, suçun türüne göre, işlenmesi muhtemel bir suçu önlemeye yönelik hem bireysel ve hem de kamusal maliyet ile suç işlendikten sonra suçun tespiti ve suçlunun yakalanıp cezalandırılması sürecine ilişkin suça maruz kalana, suçluya ve topluma yönelik bir maliyet söz konusudur. Bu modelde suç işlemeye (risk almaya) eğilimli bir birey söz konusu suçu işlemeye karar verirken kendisine faydasını (getirisini) ve yakalanma ve cezalandırılma olasılığı ile yükleneceği cezanın şiddetini dikkate alarak karar verecektir. Ancak işleyeceği suçun marjinal faydası katlanacağı marjinal maliyete göre yeterince büyükse o suçu işlemeye değer bulacaktır, aksi halde o suçu işlemeyecektir. Dolayısıyla, Becker'ın modeline göre, devletin suçu önlemede hem işlenmesi muhtemel suçların olası suçluya (risk almaya eğilimli bireylere) sağlayacağı faydalarını azaltmaya yönelik politika ve harcamaları ve

hem de suç islemenin olası suçluya maliyetlerini arttırmaya yönelik politika ve harcamaları (suçun tespiti ve suçlunun yakalanıp cezalandırılması olasılığını arttırma ve cezanın şiddeti) etkili olacak, ancak bunlardan ikincisi daha fazla etkili olacaktır (Becker, 1968: 169–217).

Becker'den sonra suçun ekonomik analizi ile ilgili çalışmaları Isaac Ehrlich (1973) yapmıştır. ABD'ndeki eyaletlere ilişkin verilere dayalı olarak yapmış olduğu ampirik bir çalışmada suçu önlemeye ilişkin yasal düzenleme ve uygulamaların tüm suç türlerinin azaltılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşırken, gelir eşitsizliği ile mala yönelik suçlar arasında güçlü bir doğrusal ilişki bulmuştur (Ehrlich, 1973: 521–565). Hemen belirtelim ki, suçun ekonomik modeli, her zaman suçu açıklamakta yeterli olamaz. Suçu açıklamakta kullanılan ekonomik modelin sonuçları belirli koşullar altında geçerlidir (Durn, 1997: 45–46).

Kriz ve Suç Arasındaki İlişki

Ekonomik sorunlar bireyleri hukuksal düzene yönelik negatif bir tutum geliştirmelerini tahrik edebilmekte ve bu da, bireylerin toplumsal değer ve normlara olan bağlılıklarını azaltabilmektedir. Toplumsal değer ve normlara olan bağlılığın zayıflaması; bireyde toplumsal denetimin etkisini azaltmakta ve kurumsal düzenlemelere olan güveni ortadan kaldırmaktadır. Ekonomik ve siyasal alanda yaşanan sorunların toplumsal ölçekteki yansımaları, ahlaki çözülme ile birlikte kısmen bireylerin temel kurumlara karşı olan güvenlerinin sarsılması ve hukuk dışı eylemlere yönelme biçimi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Kızmaz, 2003, s.297).

Geleneksel Marksistlere göre, piyasa toplumu ile suç toplumu arasında belirli bir ilişki vardır. Buna göre kapitalizmin yol açtığı güvensizlik ortamı, kolektif moral kodların geliştirilmemesine yol açmakta bu da egoizmi, saldırganlığı ve suç aktivitesini teşvik etmektedir. Kapitalizmde güçlü kolektif duygular olmadığından toplum bireyler üzerinde sınırlamalar uygulayamaz. Bu koşullar kriminal düşüncelerin gelişmesine neden olarak bireysel çıkarları ön plana çıkarmaktadır. Yani kapitalist sistem insanları vahşileştirir. Kapitalist sistemin birçok özelliği kriminal davranışları teşvik eder ve artırır: örneğin piyasalar, insanların kendilerini diğerleriyle kıyaslamasına, kıskançlık ve hasete yol açar. İnsanlar mallara sahip olabilmek için güçlü arzular duyarlar ve hırsızlığa hazır hale getirirler (Güvel, 2004, s.15). Toplumlarda görülen en önemli ekonomik istikrarsızlık hiç şüphesiz ki ekonomik krizlerdir. Krizler yalnızca finansal yapıyı olumsuz etkilememekte aynı zamanda toplumlarda sosyo ekonomik yapıyı da olumsuz etkileyen sonuçlar doğurmaktadır. Ekonomik krizler, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere pek çok ülkede zaten büyük sıkıntılara neden olan yoksulluk, işsizlik, güvensizlik ve siyasal istikrarsızlık gibi sorunları daha da ağırlaştırmaktadır. Yoksulluğun, eşitsizliğin ve adaletsizliğin hüküm

sürdüğü bu ortamda bir anda birikimlerini yitiren insanların adalet duygusuna güvenlerinin azalmakta, insanlar işsiz kalmakta, iş hacmi küçülen ya da yok olan küçük esnafın karşılıksız çekleri çıkmakta, protesto edilen senetlerinin sayısı hızla artmakta, dolandırıcılık artmakta, krizleri bahane eden şirketler kayıt dışılığa yönelmektedir.

Ekonomik krizler, tüm toplum kesimlerinin kazançlarında bir daralmaya veya durgunluğa yol açmaktadır. Bu nedenle, küçük ve büyük ölçekli iş yerlerinde ortaya çıkan parasal sorunlar, bireylerin hukuk dışı eylemlere yönelmelerinde temel bir faktör olarak işlev görmektedir denilebilir. Bu daralmayı fırsat olarak gören büyük sermayedarlar ise maliyetlerini daha fazla artırma hırsı ile istihdam azaltma politikalarına ağırlık vermektedirler. Bu nedenle suç analizi yapılırken ekonomik faktörlerden işsizlik ve yoksulluk gibi faktörlerle birlikte maddi sıkıntıların, geçim güçlüklerinin ve işyerlerinin içinde bulunduğu ekonomik problemlerin de analiz edilmesi gerekmektedir. Türkiye’de özellikle ekonomik krizle birlikte son dönemlerde artış trendine giren; banka soygunları, adam öldürme, kapkaç ve gasp ve yolsuzluk, rüşvet, dolandırıcılık gibi suçların; ülkede artan işsizlik, yoksulluk veya ekonomik sıkıntılar ile bu sıkıntıların toplumsal alanda yarattığı sosyal çözülme ile ilişkili olduğunun bir göstergesidir diyebiliriz (Kızmaz, 2003, s.298). Kindleberger’e (2008) göre patlama dönemlerinde daha fazla servet kazanılır, insanlar açgözlüleşir ve bu açgözlülüğü kullanacak dolandırıcılar ortaya çıkar. Açgözlülük sadece profesyoneller tarafından dolandırılacak kişileri ortaya çıkarmamakta, aynı zamanda bazı amatörleri de sahtekarlık, dolandırıcılık, suiistimal ve benzeri yolsuzluklara itmektedir. Kindleberger dolandırıcılıkla ve diğer beyaz yakalı suçlarla ilgilenmenin ekonomik analizin vazgeçilmez bir parçasını vurgulayarak şu şekilde devam etmektedir (Kindleberger, 2008):

“...ticari ve finansal krizler kanun ve ahlakın sınırlarını –bu sınırlar çok belirgin olmasa da- aşan işlemlerle sıkı sıkıya bağlıdır. Dolandırmaya ve dolandırılmaya eğilim bir patlama sürecinde spekülasyon yapma eğilimiyle paralel gider. “kaçabilen kaçsın” parolasıyla çöküş ve panik kendini kurtarmak için daha fazla aldatmayı içerir. Ve paniğin habercisi genellikle bazı dolandırıcılık, hırsızlık, yolsuzluk ve sahtekarlıkların açığa çıkmasıdır. (s.106)”

Ekonomik Suçlar

Ekonomik suçluluk son dönemlerde daha güncel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Suç analizleri yapılırken genellikle suçluluğun yoksul alt sınıfa ait olduğuna dair genel bir kanı bulunmaktadır. Bu nedenle bu araştırmalar yapılırken yoksulluğun suçluluğu ifade edeceği ve suçluluğun her şeyden önce ekonomik durumu düşük olan kesimde aranılması gerekliliği üzerinde durulmaktaydı. Ancak zengin ve güçlü kişilerin ekonomik alanda mali boyutları

çok daha yüksek olan suçlar işledikleri ve bu suçların ortaya çıkmasını engellemek için bürokrasiye rüşvet vererek –ikincil bir ekonomik suç işleyerek- kamu yönetimini aksattıkları görülmektedir (Demirbaş, 2005, s.247).

Ekonomik Suç Kavramı

Ekonomik suç araştırmaları yapılırken genellikle “suç ekonomisi” kavramı ile karıştırılmaktadır. Suç ekonomisi, kayıt dışı ekonomi tartışmaları ile ortaya çıkan ve güncellik kazanan bir kavramdır. Kayıt dışı ekonomi; geleneksel ölçüm teknikleriyle ölçülemeyen, resmi rakamlara yansımamış ve belli bir çıkar karşılığında mal ya da hizmet olarak sunulan faaliyetlerin tümünü kapsar. Çok boyutlu ve değişik faaliyetleri kapsayan bu olgu, yasalara aykırı olabileceği gibi yasal faaliyetleri de içerebilir. Kayıt dışı ekonomi faaliyetleri, enformel ekonomi (ekonomik suçlar) ve suç ekonomisi olmak üzere iki ayrı faaliyet alanını içerir. enformel faaliyetler, normal şartlarda ticari, zirai, mesleki veya sair şekilde faaliyet gösterip vergi mükellefi olan kişilerce “gizli” olarak gerçekleştirileceği gibi, herhangi bir mükellefiyet kaydı olmadan, vergiye tabi olması gereken her türlü gelir getirici faaliyetler ya da işlemlerde olabilmektedir. Kayıt dışı ekonomi içerisinde incelenen ikinci sektör ise yasalara, ahlaka ve geleneklere aykırı faaliyetlerden oluşan suç ekonomisidir. Bir uzlaşma sağlanmamış olmakla birlikte suç ekonomisi, ekonomik suç olarak değerlendirilen faaliyetlerden elde edilen gelir ile mal ve parasal akımı kapsamaktadır. Tanımdaki “ekonomik suç” kavramı geniş bir anlam içermekte; iktisadi, ticari ve mali suçların tümünü kapsamaktadır. (Özsoylu, 1998, s.6).

Ekonomik suçun tanımlanması ile ilgili birçok görüş bulunmaktadır. Ancak tanımlamada kriminolojik bakımdan iki büyük grubun varlığı dikkati çekmektedir. Bunlardan Anglo-Amerikan ve Alman yazarların oluşturduğu grup;

“bir mesleğin icrası nedeniyle işlenen suçları”, Fransız yazarların oluşturduğu diğer bir grup ise; “olayın meslekle ilgisinin olmadığını, ticaretin yapılması nedeniyle işlenen ve kazanç amacı güden bütün suçları” ekonomik suç kavramına kapsamına dahil etmektedirler (Tiryaki, 2004, s.23).

Ancak en genel ifade ile ekonomik suç, “kayıt altına alınamayan, kamu otoritesinin kontrolü dışında olan ve kamu düzenini korumak için çıkarılmış kanunlara aykırı olarak cereyan ettikleri için cezalandırılan fiiller” olarak tanımlanabilir.

Ekonomik suçlar, kaçakçılık, dolandırıcılık ve sahtecilik gibi şekillerde gerçekleşebilir. Hangi suçların ekonomik suçlar arasında sayılacağı tartışmalıdır. Ekonomik suçluluk için mutlaka gerekli olan kriterlere şunlar dahildir (Demirbaş, 2005, s.247):

- 1- Bir ekonomik ilgilinin ceza ile tehdit edilen davranışta bulunması
- 2- Bu davranış bir mesleğin icrası içinde sonuçlanması
- 3- Güvenin kötüye kullanılması

Ancak geleneksel Marksistlere göre kapitalist sistem içinde sadece cinayet, hırsızlık gibi adi suçlar suç olarak nitelendirilmektedir. Bir ayırım yapmak gerekirse ekonomik, sosyal ve/veya politik iktidar ya da yetki/güç kullanılarak gerçekleştirilen öldürme ve çalma suç sayılmamakta; zor kullanılarak gerçekleştirilen öldürme ve çalma suç sayılmaktadır. Örneğin birinin diğerini silahla vurarak öldürmesi cinayet iken, maden ocaklarında, tersanelerde işçilerin çalışırken ölümüne neden olmak ise cinayet sayılmamakta yalnızca trajik bir iş kazası olarak geçiştirilmektedir. Geleneksel Marksistlere göre kapitalist sistemin hukukunda şirket suçları özellikle göz ardı edilmektedir. Oysa gerçek suç bu tür şirket suçlarıdır. En büyük suç işyerinde gerekli önlemleri almayarak işçilerin sakatlanmasına, yaralanmasına ya da hayatını kaybetmesine yol açan şirket suçlarıdır. Özellikle de ortalama olarak daha büyük, finansal performansı ve büyüme oranı düşük olan şirketler yapısal olarak hukuku çiğneme eğilimindedir. Şirket suçlarının maliyeti herhangi bir diğer suç biçiminin maliyetinden çok daha yüksektir. Doğrudan maliyetlere ek olarak bir de sosyal maliyet sözkonusudur; şirket suçları güvene ihanet edilmesine de yol açmaktadır. Ancak ideolojik hegemonya (elit sınıfın inançlar üzerindeki kontrolü) nedeniyle, çoğu zaman yoksulları ve halkı ilgilendiren bu konular tartışılmaktadır (Güvel, 2004, s.16).

Kriz Dönemlerinde Artan Ekonomik Suçlar

Yukarıda da değinildiği gibi ekonomik suçlar kriz dönemlerindeki sosyo ekonomik yapılardaki bozulmalar nedeniyle artmaktadır. Çünkü ekonomik krizler suistimale yönelik baskı ve teşvikleri artırıcı bir etki yapmaktadır. Ekonomik suçların yayılma eğilimi ve süreklilik özelliği nedeni ile kurumlar için tehlike oluşturmaktadır. Her kurum ya da sektör zaten suiistimal tehdidinde açıktır. Kriz dönemlerinde ise sonuçları çarpıtma ya da mali tablolara ilişkin diğer suiistimallere karışma eğilimi, etik değerlerin önüne geçebilmektedir. İnsanlar bir kez hukukun üstünlüğüne güvenlerini kaybettikleri zaman, sistemin her köşesinden illegal faaliyetler ortaya çıkmaktadır. Ve bu durum tüm sistemi kemirirken, arakasından koşan ahlaki çöküntü onu hızla yakalamaktadır (Şener, 2001, s.100). Ekonomik gerileme dönemlerinde, kurumların ya da sektörlerin mali hedefleri tutturmaları daha zor bir hal almaktadır. Bu koşullar altında bireylerin kendilerini mali hedefleri tutturma konusunda baskı altında hissetmelerinden dolayı, mali hedefleri tutturmak amacı ile kayıt dışı ya da illegal yöntemlere başvurumaktadırlar. Kriz dönemlerinde çalışanların mali durumları, ücretlerin azaltılması ve işten çıkarmalardan dolayı kötüye gitmekte ya da şirketler kriz dönemini bahane ederek daha fazla işten çıkarma yoluna gitmektedir.

Pricewaterhouse Coopers'ın (PwC) 2009 Küresel Ekonomik Suçlar Araştırması raporuna göre Bir kişinin suç işleyebilmesi için, genellikle üç koşul

olması gerektiği kabul edilmektedir (Global Economic Crime Survey, 2009):

- Kişiyi suç işlemeye yönelen bir dürtü (ya da neden) olması gerekir;
- Kişi, suçu işlemek için bir fırsat görmelidir;
- Kişi, suç işleme nedenini makul hale getirebilmelidir (en azından kendisine).

Yine aynı araştırmaya göre Dünya genelinde küresel ekonomik durgunluktan etkilenen şirketlerin yaklaşık üçte biri ekonomik suça maruz kalmıştır. Ekonomik suça maruz kalan şirketler, en çok karşılaştıkları ekonomik suçları şu şekilde sıralamışlardır: Şirket varlıklarına yönelik hırsızlık, mali tablo suistimali, yolsuzluk ve rüşvet, fikri mülkiyet hakkı ihlalleri, kara para aklama, vergi suistimali, şirket içinden bilgi sızdırma ve casusluk.

Ekonomik suçların maliyeti diğer suçların maliyetinden daha fazladır. Bu suçlar nedeniyle mali kayıplar çok büyük olmakla birlikte sosyal zararlar da çok ağır sonuçlar doğurmaktadır. Güven sarsılmakta, ahlaki çöküntü yaşanmakta ve büyük oranda sosyal çöküntüyü doğuran güvensizlik ortamı oluşmaktadır.

Türkiye’de Durum

Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün (Transparency International) hazırladığı “2009 Yolsuzluk Algılama Endeksi” adlı çalışmada Türkiye’nin 180 Ülke arasında 61’inci sırayı alması, Türkiye için ekonomik suç tehdidinin önemini göstermektedir (CPI Report–2009).

Türkiye’de Ekonomik Suçların Genel Görünümü

Türk şirketlerinin ilk kez katıldığı 2007 Ekonomik Suçlar Araştırması ve araştırmaya yanıt veren 105 şirketten elde edilen veriler dikkat çekicidir. Bu araştırmaya göre elde edilen bulgular şu şekildedir (Küresel Ekonomik Suçlar Araştırması, 2007):

- Son iki yılda Türkiye’deki şirketlerin %36’sı, ekonomik suçlarla karşılaşmıştır.
- Türkiye’deki işyerlerinde rüşvet verme ve rüşvet almanın yaygın olduğu düşünülmese de rağmen, araştırmaya yanıt veren şirketlerin sadece %6’sı son iki yılda rüşvet verme ve alma olaylarıyla karşılaştıklarını bildirmiştir.
- Türkiye’de en fazla bildirilen suç, şirket varlıklarına yönelik hırsızlık olmuştur.
- Türkiye’de ekonomik suçlardan kaynaklanan mali kayıp, olay başına ortalama 3,9 milyon ABD Doları’dır. Bu miktar, 2,4 milyon ABD Doları olan dünya ortalamasından (%63) ve 3,4 milyon ABD Doları olan CEE Ülkeleri’ndeki miktardan (%15) önemli ölçüde yüksektir.
- Türkiye’de araştırmaya katılan şirketlerin %43’ü ekonomik suçlardan

kaynaklanan mali kayıplarının 250.000 ABD Doları'nı aştığını belirtmişlerdir.

- Araştırmaya yanıt veren şirketlerin %59'u, şirket saygınlığını kaybetme, personelin motivasyonunda azalma ve iş ilişkilerine olumsuz etkiler gibi "dolaylı zararlar" gördüklerini belirtmiştir.
- Şirketler, kişileri ekonomik suç işlemeye yönelten en önemli nedenin, lüks bir yaşama ihtiyacı olduğunu belirtmişlerdir.
- Olayların büyük bir bölümünde ekonomik suç işleyenlerin çoğunluğunun erkek, 31- 40 yaşları arasında ve lise düzeyine kadar eğitim görmüş kişiler, %80'i ise işyerinde 5 yıldan kısa bir süredir çalışmakta olan kişiler olduğu belirtilmiştir.
- Çoğu olayda, şirketler, suç işleyen kişiye karşı hiçbir eylemde bulunmamıştır. Araştırmaya katılan şirketlerden yalnızca %21'i, suçluya karşı cezai bildirimde bulduklarını bildirmiştir.
- Araştırmaya yanıt veren şirketlerin %59'u, mali kayıpların geri kazanımının mümkün olmadığını bildirmiştir.
- Araştırmaya yanıt veren şirketlerin risk yönetimi sistemlerine güvenleri olsa da, suçların %42'si tesadüf eseri fark edilmiştir (örn. haber verilme ya da rastlantı yoluyla).

Türkiye'de Ekonomik Suçlar

Türkiye'de suç istatistiklerine erişim konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. İlgili veriler yalnızca resmi istatistik kurumumuz olan TÜİK tarafından sağlanmaktadır. Bu nedenle bu çalışma kapsamında incelenecek ekonomik suçlar TÜİK verileri baz alınarak incelenmiştir. Yukarıda da ayrıntılı bir şekilde değinildiği gibi hangi suçların ekonomik suç bağlamında değerlendirileceği kesinlik arz etmemektedir. Ancak en genel şekliyle bu bölümde incelenecek suçlar şu şekilde belirlenmiştir:

1. Zimmete para geçirme
2. Rüşvet ve sahtecilik
3. Dolandırıcılık
4. Uyuşturucu madde kullanmak, satmak ve satın almak
5. Para ve mal kaçakçılığı

Zimmete Para Geçirme

Zimmete para geçirme suçu kişinin kendi kontrolüne, idaresine veya bakımına bırakılan para, para benzeri deerler (çek, senet, bono, vs.) veya mülkün uygunsuz tahsisi veya kullanımını şeklinde tanımlanmaktadır (www.hukukcu.com, Erişim Tarihi: 17.08.2010).

2000- 2008 dönemleri arasında zimmet suçlarının işlenme sayıları Tablo 1'de

de görüldüğü üzere en fazla 343 ile 2001 yılında işlenmiştir. 20001 yılından sonra düşme eğilimi gösteren suçlar 2004 yılında tekrar artmıştır.

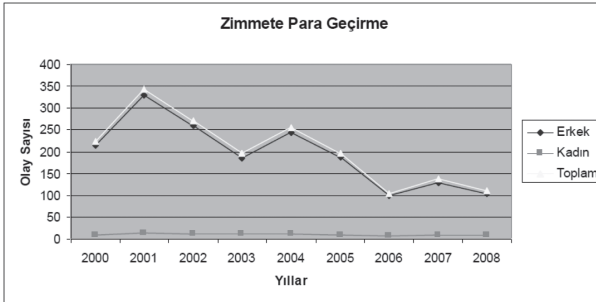
Tablo 1: Zimmete Para Geçirme Suçu

YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
2000	216	9	224
2001	329	14	343
2002	259	12	271
2003	185	12	197
2004	244	11	256
2005	187	9	196
2006	99	6	105
2007	128	10	138
2008	103	8	111

Kaynak: TÜİK

2001 yılı Türkiye'nin yaşadığı “en şiddetli kriz yılı” olarak tanımlanmaktadır. Bu krizin belirtileri 2000 yılının ilk yarısından itibaren bankalardaki sarsıntıların başlaması ile görülmeye başlanmıştır. “Ahlaki risk” (moral hazard) olgusunun göz ardı edilmesi aslından bu çöküntülerin artmasına neden olmuştur (Kazgan, 2004, s.267). Zimmete para geçirme suçunu yalnızca o dönemde yaşanan bu sarsıntılara bağlamak doğru değildir. Daha önce de belirtildiği gibi suç olgusunu tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Ancak yaşanan bu olumsuzluklar bu suçun tetikleyicisi olabilmektedir.

Grafik 1: Zimmete Para Geçirme Suçu

KAYNAK: TÜİK verilerinden tarafımızca çizilmiştir.

Rüşvet, İrtikap ve Sahtecilik

Rüşvet, herhangi bir kamu görevlisinin pozisyonundan doan yetkilerini bilinçli bir şekilde kullanıp bir kişi ya da belli bir gruba çıkar salayıp, karşılında bir takım

çıkartılmasını, irtikap suçu bir kamu görevlisinin devletin fonksiyonlarına karşı bireylerin ve kurumların duyması gereken güveni sarsması şeklinde tanımlanmaktadır. (www.hukukcu.com, Erişim Tarihi: 17.08.2010).

Sahtecilik suçu ise farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Sahtecilik suçunu kalpazanlık, evrakta sahtekarlık, sahte fatura, fikir ve sanat eserleri, patent hakları ve marka taklitçiliği olarak sınıflandırmak mümkündür (Demirbaş, 2005, s.249-250).

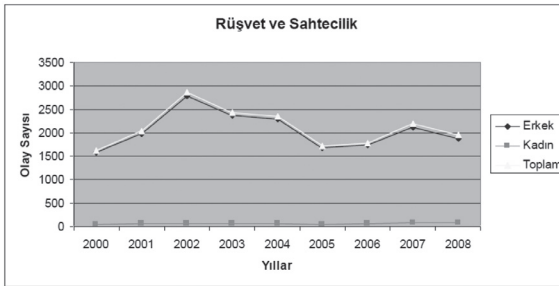
Tablo 2: Rüşvet ve Sahtecilik Suçu

YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
2000	1578	36	1614
2001	1977	66	2043
2002	2794	66	2860
2003	2363	65	2428
2004	2300	58	2358
2005	1676	43	1719
2006	1731	56	1787
2007	2124	76	2200
2008	1879	86	1965

Kaynak: TÜİK

2005 yılı öncesinde irtikap suçu rüşvet ve sahtecilik suçları ile birlikte değerlendirilirken, 2005 yılından itibaren irtikap suçu bu suç türleri kapsamında çıkarılıp, rüşvet ve sahtecilik suçları ayrı ayrı değerlendirilmeye başlanmıştır. Yani Tablo 2’de irtikap suçu 2005 yılına kadar değerlendirilmiş, 2005 yılından sonra ise değerlendirilmemiştir.

Grafik 2: Rüşvet ve Sahtecilik Suçu

KAYNAK: TÜİK verilerinden tarandırmaz a çizilmiştir.

2000–2008 dönemine ait bu suç türüne ait veriler incelendiğinde en fazla bu suçun işlendiği yılın 2002 yılı olduğu görülmektedir. 2003 yılından sonra azalış

trendine girmekte, 2007 yılında tekrar artmaktadır. Grafik 1 ve Grafik 2 birlikte değerlendirildiğinde trendlerinin benzer olduğu görülmektedir.

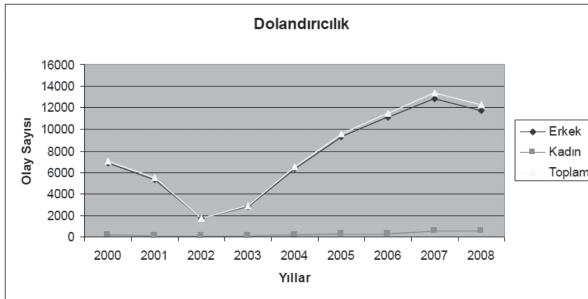
Dolandırıcılık

Hileli davranışlarla bir kimseyi aldatıp, onun veya başkasının zararına olarak, kendisine veya başkasına bir yarar sağlamak dolandırıcılıktır. (www.ceza-bb.adalet.gov.tr, Erişim Tarihi: 17.08.2010).

Tablo 3: Dolandırıcılık Suçu

YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
2000	6871	158	7089
2001	5345	129	5474
2002	1577	59	1738
2003	2833	83	2916
2004	6357	188	6545
2005	9334	246	9582
2006	11145	315	11460
2007	12869	505	13374
2008	11724	571	12295

Grafik 3: Dolandırıcılık Suçu

KAYNAK: TÜİK verilerinden tarafımızca çizilmiştir.

Şubat 2001 krizi çeşitli yollardan reel ekonomiyi etkilemiştir. O dönemdeki reel değişkenlere bakıldığında GSMH yılın ilk çeyreğinde % 4.5, ikinci çeyrekte %11.8 daralmış, protesto edilen senetlerin dolar üzerinden değeri %50'den fazla artmış, imalat sanayinde kapasite kullanım oranları %70'e düşmüş ve üretim endeksi (1997=100) 88.6'ya düşmüştür (Kazgan, 2009, s.269). Dolandırıcılık suçunun ticaret ve sanayinin gelişmiş olduğu toplumlarda sıklıkla işlenen suç türlerinden olduğu göz önünde bulundurulsa, ticaret hacmindeki daralmalar ile birlikte dolandırıcılık suçunun azalması da aslında şaşırtıcı olmamaktadır. Grafik 3'den daha açık bir şekilde görüldüğü gibi 2008 küresel finans krizine ka-

dar geçen sürede dolandırıcılık suçu sürekli bir artış göstermiş ve bu kriz ile birlikte tekrar düşmüştür. Banka dolandırıcılığı, çek dolandırıcılığı, karşılıksız çek keşide etme, kredi kartı sahteciliği son dönemlerde en sık görülen dolandırıcılık türleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirbaş, 2005, s. 243–244).

Uyuşturucu Madde Kullanmak, Satmak ve Satın Almak

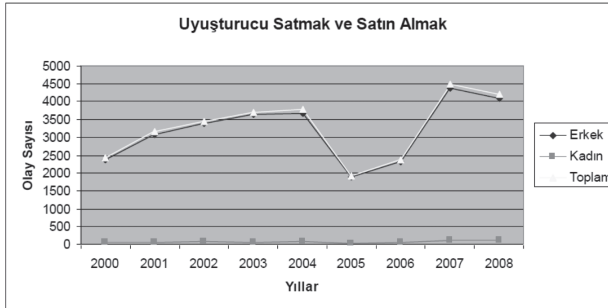
Uyuşturucunun tanımı ile ilgili olarak tam bir anlaşma sağlanamamasına rağmen en genel şekliyle, ağır kesici ve bağımlılık yapıcı maddeler şeklinde tanımlanmaktadır (Özsoylu, 1998, s.56).

Tablo 4: Uyuşturucu Madde Kullanmak, Satmak ve Satın almak Suçu

YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
2000	2361	58	2419
2001	3093	61	3154
2002	3378	72	3450
2003	3637	69	3706
2004	3681	91	3772
2005	1881	41	1922
2006	2309	68	2377
2007	4378	115	4493
2008	4096	103	4199

Kaynak: TÜİK

Grafik 4: Uyuşturucu Madde Kullanmak, Satmak ve Satın almak Suçu

KAYNAK: TÜİK verilerinden tarafımızca çizilmiştir.

Uyuşturucu madde kullanmak, satmak ve satın almak suçu doğrudan ekonomik suç olarak değerlendirilmese de Fransız yazarlar tarafından yapılan ekonomik suç tanımına dayanarak bu suç türünü de ekonomik suç değerlendirmelerine dahil ettik. Çünkü bu yazarlara göre ekonomik suç; ticaretin yapılması nedeniyle işlenen ve kazanç amacı güden bütün suçlardır”. Uyuşturucu üretimi, taşınması, dağıtımı ve tüketimi her aşamada farklı insan

gruplarının işe karışmasını gerektirir. Ürünün büyük bir bölümünü satın alan yerel tacirler uzman toptancılara satarlar, uzman toptancılardan çok sayıda araçlardan geçerek nihai tüketiciye ulaşırlar (Özsoylu, 1998, s.56).

Uyuşturucuya ilişkin suçların özellikle kullanımı ve bağımlılığının toplumun belli kesiminde sınırlı kalmayıp, giderek farklı kesimlerde ortaya çıkması bu farklı grupların uyuşturucu kullanma nedenlerinin çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. Kişiyi uyuşturucu madde kullanımına iten nedenler çok faktörlüdür. Bu nedenler arasında aile yapısı, aile içi ilişkiler, çocuğun sosyalizasyon süreci ailenin sosyoekonomik durumu sayılabilir (İçli, 2004, s.230). Krizler toplumun önemli bir kesiminde bireylerin yaşam standartlarına ilişkin göstergelerinde bir düşüş eğiliminin yaşanmasına neden olmuştur. Ekonomik göstergelerin olumsuz seyretmesi toplumda siyasal, toplumsal ve kültürel sorunların yaşanmasına neden olmaktadır (Kızmaz, 2003, s.290). Bu bağlamda incelendiğinde uyuşturucu suçlarındaki artış trendinin yaşanması muhtemel bir sonuçtur.

Para ve Mal Kaçakçılığı

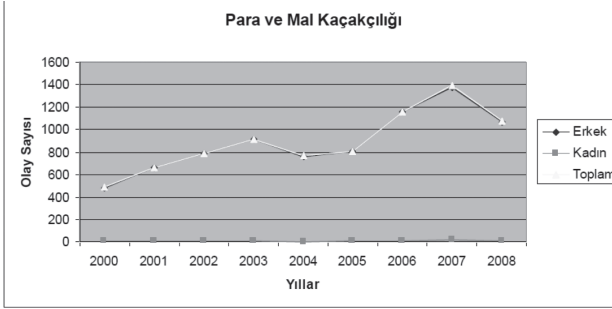
Kaçakçılık bir devletin yasalarına karşı gelinerek yapılan ticaret ya da bir ülkeye gümrüğü ödenmemiş, yasaklanmış bir malı ülkeye sokmak veya gizli olarak sezdirmeden kaçırma işidir (Demirbaş, 2005, s.249).

Tablo 5: Para Ve Mal Kaçakçılı Suçu

YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
2000	481	5	486
2001	657	6	663
2002	782	5	787
2003	911	5	916
2004	763	4	767
2005	804	5	809
2006	1154	5	1159
2007	1378	18	1398
2008	1963	9	1072

Tablo 5'den de görüldüğü gibi para ve mal kaçakçılığı 2000 yılından 2004 yılına sürekli artmıştır. 2004 yılından 2003 yılına göre biraz düşmüş, 2004 yılından sonra tekrar artmıştır.

Grafik 5: Para Ve Mal Kaçakçılıcı Suçu

KAYNAK: TÜİK verilerinden tarafımızca çizilmiştir.

Sonuç

Bugün insanı daima kar peşinde koşan ve basit ekonomik ihtiyaçlarını sağlayamadığı takdirde bunları suç işlemek pahasına da olsa temin eden ekonomik bir varlık olduğu fikri her ne kadar çok ağır bir eleştiri olarak kabul edilse de, şu da bir gerçektir ki; insan maddi tatmin imkanlarını sağladığı zaman mutlu ve bunlardan yoksun kaldığı sürece de mutsuz olmaktadır. Maddi refahın başarı sayıldığı bir ortamda insan refaha kavuşmak adına mücadele vermektedir. Ve bu mücadele sürecinde araçlar önemsiz sayılmakta ve amaca ulaşmak için suç da tercih edilen bir araç olmaktadır. Kimi zaman daha yüksek ekonomik çıkarlar peşinde koşmak illegalliği doğurarak, bir suç etmeni olabilmekte ve suç işlemek kaçınılmaz olmaktadır.

Bu çalışmada 2000–2008 döneminde ekonomik suçlardan Zimmete para geçirme, Rüşvet ve sahtecilik, Dolandırıcılık, Uyuşturucu madde kullanmak, satmak ve satın almak ve Para ve mal kaçakçılığı suçları incelendi. Genel olarak bütün suçlarda gözlemlenen trend aynı seyri izlemektedir. 2002 ve 2005 yılları arasında suçlar azalmakta 2005 ile birlikte artmaya başlamaktadır. Türkiye'nin yaşadığı 2001 krizi etkisi en ağır olan kriz olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ekonomik suç istatistiklerine de bakıldığında, aslında reel ekonomideki kötüleşmelerin ekonomik suçları da etkilediği söylenebilmektedir. Diğer suç türlerinin yaklaşık olarak tam tersi bir trend izleyen suç türü dolandırıcılık suçudur. Dolandırıcılık suçunun en fazla ticari ilişkiler ile ilgili olduğu düşünüldüğünde, kriz dönemlerinde azalan ticaret hacmi ile birlikte bu suç türünde de azalmaların olduğu dikkati çekmektedir.

Aslında ekonomik suçlarla ilgili yapılan çalışmalarda rakamlar gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü ekonomik suçlar “gizli ya da saklanabilen suç” niteliindedir. Çünkü açığa çıkarılan rakamlar ya da olaylar buzdağının tam tanımlaması ya da tasnifi yapılmamış bazı parçaları olabilir. Çünkü ekonomik suçlar, adi (diğer) suçlara göre mahkemelere daha az intikal etmektedir. Ekono-

mik suçlarının niteliğinin tespiti, hangi suçların ekonomik suç sayılacağı konusundaki belirsizlikten dolayı diğer suçlara göre daha zordur ve ekonomik suçların tespiti olayların gerçekleşmesinden sonra elde edilen kayıt, belge ve bilgiler üzerinden yapıldığından gecikmeli olarak saptanabilmektedir. Ekonomik hayatta yaşanan değişkenlik karşısında suç ve ceza mevzuatının bu değişim hızının gerisinde kalması, ekonomik suçların kanuni şekillerinin yaşanan olaylarla örtüşmesini güçleştirmektedir. Çoğu suç türlerinde failler toplumsal kimlik ve mali güçlerini kullandıkları için bu tür suçların cezalandırılması akşamakta ya da sonuçsuz kalmaktadır ki bu ekonomik suçlarla ilgili olarak en önemli hususu vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Akdeniz, Sıdika (2010) • *Suçun Sosyoekonomik Belirleyicileri: Kars Cezaevi Üzerine Bir Uygulama*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars.
- Akkuş, Yakup (2003) • *Suçun Ekonomik Analizi: Türkiye Örneği*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Aydemir, Süleyman Ruhi (2010) • “Türk Ceza Kanununda Memur Suçları”, <http://www.hukukcu.com/>, Erişim Tarihi: 12.06. 2010.
- Becker, Gary (1968) • “Crime and Punishment: An Economic Approach” *Journal of Political Economy*, 76(2), pp:169–217
- Bhusal Dharma Raj (2009) • “Economic Crime Law and Legal Practice in the context of Nepal”, *Faculty of Economics and Business Administration of Chemnitz University of Technology*, Doctoral Thesis, Kathmandu (Nepal)
- Cömertler, Nazmiye ve Muhsin Kar (2007) • “Türkiye’de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 62, No: 2, ss:1–17
- Çopuroglu, Cemalettin ve Zahir Kızmaz (2002) • “Doğu Anadolu Bölgesi Cezaevlerindeki Adli Hükümlüler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Cilt:1, Sayı:1, ss:15–31
- Demirbaş, Timur (2005) • *Kriminoloji*, 2. baskı., Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Dönmezer, Sulhi (1994) • *Kriminoloji*, 8. baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Dönmezer, S. ve S. Erman (1994) • *Nazarı ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 10. baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Dursun, Hasan (1997) • *Suçun Ekonomik Modelleri*, DPT Yayınları, Ankara.
- Edie, Erling (2006) • *Economics of Criminal Behavior*, Universty of Oslo, WP: 8100: 1999 EDIE, Erling, H. Paul Rubin, and Joanna M. Shepherd, Economics of Crime, Now Publishers Inc., USA.
- Eğilmez, Mahfi (2009) • *Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Ehlich, Isaac (1996) • “Crime and Punishment and The Market for Offenses”, *Journal of Economic Perspective*, Volume:10, pp. 43–67, <http://links.jstor.org/sici?sici=0895-3309%28199624%2910%3A1%3C43%3ACPATMF%3E2.0.CO%3B2-U>, Erişim Tarihi: 12.05.2008
- Freeman Richard B. (1999) • “The Economics of Crime. Handbook of Labor Economics”, *Harvard University and NBER*, Volume 3, pp. 3530- 3563
- Giddens, Antony (2000) • *Sosyoloji*, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Güvel, Alper (2004) • *Suç ve Ceza Ekonomisi*, Roma Yayınları, Ankara.
- İçli, Tülin (2004) • *Kriminoloji*, Martı Yayınevi, Ankara.
- Kazgan, Gülten (2008) • *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929- 2001) Ekonomik Politika Açısından Bir Değerlendirme*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kindleberger, Charles P. (2008) • *Cinnet, Panik ve Çöküş Mali Krizler Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kızmaz, Zahir (2003) • “Ekonomik Yapı Ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, Sayfa: 279-304, Elazığ.
- Küresel Ekonomik Suçlar Araştırması – 2007: Türkiye (2010) • “Ekonomik Suç: İnsanlar, Kültürler Ve Kontrol Yöntemleri” <http://www.pwc.com/tr/tr/publications/crime-survey>, Erişim Tarihi: 30.05.2010
- Mehlkop, Guida, Rolf Becker and Regula Imhof (2007) • “Extending the Rational Action Theory of Crime: Success, Norms and Risk Taking. An Empirical Re-Assessment of the Theory of Subjective Expected Utility”. *International Conference on Rational Choice and Social Institutions*, Zurich, September 6–8.
- Mehta, Deepa • “Economic Crime In A Globalizing Society: Its Impact On The Sound Development Of The State - An Indian Perspective”, *126th International Senior Seminar Visiting Experts' Papers* s.71-84
- Özsoylu, Ahmet Fazıl (1986) • “2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşım: Suç Ekonomisi”. *Türkiye İşadamları Derneği (TÜGİAD)*, İstanbul.
- Schmidt, Peter and Ann D.Witte (1984) • “An Economic Analysis of Crime and Justice”, *Academic M.*, Orlando, pp.303- 401.
- Şener, Nedim (2001) • *Tepeden Tırnağa Yolsuzluk*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Tiryaki, Tercan ve Türker Gürsoy • “Ekonomik Suç Kavramı ve Sigortacılık Suçlarının Bu Açıdan Değerlendirilmesi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 55, s. 53- 69
- Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (2009) • “Türkiye’nin Şeffaflığa Olan Özlemi Sürüyor”, <http://www.transparency.org/publications/gcr>, Erişim Tarihi: 30.05.2010
- Warren, E.H (1978) • “The Economic Approach to Crime” *Canadian Journal of Criminology*, Ottawa, 20(4)
- Witte, Ann Dryden and Helen Tauchen (1994) • “Work and Crime: An exploration Using Panel Data”. *NBER Working Papers*, No: 4794, July, pp. 155- 167.

10

Islamism, Globalisation and Development in Iran and Turkey: Fundamentalism or Reconciliation with Capitalism?

Farhang Morady¹ - İsmail Şiriner²

Introduction

Islam has emerged as one of the world's fastest growing religions in the past 30 years. Today, Muslims make up about a quarter of the world's population, living in both rich and poor countries including Sudan, Bangladesh, Pakistan, India, Nigeria, Mali, Tanzania, Saudi Arabia, Kuwait, UAE, Bahrain, Iran and Turkey. The Muslim population's growth is also noticeable in Europe and North America, mainly due to global patterns of migration. Paradoxically, this revival has coincided with the so-called era of globalisation, which refers to the integration of regional economies and politics, along with cultural homogenisation on a global scale. On the contrary, the Islamic revival is perceived as nationalist, inward-looking, radical, anti-imperialist and a threat to secularisation and democratisation.

The revival of Islam in Turkey and Iran is complex and multi-dimensional. Therefore, it can be imprudent to reach any single, simplistic and unsophisticated conclusion on the matter. An in-depth analysis of the revival of Islam in Iran and Turkey would demonstrate how it was neither a sudden nor unpredictable phenomenon; rather, it came about as a result of social, political, and intellectual developments and their exclusive convergence. Thus, it is of utmost importance to have a more nuanced approach when analysing the revival of Islam, in which country-specific characteristics would be taken into consideration. For example, the revival of Islam in Turkey, a mainly Sunni country, differed from the Iranian case, where the Islamic movement resulted in a revolution in 1979. Given the failure of secularism and/or other parties in both countries, Islam appeared as a championed alternative, which would solve the various problems associated with rapid modernisation and social modification, including a sense of alienation, identity crises, corruption, poverty and inequality. Such short-

1 Senior Lecturer in Globalisation and Development University of Westminster

2 Associate Professor, Kocaeli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Dept. of Economics

comings of previous regimes paved the way for the rise of ideologies compatible with Islam, which majorly contributed to the revival of Islam in both countries (Karasipahi, 2009).

The Iranian revolution of 1979 was an important turning point for the revival of Islam, but the rise to power of the Justice and Development Party³ (JDP, Adalet ve Kalkınma Partisi) in Turkey, gave it a new global dimension as it was the first Islamic oriented party to come to power since the National Salvation Party (NSP, Milli Selamet Partisi) in the 1970s. The 'revival of Islam' in two of the most modern and secular countries in the Middle East has raised different questions regarding the character of states, societies and economies. This apparent retreat from modernity and return to 'fundamentalism', or 'traditionalism' has posed a challenge to theoretical propositions ranging from traditional 'orientalism', to modernisation, to dependency theory. The orientalist view of Islamic society and culture views it as essentially distinct from Europe with the West being presented as pluralistic, rational, secular and economically vibrant. On the other hand the 'Orient' is described as being self-indulgent and economically undeveloped, traditional, particularistic and autocratic (Halpern, 1963). Therefore, the 'revival of Islam' may be perceived as a triumph in returning to the essence of the past; this idea in particular has caused much confusion as it contradicts the widely accepted assumption that post-World War II 'modernisation' would inevitably lead to secularisation. (Morady, 1994)

This revival was not predicted: indeed, scholars are still debating how the world is becoming increasingly standardised and homogenised; how technological advancement has now reshaped the world, whilst international trade and cultural synchronization have turned the world into a small 'village' (Friedman, 2007). Francis Fukuyama (1992) depicted the new era as 'the end of history' through which the 'liberal idea' triumphed, leading to a new global hegemony. In Fukuyama's *End of History* (1992) he declares that the only route to modernity is the neo-liberal democratic path under global capitalism. But in some Muslim countries, modernisation has led to further social restrictions and increasing state suppression of individual rights against those who defy the establishment, as witnessed in Iran in the wake of the disputed 2009 election. Consequently, academics have claimed that such regimes are a variant of fascism or neo-Islamic totalitarianism.⁴ Maxime Rodinson, a prominent French scholar of Islam, has compared Islamic movements such as the Muslim Brotherhood as 'archaic fascism'. He believes that they:

...wish to establish an authoritarian and totalitarian state whose

3 The JDP was founded by former members of the Fazilet Partisi, Islamist political party, itself established in 1998 and banned in June 2001 when individuals in the organisation such as Abdullah Gül and Recep Tayyip Erdoğan joined together to establish a new party. See <http://eng.akparti.org.tr/english/index.html>

4 See Manfred Halpern. *Politics of Social Change in the Middle East and North Africa* Princeton: Princeton University Press, 1963, quoted at Martin Kramer's website: http://www.geocities.com/martinkramer-org/2006_09_20.htm

*political police would brutally enforce the moral and social order. It would at the same time impose conformity to religious tradition as interpreted in the most conservative light.*⁵

Following the 1979 Iranian Revolution, Said Amir Arjomand also pointed to the sociological similarities between Islamic movements and European fascism.⁶

Confused views in this regard were also apparent amongst the Islamists who emphasised the current rise of Islam as an attempt to restore the rightful role of Islam in the world by rejecting Western secular culture, and reclaiming a vision of Islamic purity (Algar, 1983). Indeed, after the Iranian Revolution, Khomeini stated that “*the recent religious movement was one hundred percent Islamic and was founded by clerics alone*” (Khomeini, 1979: 33).

The revival of Islam is neither an attempt to return to the 7th century medieval period nor a rejection of capitalism. While the rise of Islam is a product of contradictions caused by the system – poverty, inequality, exclusion, and marginalisation, both locally and globally – the regimes in Iran and Turkey, despite their religion, have not in any shape or form broken from capitalist development. What follows in this paper is a challenge to orientalism, to modernisation and to the Islamist approach to development. By considering Iran and Turkey, it will argue that the Islamic revival is a product of particular economic and political conjunctures and it does not arise separate from the process of globalisation, especially over the last 30 years. This revival is not the product of some essential continuity with the past, but is basically ‘modern’. Even though Islamists claim to reject modern political models as foreign or western, their own organisations, political ideas, and even policies are implicitly based on the models of modern nation-state politics and capitalist development. This paper will therefore argue that the concepts ‘modern’, ‘traditional’, ‘past’ and ‘present’ are not mutually exclusive; rather, they co-exist in a hybridized format. Looking at the development in Iran, especially at oil/state relations since 1979, and Turkey since the 1990s, we assess the modernity of the state and its relations to the global political economy.

Orientalism, Modernisation and Revival of Islam

With the revival of Islam, especially since the Iranian revolution, the concept ‘Islamic fundamentalism’ has caused difficulties and confusion amongst both scholars and politicians, mainly because it is supposedly ‘traditionalist’ and against ‘modernisation’. Islam is seen as a static religion, suggesting it has retarded the process of development and that Islamic traditions are anachronistic and incompatible with modernisation. Halpern compares Islamism to totali-

⁵ Maxime Rodinson. *Islam Resurgent?* Le Monde, December, 6-8, 1978, quoted in Afary, J. and Anderson, K.B. (2005), *Foucault and the Iranian Revolution: Gender and the Seductions of Islamism*, Chicago University Press.

⁶ Said Amir Arjomand (1990), *The Turban for the Crown: The Islamic Revolution in Iran*, Oxford University Press.

tarianism and a fascist movement that is able to mobilise passion and violence:

They champion the values and emotions of a heroic past, but repress all free critical analysis of either past roots or present problems ... [Islamism is] ... unable to solve the basic public issues of modern life - intellectual and technological progress, the reconciliation of freedom and security, and peaceful relations among rival sovereignties.⁷

Such a view appears to be influenced by Max Weber (1864-1920) who argued that Islam did not generate the necessary spirit of capitalism compared with the Protestant ethic. In attempting to explain why it was that industrial capitalism successfully developed in 19th century England, he identified the Puritan work-ethic as a contributory factor. This laid the way for rationalisation of power into the hands of the ruling bureaucracy rather than traditional leadership based on charismatic and hereditary factors. Although he pointed out that early Islam had some features that might have encouraged the growth of capitalism – i.e. asceticism, emphasis on the individual’s religious life and monotheism – Weber believed the end product of Islamic societies did not develop a rational spirit of capitalism. His reasons for this are two-fold. Firstly, early Islam in the Koran was monotheistic, but became corrupted as it spread throughout Arab societies. Secondly, he described Islamic societies as patrimonial: this was different from feudalism because the right to land was held by the state (not landlords) and this led to more centralisation with the nobles less able to challenge the dominant power. The state’s powers were widespread, controlling not only the land but also the army and all trade activities as state officials controlled the Islamic guilds. Under Islamic law, there was no protection of merchants’ property. Therefore they preferred to invest in *wagf* (religious land), which offered rent rather than capital. Weber thus stresses the spirit of enterprise as being responsible for the growth of western European capitalism and ultimately lays the blame for economic stagnation in the east on their internal religious values (Turner, 1984: 73).

Thus the notion of ‘modern’ and ‘modernity’, although vague, is generally associated with the development of capitalism, the process of industrialization, urbanization, and generalisation of the commodity market. This began in the 18th and 19th centuries in Europe, which involved progression, expansion and moving from a pre-industrial societal organisation to industrial capitalism. With this development, scholars tried to come to terms with a rapidly changing world. Faced with the contradiction between the model of the developed west and the backwardness of the Third World, a common response has been some form of modernisation theory, which was formulated after 1945. Modernisa-

⁷ Manfred Halpern. *Politics of Social Change in the Middle East and North Africa* Princeton: Princeton University Press, 1963, quoted at Martin Kramer’s website: http://www.geocities.com/martinkramer-org/2006_09_20.htm,

tion is therefore defined according to what is 'up-to-date' in a given society at any given time. This usually comes out of a process of westernisation, encompassing economic, political, social and cultural changes, which would contrast previously existing orders (Harrison, 1988).

Modernisation theories usually relate to an economic and socio-political system based on industrialisation, secularisation, a western-style legal system, political democracy and conforming to a 'global' culture" or "adopting Western cultural values. In this regard, the media can play an influential role on behaviours and social values, which could lead to a more cosmopolitan outlook. As with the modernists of the 19th century, the fact that western societies experienced economic growth and prosperity is seen to arise from their rational, scientifically-based system. Therefore, the less developed countries have to emulate this by incorporating western technology to ensure a rise in the standard of living, a more complex urban-centred organisational structure and a change from the implied 'backward' values of predominantly rural societies.⁸ In the 1970s, OPEC-led stagflation and economic crises in the West led governments in the developed world as well as international organisations, such as the IMF and World Bank, to announce the end of the welfare state and the Keynesian model. Confidence was renewed in the liberal market process. Neo-liberal economists such as Hayek and Friedman advocated *laissez-faire* theories, open competition, free trade, removing border tariffs, reducing taxes, minimalist state intervention and privatisation of the state's social services. The IMF and World Bank became the main promoters of the ideology for this new world order. Protecting the free market and its facilities became the main duty of governments instead of providing the citizens' basic needs. Values, both economic and cultural, are determined through market processes, which were assumed beneficial to the market (Schneider, 2007:6-8). In other words, with the end of the Cold War, the concept of globalisation has been key in promoting increasing economic interdependence, 'liberalisation' and removal of barriers amongst states to facilitate the flow of capital (Sander, 1996). However, other observers, such as Taylor (2000), have depicted globalisation as 'Modernisation', 'Westernisation' and 'Americanisation', paving the way for capitalism, individualism and development.

This process, which frames poorer countries on a path towards catching up with richer ones, is actually a far more complicated process than is stated by modernisation theory. Cowen and Shenton (1996) argue that important distinctions need to be made between imminent and intentional development. The former is essentially defined as the spontaneous development of capitalism based on a state's development of productive forces, which is rooted in the competition between capitals. Intentional development is deliberate action designed to control the contradictions and problems that arise from imminent

⁸ This point was emphasised by Huntington and Nelson, 1976.

development and its actions are found in the activities of civil society (Kiely, 2007:10). While this distinction is useful, it can be problematic as Kiely suggests there should be no separation between the imminent development of the market and intentional development of the state (Kiely, 2007).

While much of this process has taken place in developing countries, especially in Iran and Turkey, the degree of change, have been uneven. These societies have incorporated aspects of the old mode of production into modern capitalism, a feature that continues even today. As such, the dichotomous distinction between 'modern' and 'traditional' concepts is problematic if it does not allow for articulation or hybridisation of both. Zubaida contextualises the state in Islamic countries when he points out that:

...current Islamic movements and ideas are not the product of some essential continuity with the past, but are basically 'modern'. Even when they explicitly reject all modern political models as alien imports from a hostile West, their various political ideas, organisations and aspirations are implicitly premised upon the models and assumptions of modern nation-state politics (Zubaida, 1989:ix).

Hence, it is naive to characterise either the Islamic Republic of Iran or Turkey under the JDP as inherently anti-modernist, as both countries are developing countries where the political power operates through the modern institutions of parliament, presidency, and an apparatus with limited or managed levels of democracy. Indeed, capitalist development is not a linear process, for its impact is always mediated by specific, historically situated local institutions. Thus, capitalism is characterized not only by growth, but tension, resistance and stagnation too. This tension can express itself in various ways, sometimes in the form of secular nationalism as during the 1940s and 1950s, and sometimes through Islamism. Movements in Iran and Turkey have often reacted to the west, via anti-imperialism and a struggle for independence, but this does not mean a return to pre-modern existence or destroying a supposed authenticity by acculturation; rather, it is an 'Islamizing modernity' or another way of putting it would be reconciling Islam to a modern world (Roy, 2004:19). Indeed the process of 'secularisation' in a country like Turkey managed to incorporate Islam. In fact, Ataturk called for national unity and used Islam as a way to defeat both local separatists and outside forces of 'infidels' in order to widen his appeal. Moreover, Islam remained as the state religion in the Constitution of the Republic. Contrary to the view that the post-1924 modernization in Turkey abolished the role of religion in Turkey,⁹ Islam did not disestablish from the state as rightly pointed out by Simon Bromley.¹⁰

9 Lewis, B. (1961), *The Emergence of Modern Turkey*, New York.

10 Bromley, S. (1994), *Rethinking Middle East Politics: State Formation and Development*, Cambridge, Cambridge University Press.

Islamism and Populism

It is difficult to define exactly what religion in general and Islam in particular actually is, and this obscurity has made analysis of such a phenomenon complex. For example, religion is observed by the traditional class, the rich as well as the poorer groups in society. The support Islam receives from the poor has led to the belief that this revival is progressive and liberating. As such, the Islamic Republic or JDP are seen as a 'progressive', anti imperialist forces in the world¹¹. Regardless of whether this is true or false it becomes important to locate the class character of modern Islamism and assess its relationship to capital and the state.¹²

Religion is a social phenomenon and, as such, does not exist independently of the outside world; rather, it has evolved and changed in tandem with transformations of social conditions that occur within every society. Religious institutions and ideas play a role in history, but this does not take place in isolation; rather, its hierarchical institutions and clergy, arose from and interact with society. Islam dates back to the 7th century in the Middle East, where it emerged from a trading community in a society organised on a tribal basis; yet, today it is the official ideology of a modern capitalist state such as Iran.

Islam has been able to survive because it has been able to adapt to differing class interests. It has had the financial support of tradesmen, the bazaar, landowners, industrialists and bureaucrats of modern capitalism in order to consolidate its role through building seminaries and recruiting students. Equally, it has gained the support of the masses by offering comfort to the poor and oppressed, promising the exploited class a degree of protection. Such ambiguities have created the scope for various interpretations and an appeal to different classes, especially in times of social revolt, even if these ideas are contradictory. This has been the case since the origins of Islam, with Mohammed's death in 632 AD, when discussion broke out between those who followed Abu Bakr, the first Caliph to succeed Mohammed as a leader, and Ali, the prophet's cousin and son-in-law. Ali and his supporters believed that some of Abu Bakr's rulings were oppressive.¹³

The desire to recreate an imaginary past involves a reshaping of existing society but this does not mean a return to 7th century Islam. Therefore, it is wrong to assume that Islam is a homogenous set of beliefs. In fact, Islam has been incorporated into different societies of peoples who managed to fit aspects of Islam into their old religious practices, even if these contradicted some of Islam's

11 Petras, J. (2009), 159 Iranian Elections: The 159 Stolen Elections Hoax in Global Research, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=14018>

12 See Moaddel, M. (1993), *Class, Politics and Ideology in the Iranian Revolution*, Cambridge, Cambridge University Press, pp215-218.

13 See Lapidus, L. (2002). *A History of Islamic Societies*, Cambridge, Cambridge University Press

original tenets.¹⁴ As Abrahamian correctly suggests, it is wrong to use the term 'fundamentalism' because this implies rejection of the modern world. Islamism in Iran is about,

"...ideological adaptability and intellectual flexibility, with political protests against the established order, and with socio-economic issues that fuel mass opposition to the status quo" (Abrahamian, 1993: 2).

The different interpretations naturally appeal to those from different social classes. Islamism has grown within societies feeling the impact of imperialism and capitalism, a transformation of social relations, the rise of a local capitalist class and the formation of an independent capitalist state. This is in a region, the Middle East, where most of the population are less than twenty years old. In the case of Iran there have been massive social changes since the establishment of the Islamic Republic in 1979. The modernization and industrialization policies in Iran and Turkey induced economic growth and massive social transformation, which were accompanied by massive urbanization since the mid-1960s. The urban population rose from 31% to 47% between 1956 and 1976, largely due to internal migrations in Iran. Iran's population has more than doubled since to 70 million of whom 80% are below the age of 40 years; 70% are under 35 years and 50% are under 25 years. The literacy rate has also rocketed from 48% at the time of the revolution to 90% now, with 60% of young Iranians attending college or university; whilst the number of Iranian women attending university has risen to over 60% (Central Bank of Iran, 2007). It is this magnitude of social change that has now cornered the Iranian elite as they have to adapt to differing social aspirations and class interests, a process that is neither easy nor smooth as current social unrest testifies.

In the case of Turkey, urbanization and internal migration to big cities resulted in important social, economic and political changes. Turkey's population was only 21 million in 1950 and this has more than tripled to 72 billion by 2010. Also, 49% of the population are under the age of 25 (Statistic Association of Turkey, 2010).

These significant demographic changes contributed to Islamisation in Turkey, which saw the newly migrated urban population bringing in their traditional values to the cities. In addition, urbanization was accompanied by the significant increase and expansion in nationwide education facilities and literacy rates. Furthermore, the new traditional middle class were encouraged by the JDP to educate their children and send them to universities, and these students went on to become an important support group for the Islamists (Karasipahi, 2009).

The class base of Islamism is mainly the middle class with its supporters

based in the traditional commercial and professional petty bourgeoisie. In general, they are hostile to the left, women's rights and secularism, and have some similarities with Third World nationalism. Thus, it would be a mistake to categorise Islamism simply as 'anti-imperialist'; rather, they express people's bitterness and anger by focusing on external forces, in order to avoid dealing with the real enemies at home. Abrahamian compares Islamism with Peronism and similar forms of 'populism' (Abrahamian, 1993:3), suggesting Khomeini's radical adaptation during the 1979 revolution made him appear more radical than the Marxists. In a similar way, Ahmadinejad has also been putting forward identical arguments to supposedly defend the poor in Iran or fight US 'arrogance'. Having said this, Ahmadinejad, like Khomeini, is now in favour of protecting middle class property. Abrahamian describes 'populism' as a movement of the propertied middle class that mobilises the lower classes, especially the urban poor, with radical rhetoric directed against imperialism, foreign capitalism, and the political establishment:

Populist movements promise to drastically raise the standard of living and make the country fully independent of outside powers. Even more important in attacking the status quo with radical rhetoric, they intentionally stop short of threatening the petty bourgeoisie and the whole principle of private property. Populist movements thus, inevitably, emphasise the importance, not of economic social revolution, but of cultural, national and political reconstruction (Abrahamian, 1993:17).

Zubaida also develops the notion of populism and anti-imperialism when he argues that the Iranian Revolution "was populist and anti-imperialist, which had sported some of the vocabularies and slogans of the left" (Zubaida, 1989: 40).

It is therefore wrong to simply refer to all Islamists as 'reactionary', or to equate them with 'Islamic fundamentalism'. Individuals like Khomeini or Abdullah Gul, the Turkish president, may use traditionalist themes and appeal to the nostalgia of weakening social groups, but they also appeal to radical currents produced as society is transformed by capitalism. Despite the fact that their tenets may have their roots in religious radicalism, they do not reject modernism. Indeed, some the Islamists on the one hand, "accept or support the regimes like that of Saudi Arabia," whilst on the other, are "more adapted to living in the West than true Islamists" (Roy, 2002: 247). Zubaida points out that Islam is both a religion and a state and so Islamists must apply the tenets of Islamic doctrine, which include Sharia law, to all aspects of economic and social life. If this is carried out by a state like Iran, according to Islam it should be impossible to have explicit relations with any secular country, including those that have Muslim populations with very little commitment to Islam. In fact, Islamists operate within the context of modern nation-states and a global economic

framework (Zubaida, 1989).

Hence, the differing religious interpretations within Islam naturally appeal to those from different social classes. In fact, this is clearly indicated in the writings of both Khomeini and Ali Shariati before the 1979 revolution, where they emphasise their ability to act as a bridge between Islam and the modern world. For example, Khomeini's view of government by those learned in jurisprudence was an important part of his theoretical development of the Shia explanation of the state and society in the modern world, while Shariati's attempted fusion of Third Worldism, Marxism and Islam aimed to challenge secular political thinkers and offer an Islamic alternative in the context of a modern world (Morady, 1994).

Social Classes and Islamism

The revival of Islam cannot be separated from the development of capitalism and this has consequently had an effect on the changing internal social relations accompanying the rise of a local capitalist class and formation of an independent capitalist state. The great powers such as Britain and the USA have been very influential in the region, using their military presence as a bargaining tool. These Middle Eastern states - especially those with ownership of vast amounts of oil reserves, have been able to encourage development of some large-scale modern industry. Nevertheless, there are still family and medium size industries in these countries. Whilst industrialisation and land reform have transformed some peasants into modern capitalist farmers, they have also forced many to leave their villages for the cities. With the shift in population, from rural to urban sector, there has been a huge expansion in the number of schools, colleges and universities, but there are very few jobs for new graduates (Harman, 1994).

In Iran, the oil industry became the key industrial sector following the quadrupling of oil prices in the 1970s. It is enormously influential on the whole political economy as the rest of the national economy, without oil, is too small to operate efficiently. Therefore, the state, as the sole recipient of windfall oil revenues, has been able to support and protect both old and new industries in a very competitive world economy. Some of the traditional industries, such as local handicrafts, have not been able to modernise or gain the support of the state and so have been excluded from the process of modernisation. Bazaar was an important support base for Islamists, but they have drawn their followers from other social forces including the traditional privileged middle class, such as landowners, merchant capitalists, and owners of small and medium size industries, who have lost or improved their economic position during the process of capitalist modernisation. Bazaar has always provided the clergy with financial resources. Indeed, they were instrumental in providing resources for the clergy, in particular Khomeini, to fight the Shah's land reform and modernisation pro-

grammes in the 1960s.

In Turkey, the JDP's persistence in social welfare reform, along with its Islamic past appealed to a large section of the population. After the 1980s, Islamic groups began to take advantage of the political openness in Turkey, which in turn helped the politicization, and institutionalization of Islam. In addition, they began to prepare effectively for applying neo-liberal policies, such as those implemented by Turgut Öza.¹⁵ Islamist media – television channels, newspapers, publishers and magazines – were also significant contributory factors in the Islamisation process. Democratization and the spread of liberal ideas, and the influence of non-governmental organizations provided the foundation for a more pluralistic and open society. Therefore, many socio-cultural Islamic organizations, the Islamic business associations (MUSİAD), human rights organizations (Mazlum-Der) and trade unions (Hak-İş) have been established in the last 25 years. These organizations and groups started to persuade the public and presented different interpretations of Islam on a daily basis, mainly one that complied with Turkey's economic, political and social conditions (Karasipahi, 2009).

As part of a broader structural reform, the government was promoting export-oriented industrialisation and free market economics. This included privatisation, devaluation of the Turkish Lira, tax exemptions and credit grants for the private sector. After 1985, Turkey's total export volume and export revenues had increased, while the market for Turkey's exports diversified as Turkish goods entered new markets in Islamic countries:

“While the Turkish economy underwent a significant transformation, SMEs in Anatolia gradually integrated with international markets in the 1990s through buyer-driven commodity chains that emerged in the production of labour-intensive consumer goods, such as garments, house-wares, and furniture. This global post-Fordist production system benefited small-scale manufacturers because they had flexible and labour-intensive production systems that could easily integrate with global chains of production through subcontracting” (Gümüüşcü 2010: 839).

As a result, Islamic capital expanded as did the Islamist bourgeoisie in the back-

¹⁵ Turgut Özal who was Prime Minister of Turkey from 1983 to 1989 after the 1980 military coup and president of Turkey from 1989 to 1993. Özal transformed the economy by paving the way for the privatization of many state enterprises. He was a key advocate of the neo-liberal stabilization and transformation program known as the 24th January 1980 Decisions. For a long period during his rule, Özal actively utilized a rhetoric that disseminated the values of private entrepreneurship based on competition, maximization of self-interest, risk-taking, and promoted the merits of the free-market economy, with close ties between Turkish capitalists, the USA and international institutions such as the IMF and the World Bank. Beyond that he was a devotee of a Naqshibandi Sect and was National Salvation Party (NSP, Milli Selamet Partisi) parliamentary candidate for Grand National Assembly of Turkey. In his personality and political mission Özal united and symbolized the main features of both neo-liberalism and Turkish Islamism.

waters of Anatolia. These developments were facilitated by the establishment of the Association of Independent Industrialists and Businessmen (MUSIAD, *Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği*) in 1990:

“MUSIAD played a critical role in their [new Islamist bourgeoisie] integration with global markets, along with Ozal’s liberal economic policies that changed their business prospects by showing new opportunities in the domestic and international markets” (Gümüşcü, 2010:841).

The new capitalist class that has benefitted from globalisation and free market liberalism has also supported Islamism. Thus, in Turkey, the JDP has the support of much of this class. According to Gulay, Islamism “*has organized around the material interests of the rising Anatolian bourgeoisie*” (Gulay, 2007:57).

Economic liberalization had diverging economic and political consequences for the constituencies of political Islam in Turkey. As this provincial bourgeoisie began to prosper, it was a pragmatic force. Their power grew within the Islamist coalition, along with their increasing financial and organizational strength. The state’s retreat from economic activities and social services in favour of the private sector further contributed to the strength of the devout bourgeoisie that heavily invested in education, health, and media, which were the sectors where the losers within the Islamist constituency turned for employment, social services, and schooling. As the provincial entrepreneurs enjoyed economic growth and new lifestyles, they fused their religious piety with capitalist activity to build a new class identity around relations of production, consumption, and religious devotion. The changes in economic class and social status led to changes in the political preferences of these pious bourgeoisie, creating an elective affinity between the new bourgeois class and pragmatic politics advocated by moderates. The ideological politics of Islamism, which the provincial entrepreneurs supported throughout the 1970s, became increasingly costly during the 1990s when the devout bourgeoisie started to make extensive long and short-term investments. The new religious bourgeoisie hence emerged as a natural ally for moderate Islamists in creating a new political identity that fuses religiosity and civil rights, faith and freedom, and marries Islam with democracy and modernity. The increasing predominance of the new devout bourgeoisie within the Islamist constituency strengthened the moderate forces within Turkish Islamism at the expense of the hard-liners. It benefited small and medium enterprises (SMEs) more than big businesses and promoted the integration of Islamic business with markets. (Gümüşcü, 2010:839-840).

In the case of Iran, members of the Islamic Revolutionary Guard are the key supporters of the current regime as they have enjoyed success both economically and politically. Islamism has also enjoyed the support of the poor, especially in the rural areas where the development of capitalism has undermined

their economic and social position. Many have been forced to migrate to cities to find work and improve their standard of living. Cities like Tehran and Istanbul have grown by more than 50 percent over the past 30 years. The poor have lost their way in modern cities, and experience alienated from the society. The appeal of Islamism in the 1980s thus increased as the economic crisis started to bite the impoverished masses while the elites were enjoying a luxurious life. Some of Ahmadnejad's most ardent supporters come from this social group, as like Khomeini before him, he manages to appeal to them directly, calling them *mostazafin*, the poor, who are seen as a counterweight to the corrupt, foreign-linked elite – the *mostakbarin*.

Finally, the Islamists also appeal to the new middle class, who provide the vital element whereby its intelligentsia and activists postulate its doctrines throughout society. Although conservative by nature, they are happy to provide donations to others to fight on their behalf, especially to protect their material interests. This was clearly the case in Iran between 1979-1981 when the merchants used the poor against the left in order to remove the latter and to assist in the establishment of the Islamic Republic. Indeed, following the 2009 elections, Ahmadinejad and the traditional middle class have enjoyed the support of the poor to challenge the modernists. While they have always been careful not to put their own lives at risk, they have not hesitated to use the poor to get the job done. The new middle class has formed as a result of modernisation across the Third World throughout the 1980s. According to Roy (1994), the young students from secondary school and university form a “lumpen intelligentsia” who are core Islamist supporters. Prior to the 1979 revolution in Iran, the intellectual backbone of the middle class consisted of followers of Ali Shariati (1933-1977), who developed an ideology promoting social revolution, and the Mojahedin Khalq Organisation (MKO) or People's Mojahedin Organisation of Iran (PMOI), who claimed to present the literal truth of the Koran as a progressive, dynamic and revolutionary ideology. Shariati's impact on Iran's youth was widespread and enjoyed substantial support amongst the children of the traditional class. A similar process began after the revolution, especially under Rafsanjani's and Khatami's consecutive presidencies, when thinkers like Abdul Karim Soruosh attempted to present a ‘modern’ Islam to a new generation of young Iranians. Shariati relied on middle class intelligentsia who would be qualified to:

“grasp society's internal contradictions, particularly class contradictions, increase public consciousness by pointing out these contradictions and learn lessons from the experience of Europe and other parts of the Third World.” (Shariati, n. d.: 20).

In the same vein, Khatami, the former president of Iran, and Fettullah Gulen, a Turkish Islamist ideologue of JDP, have both called for a dialogue amongst civili-

zations. This was a response to Samuel Huntington's work, 'Clash of Civilisation,' in which he argues that people's religious identity and culture will be the key source of conflict in the post-Cold War world.¹⁶ Both Khatami and Gulen have met with Pope John Paul II at the Vatican. The diversity in writing of different scholars within both Iran and Turkey is a reflection of religious flexibility and above all, an acceptance of the modern rather than harking back to an imaginary past.

State and Society, Development and Islamism in Iran

The modern nation state usually refers to the development of political unity, extension of communications, the establishment of an exchange economy with markets and a single acceptable currency, standardisation of law and language and the development of a bureaucracy and army to defend its boundaries from external forces. This is tied to the idea of sovereignty of the people as a nation, with the state as a representative of all its citizens under the constitution¹⁷.

Before the 1979 Iranian revolution, Islamists were uneasy about the concept of the modern nation state and economic development, responding in diverse fashion - both in style and form. Their reactions have varied from an outright rejection of a purely western phenomenon, presenting it as an anti-Islamic ideology, to acceptance of the status quo, or a combination of both these approaches. Yet, the development of a modern state, a system of law and order, and a capitalist economy in a country like Iran has forced the Islamists to formulate a new interpretation of religion (Akhavi, 1980). Khomeini, in particular, never stood out against the need for law and order nor the role and authority of the state, arguing that a strong state machinery is necessary to prevent chaos:

Without the formation of a government and the establishment of executive and administrative organs to ensure that through enactment of the law, all activities of the individual take place in the framework of a just system, chaos and anarchy will prevail and social, intellectual, and moral corruption will arise (Khomeini, 1981: 42).

Islamists have historically demonstrated their ability to accept and function politically with their countries' rulers, be it a dynastic or a modern nation-state. For example, during the period of western imperialist domination of Iran in the 19th century, when members of the Islamists, such as Afghani,¹⁸ argued

¹⁶ The term was originally used by Bernard Lewis in, *The Atlantic Monthly* in an article entitled *The Roots of Muslim Rage*, 1990. Later on, Samuel P. Huntington developed it in an article entitled, *The Clash of Civilizations?*, in "Foreign Affairs", vol. 72, no. 3, Summer 1993, pp. 22-49.

¹⁷ On the development of the modern state see Anderson, B. 1986, and Poulantzas, N., 1987. For the role of the state in the developing world, see Roxborough, I. 1985 and Harris, N. 1986.

¹⁸ Sayyid Mu'ammad ibn bafdar Husayn+ (1838- 1897), known as Sayyid Jaml-al-d+n al-Afghn+, was an Islamist political activist in Iran, Afghanistan, Egypt, and the Ottoman Empire during the 19th century. An Islamist modernist he advocated pan-Islamism. See Vali Nasr, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam*

that there could be no Islamic unity without reform and independence from western colonialism. Afghani believed that the ultimate aim was Islamic unity, but the fight against imperialism was the most important and immediate goal in his point of view. During the Tobacco Movement¹⁹ and the Constitutional Revolution,²⁰ the Islamists had to present themselves as upholding the integrity of the nation-state against imperialism and the Shah (Martin, 1989). When they deemed it necessary, religious figures built a bridge between the local and global modern developments and Islam.

The context in which the Islamists found themselves during both the 19th and 20th centuries was one of the expansion and increasing influence of modern capitalism i.e. new western ideas and techniques were seen as being in competition with older Islamic ideas. During the late 19th and early 20th centuries, Iranian Islamists made an effort to reconcile their ideology with the challenges presented by the rapid economic and political changes occurring in the country. Reza Shah's rise to power in the 1920s was supported by the Islamists in Iran, along with their social base in the bazaar, who sent a message thanking the Shah for saving the "Islamic Empire of Iran" and challenging anarchism in the country (Abrahamian, 1982: 131). Reza Shah's modern state may have faced serious difficulties without the clergy's support and that of the middle class in particular (Akhavi, 1981). The development of a modern state by Reza Shah established new secular educational and legal systems, which supplanted traditional Islamic law, except for matters regarding family law. These reforms stripped the clergy of many of their most important social roles. The role of mullahs during this period was substantially reduced, but they could do very little to prevent it, choosing either cooperation or staying away from politics altogether (Al-Ahmad, 1981).

The evolution of nationalism and increasing importance of the state in society were the major developments in Iran during the 1940s and 1950s. The two were linked and the independence of the nation-state became a goal for many intellectuals and political activists. Religious activists had to combine the Islamic concept of community (umma) with the competing interests of the nation and the modern state.

With the increasing breakdown of traditional society, and the growth of nationalism, anti-imperialism and the Tudeh party,²¹ the pressure to re-affirm

Will Shape the Future (New York: Norton, 2006), p. 103.

19 The Tobacco Movement, was a protest led by Islamists in Iran against an 1890 tobacco concession granted to Britain. In 1891 a fatwa, decree, was issued by cleric Ayatollah Hassan Shirazi, against the use of tobacco. The boycott forced the government to retreat from the policy. See Morady, 1994.

20 The Constitutional Revolution took place between 1905 and 1911 was an attempt to establishment parliament in Iran. While the Revolution was an important step for Iran, to have a constitutional monarchy there were a number of important factors behind its defeat in 1911: the role played by foreign intervention, as well as the lack of a clear strategy by the social classes involved in the revolution - which was essentially an urban-oriented revolt.

21 The pro-Soviet Union Communist Party of Iran formed in 1941 with considerable influence in its early years, especially, in the early 1950s, during the nationalisation of oil industry. Its influence declined after the 1953

Islam became overwhelming, albeit through presenting it in a different form and style. In the post-WWII society, nationalism became a powerful force throughout the Muslim world. Amongst the Iranian clergy, Kashani emerged as the most active in politics. He became the speaker of parliament in 1952 and built substantial support via his anti-imperialist rhetoric and his support for the nationalisation of oil. The Islamist modern middle class led by Al-Ahmad (1923-69) blamed Iran's backwardness and its failure to industrialise on imperialism. Al-Ahmad then attacked intellectuals for orienting themselves around the western model and turning their backs on Islam.²² Al-Ahmad's view was a combination of Third Worldism, nationalism and anti-imperialism, which turned out to be a common trend amongst Iranian intellectuals. The Shah's state encouraged some Islamists to be politically active, in order to remove the threat from the secular Marxist organisation.

Therefore, the state-led modernisation of Iran in the 1960s and 1970s, assisted by the increasing oil income, was not accompanied by a decline in religion as a force in society. On the contrary, religious centres and publications thrived. More than 5,000 new mosques were built in Iran between 1970-1978; the number of pilgrimages to the holy city of Mashhad increased from less than 500,000 in 1970 to over 10 million in 1978. The number of Iranians who undertook the pilgrimage to Mecca also increased from around 8,000 in 1968 to 55,000 in 1978. Despite the oppressive measures taken by the Shah's regime, religious literature became easier to obtain than Marxist literature (Taheri, 1991:236).

Iran's population increased from 13 million in 1941 to over 36 million in 1979. In 1941, 29 percent of the total population lived in the urban sector, a figure which increased to over 40 percent by 1979 (Morady, 1994:3). Between 1900-1906 only 2,000 students were enrolled in state schools; however, the education system greatly expanded throughout the 1960s and 1970s, mainly due to a dramatic change in the way education was provided. As a result, the literacy rate rose from 29 percent of the total population in 1966 (this figure breaks down to 40 percent of men and 17 percent of women) to 48 percent in 1977 (59 percent of men and 35 percent of women) (Parsa, 1989: 80).

This change in Iran forced Islamists to reconsider their position as they saw the urgent need to justify their role in a changing society and bring about a new interpretation of Islam. Individuals like Bazargan, the first Prime Minister after the revolution, organised the Islamic Association of Engineers. Bazargan's appeal gave the rising, young, traditional middle classes a sense of dignity and encouragement to affirm their identity in a modern Iran.

Others such as the People's Mojahedin Organisation of Iran, were mainly

coup against Mosaddeq but the party continued to exist albeit much smaller and weaker. Under the Islamic Republic the party was banned in 1982. See Abrahamian, Ervand, *Tortured Confessions: Prisons and Public Recantations in Modern Iran*, (University of California Press, 1999) p. 28 29.

²² Ironically he was a member of the Tudeh Party in the 1940s and later on left the organisation and attempted to rediscover Islam and find a solution to the political and economic problems of Iran.

organised amongst middle class students; although they presented a radical Islam to the 'oppressed', it was not the oppressed who formed the basis of the Mojahedin as the organisation was supported mainly by the new middle class, whose roots were traditional petty bourgeoisie. (Abrahamian, 1989).

Before the revolution of 1979, Islamists generally accepted the role and importance of the modern state and its institutions i.e. parliament, believing that through the Constitutional Assembly they could voice the ideas of Islam. As Algar points out, this allowed them to reconcile Islam and political theory with the existing reality (Algar, 1972). Thinkers like Khomeini, Shariati, Bazargan and the PMOI had to formulate their ideas on the state and society. For example:

Islamic government is neither tyrannical nor absolute, but constitutional. It is not constitutional in the current sense of the word i.e. based on the approval of law in accordance with the opinion of the majority. It is constitutional in the sense that rulers are subject to a certain set of conditions in governing and administering the country (Khomeini, 1981: 51).

So, Islamists actively tried to present an Islamic vision for the future by relating their religion to the current local and global conditions. They were also mindful to compete with other forces from the secular, left and nationalist organisations in order to provide ammunition for the new generation of the young middle class and students, as well as from the traditional commercial and professional petty bourgeoisie. The end result was a mixture of Third World nationalism, Maoist Stalinism and Peronism, which was the key element to the Islamists successfully gaining power in 1979. Crucially during the early days of the uprising against the Shah, Islamists had to respond to the revolutionary demands of the people in the street. As Halliday puts it, "*The demonstrators of 1978-79 did not want the Shah, but nor did they want a dictatorship of ayatollahs either: they wanted... 'independence' and 'freedom.'*"²³ The clergy, led by Khomeini, had to take this into account when dealing with the reality of managing the capitalist state in the aftermath of the revolution, a period we shall now go on to explore.

It took Khomeini and his allies nearly two years to impose their authority. It was not an automatic take-over for the clergy as there were challenges: from secular nationalists to Marxists, and the Islamist left. These social divisions were mirrored in the post-revolutionary government: Mehdi Bazargan, a secular politician and the first Prime Minister after the revolution, expressed his concern at the increasing role of Iran's clergy. He wanted to ensure that political openness and democracy were not threatened by the Islamists. Supporters of Bazargan were 'moderate' Islamists associated with the modern bourgeoisie, whilst Khomeini's social base was made up of clerics, with its roots in the bazaar. Bazargan favoured a French type of political system but Iran's constitution

²³ See Halliday, F. (2009), 169 Iran's tide of history: counter-revolution and after in Open Democracy, 17/07/2009 <http://www.opendemocracy.net/article/iran-s-tide-of-history-counter-revolution-and-after>.

became a hybrid between Velayat-e Faqih²⁴ and that of the French Republic, a mixture:

“between divine rights and the rights of man; between theocracy and democracy; between vox dei and vox populi; and between clerical authority and popular sovereignty” (Abrahamian, 2008: 163).

Using populist language, Khomeini rallied sections of the poor and workers into gangs of hezbollah, many of whom later joined organisations such as the Islamic Revolutionary Guards Corp (IRGC) and the Basij. As a military arm of the new state, both the IRGC and Basij rapidly grew from a volunteer force formed to challenge any attack from the old state’s army to become an important economic and political institution for the new regime. In the years since 1979, they have been mobilised to attack the left, impose Islamic ‘morality’ against women refusing to wear the hijab, and joined the army to defeat separatist revolts in Kurdish or Turkmen areas. They oversaw the execution of hundreds of separatist minorities, defeated the peasants who had occupied land in those regions and returned some land to former landlords, whilst the rest remained under state control (Najmabadi, 1987: 200).

Gradually, the Islamists were able to push aside their competitors and ensured that the role of an Ayatollah as the Supreme Leader was written into the Constitution. The main structures of the state remained the same as Khomeini took over the authority of its main institutions, in order to supervise policy implementation and mediate between executive, legislative, and judiciary sectors. He also had the power to grant reprieves, dismiss the president, and vet candidates for that office. Furthermore, he was appointed Commander in Chief, who could declare war and appoint army leaders. Significantly, he was granted the authority to appoint the top positions beyond the formal structure of the state, including the director of the radio and television networks, supervisors of the imam jumeah office (the Friday prayer organisation), and the heads of powerful foundations. This was not a medieval state with 7th century institutions; it did not change the existing capitalist relations. The new state gave new names to the Pahlavi state foundations, such as the huge state-run industrial and charity organisation, renaming it the Foundation of the Oppressed, Bonyad-e Mostazafan. This was another populist twist to win the support of the poor.

The new Constitution created two other major institutions within the state. One is the Assembly of Experts, Majles-e Khobregan or Majles-e Khebregan-e Rahbari, which has 86 members and is responsible for electing and removing the Supreme Leader, in addition to supervising his activities. The members of the assembly are elected by direct public vote every eight years and the assem-

²⁴ Velayat-e Faqih or Guardianship of the Jurist, a claim in Shia Islam that gives faqih, a clerical jurist, custodianship and authority to rule the believers in the absence of the twelfth Imam, until he returns from occultation.

bly only meets every six months. It is debatable whether the assembly has the power to remove The Supreme Leader, because of his wide-ranging powers as detailed above. Importantly, The Supreme Leader appoints the chief judge, the chief prosecutor, special tribunals and, with the help of the chief judge, the 12 jurists of the Guardian Council – the powerful body that decides both what bills may become law and who may run for president or parliament. The second most important institution is the Guardian Council, *Shora-ye Negahban-e Qanun-e Assassi*, made up of 12 experts, 6 of whom are selected by The Supreme Leader, and the other 6 are to be elected by the Parliament, the *Majlis*. They are responsible for interpreting the Constitution, supervising elections, and approving who may or may not stand as a candidate in presidential and parliamentary elections, as well as elections for the Assembly of Experts.

Theocracy, as practised in Iran, is therefore not a medieval form of state; rather, it has been a case of hybridisation. It contains the functions of the modern state and its institutions, but it also includes Islamic elements to ensure security and longevity for the role of the religious authority at the heart of the regime.

Economically, the capitalist relations of production remained largely intact after 1979, as a large proportion of capital came under the auspices of the state and its new institutions. The oil industry remained crucial for the state, which continued to reduce its dependence on other internal sources of revenues and subsequently, on internal social classes. The new state used the oil income to support its social base: ex-landlords, rich merchants, industrialists and religious, military and state elites. These groups have a common interest to support the state as long as their own benefits are protected. The IRGC, which is a major supporter of the rentier state, is especially important in this regard. With the huge oil income at its disposal, the state is able to increase its spending on arms to combat both internal political opposition and any external challenge that may arise. Inflated salaries and social positions have been given to individuals in order to become part of a support base for the state. The state controls 50 percent of the economy and oil exports represent over 80 percent of foreign exchange, making up a massive 60 percent of government revenue in 2010. The state's foundations constitute over 30 percent of the government's expenditure.²⁵ The *Bonyad-e Mostazafin* (The Foundation of the Oppressed) provides finance to over 100 religious foundations, which are given tax exemptions and government subsidies. They receive special access to credit and foreign exchange, and are protected from private sector competition. They play a huge role in trade, with claims that the *Bonyads* account for 33 percent – 40 percent of Iran's total GDP – and employ nearly 5 million people. These figures can only be estimates, because the foundations never publish accounts and report only to The Supreme Leader, Ali Khamenei, who personally appoints their

25 See Morady, F. (2010) and Abrahamian, E., *History of Modern Iran*, 2008:178 and CBI, 2010.

heads. These foundations are linked with the Bazaar merchants, who make their money in import-export trade, through the so-called Islamic Coalition Council led by Habibollah Asgar-Oladi, a business partner of Khamenei. Furthermore, the arms trade, worth some \$4.5bn a year, is almost completely controlled by the 'Office of the Leader,' Beyt-e Rahbari, in that it distributes contracts to those whom it is closest to, which in this case would be the IRGC (Morady, 2010).

The Supreme Leader gains religious legitimacy from some clerics in Qom. He also enjoys support from his clients in these organisations, which themselves are backed by oil money. Since Ahmadinejad's election in 2004, Bonyads and their business partners represent a political constituency, and have been able to build support for The Supreme Leader and Ahmadinejad amongst some of the poor and lower classes.²⁶ These groups have a common interest to support the state and will continue to give allegiance to Khamenei as long as their own benefits are protected. In return, Ahmadinejad has promoted his colleagues from the IRGC, Basij and security services to top positions in the state. In fact, the IRGC is now challenging business tycoons such as Rafsanjani and his allies; it is no accident when Ahmadinejad attacks Rafsanjani and his family, but rather a planned and calculated strategy: in the name of the poor, but in effect to line the pockets of his supporters.

The moderate, or pragmatic right led by Rafsanjani and Khatami represent big business interests, which have benefited tremendously under their consecutive presidencies between 1989-2005. The current conflict between them and the Khamenei-Ahmadinejad alliance, which has been exacerbated since the June 2009 presidential elections, is mainly due to the removal of the old technocrats, who supported Rafsanjani, from major projects.

The Islamic Republic has continued with the process of state-led authoritarian modernisation under Ahmadinejad, but this has neither been a smooth process nor one without contradictions, as demonstrated by the recent social uprisings. The Green Movement²⁷ or Jonbesh-e Sabz, is a coalition of forces led by Karoubi and Mousavi during and after the 2009 presidential elections. It consists of different interest groups from different social backgrounds, the modern middle class and a section of the working class with varying ideals and aspirations. The core leadership includes reformists, clergy and academics who claim to be championing a non-violent civil rights movement and repeatedly emphasising that it is not a revolutionary movement. They are still committed to Islam and respect Ayatollah Khomeini as the founder of the Islamic Republic and advocator of theocracy.²⁸ They believe the democratic process is only possible through the Islamic Republic and its Constitution within the framework of capitalism, not through medieval Islam.

26 See his speeches during and after the election on his web site, <http://www.mardomyar.com/indexnew.aspx>

27 For Green Movement see <http://www.rahesabz.net/>

28 See Dabashi, H. (2009), 172 Iran's Younger, Smarter Revolution in Daily Beast Coverage, <http://www.thedailybeast.com/tag/hamid+dabashi+green+movement/?cid=bsa:related10>.

State and Society, Development and Islamism in Turkey

The Turkish state began to adopt a more friendly approach towards religious, and especially, Islamic activities when the Democrat Party²⁹ (DP, Demokrat Parti) became the first centre right party to take power in 1983, replacing the Republican People's Party (RPP, Cumhuriyet Halk Partisi). This change of attitude towards religious apparatuses put Islamic movements in a better position, fortified and cemented the revival of Islam, paving the way for the re-Islamisation of society and the politicization of Islam. Other post-Republican Islamic groups, such as Nurcus and the Nakşibendi Sect³⁰ were incorporated via the state mechanism for the first time under the Democrat Party (DP) regime in the 1950s (Sakalioğlu, 2003:197-198).

By the end of the 1960s, the Islamist movement in Turkey matured enough to be organized and represent the interests of certain sections and classes of society, which had not benefited enough from Turkey's economic growth. Just before initiating this religio-political movement under the banner of the National Vision, Necmettin Erbakan was forced to resign from the presidency of the Turkish Union of the Chambers of Commerce and Industry for his advocacy of provincial small and medium business interests in 1968. Furthermore, his parliamentary candidacy as a member of the Justice Party (JP, Adalet Partisi) was rejected in 1969. Backed by the Nakşibendi order,³¹ Erbakan managed to enter Parliament on an independent ticket from the Konya district. In those days, Erbakan was well known for accusing the government of favouritism towards 'big city merchants.' He declared that Anatolian tradesmen, collectively referred to as the 'stepchild' of the economic system, were receiving only a small portion of import quotas and trade credits. He openly stated that the 'comprador mason,' major merchants and industrialists, were controlling the business organizations to the disadvantage of provincial merchants.

In the beginning of 1970, Mehmet Zahit Kotku, who was the leader of the Nakşibendi order, played a crucial role in the establishment of the first Islamist party: the National Order Party (NOP, Milli Nizam Partisi), which was established by Necmettin Erbakan. Less than two years later, the party was banned after the military coup of 1971 and re-established with a new name: the National Salvation Party³² (NSP, Milli Selamet Partisi). This party notably served as the

29 Democrat Party was a new centre right party claiming to represent the periphery against the secular bureaucratic intelligentsia. The DP came to power in 1950 after the one party regime s end. DP stayed in power until it was overthrown by military coup on 27 May 1960.

30 It is one of the major laws of spiritual orders of Sufi Islam. It is considered to be a Potent order. It was founded in Central Asia and the lineage of Khalidiya-Naqshbandiyya is common in Turkey. It believes in quiet responsiveness to politics and local cultural environment and its values while protecting the main traditions (Nagendra, 2002:128).

31 For a presentation of the relation of the Islamic movement and tarikats to the political system and parties with reference to socio-economic framework, see M Hakan Yavuz, *Islamic Political Identity in Turkey* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2003), particularly chapters 3, 4, 6, 7, 8.

32 In the secular social climate, the NSP had no real chance against the moderate conservative discourse of the Justice Party (JP, Adalet Partisi) The NSP received 11.8 % of the votes in 1973 and 8.6 % in 1977.

predecessor to the JDP. The establishment of the NSP was the first major step towards the institutionalization and politicization of anti-imperialist, populist, and pro-Islamic discourse, along with its strong emphasis on the equal distribution of wealth. Upon its creation, Serdar Şen noted that the need for organizing a political party is dependent upon class conflicts more than cultural conflicts. This politicised small provincial capitalists from Islamist-traditionalist lifestyle, who were able to organize other social strata from the same cultural background, by means of a cultural and political discourse articulated in religious terms (Şen, 1995:14, 17-20).

The year 1980 became a turning point for the transformation of Turkish politics, in tandem with the socio-economic changes taking place in Turkey. On 12 September 1980, the military took over, blaming the 'irresponsibility' of the two major political parties, the RPP and the JP, for political instability. The military enjoyed support from the masses, tired of destructive violence in the streets. This major move cleared the road for a new economic model of accumulation in accordance with globalization, which significantly changed the country's future. The military took measures to prevent the politicization of unions and associations, silenced all sorts of opposition, and created a new anti-democratic constitution. They shut down all political parties. Only three new parties were allowed to compete for the 1983 parliamentary elections in a highly controlled environment. The party that received the highest number of votes throughout the 1980s was the newly founded Motherland Party (MP, Anavatan Partisi). It was supported by a combination of nationalist, Islamist, and liberal constituents, in addition to members of a new waged middle class in large cities, which emerged as a result of the opportunities created by the new economic model and Turkey's integration into the global economy.

The NSP was active and popular until it was banned, along with all other parties, in the military coup of 12 September 1980. Subsequently, the Welfare Party³³ (WP, Refah Partisi), emerged as a successor to the NSP. It was established in 1983, again under the leadership of Necmettin Erbakan. This trend of shutting down the party and its re-establishment under a new name continued: the Constitutional Court closed down the WP in 1998; it was followed by the Virtue Party (VP) (1997-2001); the Felicity Party (FP) (2001-present); and the

33 The WP was founded in 1983 and got the chance to compete for general elections in 1987. The WP received 7.2 % of the valid votes in 1987, which was not enough to win a seat in the Parliament, showing that it did not make any significant progress in its first years. In the 1995 general elections, the WP received 21.4 % of the votes, bringing the highest number of seats in parliament and came to power in alliance with the center-right True Path Party *Doru Yol Partisi* in 1996. On 28 February 1997, the welfare-led government received an ultimatum from the military to take relevant action against the Islamic peril, eventually culminating in the disbandment of the government. The effects of the anti-Islamic campaign was seen in the results of April 1999 general elections in which the votes of the Virtue Party (VP) *Fazilet Partisi*, a party that was founded to replace the closed-down WP, fell to 15.4 %. One of the significant aspects of the WP's success was to bring the votes of the urban masses to the party. Urban voters of the Party came from small-scale retailers and artisans, new immigrants with low income and no social security, and especially the people living in *gecekondu* neighborhoods, all were growing in number because of the structural transformation of society. (Gülalp, 1999)

Justice and Development Party³⁴ (JDP) (2001-present) (Karasipahi, 2009:94-95).

As Haldun Gülalp rightly emphasizes, the WP's success cannot be explained solely by referring to the recent immigrants' response to anomie, which saw them clinging to their traditional belief systems. Neither can it be explained by claiming that Islam has been "filling the void created by the collapse of statism and the ensuing crisis of modernist ideologies that were based on it, such as nationalism and socialism," by presenting an alternative form of community and giving a cultural response to the identity question (Gülalp, 1999:34-35).³⁵ The WP approached these people deprived of the benefits associated with welfare state politics amid its globalization process by employing a just and egalitarian Islamic discourse, containing a core morality of cooperation and philanthropy (Gülalp, 2001: 434).

The rapid growth of Islamism in Turkey was not only because of neo-liberal economic policies of the 1980s. Şen (2010) describes the relationship between capitalism and the revival of Islam as due to the close ties of the main capitalist group with Islamists such as Turgut Özal and Tayyip Erdoğan who promoted Islamic financial institutions.³⁶ This led to the transformation of members of this group from the ranks of traditional provincial petty bourgeoisie into medium and large-size entrepreneurs. In the 1990s, companies united with Islamists which grew rapidly into big capitals by establishing joint ventures to tap savings of thousands of people mostly among the Turkish migrant workers in Germany and France. Also, after 1994 municipality elections, elected mayors from MP, VP and WP such as JDP after 2003 have given companies affiliated with Islamist groups preferential treatment in receiving municipal contracts. Especially during the Wealth Party-led coalition and JDP government from 1996 to the present this group were in receipt of important credits from the government.

34 In the general elections in 2002, the Islamic-oriented JDP won 34.4 percent of the votes (363 of the 550 seats in the National Assembly) and came to power on its own. Its victory was superficially interpreted as a mere reaction to the existing political structure in Turkey and further success was generally not anticipated. In fact, though the JDP increased its voting support two years later in the municipal elections and much more importantly, in the pre-term general elections of 22 July 2007, the JDP won an unprecedented 46.52 percent out of the 34,828,274 valid votes and because of such a high percentage this election was described as the most important one by many in last three decades. For the 22 July 2007 election results, see <http://www.ysk.gov.tr/ysk/index.html>

35 Gülalp defines Turkey's political Islam as a cultural project which attempted to mobilize people by addressing their class interests. He describes the decline of nation-states and the welfare state, a need for alternative forms of community emerged: sub-national ones (ethnic or tribal) and supra-national ones (religious or civilizational). Thus, he describes the rise of political Islam in Turkey as the revival of an identity question in the process of globalization and the transition to post-modernity. Putting his explanation in postmodern terms, Gülalp counts middle class professionals (university students, intellectuals) among the class bases of political Islam in Turkey, those who revealed an Islamist challenge to Kemalism as a project of modernization, pointing to the proliferation of Islamist publications during the 1990s as evidence. (Gülalp, 2001:442-444).

36 Islamic banks have been formally integrated into the Turkish banking system receiving legal guarantee in 2001 by the efforts of the IMF and the World Bank's financial reform program. Also increasing domestically owned Islamic banks have rapidly enlarged their market share, the number of branches, and employees as well as their sources and entrepreneurship

After the establishment of the JDP, R. Tayyip Erdogan and the other leaders emphasised their pro-European pro-US credentials. They continued to have the support of the traditional middle class, religious intellectuals and the state elite. Their neo-liberal export-oriented programme became a popular policy to promote development in Turkey.

Continued enlargement of the religious scope of Islam after 2001 followed the establishment of the JDP who were very influential in its revival in Turkey. Nevertheless in accordance with one of the main articles of the constitutional law the Turkish state is a secular state and has to be protected as such, but at the same time the Presidency of Religious Affairs of the Republic of Turkey (Diyanet) is under the management of state. As are divinity faculties (ilahiyat), schools for the training of preachers and prayer leaders (Imam-Hatip) and religious lessons³⁷ which are obligatory in primary and high schools. The number of Qur'anic study courses has increased since the 1980s (Yavuz, 2003:60-61). In this sense it is possible to describe religious services as 'public services', funded and administered by the state. For example, the number of Imam-Hatip students has jumped from 64,532 in 2003 to 198,235 in 2010³⁸. There is also a constant growth of financial and political power of the Presidency of Religious Affairs of the Republic of Turkey (Diyanet). The Diyanet budgets under the management of JDP government has similarly grown, from TL 773 billion in 2003 to TL 2,653 billion in 2010³⁹ (Şen, 2010:68).

Aware of the increasing tensions between the Islamists, and the liberal and conservative factions in the party, the JDP leader, Erdogan immediately assured the army that their interests would not be threatened and they would even remove the radical elements of Islamism from the party. Rather, the JDP would continue with promoting neo-liberal export-oriented policy. While the capitalist, pro-market, section of the Turkish ruling elites were happy with this programme so were sections of the working class as Erdogan used his working class background to gain their support. The urban population now stood at 65 percent, those who had moved to the city to find jobs and improve their standard of living. As a result, the JDP won 34 percent of the vote in the general election of November 2002, which gave them 60 percent of the parliamentary seats. JDP leaders such as Erdogan, and Abdullah Gul, the current Prime Minister and President respectively, and Bulent Arinc, Vice Prime Minister are all now pro-globalization, free market neo-liberal in their economic approach and support Turkey's bid for membership of the EU (Kuru, 2007: 147).

The JDP facilitated the emergence of a new pro-Islamic bourgeoisie sometimes referred to as "Anatolian Tigers" representing business organizations such as MUSIAD, the formation a group of people sometimes referred to as Anato-

37 The name of the lesson is usually religion and ethics and mostly cover rules and information about only Sunni Islam

38 http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2009_2010.pdf

39 http://www.diyaret.gov.tr/turkish/tanitim/istatistiksel_tablolar/6_butce/2010_yili_butce_odenegi.xls

lian capital, encouraging small and medium scale enterprises.⁴⁰ They claim to have 4,700 members and contribute 15 percent to Turkey's GDP. With government support these businessmen adopted new technologies and searched for new export markets, opening the Turkish economy up to the global world. They now have thirty branches in Turkey mostly concentrated in the cities of Kayseri, Konya, and Gaziantep. They are involved in the production of low technology and labour intensive industries such as textiles, clothing, food processing, furniture, and chemicals. MUSIAD has become a very important economic and political platform for small and medium-scale Islamist businesses against TUSIAD (Turkish Industrialists' and Businessmen's Association) which represents secular big business groups and Turkish secularism. Consequently, MUSIAD has close political ties with Turkish Islamic political parties; for instance, in the 2002 general election some of their members became JDP Ministers of Parliament. The relationship between the private sector and the state has become a fusion of both Islam and neoliberalism.

Economical and cultural Islamic identity' has gained a corporate identity in MUSIAD; while Islam 'modernised' utilizing capitalistic 'opportunities', capitalism has enhanced its existence and appliance through and by use of Islamic culture. Islam, in the persona of MUSIAD, interpreted its dealings with capitalism and international capital as 'factual reality' and deemed accordance with 'Globalisation' inevitable. Even though those in MUSIAD depicted their business outlook as 'an economical model with moral identity and ethical codes', they have acted as 'blatant capitalists' and by founding a 'strategic link' between 'traditional moral values and the free market' evaluated economical expansion and progress as 'an opportunity created by globalisation (Şen, 2010:74).

The 2001 economic crisis dictated radical economic and political reforms in Turkey which were forced on them by the IMF and World Bank. Consequently, the JDP government has pursued a neo-liberal agenda to fulfil their economic and political objectives including "privatization programme, fiscal discipline, tight monetary policies, maintenance of economic and political stability, a reform of the social security system, health and education, as well as social aid and rural development projects."⁴¹ The JDP has also introduced a number of reforms to democratize the political structure – popularly known as the 'Democratic Opening' that aims to tackle the burning problems of the excluded groups in Turkey, such as Kurds, Alevis, Romani and other religious and ethnic groups. Democratic Opening is expanding cultural rights for Kurdish people by easing the restrictions on private Kurdish-language TV channels, allowing towns and villages to use their original Kurdish names, as well as al-

40 See Demir et al (2004) 'Anatolian Tigers or Islamic Capital: Prospects and Challenges', Middle Eastern Studies, 40: 6, 166-188, http://pdfserve.informaworld.com/381861_751318976_714004521.pdf p170

41 See Acar M, (2009), Towards A Synthesis of Islam and The Market economy? The justice and Development Party's Second Economic reforms in Turkey <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/122420833/PDFSTART> p18

lowing the teaching of Kurdish languages in universities. Moreover, the JDP provides the legal and political environment for addressing Alevi demands and addressing their concerns. This has added to the popularity of the organisation and their consequent second term in office in 2007.

Turkey has achieved a sustained growth rate since 2002. Economic growth in 2007 reached 4.5 percent and the cumulative growth was 4 percent in the period between 2002-2007. Similarly the inflation rate since 2004 has been below 10 percent.⁴² The middle class has mainly benefited from these changes in the economy. The JDP has been insistent on the privatization of public services and enterprises. Total income from privatization implementations and sales was only USD 7.517 billion between 1985-2002, but this has increased to \$34.345 billion between 2003-2010.⁴³

Conclusion

The experiences of Iran and Turkey since 1979 demonstrate that neither of these countries has in any shape or form returned to some kind of medieval Islam, or reconstruction of 7th century Arabia. Islamists are faced with either challenging the existing states or participating in the existing society and economy thus making compromises with capitalism, and providing an ideological legitimacy in continuing with oppression and exploitation. This process inevitably leads to splits between moderate and radicals, as can clearly be seen in Iran and Turkey at the present time.

Capitalist development and liberalism can create the conditions for Islam to express itself, sometimes in a revolutionary form, as in Iran in 1979, or participating in the election process alongside the capitalist class, in the case of Turkey in recent years. Capitalism and Islamism are not autonomous from each other. Indeed in the case of Turkey, the WP or JDP have often attacked the trade union movement and organised workers through privatising local services, forcing unpaid overtime, threatening and changing job descriptions and so on.

The development of capitalism forces Islamist leaders into ideological contortions, attacking westernisation but operating within capitalism. Thus Islamists have found it very difficult to impose their conservative ideology throughout the wider society when increasing numbers of students entering higher education are both male and female. Despite religious pressure portraying women as mothers and wives many continue to study, taking professional positions such as lecturers and doctors. In the case of Iran, the theocracy has had to change its policy on birth control, with 23% of women using contraceptives.⁴⁴ This does not make the regime progressive as many women are denied equal rights with

42 See <http://www.turkischeconomy.org.uk/economy/output.htm>

43 http://www.oib.gov.tr/turkiyede_ozellestirme2.zip

44 V. Moghadam, *Women, Work and Ideology in the Islamic Republic*, *International Journal of Middle East Studies*, 1988, p.227

men when it comes to divorce and family law. The state uses repressive measures to force young men and especially women to adhere to the so called 'Islamic dress code.'

Indeed the sections of the petty bourgeoisie who are now the backbone of the IRGC are more keen to send their sons and daughters to university in order to get employment and meet their economic aspirations in the modern world. In fact the whole project of Islamism in Iran, continuing from before the revolution, rests on the foundations of the state and its modern institutions with oil as a pivotal sector of the economy. In Turkey, the Islamists have been at the forefront of neo-liberalism, encouraging free-market and openness of their economy. Both in Iran and Turkey the social base of the Islamists, the traditional middle class, have benefited from this process.

Those who are managing the Iranian and Turkish states are aware of the reality as they have to deal daily with the economic, political and social issues such as the role of women in the workforce. Islamists cannot take an agnostic attitude towards the economy just in the same way as they have to respond to social development given that the young are influenced by the modern world and represented over 60% of the population. Finally, Islam and Islamism can not be characterised as simply 'progressive' because of its anti-imperialist approach or 'fascist' because it attacks the working class. Any analysis must consider Islamism as the product of a deep social economic and political crisis in the international system with Islam able to fill the vacuum where secular organisations have failed.

References

- Abrahamian, E. (1982) • *Iran Between Two Revolutions*, New Jersey, Princeton University Press
- Abrahamian, E. (1989) • *The Iranian Mojahedin*, New Haven, Yale University Press
- Abrahamian, E. (1993) • *Khomeinism*, Cambridge. Cambridge University
- Abrahamian, E. (2008) • *A History of Modern Iran*, Cambridge, Cambridge University Press
- Akhavi, S. (1983) • 'The Ideology and Praxis of Shi'ism in the Iranian Revolution', in *Comparative Studies in Society and History*, 25: 2 (April), 195-211.
- Akram, E. (2009) • "The Muslim World and Globalization: Modernity and the Roots of Conflict", In Lumbard, J. (2009) (Editor) *Islam, Fundamentalism, and the Betrayals of Tradition*, Indiana, World Wisdom.
- Alavi, N. (2005) • *We Are Iran: The Persian Blogs*, New York, Soft Skull Press
- Anderson. B. (1986) • *Imagined Communities*, London, Verso
- Arjomand, S. (1981) • "Shia Islam and the Revolution in Iran", in *Government and Opposition*, Vol.16, no.3

- Arjomand, S. (1986) • "Iran's Islamic Revolution in Comparative Perspective", in *World Politics* 38, no. 3 (April): 383-413.
- Arjomand, S. (1989) • *The Turban for the Crown, the Islamic Revolution in Iran*, Oxford, Oxford University Press
- Arjomand, S. (ed). (1984) • *From Nationalism to Revolutionary Islam*, New York, Suny Press
- Atasoy, Y. (2009) • *Islam's Marriage with Neoliberalism: State Transformation in Turkey*, Palgrave Macmillan, London.
- Bayat, A. (1987) • *Workers and Revolution in Iran*, London, Zed Press
- Bayat, A. (1994) • "Squatters and the State: Back Street Politics in the Islamic Republic" in *Middle East Report*, No. 191, Iran's Revolutionary Impasse. (Nov. - Dec., 1994), pp. 10-14
- Bayild, J. And Smith, S. (2001) • *The Globalization of World Politics an Introduction to International Relations*, Oxford, Oxford University Press.
- Binder, L. (1988) • *Islamic Liberalism: A Critique of Development Ideologies*, Chicago, University of Chicago Press
- Bromley, S. (1994) • *Rethinking Middle East Politics: State Formation and Development*, London, Polity.
- Cagaptay, S. (2010) • "What's Really Behind Turkey's Coup Arrests?" in *Foreign Policy*, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/02/25/whats_really_behind_turkeys_coup_arrests
- Carvalho, J. P. (2009) • "A Theory of the Islamic Revival", *Economics Series Working Papers*, No 424 University of Oxford Department of Economics.
- Castells, M. (1997) • *The Power of Identity*, Oxford, Blackwell.
- Chubin, S. and Tripp, C. (1988) • *Iran and Iraq at War*, London, I.B. Taurus & Co.
- Crystal, J. (1995) • *Oil and Politics in the Gulf*, Cambridge, Cambridge University Press
- Dabashi, H. (2007) • *Iran: A People Interrupted*, New York, The New Press.
- DeFronzo, J. (1991) • *Revolution & Revolutionary Movements*, New York, Westview Press.
- Ehteshami, A. & Zweiri, M. (2007) • *Iran and the Rise of Its Neoconservatives: The Politics of Tehran's Silent Revolution*, London, I B Tauris
- Eligur, B. (2010) • *The Mobilization of Political Islam in Turkey*, Cambridge, Cambridge University Press
- Fischer, M. J. (2003) • *Iran: From Religious Dispute to Revolution*, University of Madison, Wisconsin Press
- Fukuyama, F (1992) • *The End of History and the Last Man* , New York: Free Press.
- Gülalp, H. (2001) • "Globalization and Political Islam: The Social Bases of Turkey's Welfare Party", *International Journal of Middle East Studies* Vol. 33, No.3, 433-448.
- Gülalp, H. • "Political Islam in Turkey: The Rise and Fall of the Refah Party", *The Muslim World*, Vol. LXXXIX, no:1, January 1999, pp. 22-41.

- Gulay, E. (2007) • “The Gulen Phenomenon: A Neo-Sufi Challenge to Turkey’s Rival Elite?” in *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, Vol. 16, No. 1, 37–61.
- Gümüüşcü, Ş. (2010) • “Class, Status and Party: The Changing Face of Political Islam in Turkey and Egypt”, *Comparative Political Studies*, Vol:43, No:7, February, 835-861.
- Hegland, M. (1983) • “Two Images of Hussain: Accommodation and Revolution in an Iranian Village”, in *Religion and Politics in Iran: Shi’ism from Quietism to Revolution*, ed. Keddie, N, New Haven, Yale University Press
- Henry, C. & Springborg, R. (2001) • *Globalization and the Politics of Development in the Middle East*, Cambridge, Cambridge University Press
- Hoogvelt A. (1997) • *Globalization and the Postcolonial World*, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Huntington, Samuel P. and Nelson - J. M. (1976) • *No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries*, England: Harvard University Press.
- Karasipahioğlu, S. (2009) • “Comparing Islamic Resurgence Movements in Turkey and Iran”, *Middle East Journal*, Vol.63, Winter 2009, 87-107.
- Kasravi, A. (2006) • *History of the Iranian Constitutional Revolution: Tārikh-e Mashrute-ye Iran*, Volume I, tr. Siegel, E., California, Mazda Publications.
- Keddie, N. (2006) • *Modern Iran: Roots and Results of Revolution*, New Haven, Yale University Press
- Khomeini, R. (1981) • *Islam and Revolution*, Berkeley, Mizan Press
- Khomeini, R. (1986) • *Rahnomoud Hai-e Eqhtesadi (Guidance to Economy)*, tr. Kabir, A., in Two Vols, Amir Kabir Publication, Tehran,
- Kiely, R. (2006) • *The New Political Economy of Development: Globalization, Imperialism, Hegemony*, Basingstoke, Palgrave
- Kienan, V. (1989) • *The Lords of Human Kind: Black Man, Yellow Man, and White Man in an Age of Empire*, London, Ebury Press
- Kuru, A. (2005) • “Globalization and Diversification of Islamic Movements: Three Turkish Cases”, *Political Science Quarterly*, Vol. 120 No: 2.
- Kuru, A. (2007) • *Changing Perspective on Islamism and Secularism in Turkey: The Gulen Movement and The AK Party* en.fgulen.com/conference-papers/contributions-of-the-gulen-movement/2449-changingperspectives-on-islam-and-secularism-in-turkey-the-ak-party-and-the-gulen-movement.html)
- Kurzman, C. (2000) • “Bin Laden and Other Thoroughly Modern Muslims”, in Lechner, F and Boli, J. (2000) • (Editors), *The Globalization Reader*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd
- Laffin, J. (1979) • *Dagger of Islam*, London, Sphere
- Lane, J. (2006) • *Globalization and Politics: Promises and Dangers*, Hampshire: Ashgate Publishers.
- Lawrence, B. (1989) • *Defenders of God: the Fundamentalism Revolt against the Modern Age*, San Francisco: Harper & Row Press.

- Lechner, F. (2000) • “Global Fundamentalism”, In Lechner, F and Boli, J. (2000) (Editors) *The Globalization Reader*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Lewis, A. (2001) • *What Went Wrong? Western Impact and Middle East Response*, Oxford, Oxford University Press
- Lewis, B. (1952) • “Islamic Revival in TurkeyAuthor”, *International Affairs*, Vol. 28, No. 1, 38-48.
- Lewis, B. (2003) • *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Lubeck, Paul M. (2001) • “Anatomies of Islamic Movements under Globalization”, in Cohen, R and Rai, S. (eds.) in *Global Social Movements*, London: Routledge.
- Lumbard, J. (2009) • “The Decline of Knowledge and the Rise of Ideology in the Modern Islamic World”, in Lumbard, J. (2009) (Editor) *Islam, Fundamentalism, and the Betrayals of Tradition*, Indiana: World Wisdom, Inc.
- Maigre, M. (2007) • *The Influence of the Gülen Movement in the Emergence of a Turkish Cultural Third Way*, <http://www.gulenmovement.info/userfiles/file/Bios/Biopercent20-percent20Maigre,percent20ME.pdf>
- Martin, V. (1989) • *Islam and Modernism: The Iranian Revolution of 1906*, London, I.B. Taurus & Co.
- Mather, Y. (2009) • “The Latest Economic Crisis in Iran and the Continued Threat of War”, in *Critique*, Vol 37, No 1, February, 67-79.
- Moaddel, M. (1993) • *Class, Politics and Ideology in the Iranian Revolution*, Cambridge, Columbia University Press
- Momen, M. (1987) • *An Introduction to Shi’i Islam: History and Doctrines of Twelver Shi’ism*, New Haven, Yale University Press.
- Morady, F. (1994) • *Continuity and Change: Study of Shia Islam and Modernisation in Iran*, Leeds University, Unpublished PhD
- Morady, F. (1996) • “Oil, the State and Industrial Development in Post Revolutionary Iran” in *Amsterdam Middle East Paper*, Amsterdam, Amsterdam International Studies
- Morady, F. (2005) • *Oil, State and Development in Iran*, Unpublished paper
- Muslim, M. (2002) • *Factional Politics in Post-Khomeini Iran*, New York, Syracuse University Press
- Nelson, C. (2009) • *Fethullah Gulen: A Vision of Transcendent Education*, in <http://www.fethullahgulen.org/conference-papers/the-fethullah-gulenmovement-i/2133-fethullah-gulen-a-vision-of-transcendent-education.html>.
- Nikzad, S. (2010) • *Jonbesh-e kargari, mobarezeye madani dar zire khatte faqr* (Workers movement, a syndicate under the poverty line) . BBC Persian, [Online] 17 March. Available at: http://www.bbc.co.uk/persian/iran/2010/03/100317_115_labour_rw.shtml
- Owen, R. (2004) • *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, Oxford, Routledge
- Parsa, M. (1989) • *Social Origins of the Iranian Revolution*, Oxford, Rutgers University Press
- Rakel, P.E. (2009) • *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, Herndon, Brill Press.

- Randall, V. and Theobald, R. (1998) • *Political Change and Underdevelopment: A Critical Introduction to Third World Politics*, Durham, Duke University Press
- Ray, D. (1998) • *Development Economics*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- Richards, A. and Waterbury, J. (2007) • *A Political Economy of the Middle East*, New York, Westview Press
- Rodinson, M. (1977) • *Islam and Capitalism*, London, Saqi Essentials
- Roy, O. (2002) • *The Failure of Political Islam*, London: Harvard University Press
- Roy, O. (2004) • *Globalised Islam: the Research for an Ummah*, London: C.Hurst & Co.
- Rubin, M. (2008) • *Turkey s Turning Point: Could There Be an Islamic Revolution in Turkey? in Middle East Forum*: <http://www.meforum.org/1882/turkeys-turning-point>
- Ruthven, M. (2004) • *Fundamentalism, the Search for Meaning*, Oxford University Press
- Sakallıoğlu, Ü. C (2003) • *Parameters and Strategies of Islam-State Interaction in Republican Turkey, Islam: Critical Concepts in Sociology*, (Ed. Bryan S. Turner), Vol.2, Routledge, London, 191-215.
- Schneider, N. (2007) • *Neoliberal Political Economy and the Religious Revival* , www.therowboat.com/papers/NeoliberalRevival.pdf
- Şen, M. (2010) • *Transformation of Turkish Ismalism and the Rise of the Justice and Development Party* , Turkish Studies, Vol:11, No:1, March, 59-84.
- Şen, S. (1995) • *Refah Partisi'nin Teori ve Pratiği: Refah Partisi, Adil Düzen ve Kapitalizm*, Sarmal Yayınevi, Ostanbul.
- Takeyh, R. (2007) • *Hidden Iran: Paradox and Power in the Islamic Republic*, New York, Henry Holt
- Taylor, P. J. (2000) • *Isolations of the World: Americanization, Modernization and Globalization*. In Hay, C. and Marsh, D. (eds) *Demystifying Globalization*. London: Palgrave Macmillan.
- Turner, B. (1984) • *Capitalism and Class in the Middle East: Theories of Social Change and Economic Development*, London, Heinemann
- Voll, J. O. (1994) • *Islam: Continuity and Change in the Modern World*, New York, Westview Press
- Voll, J. O. (2007) • *Asian Islam in the 21st Century*, Oxford, Oxford University Press
- Yavuz, M., H. (2003) • *Islamic Political Identity in Turkey*, Oxford University Press, Oxford.
- Zubaida, S. (1989) • *Islam, the People and the State: Political Ideas and Movements in the Middle East* 2nd ed, London: IB Taurus

11

Development of Islamic Banking in Turkey During Global Financial Crisis (2005-2010)

Hakan Kapucu¹

Abstract

Islamic banking is a form of modern banking based on Islamic legal concepts developed in the first centuries of Islam. The elementary concepts of modern Islamic banking date back to the mid 1940s. It is the conduct of banking based on Islamic principles. This paper gives the analysis for development of Islamic banking in Turkey. In handling period, depositors of Islamic banks invested their funds to the precious stones accounts so as to hedge risks during the Crisis. There was a significant increase in their share of funds in banking sector. And, Islamic banks in Turkey have preferred to fund abroad more because of decreasing loan volume in private sector in recent years. Finally, the share of housing and automobile loans extended by Islamic banks increased faster than commercial banks' share.

Keywords: Islamic banking, crisis, loans and funds.

Introduction

The beliefs of Islam encompass all aspects of a Muslim's life, determining their faith and the relationships between man and God, and between human beings. They also determine their moral and behavioral code, as well as giving the framework for their daily activities. Islamic Law² governs all economic and social activities and undertakings of Muslims. In this context, Islamic financial framework consists of the principles developed within its economic model.

This is why; Islamic banking that has fundamental role in Islamic financial system is the conduct of banking based on Islamic principles. It is a form of modern banking based on Islamic legal concepts developed in the first centuries of Islam. The elementary concepts of modern Islamic banking date back to the mid 1940s. Models for Islamic banking appeared in the mid-1950s, but

1 The Faculty of Administrative Sciences and Economics, Kocaeli University, Kocaeli / Turkey, kapucu@kocaeli.edu.tr

2 It revealed in and derived from the Qur'an and Sunnah that means the sayings and practices of Muslims' Prophet Muhammad.

comprehensive and detailed concepts for interest-free banking only appeared in the late 1960s. The political environments during that time almost all Muslim countries were hardly favorable for a change in the entire system of banking and finance. In fact the first experiment in Islamic banking was set up undercover in Mit Ghamr, Egypt in 1963 where the German Savings bank was modified to comply with Islamic principles. Later in 1974, the Islamic Development Bank (IDB) was established as a result of the second Islamic Conference of Foreign Ministers where they adopted a document on “Institution of an Islamic Bank, Economics and Islamic Doctrines”. Then followed by the establishment of the first Islamic commercial bank in 1975, which is Islamic Bank of Dubai. Beginning in 1974, several Islamic banks have been established (Marimuthu et. al., 2010:53).

Islamic banking is one of the fastest-growing sectors across the global banking industry. While estimates about the size of the industry differ, IMF puts the total assets of Islamic banking at \$250 billion, expected to reach USD 1 trillion by 2016. Of this, the GCC countries account for nearly 56% of the total Islamic banking assets, a majority of which in turn are accounted by the top-three Islamic banks alone (Al Rajhi bank, Kuwait Finance House and Dubai Islamic bank). Currently, there are more than 390 Islamic banks and institutions spread across 75 countries, which are expected to grow at over 10-15% during 2009. Notwithstanding the encouraging data, the fact is that the industry is too small compared to the size of its potential market. An estimated population of 1.6 billion Muslim across the world implies a huge untapped opportunity. Globally, Islamic banking assets have been growing at a faster pace than the overall banking system. The pace of growth has increased dramatically over the past decade driven by increased awareness and demand, as well as easier access to Islamic banking services. However, Islamic financial products remain a small part of the global banking sector. The industry’s promising benefits and returns have attracted the conventional banks that otherwise might never have considered offering such products. The “ethical banking” concept has helped generate interest in Islamic finance from both Muslims and non-Muslims (Blomqvist Bank, 2009:7).

On the other hand, Islamic banking is steadily moving into an increasing number of conventional financial systems. It is expanding not only in nations with majority Muslim populations, but also in other countries where Muslims are a minority, such as the United Kingdom or Japan. Similarly, countries like India, the Kyrgyz Republic, and Syria have recently granted, or are considering granting, licenses for Islamic banking activities (Solé, 2007:3). In Sudan and Iran, the entire banking system is also currently based on Islamic finance principles. Islamic banks are not only concentrated in the Middle East and Southeast Asia, but also present as niche players in Europe and the United States (Ainley et. al., 2007).

UK has emerged as the epicenter for Islamic-compliant finance outside the Muslim world. In the Islamic Bank of Britain, for instance, one in five applicants for some of the products is a non-Muslim. During 2004, when HSBC Group offered Islamic equivalent mortgages (more like leases), more than half the customers were non-Muslim. According to the bank officials, what drew these customers was the “competitive pricing” compared to that of traditional interest-based financing. The evolution started with a few banks from the Middle East and South-Eastern Asia offering simplistic and limited product offerings. The situation however has changed since 2000, with the offering of more competitive products and development of specific Islamic financial regulations enabled the dynamic growth of the industry. Today, more than 26 banks in the UK offer Islamic-compliant products. Financial institutions such as Citibank, Deutsche Bank and HSBC, which after several years of running Islamic windows in the Middle East have initiated the same in UK, are enhancing coverage by providing new and innovative products. The Islamic Bank of Britain is the first fully Islamic retail bank in a non-Islamic country. The British Financial Services Authority has authorized the first investment bank as well as the European Islamic Investment Bank. While the main products are current accounts and mortgages, the British government is planning to issue its first Sukuk³. The Netherlands is another country that is actively promoting Islamic finance. According to a study conducted in 2007 by the Dutch Central Bank and AFM, there is a huge potential for Islamic-compliant mortgages and other services. The authorities have started discussing the introduction of the necessary regulatory changes that would make Islamic banking possible and more efficient. With respect to North America, until the development of a full Islamic bank, some “alternative products and services” currently offered by a limited number of companies and finance houses are home, auto and business financing; car and equipment leasing; interest free deposits and mutual funds management. Dow Jones Equity indices created for benchmarking Islamic-compliance investments. Meanwhile, Canada is looking into the licensing of its first Islamic investment bank (Blominvest Bank, 2009:8).

The legislation for interest-free banking was enacted first in 1983 in Turkey. First interest-free bank was opened in 1985 under the name of ‘Private Finance House’. In 1999, preliminary arrangements about ‘Interest-Free Banks’ were put into force and thus it was brought into the scope of Banking Law. With adjustment in 2005, the title was changed into ‘Participation Banks’ from ‘Private Finance Houses and the insurance fund was handed over to The Savings Deposit Insurance Fund which has the task of administrating and representing the Fund was given to Central Bank of Republic of Turkey. Afterwards, the achievement of the thorough integration of the Special Finance Institutions into the Banking System under the title of ‘Participation Banks’ in 2006 removed the

3 Sukuk describes the issuance of Islamic securities.

disadvantage situation in the market. Today, there exist four Institutions that are called Interest-Free Banks in public and operate as Participation Banks as per the Banking Law. In this paper, Islamic banks were referred to Participation banks that operate in according to similar principles.

In recent years, Islamic banks are playing an increasingly significant role in their respective markets. To this end, they are rapidly gaining market shares in their domestic economies and their presence in highly sophisticated markets exemplifies the empirical success of the viability of eliminating fixed interest payments from financial transactions. Indeed, consolidation among banks, rising competition and continuous innovation to provide financial services, all contribute to a growing interest in a detailed critical evaluation of Islamic banks. Based on their charters, Islamic banks have the flexibility of becoming shareholders and creditors of firms, as well as the advantage of providing investment-banking services. A comprehensive evaluation of the performance of Islamic banks is, therefore, essential for managerial as well as regulatory purposes. From managerial perspective, interactions between different performance measures must be taken into consideration in order to maximize the value of the bank. While managers are keen to determine the outcomes of previous managerial decisions, bank regulators are concerned about the safety and soundness of the banking system and with preserving public confidence. Among other things, they monitor banks' performance to identify banks that are experiencing severe solvency problems. Depositors may also be interested in how well their banks are doing since they are not entitled to fixed returns and the nominal values of their deposits are not guaranteed. Without persistent and careful monitoring of performance, existing problems could remain unnoticed and eventually lead to the likelihood of failure of the financial system. In the light of these developments, it has become important to assess the strengths and vulnerabilities of Islamic banks, taking into consideration various internal (balance sheet and income statement) and external (economic and financial) characteristics. Analyzing these indicators are able to help to understand the current state of the Islamic banking industry (Bashir, 2003:31-32).

Reflecting the increased role of Islamic finance, the literature on Islamic banking has grown. A large part of the literature contains comparisons of the instruments used in Islamic and commercial banking, and discusses the regulatory and supervisory challenges related to Islamic banking. Sundararajan and Errico (2002) empirically tested Islamic banks' competitiveness and resilience to external shocks, with potential systemic consequences. They note that addressing the unique risks of Islamic banking requires adequate capital and reserves, appropriate pricing and control of risks, strong rules and practices for governance, disclosure, accounting, and auditing rules, and an infrastructure that facilitates liquidity management.

In the paper, conducting by Yodistira (2004) technical, pure technical, and

scale efficiency measures for Islamic banks' stability and efficiency are calculated by utilizing the non-parametric technique, Data Envelopment Analysis. According to study, the overall efficiency results suggest that inefficiency across 18 Islamic banks is small at just over 10 percent, which is considerable compared to many conventional counterparts. In addition, Islamic banks in the sample suffered from the global crisis in 1998-1999 but performed very well after the difficult periods. The findings indicate that there are diseconomies of scale for small-to-medium Islamic banks that suggests that mergers should be encouraged.

A study which is practiced in Malaysia argues that Islamic banking deviates from the profit/loss sharing paradigm, and discusses that it is not very different from conventional banking in practice. Furthermore, the paper suggests that the rapid growth in Islamic banking is largely driven by the Islamic resurgence worldwide rather than by the advantages of the profit/loss sharing paradigm and Islamic banks should be treated similarly to their western counterparts (Choong and Liu, 2007).

Čihák and Hesse (2008) examined if it would be possible to compare Islamic banks with cooperative banks, savings banks, or investment banks, or not. However, given the dominance of commercial banks in most financial systems in the world, commercial banks are a convenient comparator. In this study, an analysis was provided by using a methodology for describing the role of cooperative, savings, and commercial banks in financial stability in a range advanced economies and emerging markets.

Another paper which examines the performance of Islamic banks and conventional banks during the recent global crisis by looking at the impact of the crisis on profitability, credit and asset growth, and external ratings in a group of countries where the two types of banks have significant market share (Hasan and Dridi, 2010). The authors suggest that Islamic banks have been affected differently than conventional banks. Factors related to Islamic banks' business model helped limit the adverse impact on profitability in 2008, while weaknesses in risk management practices in some Islamic banks led to a larger decline in profitability in 2009 compared to conventional banks. Islamic banks' credit and asset growth performed better than did that of conventional banks in 2008-09, contributing to financial and economic stability. External rating agencies' reassessment of Islamic banks' risk was generally more favorable. This paper also looks at the actual performance of Islamic banks and conventional banks in countries where both have significant market shares, and addresses three broad questions: (i) have Islamic banks fared differently than conventional banks during the financial crisis?; (ii) if so, why?; and (iii) what challenges has the crisis highlighted as facing Islamic banks going forward? To answer the first question, the paper focuses on the performance of the two groups of banks at the country level to control for heterogeneity across countries, including with respect

to regulatory frameworks, macro shocks, and policy responses. To address the second question, the paper examines a set of bank-specific variables and macro variables to explain the performance of the banks included in the sample. To assess the impact of the crisis, the paper uses bank-level data covering 2007–10 for about 120 Islamic banks and conventional banks in eight countries—Bahrain (including offshore), Jordan, Kuwait, Malaysia, Qatar, Saudi Arabia, Turkey, and the UAE. These countries host most Islamic banks (more than 80 percent of the industry, excluding Iran) and have a large conventional banking sector. The key variables used to assess the impact are the changes in profitability, bank lending, bank assets, and external bank ratings (See, Hasan and Dridi, 2010).

In this paper, I proceed as follows: In section 2, I present the literature review. Section 3 reviews the data and a methodology that I use. Section 4 gives the analysis for development of Islamic banking in Turkey. Finally, section 5 concludes.

Literature Review

Islamic financial framework consists of the principles developed within its economic model. One of them is the fairness. This is reflected in the requirement that everyone involved in a transaction makes informed decisions and is not misled or cheated. On a macro-economic level, the Islamic model aims at social justice and the economic prosperity of the whole community. The second one is personal economic well-being which Islam encourages and promotes the right of individuals to pursue, but makes a clear distinction between what commercial activities are allowed and what are forbidden such as alcohol, pork related products, armaments, gambling and other socially detrimental activities. Another key Islamic ruling on economic activities of Muslims is the strict and explicit prohibition of Riba⁴. On the other hand, modern Islamic banking has developed mechanisms to allow interest income to be replaced with cash flows from productive sources, such as returns from wealth generating investment activities and operations including profits from trading in (real) assets and cash flows from the transfer of the right to use an asset (for example, rental income). The Islamic economic model is also based on a risk and profit-sharing (and loss-bearing) philosophy. So, in this respect, Islamic transactions are similar to, if not the same, equity-based transactions in rewarding performance. However, Islamic requirements go further to ensure that in distributing profits more emphasis is placed on reward for effort rather than reward for merely owning capital. One important principle is contractual certainty that is a pivotal role in Islamic financial system. Under Islamic Law of Contracts, uncertainties or ambiguities that can lead to disputes may render a contract void under Islamic

⁴ Riba is usually described as usury or interest.

Law (Ainley et. al., 2007:4-5).

So that Islamic bank is prohibited from taking and offering interest (riba). Islamic bank promote profit/loss sharing and excluding financing based on a fixed, pre-determined return. Profit/loss sharing is two or more parties pool their sources for investment and share the investment profit/loss (Choong and Liu, 2007). Profit/loss sharing is a contractual arrangement between two or more transacting parties, which allows investing in a project. In addition, Islamic Law also prohibits gharar, which can be interpreted to mean “contractual uncertainty and/or ambiguity,” and maisir⁵, which is gambling. In Islam, money has no own value and so that it is not possible to get more and more money via interest payment. Islam upholds contractual obligations and the disclosure of information as a sacred duty (Khir, Gupta, and Shanmugam, 2008).

Naturally, there are also some differences between Islamic and Conventional Banking. The key difference is Islamic bank’s functions and operating modes are based on Islamic rules. So all business activities of Islamic bank must be in compliance with Islam. The second characteristic that distinct Islamic banking from conventional banking is the nature of relationship between customer and the bank. In the case of Islamic banking, the relationship between Islamic bank and customers is investor and entrepreneur relationship. Islamic bank recognized customers as a partner rather than a borrower or debtor as practiced in conventional banking. Another one is because of the prohibition of Riba the bank earnings must be justified by the risk it shares with the customer in any transactions. In this response, conventional bank is interest base oriented. Conventional bank charges and receives fixed or floating interest rate for the financing and deposits. In addition, Islamic bank usually provides financing through equity participation. In this mode of financing, the bank and entrepreneur will provide capital jointly to carry out the business project. (Khir, Gupta, & Shanmugam, 2008).

Nevertheless, Islamic “loans” create borrower indebtedness from the purchase and resale contract of an (existing or future) asset in lieu of interest payments. The most prominent form of such a “debt-based” structural arrangement is the murabaha (“cost-plus sale”) contract⁶. Interest payments are implicit in an installment sale with instantaneous (or deferred) title transfer for the promised payment of an agreed sales price in the future. The purchase price of the underlying asset effectively limits the degree of debt creation. A murabaha contract either involves (i) the sale-repurchase agreement of a borrower-held asset (“negative short sale”) or (ii) the lender’s purchase of a tangible asset from a third party on behalf of the borrower (“back-to-back sale”). The resale price is based on original cost (i.e., purchase price) plus a pre-specified profit markup

⁵ Maisir is an ancient Arabian game of chance played with arrows without heads and feathering. It came to be identified with all types of hazard and gambling.

⁶ Murabaha means a sale on mutually agreed profit. In fact, it is a contract of sale in which the seller declares his/her cost and the profit.

imposed by the lender so that the borrower's repurchase of the asset amounts to a "loss-generating contract." Different installment rates and repayment and asset-delivery schedules create variations to the standard murabaha cost-plus sale (Jobst, 2007:5).

The permissibility of risky capital investment without explicit interest earning has spawned three basic forms of Islamic financing for both investment and trade: (i) synthetic loans (debt-based) through a sale repurchase agreement or back-to-back sale of borrower- or third party-held assets, (ii) lease contracts (asset-based) through a sale leaseback agreement (operating lease) or the lease of third-party acquired assets with a purchase obligation (financing lease), and (iii) profit-sharing contracts (equity-based) of future assets (Hesse et. al., 2008:177-178). Analogous to conventional operating and finance leases, leasing notes which are called *al-ijarah* (asset-based)⁷ provide credit in return for rental payments over the term of the temporary use of an (existing) asset, conditional on the future re-purchase of the assets by the borrower. The lease cash flow is the primary component of debt service. The lessor (i.e., financier) acquires the asset either from the borrower (operating lease or sale-leaseback / lease-buyback) or a third party at the request of the borrower (financing lease or lease-purchase) and leases it to the borrower (or a third party) for an agreed sum of rental payable in installments according to an agreed schedule. The legal title of the asset remains with the financier for the duration of the transaction. The financier bears all the costs associated with the ownership of the asset, whereas the costs from the use of the asset have to be defrayed by the lessee. If the leasing transaction is a financing lease (*ijarah wa iqtina*), such as an Islamic mortgage, the repayment through lease payments might also include a portion of the agreed resale price (in the form of a call option premium), which allows borrowers to gradually acquire total equity ownership for a pre-determined sales price. If the lessee does not exercise the call option at maturity, the lender disposes of it in order to realize the salvage value (put option) (Jobst, 2007:6).

There are also several features that could make Islamic banks less vulnerable to risk than conventional banks. For example, Islamic banks are able to pass through a negative shock on the asset side (e.g., a *Musharaka*⁸ loss) to the investment depositors (a *Mudaraba* arrangement). The risk-sharing arrangements on the deposit side provide another layer of protection to the bank, in addition to its book capital. Also, the need to provide stable and competitive return to investors, the shareholders responsibility for negligence or misconduct (operational risk), and the more difficult access to liquidity put pressures on Islamic banks to be more conservative (resulting in less moral hazard and risk taking). Furthermore, because investors (depositors) share in the risks (and

⁷ *Ijarah* is an arrangement under which the Islamic banks lease equipments, buildings or other facilities to a client, against an agreed rental.

⁸ *Musharaka* explains a relationship established under a contract by the mutual consent of the parties for sharing of profits and losses in the joint business.

typically do not have deposit insurance), they have more incentives to exercise tight oversight over bank management. Finally, Islamic banks have traditionally been holding a comparatively larger proportion of their assets than commercial banks in reserve accounts with central banks or in correspondent accounts. So, even if Islamic investments are more risky than conventional investments, the question from the financial stability perspective is whether or not these higher risks are compensated for by higher buffers (ihák and Hesse, 2008:6).

Data and Methodology

Data used in this study are provided from Electronic Data Delivery System, Central Bank of the Republic of Turkey Statistics Department, Monetary and Financial Data Division. Data source is the link; <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/cbt-uk.htm>. Central Bank of the Republic of Turkey has started to publish online data of Islamic banking since 2005, so our data cover between 2005 and 2010. Islamic banks and commercial banks in Turkey were compared in terms of loans and raised funds by using historical data in quarterly. While funds were compared by types, by maturities and by sectors, loans were compared only by sectors, exactly because of the lack of comparable data. Methodologically, I examined funds and loans by analyzing the change of Islamic banks share in handling variable. Furthermore, the rate of change in consumer loans by the same period of the previous year in terms of loan types is included in analysis and used the Central Bank's terminology.

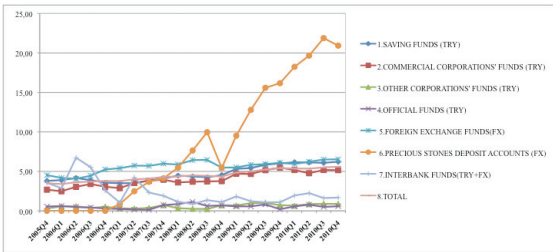
Analysis for Development of Islamic Banking in Turkey During Global Financial Crisis

In the sharp slump in the aftermath of 2001- Crisis was influential the disadvantage of competition caused by the fact that there was no guarantee for the deposits in as they were then titled Special Finance Institutions. Afterwards, the achievement of the thorough integration of the Special Finance Institutions into the Banking System under the title of 193 Participation Banks in 2006 eliminated their disadvantaged situation in the market. A scrutiny of the process shall reveal the stable development of the Participation Banks to attain to the target for increasing the share to 10 percent in the sector as had been projected by the authorities of the Participation Banks Association following that transition in 2005 (Participation Banks Association of Turkey, 2009: 34).

By data on the Association, Islamic Banks in Turkey had also very noteworthy achievements as well for two years, after the Crisis. Actually, they have carried on the acceleration of growth they have caught in recent years. In this respect, they realized a growth by 58 percent in its Assets in comparison to 2008 and increased the total sum of the Assets to TRY 39,5 million, whereby

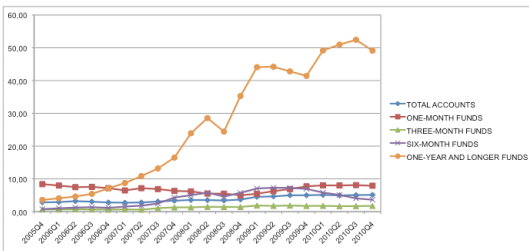
their share in the banking sector has risen from 3.5 to 5 percent as of September 2010. In addition to this, Islamic banks grew by 34 percent in Cash Fund Allocations in comparison to 2008, the total amount has summed up to TRY 23,6 million, thus having promoted their share in the banking sector from 4.8 percent to 6 percent in 2009. On the other hand, the Segment of Raised Funds has proven to be the field where they grew the most in comparison with 2008. Having shown a noteworthy growth-rate by 58 percent in this field, and thus reached the sum of TRY 30,4 million, Islamic banks carried their share in Turkish Banking System up to 5.2 percent.

Figure 1.a.: Change of Islamic Banks Share in Total Funds (By Types)

The Figures 1.a., 1.b. and 1.c. in below show the change of Islamic banks share in total funds by significant characteristics. As in Figure 1.a., starting from early 2007, precious stones deposit accounts share in total increased dramatically until the end of 2010. However, interbank funds share decreased by approximately five percent to two from 2007 to 2010. Other accounts including total funds also steadily and slowly rose up since 2007. This showed us that depositors of Islamic banks in Turkey preferred precious stones so as to hedge their funds during Crisis and after. In addition, total funds increased steadily.

Figure 1.b.: Change of Islamic Banks Share in Total (By Maturities)

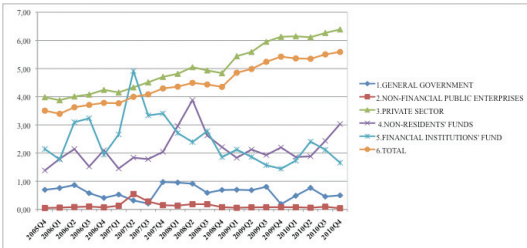

As in from Figure 1.b., in spite of the reduction in the second quarter of 2008 and during 2009, one-year and longer funds share in total funds has showed enormous rise like precious stones deposit accounts since 2005 by reaching half percent. There is not any important change in other typed-maturity accounts share.

Figure 1.c. shows the change of Islamic banks share in total funds by sec-

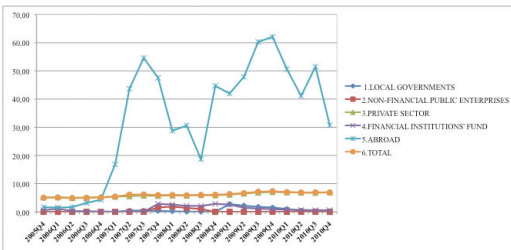
tors. While it is observed that there was a significant increase in the share of total funds and the funds raised from the private sector, share of financial institutions fund and non-residents funds fall. The share of private sector funds reached to about six percent by increasing eighty percent with compared to 2005. Other funds also fluctuate in the range of one point as shown in below. Total funds share is in the same trend with private funds by sectors.

Figure 1.c.: Change of Islamic Banks Share in Total Funds (By Sectors)

In last two years Islamic banks realized a growth larger than expected in many issues. However, when they deal with profitability, they see relatively lower profit rates. The profitability of Participation Banks was less than traditional banks in 2009. It is due to despite the fast drop in the deposit interest rates returns to those banks as profit, the fact that Islamic banks share all of the profit with account holders causes the profit of Islamic banks to be at a lower level. That is, although the interest difference in traditional banks was quite high, the constant profit margin in Islamic banks led that result. The growth in the volume raised funds of Islamic banks is related to the high profit we provide for the account holders. That is, as the name suggests, they shared the money that they earned during the crisis process with the fund owners (Participation Banks Association of Turkey, 2009: 39)

Figure 2: Change of Islamic Banks Share in Total Loans (By Sectors)

As we can see from Figure 2, there is no remarkable change excluding the share of loans extended to abroad. It reached fifty-five percent by rising four times in 2007. However, it decreased to nearly twenty-nine percent by decreasing twenty-five points after that date. Similarly, continued to surge in 2009 and 2010. In spite of its fluctuating trend, it is conspicuous that abroad loans share

increase in rapid even in the Crisis.

Islamic banks which serve to finance the real sector and giant investments, tended towards individual financing like conventional banks recently in order to decrease the risks. This is why; we especially added customer loans to the analysis. As a matter of fact, ten percent of the total funds have been allocated to the financing of consumer products. Interest-free finance institutions banks allocated nine percent of the remaining funds for financing telecommunication investments, seven percent for financing tourism investments and seven percent for financing infrastructure investments. Those data show that the service and product range of interest-free finance institutions and their weight in the sector are increasing gradually (Participation Banks Association of Turkey, 2009: 30).

Figure 3: Change of Islamic Banks Share in Total Customer Loans (By Types)

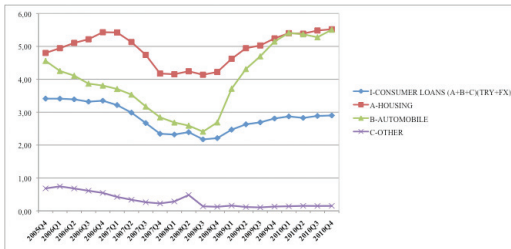
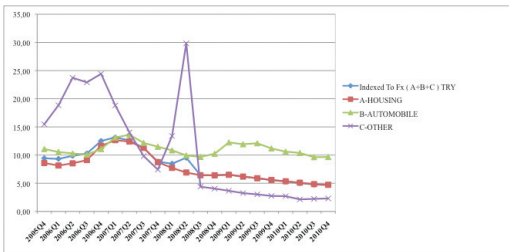

Figure 3 and Figure 4, shows the change of Islamic banks share in loans including ones indexed to Fx. As can be seen, share of housing and especially automobile loans extended by Islamic banks increased faster than commercial banks share (see Figure 3). After the adjustment in 2005, Islamic banks had the opportunity to produce new loan-products for depositors such as housing and automobile loans so that Islamic banks were taken under the system of deposit guarantee. Furthermore, despite the Crisis housing consumption increases continuously because both the central government produces housing the talent of Housing Development Administration and local governments support the housing sector by creating constructional areas under the name of 196 Urban Transformation in recent years. In the meantime, construction companies that were founded by some municipalities under administration of sovereign also cooperated with Islamic banks and they made easier for those banks to sell housing loans to their customers who did not want to endure interest cost because of their religious. Besides, it is also possible to explain the rise of automobile loans share with the support of Special Consumption Tax discounting that practiced by Turkish government in the third quarter of 2009.

On the other hand, in Figure 4, we can see that all consumer loans indexed to Fx started to decrease after third quarter of 2008. It means that consumers avoided using loans indexed to Fx due to the rise of currency risk.

If we look at the growth rate of consumer loans including Fx loans according to the same period of the previous year, it is obvious that ones offering by Islamic banks were much higher than ones by commercial banks from the beginning 2009 to the end of 2010. The growth rate of consumer loans extended by Islamic banks decreased rapidly until the end of 2008. Whereas the recovery period started at the end of 2008 for Islamic banks, it started at the end of 2009 for commercial banks. For commercial banks however, this decrease started at the end of 2007, exactly one year before in Islamic banks. The reason for this is that interest rates were relatively higher before 2009 due to the global economic crisis. In that period, because of the rising interest rate risk, the capacity of commercial banks to create money reduced so that people postponed taking loans. In addition, Islamic banks were not affected by the crisis as much as commercial banks, because they did not directly operate with interest based tools.

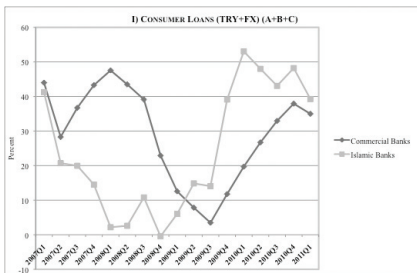
Figure 4: Change of Islamic Banks Share in Customer Loans Indexed to Fx (By Types)

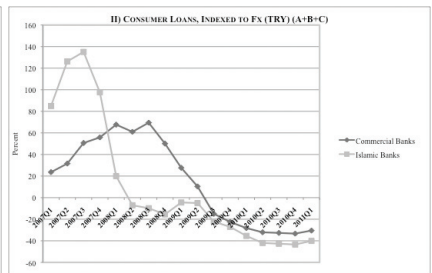
As seen in Figure 5.b.-II, consumer loans indexed to foreign currency had the opposite trend with compare to the TRY and FX denominated consumer loans. Housing loans showed a similar trend in both types of consumer loans. This similarity can be an indicator that housing loans has very important factor in decline or rise of consumer loans.

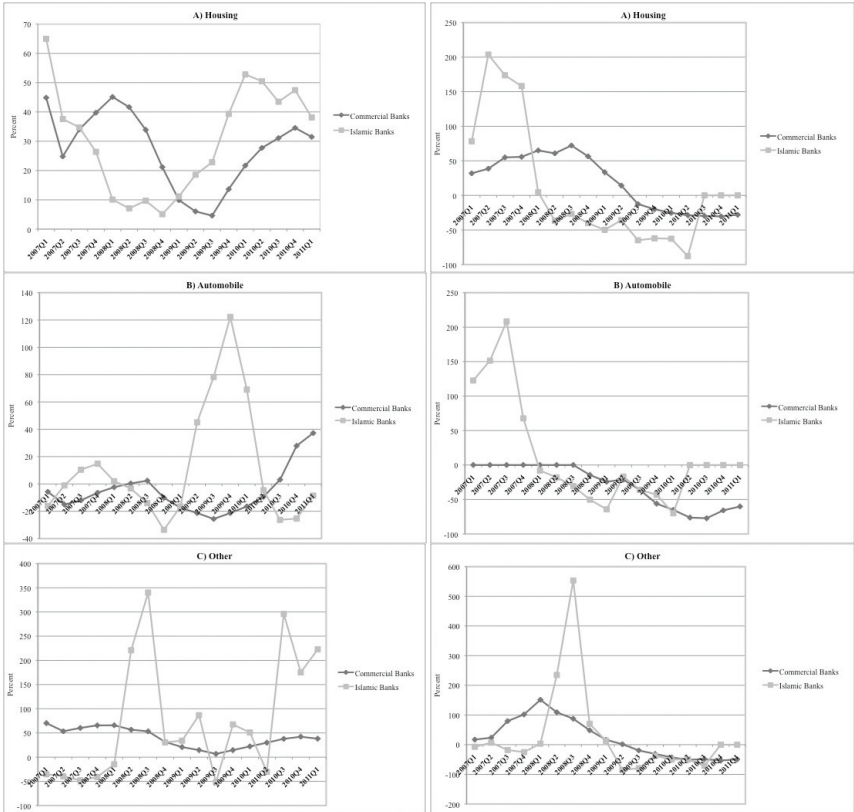
Figure 5: Change of Rates in Customer Loans by the Same Period of the Previous Year (By Types)

5.a.: Change of Customer Loans

5.b.: Change of Customer Loans Indexed to Fx

Conclusion

Islamic banking is one of the fastest-growing sectors across the global banking industry. While the estimates about the size of the industry differ, IMF puts the total assets of Islamic banking at \$250 billion, expected to reach USD 1 trillion by 2016. Islamic banking steadily gets much more market share every year in Turkey, especially after the legislation of deposit guarantee in 2005. Islamic banks were relatively less affected by the Crisis 2008 like in the world. Their share in the banking has risen from 3.5 to 5 percent as of September 2010 and their funds have proven to be the field where they grew the most by having shown a noteworthy growth-rate by 58 percent field in comparison with 2008. Their share of precious stones deposit accounts in total banking increased dramatically as indicated to depositors of Islamic banks in Turkey preferred the precious stones accounts so as to hedge their funds during the Crisis. Furthermore, one-year and longer funds share showed enormous rise like precious stones deposit accounts since 2005 by reaching almost fifty percent. As a result,

it is observed that there was a significant increase in the share of funds.

In addition to this, the share of abroad loans has increased conspicuously in the Crisis. It may mean that Islamic banks in Turkey have preferred to fund abroad because of decreasing loan volume in private sector in recent years. By the way, share of especially housing and automobile loans extended by Islamic banks increased faster than commercial banks share so housing loans has very important factor in decline or rise of total consumer loans. This is because; in recent years the number and wealth of conservative entrepreneurs who are opposite to the interest due to their religious beliefs increased and they founded their own organizations. This provided an opportunity to Islamic banks to increase their fund and loan volume.

Finally, Karamustafa and Karakaya (2002) questioned why some consumers who lives in Istanbul prefer Islamic banks rather than commercial banks to invest. According to them, most important reason was the religious beliefs. Second one was institutional image and the third was family and friends. It is obvious that the factors that are directly related to banking operations (such as product variety, financing cost, service quality etc.) were not so effective in the case of investing to islamic banks. In this context, given the trend of becoming conservative in Turkey, it should not be suprising that islamic banks get more market share day by day even during the Crisis.

References

- Ainley, Michael, Ali Mashayekhi, Robert Hicks, Arshadur Rahman, and Ali Ravalia (2007) • *Islamic Finance in the UK: Regulation and Challenges* (London: Financial Services Authority).
- Bashir, Abdel Hameed M. (2003) • “Determinants of Profitability in Islamic Banks: Some Evidence from the Middle East”, *Islamic Economic Studies*, 11(1), 31-57.
- Blomqvist Bank (2009) • *Islamic Banking in MENA Region*, February 2009.
- Choong, Beng Soon, and Ming Hua Liu, (2007) • *Islamic Banking: Interest-Free or Interest-Based?* Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=868567>.
- ihák, Martin and Hesse, Heiko (2008) • “Islamic Banks and Financial Stability: An Empirical Analysis”, *IMF Working Paper*, No. 08/16 (Washington: International Monetary Fund).
- Hasan, Maher and Dridi, Jemma (2010) • “The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study”, *IMF Working Paper* No. 10/201 (Washington: International Monetary Fund).
- Hesse, Heiko, Andreas A. Jobst, Juan Solé (2008) • “Trends and Challenges in Islamic Finance”, *World Economics*, (9)2, 175-193.
- Jobst, Andreas A. (2007) • “The Economics of Islamic Finance and Securitization”, *IMF Working Paper* No. 07/117 (Washington: International Monetary Fund).

- Karamustafa, O. ve Karakaya, A. (2002)** • “Banka Tercihi, Finansal Araçların Kullanımı ve Memnuniyeti: Türkiye’deki Özel Finans Kurumu Müşterileri Üzerine Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 16, 82-96.
- Khair, K., Gupta, L, and Shanmugam B. (2008)** • *Islamic Banking: A Practical Perspective*. Kuala Lumpur: Pearson Malaysia Sdn.Bhd
- Marimuthu, Maran, Chan Wai Jing, Lim Phei Gie, Low Pey Mun, Tan Yew Ping (2010)** • “Islamic Banking: Selection Criteria and Implications”, *Global Journal of Human Social Science*, 10(4), 52-62.
- Participation Banks of Turkey (2010)** • *Participation Banks*, Annual Report 2009.
- Solé, Juan (2007)** • “Introducing Islamic Banks into Conventional Banking Systems”, *IMF Working Paper*, No. 07/175 (Washington: International Monetary Fund).
- Sundararajan, Vasudevan, and Luca Errico, (2002)** • “Islamic Financial Institutions and Products in the Global Financial System: Key Issues in Risk Management and Challenges Ahead”, *IMF Working Paper*, No. 02/192 (Washington: International Monetary Fund).
- Yudistira, Donsyah (2004)** • “Efficiency in Islamic Banking: an Empirical Analysis of Eighteen Banks”, *Islamic Economic Studies*, 12(1), 4-18.

12

Global Crisis and Late Development: Internationalization of Turkish Finance Capital¹

Özgür Öztürk²

Abstract

As Turkey is deeply integrated with the world capitalist system, the global crisis Turkey managed to turn the crisis into affected the Turkish economy very negatively. However, big business groups of an opportunity. These groups were formed during the import substitution industrialization phase of 1960-1980, and they internationalized after that date, in three main stages. This paper explains the formation and internationalization of Turkish finance capital, together with the effects of the crisis on this process. It seems that, there is a growing divergence between the Turkish economy and big business groups, as a result of their internationalization.

Keywords: Global Crisis, Turkey, Finance Capital, Internationalization

Introduction

When the global crisis burst out in September 2008, the initial expectation among Turkish big business leaders was that this would be an 'opportunity' for Turkey. While the world was shaking with shock waves coming from US financial markets, Turkish big bourgeoisie was surprisingly confident. For example, Ferit Şahenk, owner of one of the largest business groups in Turkey, claimed that Turkey was in a good position and the future was bright (Hürriyet, 17.10.2008). Similarly, Bülent Bulgurlu, the CEO of Koç Group declared that they could turn the global crisis into an opportunity by acquisitions abroad, thanks to their foreign exchange surplus of more than one billion dollars (Star, 18.10.2008).

This optimism was justified by subsequent events, in a sense, at least for the big business groups of Turkey, since crisis conditions really did provide some opportunities for them. However, the Turkish economy as a whole was

1 An earlier version of this paper was presented in the conference "International Political Economy: Crisis and Development", at Kocaeli University, Turkey, on 16-18 September 2010.

2 Ondokuz Mayıs University, Economics Department, Turkey, E-mail : ozgurme@yahoo.com

affected very negatively, and especially the manufacturing industry production decreased considerably because of the contraction in export markets. This resulted in massive firings and unemployment rate came to a new and higher level in Turkey. Thus, we can observe a growing divergence between the Turkish economy and society on the one side, and Turkish big business on the other: a contradiction, itself a result of capitalist development.

A concrete example may illustrate the point better. When the global crisis started, the CEO of Oyak Group, a business enterprise that belongs to the Turkish Army, announced that Oyak had 5.7 billion TL cash money (around 4 billion US dollars at the time), and they would look for cheap companies to buy in Europe as asset prices were decreasing (Aktuğ, 10.10.2008). In the meantime, Oyak bought some cement plants from the French monopoly Lafarge at half price, due to Lafarge's financial difficulties because of the crisis. In addition to this move, Oyak forced a 35 percent wage cut for 13.000 workers in Erdemir and İsdemir, two large metal factories both in Oyak's property. Faced with Oyak's threat of firing 1.400 workers, trade unions accepted the wage cuts (Evrensel, 23.04.2009; Tamer, 08.01.2010). Hence, the global crisis provided a double opportunity for Oyak, one against labor, and the other against other capitals.

What is interesting in Oyak's case, as well as other similar examples, is that a part of Turkish big bourgeoisie has grown enough to participate in the global struggles for sharing valuable assets. This is a novel situation which deserves some attention, and is the main object of this paper.

As a late developed capitalist country, Turkey's integration with the world economy has specific characteristics. Turkey produces and exports mostly mid-tech level durable goods such as automobiles and electronic home appliances, but this production is highly dependent on imports of intermediate goods from Asian countries³. Moreover, in contrast with Asian producers such as China and South Korea, Turkey faces permanent current-account deficits, as a result of the import dependence of her production structure. The AKP government pursued an overvalued exchange-rate policy for years to sustain industrial production, which led to chronic foreign trade deficits, and this became possible by the high amount of foreign capital inflow thanks to the liquidity glut in the world financial markets over the last decade. Turkish economy grew at an annual average of nearly 7 percent between 2002 and 2007, but this relatively high growth ratio did neither translate into a fundamental transformation of the industrial structure towards high-tech products, nor into a decrease in unemployment rate which stood at around 10 percent throughout the period. Nevertheless, and this is the crucial point, this growth enabled Turkish business groups to turn into 'global players', with increasing investments in neighbor countries.

Below, I will discuss the global integration of Turkish finance capital, and how this process is affected by the recent crisis. The global crisis has affected

3 See Sönmez (2005) for a detailed analysis of the import dependence of Turkey's exports.

different countries and country groups in various ways. In the developed world, crisis started in the financial sectors and then quickly spread to other fields of economic activity. The situation is largely different in the developing world. In contrast with the former group of countries, financial sectors of the latter are not in a bad situation generally, except Central and East European economies. However, due to export oriented production regimes, manufacturing industries have been hit very hard everywhere. Thus, it can be said that the global crisis was felt in the developing world primarily through the contraction of export markets, and secondly through financial channels. This is more or less the same for Turkey. But what is striking for the Turkish case is the sharp contrast between manufacturing and finance, especially banking. While the manufacturing industry of Turkey has nearly collapsed, her banking sector declared record high profits in 2009 and in the first half of 2010.

In the following sections of this paper, I will focus on the Turkish economy. The next section (Part 2) presents contours of the formation, development and internationalization of Turkish finance capital. Here I use the concept of ‘finance capital’ to describe big business groups of Turkey⁴; and the concept of ‘internationalization’ will refer, in a limited sense, just to the outward expansion of Turkish capital, by way of investments in other countries. After this brief sketch, I will continue in Part 3 with a discussion about the effects of the global crisis on the Turkish economy and will try to foresee some future developments. A final section will conclude.

The Formation and Global Integration of Turkish Finance Capital

The political economy of Turkey in the last half century can be analyzed in two main periods: before and after 1980. In the first part, before 1980, capitalist industrial production developed along a typical import substitution industrialization (ISI) path for nearly 25 years, and in a planned fashion after 1963 (Gülalp, 1985, p.337). Private industrial monopolies emerged during the first half of this period, thanks to the protection measures of ISI. Moreover, these mo-

4 This concept was introduced by the Austrian Marxist Rudolf Hilferding, one century ago, and signified the monopolistic combination of various forms of capital, namely bank capital, industrial capital and commercial capital. According to Hilferding, “Finance capital signifies the unification of capital. The previously separate spheres of industrial, commercial and bank capital are now brought under the common direction of high finance, in which the masters of industry and of the banks are united in a close personal association. The basis of this association is the elimination of free competition among individual capitalists by the large monopolistic combines” (1981, p.301). With some modifications, this conception can be employed to designate Turkish big business groups and similar corporate groupings in other developing countries, such as the *chaebols* of South Korea or the *grupos economicos* of Latin America. For detailed information about Turkish business groups, see Gültekin-Karakaş (2008) and Öztürk (2010).

nopolies quickly turned into diversified business groups, by investing the extra profits they earned in monopoly sectors to new fields of activity. In addition to industrial and commercial areas, they also got hold of the banking sector and hence effectively became finance capital groups. These groups usually adopted the 'holding' form of capital organization, a form that allowed them to manage their various enterprises from a central base. They established the Turkish Industry and Businessmen Association (TÜSİAD) in 1971, and this remained the main business association of Turkish finance capital for the last forty years.

The dominance of monopoly capitalism was completed in a relatively short time, but the ISI process went out of breath in the second half of the 1970s, largely because of three main problems for reproduction on an enlarged scale: (i) increasing resistance of the working class, (ii) foreign exchange problems as a result of ISI, and (iii) limited size of the internal market. At the end of the 1980s, Turkish big business started a lousy campaign for 'opening out' of the Turkish economy, a demand that was in line with the expectations of IMF and World Bank at the time. The year of 1980 marked a clear turning point, with a liberalization programme declared on 24 January, and a violent military coup on 12 September. Turkish economy changed its orientation and gave priority to external markets after 1980. Systematic repression of the working class and the peasantry accompanied this transition to neoliberalism⁵.

To be sure, Turkish capitalism was not a 'closed' system before 1980. However, in the post-1980 years Turkey pursued a further integration with global capitalism. Following Gültekin-Karakas and Ercan (2008), we can distinguish three main sub-periods in this neoliberal phase: (i) 1980-1989, (ii) 1990-2001, (iii) 2002-2008. There is a continuity spanning all 30 years, but there are discrete characteristics of the sub-periods also, and these will be shortly addressed below. What is important is the fact that, by the liberalization and 'opening out' of the economy, big business groups stepped into an international competitive terrain of which they had no ability to control (Ercan, 2004, p.11). In order to overcome such a competitive shock, state supports gained crucial importance, and the form of this support changed during the process. Yet, supports were selective in their nature and this resulted in the elimination of some groups, while others enjoyed high growth.

As can be expected, both the inflows and outflows of capital increased after 1980. Within the confines of this paper, I will focus on the outflows, i.e. the internationalization of Turkish capital only. This process started in the 1980s with mainly the commodity-circuit of capital, that is, exports and imports, and the main form of state support was export promotion. In the second stage, internationalization shifted to the money-capital circuit, following the liberalization of the capital account in 1989. In this second stage, finance capital groups formed close links with international financial centers and acted as an intermediary be-

5 See Yalman (2009) for a detailed analysis of this transition.

tween international credits and state debt. State support for finance capital took the form of financial support via the banking system. At the end of the 1990s, we can say that a new stage is reached, and that is the internationalization of productive capital circuit. Turkish productive investments abroad increased substantially in the last decade, a development that gave a new impetus to the other two circuits of capital. The form of state support for finance capital has been large scale privatizations, basically, in this last stage. Below, I will briefly summarize the contours of these three sub-periods.

In the first sub-period that covers 1980-1989, foreign trade gained an extreme importance as a result of 'opening out' of the Turkish economy. Together with import liberalization, there were high level promotions for exports, and hence the foreign trade of Turkey increased at a rapid pace. The ratio of foreign trade (exports + imports) to GNP was around 10 percent before 1980, but in the mid-1980s this ratio came to a new level of 25-30 percent (Turkstat, 2009, p.478). Yet, a structural weakness of the system was that imports were always higher than exports. Even the permanent devaluations of the Turkish Lira throughout the decade did not provide trade surpluses. This resulted in external trade and current-account deficits, and a continuous need for foreign capital inflow.

It must be noted that, prominent big business groups had already established foreign trade companies in the 1970s and they were well prepared for the new era when export promotions began on a large scale. In addition to direct promotion of exports, a new application that began under the name of Foreign Trade Capital Companies (FTCC), presumably inspired by the success of Japanese Sogo Shosha, helped the centralization of foreign trade at the hands of a small number of firms operating within big business groups⁶. FTCC had the monopoly right to trade with East European countries, and moreover, they were promoted with higher incentives than others. In order to be entitled as an FTCC, a firm had to realize a certain quantity of exports (the threshold was 15 million US\$ at the beginning, increased in time and became 100 million at the end of the 1980s) and these had to include a certain percentage of industrial products (again, this was 50 percent at the beginning and increased to 75 percent later). Only large trading companies of big business groups could meet these criteria. Moreover, they were marketing the goods produced by hundreds of small and medium sized enterprises. Thus, Turkey's foreign trade was effectively performed by around 50 FTCC. This model lost its relative importance after 1989, but resulted in a rapid change in the composition of exports within a decade: share of industrial products in Turkey's exports rose from 36.6 percent

6 The *Sogo Shosha* model was based on trade companies of large business groups (the *keiretsu* in the Japanese context), these were marketing their group products world wide, and had some advantages over other traders. See Kozlu (1988) and Erkan (1994) for more information on Turkish Foreign Trade Capital Companies of the 1980s.

in 1980 to 60 percent in 1982 and 80 percent in 1989 (Turkstat, 2009, p.483). Hence, Turkey turned into an industrial exporter in a short time. However, in fact, increases in this field were the direct result of export promotions in the 1980s, and the main exporter sectors of today such as automobiles and home appliances were structured along an 'export oriented' direction only at the second half of the 1990s. In short, export oriented production structure became a reality only recently.

The second sub-period of the internationalization of Turkish finance capital covered the 1990s. In this phase, financial integration of Turkey with world financial markets increased rapidly. Turkish banks acted as an intermediary between international financial centers and the Turkish state. They borrowed with low interest rates in international markets, and then transferred these credits to the state as internal debt with higher rates⁷. This resulted in high profitability throughout the decade for the banks, that are as a rule not independent companies but part of finance capital groups in Turkey. At the same time, internal debt of the state increased, implying a partial switchover between external and internal debt. The ratio of total internal debt stock to GNP rose to nearly 20 percent in mid-1990s, to 30 percent in 2000, and more than 50 percent at the first half of 2000s (Turkstat, 2009, p.658). However, external debt of Turkey also increased permanently, from 52 billion US\$ in 1990 to 118 billion in 2000, and to 278 billion in 2008. In the meantime, external debt of Turkey became increasingly private sector debt: 2 billion US\$ in 1990, 29 billion in 2000 and 140 billion in 2008 (Turkstat, 2009, p.676-679).

The 1990s were the golden era of banking and finance in Turkey. Every business group of a significant size had at least one bank in this period. Turkish state borrowed exclusively from the banks with high interest rates, and state support for the big bourgeoisie took the form of financial incentives. In other words, most of the total social surplus created in the immediate production process was appropriated through financial mechanisms. This over-accumulation in financial area helped Turkish big business to remain relatively competitive in international markets even though large scale industrial investments were not realized yet. However, especially after the Customs Union Agreement with the EU in 1996, Turkish business groups recognized the urgency of scale and increased productive capacity in crucial manufacturing sectors such as automotives, electronic home appliances and textiles.

Financial over-accumulation helped Turkish big business accelerate the internationalization of capital also. This became clear after the dissolution of USSR, when a large geographical area emerged as a locus for business. Although not very successful in this regard compared with Western imperialist powers, Turkish finance capital increased investments in the Ex-Soviet coun-

⁷ For detailed analyses of the financial currents of the period, see Yeldan (2003), Kansu (2004) and Ergüneş (2008).

tries, especially in the Caucasian and Central Asian ‘Turkic’ republics. There were more than 1.400 Turkish companies established in Azerbaijan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan and Kazakhstan at the end of 1999 (Jung and Piccoli, 2004, p.211). Most of these companies were trading ventures, including retail stores and store chains established in Russia and peripheral regions, pioneered by the more than 50 Ramenka shopping centers built in a very short time. But, apart from trading companies, there were production sites, financial enterprises, GSM operators and construction projects also, usually established in collaboration with Western partners. Hence, internationalization of Turkish finance capital was not limited to the commodity capital circuit and was extended in part to the money capital and productive capital circuits in the 1990s, including a considerable element of cooperation and dependence with US and European capitals. Indeed, Turkish firms were operating as commercial representatives for international monopolies such as Coca-Cola, Caterpillar, Massey Ferguson etc. in the Central Asian region. Another field of cooperation was the construction projects all around Russian Federation, usually completed by international consortiums, of which Turkish companies were typical partners. Quickly and aggressively entering the Russian market by establishing joint ventures with Western firms such as Bechtel, Turkish construction companies got a share of 10 percent of this sector world wide in 1995 (Özgentürk, 08.08.1995). This share continued to increase afterwards, and in 2007 Turkish companies were on the third row internationally, in terms of revenues, following the US and Chinese (Milliyet, 24.08.2007).

In order to have some idea about the pace of internationalization of Turkish finance capital, we can check Table 1 which shows the number of companies established abroad by 15 selected prominent business groups, classified according to company types. Here it can be seen that, compared with the modest increase of the 1980s there was a fourfold increase in the 1990s, mostly as a result of leaps in manufacturing and financial enterprises. In this period, Turkish banks were very active in Europe especially, building further integration with European financial markets. Moreover, marketing and service networks were established in Europe also, accompanying the rise in exports of home appliances (TV sets, white goods, and etc.) realized by Vestel, Arçelik-Beko and Profilo, large manufacturers producing international brands such as Sony, Philips, Toshiba etc. as OEM (original equipment manufacturer). Taking advantage of geographical proximity, Customs Union, and the anti-dumping taxes applied to Asian products in Europe, Turkey increasingly assumed the role of ‘Europe’s China’, a role that Turkish industrialists enjoyed for more than a decade. However, as mentioned above, these exports largely depended on imports, thus Turkey partly turned into an export processing zone where intermediate goods imported from Asian countries were assembled for finishing. This became more clear in the 2000s.

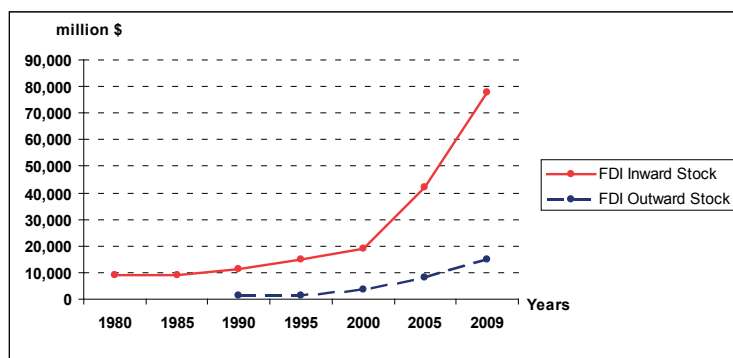
Table 1: Number and Type of Companies Abroad for Selected 15 Business Groups

Year	Trade	Manufacturing	Banking	Finance (No Bank)	Construction	Energy	Other	Total
1980	15	2	0	5	1	0	1	24
1990	41	3	5	9	3	0	4	65
2000	104	44	23	48	11	0	34	264
2008	202	108	13	119	26	17	90	575

Source: Composed from data presented in Öztürk (2010, Part 2)

Note: Selected business groups are: Koç, Sabancı, Enka, Zorlu, Anadolu, Oyak, Doğan, Çukurova, İş Bank, Çalık, Doğuş, Borusan, Tekfen, Eczacıbaşı and Ülker

Figure 1: FDI Stock of Turkey (Inward and Outward)

Source: Compiled from UNCTAD (1991 to 2010)

The financial boom of the 1990s received a blow with the domestic crisis of 2001, that was similar to the 1997 Asian crises in some respects. When the crisis burst out, the economy was already on the brink of a disaster because of an IMF-led disinflation programme (Akyüz and Boratav, 2002, p.18). With capital outflow of more than 10 billion dollars, Turkish Lira devalued by more than 100 percent in a few days. After the crisis, a banking reform was implemented which led to the liquidation of many banks, and a restructuring among big business groups⁸. While some of them were eliminated, those which managed to survive acquired a part of the assets of the defeated. Hence, the survivors got stronger and accelerated internationalization since then.

⁸ See Ergünes (2008) and Gültekin-Karakaş (2008) for the details of the banking reform.

In the third sub-period that covered the (still ruling) AKP years of 2002-2008, most popular trends among big business groups were: exit from banking, restructuring of business portfolios and refocusing instead of diversification, and new investments and acquisitions in the productive sectors. As the AKP government accelerated privatization of parastatals⁹, business groups and foreign investors acquired large scale plants usually at very low costs, since after a small initial payment, the acquired asset was paying for itself. Hence, foreign direct investment (FDI) inflows took the form of acquisitions instead of green-field, but this was the same for FDI outflows also. Turkish big business groups increased productive investments abroad, usually acquiring existing plants¹⁰. These are usually concentrated in sectors such as durable and non-durable consumption goods and intermediate products, but capital goods production abroad is at a very low level. In 2008, Turkey was the largest bus and refrigerator producer and cement and cotton exporter, second largest ready-made clothes producer and color TV exporter, third largest steel producer in Europe, and third largest ceramic producer world wide (Türk, 25.05.2008).

As can be seen in Figure 1, Turkey's FDI stock increased significantly in the last decade, in both directions. Some of the big business groups turned into 'global players' and realized an important part of their revenues from outside investments. For example, in 2007, the Koç Group earned 2.6 billion dollars abroad, while four other groups earned between 1 and 2 billion (Gözütok, 2008). Glass producer Şişecam, part of the İş Bank Group and one of the few glass monopolies of the world, realized more than one third of its production abroad, in 8 different countries, mostly in the Ex-Soviet and Balkan regions¹¹. Examples may be increased easily. What is important is the fact that, Turkish finance capital expanded its productive capital circuit to (mostly) neighbor countries, in various ways and at an increasing pace in the last decades. The world wide liquidity glut helped Turkish big business to expand into geographically close regions, without facing problems of the production structure such as import dependency and lack of high-tech branches within the country. This expansion created an 'opportunity window' for Turkey, since her neigh-

9 The total value of privatizations was 4.68 billion US\$ between 1985 and 1999, and 3.56 billion between 2000-2003. In the 2004-2009 period, this figure increased to 30.4 billion, but there was a decline in 2009 (2.28 billion) compared with the previous year's 6.3 billion, as a result of the global crisis (Privatization Administration, 2010).

10 Some examples of the last few years: Eczacıbaşı Group: ceramic tiles section of Villeroy & Boch, Burgbad (bathroom furnitures) and Engers Keramik (Germany); Ülker Group: Godiva Chocolates of Belgium origin (850 million US\$); Doğan Group: Trader Media East (advertising in Russia and East Europe, 336.5 million); Anadolu Group: Russian Krasny Vostok (390 million) and Georgian Lomisi beer producers; Sabancı Group: DuSa International stocks from DuPont of US (108 million); Koç Group: German Blomberg, Grundig, Austrian Elektra Bregenz, English Leisure and Flavel, and Romanian Arctic (home appliances) (Türk, 25.05.2008). But this list is far from complete.

11 30 percent of Şişecam's total 18.000 employees and half of its 2.9 billion dollar sales were outside Turkey in 2008 (Şişecam, 2009, p.1-5).

boring countries are in general not at a comparable level of capitalist development. Although small scale compared with Western monopolies, and rising on weak foundations, Turkish finance capital somehow managed to become part of global finance capital. However, the crisis that started in 2007 and became world wide in 2008 dealt a serious blow to Turkish capitalism. The effects of this great crisis on Turkey will be analyzed in the next section.

Turkey in the World Crisis

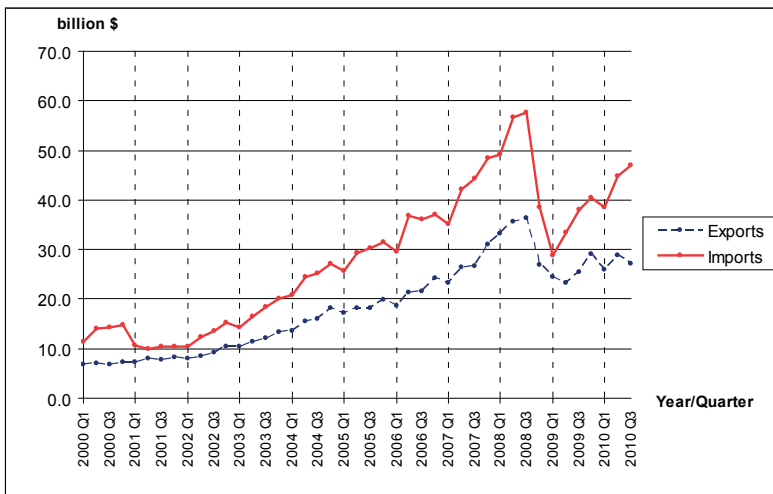
The global crisis affected the Turkish economy through various channels. First and foremost, the contraction in export markets caused a serious decline in industrial production. In 2009, almost all main sectors of Turkish industry, except energy, produced less than the 2006 level¹², and capital goods production was even less than the 2005 level (Turkstat, 2010, p.239). The decline in production was more significant in exporting sectors, such as automotives, electronic home appliances and various durable goods. In contrast, sectors producing for the domestic market (e.g. food and drinks) did not in general face a great decline. But, since the exporter sectors have more weight in the economy as a result of integration, GDP fell very seriously. With current prices in US\$, Turkey's GDP fell by 16.8 percent in 2009. But with constant prices in TL, the fall was 4.7 percent (Turkstat, 2010, p.356). The worst quarter was 2009 Q1 with 14.5 percent decline in GDP. Later on, especially after the 4th quarter of 2009 a relative recovery began, however this was mostly due to the 'base effect', i.e. since the performance in 2008 was very bad, even a small increase looked like a 'recovery'. In the long run, the real recovery of the Turkish economy will depend on the developments in external markets.

Foreign trade became an important channel for crisis transmission into the Turkish economy. As can be seen in Figure 2, Turkey's foreign trade decreased instantly and dramatically after the third quarter of 2008. In fact, Turkish economy seems to be on the verge of a crisis before this date itself, because of the extraordinary external trade deficit size. But, the global crisis, in a sense, came to the rescue and caused the external trade deficit to reduce immediately. Turkey's exports declined 22.6 percent within one year (from 132 billion US\$ in 2008 to 102 billion in 2009), but the decline in her imports was 30.2 percent (from 202 billion to 141 billion). It is significant that, 52 of the total 61 billion decline in imports came from intermediate goods (Turkstat, 2010, p. 281-2). There is a certain recovery in foreign trade also, but imports are increasing

12 In durable goods, production seriously decreased in 2008 for items such as refrigerators and washing machines, and in 2009 for vacuum cleaners and ovens. TV sets is a special case which was permanently decreasing since 2005 because of Asian competition. In the automotive sector, automobiles, pick-up trucks and buses faced a serious decrease in 2009. However, overall capacity utilization in the manufacturing industry was declining since 2007 (Turkstat, 2010, p.237).

faster than exports. So, it seems that foreign capital inflows to cover the trade deficit has gained critical importance once again. Moreover, there is some effort on the part of Turkish bourgeoisie to diversify exports in order to overcome the contraction in especially European markets. The share of EU in Turkey's exports was 48 percent in 2008, and this declined to 46 percent in 2009, while the collective share of African and Asian countries rose from 12.2 percent to 16.5 percent (Turkstat, 2010, p.289). Obviously, this is not enough to cover the relative decline resulting from European markets, and certainly does not show a 'shift of axis' on the part of Turkey from Europe to Middle East, but signifies some intention, out of necessity, to diversify geographically.

Figure 2: Turkey's Foreign Trade, 2000 – 2010 Q3

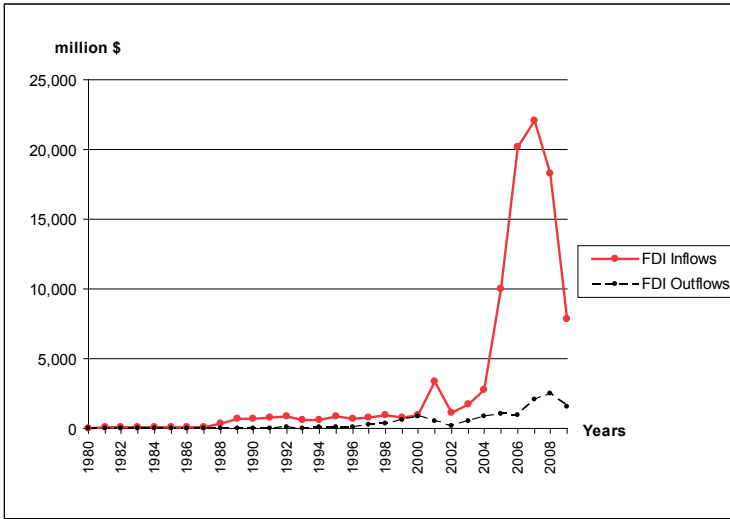

Source: Turkish Statistical Institute web page, <http://www.tuik.gov.tr>.

Together with foreign trade, FDI movements have also been an important channel for crisis transmission. This can be seen in Figure 3. FDI inflows to Turkey rose rapidly after 2004 due to large scale privatizations and foreign investments in real estate and finance. However, the global crisis caused these inflows to fall almost with the same speed. Just before the crisis, FDI inflows to Turkey were more than 22 billion US\$ in 2007. This amount declined to 18.1 billion in 2008 and fell to 7.6 billion in 2009. This is still a high value for the Turkish economy and a serious recovery can be expected in this field, since the government has accelerated privatizations with new offers for capital, such as electric distribution networks, toll bridges, highways, and even forests. As for the FDI outflows, there is also a decline due to crisis, but not as fast as the inflows. Indeed, FDI outflows that were 2.1 billion dollars in 2007, rose to 2.5 billion in 2008 and then fell to 1.55 billion (UNCTAD, 2010, p.170). In short,

FDI movements that has marked the last few years in the global integration of Turkish capital has declined in both directions, and just like foreign trade, the future will be determined by international developments.

Figure 3: FDI Inflows and Outflows, Turkey 1980-2009

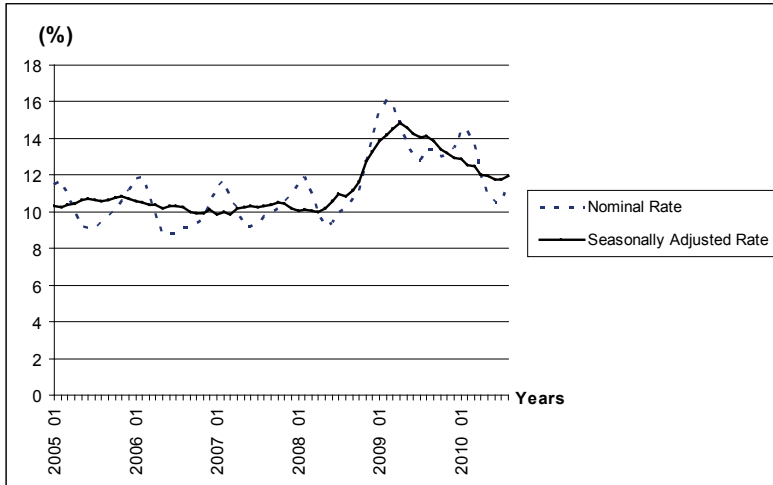
Source: Compiled from UNCTAD (1991 to 2010)

Perhaps the most serious effect of the global crisis on the Turkish economy is the dramatic rise in unemployment rate. In fact, this was already very high before the crisis and was fluctuating around 10 percent (see Figure 4). The nominal rate of unemployment rose to 16 percent in the first months of the crisis, and then displayed a relative recovery. In the figure, the seasonally adjusted unemployment rate shows the situation better, and hints that the recovery does not seem to be complete at all. Global crisis has caused the unemployment rate in Turkey to rise to a new 'plateau'. Moreover, these figures conceal the fact that more than half of the labor force has no official record in Turkey (some economists even do not trust the Statistics Institute, especially about the growth and unemployment rates, since these figures have a high political significance).

In terms of absolute numbers, between January 2005 and January 2010, the number of unemployed increased by 1.058 million and became 3.347 million. This means an absolute increase close to 50 percent. Yet, in fact, the real source of increase is the one year period between April 2008 and April 2009, with a rise of 1.3 million people, which means an absolute 55 percent rise. It is clear that, such an abrupt jump cannot be overcome in a short time, and certainly not with neoliberal policies. Hence, the most persistent effect of the global crisis on the Turkish economy seems to be the rise in unemployment. This is more

clear in industrial sectors and construction, where the index of employment has decreased from 100 in 2005 to 95.9 and 87.8 respectively in 2009. However, the same index has come to 120.6 for trade and services, only slightly decreasing in the last year (Turkstat, 2010, p.240, 244, 250).

Figure 4: Unemployment Rate in Turkey, 2005-2010 August

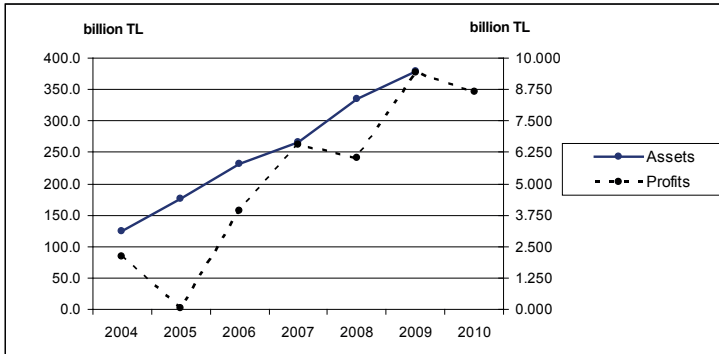

Source: Turkish Statistical Institute web page, <http://www.tuik.gov.tr>.

Lastly, we can check the situation of a special sector which has not been affected negatively by the global crisis. Indeed, Turkish banks seem to be positively affected, since they declared record high profits in 2009 and the first half of 2010. The profitability of four largest private banks (İş Bank, Akbank, Garanti, Yapı Kredi) that collectively control almost half of the banking sector of Turkey can be seen in Figure 5, right axis, together with their assets on the left. Two basic reasons for such a high performance are: (i) the cautious approach of banks, after the banking reform process of 2001, with capital adequacy ratios far more higher (around 20 percent) than legally required (8 percent); (ii) the decline in interest rates because of the crisis. This second reason may seem paradoxical, but the deposits collected by banks are, in average, very short term in Turkey, and the credits they give are usually long term. Hence, the decline in interest rates immediately affected the interest they pay to deposits, thus they started to pay less; but their revenues, i.e. the interest they earn from advanced credits was not affected. So, their interest revenues increased in a short time. Moreover, banks in Turkey are not very active in the so-called 'toxic' financial instrument markets, perhaps because of their small scale compared with Western banks, and this prevented large failures. Finally, they fired a part of existing workforce

and then hired unsecure and/or part-time workers instead, with the excuse of 'crisis.' Thus, we see increasing unemployment on the one side, and increasing bank profits on the other.

Figure 5: Total Assets and Profits of 4 Largest Private Banks of Turkey

Source: The Banks Association of Turkey Statistical Reports, <http://www.tbb.org.tr>.

Note: Profits are shown on the right axis. 2010 data is for the first 6 months only.

As mentioned above, banks are not independent enterprises but part of business groups in Turkey. This means that, even if they face some loss of profit in industrial sectors, Turkish finance capital groups may more than compensate for this loss in other sectors, in this case banking. This secure position helped business groups to stabilise their revenues and minimise their risk. They have the sectoral, geographical and other kinds of flexibilities to reduce their losses at worst, and to turn the crisis into an opportunity at best. In crisis conditions, they increased pressure on the working class by the use of 'flexible work' practices and mass firings. At the same time, they asked for protection measures. The government stepped in and provided some reductions in Value Added Tax (VAT), Special Consumption Tax, and etc. In the end, they grew stronger and managed to turn the crisis into an opportunity.

Turkey's integration with the world economy has deepened in the last decade. This has caused the crisis to affect the Turkish economy very negatively, and a real recovery seems to depend on the developments in the world economy. Yet, there is a sharp contrast between the general economic decline and record high profits of the banking sector, which hints that there is a divergence between the economic situation of the country and big business groups. Some of them are already global or at least 'regional' actors, and they found some opportunities to buy assets at very cheap prices, hence gained strength in the global arena. Ülker's acquisition of Godiva Chocolates is a good example of

this, which was realized by the stepping back of other potential buyers, because of crisis conditions. Similar moves were performed by other groups also, since they had increased their liquid assets during the last few years.

Hence, what can we expect in the future? It seems that there is an increasing divergence between the Turkish economy and big business groups. Very probably, their integration with the world capitalist system will continue deepening, since the bourgeoisie can not step back in such a situation. Industrial enterprises are organized for external demand, and this cannot be changed in a short time. So, Turkish capitalists are trying to diversify their exports nowadays, targeting Asia, Middle East and Africa. Discussions about Turkey's becoming a 'regional power' can be located in this general context, not confined to exports of course, but including FDI outflows and other outward investments. Turkey, or indeed Turkish finance capital is becoming a regional power, but the poverty of masses is increasing within country. This can be called 'development' perhaps, but one should not forget that this is 'capitalist' development.

Conclusion

Turkey is a middle-scale capitalist country, integrated with the world economy increasingly after 1980. Finance capital groups have been the leading actors in this integration. We can distinguish three main sub-periods of this process. A specific circuit of capital has been dominant in each sub-period, and state support for finance capital has been transformed accordingly. As an outline, we can say that this integration proceeded in the 1980s mainly on the commodity capital circuit, in the 1990s mainly on the money capital circuit, and in the 2000s mainly on the productive capital circuit. In line with these movements, state support took the form of export promotions in the first sub-period, financial incentives in the second, and large scale privatizations in the third.

Turkey's further integration with the world capitalist system after 1980 meant high growth and internationalization for Turkish finance capital. At an increasing pace especially after the first half of the 1990s, internationalization of Turkish finance capital covered all the circuits of capital in a short time. This created the opportunity to become global players for Turkish business groups. However, their continuous growth and internationalization did not bring prosperity for the large segments of Turkish society. The global crisis concentrated and crystallized the contradiction between business groups and the Turkish economy. For the big business groups of Turkey, crisis turned into an opportunity, thanks to their control on various forms of capital, namely industrial, commercial and financial capitals. For the masses and the working class, in contrast, crisis meant unemployment, longer working hours and increasing poverty. This contradiction can only be understood as a result of capitalist development. Moreover, it will very probably deepen in the future, since Turkish

big bourgeoisie cannot step back and halt internationalization, and neither the world finance capital.

References

- Aktuğ, Ufuk (10.10.2008) • Ulusoy: 'Krizi Önceden Gördük, Tedbir Aldık' [Ulusoy: 'We Foresaw the Crisis and Took Measures']. *Hürriyet*.
- Akyüz, Yılmaz and Korkut Boratav (2002) • The Making of the Turkish Financial Crisis. *UNCTAD Discussion Papers No 158*.
- Ercan, Fuat (2004) • Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği: Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış [The Contradictory Continuity of Capital Accumulation: A Critical Look at Turkey's Integration Process with Global Capitalism]. Neşecan Balkan and Sungur Savran (ed.). *2000'li Yıllarda Türkiye, Cilt 2 : Neoliberalizmin Tahribatı, Türkiye'de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet [Turkey in the 2000s, Economy, Society and Gender in Turkey, Vol. 2: The Destruction of Neoliberalism]*. İstanbul: Metis.
- Ergüneş, Nuray (2008) • *Bankalar, Birikim, Yolsuzluk: 1980 Sonrası Türkiye'de Bankacılık Sektörü* [Banks, Accumulation, Fraud: Post-1980 Turkish Banking Sector]. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Erkan, Gülgün (1994) • *Dünya'da ve Türkiye'de Dış Ticaret Sermaye Şirketleri* [Foreign Trade Capital Companies in the World and in Turkey]. Unpublished master thesis. İstanbul University.
- Evrensel (23.04.2009) • Erdemir İşçisi İsyanda [Erdemir Worker in Revolt]. *Evrensel*.
- Gözütok, Nilüfer (2008) • Global 30'da Liderlik Yarışı [Leadership Race in Global 30]. *Capital*, September Issue.
- Gülalp, Haldun (1985) • Patterns of Capital Accumulation and State-Society Relations in Turkey. *Journal of Contemporary Asia*. 15 (3), 329-348.
- Gültekin-Karakaş, Derya (2008) • *Global Integration of Turkish Finance Capital : State, Capital and Banking Reform in Turkey*. Vdm Verlag.
- Gültekin-Karakaş, Derya and Fuat Ercan (2008) • Türkiye'de Uluslararasılaşma Sürecindeki Sermayenin Üretken ve Para Sermaye Arasındaki Zaman Yönelimli Stratejik Tercihi. *İktisat, İşletme ve Finans*. 23 (262), 35-55.
- Hilferding, Rudolf (1981) • *Finance Capital: A Study of the Latest Phase of Capitalist Development*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hürriyet (17.10.2008) • Krize Güçlü Girdik Türkiye'nin Yolu Açık [We Entered the Crisis Powerfully, Turkey's Road is Open]. *Hürriyet*.
- Jung, Dietrich and Wolfango Piccoli (2004) • *Yol Ayrımında Türkiye* [Turkey at the Crossroads]. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kansu, Aydan (2004) • *Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri* [1994 and 2001 Crises of Turkey]. İstanbul: Derin Yayınları.

- Kozlu, Cem (1988) • *A Study of the Sogo Shosha, Japanese Foreign Trade Companies as a Model for Turkey*. Unpublished doctoral dissertation. Boğaziçi University.
- Milliyet (24.08.2007) • Libya Deneyiminden Dünya Ligine... [From Libyan Experience to the World League]. *Milliyet*.
- Özgentürk, Jale (08.08.1995) • 26 Ülkede İnşaatımız Var [We Have Construction Projects in 26 Countries]. *Milliyet*.
- Öztürk, Özgür (2010) • *Türkiye’de Büyük Sermaye Grupları: Finans Kapitalin Oluşumu ve Gelişimi* [Big Business Groups in Turkey: The Formation and Development of Finance Capital], İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Privatization Administration (2010) • *Türkiye’de Özelleştirme* [Privatization in Turkey]. Prime Ministry Privatization Administration, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm> (accessed: 10 November 2010).
- Sönmez, Mustafa (2005) • Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığı: 2000-2004 [Import Dependence of Turkey’s Exports: 2000-2004]. http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/SonmezOct05.pdf (accessed: 10 June 2009).
- Star (18.10.2008) • Bulgurlu: Satın Almalarla Krizi Fırsata Dönüştürürüz [Bulgurlu: We Can Turn the Crisis into an Opportunity by Acquisitions]. *Star*.
- Şişecam (2009) • *2008 Yıllık Rapor* [2008 Annual Report]. http://www.sisecam.com.tr/faaliyet_rap/2008/2008.pdf (accessed: 10 November 2010).
- Tamer, Meral (08.01.2010) • Lafarge’dan OYAK’a Aslan Çimento [Aslan Cement from Lafarge to OYAK]. *Milliyet*.
- Turkstat (2009) • *Statistical Indicators 1923-2008*. Turkish Statistical Institute, http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf (accessed: 10 November 2010).
- Turkstat (2010) • *Turkey’s Statistical Yearbook 2009*. Turkish Statistical Institute, <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf> (accessed: 10 November 2010).
- Türk, Eylem (25.05.2008) • Türk Firmaları Marka Topluyor [Turkish Firms are Collecting Brands]. *Milliyet*.
- UNCTAD (1991 to 2010) • *World Investment Report (1991 to 2010)*. New York, Geneva: United Nations.
- Yalman, Galip L. (2009) • *Transition to Neoliberalism: The Case of Turkey in the 1980s*. İstanbul Bilgi University Press.
- Yeldan, Erinç (2003) • *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi* [Turkish Economy in the Globalization Process]. İstanbul: İletişim Yayınları.

13

Küresel Finansal Krizin Temel Kalkınma Göstergeleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği

Orhan Çoban¹ - Nihat Doğanalp²

Abstract

The Effect of Global Financial Crisis on Basic Development Indicators: The Case of Turkey

In this study the effects of global financial crisis on basic economic indicators in Turkey which is starting in USA in 2007 as a dilemma of the mortgage system and reached global dimension rapidly. According to the results of the analysis, Turkish Economy in 2007 third quarter started to feel the effects of the crisis have been identified. In this context, especially its impact on growth in 2008, the crisis was most severe manner. Macro-economic aggregates since 2009 in the process of recovery in the last quarter and together with economic performance desirable levels of growth were achieved. On the other hand, is the pre-crisis and post-structural change of the period to determine whether the results of the Chow test, except for the inflation variable for all the basic development indicators suggest that a structural change.

Keywords: Financial Crisis, Development, VAR Analyses, Chow Tests

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemlerde savaşın olumsuz etkilerini gidermek ve ekonomilerde uluslar arası ölçekte ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumlar oluşturulmuştur. Finansal araçlardaki çeşitliliğin artması, bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişimler, finansal piyasaların uluslar arası bir boyut kazanması sürecini hızlandırmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde bir taraftan küreselleşme çabaları, diğer taraftan da sosyalist ekonomik sistemi temsil eden Sovyet So-

1 Prof. Dr. Orhan ÇOBAN, Selçuk Üniversitesi İİBE, İktisat Bölümü, Konya; ocoban@selcuk.edu.tr , Tel: 05362265270, Fax: 0332-2410046

2 Ör. Gör. Nihat DOANALP, Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat MYO, Beyşehir-Konya; ndoganalp@selcuk.edu.tr, Tel: 05062983690

syalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi, ülkeler açısından yeni açılımları ortaya çıkarmış ve bu süreçte ülkeler küresel çapta krizlerle karşılaşmaya başlamışlardır.

Dünya ekonomileri için bir fenomen haline gelen finansal krizler, finansal serbestleşme hareketleri ve diğer ekonomik gelişmelere bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ekonomilerin liberalleşmesine de bağlı olarak ülkeler arası faktör hareketliliği hızlanmış ve gelişmekte olan ekonomiler, diğer ülkelerde yaşanan ekonomik sorunlardan daha fazla etkilenmeye başlamışlardır.

Finansal krizler reel sektörü genel olarak büyüme göstergeleri üzerinden etkilemektedir. Krizin etkisiyle özellikle gelişmekte olan ekonomiler kriz sonrası dönemlerde gereken kalkınma hamlelerini gerçekleştirilememekte; ciddi büyüme kayıplarıyla karşılaşmaktadırlar. Yaşanan tecrübeler, geçmiş dönemlerde aşırı borçlanmayla hızlı büyüme oranları yakalayan ülkelerin krize bağlı olarak uzun yıllar devam eden bir kısır döngü içerisine girdiklerine işaret etmektedir. Bu bağlamda başlangıcından itibaren küresel bir nitelik arz eden, 2007–2008 yıllarında yoğun bir şekilde hissedilen ve hali hazırda etkileri hissedilen kriz, şu ana kadar edinilmiş tecrübelerden bir takım farklılıklar göstermektedir. Söz konusu finansal kriz gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler üzerinde ciddi tehditler oluşturmuş ve oluşturmaya da devam etmektedir. Hemen hemen tüm ülkelerde krize yönelik mevcut politikalar sorgulanmakta ve krizin aşılmasına ışık tutacak yeni stratejiler geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Yaşanan küresel kriz her ne kadar orijini itibariyle Amerika'daki mortgage sisteminin bir açmazı olarak baş göstermiş olsa da derinliği ve kapsamı itibariyle kısa sürede tüm dünya finansal piyasalarını ve dolayısıyla gösterdiği etkiler itibariyle reel piyasaları etkisi altına almıştır. Bu kriz; üretken sermayenin yüksek kar marjlarına sahip olabilmek adına finansal spekülasyonlar sonucu rant elde etmeye dayalı bir sistemi desteklediğini de ortaya çıkarmaktadır. Bu süreç finansal kırılganlıklara karşı oldukça hassas yapıların ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Yukarıdaki açıklamalarımız doğrultusunda, gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin AB üyeliği yolunda temel ekonomik kriterleri sağlayıp sağlayamadığının yanı sıra geçmiş krizlerden yeterince ders alınıp alınmadığının sorgulanması açısından etkileri hala hissedilen küresel krizin makro ekonomik büyüklükler üzerindeki etkisinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Söz konusu öneminden dolayı bu çalışmada 2007 yılında ABD'deki mortgage sisteminin bir açmazı olarak baş gösteren ve daha sonra tüm finansal piyasalara yayılan ve kısa zamanda küresel boyutlara ulaşan finansal krizin Türkiye Ekonomisi'ne ilişkin temel kalkınma göstergeleri üzerindeki etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede kriz öncesi ve sonrası döneme ilişkin büyüme, enflasyon, istihdam, ihracat ve ithalat gibi değişkenlerden hareketle karşılaştırmalı statik

analiz yapılmıştır. Diğer yandan kriz sonrası döneme ilişkin dış borçlanma, rezervler ve M2 para arzı değişmelerinin kalkınma göstergeleri üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışmaya ait veriler IMF, Dünya Bankası, TCMB, Hazine Müsteşarlığı, TÜİK ve DPT'nin veri tabanlarından derlenmiş ve analizlerde Eviews 6.0 paket programı kullanılmıştır.

Literatür

Literatürde iktisatçılar daha çok krizlerin ortaya çıkış zamanı ve nedenleri üzerine odaklanmışlar ve çeşitli modeller geliştirmişlerdir. Teorik çalışmalarda söz konusu modeller geleneksel veya birinci nesil modeller (Krugman, 1979), (Flood ve Garber, 1984), ikinci nesil modeller (Obstfeld, 1986) ve bu iki modelin 1997 yılında yaşanan Güneydoğu Asya krizini açıklamada yetersiz kalmasına bağlı olarak ortaya çıkmış olan üçüncü nesil modeller (Krugman, 1998; Corsetti vd., 1998; Mishkin, 1999) olarak sınıflandırılmaktadır.

Finansal krizlere ilişkin literatür para ve ödemeler dengesi krizlerini açıklamaya yönelik olarak Krugman tarafından 1979 yılında kaleme alınan çalışmayla gelişmeye başlamıştır. Krugman'a göre mali açığın finansmanı için para basan ve sabit kur sisteminde parasının değerini korumaya çalışan hükümetler; rezervlerin tükenmesi, aşırı borçlanma ve yurtiçi kredilerde genişleme gibi çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler.

Bu durumda Krugman'a göre spekülâtorler, mevcut yapıyı korumak için Merkez Bankalarının rezervlerini azaltacakları ve sabit döviz kuru uygulamasından vazgeçecekleri beklentisine gireceklerdir. Diğer taraftan artan para miktarı ulusal paranın değerini düşürmekte, dolayısıyla sabit döviz kuru üzerinde bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Söz konusu baskıyı ortadan kaldırmak için Merkez Bankaları piyasaya sürekli olarak döviz satarak müdahale edecektir. Bu da kurun gerçekçi olmamasına da bağlı olarak karar alıcıların cari kurdan işlem yapmak istememelerine neden olacaktır.

Krugman'a göre bu durum, bir kriz başlangıcı olarak algılanmalıdır. Krizin bu aşamasında sadece Merkez Bankaları cari döviz kuru üzerinden ulusal para satın alırken, spekülâtorler ellerindeki ulusal parayı Merkez Bankasına vererek karşılığında döviz alacaklardır. Burada Merkez Bankaları belirli düzeye kadar ulusal parayı destekleyebilecektir. Ancak yaşanan tecrübeler de göstermiştir ki, söz konusu çabalar genellikle Merkez Bankalarının aleyhine sonuçlanacaktır. Birinci nesil modellerde krizlerin temel nedenlerinden birisi de gereken önlemleri zamanında almayan ve bunun neticesinde tutarsız politikalar üreten hükümetler görülmektedir (Mariano vd., 2001, s. 3).

Literatürde Obstfeld tarafından geliştirilen modeller ise ikinci nesil modeller olarak adlandırılmaktadır. Bu modellerde özellikle Avrupa ülkelerinde meydana gelen devalüasyonların nedeninin yetersiz talebe bağlı olarak oluşan işsizlik olduğu vurgulanmaktadır. Yaşanan tecrübeler ülkelerin işsizliğin politik

maliyetleri ile devalüasyon yapmanın politik maliyetleri arasında tercih yapmak zorunda kaldıklarına işaret etmektedir. Hükümetlerin işsizlik konusundaki endişelerine bağlı olarak devalüasyon beklentisini artmakta ve devalüasyon beklentisi ise spekülative bir atağı tetikleyebilmektedir. Bu bağlamda ikinci nesil modellerde krizin politik bir tercihin sonucu ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Obstfeld (1986), ödemeler dengesi krizlerinin, sürdürülemez makroekonomik politikaların kaçınılmaz bir sonucu olmaktan ziyade tamamen kendi kendini besleyen olaylar olabileceğine dikkati çekmiştir. Ayrıca Obstfeld (1994), Krugman tarafından literatüre katılan birinci nesil modellerle Avrupa'da yaşanan para krizini açıklamayı mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Çünkü bütün sermaye piyasalarına kolayca erişim imkânına sahip olan Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerinin uluslararası rezerv yetersizliği gibi bir sorunla karşılaşması ihtimali oldukça düşüktür. Bu bağlamda Krugman'ın modelindeki temel varsayım geçerliliğini yitirmektedir.

1992-1993 döneminde yaşanan krizlerde hükümetlerin farklı tepki göstermelerinin nedenini yüksek faiz oranlarının yanı sıra artan işsizliğe bağlayan Obstfeld'e göre ikinci nesil kriz modelleri genel anlamda bir çoklu dengeler modeli olarak da düşünülebilir. Burada söz konusu krizlerin büyük olasılıkla yatırımcıların beklentilerine bağlı olarak ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Mariano vd., 2001, s. 4).

Diğer taraftan 1997 yılında Güneydoğu Asya'da baş gösteren ve ahlaki tehlike, balonlar, bulaşma gibi yeni kavramları da literatüre kazandıran krizleri açıklamaya yönelik modeller ise üçüncü nesil modeller olarak adlandırılmaktadır. Üçüncü nesil modellerde krizlerin genellikle bankacılık ve finans sektöründen kaynaklandığı ileri sürmektedir. Söz konusu modellerde, iyi yapılandırılmamış bir bankacılık sistemine sahip ülkelerde finansal liberalizasyona gidilmesi halinde, mikro ekonomik sorunların yanı sıra, ahlaki tehlikenin ve aşırı borçlanmanın ortaya çıkacağı konusu işlenmektedir (Krugman 1998; Mishkin 1999, 2000).

Ampirik literatüre baktığımızda Eichengreen vd. (1996) 1959-73 dönemini kapsayan araştırmalarında, 20 ülkede yaşanan 77 krizin yayılma etkilerini analiz etmişlerdir. Söz konusu analizlerde uluslar arası rezervlerdeki, döviz kurlarındaki ve faiz oranlarındaki değişimler dikkate alınmış ve sabit döviz kuru sisteminin uygulandığı ülkelerde spekülative atakların krizlerin oluşmasında önemli rol oynadığı tespit edilmiştir.

Kaminsky vd. (1997) potansiyel krizler öncesi sinyal veren çeşitli göstergeleri kullanarak parametrik olmayan bir yaklaşım olan sinyal yaklaşımını geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımda ilgili göstergeler kriz öncesi sinyal verme güçlerine göre seçilmektedir. Herhangi bir gösterge belirli bir eşik değeri aştığında, söz konusu süreç sinyal olarak algılanmakta ve ortalama 24 ay içerisinde bir kriz baş göstermektedir. Kaminsky vd. tarafından yapılan söz konusu

çalışmada 15'i gelişmekte olan ve 5'i ise gelişmiş olmak üzere toplam 20 ülkede yaşanan 76 ayrı kriz analiz edilmiştir.

Cartapanis vd. (2002), 1976–97 dönemine ait üçer aylık verilerden hareketle altı Asya ülkesi için spekülasyon baskı indeksi oluşturmuşlardır. Manasse vd. (2003) tarafından yapılan bir çalışmada krize yol açan temel etkenler analiz edilmiştir. Analizler sonucu yüksek uluslar arası borç seviyesinin, likidite sorununun, siyasal belirsizliğin, mali yanılmanın veya kurların aşırı değerlenmesinin yanı sıra uluslar arası sermaye piyasalarının krizler üzerinde önemli etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Jawadi vd. (2010) çalışmalarında küresel finansal krizin Fransa, İngiltere ve ABD borsalarında yarattığı likidite baskısı karşısında merkez bankalarının etkinliğini ölçmüşlerdir.

Metodoloji

İktisadi ilişkilerde özellikle finansal piyasaların gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan karmaşıklık, iktisadi olayların tek denklemler yerine, eşanlı denklemler yardımıyla incelenmesine yol açmıştır. Diğer taraftan makro değişkenlerin pek çoğu arasındaki karşılıklı etkileşim bunu zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle verilerin içsel ya da dışsal değişken olarak ayrıştırılması, kimi zaman birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Çalışmamızda modeldeki değişkenleri önceden içsel ve dışsal olarak bir ayrıma tabi tutmaksızın bütün değişkenleri içsel olarak kabul eden VAR (Vector Autoregression) modeli kullanılacaktır. Christopher Sims (1980) tarafından geliştirilen VAR analizi değişken takımları arasında eşanlılık olması durumunda hepsini eşit biçimde ele alan ve değişkenler arasında içsel-dışsal ayrımı yapılmamasını öngören bir analiz yöntemidir.

VAR modellerinde içsel değişkenler modeldeki diğer değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bir fonksiyonu olarak elde edilmektedir. VAR modelinin basit matematiksel gösterimi şu şekildedir:

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + Bx_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Burada y_t içsel değişkenlerin k vektörünü, x_t dışsal değişkenlerin d vektörünü, A_1, \dots, A_p tahmin edilecek katsayı matrislerini ve ε_t de sağ taraftaki değişkenlerin tamamıyla eşzamanlı olarak ilişkili ancak kendi gecikmeli değeriyle ilişkisiz innovasyonların vektörüdür.

Gecikme düzeyinin tespitinin son derece önem arz ettiği VAR modellerinde gecikme sayısı Akaike&Schwarz, LR, FPE ve HQ gibi bilgi kriterleri yardımıyla tespit edilmektedir. VAR modeli oluşturmadan önce modele dahil edilen değişkenlerin durağan olup olmadıkları ADF (Augmented Dickey-Fuller) testi vasıtasıyla incelenmiştir.

Literatürde yer alan çalışmalarda çeşitli değişkenler analizlere dahil edilmiştir. Edin ve Vredin (1993) para arzı, GSYH ve uluslar arası rezervler/ithalat değişkenlerini; Collins (1995) uluslar arası rezervler/GSYH, büyüme ve enflasyon değişkenlerini; Eichengreen vd. (1995) enflasyon, istihdam artışı,

hükümet kayıpları ve önceki finansal krizlere ilişkin oluşturdukları indeks değişkenlerini analizlere dahil etmişlerdir. Çalışmamızdaki analizlerde büyük ölçüde referans alınan Kaminsky vd. (1996) çalışmasında ise büyüme, M²'deki değişme, stok fiyatlarındaki değişme, rezervlerdeki değişme, dış ticaret hadindeki değişme, reel faiz oranları gibi değişkenleri kullanılmıştır.

Diğer taraftan regresyon modellerinin yapısal kararlılıklarının sınanması bağlamında krizin etkilerini hissettirmeye başladığı dönem öncesi ve sonrasına ilişkin Chow testi uygulanacaktır.

Bu çalışmada analizlerde yer alan değişkenler Tablo-1 yardımıyla düzenlenmiştir.

Tablo- 1: Analizlerde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları

GRO	GSYH Büyüme Hızı (Üç Aylık)
UNE	İşsizlik oranı
INF	Enflasyon oranı
XM	İhracatın ithalatı karşılama oranı
INR	Uluslar arası rezervlerdeki % değişme
EDS	Dış borç stokundaki % değişme
EXR	Döviz rezervlerindeki % değişme
M2	M2 para arzındaki % değişme
IMKB	Borsa endeks değerindeki % değişme

Tablo-1'de yer alan değişkenlerden GRO, UNE, INF ve XM temel kalkınma göstergeleri kapsamında değerlendirilmiş olup, analizlerde bağımlı değişkenler olarak yer almıştır. Dolayısıyla her bir bağımsız değişken dikkate alınarak, 4 ayrı tahmin modeli oluşturulmuştur. Bu bağlamda oluşturulan tahmin modellerinde INR, EDS, M2 ve IMKB değişkenleri ise finansal kriz göstergeleri olarak dikkate alınmış ve bağımsız değişkenler olarak analizlere dahil edilmiştir. Analizlere esas olan dönemde yapısal bir değişimin olup-olmadığını test etmek amacıyla her bir tahmin modeli için Chow testine başvurulmuştur.

Analiz Sonuçları

Analizlere konu olan değişkenlerin durağan olup olmadıklarına ilişkin birim kök testi sonuçları Tablo-2'de gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre büyüme (GRO) değişkeni % 5 anlam seviyesinde durağan değildir. Bu değişken birinci dereceden farkı alınmak suretiyle durağan hale getirilmiştir.

VAR analizleri kriz ekonomilerinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu analizlerde temel amaç değişkenlerde meydana gelen şokların diğer değişkenler üzerindeki etkisini ölçmektir. VAR analizlerinde gecikme uzunluğunun tespiti önem arz etmektedir. Bu çerçevede analizlerimizde

kullanılacak gecikme uzunluğunun belirlenmesi çeşitli kriterlere göre farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Tablo-3'te gecikme uzunluğunun kaç alınması gerektiğine ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Tablo- 2: ADF Testi Sonuçları

Değişkenler	Normal Düzey (Sabit Terimli ve Trendli)	Birinci Farklar (Sabit Terimli ve Trendli)	Mc Kinnon Kritik Değerleri (% 5)
GRO	-2.569041 (*)	-4.330500	-3.562882
UNE	-3.881656		-3.557759
INF	-5.985044		-3.557759
XM	-6.372167		-3.557759
IMKB	-4.030703		-3.557759
M2	-4.481732		-3.557759
INR	-5.327170		-3.562882
EDS	-3.932624		-3.557759
EXR	-4.887622		-3.562882

Not: (*) ilgili değişkene ait test değeri % 5 önem düzeyinde anlamlı değildir.

Tablo- 3: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	FPE	AIC	SC	HQ
0	1.52e+11	54.12532	54.58790	54.27611
1	3.80e+10	52.41718	57.50553	54.07586
2	957099.8*	39.21223*	48.92634*	42.37879*

Not: FPE; Final Prediction Error kriterini, AIC; Akaike Bilgi Kriterini, SC; Schwartz Kriterini, HQ; Hannan-Quinn Kriterini, ifade etmektedir.

Tablo-3, FPE, AIC, SC ve HQ değerlerinin aynı yönde olduğunu göstermektedir. Bu sebeple analizlerimizde 2 gecikme seviyesi uygun gecikme seviyesi olarak belirlenmiştir.

VAR modeli parametrelerinin doğrudan yorumu pek anlamlı olmamaktadır. Bu nedenle etki-tepki (impulse-response) ve varyans ayrıştırması (variance decomposition) analizleri yapılarak bir takım sonuçlar çıkarılmaya çalışılmaktadır. Etki tepki şokların hangi değişkenlerde meydana geldiği ve bu şoka değişkenlerin nasıl tepki vereceği araştırılır (Tarı, 2010, s. 453). Şokların seyrini görebilmek adına ilk önce değişkenlerin 10 dönemlik hareketlerini incelemekte yarar vardır. Tablo-4'te büyüme değişkenine ilişkin etki-tepki analizlerine ilişkin parametreler verilmiştir.

Tablo- 4: Etki-Tepki Analizleri

GRO	UNE	INF	INR	EDS	EXR	M2	IMKB	XM
3.746298 (0.49191)	0.000000 (0.000000)	0.000000 (0.000000)	0.000000 (0.000000)	0.000000 (0.000000)	0.000000 (0.000000)	0.000000 (0.000000)	0.000000 (0.000000)	0.000000 (0.000000)
0.000000 (1.73965)	0.000000 (0.84857)	0.000000 (1.06024)	0.000000 (0.92093)	0.000000 (1.11566)	0.000000 (1.09583)	0.000000 (0.59892)	0.000000 (0.99981)	0.000000 (1.14795)
0.000000 (1.90488)	0.000000 (0.76221)	0.000000 (1.30689)	0.000000 (1.16281)	0.000000 (1.47388)	0.000000 (1.61919)	0.000000 (0.93473)	0.000000 (1.25740)	0.000000 (2.07953)
-2.141521 (0.81430)	0.171674 (0.76387)	-2.122151 (0.71088)	1.731090 (0.61322)	-1.393322 (0.53935)	0.388536 (0.50480)	-0.147367 (0.50184)	2.700368 (0.35461)	0.025761 (0.00338)
-1.718860 (2.57577)	1.159435 (1.46103)	-0.009085 (1.58744)	1.868987 (1.64632)	-0.179675 (1.65841)	0.098287 (1.47296)	1.230787 (0.91687)	2.335350 (1.71651)	-1.090109 (1.44745)
0.000000 (3.38380)	0.000000 (1.45518)	0.000000 (1.93299)	0.000000 (2.04095)	0.000000 (2.34746)	0.000000 (2.55548)	0.000000 (1.42539)	0.000000 (2.12000)	0.000000 (3.26355)
-4.547195 (2.51061)	0.603574 (1.14139)	-0.161692 (1.64280)	1.096432 (1.51230)	-1.072960 (1.77221)	-1.901521 (2.11163)	0.565378 (1.34389)	-0.332372 (1.62151)	-2.743244 (2.73060)
-1.135499 (4.89150)	1.515810 (2.12433)	-1.772028 (2.71641)	1.231693 (2.41494)	-0.887810 (2.27120)	-4.981663 (2.36967)	2.389181 (1.59961)	-0.540107 (2.95240)	-5.559884 (2.48424)
-0.748643 (7.17552)	0.346837 (2.75201)	-0.333247 (3.76223)	0.156160 (3.48823)	0.456698 (3.48918)	-1.114567 (4.38189)	0.780469 (2.52341)	-0.732960 (3.62944)	-2.386330 (6.33454)
-1.528928 (6.96160)	1.391542 (2.59715)	0.765403 (4.36968)	-1.093148 (3.37762)	-0.534076 (3.72891)	-0.730667 (5.23253)	0.020800 (2.99823)	-3.113271 (3.41013)	-2.010401 (8.03119)

Tablo-4'de düzenlenen etki-tepki analizi sonuçlarına göre büyüme (GRO) serisinde bir standart sapmalılık şok meydana gelmesi halinde değişkenin ilk dönemde göstereceği tepki 3.746298 birim olacaktır. Benzer şekilde işsizlik oranı (UNE) değişkeninde bir standart sapmalılık şok meydana gelmesi halinde GRO değişkeninin buna tepkisi 4. dönemde 0.171674 birimdir.

Varyans ayrıştırması analizlerinde ise bir değişkendeki değişimin % kaçının kendisinden % kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığı araştırılır. Eğer varyanstaki değişimin % 100'e yakını değişkenin kendisi tarafından açıklanıyorsa ilgili değişken modelin en dışsal değişkeni olarak kabul edilmektedir (Tarı, 2010, s. 469).

Büyüme değişkenine ilişkin varyans ayrıştırması analiz sonuçlarına Tablo-5 te yer verilmiştir. Diğer değişkenlere ilişkin analiz sonuçları ekler kısmındadır. Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre 1. dönemde büyüme hızı (GRO) değişkeninin 100 değerini alması bu değişkenin modelin en dışsal değişkeni olduğu anlamına gelmektedir.

2006 yılında ABD'de finans piyasalarında özellikle de konut finansmanı piyasalarında yaşanan aksaklık 2007'nin ikinci yarısında ve 2008'de tüm dünya piyasalarında hissedilir hale gelmiştir. Analizlere konu olan dönemde yapısal bir değişme neticesinde farklılıkların bulunup bulunmadığını Chow testi yardımıyla yapıldığını daha önce belirtmiştik. Bu sebeple her bir tahmin mod-

eli için kırılma noktası olarak 2007'nin üçüncü çeyreği belirlenerek (2007: 3) Chow testine başvurulmuş ve analiz sonuçları Tablo-6 yardımıyla özetlenmiştir.

Tablo- 5: Varyans Ayrıştırması

Periyot	S.E.	GRO	UNE	INF	INR	EDS	EXR	M2	IMKB	XM
1	3.74629	100.000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000
2	3.74629	100.000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000
3	3.74629	100.000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000
4	5.96298	52.3687	0.08288	12.6655	8.42774	5.45978	0.42455	0.06107	20.5077	0.00186
5	7.17970	41.8547	2.66500	8.73670	12.5897	3.82871	0.31159	2.98081	24.7261	2.30658
6	7.17970	41.8547	2.66500	8.73670	12.5897	3.82871	0.31159	2.98081	24.7261	2.30658
7	9.30270	48.8238	2.00838	5.23427	8.88828	3.61089	4.36375	2.14490	14.8558	10.0697
8	12.5420	27.6803	2.56560	4.87587	5.85436	2.48762	18.1773	4.80883	8.35847	25.1915
9	12.8999	26.5021	2.49747	4.67574	5.54859	2.47680	17.9290	4.91168	8.22383	27.2347
10	13.6754	24.8316	3.25766	4.47374	5.57612	2.35639	16.2387	4.37067	12.5002	26.3947

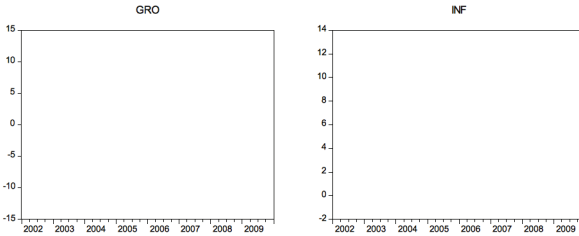
Tablo-6 ya göre enflasyonun bağımlı değişken olarak dikkate alındığı tahmin modeli dışındaki tüm modellerde kriz öncesi ve kriz sonrası yapısal bir değişimin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo- 6: Chow Testi

Tahmin Modeli	F İstatistiği	Prob. F(6,21)
GRO*	5.040040	0.0024
UNE*	4.192241	0.0063
INF*	1.137779	0.3753
XM*	2.074982	0.1000

*Tahmin modelinin bağımlı değişkeni

Şekil- 1: Büyüme Oranı ve Enflasyon Oranı

Küresel finansal krizin temel kalkınma göstergeleri arasında yer alan büyüme ve enflasyon üzerindeki etkileri analizimizde kullanılan dönemler itibariyle Şekil-1 vasıtasıyla gösterilmiştir.

2008'in son çeyreğinde küresel krizin etkisiyle küçülmeye başlayan Türkiye ekonomisi, 2009'un birinci çeyreinde % 14,5'luk bir daralma yaşamıştır. Buna karşın dördüncü çeyrekte ise % 6 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 30 Haziran 2010 da açıkladığı verilere göre ise, ihracat ve sanayi üretiminde yaşanan artışlar büyüme rakamlarına yansımış ve Türkiye Ekonomisi 2010'un ilk çeyreinde % 11,7 büyümüştür. Dolayısıyla 2009'un ilk çeyreğiyle birlikte yaşanan daralmanın ardından ekonomi bir genişleme sürecine girmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Başlangıcından itibaren küresel bir nitelik taşıyan küresel finansal kriz tüm dünya ekonomileri üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Finans piyasalarının birbirine aşırı entegre olduğu günümüz piyasalarında bu etki hızını daha da arttırarak hissettirmiştir. Bu etkiler özellikle büyüme hızındaki düşüşler, işsizlik oranındaki artışlar ve dış ticaret hadlerinde ihracat aleyhine gelişmelerle sonuçlanmaktadır. Yurtiçi talebi canlandırabilmek adına yanlış politika tercihleri de krizlerin olası etkilerini daha da şiddetlendirmektedir. Bu çalışmada finansal kriz göstergesi olarak kabul ettiğimiz değişkenlerin kalkınmada öncü göstergeler olarak adlandırılacak değişkenler üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

Yapılan analizler göstermiştir ki, Türkiye Ekonomisi, 2007'nin üçüncü çeyreğinden itibaren krizin kısmi etkilerini hissetmeye başlamıştır. Bu etkiler özellikle büyüme üzerinde 2008 yılında ağır bir şekilde hissettirmiştir. 2009 yılından itibaren toparlanma sürecine giren büyüme süreci özellikle son çeyrekte yaşanan performansla arzu edilir seviyelere gelinebileceğinin sinyallerini göstermektedir.

Yapılan Chow testi sonuçları kriz öncesi ve sonrası döneme ilişkin temel kalkınma göstergeleri bağlamında enflasyon değişkeni hariç diğer tüm değişkenler için bir yapısal değişimin olduğunu ortaya koymaktadır. Cartapanis vd. (2002) ve Manasse vd. (2003) tarafından yapılan çalışmalardan da elde edilen sonuçlar çerçevesinde krizin olumsuz etkileri spekülasyon baskılarının yoğunluğuna, uluslar arası borç seviyesine, likidite sorununun olup olmadığına, siyasal belirsizliğe ve uluslar arası sermaye piyasalarına entegre olma boyutuna bağlı olarak farklı şiddetlerde hissedilmektedir.

Bu çalışmada seçilen temel kalkınma göstergeleri üzerinde ölçülebilen değişkenlerin etkisi kısmi düzeyde gerçekleşmiştir. Bu konuda yapılacak benzer çalışmalarda değişken setine ilaveler veya çıkarımlar yapılarak kriz ve kalkınmaya ilişkin göstergelerin farklı boyutlarıyla ele alınması da mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Corsetti, Giancarlo, Paolo Pesenti ve Nouriel Roubini (1998) • What Caused The Asiaan Currency and Financial Crisis? Part I: A Macroeconomic Overview, *NBER Working Paper* 6833.
- Eichengreen, Barry, Andrew Rose ve Charles Wyplosz (1997) • Contagious Currency Crises, *NBER Working Papers*, 5681, 1-48.
- Flood, Robert P. ve Peter M. Garber (1984) • Collapsing Exchange-Rate Regimes, *Journal of International Economics*, 17, 1-13.
- Gujarati, Damodar N. (1999) • *Temel Ekonometri*, Literatür Yayıncılık, (Çevirenler: Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen), İstanbul.
- Kaminsky, Graciela, Saul Lizondo ve Carmen M. Reinhart (1998) • Leading Indicators of Currency Crisis, *IMF Staff Papers*, 45(1), 1-46.
- Krugman, Paul (1979) • A Model of Balance of Payments Crisis, *Journal of Money, Credit and Banking*, 11(3), 311-325.
- Manasse, Paolo., N. Roubini ve A. Schimmelpfennig (2003) • Predicting Sovereign Debt Crisis, *IMF Working Paper*.
- Mariano, Roberto, Tayyeb Shabbir ve Nihat Bülent Gültekin (2001) • Financial Crisis in South East Asia, *Wharton-SMU Research Center, Working Draft*, 1-28.
- Mishkin Frederic S. (1994) • Preventing Financial Crisis: An International Perspective, *NBER Working Paper*, 4636, 1-48.
- Mishkin, Frederic S. (1996) • Understanding Financial Crisis: A Developing Country Perspective, *NBER Working Paper*, 5600, 1-55.
- Mishkin Frederic S. (2001) • Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Economies, *NBER Working Paper* 8087.
- Obstfeld, Maurice (1986) • Rational and Self-Fulfilling Balance of Payments Crisis, *The American Economic Review*, 76(1), 72-81.
- Obstfeld, Maurice (1994) • The Logic of Currency Crises, *NBER Working Papers*, No: 4640.
- Obstfeld, Maurice (1996) • Models of Currency Crises with Self-fulfilling Features, *European Economic Review*, 40, 1037-1047.
- Sims, Christopher A. (1980) • Macroeconomics and Reality, *Econometrica*, 48, 1-48.
- Tarı, Recep (2010) • *Ekonometri*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

14

Relation of Post-1980 Outward-Oriented Growth Model with Crises in Turkey's Economy

Erkan Tokucu¹ - Zekayi Kaya²

Abstract

Beginning from the 1970s, the effectiveness of globalization movements in world economy started liberalization process in economic policies of the countries. Gaining speed of neoliberal policies during the 1980s caused changes in structures of economies. Along with 24th January 1980 Decisions, Turkey adopted and began to implement liberalization policy. This policy continued along with amendments made in 1989 for the purpose of liberalizing capital movements. Basic cause of changing policy along with 24th January 1980 Decisions in Turkey's economy is gradually deepening economic depression that was experienced in the form of foreign payment difficulties and high level of increase in prices in the second half of the 1970s. Turkish Lira was rendered convertible after 1989 and foreign trade and financial markets were liberalized. Liberalization of financial markets through removing control over international capital movements caused import volume to expand and foreign trade deficit to increase. Cost of outward orientation without fulfilling stability conditions required in commodity and finance markets in a country, of which financial balance was corrupted, financial system was weak, financial markets were shallow and industry and agriculture were inefficient, was very high. Effectiveness of money and foreign currency markets gradually reduced and they were exposed to real crises. Turkey experienced three crises during 1990s, namely in 1991, 1994 and 1998. Crises in 2000 and 2001 followed them. Experienced structural transformations brought about crises and measures taken were not sufficient. After 1989, a new era in Turkey's economy began in which financial instruments and international interest arbitrage were used. This period was followed by a new post-2001 period in which a rapid transformation prevailed. Common characteristics of such transformations experienced in Turkey's economy

1 Assist. Prof. Erkan Tokucu, Kafkas University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Economics, E-mail: erkan.tokucu@gmail.com

2 Assist. Prof. Zekayi Kaya, Çankırı Karatekin University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Economics, E-mail: zekayikaya@hotmail.com

after 1980 were being an outward-oriented growth model and emergence of crises as a result of implementation of such model. Implementation manner of outward-oriented growth model in developed and developing countries with different characteristics and its results also differed. This study will handle primarily characteristics of an outward-oriented growth model in developed and developing countries. Next, crises experienced in developing Turkey's economy will be examined in association with characteristics of this outward-oriented model.

Keywords: outward-oriented growth model, crises, 24th January 1980 Decisions, Turkey JEL Classification Numbers: F41, F43, G01

Introduction

Turkey's economy experienced significant transformations during certain periods in terms of its economic structure. Among these transformations, the period beginning with 24th January 1980 Decisions is the most important one. As growth model, after 1980 Turkey switched from a model depending on import-substituted industrialization to outward-oriented industrialization strategy.

When examined Turkey's economy, it is observed that more crises were encountered along with change in its growth strategy. It is understood that especially Turkey's effectuation of liberalization related to foreign trade and financial markets in 1989, entering into the Customs Union with EU, integration with the world through World Trade Organization and forcing the pace in privatization with the purpose of reducing share of the state in economy speeded up the crises.

The most important reason for emergence of such crises is the liberalization process experienced across the world. Turkey was involved in this process along with 24th January 1980 Decisions under the name "Structural Adjustment Policies" and continued through full liberalization of capital movement through Decree No. 32, which was announced as "decision on switching to convertibility" in 1989.

Formation of liberalization in commodity and capital markets as well as effects it caused have to be analyzed in order to understand crises that Turkey has been increasingly encountering along with switching of Turkey's economy to an outward-oriented model.

Liberalization Doctrine that Causes Outward-Oriented Growth

Market economy system that has been implemented effectively across the world after beginning of the 80s depended on liberalization doctrine considering that economic welfare shall increase when private enterprise is freed from govern-

ment interventions. Liberalization doctrine argues that the state should give up its regulatory role in finance market, commodity market and labor market and keep its hands off these areas.

Liberalization in commodity market is possible by liberalization of international trade through removing all sorts of restrictions (customs barriers, non-tariff applications, quantity restrictions, prohibitions etc) in international trade. According to liberal doctrine, restrictions and interventions cause resources not to be distributed and used internationally effectively and cause economic welfare in trade to be affected negatively. As to government interventions in labor market (legal regulations on working conditions, subsistence wage applications, unemployment compensation etc), they spoil operation of the labor market and cause wage levels to be established abnormally. Intervention to the finance market by determination of interest rates by the government and restriction of capital inflows and outflows prevents movement of the capital to efficient areas and thus affects the social welfare adversely.

In a liberal system, if economic decisions are taken by individuals and private firms in an environment where government interventions do not exist; economic growth is achieved at maximum level. It has been argued that government interventionism adversely affects the economic growth and social welfare through restricting activities of the private enterprise. However, protection and support of the state was determinative in emergence of such robust private enterprising capitalist class in the West. The state caused private enterprise to get stronger through protecting the domestic market from foreign competition and taking steps to promote labor efficiency.

Due to the fact that existing economic social structure of underdeveloped countries differs from that of industrialized capitalist countries, positions of countries against the world economy and international division of labor differ. This required underdeveloped countries to take measures that support and protect the private enterprise. Besides, along with liberalization in finance market, orientation of loanable funds to inefficient speculative investments rather than the most efficient investments caused accumulation of revenue in certain hands instead of growth. Thus government intervention became unavoidable for underdeveloped countries under such circumstances. Given role of the state during development of infant industries by developed economies of the West in the past, it comes up that we should not think government interventions independent from that country's organizational structure, development level and position in the world economy.

Opposition of liberalization against public interventionism and policies that are recommended for underdeveloped countries by international organizations such as IMF, World Bank etc, became a means of realization of benefits of developed Western countries and their multi-national companies, not underdeveloped countries. These policies were towards development strategies such as

liberalization, outward orientation and outward-oriented growth model etc.

Outward-oriented growth strategy that was recommended for underdeveloped countries as the only way for development, growth and catching up with economic and social welfare, caused industrialized capitalist countries and their multi-national companies to develop, spread, grow and use more resources. Adoption and implementation of underdeveloped countries of policies that depends on outward-oriented growth strategy is caused by influences of sectors that have a say in the country's policy (Başkaya, 2000, pp.145-148).

In relation with this, the concept of the Washington Consensus was established in 1989 and aimed to prevent repetitive financial crises and to provide rapid and consistent economic growth of Latin American countries. It is used for describing policies covering reduction in incentives, tax reform, monetary stability, free trade and capital movements (Polillo ve Guillen, 2005, p.1768). According to the Washington Consensus, the developing countries that are named as emerging markets became the markets of high importing and cheap labor with liberalization of foreign trade and foreign exchange regimes. Besides this, their public economic organizations began to be sold to foreign investors at a cheap price through privatization studies. To facilitate such sales, independent commissions were established and democratic institutions that constituted bureaucratic barrier in front of multinational companies and international finance capital were eliminated (Yeldan, 2005).

The Role of Finance Sector in Turkey to Provide Outward-Oriented Growth and its Relationship with Crises

Many countries in the world have liberalized their financial systems to establish free market conditions for the last 30 years. Interest ceilings have been either decreased or completely removed. Government interventions regulating loan distribution were given up. Many banks and insurance firms were privatized. Many legal arrangements were made to improve domestic exchange markets and provide entry of foreign financial companies to their countries. Existing restrictions were removed to allow free movement of the capital at international markets. However, such prescriptions that have been implemented for financial liberalization caused crises in many countries; (i.e. Colombia, Uruguay and Venezuela implemented such prescriptions at early 1970s, Malaysia at the end of 1970s, Argentina, Brasilia, Chile and Mexico at mid-1970s and Turkey, Israel, Philippines and Indonesia at early 1980s.) However, the result was quite a destruction; interest rates exceeded 20%, bank failures were experienced, share prices fluctuated and the system in many countries was on the edge of collapse. The most important result of collapse in the financial system was reduction of production in real sector and experience of long term recessions. Households

began to consume more to enhance their life quality and to take more loans but domestic savings failed to meet such loan demand, as a result foreign borrowing increased (Arestis and Demetriades, 1999, pp.447-448).

Turkey preferred to integrate with international financial markets through outward orientation as of the 1980s. During this choice, it was expected that insufficient domestic savings would be supported by international savings and thus investments would increase. At the same time it was aimed to increase export through trade liberalization and it was hoped that a growth depending on export would improve welfare of the country.

However provision of economic growth through outward orientation of the economy that is integration with international markets relies on a number of conditions. For instance, communication with international financial markets should be perfect and degree of transferring foreign savings to domestic investments and development level of domestic finance sector should be high. At the same time macroeconomic policies should be carried out in compliance with an outward-oriented economy (Köse, Prasad, Rogoff and Wei, 2007, p.24).

Table 1

Years	% Change in PSBRs	% Change in Outstanding Domestic Debt	Private Sector*	Public Sector*
1989	96	47	34	65
1990	137	36	38	61
1991	120	70	43	56
1992	81	98	31	69
1993	75	83	29	70
1994	17	123	18	82
1995	62	70	19	80
1996	231	131	13	86
1997	74	99	13	86
1998	122	84	13	86
1999	142	97	14	86
2000	21	58	15	84
2001	95	235	7	92
2002	20	22	8	92

Source: <http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html>, <http://www.spk.gov.tr/HaberDuyuru/index.html?tur=aylikbulten>

*: Proportion of securities issued by private and public sector in total outstanding securities

As Köse et al.(2007) mentioned in their referenced articles, if domestic fi-

nancial markets have not developed and got deeper sufficiently, then risk of crisis in an outward-oriented economy will increase. When one looks at relationship among process of outward orientation, growth and crises from this point of view in Turkey, one can see that financial markets have not developed since 1980 and at the same time especially undisciplined public finance and accordingly lack of effective execution of fiscal and monetary policies triggered crises.

As it is seen from the table, % rate of change in public sector borrowing requirement (PSBR) is rather high during the 1990s. Highness of such rate has also lifted up rate of increase of outstanding domestic debt. Increase in outstanding domestic debt at high rates results in dominance of securities issued by the government, within the system. This result virtually invalidated all attempts carried out to mitigate pressure over the financial markets as of the 1980s.

Proportion of securities issued by private sector in total securities has decreased. Basic cause for this is that risk of government debt securities is low and they are hardly preferred since they have high interest payment. High domestic debt as well as predominant existence of the banks within the system caused share of government debt securities to be rather high within assets of the banks. Banks entered into open position and increased their risks rather a lot in order to benefit from the situation. This is one reason for failure of many banks during 2000-2001 crisis.

Table 2: Distribution of Institutions within the Financial System in Total Balance Sheet Size % (1)

Institutions within Financial System	% Distribution in Balance Sheet Size
Banks (incl. Participation Banks*)	87.3
Securities Investment Funds	4.0
Insurance Firms	3.3
Factoring Firms	1.1
Financial Leasing Firms	1.9
Consumer Financing Firms	0.6
Securities Intermediary Firms	0.6
Real Estate Investment Trust	0.6
Pension Funds	0.6
Securities Investment Trust	0.1

Source: TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2007, Sayı:5, p:29.

(1) As of June 2007

*: Participation banks are private financial institutions that have been displaying activity since 1985. These institutions were included within Banks

Law through law no. 4491 with date 12.19.1999 and defined as banks through Banking Law numbered 5411 with date 10.19.2005 and named as Participation Banks (TCMB).

Table 2 shows positions of institutions within the financial system. Banks occupy an important place within the system. Given that some insurance companies and some other financial institutions are owned by banks, it comes up that banks' share within the system is 90%.

Following situation can be derived from the table 1 and 2: Although many arrangements have been made on behalf of developing the financial system since the 1980s, financial system did not developed and dominance of the government over the financial system could not be eliminated. This constitutes one reason for failure of liberal polices in Turkey. Possibility of generation of a crisis by rate of exchange movements and rapid capital inflows and outflows in an economy without developed financial system is rather high. In short, in a sense international financial system has punished Turkey's economy since required policies have not been followed.

Undisciplined fiscal policies constitute one leg of the relationship between outward-oriented liberal policies that have begun to be followed in Turkey's economy since the 1980s and crises we have experienced. That is to say, main reason for liberalization of financial capital movements is to provide resource transfer to private sector through deepening shallow saving pools within the country. However, the fact that public finance is undisciplined caused 1990-2000 budget to have an important level of deficit and such deficit was financed by foreign resources and hot money inflow at a considerable extent(TCMB, 2002, ss.30-33).

Development of Growth in Turkey

As a result of Keynesian policies that depend on government intervention, in which planning is prevailing and which adopts industrialization policies oriented to domestic market during 1950-1979 period, growth rate was positive although such rates fluctuated except 1954 (which was -3%). Average growth rate was 5.5% between 1950 and 1980.

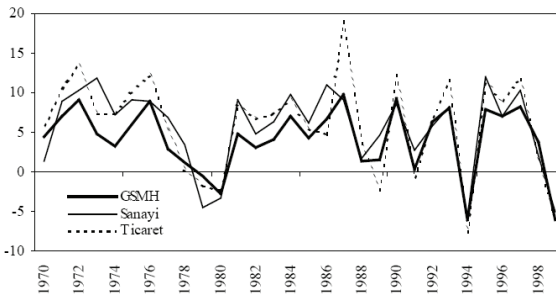
During the period spanning 1963-1980 interval, the economy failed to switch to production of intermediate and investment goods, which is second stage of industrialization depending on import substitution. Therefore, dependence to import increased demand for foreign currency instead of foreign currency saving. Another issue that increases demand for foreign currency is extremely valuable exchange rate policies. Increase of domestic demand for cheapening imported goods brought current account deficit to an unacceptable levels. Besides, increases in oil prices have affected current accounts balance negatively since 1974. Arising lack of meeting requirement for foreign currency as a result

of increase in demand caused foreign currency bottleneck and necessitated a structure change.

As a result of stability program that began to be implemented after 1980 along with structural changes, increases were experienced in growth rates. Average growth rate was annually 5.3% between 1981 and 1993. Along with support for outward orientation and export, improvement in foreign conjuncture, increase in domestic demand, capital accumulation and increase in efficiency were determinative in such growth performance.

Growth rate that was 8.8% on average during 1980-1988 period receded to 1.6% in 1989. Such decrease was due to reductions in export because of reaching the existing capacity limits at the end of 1988 as well as inflationist pressure caused by increase in requirement of public financing. Increase in domestic demand as of 1990 also boosted growth. However, due to the instability caused by the fact that required reforms could not be performed in economy from beginning of early 1990s, desired growth rates were not achieved. A crisis occurred at the beginning of 1994 and economy shrank by 6.1%. Along with reflections of the financial crisis that emerged in Asian countries in 1997 and the crisis that emerged in Russia in 1998, earthquake disaster in Turkey had effects on shrinking of the economy by 6.2% in 1999. The cause for shrinking of Turkey by 9.1% in 2001 is failure of stability program implemented in Turkey depending on exchange rate anchor. A stabile growth process was experienced between 2001 and 2007 during which covered and open inflation targeting regime was prevailing in monetary policy. Under the influence of financial crisis that began in USA in 2008 and spread over the world afterwards, growth rate decreased to 1.1% in 2008. From a general point of view, fluctuations in growth rates in Turkey have a high amplitude (Sever, 2009, pp.207-211). The graph below depicts such fact well.

Fig. 1: Growth rates (Annual % Change)

Source: TCMB (2005), Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara, p.40

The most important reason for unstable growth of Turkey is high inflation

rate. Since whether relative price movements forming in high inflation rate medium is real or nominal cannot be determined, economic decision makers cannot react to this accordingly and resource distribution degenerates due to fluctuations in relative prices. Therefore economic effectiveness decreases and growth is affected adversely in high and fluctuating inflation rate situations where relative price movements move away from informative feature.

Hot money flows that began after 1989 and continued after 2001 head towards relatively high interest rate in national markets and the fact that they provided short term foreign currency accumulation causes national currency to become overvalued against foreign currencies. As a result, import goods get cheaper, export decreases and current account deficit grows (Sever, 2009, pp.211-213). Basic determinant of current account deficit is foreign trade deficit. Although export has increased very fast, high rate of increase of import caused foreign trade deficit to grow. This means that export increasingly becomes more dependent to import (Boratav, 2009, p.64). Economic growth provided in such a situation bears an artificial and foreign-dependent nature and along with deterioration of balances between real interest and exchange rate, economic growth is affected negatively (Sever, 2009, p.213). As current account deficit becomes continuous and chronic in Turkey, economy has lost its ability to grow without giving foreign deficit. Continuity of growth required increasingly continuity of international capital. When capital flow (foreign resource) stops, growth also stops and when capital flow continues growth also continues (Boratav, 2009, pp.62-63). Besides, political and economic instability affects growth process negatively, causing emergence of uncertainties. Under uncertain conditions, mature of debts shortens and their costs increase and therefore investments decrease and capital flights are in question (Sever, 2009, p.213).

Table 3: Growth Rate According to Periods

Periods	Average Growth (%)
Before 1980	
1949-1961	5.9
1962-1979	6.5
After 1980	
1980-1989	4.8
1990-1997	4.4
1998-2008	3.8

Source: Boratav, op. cit., p.54.

By looking at the figures, one can say whether neo-liberal policies followed after 1980 in Turkey's economy had a positive effect on the growth or not. We can say the following when we examine growth rates periodically as of foundation of the Republic: Average growth during the period 1924-2008 is 4.9%, i.e. approximately 5%. This rate was 3.8% during 1924-1948. Growth rate between

the years 1949 and 1961, i.e. during mainly Democratic Party era was 5.9%. Growth rate during mixed economy, i.e. planned period was 6.5%. Growth rate during post-1980 neo liberal period is 4.1%. As it is seen from the table above, when we examine post 1980 period in 1980-89, 1990-1997 and 1998-2010 sub-periods, we see that average growth rate has increasingly reduced (Boratav, 2009, pp.54-55). These figures indicate that the claim arguing to have achieved a greater growth rate by means of opening the economy to foreign countries has failed.

Switching to Outward-Oriented Growth in Turkey and Crises

It has been diagnosed that the crisis experienced during the 1970s along with increase in oil prices occurred because of excessive intervention of the government to the economy. Consequently, policies such as making the market sovereign, privatization, removal of control of the state over interest rates and removal of controls over capital movements that we can deem as deregulation, which covers financial markets, have been put forth. Developed countries implemented these policies and they asked developing countries to implement them under the name of "structural adjustment programs" as a condition of benefiting from IMF (Sungur, 2001, p.14).

24th January 1980 Decisions, which is, as a whole, structural adjustment program, reveal what should be done in order to bring Turkey's economy about a liberal structure through opening it to foreign countries. By these decisions, it was stated that switching to a liberal economy had to be in three stages. It was suggested that in the first stage trade liberalization, in the second stage liberalization of domestic financial markets and in the third stage liberalization of capital movements would be conducted (Ersel, 1998, p.117).

1980-1989 Period

Along with 24th January 1980 Decisions, Turkey left growth model depending on import-substituted industrialization strategy and adopted growth model depending on export. Besides, economic policies were established in such a way boosting market economy that constitutes base of this model (Şiriner & Doğru, 2006, p.165).

The economy was opened to foreign competition, public resources were directed to infrastructure investments and financial markets were liberalized so as to establish market economy. Due to shrinking of the domestic market, keeping wages under pressure, devaluation reaching to 100% and large monetary supports, an important level of export was achieved during the first half of 1980s and growth rate increased again (Ay, 2007, p.22). In 1988, economy

tended to be blocked as a result of reaching limits of export-oriented growth policies. After this point, priority of Turkey's economy in outward-oriented growth model has been policy changes covering financial and foreign exchange services instead of increasing export (Yeldan, 2002, p.39).

Trade liberalization prevailed until 1989 in Turkey. Policies oriented to increasing export were implemented. Turkey has found the opportunity to sell its export products through devaluation in foreign markets more. However, as a result of failure of establishing a new capacity as well as decrease in manufacturing industry investments, export started to speed down towards 1989 and since import was also liberalized, foreign trade deficits began to occur. Turkey met its foreign currency requirement arising from these deficits through capital movements that was liberalized after 1989. During financial liberalization process, capital inflows to the country soon caused valuation of national currency and formation of current account deficits (Sungur, 2001, p.14).

One of the reasons of failure of outward-oriented industrialization strategy in Turkey's economy is signing of Customs Union with the European Union after liberalization of foreign trade. According to Boratav, Customs Union Agreement is one the basic reasons of current account deficit in Turkey's economy. Faster increase of import during a period in which export increased, boosted current account deficit more. In fact, this situation also causes export to be increasingly more dependent on import. The basic problem is that; protecting industry branches that manufacture intermediate goods, from import is not possible due to the Customs Union Agreement. Because Turkey fails to implement a foreign trade policy against third countries in accordance with its own benefits, but third countries may behave protectively in import they realize from Turkey (Boratav, 2009, pp.64-65). The fact that Turkey has to apply EU customs tariffs in import against third countries such as USA, Japan, China and India after Customs Union that was signed with EU in 1994 but third countries may apply their own customs in imports they carry out with Turkey is an issue that increases foreign deficit. Apart from this, the fact that Turkey had to give up protection-incentive policies as an outward-oriented economy and that costs notably labor costs could not be reduced, has been another issue that weakens competitive power of the country and increases foreign deficit (Boratav, 2009, p.59). Here, Turkey faces a dilemma arising from the monetary policy it follows for the purpose of eliminating costs that it encounters due to low customs tariffs. That is to say, it may not control hot money inflows since capital movements are free. It may not aim foreign currency rates instead of interest due to Inflation Targeting approach. Again, following macro policies on behalf of contracting current account deficit is not a rational choice. Because such a choice would mean "to kill the patient on behalf of overcoming the disease" in Boratav's words. These reasons in fact show that possibility of current account deficit in Turkey to cause a crisis in the future is rather high. Current

account deficit is not a problem as yet because hot money inflows from abroad continue. However ceasing of hot money inflow in the future shall cause new problems to emerge in the economy (Boratav, 2009, pp.65-66).

Increase in foreign deficit of the country has caused foreign debts to increase. Foreign debts were met through capital flows and increase rate of foreign debts was higher than increase rate of growth rate. Reason of quite high increase rate of foreign debts is utilization of foreign resources for not only financing current account deficit but also financing public's domestic debt load and private sector and for accumulating reserve and financing capital outflow (Boratav, 2009, pp.74-75).

Along with liberalization in 1989, according to some research made, Turkey is the most financially outward-oriented country and is one of the countries in which foreign currency movements can be made in the easiest manner.

Interest rates began to increase along with liberalization in 1989. Excessive increase of interest rates led to accumulation of debts. Such problem was attempted to be solved through monetizing and borrowing in 1994 but it grew more as risks and therefore interest rate increased. Public sector began to purchase funds in hands of the private sector. Continuation of such borrowing in Turkey's economy, which is an outward-oriented one, was possible through short term capital movements and open positions of the banks (Arın, 2001, p.18).

1990-1997 Period

Statutory Decree No. 32 dated 1989 has provided switching to full convertibility, liberating capital movements. This decree is deemed as the final stage of efforts of creating a liberal economy that began during the 1980s; all steps required for establishment of a liberal economy have been taken through switching to full convertibility by means of liberating capital movements along with eliminating restrictions on interest rates and practices such as changing foreign currency policies, changing monetary policies, liberating foreign trade and establishing a number of new institutions in financial markets (Önder, 2005, p.173).

Liberalization process in Turkey that began in 1980 continued after 1989 through new practices particularly in finance sector. By means of making Turkish Lira convertible in 1989 and liberating foreign exchange regime through removing all restrictions on capital markets, Turkey's economy was entirely articulated to world markets and the globalization process and entered the 1990s as an exact "outward-oriented macroeconomics" (Yeldan, 2002, p.39).

Trade and financial liberalization, which is also called as outward orientation (openness), has provided integration of Turkey with the world economy. During this process, Turkey increased its export and import that constitute its foreign trade items, significantly and rate of foreign trade volume, which indi-

cates degree of openness of a country's economy, to GDP has increased from 15.8 in 1980 to 49.9% in 2005 (Ay, 2007, p.44). One of the most basic measures used during outward orientation process of a country's economy is the rate of export to total production or GDP. This ratio increased from below 3% in 1980 to above 25% in 2008 (Pamuk, 2009, p.275). However, financing foreign trade deficit that was caused by increase in dependence of both export and growth to import due to decrease in export coverage ratio has been met by capital flow based on high interest rate-low foreign currency policy as a result of financial liberalization performed in 1989. Turkey experienced two major crises as a result of these policies it followed. Research handling effects of trade and financial openness on growth and crisis in Turkey's economy during 1990-2004 period found out that although trade openness has a positive effect on long term growth, financial openness affected growth negatively and boosted contraction and recession (Ay, 2007, p.44).

Liberating capital movements in 1989 was a result of increase in wages as of end of the 1980s, valuation of TL in real terms and desire for financing increasing budget deficit by means of foreign debt. In many discussions, it has been agreed that capital movements have to be liberalized in an outward-oriented economy, however, liberating capital movements through decree no 32 taken in Turkey in 1989 without providing structural and institutional transformations with markets, which are not sufficiently effective and deep, led crises (Ay, 2007, p.23).

After liberalization of capital movements in 1989, except crisis periods in 1991, 1994 and 1998, Turkey has provided foreign capital inflow more than required to finance current account deficit. Due to influence of increase in domestic interest rates after Decree no. 32 in 1989, short term capital inflow, which is named as hot money, began to increase. This resulted in valuation of TL against other currencies and this negatively affected foreign trade composition, causing export to become more stable, while import increases (Dikkaya and Özyakışır, 2008, p.149). Speculative capital inflows that are used to finance public deficits through foreign debt by means of high interest rate-low foreign currency policy on the one hand financed foreign deficits of the economy and on the other hand reduced national propensity to save and widened import volume, causing an artificial growth based on very sensitive balances between foreign currency rate and interest rates. At the end of this process, in which capital invested in non-production (speculative) areas, income distribution was gradually spoilt and financial markets faced a credibility depression, 1994 financial crisis burst out (Ay, 2007, p.24).

The economy was clogged due to fast increasing public deficits in 1990s and financing these deficits by means of both domestic and foreign excessive borrowing, increase in foreign trade deficit because of overvaluation of TL, lack of meeting even domestic debt by tax revenues, highness of interest rates in such

a way to cause excessive hot money inflow and political instability emerged in connection with the all mentioned issues (Dikkaya and Özyakışır, 2008, p.150). The capital moving to gain profit from differences between domestic and foreign interest rates, which is also called interest arbitrage and which provides gaining money from money, was what prepared the crisis. The treasury continued borrowing and interest payments within government budget expense item gradually increased. Interest payments rose to 50% level in the second half of the 1990s and while nominal interest rate in treasure borrowing was varying within 100-200 interval, average reel interest was above 30s%. While inflation/high interest rate spiral was growing budget deficits, increase in short term foreign debts led crisis (Kazgan, 2001, p.27). Basic reason for 1994 financial crisis was outward orientation of Turkey to benefiting of international speculative capital without providing sufficient deepening and maturation in national financial markets and thus fluctuations in real economic activities in association with it (Yeldan, 2002, pp.142-144). To overcome the crisis April 5, 1994 Stability Decisions were taken and Turkey, which was behaving independent from IMF since 1985, became dependent to directives of the IMF again.

Despite the fact that two devaluations that caused devaluation of TL against foreign currencies during the period January-April in 1994 led increase in export and slowdown in import, foreign trade deficit increased as of 1996 and reached a high level. Between 1995 and 1997, a high level growth that was financed through short time borrowing prevailed (Dikkaya & Özyakışır, 2008, p.150).

Current account deficit between 1989 and 1998 was at a very rational level since it even did not reached one percent of national income. Main problem during such period was increase rate of foreign debts. Although rate of current account deficit of Turkey between 1989 and 1998 to national income was below 1%, rate of grow in foreign debt was 9.5%. During 2000s, foreign debts continued to increase at almost the same rate while increase in current account deficit rose up to about 6% of GNP (Boratav, 2009, pp.74-75).

1998 - 2010 Period

Due to the failure of reducing inflation, increase in budget deficits and foreign debts and thus beginning of a debt spiral process, failure of reducing duty losses of public banks and failure of performing required reforms such as social security reform etc, a close monitoring agreement was signed with IMF in July 1998. In June 1999, close monitoring agreement was converted to Stand-by agreement and was put into effect in December 1999. Such program was named as stability program based on exchange rate and through this program exchange rate targeting, in other words exchange rate anchor practice was launched. This program resulted in crisis in November 2000 due to loss of credibility caused

by lack of timely performance of structural regulations, adjournment of foreign loans and fragile structure of the banking sector. As a result of the crisis experienced on February 19, 2001, an attack began against directly national currency by effect of also financial fragility that increased after November. Since this speculative attack caused a reserve loss of nearly five billion dollars, TCMB (Central Bank) allowed exchange rates to freely fluctuate. As a continuation of year 2000 inflation reduction program that was prepared with IMF, Transition Program to a Stronger Economy was prepared.

This program prepared by IMF before 2000 collapsed nearly one and a half years later and caused an economic crisis. Basic object of neoliberal restructuring that began as of the 1980s was to articulate Turkey with international financial capital (Şiriner & Doğru, 2006, pp.165-166). However such articulation always realized within dependency relations. Although dependency relationship was light during pre-1980 period, such relationship gradually increased after 1980. The most important element that establishes dependency in economy is that conjunctional movements that consist of growth-slowdown-crisis periods in economy become dependent to inflow and outflow of foreign capitals. Such capital, of which an important portion consists of speculative hot money flows, cannot be controlled. Continuation of growth of Turkey's economy was dependent to increasingly continuation of foreign capital inflow. Preference of the capital of Turkey, which became dependent to international capital to such extent, became dependent to reports and evaluations of international organizations such as IMF and World Bank as well as international rating institutions, multi-national institutions and experts. Those governing the country and those who have a say in the country's policy had to take account of them (Boratav, 2009, p.58).

The first important crisis in Turkey's economy burst out in April 5, 1994 and two crises, namely November 2000 and February 2001 followed. After the crisis, structural transformations that will maintain outward orientation of the economy and provide participation of Turkey in the new international division of labor continued with close relationship with IMF.

Economic growth and macro stability prevailed particularly in 1990 and afterwards that depended on hot money inflows that Turkey was able to attract due to speculative arbitrage based on high real interest rate obtained from international markets as well as low exchange rate. Although Turkey entered in a regular disinflation process within framework of Program Against Inflation between January 2002 and May 2006, financial arbitrage yield that temporarily decreased after the crisis again began to rise as of midst 2002. Turkey offered a real yield of above 10% to global financial markets. Foreign currency abundance caused by hot money inflow based on high real interest yield on one hand leads foreign trade and current account deficits and on the other hand decreases foreign debt obligations of the public in terms of TL. For this reason,

realized growth could not eliminate recession in employment, unemployment and real wages caused by 2000 and 2001 crises (Şiriner & Doğru, 2006, p.167).

In Turkey's economy, which was opened to international capital movements without any control, the Central Bank on one hand started sterilization in order to mitigate pressures applied by capital inflows on national money markets and on the other hand was forced to keep international foreign currency reserves at a high level in order to resist to outflow threats of speculative capital. This removed capability of Central Bank's following an independent monetary policy (Yeldan, 2002, p.141). Apart from this, determination of the only purpose of monetary policy as "price stability" along with switching to inflation targeting, effectiveness of monetary policy reduced. TCMB lost its position and power against international financial capital to a great extent. Due to high interest yield, speculative capital inflow continued and growth after 2001 became dependent to it (Şiriner & Doğru, 2006, pp.167-168).

In fact, the experienced last crisis revealed the degree of crisis creation tendency of inflation targeting approach, which is implemented in many countries of the world as of the 1990s and first in a covered manner as of 2002 and then in an open manner afterwards. That is to say, a policy focused on only price stability cannot guarantee that its strategy will provide also financial stability in the economy. Moreover, price stability itself can ironically be the source of instability in the economy. Some causes of the above situation are (Borio & Lowe, 2002):

Successfully executed stability programs: For instance, as it is seen in Latin American countries during the 1970s, successfully executed stability programs may cause financial instability. Programs, of which credibility is high and which causes inflation to decrease in short term and use price expectations as an anchor, can turn expectations of economic units on future to positive but this causes increase in consumption and excessive expansion in loans. Majority of these loans consists of foreign loans. Increased loans widely orient to assets markets notably real estate market. This causes asset prices to increase and such price increase leads to new loan demands. All of the above realizes where inflation is low.

High credibility of monetary policy: Credibility is one of the most spoken issues in monetary policies and central banking as of the 1990s. However, a monetary policy with high credibility may lead to loans and debts to reach high levels. The reason is that because a monetary policy that has gained trust of the people causes inflation expectation to decrease, maturity of price and wage contracts conducted among economic units shall extend, i.e. shall cause wages and prices to become rigid in long term. At the same time demand levels shall increase. When high demand and rigid prices are considered together, profits will considerably increase. Profitability of firms working especially under high capacity and increased scale economy conditions will be higher. Again, success-

ful and highly credible monetary policies will increase demand for assets and their prices since such policies will reduce uncertainties regarding the future. Later on this will increase desire of investors for borrowing and desire of financial institutions for lending. However such developments will cause financial markets to be exposed to some negative consequences during recession or crisis periods more.

Loose behaviors of authorities when inflation decreases: A central bank that carries out a monetary policy with high credibility shall loosen its tight monetary policies because inflation has decreased. Because, as discussed above, most of the central banks focus on inflationist pressure and do not take account of developments in asset prices so much. Yet, risk in financial markets increases and some instabilities such as excessive loan expansion appear while inflation decreases. This will give harm to both financial markets and the economy as a whole and also economy may enter into stagnation while inflation increases. Therefore central banks carrying out monetary policies with high credibility should remember that the first place that shall encounter pressures is assets markets, not commodity and service markets.

The reasons listed above show how policy strategies adopted in Turkey invite financial crises. The same strategy implemented in Turkey's economy, i.e. inflation targeting has caused interest rates to be kept high on behalf of cutting back domestic demand. While Central Bank keeps interest rates high, intensive capital inflow occurred and increased capital inflows decreased the exchange rate. As a result, significant increases have been experienced in current account deficit and foreign debts of the private sector (Bağimsız Sosyal Bilimciler, 2009, p.190).

During 2001-2007 period, great amount of capital entered in Turkey. Capital inflow continued until October 2008, when effects of global crisis has begun to be seen. Capital inflow was in the form of mostly hot money inflow between 2003 and 2005, while it was in the form of on one hand as direct foreign investments and on the other hand foreign borrowing of private sector between 2006 and 2007. Since Turkey offered the highest rate of interest among emerging market economies, borrowing from foreign markets became more attractive than borrowing from domestic market. This may also make companies that have borrowed foreign currency to encounter risk of bankruptcy along with reflection of any financial fluctuation that may cause foreign currencies to jump, on the real sector (Boratav, 2009, pp.114-115).

Along with the aforementioned reasons, Turkey's economy has some specific structural problems that cause it to be exposed to crises. Such structural problems include low domestic saving volume, problems encountered in capital accumulation during post 1980 period, uncontrolled liberalization of capital movements as of 1989 and increase in dependence of the economy to foreign sources in association with it and thus feeling instability much more. Liberali-

zation of capital movements in such an environment assigned a determinative role to short term capital movements in the economy and as a result high real interest rate and low foreign currency phenomenon was faced. As a result of the whole aforementioned issues, since fragilities could not be eliminated by no manner of means, stability medium could not be maintained permanently and a growth process that does not create stability arose (Konukman & Türel, 2010, p.78). National income increased by 3.2% while increase in foreign debts was 8.7% during the period 2000-2005. Being increased rate of foreign debts higher than rate of growth has increased dependency to outside and caused risk of debt crisis on Turkey to increase (Boratav, 2009, p.59).

Turkey's economy, of which financial institutions and financial markets are not deep and industry and agriculture is not efficient, began to experience frequent crises. Three crises burst out during the 1990s, namely in 1991, 1994 and 1998-1999 period. Besides two more crises burst out in 2000 and 2001. As a result of crises, GNP increase rate slowed down and reduced (Kazgan, 2001, p.26).

Turkey experienced a crisis that began in financial area, then reflected on the foreign currency market and then the real sector. Mexico experienced crisis in 1994, Thailand economy in 1997 and then Southeast Asia countries, Brazil and Russia also experienced crisis (Sungur, 2001, p.13). Many countries experienced crises during the 1990s. Argentina, Equator, Thailand, Russia, Uruguay, Colombia, Indonesia, Kenya, Korea and Turkey are countries that experienced significant crises. When we look at common characteristics of countries experiencing crises, we see that they all experienced a fast liberalization process and had opened their economies to capital movements. For instance, crisis in Korea experienced in November 1997 occurred after removal of controls over interest rates, opening of capital market, liberalization of exchange rate and granting new banking licenses. Again financial liberalization operations were carried out in Venezuela based on orthodox IMF and World Bank prescriptions. Such operations also were similar to operations in other countries and included many operations that enhance freedom in the economy from removal of controls over interest rates to opening banking sector to foreign capital and to privatization of commercial banks. Liberalization and privatization attempts in Mexico at the beginning of the 1990s were costly. Cost of government intervention amounted to 65 billion dollars and this corresponded to 17% of the national income. Similar situations prevailed in the countries that followed the same policies in other parts of the world (Arestis, Nissanke & Stein, 2005, pp.245-246). During that process, financial capital began to diverge from the real sector (Sungur, 2001, pp.13-14).

2007-2008 Global Crisis and Its Effect on Turkey's Economy

During the period 1998-2008, policies in the direction of accelerating capital inflow in agreement with IMF were implemented in Turkey's economy. Turkey's economy was involved in a rapid transformation after 2001 crisis. Along with reduction in profit rates in production, globalization policies focusing on the capital caused a USA-based crisis across the world in 2007. Such crisis affected Turkey's economy along with economies of developed and developing countries.

Reason of the crisis that emerged in USA in 2007-2008 was the problems that arose in the mortgage market. Financial institutions' grating loan to those with low credibility put the economy in an increasing risk environment. As a result of crises experienced in USA, to benefit from increasing saving along with decreasing consumption and to promote growth, interest rates were decreased, liquidity that formed due to borrowing headed to real estate sector, increase in mortgaged loan led increase in house prices, increase in house prices encouraged more usage of loans and as a result economic growth increased and current account deficit grew. As to 2007, USA, which thought that inflation could not be prevented through reducing interest rates, began to increase interest rates. This brought about problem of repayment of mortgage loans with variable interest and since repayments of loans became impossible due to decrease in house prices, the crisis burst out. The crisis was not limited to USA economy and turned into a global-scale crisis, affecting all economies notably other Western economies with which USA was in very intensive economic relationship. This global crisis also affected Turkey's economy negatively, economic growth reduced, unemployment increased and production in real sector decreased (Çokgezen, 2010, pp.297-298).

The financial crisis that began to affect Western economies as of the second half of 2007 didn't affect Turkey at first. For, experience of stagnation in Western economies rather than shrinking didn't affect import demands and therefore export of developing countries with outward-oriented economies such as Turkey. Capital inflow to Turkey continued during 2007 and the first eight months of 2008. Capital inflows continued until the financial crisis caused bank bankruptcies and great scaled rescue operations occurred (Boratav, 2009, pp.195-196). As in 1994 and 2001 crises, stopping of foreign capital inflow and beginning of capital outflows as of September 2008 caused the crisis (Boratav, 2009, p.199).

In such a situation, 2008 financial crisis can be stated to have affected Turkey's economy over the following four channels (Özatay, 2010, pp.142-151):

Reduction in foreign demand. Such effect is due to mainly decrease

in income caused by the crisis. As income level of people in other countries decreases, also our export to those countries decreases and then this causes reduction of production in export-oriented sectors as well as layoffs. According to data quoted by Özatay from Turkey Exporters' Assembly, export value of 2008 was 132.5 billion dollars while it reduced to 101 billion dollars in July 2009.

Increase in foreign loan facilities. Increase of loans all over the world is caused by on one hand bankruptcy of many financial institutions and on the other hand a type of loan rationing due to increasing risks. Although central banks injected a significant amount of liquidity, many banks didn't grant loans to markets. Behavior of banks and other financial institutions in an environment with increasing uncertainties can be an understandable issue from their point of view.

The importance of such situation from Turkey's point of view is as follows: As mentioned above, sudden stopping of foreign funds in an economy that has become dependent to foreign resource inflows because of especially low domestic saving during post-1980 process would cause investments within the country to decrease. According to Central Bank's data, net loan obtained by firms from abroad was 25888 million dollars in 2007 while such figure decreased to 23419 million dollars in 2008. Main decrease in loans that firms obtained from abroad realized in 2009 and capital outflow occurred in every month, i.e. debts were repaid but no new loan inflow occurred.

Contraction in domestic loan volume. Strengthened uncertainty environment due to the crisis reduces desire of firms for making new investments and the banks reduce amount of loan they grant since they deem it risky to grant loans. Furthermore, since domestic demand has already decreased due to crisis, households' demand for loan also decreased.

Decrease of trust in economy. Since increasing uncertainty environment as crisis deepened increased pessimism of both consumers and producers, an overall decrease in trust in the economy is experienced. Again according to data that Özatay quoted from the Central Bank, confidence index of reel sector displayed a sharp decrease in 2008. This result states that business world wants to cut back investments and naturally unemployment increases.

IMF, which is an international institution with a great effect on establishment of policies of countries to exit from the crisis, began to defend expanding fiscal policies. However, traditional crisis management prescription of IMF had been reducing current account deficit by means of tightening fiscal policies and suppressing domestic demand, uninterrupted repayment of foreign debts using IMF loans and lack of intervention of the government to operation of market economy through foreign currency controls and in any other form. Therefore, IMF recommended expanding fiscal policies to countries except those, which face high foreign debt and high risk premiums and of which increasing public

debts can raise foreign trade deficits. In fact all of the developed countries has switched to Keynesian policies based on government intervention before recommendation of IMF. Later on developing countries began to implement these policies too (Boratav, 2009, pp.203-205).

In Turkey after 2001 crisis neoliberal policies recommended by IMF prevailed and they include full liberalization in capital movements as well as foreign trade by means of Customs Union, the highest real interest rate in the world economy along with inflation targeting observed by TCMB, domestic demand expansion along with intensive capital inflow and foreign currency's getting cheaper. As a result of these policies, domestic capital became unprotected and current account deficit increased highly. Along with liberalization of foreign borrowing and increase of domestic loan interest rates, outstanding foreign debts of the private sector and Turkey grew very much. High foreign trade deficit and high foreign debt made Turkey's economy become fragile against an international crisis (Boratav, 2009, p.206). Financial capital with creditor capacity in such developing economies in a fragile situation does not want current account deficits caused by demand increase due to expanding macro policies, to be added to foreign debt service load. Turkey's economy faced with a fragile structure during the crises through its current account deficit amounting to 40 billion dollars and foreign debt amounting to 290 billion dollars in 2008. Along with appearance of effects of the global crisis, an economic depression burst out at the end of 2008 due to capital outflow or stopping of capital inflow as well as contraction of foreign demand (Boratav, 2009, p.214).

Shrinking in Western economies pulled down foreign demand and therefore export and decrease in capital inflows rapidly pulled down domestic demand. Indecisiveness of the government between contracting and expanding fiscal policies and Central Bank's pulling down interest rates put Turkey's economy in shrinking situation. However stopping of capital inflows or lack of capital outflow accelerated increase in foreign currency prices and did not cause a financial crisis. The reasons for this were meeting of foreign currency supply that is required by capital outflow, by means of dissolution realized in official reserves and also unregistered capital inflows (Boratav, 2009, pp.229-230).

As a result of globalization of financial markets, many governments were forced to carry on their monetary and fiscal policies in a more disciplined manner. Basic thesis of Tarzi (1999, p.146) argues that in a globalizing world, if governments conduct policies that are not in compliance with the economic structure, crises will be unavoidable. Therefore, government, which don't want to face with crises, have to carry out their monetary and fiscal policies in accord with realities of the economy. This situation is evident in 1994, 2000 and 2001 crises in Turkey's economy and Özatay (2010, p.65) names them as 'our crises'.

Conclusion

When looked at the crisis' affecting channels of Turkey, we realize that they are associated with neoliberal policies followed after 1980. For instance, that we were extremely dependent to European markets in terms of export especially due to the Customs Union process is one of the reasons of significant reduction of export during the crisis process. Because the crisis affected European countries strongly and decreasing level of income in Europe affected our export negatively. New searches of the Prime Minister and other Ministers in foreign markets by means of foreign visits is a good development. However it is not enough. Provisions of Customs Union Agreement regarding extraordinary conditions should be applied and protection measures should be increased in order to minimize harms that Turkey saw due to Customs Union. Furthermore, protection measures can be increased more through putting facilities provided by World Trade Organization agreements in effect (Bağimsız Sosyal Bilimciler, 2009, p.192).

In the same way, one of our ongoing structural problems for years is low level of domestic saving. Since this problem could not be solved, in every problem or crisis period experienced abroad, either amount of loan inflow to Turkey decreases or capital outflow from Turkey occurs due to a crisis abroad. It is evident how much harm sudden capital outflows gave to Turkey's economy especially during the 1990s. Therefore it is not possible to fight against crises effectively without solving structural problems in Turkey's economy.

The Central Bank, which has adopted inflation targeting that is carried out in many countries including Turkey, has stayed engaged with the target of price stability. It is stated in the relevant sections of this study that provision of price stability alone was not sufficient and moreover this situation left crises in the shade. For this reason, this policy should be stretched a bit more and full employment should be targeted. For this purpose the state, which is tried to be thrown out of the system under neoliberal approach, has to contribute to the employment by means of its active working policies.

References

- Arestis, Philip, Machiko Nissanke & Howard Stein (2005) • "Finance and Development: Institutional and Policy Alternatives to Financial Liberalization Theory", *Eastern Economic Journal*. Spring, Vol.31, No.2, 245-263.
- Arestis, Philip & Panicos Demetriades (1999) • "Financial Globalization: The Experience of Developing Countries", *Eastern Economic Journal*. Vol.25, No.4, 441-457.
- Arın, Tülay (2001) • "Krizin Yapısı ve Geleceği", *İktisat Dergisi*. İstanbul:İFMC, Sayı: 410-411, Şubat-Mart.
- Ay, Ahmet (2007) • "Tarihsel Süreç içerisinde Türkiye'de Büyüme", *Türkiye Ekonomisi*.

- 1.b., Editör: Ahmet Ay, Konya:Çizgi Kitabevi, Şubat.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2009) • *Türkiye’de ve Dünyada Ekonomik Bunalım*. 2. Baskı, Editörler: Oktar Türel ve Ebru Voyvoda, Yordam Kitap, İstanbul.
- Başkaya, Fikret (2000) • *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. 3.b., Ankara: İmge Kitabevi, Aralık .
- Boratav, Korkut (2009) • *Bir Krizin Kısa Hikayesi*. Ankara: Arkadaş Yay.
- Borio, Claudio & Philip Lowe (2002) • “Asset Prices, Financial and Monetary Stability: Exploring the Nexus”, BIS Working Papers. No: 114, 1-47, Retrieved from www.bis.org
- Çokgezen, Jale Yalınpala (2010) • *1980’den Günümüze Türkiye Ekonomisi*. 1.b., İstanbul: Beta, Nisan.
- Dikkaya, Mehmet & Deniz Özyakışır (2008) • “Türkiye Ekonomisinde Radikal Dönüşüm: 1980–2007 Dönemi”, *Türkiye’nin Ekonomi-Politigi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ersel, Hasan (1998) • 1980 Sonrası Serbestleşme Deneyimi, Bilanço 1923-1998: “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış” Uluslararası Kongresi. Cilt:2, Ekonomi-Toplum-Çevre.
- Kazgan, Gülten (2001) • Küreselleşmiş Dünyada Küreselleşen Türkiye’nin Krizleri, *İktisat Dergisi*. İstanbul:İFMC, Sayı: 410-411, Şubat-Mart.
- Konukman, Aziz & Rahmi Aşkın Türeli (2010) • “Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları ve Geleceğe İlişkin Düşünceler”, *Gazi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi*. Sayı.75, Cilt.21, 77-122.
- Köse, M. Ayhan, Eswar Prasad, Kenneth Rogoff & Shang-Jin Wei (2007) • “Financial Globalization: Beyond the Blame Game”, *Finance and Development*. Volume: 47, No: 1, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2007/03/kose.htm#author>
- Önder, Timur (2005) • *Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü.
- Özatay, Fatih (2010) • *Finansal Krizler ve Türkiye*. 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Pamuk, Şevket (2009) • *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*. 2.b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Polillo, Simone & Mauro F. Guillen (May 2005) • “Globalization Pressures and the State: Worldwide Spread of Central Bank Independence”, *The American Journal of Sociology*. Volume 110, Number 6.
- Sever, Erşan (2009) • *Finans, Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi:Türkiye Analizi*. Konya: Çizgi Kitabevi, Nisan.
- Şiriner, İsmail & Yılmaz Doğru (2006) • *Türkiye’de Büyümenin Ekonomi Politigi*. 1.b., Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sungur, Nesrin (2001). • “Krizin Yapısı ve Geleceği”, *İktisat Dergisi*. İstanbul:İFMC, Sayı: 410-411, Şubat-Mart.
- Tarzi, Shah M. (1999) • “Financial Globalization and National Macroeconomic Policies: Managerial Challenges of the Nation State”, *The Journal of Social, Political and Economic Studies*. Vol.24, No.2, 141-161.

- TCMB. (2002) • *Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri*. Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Yeldan, Erinç (04.05.2005) • *İktisadi Kalkınma ve Emperyalizmin Yürütücü Kurumları*, Retrieved http://www.bilkent.edu.tr/%7Eyeldane/Yeldan23_4May05.pdf.
- Yeldan, Erinç (2002) • *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*. 6.b., İstanbul: İletişim Yayınları.

15

Maliye Politikalarının Sosyal İçeriğinin Korunmasında Mali Uyum ve Optik Kırılma Sorunu: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirme ve Türkiye için Politika Önerileri

Eren Çaşkurlu¹ - Cem Barlas Arslan²

Abstract

Fiscal Consolidation and Optical Illusion Problem for Maintenance of the Social Side of Fiscal Policy: Evaluation for Developing Countries and Policy Suggestions for Turkey

2008 Financial Crisis shows inabilities of the less developed, developing and emerging market countries to use fiscal policy. Lack of fiscal spaces causes many problems like reinforced using excessive borrowing, increased weaknesses, optical illusions for spendings priorities. IMF supported stabilization programs create fiscal optical illusion problem. Providing primary surpluses is at the expense of decreasing amount of education, health, investment, social security etc. spendings. In this paper first it will be examined how fiscal optical illusion problem occur. Then it will be argued the strategies to solve this problem. Finally it will be tried to make some recommendations for Turkey.

Keywords: Optical illusion problem, social side of public policy, fiscal consolidation, social spendings

1 Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, İncitaşı Sokak, No.4, 06500, Beşevler/ANKARA, Tel: +90 (312) 2161366, Fax: +90 (312) 2161310, erencas@gmail.com.

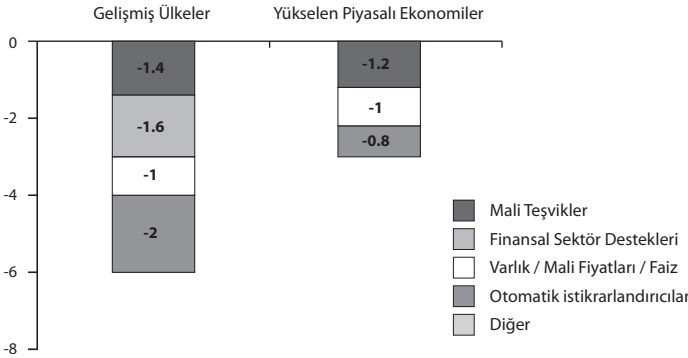
2 Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, İncitaşı Sokak, No.4, 06500, Beşevler/ANKARA, Tel: +90 (312) 2161328, Fax: +90 (312) 2161310, barlasarslan@gmail.com

Giriş

Ekonomik krizlerin ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal yük, genel olarak kısmen ya da tamamen devlet tarafından üstlenilmek durumunda kalmaktadır. 2008 Küresel Krizi de bu açıdan farklı bir sonuç doğurmamıştır. 2008 Krizi'nin ortaya çıkışının ardından maliye politikası açısından etkilerini belirleyen özellikli durumlar; reel sektör ve finans sektöründe gerçekleştirilen devlet kaynaklı kurtarma operasyonları ve yükümlülüklerin garanti altına alınması faaliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İflastan kurtarma ve garantileri içeren faaliyetlerin 2008 Krizi açısından belirgin sonucu gelişmiş ülkeler açısından doğrudan maliyet artışı iken, gelişmekte olan ülkeler açısından ise borçların artışıdır. Varlık fiyatlarının düştüğü, kredi faaliyetlerinin azaldığı ve özel talebin zayıfladığı durumlarda, mali uyum faaliyetleri kendiliğinden istikrar sağlayamamakta ve orta dönemde finansal sektörün iyileştirilmesine yönelik güvenilir politika önlemleri olmaksızın borç seviyesi düşmemektedir. Bu durumda da önemli ölçüde mali daralma içeren uyum faaliyetleri (consolidation) ile ılımlı bir mali sağlamlaştırma ya da mali genişlemenin sürmesini içeren istikrar önlemleri (stabilisation) arasındaki ödünleşim kredi kanalları açılmadıkça belirsiz kalmaktadır (Barrios et. al., 2010, s. 4). Sonuç olarak finansal sektör iyileştirilmeden gerçekleştirilen mali uyum faaliyetlerinin büyümeyi zedelediği görülmektedir.

Grafik 1: Krizle Bağlantılı Maliye Politikası Uygulamalarının Mali Dengeye Etkisi

Kaynak: (IMF, 2009, s. 23)

Uygulanan maliye politikalarının; gelişmiş ülkelerde otomatik istikrarlandırıncıların devreye sokulması ve mali teşvikler yoluyla genişletici maliye politikaları ve gelişmekte olan ülkelerde ise, ekonominin çıkış devrelerinde genişletici, tersine iniş devrelerinde daraltıcı maliye politikaları olduğu

görülmektedir. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki söz konusu politika farklılığı, mali alan boyutlarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde mali dengenin bozulmasına ve mali uyum ihtiyacının ortaya çıkmasında ilk sırada otomatik istikrarlandırıcıların etkisi gelmektedir. Üretim durması ve çıktı kayıplarının yaşanması (gelir azalışı), otomatik istikrarlandırıcıların vergi gelirlerinin düşmesi ile sonuçlanan etkilerinden dolayı mali dengeyi olumsuz etkilemiştir. İkinci olarak da finans piyasası destekleri gelmektedir. Yükselen piyasalı ekonomiler (genel terminoloji ile gelişmekte olan ülkeler) mali teşvikler nedeniyle mali dengesizlik yaşamıştır. Diğer taraftan varlık fiyatlarında düşme, faiz oranlarındaki ve mal fiyatlarındaki artışa bağlı olarak dengenin bozulması durumu ortaya çıkmıştır.

Borç Sürdürülebilirliği ve Mali Uyum Gereksinimi

Ülkelerin ekonomik şoklar ve finansal darboğazlardan korunma ve çıkış önlemlerini içeren ekonomi politikalarının etkinliğini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri kaynaklardan sızıntı yaratan borç stokundaki artıştır. Borç stoku miktarı, borcun sürdürülemezliği sorununu ortaya çıkardığı ölçüde ekonominin kırılma eğiliminin artışıyla birlikte olmaktadır.

Mali uyum faaliyetleri; bütçe açığının düşürülmesi ve / veya faiz dışı fazla verilmesine (birincil dengenin sağlanması) ilişkin kamu harcamalarının azaltılması ve kamu gelirlerinin artırılması önlemlerinin bütünü olarak tanımlanabilir (Yılmaz, 2007, s. 31). Özellikle borçlanma sınırına yaklaşan ülkeler, borcun sürdürülebilir bir seviyede kalması olasılığını artıracak uygun politika önlemlerini almak ve piyasalara maliye politikasının “her zamanki gibi” yürütülmeyeceğinin güvencesini vermek durumunda kalabilmektedir (Ostry et. al., 2010, s. 18). Mali uyum faaliyetlerine girilmesinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından iki temel nedeninden bahsedilebilir. Bunlar; ekonomik krizler ve ülke yapısal sorunlarıdır. Ekonomik krizlere ya da ülke yapısal sorunlarına bağlı olarak mali alan (olanaklar) daralması, borcun sürdürülebilirliği konusunda problemlere neden olmakta ve mali uyum önlemlerinin uygulanmasını beraberinde getirmektedir.

Kriz sonrası mali uyum ihtiyacı;

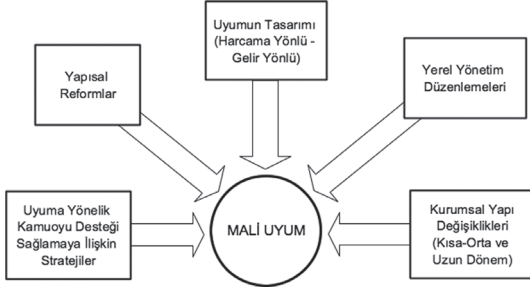
- Finansal piyasa müdahalelerinin kamusal maliyeti
- Borç oranlarındaki önemli yükselişlerin sonucu ek faiz yüklenimleri
- İradi maliye politikası istikrar önlemleri
- Potansiyel hâsıla kayıplarını izleyen otomatik istikrarlandırıcıların kalıcı etkisi
- gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır (Grossman et. al., 2009, s. 36).
- Yapısal nedenlere bağlı borç sürdürülebilirliği problemleri ve mali uyum ihtiyacı ise;

Genel olarak gelişmişlik seviyesinin düşüklüğüne yol açan nedenler (düşük sermaye birikimi, hızlı nüfus artışı, dış ticaret hadlerindeki olumsuzluklar, yüksek işsizlik seviyesi, gelir dağılımındaki dengesizlik) ile

İsrarlı ve yüksek borç düzeyi, sektörel zayıflıklar, ülke riski ve

kırılganlıklarındaki yükseklik, basiretsiz politika ve politikacılar, büyüme ve kalkınma hedefinden uzaklaşma gibi faktörlerden kaynaklanabilir.

Kutu 1: Mali Uyum Faaliyetlerinin Tasarımına Yönelik Unsurlar

Kaynak: (Kumar et. al., 2007, s. 6 – 7)

Mali uyum faaliyetlerinin tasarımı, söz konusu faaliyetlerin içinde bulunan ekonomik koşulların olumsuz etkilerinden en az zarar görülecek şekilde uzaklaşılması açısından çok önemlidir. Bunun yanı sıra uyum faaliyetlerinin çeşitleri de ulaşılmak istenen amaç açısından dikkate değerdir.

Mali uyum sürecinde iki tür uyum faaliyetinden bahsedilebilmektedir. Kademeli (gradual) uyum; borç seviyesi düşük, faiz oranı düşük, GSYH büyüme oranı yüksek iken uygulanırken, ani etkili (cold shower) uyum; borç seviyesi yüksek, faiz oranı yüksek, GSYH büyüme oranı düşük iken uygulanmaktadır (Barrios et al., 2010, s. 23).

Optik Kırılma Problemi ve Maliye Politikasının Sosyal İçeriğinin Korunması

Ülke ekonomik koşullarının ve süregelen gelişmelerin ortaya çıkardığı gereksinimlere bağlı olarak uygulanan mali uyum faaliyetlerinin, içeriğine bağlı olarak uyumu sağlarken önemli hedeflerden uzaklaşmayı beraberinde getirdiği görülmektedir.

Mali Uyumun İçeriği ve Optik Kırılma Problemi

Mali darboğazlar, ekonomik şoklar ve yapısal sorunların zorunlu kıldığı durumlarda uygulanan mali uyum programlarının, kamu borç seviyesindeki yükseklik ya da ekonomik faaliyetlerin zayıflığına bağlı olarak koşulları ağırlaştırarak uygulandığı görülmekte ve genellikle cari harcama kısıntılarına dayanan uyum düzenlemelerinin daha “başarılı” olduğu belirtilmektedir (Kumar et. al., 2007, s. 30). Başarı kıstasının, yüksek birincil denge seviyesine ulaşma ya da daha yüksek faiz dışı fazla verme unsurlarına göre belirlendiği görülmektedir.

Ekonominin içinde bulunduğu duruma göre çoğu zaman bu hedef öncelikli hale gelmekte ve hatta özellikle gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler açısından ulaşımları çok önemli ve gerekli hedefler pahasına gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra krizin ortaya çıkarttığı sürdürülebilirlik endişesinin, kamu maliyesi uygulamalarında güvenilirliği artırabilecek mali kural uygulamalarıyla giderilebileceğine ilişkin düşünceler bulunmakta, buna neden olarak da mali kuralın borcun sürdürülebilirliğine yönelik uzun dönem beklentileri istikrara kavuşturacağı belirtilmektedir (Lozano, 2010, s. 17). Ancak, kuralların hiçbir zaman güçlü maliye politikası uygulamalarının etkin bir şekilde yerine geçemeyeceği de ifade edilmektedir (Schick, 2010, s. 7).

Kutu 2: OECD ve IMF Mali Uyum İlkelerinin Karşılaştırılması

OECD MALİ UYUM İLKELERİ (2009)

Ekonomik teşvik önlemlerinin tam olarak planlandığı şekilde uygulanması

Ekonomik düzleme hız kazandıkça teşvik önlemlerinin kademeli olarak azaltılması, uyum önlemlerine başlanması

Uzun dönem piyasa faiz oranları üzerindeki baskıyı artırabilecek ve özel sektör talebini azaltabilecek borç oranlarına ilişkin beklentileri önlemek üzere orta dönemli uyum stratejilerinin planlanması

IMF MALİ UYUM İLKELERİ (2009)

Mali uyumun birincil dengeyi sağlamlaştıracak yani faiz dışı fazlanın verilmesine yönelik önlemler yoluyla gerçekleştirilmesi, mali transferlerin kullanılmaması

Uyumun içeriği açıkça belirlenmiş bir zaman çerçevesinde borçların kabul edilebilir bir seviyeye indirilmesi hedefi ile şeffaf, geniş çaplı ve açıkça ifade edilmesi

Uyumun sona ermesi zamanının ekonominin durumuna ve finansal istikrarın sağlanmasına bağlanması

Mali teşviklerin geçici nitelikte olması

Kaynak: (Grossman et. al., 2009, s. 45)

Çoğu ülkede kriz sonrasında çıktı artışı eski seviyesine ulaşsa ve tüm istikrar önlemleri geçici olsa bile, borçlanmadaki artış, gelecekte yüksek faiz oranları şeklinde etkili olacaktır. Borçlanma ortalama faiz oranının nominal ortalama hasıla artışından büyük olduğu ve negatif faiz oranı artışının belli bir süre daha devam edeceği bir ortamda devletin borç oranını istikrara kavuşturmak için daha yüksek bir birincil denge seviyesine ulaşma ihtiyacı olacağı belirtilmektedir (Grossman et. al., 2009, s. 36).

Gerek referans olarak alınmaları, gerek uluslararası kredi koşulu olarak dayatılmaları ve gerekse uluslararası ilişkiler dolayısıyla bağlı kılınmaları çerçevesinde mali uyum ilkeleri belirlenmiştir. Genel olarak OECD bünyesinde orta ve uzun dönemli ilkeler söz konusuysen, daha yaygın olarak önerilen ve dayatılan IMF uyum ilkeleri kısa dönemlidir. Faiz dışı fazlanın ver-

ilmesine odaklı IMF destekli programlar, genellikle kamu yatırımlarının kısılmasına dayanmaktadır ve gelecek dönemde gerçekleşecek olan ekonomik büyüme pahasına devlet nakit akımlarının artırılması da bunun dayanağını oluşturmaktadır (Ley, 2009, s. 1).

Kutu 3: Klasik Bakış Açısı ile Mali Uyumun Ölçümünde Odak Noktası

Kaynak: (Yılmaz, 2007, s. 32)

Mali uyum genel olarak faiz dışı fazla verilmesine dayalı olarak borç stokundaki azalma ile ölçülmektedir. Faiz dışı fazla verilmesine ya da kamu açığının azaltılmasına odaklı bakış açısının;

- Mali uyumda optik kırılma ve
- Uyumun gerçek boyutlarının anlaşılabilmesi

gibi iki temel sorunu ortaya çıkardığı görülmektedir (Yılmaz, 2007, s. 32 – 33).

Kutu 4: Faiz Dışı Fazlanın Hedef Olarak Seçilmesinin Nedenleri

NEDEN FAİZ DIŞI FAZLA HEDEFLENİYOR?

Kamu finansmanı üzerindeki yükün azaltılması ve daha az borçlanma ihtiyacı

Geçmiş dönemlerin finansman yükü olması ve piyasada belirlenmesi nedeniyle faizden dışsal olarak ele alınarak gelir ve giderden çıkarılması ile kamu dengesinin gerçek durumunun ortaya çıkarılması

Hedeflenen fazlaya ulaşılması ve / veya bu amaçla getirilen önlemlerin uygulama düzeyinin güveni sağlaması

Kaynak: (Yılmaz, 2007, s. 35 – 36)

Faiz dışı fazla, kamu gelirlerinden faiz harcamaları hariç olmak üzere diğer tüm harcamaların çıkarılması ile hesaplanmaktadır. Belirtmek gerekir ki; kamu gelirlerinden kastedilen borçlanma harici kamu gelirleridir. Diğer taraftan, faiz dışı fazlanın hesaplanmasında kamu gelirleri içinde hangi unsurların yer alacağı da önemli bir konudur. Çünkü hesaplamaya dâhil edilen kalemler, faiz dışı fazla miktarını etkileyebilmektedir (Konukman, 2009, s. 1). Bu anlamda IMF'nin farklı bir faiz dışı fazla tanımı bulunmaktadır. Bunun nedeni, bütçesel sürecin içinde şekillenmeyen ve süreklilik taşımayan gelir ve gider kalemlerinin bütçe gelir ve gideri olarak kabul edilmemesinden kaynaklanmaktadır (Konukman, 2009, s. 2).

IMF programının ana kurgusu, kısmi denge yaklaşımı altında, borç dinamiğini veren bir matematiksel bir eşitliğe dayanmaktadır. Buna göre, borç

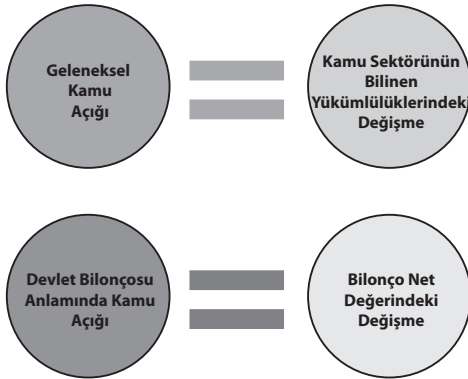
stokunda bir sonraki (t + 1) dönemde gerçekleşmesi beklenen rakam; büyüme hızı (g), faiz haddi (r) ve verilmesi planlanan kamu kesimi faiz dışı fazla hedefleri altında aşağıdaki ifade tarafından belirlenmektedir (Yeldan, 2003, s. 10):

$$d_{t+1} = \frac{(1+r)}{(1+g)} d_t - \frac{\text{birincil denge}}{(1+g)}$$

Bu denklemde yer alan kamu net borç stokunun milli gelire oranı (dt), faiz oranının artması sonucu yükselmekte olup ekonomik büyümeye bağlı olarak da azalmaktadır. Bu anlamda kamunun faiz dışı fazlasının milli gelire oran olarak büyüklüğü (birincil denge) ise borç stokunu azaltan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Faiz dışı fazla çabasının olumlu etkileri; ekonomide uygulanan program hakkında fikir vermesi ve uygulandığı ülkede ekonomik görünümü değerlendirme olanağı sağlaması, bütçe dengelerini, faiz hariç harcamaları ve faiz ve borç giderlerini daha net görmeyi mümkün hale getirmesi, ekonomik sorumluluk ve performans göstergesi olarak kullanılabilmesi ve borç yönetimi ve sürdürülebilirliğini kolaylaştırması şeklinde sıralanabilir. Olumsuz etkileri ise; gelir dağılımı çarpıklığı yaratması, ekonomik dengeleri bozabilmesi, kamu hizmetlerinde ve yatırımlarda azalma ile kalitesizlik ortaya çıkarabilme ve bütçenin sosyal fonksiyonlarını yıpratma şeklinde belirtilebilmektedir.

Kutu 5: Geleneksel Kamu Açığı ve Devlet Bilançosu Anlamında Kamu Açığı

Kaynak: (Yılmaz, 2007, s. 34)

Mali uyum faaliyetlerinin, ülke makroekonomik dengeleri ve büyüme üzerindeki olumsuz etkilerine yol açan nedenlerden biri faaliyetlerin başlangıç ve bitiş sürelerinin doğru belirlenememesidir. Mali uyum çabalarının geciktirilmesinin önemli ölçüde maliyeti bulunmakta, bitiş süresinin uzaması ya da belirsizleşmesi ise miyopik politikacılar için en uygun davranışın böyle bir durumda uyum faaliyetlerini geciktirmek olmasından dolayı borç oranı çok yüksek bir seviyeye yükselmektedir (Cournede, 2007, s. 23).

Mali uyum faaliyetlerinin gerçek boyutunun anlaşılmasından kaynaklanan sorun, faiz dışı fazla odaklı hedeflerde, söz konusu hedefe sadece ulaşılmasının amaç olarak edinilmesinden ancak nasıl ulaşıldığının göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Hedefe rakamsal olarak ulaşırken ölçüm ve kapsam belirlemelerine ve tercihlerine bağlı olarak gerçek durum gizlenebilmektedir. Faiz dışı fazla hedefinin optik kırılmaya yol açmasının temel nedeni, hedefe odaklanılırken ve buna yönelik hareket edilirken maliye politikasının sosyal içeriğinden vazgeçilmesidir.

Mali uyum faaliyetlerine konu olan kamu açığının geleneksel olarak ölçümünde kamu sektörü açısından bilinen yükümlülüklerdeki değişim ele alınırken, akım ve stok değerli yükümlülükler ile açık ve gizli yükümlülüklerin hesaba katılması devlet bilançosu anlamında kamu açığı ölçümü olarak ifade edilmektedir. Devlet bilançosu anlamında kamu açığı, bilanço net değerindeki değişime ile ölçülmektedir.

Kutu 6: Devlet Bilançosu Genel Gösterim

VARLIKLAR	YÜKÜMLÜLÜKLER
ALTYAPI	DEVLET BORÇLARI
VERGİ ALACAKLARININ ŞİMDİKİ DEĞERİ	SAKLI SOSYAL GÜVENLİK BORÇLARI
DEVLETE AİT MADEN REZERVLERİNİN PİYASA DEĞERİ	BANKA VE KAMU İŞLETMELERİNİN İFLAS BEKLENEN DEĞERİ
KAMU GİRİŞİMLERİNİN PİYASA DEĞERİ	BÜTÇE DIŞI BORÇLAR (AÇIK VE GİZLİ KOŞULLU YÜKÜMLÜLÜKLER)

Kaynak: (Easterly, 1999, s. 24)

Kamu açığının geleneksel yolla ölçümünde geleneksel açığın, net bilanço değeri değişmeksizin çeşitli yollarla düşürülmesi söz konusu olmaktadır. Bu yollar ise devletin varlıklarının azaltılması ya da koşullu yükümlülüklerin artırılmasıdır (Easterly, 1999, s. 2). Bir istikrar programı süresince gelirlerin ileri döneme bırakılması ve harcamaların ertelenmesi yoluyla devlet gelecekte daha yüksek açık pahasına cari açığı azaltmaktadır (Easterly, 1999, s. 17). Bilanço net değeri yönteminde de gelecek dönemlere ilişkin gelir ve giderlerin (özellikle koşullu yükümlülükler) hesaba katıldığı bir sistemin oluşturulamaması, ölçümün etkinliğini azaltmaktadır (Yılmaz, 2007, s. 33).

Devlet varlıklarının azaltılmasında kullanılan yöntemler (Easterly, 1999, s. 3 – 6);

Özelleştirmelerin Yapılması

(Özelleştirme iki ayrı faaliyeti içermektedir. Bunlar; politik olarak kamu girişimlerini ticarileştirmek ve nakit para elde edecek şekilde satmaktır. İlki

verimlilik ile ilgilidir. İkincisi finansal nedenlere yani devlet tüketimini finanse etmek için yapılmaktadır)

Kamu Yatırımlarının Azaltılması İşletme ve Sürdürme Harcamalarının Azaltılması

(İşletme ve sürdürme harcamalarının kısılması altyapı yatırımlarının ötelenmesine neden olmaktadır. Bu durum devletin cari dönem tüketim miktarını, cari dönem nakit açığı hedeflerini karşılamak için diğer harcama ve gelirleri yer değiştirmek yoluyla koruma yöntemlerinden biridir)

Devlet yükümlülüklerinin saklı yükümlülük şeklinde artırılmasında kullanılan yöntemler (Easterly, 1992, s. 7 – 8);

Açık ya da Gizli Mevduat Garantilerinin Verilmesi

(Açık ve gizli mevduat garantilerinin verilmesi bankalarda yaşanacak olan finansal krizlerin geciktirilmesi çabasıdır. Devlet bankaların iflasını ve borç kayıplarının karşılanmasını geciktirdiğinden ve dolayısıyla cari dönemde harcama yapmadığından dolayı bankalar zorunlu borç yükümlülükleri altına girmeye devam etme dürtüsü içinde olmaktadır. Bu durum gelecekte devletin zorunlu iflaslar karşısında yükleneyeceği harcamalara bir ek niteliğindedir.)

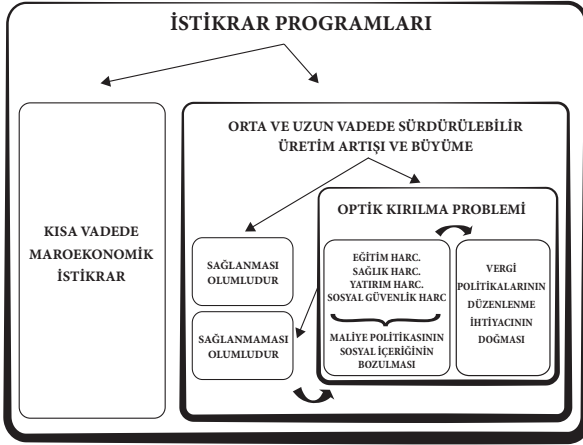
Emeklilik Fonlarından Borçlanması

(Devletin emeklilik fonlarından negatif reel faizden borçlanması, harcamaların zamanlar arasında ötelenmesinden başka bir fonksiyonu yoktur. Devlet borçlanmasında düşük faiz bütçe açığını düşürür, ancak ileri dönemde emeklilik fonları açıkla işlemeye başladığında kullanılabilir kaynakları da azaltır. Devlet net emeklilik yükümlülükleriyle karşı karşıya kalır. Böylelikle negatif reel faiz planı sadece harcamaları zamana yaymış olacaktır. Karşılanmamış emeklilik yükümlülükleri gizli yükümlülük çeşididir.)

Maliye Politikasının Sosyal İçeriği ve Kalitesi

Mali uyum tabanlı istikrar programlarının orta ve uzun dönemde büyüme hedefinden uzaklaşması, maliye politikasının kalitesinden diğer bir deyişle sosyal içeriğinin korunmasından vazgeçilmesine yol açmaktadır. Sağlam bir kamu maliyesi yapısı için reformların uygulanması gerekmektedir, ancak mali uyum faaliyetlerine bağlı kaynak kısıtlamalarının söz konusu reformların başarısını engellediği görülmektedir (Tompson ve Dang, 2010, s. 19).

Kutu 7: İstikrar Programlarının Kısa ve Orta – Uzun Dönemli Etkileri

Kaynak: (Yılmaz, 2007, s. 37)

Bütçe açığının boyutunu azaltmak, uyum programlarının temel amacını oluşturmaktadır, ancak açığın azaltılması biçimi büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Çünkü kamu harcamalarının bazıları diğerlerine göre daha verimli, bazı vergi reformları kaynak tahsisi üzerinde daha etkili ve mali uyum programlarından bazıları diğerlerine göre daha sürdürülebilirdir (Mackenzie ve Orsmond, 1996, s. 21).

Politika yapıcılarının sürdürülebilir seviyede reel GSYH büyümesini ve yapısal birincil dengeyi artırmaları ve başarılı olunabilmesi için de, uyum stratejisinin maliye politikasının kalitesini geliştirecek önlemleri içermesi gerekmektedir (Grossman et. al., 2009, s. 46). Sürdürülebilir uyum stratejileri, yükselen büyüme sürecini orta vadeye etkin bir şekilde yaymak yoluyla bütçe uyumunun ötesinde hareket etmekte, daha yüksek bir büyüme seviyesi ise maliye politikası açısından hareket alanı yaratmaktadır (Grossman et. al., 2009, s. 46).

Maliye politikasının kalitesinin gözetilmesinde temel olarak şu noktalara dikkat edilmelidir (Yılmaz, 2007, s. 36):

- Harcama önceliklendirilmesi ve vergi politikaları ile büyümenin teşvik edilmesi
- Ülkenin varlık yapısındaki aşınmayı engelleyecek politikaların geliştirilmesi
- Sürdürülebilir kamu finansman dengesinin sağlanması
- Kabul edilebilirliğin sağlanması
- Mali risklerin giderilmesi

Mali uyum faaliyetlerinde kalitenin artması için etkin, sürdürülebilir ve eşitlikçi, diğer bir ifadeyle saptırıcı etkiler yaratmayan, başarısı uzun soluklu ve ekonomik ve sosyal önemi olan harcamaları kısıtlamayan önlemlerin alınması

gerektiği belirtilmektedir (Pınar, 2006, s. 251). Ekonomik ve sosyal açıdan önemli harcamaların maliye politikasının sosyal içeriğini oluşturan harcamalar olduğu açıktır. Bu anlamda eğitim, sağlık, yatırım ve sosyal güvenlik gibi harcamaların kısılmasına ve olumlu etkilerini yerine getiremeyecek bir duruma neden olan uyum faaliyetlerinin ülkenin gelişmesi açısından etkinliği bulunmamaktadır.

Mali uyum düzenlemelerinin kamu altyapı harcamalarındaki kısıntılara dayanmasının, kısa ve uzun dönemde ekonomik kayıpların ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilmektedir (Kumar et. al., 2007, s. 30). Politik miyopluk da mali uyum süresince daha az kamu yatırıma neden olmaktadır. Çünkü basiresiz hükümetler uzun dönem üretken harcamalardan ortaya çıkan ekonomik ve sosyal faydaları önemsememektedir ki, kamu yatırımlarını ötelemenin politik maliyeti, cari harcamaları kısmının politik maliyetinden daha düşük olmaktadır (Pitlik, 2010, s. 5). Cari tüketim harcamalarının azaltılmasının politik direnci çok güçlü olduğundan, mali darboğazlar süresince zayıf hükümetlerin yatırımları kısması beklenen bir davranıştır (Pitlik, 2010, s. 6). Politik dengesizlik (sebatsızlık) hükümet davranışlarını daha kısa dönem odaklı haline getirmektedir (Pitlik, 2010, s. 21).

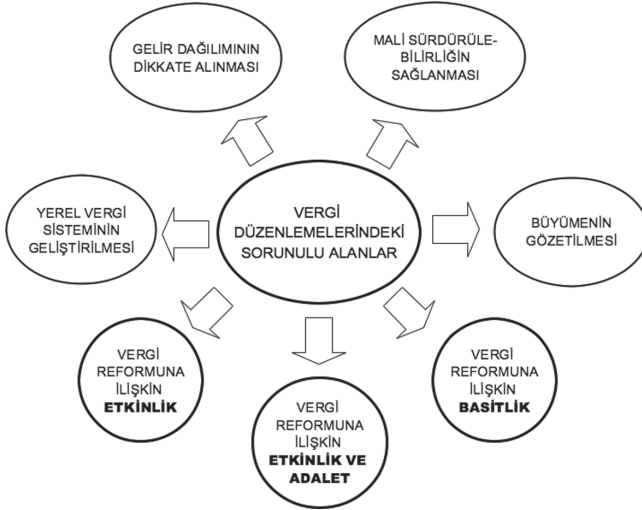
Genel kamu hizmetlerine yönelik harcamalar, eğitim, sağlık, toplu konut, ulaşım ve haberleşme, sosyal güvenlik harcamaları ile enerji harcamalarının büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Bayraktar ve Dodson, 2010, s. 21). Ülke ekonomisinin ekonomik dalgalanmalara karşı korunmasında ve krizlerle mücadelesinde, eğitim, araştırma – geliştirme ve yeniden değerlemeye yatırım yapılmasının çok önemli olduğu ve çevre ile sağlık harcamalarına yönelik projelerin de desteklenmesi gereği belirtilmektedir (Aiginger, 2010, s. 7). Büyüme destekleyici harcamaların kısılması ve böylelikle gelecek dönem vergi gelirlerinin bugünkü değerinin devlet nakit açığını azaltacak düzeyden daha fazla olması durumu, aşağı inen yürüyen merdivende yukarı çıkmaya çalışmaya benzetilmektedir (Ley, 2009, s. 1).

Mali sürdürülebilirlik analizinin büyüme analizi ile birlikte belirlenmesi ve dikkatin net birincil dengeden büyüme çevrilmesi önemlidir (Lay, 2009, s. 3). Mali uyum faaliyetlerinde harcama yönü kadar gelir yönünün de dikkate alınması gerekmektedir. Gerekli vergi düzenlemelerinin yapıldığı bir vergi sisteminin oluşturulması, mali uyumda maliye politikasının sosyal içeriğinin korunmasında önemli bir rol oynayacaktır. Vergilerin ekonomide yarattığı düşünülen bozucu etkileri bir yana, çerçevesi mali ve sosyal amaçlarını en iyi şekilde yerine getirecek şekilde belirlenmiş bir vergi sisteminin büyüme desteklemesi mümkündür.

Özellikle vergilerin büyüme üzerindeki olumlu etkisi, mali uyumun artırılmasında vergilerin olumlu rolü açısından önemlidir. Ancak söz konusu olumlu etki gerçekleşirken de büyümenin kaynaklarının vergiler yoluyla mas-

sedilmemesi ve maliye politikasının sosyal içeriğinin korunması gerekmektedir. Vergilerin büyümeyi engellemeyecek hatta destekleyecek şekilde uygulanması,

Kutu 8: Vergi Sistemine İlişkin Düzenlemeler

Kaynak: (Jones ve Tsutsumi, 2008, s. 6 – 13)

Vergi tahsilâtının emlak ve harcama vergilerine doğru kaydırılmasını (Mello ve Padoan, 2010, s. 15) ve farklı vergilerin dağıtımsal etkilerinin vergi tasarımını etkileyeceği ve büyümeyi destekleyici olan vergiler ile politik olarak uygulanabilir vergiler ayırımının farkında olunmasını (Arnold, 2008, s. 19).

Kurumlar vergisi ve kişisel gelir vergisinin artırılmasına dayanan stratejilerin toplam etkisi negatif olduğundan tercih edilmemesini (Botman et. al., 2007, s. 19) gerektirmektedir.

Vergi sisteminde oluşturulacak yapının; mali sürdürülebilirliği sağlaması, büyümeyi gözetmesi, gelir dağılımı sorununu dikkate alması ve yerel nitelikteki hizmetlerin finansmanında vergi sisteminin oluşturulması gibi faaliyetlerin yanında vergi reformu düzenlemelerini de içermesi gerekmektedir.

Türkiye’de Mali Uyum Çabaları ve Maliye Politikası Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Türkiye’de mali uyum çabaları, kronolojik sıralama ve gerçekleştirilen uygulamalardan ziyade genel olarak faiz dışı fazla verme çabasının sonuçları ve bunun yol açtığı maliye politikasında kalite sorunu bağlamında incelenecektir. Kalite sorununa konu olan maliye politikasının sosyal içeriğini oluşturan eğitim, sağlık, yatırım ve sosyal güvenlik harcamalarındaki gelişmeler, söz konusu

harcamaların önemi ile birlikte odak noktası olacaktır.

Faiz Dışı Fazla Verilmesi Çabalarındaki Gelişim

Ülkemizde gelirler ve giderler arasındaki ilişkiyi belirtmek amacıyla uzun yıllar bütçe açığı kavramı kullanılmıştır. Öte yandan, 1980'li yıllardan sonra fonlar ve döner sermayelerin yanı sıra; KİT'ler, mahalli idareler ve sosyal güvenlik kuruluşlarının da mali durumlarının ele alınması ve beraber değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmuş ve kamu kesimi borçlanma gereği kavramı kullanılmaya başlamıştır (Darıcı, 2004, s. 58).

Kamu giderlerinin kamu gelirleri ile karşılanamaması sonucu başvuru kamu finansman yöntemlerinden birisi borçlanmadır. Devletin gelirinden fazlasını harcamak ve oluşan tasarruf açıklarını, ya özel kesim fonları ya da dış âlem tasarruf fazlalarından sağlamak gibi kolaycı bir politikayı tercih etmesi neticesinde, borçlanma gelirleri vergi gelirlerinin bir alternatifi olmuştur. Bunun bir sonucu olarak da ülkemizde kamu borç stokunda yaşanan hızlı artış ve devamında ortaya çıkan ekonomik krizler, borçların sürdürülebilirliği yetisini ve borç olgusunun sorgulanması gerekliliğini zorunlu kılmıştır (Kesik, 2003, s. 89).

Türkiye'de, borçlanma ve kredi ihtiyacının sağlanmasında IMF önemli bir yere sahiptir. Yapılan anlaşmalar doğrultusunda kamuya kaynak sağlanmakta ve yürütülen programlarla ekonomiye yön verilmektedir. Bu doğrultuda, bir finansman yöntemi olan borçlanmanın sürdürülebilirliği ve artan borç yükünün yönetimi IMF programları ile şekillendirilmektedir. Özellikle 2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı' doğrultusunda, kamu borçlarının sürdürülebilirliği için faiz dışı fazla politikası tercih edilen birincil hedef olarak geçerlilik kazanmıştır.

IMF ile gerçekleştirilen stand-by anlaşması ile ilk olarak 1994 yılında Türk ekonomisinde yerini almaya başlayan faiz dışı fazla; toplam harcamalardan faiz harcamalarının çıkarılmasından sonra gelirlerin giderleri karşılama oranını ifade etmektedir. Son yıllarda faiz dışı fazla göstergesi önemini artırarak maliye politikası bileşimini etkileyen bir unsur haline almış olup (Gürdal ve Yardımcıoğlu, 2005, s. 22) ekonomik açıdan önemli bir gösterge olmakla birlikte tek başına yeterli olmamaktadır (Darıcı, 2004, s. 59). Faiz dışı fazlaya bu denli önem verilmesi; bütçelerde yer alan faiz harcamalarının, yatırım harcamalarının ve borçlanma düzeyinin geri plana itilmesine neden olmuş ve bu politika tercihi ekonomiyi neredeyse tek bir veriye kanalize etmiştir. Kamunun, faiz harici harcamalarının kısılması ve gelirlerin artırılması suretiyle faiz dışı fazla sağlama amacı³, ekonominin iyileşeceği yönünde bir kanaat

3 Faiz dışı fazla hedefine ulaşmak amacıyla bütçelerin gelir ve gider yönlerine ilişkin olarak bir takım tedbirlere başvurmak ve kamu hizmetlerinin sunumuna ilişkin bazı tercihlerde bulunmak gerekmektedir. Bütçelerin gelir yönlerine ilişkin olarak; kayıt dışı ekonomi engellenmeli, vergi tabanı genişletilmeli, vergi adaleti tesis edilmeli, vergi kayıp ve kaçakları önlenmeli, vergi idaresinde etkinlik ve verimlilik sağlanmalı, vergi harcamalarının etkinliği artırılmalı ve vergi maliyetleri düşürülmelidir. Bütçelerin gider yönlerinde ise; borç yönetiminde etkinlik sağlanmalı, hesap verme sorumluluğu tesis edilmeli, kamu denetim sistemi güçlendirilmeli ve harcamalarda verimlilik sağlanmalıdır. Diğer taraftan, kamu hizmeti sunumunda; devletin görev ve fonksiyonları doğru tanımlanmalı, kamu politikalarına

oluşmasına neden olmuştur (Cansız, 2006, s. 77 – 83).

Grafik 2: Faiz Dışı Fazla ve Bütçe Açığı İlişkisi (2000-2010)

Kaynak: (T.C. Maliye Bakanlığı BÜMKO ve Devlet Planlama Teşkilatı verilerinden tarafımızca hazırlanmıştır. 2010 yılı tahmini değerdir.)

Türkiye’de bütçe açığı kronikleşmiş bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Grafik 2’de Türkiye’nin 2000 – 2010 yılları arasında gerçekleşen bütçe dengesi verilmektedir. İlgili dönemde bütçeler için geçmişten süregelen açık sorunu devam etmiştir. Fakat bütçe açığında 2003 yılından itibaren önemli bir azalma görülmekte olup; 2005, 2006 ve 2007 yıllarında bütçe, dengeye gelmeye başlamıştır. Bu dönemde büyümede yaşanan gelişmelere paralel olarak bütçe açığının GSYH’ya oranı düşüş göstermiştir. Büyümenin ortaya çıkardığı etki açısından, 2000 ile 2010 döneminin rakamsal ve oransal olarak karşılaştırmasında bütçe açıkları ile faiz dışı fazla gerçekleşmelerinin ters orantılı olduğu görülmektedir. Sonuç olarak faiz dışı fazlanın büyüklüğü, bütçe açığı ile faiz harcamalarının büyüklüklerine bağlı olarak değişmektedir. Diğer veriler sabitken, bütçe açığının büyümesi ile faiz dışı fazla küçülmektedir (Gürdal ve Yardımcıoğlu, 2005, s. 22).

Faiz dışı fazlanın verilmesi çabasında, özellikle 2001 yılı sonrası uygulamalarında gelir politikalarından çok giderlerin kısılmasına yönelik bir yol izlendiğinden kamusal fiziki ve sosyal altyapı yatırımları ile teknolojik atılımı sağlayacak teknolojik altyapı yatırımlarına gerekli kaynak ayıramamıştır (Konukman ve Türeli, 2010, s. 106).

Eğitim Harcamalarındaki Gelişim

Eğitim, bireyler özelinden toplumların şekillenmesi, gelişmesi ve yüksek standartları yakalamasında öncül etkenler arasında yer almaktadır. Farklı mekânlarda farklı biçimlerde edinilen, karmaşık ve birikimli bir süreç olan eğitim, sosyal ve ekonomik hayatın bir zorunluluğu ve tamamlayıcısı olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Yarattığı olumlu dışsallıkların yanı sıra bir beşeri sermaye yatırımı olup, eğitime yapılan harcamalar, geleceğe dönük rasyonel ve verimli bir yatırım aracı olmaktadır.

İşgücünün eğitim düzeyinde yaşanan artışın büyüme üzerindeki olumlu etkisi belirgindir ve söz konusu etkide işgücü verimliliğinin artışının üretken kapasiteyi artırması rol oynamaktadır (Durmuş, 2003, s. 196 – 197). Eğitimin dışsal faydaları; ekonomide verim artışının sağlanması ve sanayileşmeye katkı, siyasal istikrar, sosyo-kültürel kalkınma ve suç oranında düşme gibi konu başlıkları çerçevesinde ele alınabilir (Şener, 1996, s. 68 – 69). Verimlilik artışının sağlanması ve iktisadi gelişme hızının artmasında beşeri sermayenin büyük rolü bulunmaktadır (Ataç ve Ataç, 1993, s. 22). Beşeri sermayenin kalite ve miktarında eğitimin çok önemli olduğu vurgulanmakta, bununla birlikte toplum bireyleri arasında gelir dağılımı çarpıklığının giderilmesi konusunda eğitimin farklılıkları giderme açısından fonksiyon gördüğü belirtilmektedir (Erdoğan, 2002, s. 324 ve 326).

Türkiye’de kamunun eğitim harcamaları profiline bakıldığında son yıllarda görünüşte bir artış olmakla birlikte, nitelik açısından bir değişim olmamıştır. Tablo 1’de de görüleceği gibi 2001 krizi ve sonrası dönemde eğitim harcamaları genel olarak yatay bir seyir izlemiştir. Özellikle 2004, 2005 ve 2006 yıllarında diğer dönemlere göre bir düşüş görülmektedir. Bu durum ister istemez aynı dönemde faiz dışı fazla gerçekleştirmelerinde artış olduğunu akıllara getirmektedir. Bir bakıma, faiz dışı fazla hedefi uğruna eğitim gibi büyüme ve kalkınmaya dönük bir yatırım kalemi feda edilmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de Kamu Eğitim Harcamalarının GSMH’ya Oranı

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Eğ.Har./GSMH	3.14	3.51	3.28	3.26	3.21	3.06	3.19	3.37	3.81

Kaynak: (Devlet Planlama Teşkilatı verilerinden tarafımızca düzenlenmiştir)

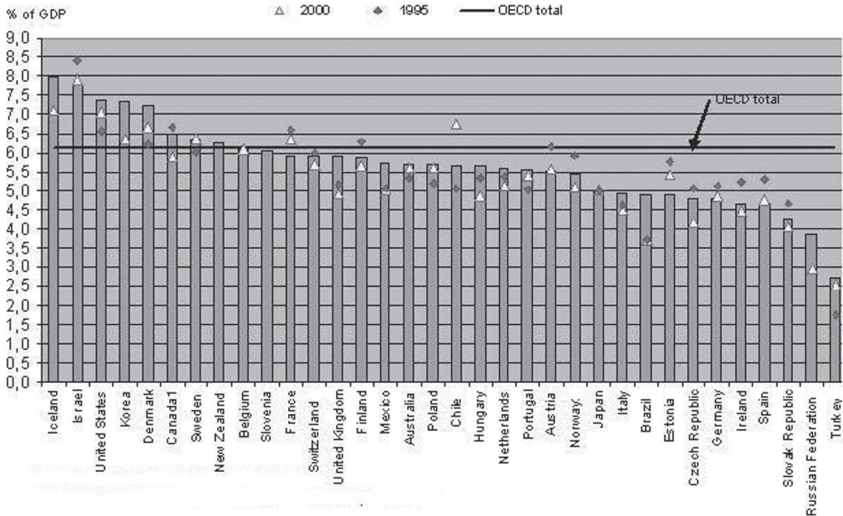
2010 yılı için kamu eğitim harcamalarında görece olarak artış devam etmekte birlikte nitelik olarak reform yapılabilecek kapasitede eğitim ödeneklerinin öngörülmediği dikkat çekmektedir. 2010 yılı bütçe gerekçesinde “Eğitim, sağlık ve sosyal nitelikli harcamalar ile bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına yönelik harcamalara daha fazla önem verilerek, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, beşeri sermayenin niteliklerinin geliştirilmesi ve gelir dağılımının düzeltilmesi yönünde politikalar uygulanmaya devam edilecektir.” (T.C. Maliye Bakanlığı, 2009, s. 146) biçiminde ifade edilmek üzere konuya verilen öneme vurgu yapılmış olmakla birlikte, hedefler ile ortaya çıkan sonuçların örtüşmediği dikkat çekmektedir.

Türkiye’nin eğitim harcamalarını OECD ülkeleri ile kıyasladığımızda da kötü bir tablo ortaya çıkmaktadır. Grafik 3’te OECD ülkelerinin eğitim veriler-

ine yer verilmiş, Türkiye’de dahil olmak üzere 34 ülkenin eğitim harcamalarının GSMH içindeki payı 1995, 2000 ve 2006 yılları olmak üzere ortaya konulmuştur. Dikkat edilirse, bu ülkeler arasında ilgili yıllarda eğitime en az pay ayıran ülke Türkiye’dir. Yıllar itibarıyla bir iyileşmenin olduğunu söyleyebilmekle birlikte, Türkiye’nin nüfus ve öğrenci yapısı dikkate alındığında artışın mevcut sistemi iyileştirmekten çok artan ihtiyacı karşılamaya yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Grafikte yer alan ve %6’nın biraz üzerinde olan şerit ile OECD ortalaması verilmiş, görüleceği üzere Türkiye ortalamasının da bir hayli altında kalmıştır. Ekonomik olarak benzerlikler gösteren Rusya ve Brezilya gibi ülkeler dahi Türkiye’ye göre eğitime daha çok kaynak ayırmaktadırlar.

Ülkelerin eğitime ayırdığı ödenek miktarı kısmen ulusal kaynaklarla bağlantılıdır. Grafik 3’te görüleceği gibi ülkelerin yarısında gerçekleşen kümülatif harcamalar GSMH’den daha hızlı bir şekilde artış göstermektedir. Genel olarak eğitime yapılan harcamalar büyük oranda kamu kaynaklarından karşılanmaya devam etmekte, söz konusu harcamaların kamu bütçesinden aldığı pay ülkeden ülkeye göre değişmektedir. Örneğin bu pay Meksika’da % 22 iken Almanya, İtalya ve Japonya’da %10’dan az olarak gerçekleşmektedir. Öte yandan öğrenci başına harcamaya bakıldığında ise OECD’nin 2006 verilerine göre; ilköğretimde Türkiye ve Brezilya 2000 Dolar ile en alt dilimde yer alırken, Avrupa ülkeleri 4000 Dolar ve üzerinde, Norveç ve ABD ise yaklaşık 10000 Dolar harcama ile üst sırada yer almaktadırlar. Yüksek öğretimde ise en altta Estonya 4000 Dolar ile yer alırken en üstte 25000 Dolar ile ABD yer almakta, Türkiye değerlendirmeye dahi tabi tutulmamaktadır (OECD, 2009, s. 5).

Grafik 3: OECD Ülkeleri Eğitim Harcamaları / Milli Gelir (1995-2000-2006)

Kaynak: (OECD, 2009, s. 5).

Gelecek döneme ilişkin bir durum değerlendirmesi yapıldığında, eğitime ayrılan kaynakların ve eğitim yatırımlarının seyri itibarıyla olası ciddi bir iyileşme olmayacağı açıktır. Eğitim yatırım harcamalarının profiline bakıldığında son yıllarda yatırıma dönük harcamalarda azalma dikkat çekmektedir.

Türk eğitim sisteminin yapısal sorunları, hızlı nüfus artışı, karşılaştırma yapılan çoğu ülkenin nüfusundan dahi fazla olan öğrenci sayısı, devletin eğitime ayırdığı kaynakların sınırlı olması ve bunun yanı sıra eğitim harcamalarının; uygulanan siyasi ve ekonomik politikalara feda edilmesi sonucunda eğitim geri planda kalmaktadır. Her yıl artan öğrenci sayısı ve kaynak ihtiyacı dikkate alındığında eğitim harcamalarında eğilim yukarı yönlü olacakken yerinde saymış ve şartlara göre gerilemiştir. Devlet faiz dışı fazla hedefine yönelmiş, eğitimi desteklememiş ve eğitime sahip çıkmak vakıflara ve cemaatlere kalmıştır. Sonuç olarak program süresince eğitim geri plana atılmış, eğitim daha da fakirleşmiştir.

Sağlık Harcamalarındaki Gelişim

Sağlık harcamaları da tıpkı eğitim harcamaları gibi büyümeye ve verimliliğe katkı sağlayan harcamalardır. Koruyucu ve birinci derece tedavi edici sağlık harcamaları işgücü verimliliğini artırması dolayısıyla büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir, ancak ilaç maliyetlerindeki yüksekliğin bu etkinin tam olarak ortaya konmasını engellediği belirtilmektedir (Durmuş, 2003, s. 198).

Tablo 3: Türkiye’de Kamu Sağlık Harcamalarının GSMH’ya Oranı

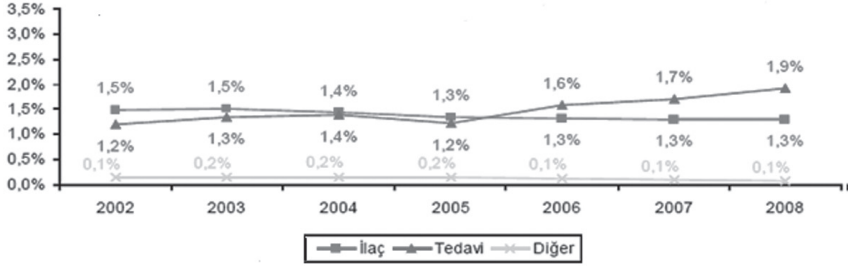
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sağ.Har./GSMH	3.17	3.74	3.81	4.00	3.98	4.07	4.07	4.49	4.96

Kaynak: (Devlet Planlama Teşkilatı verilerinden tarafımızca düzenlenmiştir)

Türkiye’de kamu sağlık harcamalarının GSMH’ya oranı Tablo 3’te verilmiştir. Buna göre sağlık harcamalarında süreç içinde önemli bir gelişme görülmemektedir. Bu dönemde sağlık harcamalarında ortaya çıkan artış, sosyal güvenlik kurumlarına aktarılan ödeneklerle açıklanmaktadır. Diğer taraftan, son yıllarda tedavi hizmetlerine yönelik harcamalarda artış gözlenmekte, ilaç giderleri kısmen düşmektedir. Koruyucu sağlık hizmetlerinde ise ciddi bir iyileşme söz konusu olmamıştır. Zira hastalığı önlemek tedavi sürecinden daha ucuza gelmektedir. İlaç harcamalarını da tedavi edici sağlık hizmeti kategorisinde değerlendirdiğimizde, koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik harcamaların ne denli düşük olduğu daha net olarak ortaya çıkmaktadır. Oysa sağlık alanındaki harcamaları azaltacak uygulamaların temelini koruyucu sağlık hizmetleri oluşturmaktadır. Diğer taraftan, ülkemizde ilaç kullanma bilinçsizliği ile sağlık sektöründe yaşanan usulsüzlükler ve yolsuzluklar da dikkate alındığında

rakamların yanıltıcı olacağı ve gerçek harcamanın daha düşük olduğu kanımızca doğru bir önerme olacaktır.

Grafik 4: Kamu Sağlık Hizmeti Ödemelerinin GSYH'ya Oranı

Kaynak: (TEPAV a, 2009, s. 2)

Kişi başına koruyucu nitelikte sağlık harcamaları Türkiye'de 5 Dolar civarındadır. Bu, OECD ülkeleri içindeki en düşük oran olurken, Türkiye OECD ortalamasının on beşte biri düzeyinde kişi başı koruyucu sağlık harcaması yapmaktadır (SES, 2010). Sonuç olarak Türkiye'de, sağlık problemlerini, sakatlık, özür ve ölümlerin önlenmesi, toplumun sağlık göstergelerini düzeltmeye yarayan ve sağlık hizmetlerinin temelini oluşturması gereken koruyucu sağlık hizmetlerine gereken önem verilmemektedir.

Sağlık harcamaları yıllar içinde artış eğilimi göstermekle birlikte bu artışın açıklaması, koruyucu sağlık hizmetlerine ve halk sağlığına yönelik politikaların geliştirilmediği ortamlarda, daha maliyetli olan tedavi edici sağlık hizmetlerine daha fazla kamu kaynağı ayrılmak zorunda kalınması olarak ifade edilebilir. Koruyucu sağlık hizmetlerine gereken kaynağın ayrılmadığı bir ortamda, sağlık sisteminin herkesi kapsayacak ve asgari sağlık hizmetini herkese verecek şekilde yaygınlaştırılması, arkasında sağlam bir finansman modeli olmadığı zaman hizmetin aksamasına ve tikanıklıklara yol açmaktadır. Nitekim bağlantılı olarak sosyal güvelik harcamalarının görüntüsü de buradan hareketle açıklanmaktadır. Kompozisyonu bozuk ve maliyetli sağlık harcamalarının artmaya devam etmesi, bütçe disiplini uğruna bu sefer eğitim ve diğer alanlara ayrılacak kamu fonlarını kısıtlamaktadır (TEPAV b, 2009, s. 18). Böylesi bir silsilede faiz dışı fazla politikasının ortaya çıkardığı etki, ilgili unsurlarında kendi aralarında olumsuz etkiler yaratmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de sağlık harcamalarına ayrılan kaynağın GSMH'ya oranının gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. OECD ortalaması Türkiye'de ayrılan kaynağın üstündedir. Türkiye'de kişi başına sağlık harcaması miktarı oldukça düşüktür ve OECD ortalamasının ancak beşte biri kadardır (Türkiye'de ve Dünyada Sağlık Ekonomisi, 2008, s. 5).

Türkiye'nin demografik yapısı da sağlık harcamalarındaki görüntüyü destekler mahiyettedir. Ülkede hâlihazırda genç nüfus fazladır, sağlık ihtiyacı

yaşlı nüfuslara oranla görece olarak azdır. Kayıtlı ve sigortalı olmaları halinde bu genç nüfusun sağlık ekonomisi bakımından katkı sağlamaları beklenir. Ancak kayıt dışılığın yüksekliği bunu henüz mümkün kılmamaktadır. Öte yandan, mevcut nüfus giderek yaşlanacak ve sağlık ihtiyacı artacaktır. Sosyal Güvenlik Kurumu Türkiye'de 65 yaş üstü nüfusun 65 yaşın altındaki nüfusa oranının 2012 – 2037 yılları arasında ikiye katlanarak %7'den %14'e ulaşacağını öngörmektedir (Türkiye'de ve Dünyada Sağlık Ekonomisi, 2008, s. 21). BM'ye göre ise Türkiye'de 0-14 yaş %28, 14-60 yaş %64, 60 üzeri yaş %8 iken; 2050'de bu oran sırasıyla %18, 58 ve 25 olması beklenmektedir (Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Sunumu). Sağlık harcamaları bu nedenlerle artış gösterecektir.

Mali uyum süreci içinde kamu sağlık harcamalarında önemli bir düşüş yaşanmamakla birlikte sağlık harcamalarının yapısı bozulmuştur. Mevcut sistem koruyucu sağlık hizmetlerinin yerine tedavi edici sağlık hizmetlerine yönelmiştir. Harcama kompozisyonu açısından koruyucu sağlık hizmetlerinin aleyhine bir görüntü, yapısal bir zayıflığa işaret etmektedir. Bu durum ise mali uyum sürecinin sağlık sektöründe politika oluşturma formülasyonundaki eksikliğin kaliteyi ne denli zayıflattığını göstermektedir (Emil ve Yılmaz, 2003, s. 34).

Türkiye'de sağlık sektöründe yaşanan aksaklık ve problemler artık bilinen ve kabul edilen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziki mekânların yetersizliği, doktor ve sağlık personeli sayılarının gelişmiş ülkelere göre düşük olması, toplumsal olarak sağlık bilincinin eksikliği gibi pek çok etken, sağlıksız bir sağlık sektörü ortaya çıkarmaktadır. Sektöre yönelik yapılan reformlarda iyileşmeler bu anlamda hep sınırlı kalmıştır.

Yatırım Harcamalarındaki Gelişim

Yatırım harcamaları ile ilgili belirlemelerin, iki temel açıdan ele alınması gerekmektedir. Bunlar, yatırım harcaması etkinliğinin maddi (tangible) ve maddi olmayan (intangible) varlıklar temelinde incelenmesidir. Maddi varlıklar temelinde gerçekleştirilen yatırımlar altyapı yatırımları, maddi olmayan varlıklardaki ise beşeri sermaye yatırımları olarak adlandırılmaktadır. Beşeri sermaye unsurları genel olarak; eğitim, sağlık ve araştırma – geliştirme yatırımları olarak ayrılmaktadır. Eğitim ve sağlık harcamaları ayrı başlıklar olarak ele alındığı için bu sınıflandırmada araştırma ve geliştirme faaliyetlerinden bahsedilmekle yetinilecektir.

Maddi varlıklar temelinde gerçekleşen altyapı yatırımları, özel sektör açısından tamamlayıcı niteliği ve özellikle yeterli derinliğe sahip olmayan sermaye piyasalarının bulunduğu ülkelerde özel sektör tarafından yeterli bir şekilde yerine getirilememesi bağlamında devlet tarafından sunulması ile özel sektör yatırımlarının verimliliğini artırmaktadır (Durmuş, 2003, s. 195).

Bir ülkede yatırımlar iki temel parçaya ayrılarak incelenebilir. Buna göre

birisi mevcut sermayeye – stoka yapılan ilavelerdir. Deyim yerinde ise taş üstüne taş koymaktır. İkincisi ise toplam varlık stokunun değerini korumaya yönelik idame harcamalarıdır. Bu yatırımlarda ki değişim program süresince ortaya çıkan çözülmeyi verecektir. Nitekim istikrar programlarında harcama tedbirleri özellikle kısa dönemde öncelikli olarak yatırım harcamalarında kendini göstermektedir (Yılmaz, 2007, s. 212 – 213).

Tablo 4: Toplam Kamu Yatırımları

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam Kamu Yatırımları (Milyar TL)	8.797	13.560	17.234	17.852	23.491	26.419	28.928	30.524	35.738
Kamu Yatırımları/GSMH	3.66	3.86	3.78	3.19	3.61	3.48	3.43	3.21	3.76

Kaynak: (Devlet Planlama Teşkilatı verilerinden tarafımızca düzenlenmiştir.)

Not: Kamu yatırımları Merkezi ve mahalli (Merkezi Yönetim Bütçesi kapsamındaki yatırımlar, kamulaştırma hariç Sermaye Giderlerini ve yatırım programıyla ilişkilendirilen kamu yatırımı niteliğindeki Sermaye Transferlerini kapsamaktadır.

Kamu yatırımlarının gerek özel sektör yatırımlarını teşvik edici gerekse toplumsal yaşamı destekleyici niteliği, ekonomik verimliliği ve büyümeyi artırması açısından genel kabul gören bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna rağmen Tablo 4’de de görüleceği üzere program süresince kamu yatırımlarının oranında bir düşüş göze çarpmaktadır. 2001 krizi sonrası dönemde kamu yatırımlarında bir çözüme yaşanmaktadır. Özel sektör yatırımları artarken kamusal yatırımlar aynı performansı gösterememektedir.

Tablo 5: Kamu Altyapı ve Bakım-Onarım Yatırımları / GSMH

	2000	2001	2002	2003	2004
Kamu Altyapı Yatırımları/GSMH	4	3	3.6	2.6	2.5
Bakım-Onarım Yatırımları/GSMH	0.3683	0.3339	0.2634	0.2266	0.1911

Kaynak: YILMAZ, 2007, s. 217 ve 219’da yer alan tablolardan tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 5’de ise kamu altyapı yatırımları ile bakım – onarım yatırımlarının gelişimi gösterilmektedir. 2004 yılına kadar ulaşılabilen veriler ışığında tıpkı kamu yatırımlarında görülen çözüme burada da dikkat çekmektedir. Altyapı yatırımlarındaki düşme büyüme üzerinde olumsuz bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Latin Amerika ülkeleri için yapılan ampirik çalışmalarla kanıtlanmıştır. Diğer taraftan bakım onarım harcamalarının düşmesi, mevcut varlıkların korunmasını ve işlerliğini sekteye uğratmakta, aşınmayı hızlandırmaktadır. Bu ve bunun gibi yatırımlara yönelik harcama

kısıcıcı tedbirler klasik açığı azaltarak borçlanma ihtiyacını hafifletse de uzun vadede ülkenin varlık yapısının aşınmasına neden olmaktadır (Yılmaz, 2007, s. 212 – 219).

Genel devlet kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payı Tablo 6'da verilmiştir. Dikkat edilecek olursa faiz dışı fazlanın etkin olduğu yıllarda politikadan sabit sermaye yatırımları da etkilenmiştir.

Tablo 6: Genel devlet kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payı

2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
4.6	2.9	2.4	2.9	2.9	3.1	3.4	3.2

Kaynak: (DPT a, 2009, s. 28)

DPT'nin bir araştırmasında devletin ulaştırma, eğitim, sağlık ve diğer hizmetler gibi alanlarda yapacağı yatırımların özel sektör yatırımları ve büyüme üzerine pozitif etki yaptığı ifade edilmiştir. Bu alanlarda milli gelirin % 1' i oranında yapılacak kamu yatırımının büyümeye katkısının 1 puan olduğu ortaya konulmuştur (Dünya Gazetesi, 19.10.2004). Bununla birlikte literatürde bütçe açıklarının azaltılması veya kamu borçlarının düşürülmesi için kamu harcamalarında yapılan tasarrufların önemine dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda özellikle transfer harcamalarının kısılması ve personel ücretlerinin baskılanması önerilmektedir. Ancak bu noktada ülkenin koşulları mutlaka dikkate alınmalıdır. Türkiye bu anlamda hem faiz dışı kamu harcamaları hem de kamu gelirleri açısından gelişmiş ekonomilerin gerisindedir. Bu açıdan kamu yatırımlarının kısılması temelli politikalar yerine sürdürülebilir büyümeyi sağlayacak politikalar tercih edilmelidir (Göker, 2005, s. 175).

Yatırımlar üzerinde uygulanan politika, tabiri caizse kasap tipi kesim biçimindedir. Bu durumun nasıl bir etkiye sahip olduğu ve gelecek için ne gibi riskler taşıdığı geri plana itilmektedir. Yatırımlar düşmekte, mevcut yatırım stokunun her sene azalan da olsa ilavelerle geldiği noktada bakım onarım ihtiyacı da olması gerekenin altında gerçekleşmektedir (Yılmaz, 20007, s. 222).

Sosyal Güvenlik Harcamalarındaki Gelişim

Sosyal güvenlik sisteminin, bireylerin ve ailelerinin işsizlik, hastalık, ölüm, yaşlılık ve emeklilik gibi faktörlere bağlı olarak uğradıkları kayıplara karşı koruma sağlayan bir insan hakkı ve devlet görevi olduğu ve gerçekleştirilen hizmetler ile refah artışı sağlamanın ve gelirin daha adil bölüştürülmesinin en etkin yollarından biri olduğu belirtilmektedir (Öngel, 1996, s. 200). Bu açıdan sosyal güvenlik harcamalarının özellikle sosyal devlet anlayışının benimsendiği ülkelerde maliye politikası uygulamalarının kalitesinde çok önemli bir yere sahip olduğu açıktır.

İlgili dönemde özellikle emekli aylığı ödemelerinin artması dikkat çekmek-

tedir. 2008 yılında sosyal koruma harcamalarının GSYH'ya oranında yaşanan azalmanın nedeni prim yapılandırma uygulamasından elde edilen gelirin sosyal güvenlik sisteminin finansman açığını düşürmesidir (DPT b, 2009, s. 223). 2009 yılında sosyal koruma harcamalarının GSYH'ya oranındaki hızlı artışın temel nedeni ise, 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle ekonominin küçülmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, her ne kadar sosyal koruma harcamalarında artışlar yaşansa da sosyal dışlanma, yoksulluk ve gelir dağılımı dengesizliği gibi sorunlar bu alanda öne çıkmaktadır (DPT b, 2009, s. 227).

Tablo 7: Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH'ya Oranı (2000-2009)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar	5,3	5,6	5,6	6,4	6,3	6,5	6,4	6,7	6,5	7,5
Sosyal Yardım ve Prim-siz Ödemeler	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,7
Tarımda Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi	0,2	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,2	0,1
Toplam / GSYH	5,7	6,2	6,2	7,2	7	7,3	7,2	7,4	7,2	8,3

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı IX. Kalkınma Planı (2007-2013) 2009 ve 2010 Yılı Programlarından yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Sonuçlar ve Tartışma

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular aşağıda yer alan sonuç ve önerilere ışık tutabilecektir. Borç sürdürülebilirliğinin sağlanmasında gerçekleştirilecek mali uyum önlemlerinin mutlaka büyüme hedefi ile birlikte gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Odaklanma net birincil dengeden büyümeye çevrilmelidir.

Mali uyum önlemlerinin "Optik Kırılma" problemi yaratması önlenmelidir. Maliye politikasının sosyal içeriği korunmalıdır. Mali uyumun kalitesi için; büyümeyi destekleyen (pro-growth), yoksulluğu azaltan (pro-poor) ve mali riskleri (fiscal risks) gideren programlara ağırlık verilmelidir.

Mali uyumun ölçümünde, varlıkların azaltılması ve gizli yükümlülüklerin artırılması ile görünüşte başarı sağlayan klasik kamu açığı yönteminde vazgeçilmelidir. Ölçümde net devlet bilanço değerini esas alan yöntem kullanılmalı, bu yöntemde de mali riskler hesaba katılmalıdır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler için mali alan genişletilmelidir. IMF programlarından olumsuz etkilenen ülkelerde, mali alanların büyüme için çok önemli olan fiziki ve beşeri altyapı yatırımlarına yönelik kullanımı konusunda istek ve eğilim gözlenmektedir.

Mali uyumun başarısı ile makroekonomik istikrar karşılıklı etkilidir.

Örneğın orta dönemde finansal sektörün iyileşmesi ve kredi imkânlarının kısıtlı olmaması önemlidir.

Uyum programlarında harcama kısıntılarının özellikle büyümenin kaynaklarını aşındırmamasına ve uyum için gereken vergi düzenlemelerinde tasarruf birikimi adına gelir dağılımı adaletsizliklerinin yaratılmamasına dikkat edilmelidir.

Standart reçeteler ya da sadece başkalarının aklını kullanarak hareket etmekle bir ülkenin ekonomik, sosyal ya da mali alanda başarılı olması mümkün değildir. Bir ülkenin stratejik hedeflerinin olması ve bunların kalkınma yolunda planlaması gerekmektedir. Basit göstergelerle uğraşmak ve bunlar pahasına uzun vadeli kazanımlardan vazgeçmek rasyonel değildir.

Kaynakça

- Aiginger, K. (2010) • “Post Crisis Policy: Some Reflections of a Keynesian Economist”. *WIFO Working Paper* 371, 1 – 19.
- Arnold, J. (2008) • “Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth?” *OECD Economics Department Working Papers* 643, 1 – 28.
- Ataç, B ve Ataç, E. (1993) • Türkiye’de 1963 – 1991 Döneminde Personel, Eğitim, Sağlık ve Savunma Harcamalarının Analizi. *IX. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de Bütçe Harcamaları* 6 – 8 Mayıs 1993, 15 – 54.
- Barrios, S., Langedijk, S. and Pench L. (2010) • “EU Fiscal Consolidation After the Financial Crisis Lessons From Past Experiences”. *European Economy Economic Papers* 418, 1 – 44.
- Bayraktar, N and Dodson, B. (2010) • How can public spending help you grow? *The World Bank Policy Research Working Paper* 5367, 1 – 49.
- Botman, D., Edison, H. and N’Diaye, P. (2007) • “Strategies for Fiscal Consolidation in Japan”. *IMF Working Paper* WP/07/37, 1 – 22.
- Cansız H. (2006) • “Türkiye’de Devlet Bütçelerinin Değişen Hedefi: Faiz Dışı Fazla Kavramı”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi* VIII / 1.
- Cournede, B. (2007) • “The Political Economy of Delaying Fiscal Consolidation”. *OECD Economics Department Working Paper* 541, 1 – 27.
- Darıcı, H. (2004) • “Faiz Dışı Fazla Niçin Yeterli Olmuyor?” *Maliye Dergisi*, Mayıs – Ağustos.
- Deloitte, (2008) • *Türkiye’de ve Dünyada Sağlık Ekonomisi*. http://www.deloitte.com/view/tr_TR/tr/sectorler/saglikveilacendustrisi/article/69128e6bc220e110VgnVCM100000ba42f00aRCRD.htm, (erişim tarihi 5 Aralık 2009).
- DPT, (2009) • *IX. Kalkınma Planı (2007-2013) 2009 Yılı Programı*
- DPT • *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, <http://www.dpt.gov.tr>, (erişim tarihi 28 Eylül 2010)
- Durmuş, M, (2003) • *Maliye Politikaları, Teori ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Yaklaşım Yayınları, Ankara.

- Easterly, W. (1999) • When is fiscal adjustment an illusion. *The World Bank Policy Research Working Paper* 2109, 1 – 32.
- Emil, F. ve Yılmaz, H. H. (2003) • Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Programlarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler, *ERC Working Papers in Economic* 03/07.
- Erdogdu, M. (2002) • Kamusal Niteliği Bağlamında Türkiye ve Güney Kore’de Eğitimin Finansmanı. XVI. *Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de 1980 Sonrası Mali Politikalar* 28 – 31 Mayıs 2001, 321 – 349.
- Göker, Z. (2005) • Kamu Borç Stokunun Azaltılmasında Maliye Politikalarının Rolü, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (10), 175
- Grossman, B., Janger, J. and Reiss, L. (2009) • Fiscal and structural policy challenges created by the economic crisis of 2008 – 2009. *Monetary Policy & The Economy* Q4/09, 33 – 60.
- Gürdal, T ve Yardımcıoğlu, F. (2005) • Türkiye’de Faiz Dışı Fazlanın Gelişimi ve Ekonomik Etkileri Açısından Değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi* 58, 21 – 39.
- Hazine Müsteşarlığı, (2010) • *Ekonomi Sunumu*, <http://www.hazine.gov.tr>, (erişim tarihi 19 Ekim 2010).
- International Monetary Fund., (2009) • *The state of public finances: outlook and medium-term policies after the 2008 crisis*. Washington DC: International Monetary Fund.
- Jones, R. and Tsutsumi, M. (2008) • Reforming the tax system in Japan to promote fiscal sustainability and economic growth. *OECD Economics Department Working Papers* 650, 1 – 45.
- Kesik, A. (2003) • Bütçe Yönetimi ile Borç Yönetiminin Ayrılmasının Konsolide Bütçeye Yansımaları. XVIII. *Türkiye Maliye Sempozyumu, Türkiye’de Kamu Borçlanması (Ekonomik ve Sosyal Beklentiler)*, 12-16 Mayıs 2003, Girne; Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No: 16.
- Konukman, A ve Türel, R. A. (2010) • Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları ve Geleceğe İlişkin Düşünceler. *Ekonomik Yaklaşım* 21/75, 77 – 122.
- Konukman, A. • *Mevcuttan Farklı Bir Faiz Dışı Fazla Yöntemi (Yönetimi) Mümkün mü?*, <http://www.sav.org.tr/AKonukman.htm>, (erişim tarihi 8 Ekim 2010)
- Kumar, M., Leigh, D. and Plekhanov, A. (2007) • Fiscal adjustments: determinants and macroeconomic consequences. *IMF Working Paper* WP/07/178, 1 – 38.
- Ley, E. (2009) • Fiscal policy for growth. *The World Bank Prem Notes Economy Policy* 131, 1 – 5.
- Lozano, I. (2010) • Fiscal policy in Colombia and a prospective analysis after the 2008 financial crisis. *Borradores de Economía* 596, 1 – 29.
- Mackenzie, G. A. and Orsmond, D. (1996) • The quality of fiscal adjustment and growth. *Finance & Development* June, 21 – 23.
- Mello, L. and Padoan, P. (2010) • Promoting potential growth. *OECD Economics Department Working Papers* 793, 1 – 28.
- OECD, (2009) • *Education at a Glance 2009: OECD Indicators* (Summary in English),

(Dateofaccess:September30,2010).(<http://www.oecd.org/dataoecd/42/21/43638321.pdf>).

- Öngel, A. (1996) • Sosyal Güvenlik ve Sağlık Sigortası Reformu Uluslararası Konferansı: III. Panel: Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sağlık Finansmanı Reformu Hakkındaki Görüşler, *Hazine Dergisi Sosyal Güvenlik Özel Sayısı*, 199 – 202.
- Pınar, A. (2006) • *Maliye Politikası*. Natural Yayınları, Ankara.
- Pitlik, H. (2010) • Fiscal governance and government investment in Europe since the 1990’s. *WIFO Working Paper* 370, 1 – 25.
- Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası • *Sağlık Harcamaları Sağlıklı mı?*, <http://www.ses.org.tr>, (Erişim 3 Ekim 2010).
- Schick, A. (2010) • Post-crisis fiscal rules:stabilising public finance while responding to economic aftershocks. *OECD Journal on Budgeting* 2010/2, 1 – 17.
- Şener, O. (1996) • *Kamu Ekonomisi*. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Bursa.
- T.C. Maliye Bakanlığı *2010 Yılı Bütçe Gerekçesi*
- TEPAV, (2009) • *Mali izleme raporu 2009*. TEPAV Yayınları.
- TEPAV, (2009) • *Sağlık Reformlarının Sonuçları İtibariyle Değerlendirilmesi*, TEPAV Yayınları.
- Tompson, W. and Dang, T. T. (2010) • Advancing structural reforms in OECD countries. *OECD Economics Department Working Papers* 757, 1 – 57.
- Yeldan, E. (2003) • Küreselleşmenin Neresindeyiz? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları. *Stradigma.com Aylık Strateji ve Analiz E – Dergisi*, S. 10, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_06.html, (erişim tarihi 8 Ekim 2010).
- Yılmaz, H. H. • *İstikrar Programlarında Mali Uyumda Kalite Sorunu: 2000 Sonrası Dönem Türkiye Deneyimi*. (2007). TEPAV. Ankara.

16

Evaluation of the Facts of Financial Fragility

Sadi Uzunođlu¹ - Gökhan Sönmezler² - Ahmet Atakişi³

Abstract

The United States-based excessive mortgage bubble bursts have been affecting the worldwide economy, initially developing countries and especially the homeland of American citizens. The facts and solutions of the crisis had been argued among the economists and policy makers massively throughout the period. In fact, this type of crisis was not unfamiliar to the developing countries. These countries have been dealing with such an economic crisis every few decades. Generally, the reasons of these crises were tied up with such barriers on the market economy operations and defective economic policies of the developing countries. It was then a surprise to economic circles that developed countries which are rapidly globalizing and making significant progress towards the market economy creation come across a serious crisis which began in the financial markets, in spite of their efficiency performance, auditing implementations and the well-known Basel criteria regulations. However, the capitalist system is hosting the economic crisis under its own functional structure as mentioned by Minsky's financial instability hypothesis (FIH). The prosperity stage that is also called pre-crisis period could be seen as an infrastructure of a new economic crisis. Following to this welfare period various issues are triggering the crisis indeed. These inevitable fluctuations are consistent with the nature of capitalism. The reasons that are causing economic crisis in the so-called stable and/or welfare era will be questioned in the study.

Introduction

U.S. financial system-originated crisis has initially hit the domestic economic system and the real sector, and then spread through out almost all countries in the globe. Previous scientific studies discussed the instabilities as a major char-

1 Prof. Dr., Trakya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department, Edirne/Turkey, uzunsadi@yahoo.com

2 Asistant Prof. Dr., Trakya University, School of Applied Sciences, Banking Department, Edirne/ Turkey, e-mail: gokhansonmezler@yahoo.com

3 Asistant Prof. Dr., Trakya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department, Edirne/Turkey, e-mail: aatakisi@trakya.edu.tr

acteristic of the capitalist era (Yıldızoğlu, 2010: 25). Fluctuations continue with the natural evolution of the system. Nevertheless, recent crisis (2008) is different from others. In fact, previous crises emerged in developing countries and they were linked with inaccurate national economic policies and governance. In this sense, the solutions of these so-called debt or monetary crises have been sought mostly within the dimension of national economy (Yıldızolu, 2010: 21). International Monetary Fund (IMF) and the World Bank (WB) financial and structural support to the injured countries restaged like an emergency movie series by the time and that is why the recent crisis is different from the others. IMF and WB financial assistance was imposed on the developing countries with the aim of holding them in the system. Thus, the recent crisis has embarked in the developed countries and affected mostly the welfare states. The other countries have been also ultimately influenced by the events, but there is still no compromise in the literature about the answer of that question; what is the name of the new crisis?

Actually, the most recent crisis has surely some similarities with the others. Generally, bursting of the pumped bubble causing crisis has branched differently in different countries. Developing or developed countries have dissimilar pumping mechanisms related to their economic structures. Bubble crisis accelerates the financial fragility in national economies in all cases and the size of the crisis is measured by its impact on societies. Therefore, reevaluating Minsky's financial fragility hypothesis has been referred to in our study with the aim of identifying the components of this phenomenon, while exploring the reasons of the crisis.

Capitalism and Financial Fragility Hypothesis

Financial fragility hypothesis claiming that capitalist economies have an unstable structure has recently become popular. Hyman Minsky developed the hypothesis under Post-Keynesian approach, and debt-income relation was divided into three categories by Minsky as follows; Hedge, Speculative and Ponzi units (Minsky, 1992). Hedge financial (economic) units fulfill their payment liabilities via their own cash flows. Speculative financial units could not fully response the engagements of debts however; the divergence between cash in and outflows would change positively or negatively according to the interest rates variations. At that point, when the interest rates are getting higher, then cash flows will turn to negative (Karabulut, 2002: 16). Naturally, these units usually need refinancing to survive. Thus, Ponzi units could not finance their liabilities through their own cash flows. If the hedge funds have a great volume in the economic units, then the structure will be steady according to Mysky. On the other hand, the capitalist system has an unstable structure. When the conjuncture has a good performance; the structure of funds tends to turn to ponzi

and speculative, instead of hedge composition with respect to risk appetite of the capitalist system.

As it has widely seen, discussions in the crisis are directed to the triggering effects of the crisis. In fact, the structural base characteristics might have more significance than the triggering effects. Since the capitalist system nourishes the troubles in its own body, struggles to survive the system will set up the proper ground for the crisis.

Money is the impulsive force of the capitalist system. Central banks and banking sectors are regulating the quantity of money in accordance with demand and supply relations. In addition, this produced money is transferred to money capital for investment needs of entrepreneurs through financial markets (investment banks, stock exchanges, etc.). Money capital is defining the first stage on money '!' commodity '!' money cycle that defined in capitalist evolution approach of Karl Marks (Ingham, 2008: 1485). Thereby, the major role is assumed by financial market institutions for regulating the production relations. Hence, two factors have to be taken into account for floating supply in the capitalist production process; one is about sustainable demand creation and the other is chronically raising the prices. These factors will increase the profitability and establish the continuous production. At this stage, purchasing power problems occur on the demand side. Developing and developed countries have different demand compositions. Monetary and fiscal expansions provide purchasing power in developing countries thanks to the modern and risky financial mechanisms (Karabulut, 2002: 18). The demand side will have a considerable gain and/or purchasing power, but on the other hand, inflated prices could obviously be the reason for new bubbles.

Speculative gain based price bubbles have been constantly referred to in the history of economics. Although speculative actions and bubble formations basically focused on mortgage and stock markets, numerous assets could be the matters of bubbles by the time (Kindleberger and Aliber, 2005: 58). The tulipmania bubble in Holland (17th century), South Sea stock bubble in UK (18th century) and golf club membership fees in Japan (2007) are good examples of human imagination on bubble creation.

One could widely observe from such perspectives that speculation and price bubbles repeatedly happening in the history. Many correlations are found in speculative actions. There are two crucial steps at the beginning of actions. In the first step, households, firms or investors give limited and rational reactions to speculative movements. Nevertheless, in the second step, capital gain provisions dominantly effect the decisions of some people (Kindleberger and Aliber, 2005: 44). Following that step, the mechanism would be transformed into a self-nourishing structure by means of high returns with respect to redeemed assets. The increased value of speculated commodities could solve the credit covering problems in the mechanism on the other hand; these pumped values

would cause systematic credit bubbling. It is in the same way that US mortgage bubble has been affecting the national and world economy.

Although this mechanism is based on monetary and fiscal expansion in the developed countries, it follows a different path in the developing countries. In fact, the economic governance generally fails in the latter (Kazgan, 2005: 152) and that is why IMF-forced fiscal disciplines should be considered in these countries. Although these imposed disciplines look like preventing financial expansion, IMF insistence on opening out to free international trade as well as foreign cash flows ironically cause monetary expansion in these countries. This expansion with financial innovation brings forth price bubbles apart from non-operating production revenues.

The main portrait actually tells us that the path to financial crisis might follow different steps in developed and developing countries, but in the end, all of them experience the same cynical results. Hence, the pre-crisis structure of the economy is more significant than the crisis period, because the inherent contradictions of the capitalism have been accelerated the financial fragility during the prosperity (boom) phase. The facts of financial fragility will be discussed in the following section.

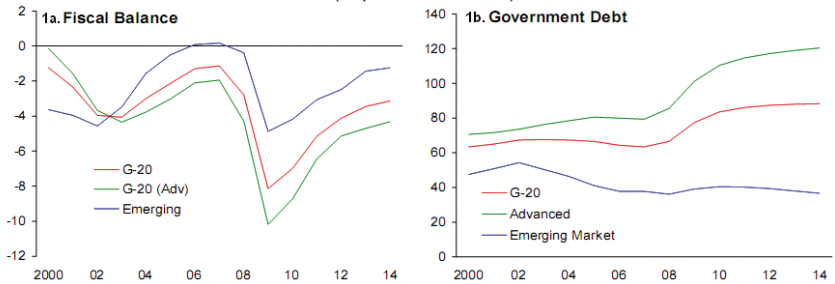
The Facts of Financial Fragility

Although the recent US origin crisis had different triggering factors, the facts of financial fragility were shaping before the burst. These factors could be classified under four main titles. First, total savings raise the asset prices excessively as it is seen in the US case (Wolf, 2010: 196). In the US, the volume of monetary and fiscal base had expanded through the financial innovations. Thus, when the crisis broke out, the speculative financial derivatives market volume had reached a level almost between 610 and 850 trillion US Dollars. This amount could be defined as an evidence of bubble in accordance with 40-50 trillion US Dollars of the real world economic volume and in reality this structure meant that derivative markets were 12 or 17 times greater than the real economy (Yıldızoğlu, 2010: 14). This situation is defined as bubble pumping phase in developed countries on the contrary, foreign capital flow accelerations in developing countries like in Mexico case. Cash flows to Mexico had reasonably raised the market prices and credit expansions during the 1980s. The borrowings increased in the banking system, although current account deficit occurred in the country at that time Peso became overvalued and foreign exchange reserves were enlarged (Gallardo et al, 2006: 385-386).

Secondly, high-income countries like US have been raising expenditures higher than their incomes and tend to use the rest of the world's savings to cover this created deficit. United States is one of the countries that have massive current account deficit problems. That deficit is not only based on tax evasions

or government intervention on expenditures in the Bush presidency period, but also on the expenditures that are larger than the revenues in the mortgage industry. These excessive expenditures raise the amount of debts as well as financial fragility (Wolf, 2010: 197). However, foreign debts can not be considered as a major cause of crisis, but can have an impact on financial fragility together with a weak liability management and fiscal capacity (Bordo, 2006: 3326).

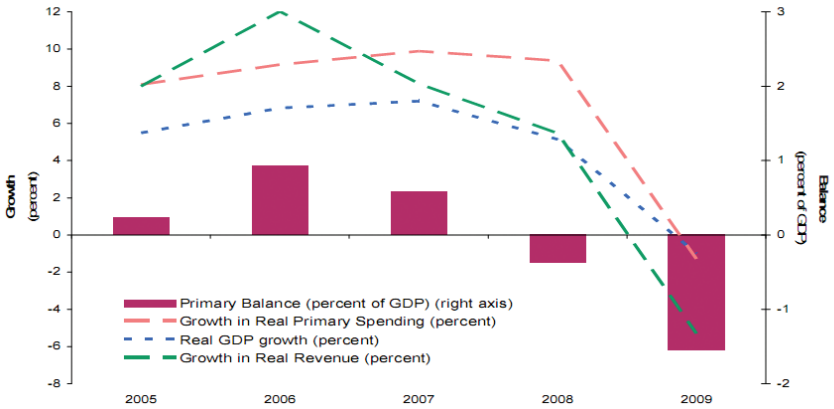
Figure 1. G-20 Countries—Outlook for Public Finances
(in percent of GDP)

Source: Mark Horton, Manmohan Kumar ve Paolo Mauro 'The State of Public Finances: A Cross-Country Fiscal Monitor', IMF Staff Position Note, SPN/09/21, July 2009, pp.13.

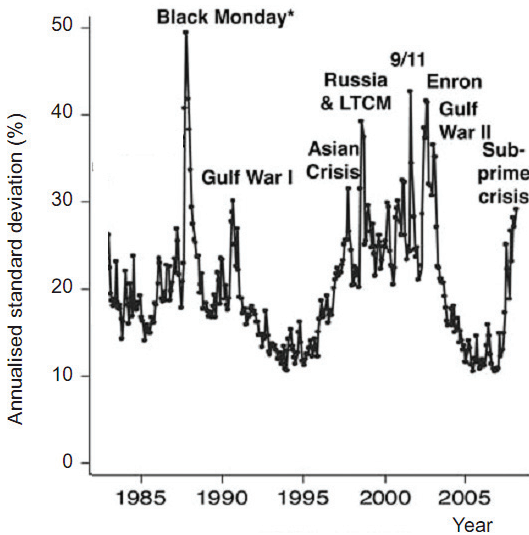
Financial stability failures and growing liabilities in G20 countries and U.S. are shown in Figure 1. Under these circumstances, public debts of many countries have also increased during this phase. Public debts of G20 countries will sustain until the year 2014 according to Table 1.b. Public debts are expected to grow up in developing countries. Thus, government interventions and expenditures have been growing in developed countries but public debts are stimulated in emerging countries by two different ways. The first way is the unexpected crashing of export demands related to the global crisis (Gosh et al, 2009: 25). In this case, revenues have slowed down in developing economies. In contrast, expenditures have not been diminishing in the same way. Therefore, like in developed countries the crisis leads to an increase in government expenditures on economic recovery operations. Tax reductions and other financial aids have certainly dampening the public revenues in this process (Horton et al, 2009:9). The public debts have increased due to the imbalance of returns and expenditures as a result of the rising expenses of the government. Second fact is the reduction of cash flows in global economic activities that also raise the public debts in emerging economies. Drying liquidity creates a negative reaction on countries with a high foreign debt (Gosh et al, 2009: 25). Thus, narrowing global financial markets, elevated exchange rates, and this in return had an adverse effect on significantly foreign indebted countries (Yeldan, 2009: 65).

Figure 2. Revenues, Expenditures, Growth and Primary Balances in Selected Non G-20 Emerging Markets, 2004–08
(in percent of GDP, PPP-weighted average)

Source: Mark Horton, Manmohan Kumar and Paolo Mauro, *Ibid.*, pp.10

Figure 3. Monthly US stock market volatility 1985-2008

Source: Nicholas Bloom Will the credit crunch lead to recession? *The First Global Financial Crisis of the 21st Century*, VoxEU Pub., 2009, pp.184.

The pre-crisis behavior and presidential elections in U.S. are setting up the third fact. Hence, FED policy against unemployment and interest rates reductions for preventing recession on economy caused monetary expansion demand. This expansion has enormously inflated asset prices. To this end, entire demand in U.S. economy has surpassed the real GDP growth rate (Wolf, 2010: 197). The central banks could change the economic circumstances by influencing the quantity of money. In this sense, the quantity of money in the economy has a vital importance in stabilizing the financial market composition, for this reason the Central Bank holds sufficient liquidity in reserves for activating the economic transactions. On the other hand, inflationist process has to be controlled against unemployment increase. At that point FED preferred to reduce unemployment as well. Previous crisis experiences of FED might be the reason for such a decision. GDP rate of U.S. has been decreased by three percent throughout this shock therapy period (see third Figure). GDP slowdowns and increased unemployment might have been depressing the public opinion in that order. As a result, FED has selected the unemployment recovery option against inflation, and financial fragility risk improved in the system.

The last fact of financial fragility is related to capital accounts. All debt lenders want to know about the safety of bonds that they have purchased. Credit rating implementations are thought to decrease asymmetric information problem. But credit ratings do not always tell us the reality in practice. With this type of applications countries attempt to stabilize the current account deficits and to generate additional demand (Wolf, 2010: 198) in the system. In addition, soaring debt rate situation is decreasing liquidity, damaging assets-liabilities equilibrium and threaten the national and international markets (Nesvetailova, 2007: 135). The credit rating practice generally increases the financial fragility. Actually, powerful companies that hold almost zero real valued financial assets may get in trouble as well. As velocity of money declines and confidence disappears during the crisis, companies cannot take on debt without providing additional assurances. If companies need urgent credits in that case they won't be able to reach the financial sources easily under these dried liquidity conditions. In such a case, reaching the financial supplies would be more difficult and significant than borrowing from banks with high interest rates for companies. Under these circumstances, for sustainable credit system, central banks have to support the cash requirements of banks. Therefore, credit tightness would raise unexpected costs in the economy (Murphy, 2009: 105) but the cost of central bank's oblique interventions and possible financial damages in the system will be born by the entire nation.

Conclusion

The basic debate after the U.S.-originated crisis has been standing on the category (L, V, W) and the duration of recession. Thus, the nature of capitalist system and the real systematic facts on the issue have not been discussed in the process. However, new financial fragility threats are slowly reappearing in the healing world economy.

Fragility due to increasing public debts already existing before the crisis in the European countries is bringing with it warning signals of a potential crisis. On the other hand, there is an increase in the expectation of an inflationist threat due to liquidity expansion for economic recovery programs and financial stabilization issues in the US economy. Without a double dip recession the inflation problem will be the most significant threat for developed and developing economies. At present when people do not trust anymore on existing monetary systems to a great extent, the good news about recovery claims are actually announcing a new crisis. In other words, recovery instruments of capitalist system are constructing a background for a new crisis.

References

- Bordo Michael and Meissner Christopher (2006) • “The Role of Foreign Currency Debt in Financial Crises: 1880-1913 versus 1972-1997”, *Journal of Banking & Finance*, Vol.30, pp.3299-3329.
- Bloom, Nicholas (2009) • “Will the Credit Crunch Lead to Recession?”, *The First Global Financial Crisis of the 21st Century*, VoxEU.Org Pub.,pp.184.
- Gallardo, J. Lopez; Moreno Brid, J. Carlos and Anyul M.Puchet (2006) • “Financial Fragility and Financial Crisis in Mexico”, *Metroeconomica*,Vol.57,No.3, pp.365-388.
- Ghosh, Atish R.; Chamon, Marcos; Crowe, Christopher; Kim, Jun I. and Ostry, Jonathan D. (2009) • “Coping with the Crisis: Policy Options for Emerging Market Countries”, *IMF Staff Position Note* SPN/09/08.
- Horton, Mark; Kumar, Manmohan and Mauro, Paolo (2009) • “The State of Public Finances: A Cross - Country Fiscal Monitor”, *IMF Staff Position Note*, SPN/09/21.
- Ingham, Geoffrey (2008) • *Capitalism*, Polity Press.
- Karabulut, Gökhan (2002) • *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, Der Publications, Istanbul.
- Kazgan, Gülten (2005) • *Türkiye Ekonomisinde Krizler*, Bilgi University Press.
- Kindleberger, Charles P.and Aliber, RobertZ. (2005) • *Manias, Panics, and Crashes A History of Financial Crises*, John Wiley&Sons,Inc..
- Minsky, Hyman (1992) • “The Financial Instability Hypothesis”, *The Jerome Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, No.72.
- Murphy, David (2009) • *Unravelling the Credit Crunch*, Chapman & Hall/CRC Press.
- Nesvetailova, Anastasia (2007) • *Fragile Finance: Debt, Speculation and Crisis in the Age of Global Credit*, Palgrave Macmillan
- Yeldan, Erinç (2009) • “Küresel Kriz: Yapısal Nedenleri ve Sonrası”, *MESS Mercek Journal*, No:54, pp.61-66.
- Yıldızoğlu, Engin (2010) • *Kriz - Teori ve Gözlem*, Cumhuriyet Kitapları, Istanbul.
- Wolf, Martin (2010) • *Fixing Global Finance*, The Johns Hopkins University Press.

17

Küresel Değer Zincirlerine Eklemlenmenin İşgücü Piyasalarına Yansımaları: Gemi İnşası Küresel Değer Zincirinde Bir Halka Olarak Tuzla Tersaneleri

Sibel Çaşkurlu¹

Abstract

The Effects of Joining into Global Value Chains on Labour Markets: Tuzla Shipyards as a Ring of Ship Building Global Value Chain

Production and labour have globalised by being part of global value chains. The hierarchical structure of global value chains causes asymmetries in international markets. Under the pressure of cost reduction employment have gradually inclined to become non-standart and precarious. In order to get outsourced production processes developing countries have to compete with each other on the basis of labour costs and working standarts. They easily find themselves in a race to the bottom. In this paper, the problems suffered by the labour force working in Tuzla shipyards will be examined as beğing a ring of the global ship building value chain.

Key Words: Global value chains, labour markets, ship building industry

Giriş

Uluslararasılaşan üretimin, küresel değer zincirleri biçiminde örgütlenmesiyle birlikte, işgücü de doğrudan küresel üretim içinde yer alır olmuştur. Ancak, işgücünün küresel üretime katılması, küresel değer zincirlerinde içsel biçimde var olan eşitsiz güç ilişkileri ve bunun uluslararası piyasalarda yol açtığı

¹ G.Ü. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Arş. Gör., Telefon: (0532) 791 67 40. E-Posta adresi: since@gazi.edu.tr Posta adresi: Gazi Üniversitesi, İktisadi ve Odari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Beşevler, Ankara.

asimetrik yapı çerçevesinde olmaktadır. O nedenle, işgücünün küreselleşmesi süreci, çokuluslu şirketlerin(ÇUŞ) giderek artan güçleri ve maliyetleri düşürme stratejileri karşısında işgücü piyasağlarında küresel işgücünün giderek savunmasızlaştığı köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir.

Bu çerçevede, bu çalışmanın ikinci bölümünde, üretimin uluslararası olarak küresel değer zincirleri biçiminde örgütlenmesi ve bunun özellikle gelişmekte olan ülkelerin(GOÜ) işgücü piyasağları üzerindeki etkileri kısaca ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde gemi inşası küresel değer zincirinin talep yönünü oluşturan ve bu nedenle gemi inşa sürecinde belirleyici olan deniz taşımacılığı küresel değer zinciri üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde gemi inşası küresel değer zinciri ve bu zincirde hızla yukarı halkalara tırmanmayı başarmış olan ülke örnekleri olarak Güney Kore ve Çin ele alınacaktır. Son olarak beşinci bölümde, ilk dört bölümde anlatılanlar ışığında Tuzla tersanelerinde çalışan işgücünün sorunları, Tuzla tersanelerinin gemi inşası küresel değer zincirinin alt basamaklarına eklemlenmiş olmasıyla ilişkili olarak irdelenecektir.

Küresel Değer Zincirleri

1980'lerden itibaren sermaye ve ticaret akımlarının önündeki engellerin giderek kaldırılmasıyla birlikte sermayenin dolanımı ve ticaret hacmi görülmedik biçimde artmıştır. Bu çerçevede, tarifelerin indirilmesi, hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi ve finansal serbestleşmeye eşlik eden yeni finansal hesaplama biçimlerinin geliştirilmesinin yanı sıra, özellikle ulaştırma, bilişim ve iletişim alanlarında yaşanan teknolojik ilerlemelerin de etkisiyle üretimin aşamalarına bölüntülenerek küreselleşmesi de mümkün hale gelmiştir (OECDa, 2007, s.13). Sermaye yoğunluğu ve emeğin vasıf gereklerine göre üretim farklı aşamalarına bölünmekte, her aşama en ucuza üretilebileceği yerde üretilmekte ve daha sonra bu parçalar montajlanarak nihai ürün oluşturulmaktadır (World Bank, 2003, s.46). Aşamalarına bölüntülenerek farklı coğrafyalara dağılan üretimin uluslararası olarak örgütlenmesi ise küresel değer zincirleri biçiminde olmaktadır. ÇUŞ'ler 1950'ler ve 1960'larda yerel piyasağlara girebilmek için başka ülkelerde şubeler kurarlarken, 1980'lerden ve 1990'lardan itibaren üretim aşamalarını daha ucuza getirmek için dışarıya iş verir olmuşlardır (Palley, 2008, s.283). Bu süreçte küresel değer zincirleri, GOÜ'ler yönünden tek başlarına yapabileceklerinden çok daha düşük maliyetli ve kolay bir biçimde uluslararası piyasağlara girmenin yeni yolu olarak belirmiştir (World Bank, 2003, s.45).

Küresel Değer Zincirlerinin Tanım ve Kapsamı

Bir küresel değer zinciri, bir ürün ya da hizmetin, tasarımından nihai tüketici-
cilere teslimatına ve nihai ortadan kaldırılışına dek gereken tüm üretim

aşamaları olarak tanımlanabilir (Kaplinsky ve Morris, 2002, s.4). Değer zincirinin yönetişimi, üretimin her bir aşamasında kullanılacak her türlü parasal, maddi ve beşeri kaynakların nasıl tahsis edileceğini ve bu kaynakların zincirdeki akışını belirleyen otorite ve güç ilişkileri demektir (Pietrobelli ve Saliola, 2008, s.950). Küresel değer zinciri yaklaşımında yalnızca üretime değil, zinciri oluşturan her bağlantıdaki faaliyetlere odaklanılır. Böylece, hangi bağlantıların artan, hangilerinin azalan getirilere tabi olduğu belirlenebilir (Kaplinsky ve Morris, 2002, s.22). Ayrıca, firmalararası bağlantılara bakılarak, ekonomik ve organizasyonel faaliyetlerin gerek üreticiler, gerek farklı sektörler arasında ve hatta küresel ölçekte yapılması belirlenebilmektedir. Bu çerçevede örneğin, Güney Afrika'da eski kamyonlarla kayıtdışı olarak hurda metal toplayıp dünyanın dört bir yanındaki demir-çelik fırınlarına gönderilmek üzere gemi taşımacılarına satanların bile küresel ihracatla nasıl bağlantılı oldukları görülebilmektedir (Pietrobelli ve Saliola, 2008, s.952).

Küresel Değer Zincirlerinin Hiyerarşik Yapısı

En basit ifadeyle küresel değer zincirinin piramidi andıran hiyerarşik bir yapısı bulunmaktadır (Sachetti ve Sugden, 2003, s.683). Bu basit ifadesinde tipik bir küresel değer zincirinin en üstünde “ana firma” konumunda bir çokuluslu şirket bulunmaktadır. Hiyerarşik sıralamada ana firmayı ana firma ile birlikte ortak Ar-Ge ve ortak tasarım projelerinde yer alan ve yüksek düzeyde uzmanlaşmış olan Birinci Kuşak Tedarikçiler izlemektedir. Bunlar büyük ya da orta ölçekli, az sayıda ve son derece “ayrıcıklı” tedarikçilerdir. Ana firmayla “uzun dönemli sözleşmeler ve tek kaynak(single sourcing) anlaşmaları” çerçevesinde iş yapmaktadırlar. İki taraf üretimde çıkan aksaklıklar çözümlenene dek işbirliği içinde çalışır ve bilgi alışverişi yaparlar. Öte yandan, piramidin altına yaklaşıldıkça, firmaların ölçeklerinin küçüldüğü, teknolojik uzmanlık düzeylerinin gerilediği ve rekabetin kızıştığı görülmektedir. En alt düzeyde, büyük ölçüde birbiri yerine ikame edilebilir çok sayıda küçük terleme atölyesi bulunmaktadır. Ancak gerçekte, küresel değer zincirlerinin çok daha karmaşık bir yapıları bulunabilmektedir. Örneğin, zincirin düğüm noktalarında farklı “ana firma”lar bulunabilmekte, daha açık bir deyişle uzun bir zincirin farklı bölümlerini yöneten birkaç “ana firma” söz konusu olabilmektedir (Kaplinsky ve Morris, 2002, s.29).

Ana firma, üretimi bölüntülediği her aşamaya yönelik olarak içselleştirme ve dışsallaştırma stratejisi arasında bir seçim yapmaktadır. Bu çerçevede, yüksek teknolojik düzey ve vasıf gereklerine sahip, oligopolistik nitelikte ve giriş engelleri yüksek olan, yüksek katma değerli üretim aşamalarını bünyesinde tutmayı, diğer bir deyişle içselleştirmeyi, buna karşılık teknolojik düzeyi ve giriş engelleri düşük olan, düşük katma değerli aşamaları ise dışarıya vermeyi yeğlemektedir (Milberg, 2004, s.45). Üretim sürecinin düşük katma değerli aşamalarında

giriş engelleri düşük olduğundan, bu aşamalara sürekli yeni GOÜ'ler girmekte ve birbirleriyle kıran kırana fiyat rekabeti yapmaktadırlar. Ana firmanın hem maliyetlerini düşürmesine, hem de üretimde esnekliğini arttırmasına hizmet eden bu durum, rekabetçi stratejisinin bir parçası niteliğindedir (Milberg, 2004, s.61).

Küresel değer zincirlerinde bu biçimde var olan hiyerarşi, uluslararası piyasağlarda asimetrik bir yapıya yol açmaktadır. Bu asimetrik yapının bir ucunda gelişmiş ülkelerin oligopolist dev ÇUŞ'leri, diğer ucunda ise gelişmekte olan ülkelerin küçük ölçekli firmaları, hatta atölyede ya da evde çalışan mikro birimler, diğer bir deyişle şahıslar bulunmaktadır. Değer zincirinin daha yukarıdaki halkalarında marka yaratma, ölçek ekonomileri, teknoloji, tasarım ve pazarlama vb. yüksek giriş engelleri bulunması, daha aşağıdaki halkalarda ise ucuz emeğe dayanan firmaların birbirleri yerine kolaylıkla ikame edilebilmesi uluslararası piyasağlardaki asimetriyi sürekli kılmakta ve derinleştirmektedir (Milberg, 2004, s.67).

Küresel Değer Zincirlerinde Güç İlişkileri

Küresel değer zincirinin hiyerarşik yapısı içinde ilişkiler ya ana firma ve birinci kuşak tedarikçiler arasındaki gibi "karşılıklı bağımlılık" temelinde ya da başlıca sözleşmeciler ve piramidin alt basamaklarında bulunan alt sözleşmeliler arasında olduğu gibi "yönlendirme" temelinde yürütülmektedir (Sachetti ve Sugden, 2003, s.678–679). Karşılıklı bağımlılık temelinde yönetişimde, aktörler farklı düzeylerde olsa da, stratejik karar alma süreçlerine katılabilmektedir. Yönlendirme temelinde yönetişimde ise, yalnızca aktörlerden birinin stratejik kararlarda söz sahipliği vardır. Küresel değer zincirinin piramit biçimli örgütlenmesi içinde yukarıdan aşağı inildikçe yönetişimin ağırlıklı yapısı karşılıklı bağımlılıktan yönlendirme biçimine kayar ve tedarikçilerin bir diğeriyle kolayca ikame edilebildiği piramidin alt basamaklarında, ana firma ya da birinci kuşak tedarikçiler, alt sözleşmelilerine kolaylıkla "ya kabul edersin ya da gidersin" diyebilmektedirler. (Sachetti ve Sugden, 2003, s.678–679 da değinilen çıkış ve ses stratejileri burada konuyla ilgileri oranında özetlenmektedir.) Böyle bir durumda, çoğunlukla alt sözleşmeli tedarikçi kendisine dayatılan koşulları "kabul etmektен" başka çare bulamamaktır.

Bu durum, küresel değer zincirlerinde firmalar arasında yapılan alt sözleşme anlaşmalarının biçimsel olarak gönüllü olarak yapılmış gibi görünseler de, gerçekte anlaşmanın tarafları arasındaki ekonomik güç ilişkilerini yansıtılmalarından kaynaklanmaktadır (Sachetti ve Sugden, 2003, s.673). Ekonomik güç, bir tarafın diğeriye rağmen, kendi belirlediği hedefler doğrultusunda kendi politikalarını uygulayabilirliğini ifade eden bir kavramdır. Bir tarafın ekonomik gücünün yoğunluğuna bağlı olarak sahip olduğu yönlendirme ve hâkimiyet olanakları, bu güçten yoksun olan diğeri tarafın ilişkiyi sürdürmek ya da ağdan çıkmak

kararını bile vermesini engelleyebilir. Örneğin, bir küresel değer zincirinde ana firma çeşitli alt sözleşmeleri birbirlerine karşı oynayarak daha düşük fiyat teklif etmelerini sağlayabilir ve gerektiğinde üretimini daha düşük fiyat verene kaydırmak üzere, bir diğeriyle yapmış olduğu anlaşmadan çekilebilir (Sachetti ve Sugden, 2003, s.675). Bu durumda, altsözleşmenin tarafları hukuken eşit görünseler de, gerçekte fiyatı belirleme ve sözleşmeyi yenileme kararını verme gücüne başta ana firma olmak üzere, hiyerarşik sıralamada daha yukarıda bulunanlar sahiptir.

Kaplinsky ve Morris, böyle bir güç eşitsizliğinin sonucu olarak yalnız firmaların değil, fiyat rekabeti ile küresel değer zincirlerine eklenmeye çalışan sektörler ve bölgelerin de dezavantajlı ve kırılğan bir konumda olabileceğini belirtmektedir. Küresel üretime eklenilebilmek uğruna GOÜ'ler ücretler ve çalışma koşulları konusunda standart düşürerek birbirleriyle rekabet etmek zorunda kalarak bir "dibe doğru yarış"(race to the bottom) içine girebilmekte ve kendilerini bir "yoksullaştıran büyüme" patikasında bulabilmektedirler. Çin'in 1980'lerin ortasından itibaren küresel piyasalara girmesiyle birlikte, emek yoğun imalat ihracatında uzmanlaşan GOÜ'ler, mamul mallar ihracatlarında ticaret hadlerinin önemli ölçüde düştüğüne tanık olmuşlardır. Kaplinsky ve Morris, bu durumun, hâsıla ve istihdam cinsinden ekonomik faaliyetin artması ama ekonomik getirinin azalması olarak ifade edilebilecek olan "yoksullaştıran büyüme" süreci olduğunun altını çizmektedirler (Kaplinsky ve Morris, 2002, s.21). Kaplinsky ve Morris, bu biçimde tanımladıkları yoksullaştıran büyümeye örnek olarak da ihracat fiyatlarının, ihracat hacmindeki artıştan daha hızlı düşmesi ve ihracattaki artışın ücretlerin düşmesine bağlı olması durumlarını göstermektedirler.(Kaplinsky ve Morris, 2002, s.22).

Öte yandan, alt sözleşme ilişkileri emeğin maliyetinin düşürülmesine olduğu kadar emek üzerindeki kontrolü arttırmaya da olanak sağlamaktadır (Holmes, 1986, s.93). Üretimin bölüntülenmesi ve işin altsözleşmelerle yaptırılması sonucu, hem sendikal örgütlenme için uygun bir zemin sunan büyük fabrikalardan uzaklaşmakta hem de başka coğrafyalarda sendikal deneyimi bulunmayan işgücünün bulunduğu yerlere kayılması yoluyla mevcut sendikaların gücü kırılmakta, yönetimin işgücü üzerindeki kontrolü arttırılmaktadır (Holmes, 1986, s.94).

Bu çerçevede belirtmek gerekir ki, değer zincirinin alt basamaklarında birbirleriyle fiyat rekabeti içinde bulunan altsözleşmeli tedarikçiler de üzerlerinde hissettikleri rekabetçi baskıları çalışanlarına ücretleri ve emek standartları düşürmek biçiminde yansıtmaktadır (Milberg, 2004, s.62). Ancak, küresel değer zinciri içindeki firmalar arasındaki ilişkiler, küresel değer zincirinde içsel olarak var olan hiyerarşik yapı nedeniyle, tek bir firma ve şubeleri arasındaki ilişkilere benzese de, ana firmanın altsözleşmeli firmaların çalışanlarının içinde bulunduğu çalışma koşulları üzerinde hiçbir yasal sorumluluğu bulunmamaktadır.

Üretimin Küreselleşmesi Sonucu İşgücü Piyasağlarında Yaşanan Dönüşüm

Üretimin küresel değer zincirleri biçiminde örgütlenmesi, işgücü piyasağlarında tam zamanlı, sürekli iş anlaşmaları temelinde, iş kanunu, toplu sözleşme ve sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde çalışma olarak tanımlanabilecek olan standart istihdam biçiminden (ILOa, 2008, s.115) standart dışı istihdam biçimlerine doğru kayılmasına yol açmaktadır (Rani, 2008, s.1). Bu kayış, gelişmiş ülkelerde (GÜ) özellikle yarı-zamanlı ve geçici istihdam biçimlerine, GOÜ'lerde ise enformel istihdam biçimine doğru olmaktadır (ILOa, 2008, s.115).

Standart dışı istihdam biçimlerine kayış hem gelir dağılımını hem de işgücünün sosyal güvencesini olumsuz etkilemektedir. Standart dışı istihdam, standart işlerden çok daha az gelir getirmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde geçici işlere sürekli işlerden ortalama %20 daha düşük bir ödeme yapılmaktadır (ILOa, 2008, s.115). Kayıtdışı işte çalışan bir işçi, formel işte çalışandan LA'da ortalama %43, Hindistan'da %45 daha az kazanmaktadır. Öte yandan, çoğu ülkede sosyal güvenlik olanakları yalnızca formel sektör çalışanlarını, diğer bir deyişle yasal olarak kabul edilen istihdam ilişkilerini kapsamaktadır. Bu çerçevede özellikle GOÜ'lerde, işgücünün %40-93'ü enformel sektörde istihdam edildiğinden, işgücünün büyük bölümünün sosyal güvenlikli mahrum bulunduğuna dikkat etmek gerekir (ILOb, 2009, s.16).

Enformel istihdam, ülkeden ülkeye farklı tanımları olmakla birlikte, ILO tarafından beşten az çalışanı olan çok küçük firmalar, bağımsız çalışma, ücretsiz aile emeği ve formel sektörde sözleşmesiz ücretli çalışma biçiminde tanımlanmaktadır (ILOa, 2008, s.120). Enformel sektörde, birbirlerinden önemli ölçüde farklı ücret, çalışma koşulları ve sosyal koruma düzeylerine sahip farklı istihdam statülerinde çalışanların olması, bu kesimin birleşerek haklarını arayabilmeleri yönünde önemli bir engel yaratmaktadır (Erdut, 2005, s.18).

Kalkınma literatüründe uzun bir süre çalışmanın enformelden formele doğru bir gelişme seyri izlediği görüşü benimsenmiş ve enformel çalışma kapitalizm öncesinin bir kalıntısı olarak değerlendirilmiştir (Williams ve Round, 2007, s.425). Oysa günümüzde, enformel çalışmanın azalmak yerine, yaygınlaştığı gözlenmektedir. ILO'ya göre, enformel çalışmanın, özellikle de enformel ücretli istihdamın artması, işverenlerin maliyet düşürmek için enformel iş akitlerine yönelerek esnekleşmek tercihlerinin bir sonucudur (Williams ve Round, 2007, s.428). Bu durum, günümüz kapitalizminde "sömürünün ilkel biçimlerinin" yeniden ortaya çıkışı olarak yorumlanmaktadır. Küresel değer zincirleri örgütlenmesinde her aşamadaki firmanın daha aşağıdakilere aktardığı maliyetleri düşürmek baskısı ile iş anlaşmalarının daha enformel, güvencesiz ve güvensiz kılınması ve üretim aşamalarının alt sözleşmeler yoluyla işgücü maliyetlerinin ve çalışma standartlarının düşük olduğu ülkelere kaydırılması ise konuyu uluslararası bir boyuta taşımaktadır (ILOc, 2007, s.3).

Kuşkusuz enformel olarak istihdam edilen “sessiz ve en kalabalık yığın” için en büyük sorun örgütsüz, her türlü temsil ve katılım olanaklarından yoksun oluşlarıdır (ILOc, 2007, s.2). Enformel kesim çalışanları içinde ise en kötü durumda olanlar “terleme atölyeleri” denilen işyerlerinde çalışmak zorunda kalanlardır.

Arnold ve Hartman’ın çalışmasında terleme atölyeleri, işçilerin şu koşullardan en az iki tanesine maruz kaldıkları çalışma biçimi olarak tanımlanmaktadır (Arnold ve Hartman, 2006, s.677): bulunulan ülkenin genel yoksulluk oranının altında ücret almak, sistematik olarak fazla mesaiye zorlanmak, ihmalkârlık ya da kasten önem vermemek nedeniyle sistematik olarak sağlık ve güvenlik risklerine maruz bırakılmak, baskı görmek, eksik ödeme, çalışanları riske atacak biçimde sistematik kandırma.

Küresel değer zincirlerinin en alt basamaklarında terleme atölyelerinde çalışan işçiler tekrarlayan hareket kazalarına, toksik kimyasallara, hava kirletenlere(kumaş tozları vs.), aşırı gürültü kirliliğine, makinelerin hatalı kullanımı ve işyeri yangınları gibi atölye kazalarına maruz kalmaktadır (Arnold ve Hartman, 2006, s.690).

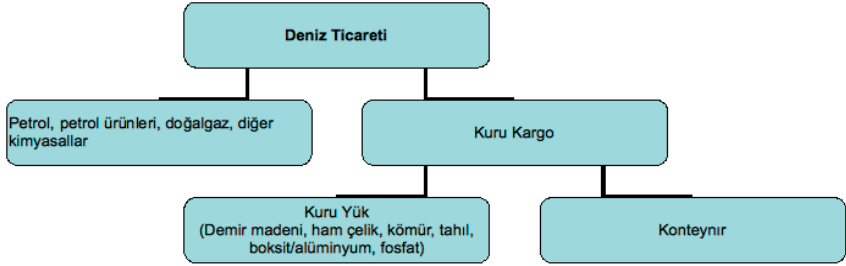
Deniz Taşımacılığı Küresel Değer Zinciri

Küresel büyüme oranları, artan ticaret hacmi ve taşımacılık hizmetleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Taşımacılık hizmetleri talebi dünya ticaretindeki büyümeye paralel olarak artmaktadır. Taşımacılık hizmetleri talebinin artmasında uluslararası üretimin bölüntülenmesi ve küreselleşmesinin büyük rolü vardır. GOÜ’ler mamul mallar ihracatına bu yolla katılmaktadırlar. Ayrıca, önce Asya Kaplanları, daha sonra da Çin ve Hindistan gibi aktörlerin katılımıyla küresel ekonomik faaliyetler artmıştır. Bu durum, GOÜ’ler arasındaki ticaret olarak ifade edilen Güney-Güney ticaretinin de artmasına yol açmıştır. Örneğin, Afrika ve Latin Amerika Çin’e hammadde ihraç etmekte, Çin’den mamul mallar almaktadırlar (Unctad, 2007, s.4).

Belirtmek gerekir ki, deniz taşımacılığı havayolu taşımacılığına göre 22 kat, karayolu taşımacılığına göre 7 kat, demiryolu taşımacılığına göre ise 3,5 kat daha ekonomiktir (DPTb, 2007,s.1). O nedenle, giderek artmakta olan dünya ticaret hacminin % 95’i deniz yoluyla taşınmaktadır (DPTa, 2006, s.1).

Şekil 1’den görüldüğü üzere, yolcu taşımacılığı hariç deniz ticaretinin başlıca kategorileri petrol, petrol ürünleri, doğalgaz ve diğer kimyasallar ile kuru kargodur. Kuru kargo taşımacılığı ise kendi içinde kuru yük taşımacılığı ve konteynır taşımacılığı olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuru yük taşımacılığı demir, ham çelik, kömür, boksit/alüminyum, fosfat ve tahıldan oluşan hammadde ve ilksel malların, konteynır taşımacılığı ise mamul ve yarı mamul sanayi ürünlerinin taşınması ile ilişkilidir.

Şekil 1: Uluslararası Deniz Ticaretinin Kategorileri

Kaynak: Unctad, 2007'deki bilgiler ışığında tarafımca oluşturulmuştur.

2006 itibarıyla yolcu taşımacılığı hariç taşınan yüklere göre uluslararası deniz ticaretinin dağılımına bakıldığında, %63,9'luk payla kuru kargo kategorisinin ilk sırada yer aldığı, onu %26,9'luk payla ham petrol ve %9,2'lik payla petrol ürünlerinin izlediği görülmektedir (Unctad, 2007, s.5).

1970–2006 yılları arasında, ham petrol ve petrol ürünleri ticareti gerek gelişmiş ülkelerin gerek giderek sanayileşen GOÜ'lerin gereksinimleri doğrultusunda giderek artmıştır. Demir madeni, kömür, tahıl, boksit/alüminyum, kaya fosfattan oluşan başlıca beş kuru yük kategorisinde ise deniz ticareti istikrarlı biçimde artmayı sürdürmüştür. Öte yandan, diğer kuru kargo kategorisi kapsamında yer alan ve mamul ve yarı mamul malların taşındığı konteynır taşımacılığı kategorisinde üretimin bölüntülenmesi ve uluslararasılaşmasına paralel olarak özellikle 1990'lar ve 2000'lerde önemli bir artış yaşandığı gözlenmektedir (Unctad, 2007, s. 8). Bu çerçevede, 1990 ve 2006 yılları arasında, dünya ticaretindeki artışa paralel olarak dünya ticaret filosunun tonaj olarak giderek büyüdüğü ve atıl kapasite ya da diğer bir deyişle boşta bekleyen gemiler olarak ifade edilebilecek olan tonaj fazlasının ise giderek azaldığı, aktif filonun giderek büyüdüğü söylenebilir (Unctad, 2007, sayfa 52). Bu durum, üretilen her geminin hızla deniz ticaretinde yerini aldığını ortaya koymaktadır. Ancak, belirtmek gerekir ki, küresel ticaret akımlarının neredeyse tamamına yakını taşıyan dünya deniz filosunun 2007 yılı itibarıyla yaklaşık %66'sı gelişmiş ülkelerin, yaklaşık %3'ü Geçiş Ekonomilerinin, yalnızca yaklaşık %31'i GOÜ'lerin elinde bulunmaktadır (Unctad, 2007, s.34).

Bu çerçevede, Tablo 1'de 2007 itibarıyla en büyük ticaret filosuna sahip 35 ülkeye yer verilmektedir. Tablodan görüldüğü üzere, dünya ticaret filosunun %17'sini tek başına Yunanistan ve %15'ini tek başına Japonya elinde bulundurmaktadır. Dünya ticaret filusunda ciddi bir yoğunlaşma söz konusudur. İlk beş ülke dünya deniz filosunun yaklaşık %53'üne, ilk on ülke ise yaklaşık %71'ine hükmetmektedir.

Tablo 1: 1 Temmuz 2007 İtibariyle En Büyük Filoya Sahip 35 Ülke Sıralaması, (Ana Şirketin İkametgâhi İtibariyle), (1000 DWT*)

Sıralama	Ülke	DWT	Dünya %'si **
1	Yunanistan	170 181	17,39
2	Japonya	147 507	15,07
3	Almanya	85 043	8,69
4	Çin	70 390	7,19
5	Norveç	48 697	4,98
6	ABD	48 261	4,93
7	Hong Kong (Çin)	45 053	4,60
8	G.Kore	32 287	3,30
9	İngiltere	26 757	2,73
10	Singapur	25 723	2,63
11	Tayvan (Çin)	24 858	2,54
12	Danimarka	21 878	2,24
13	Rusya Fed.	18 106	1,85
14	İtalya	15 962	1,63
15	Hindistan	14 817	1,51
16	İsviçre	12 501	1,28
17	Belçika	12 490	1,28
18	Suğudi Arabistan	11 861	1,21
19	Türkiye	10 927	1,12
20	İran	9 994	1,02
21	Hollanda	8 745	0,89
22	Birl. Arap Emirl.	6 918	0,71
23	Endonezya	6 684	0,68
24	Malezya	6 657	0,68
25	İsveç	6 418	0,66
26	Kıbrıs	6 153	0,63
27	Fransa	5 965	0,61
28	Kanada	5 945	0,61
29	Brezilya	4 875	0,50
30	Kuveyt	4 783	0,49
31	İspanya	4 420	0,45
32	Filipinler	3 137	0,32
33	Viet Nam	3 045	0,31
34	Tayland	2 913	0,30
35	Avustralya	2 869	0,29
35 Ülkenin Toplamı		932 819	95,33
Dünya Toplamı		978 557	100,00

Kaynak: Review of Maritime Transport 2007, Unctad, sayfa 32'deki tablodan alınmıştır.

*:DWT=deadweight ton= bir geminin taşıyabileceği yükün ağırlığını metrik ton cinsinden gösteren ve özellikle dökme yük ve tankerler için uygun olan ölçü birimi.

** :1 Temmuz 2006 itibariyle.

Tablo 2: Konteynır Gemi Taşımacılığında Başlıca 20 İşletmeci (2006 sonu itibariyle)

Sıralama	İşletmeci	Ülke	Gemi sayısı	TEU kapasitesi
1	Maersk Line	Danimarka	484	1 573 551
2	MSC	İsviçre	320	1 019 725
3	CMA-CGM Group	Fransa	167	517 213
4	Hapag Lloyd	Almanya	136	454 526
5	COSCO	Çin	134	390 354
6	CSCL	Çin	122	387 168
7	Evergreğen	Tayvan (Çin)	127	377 334
8	APL	Singapur	105	342 461
9	Hanjın	G. Kore	78	337 378
10	NYK	Japonya	85	283 109
Ara Toplam			1 758	5 682 819
11	MOL	Japonya	91	281 967
12	OOCL	Hong Kong (Çin)	71	275 057
13	K Line	Japonya	86	267 988
14	Yang Ming	Tayvan (Çin)	82	240 433
15	Zim	İsrail	74	203 228
16	Hamburg Sud	Almanya	73	159 039
17	HMM	G. Kore	36	157 208
18	PIL	Singapur	67	123 084
19	CSAV	Şili	29	117 873
20	Wan Hai	Tayvan (Çin)	69	113 532
Toplam 1-20			2 436	7 622 228
Dünya Konteynır Filosu(1 Temmuz 2007)			8 331	11 720 000

Kaynak: Unctad, 2007, s.70.

Daha önce değinildiği üzere, üretimin bölüntülenerek küreselleşmesi çerçevesinde mamul mallar konteynırlarla taşınmaktadır. Deniz ticareti içinde en dinamik kategori de konteynır taşımacılığıdır. Bu çerçevede, deniz ticareti içinde konteynır taşımacılığının payı 1985'te %7,4 iken, üç katından fazla olarak 2006'da %24'e ulaşmıştır (Unctad, 2007, s.20). Öte yandan, konteynır taşımacılığı kategorisinde de dünya ticaret filusunda olduğu gibi ciddi bir yoğunlaşma olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 2'de konteynır taşımacılığı yapan başlıca 20 firmaya yer verilmektedir. Tablodan, ilk on firmanın dünya konteynır taşımacılığı içindeki payının yaklaşık %49'u, ilk 20 firmanın ise %65'i bulduğu görülmektedir.

Deniz ticaretindeki artış yeni gemi inşası talebini de beraberinde getirmektedir. Deniz ticaretindeki artışla birlikte konteynır trafiğinde artış, gemi boyutlarının giderek büyümesi, denizcilik rotalarının birleşmesi, denizcilik hatlarının küreselleşmesi ve liman operatörlerinin birleşmesi eğilimleri baş göstermiştir (Ece, 2008). Bu durum karşısında, limanlarda hızla kapasite

artırımına gidilerek sıklığı azaltılması, limanların artan gemi boyutlarına ve trafiğine göre geliştirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, deniz ticaretindeki artışın yanı sıra, gemilerin gerek yaşlanmaları, gerek Uluslararası Deniz Ticaret Örgütü(International Maritime Organization-IMO) tarafından getirilen standartlar nedeniyle hurdaya ayrılması da yeni gemi talebi yaratmaktadır (Hatipoğlu, 2006, s.25). Örneğin, 1999 Erika tankeri kazasından sonra yaşanan çevre felaketi karşısında IMO, tek kabuklu tankerlerin kullanılma yaşını 25'e düşürerek ve çift kabuk şartı getirerek, tanker sektöründe büyük bir talep artışına yol açmıştır. Ayrıca, gemi sahipleri de yaşlanan gemilerin yüksek onarım ve bakım-tutum maliyetlerinden kaçınmak için gemilerini yenilemeyi tercih edebilirler. Sıvılaştırılmış doğal gaz(LNG) yakıt kullanımı gibi yeni pazarların gelişmesi de LNG tankerleri gibi yeni tip gemilere talep yaratabilmektedir (Hatipoğlu, 2006, s.27).

Üretilen gemilerin daha sonra bakım ve onarımlarının ya da modernizasyonlarının yapılması, hurdaya çıktıklarında sökülerinin yapılması da deniz taşımacılığı ve gemi inşa küresel değer zincirlerini birbirine bağlayan düşük katma değerli alt halkaları oluşturmaktadır.

Gemi İnşa Küresel Değer Zinciri

Gemi İnşa Sektörünün Temel Özellikleri

Gemi inşa sanayii, sınıflandırılmış montaj işi yapmaktadır ve gemi inşa süreci ikiye ayrılmaktadır (Hatipoğlu, 2006, s.6): geminin çelik yapısının birleştirilmesi ve doğrultulması sürecini ifade eden "çelik işçiliği" ve sistemlerin, teçhizatın ve tesisatın gemiye yerleştirilmesi sürecini ifade eden "hazır hale getirme".

Uluslararası klas kuruluşları geminin asgari standartlara uygunluğunu Lloyd adı verilen bürolarıyla sağlamaktadır (Akdemir, 2008, s.158). Lloyd'lar; gemi üretimin tasarımı aşamasındaki teknik şartnameden hammaddenin uygunluğuna, yan sanayiye sipariş verilerek üretilen parçalara ve montajın kendisine kadar gemi üretim sürecinin her aşamasını denetlemektedir ve gemiler ancak Lloyd onayı aldıktan sonra denize indirilebilmektedir.

Gemi yapımında kullanılan ana girdi çeliktir ve toplam malzeme ve teçhizat maliyetinin %55-60'ını oluşturmaktadır (Hatipoğlu, 2006, s.14). Bir tersanede üretilebilecek en büyük geminin boyutlarını, çeliğin işlendiği ve monte edildiği kızağın ve kuru ve yüzer havuzların boyutları belirlemektedir (Gemi boyu=Kızak boyu x 1,15=Kuru ya da yüzer havuz boyu. Bkz. Akdemir, 2006, s. 160).

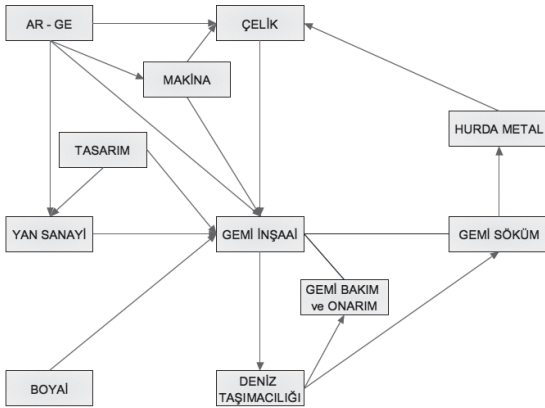
Gemi inşa sanayii; emek, teknoloji ve sermaye yoğun bir sanayi koludur (OECD, 2008, s.8). Çok sayıda ileri ve geri bağlantılarıyla kalkınmayı sürükleyebilecek stratejik bir sektördür. Başta demir-çelik olmak üzere,

makine, elektrik-elektronik, boya, lastik, plastik vb. sanayileri ile yakından ilişkilidir. Yan sanayii ile birlikte önemli ölçüde istihdam yaratma kapasitesi bulunmaktadır. Deniz ticaret filosuna ve savunmaya katkı yapmaktadır. Ancak, ağır ve tehlikeli işler kapsamında bir işkoludur (DPTa, 2006, s.32). Bu nedenle, çalışma ortamında asbest, demirtozu, boya ve çeşitli kimyasallar, kaynak kullanımı sonucu çıkan kimyasal gazlar, metal çapakları, yüksekte düşme ve çarpmalara karşı bot, eldiven, maske, baret, iş tulumu vb. koruyucu malzemelerin kullanılması ve çalışanlara mesleki eğitim verilmesi gerekmektedir.

Gemi Üretiminin Bir Küresel Değer Zinciri Biçiminde Örgütlenmesi

Gemi inşa küresel değer zinciri, ana girdi olan çeliği gemi tasarımı ve teknolojisi doğrultusunda gemi taşımacılığı küresel değer zincirinin talep ettiği gemilere dönüştürmektedir. Gemi inşa küresel değer zinciri, kabaca Şekil 2'de görüldüğü gibi şematize edilebilir. Çelik ana girdidir ve gemi üretimi, daha önce değinildiği üzere, deniz taşımacılığında yoğunlaşmış bulunan az sayıda ülkenin, taşımacılık yapan az sayıda büyük armatör ve şirketin taleplerine yönelik olarak yürütülmektedir. Öte yandan, deniz taşımacılığında kullanılan gemilerin bakım ve onarımları, yenileştirilmeleri ve ömürlerini tamamladıklarında sökülmeleri de bu değer zincirinin alt halkalarının üstlenilmektedir.

Şekil 2: Gemi İnşası Küresel Değer Zinciri

Kaynak: Kaplinsky ve Morris, 2002, s.4-8'deki bilgiler ışığında tarafımca oluşturulmuştur.

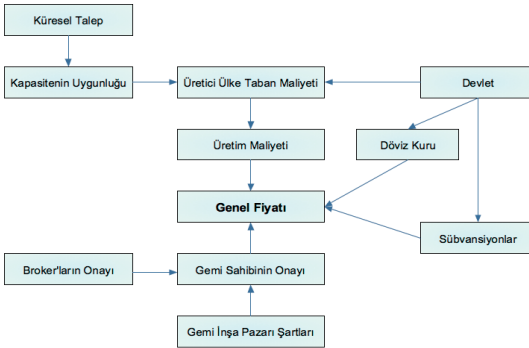
Gemi inşa sektöründe rekabet faktörleri; fiyat, kalite, ürün yeniliği, teslim

süresi, belirlenen takvime uyma, esneklik, ün, finansal ve satış sonrası hizmetler olarak sayılabilir (Hatipoğlu, 2006, s.18). Bu çerçevede, gemi talebinin hangi üreticiye yöneleceğinde fiyat en belirleyici ölçüt olmaktadır. Ancak, gemi fiyatının belirlenmesinde işgücü maliyetinin yanı sıra, çeliğin fiyatı, geminin tasarımı, gemi üretiminde yapılan yenilikler, yaratılan ölçek ekonomileri, yan sanayi maliyeti vb. etkili olmaktadır. O nedenle gerek çelik üretimine, gerek gemi yapımına, gerek yan sanayi üretimine ilişkin Ar-Ge büyük önem taşımaktadır.

Gemi inşası küresel değer zincirinde bir ülkenin konumu; daha büyük ve karmaşık gemiler üretebilmenin yanı sıra, üretimde yalnızca çelik işçiliğine odaklanmak yerine, teknoloji ağırlıklı teçhizat ve sistemleri geliştirebilme ve üretebilme, yenilik yapabilme, ölçek ekonomileri sağlayabilme vb. niteliklere sahip olmaya göre yükselmektedir.

Bu çerçevede, uluslararası piyasalarda bir geminin fiyatını belirleyen faktörlere daha yakından bakılabilir.

Şekil 3: Uluslararası Piyasalarda Gemi Fiyatına Etki Eden Faktörler

Kaynak: Hatipoğlu, 2006, s.12'deki çizimde bazı değişikliklere gidilerek tarafımca oluşturulmuştur.

Bir geminin fiyatı, tersanenin hazırladığı sözleşme ve müşterinin ödemeye razı olduğu düzey arasında oluşmaktadır. Bunu deniz taşımacılığı sektörüne olan küresel talep koşulları, tersanelerin kapasite koşulları ve gemi üreten her ülkenin kendi maliyet koşulları etkilemektedir. Şekil 3'ten de görüleceği üzere, bu aşamada devlet önemli bir belirleyici aktör olarak devreye girmektedir. Devlet; hem çelik sektörünü, yan sanayii, Ar-Ge'yi geliştirecek, çalışma koşullarını düzenleyecek ve asgari ücret belirlemek yoluyla işgücü maliyetlerini etkileyecek, mesleki eğitim olanakları sağlayarak işgücünün niteliğini belirleyecek ve gemi inşa sektörüne yön verebilecek konumdadır, hem de çeşitli sübvansiyonlarla sektöre doğrudan katkı yapma olanağına sahiptir. O nedenle bir ülkenin, gemi inşası küresel değer zincirinin hangi halkalarına ekleneneceğini, diğer bir

deyişle zincirdeki konumunu büyük ölçüde devletin belirlediğini söylemek yerinde olacaktır.

Tablo 3: 2007 Yılı İtibariyle Dünya Gemi Üretimi

Ülkeler	Adet	m.GT*olarak	Pay (%)	Pay (%)
G.Kore	425	20,20	35,68	84,65
Japonya	539	17,31	30,58	
Çin	643	10,41	18,39	
Almanya	69	1,34	2,36	10,75
Danimarka	4	0,85	1,50	
İtalya	25	0,70	1,23	
Hırvatistan	25	0,69	1,21	
Çin Taipeği	16	0,66	1,16	
Polonya	44	0,56	0,98	
Türkiye	109	0,53	0,93	
Romanya	43	0,43	0,75	
Filipinler	10	0,36	0,63	
Diğer	737	2,4	4,24	4,24

Kaynak:, OECDdb, 2008, s.20'den alınmıştır.

*:GT= Gross ton= bir geminin fiziksel ölçülerini göstermekte kullanılan ölçü birimi.

Tablo 3'te, 2007 yılı itibariyle balıca gemi üretici ilk 12 ülkeye yer verilmiştir. Dünya gemi üretiminin %95'ini bu ülkeler yürütmektedir. İlk üç sırada sırasıyla Güney Kore, Japonya ve Çin bulunmaktadır. Dünya gemi üretiminin %85'ini bu üç ülke gerçekleştirmektedir. Türkiye sıralamada 10. sırada yer almaktadır.

Belirtmek gerekir ki, 2000–2007 yılları arasında dünya gemi inşa sanayiine olan talep çok canlı olmuştur. Bu dönemde, Türkiye'nin yanı sıra, Filipinler, Vietnam, Hindistan, Romanya ve Tayvan'ın gemi ihracatı hızla artmıştır (Enterprise Europe Network, 2009, s.8).

Güney Kore ve Çin'in gemi inşası küresel değer zincirinin üst halkalarına eklemlenme deneyimlerine bakmak aydınlatıcı olacaktır.

Gemi İnşa Küresel Değer Zincirinin Üst Halkalarına Yerleşmiş Ülke Örnekleri

Güney Kore

Güney Kore'de 1961–1979 yılları arasında Park Chung Hege askeri rejimi vardı. 1960'ların sonlarında hafif sanayi ihracatında dünya piyasağlarında sorunlarla karşılaşan Güney Kore, daha yüksek katma değerli ürünlere yönelmeyi seçmiş, böylelikle düşük ücretli ülkeler yerine, yüksek ücretli ülkelerle rekabet

etmeye yönelmiştir (Shin ve Ciccantell, 2009, s.175). Bu çerçevede, 1970'lerin hemen başından itibaren benimsenen "Ağır Ve Kimyasal Sanayileşmeyi Teşvik Politikası" ile demir-çelik, gemi inşa, nonferrometaller, kimyasallar, makine, elektrikli teçhizat ve elektronik sanayilerini desteklemiştir (Shin ve Ciccantell, 2009, s.174). Bu amaçla, fiyat kontrolleri, sermaye kontrolleri, sektöre giren firma sayısının sınırlandırılması, ticari bankacılığı kontrol etmek gibi sert önlemlere başvurmaktan kaçınılmamıştır. 1969 yılında Japon Nippon Çelik'in desteğiyle Pohang Çelik fabrikasının kurulmasına karar verilmiş, 1970'de "Çelik Sanayiini Teşvik Kanunu" çıkarılmış ve 1981'de Kwanyang Çelik Fabrikası'nın kurulmasına karar verilmiştir.

1970'lerin başında Hyundai Ağır Sanayi ihraç etmek üzere gemi inşa etmeye başladı. Bir İskoç denizcilik mimari firmasına tersane tasarımı yaptırıldı. Bir İskoç gemi inşa firmasından gemi tasarımları alındı. Japon Kawasaki firmasından know how desteği sağlandı ve ilk üç yıl Avrupalı deneyimli gemi inşa mühendisleri çalıştırılarak deneyimlerinden yararlanıldı. Böylece, 1973'de Hyundai Ağır Sanayi dünyanın en büyük tersanesini kurarak, herhangi bir ön deneyimi olmaksızın gemi inşa etmeye ve ihraç etmeye başladı. Onu 1979'da Samsung ve 1981'de Daewoo tersaneleri izledi(Shin ve Ciccantell, 2009, s.180). Gemi; yarı geçirgenler ve otomobilin yanında Güney Kore'nin başlıca üç ihraç kalemi arasında yerini aldı. 30 yıl içinde küçük sahil gemilerinden çok büyük, okyanus ötesi araçlar inşa edebilir hale geldi(Shin ve Ciccantell, 2009, s.180). Güney Kore, 2005 yılı itibariyle dünya gemi üretiminin yaklaşık %38'ini, yüksek katma değerli gemiler olan LNG'lerin %71'ini, mega konteynır gemilerinin %64'ünü ve çok büyük tankerlerin %42'sini üreten ülke olarak, Japonya'yı geride bırakmış ve gemi ihraç eden başlıca ülkeler sıralamasında birinciliğe oturmuştur (Shin ve Ciccantell, 2009, s.184).

Güney Kore'nin bu başarısında, dünyanın en büyük çelik üretici olan ve Japon çeliği kadar kaliteli ama %10 daha ucuza çelik üreten Pohang Demir-Çelik Şirketi'nin ve önemli ölçüde ölçek ekonomileri sağlayan büyüklükte tersanelere sahip olmasının önemli katkısı vardır (Hatipoğlu, 2006, s.21).

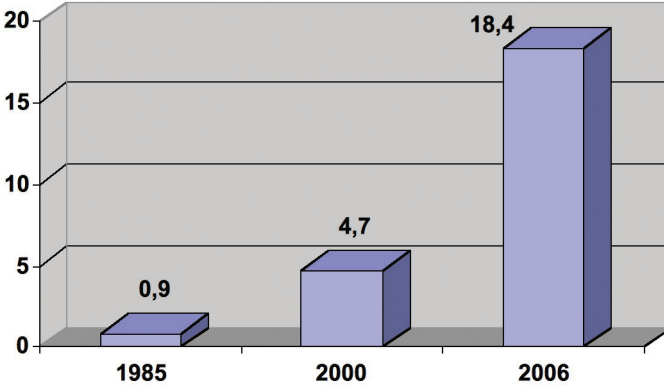
Güney Kore, özellikle Japonya'nın teknoloji transferini sınırlandırmasının ardından 1980'lerden itibaren Ar-Ge yatırımlarını önemli ölçüde arttırmıştır. Güney Kore tersanelerinde gemi inşasına ilişkin önemli buluşlar yapılmaktadır. Örneğin, kaynak yapılacak metal bloklar büyütülmüştür. Bu sayede, 200 tonluk 100 blok yerine, 2000 tonluk 10 blok kaynaklanabilmektedir ki bu durum, üretim süresinde ciddi bir tasarruf sağlamaktadır (Shin ve Ciccantell, 2009, s.181).

Çin

Çin, Güney Kore'nin aksine, ihracat hedefiyle değil, kalabalık nüfusu için gıda ithalatını, artan sınai üretimi için gereken hammaddeleri ve büyük boyutlara ulaşan sınai ihracatını taşımakta kendine yeterli olmak gereksinimiyle gemi

inşa sanayine yönelmiştir (OECDb, 2008, s.4).

Şekil 4: Çin'in Dünya Gemi İnşası İçinde Payı, (%)

Kaynak: OECDb, 2008, s.8'deki veriler kullanılarak tarafımca oluşturulmuştur.

Çin giderek tasarım ve inşa olanaklarını geliştirmiş, VLCC'ler, çevre dostu yük taşıyıcılar, gelişmiş konteynır gemileri ve LNG'ler gibi çok büyük, 250 000–350 000 DWT'luk gemiler üretir hale gelmiştir (OECDb, 2008, s.8). Ancak, yaklaşık on yıldır üçüncü ülke konumunda olan Çin, uluslararası ticarete artan gücüne dayanarak gemi inşasında lider ülke olma hedefine yönelmiştir. Çin hükümeti yerli sanayicilere kargo ve konteynırlarını yerli olarak üretilen ve işletilen gemilerle taşıma çağrısı yapmıştır (Shin ve Ciccantell, 2009, s.184). Çin Şanghay yakınlarındaki Changxing adasında Ulsan'ın iki katı büyüklüğünde bir tersanenin inşaatını sürdürmektedir (Altunay, 2010). Bu tersanenin 2015 yılında dünyanın en büyük tersanesi olması beklenmektedir.

"11. Orta Ve Uzun Vadeli Plan" kapsamında 2006–2010 dönemine ilişkin "5 Yıllık Plan" ile Çin, 2015'te bir numaralı üretici olmak hedefini ortaya koymuştur (OECDb, 2008, s.9–12). Bu plan çerçevesinde, gemi teçhizatının 2006'da %46 olan yerli katkı payının, 2010'da %60'a çıkartılması, ana makineyi oluşturan orta ve düşük hızlı dizel gemi motoru üretim kapasitesinin artırılması planlanmaktadır. Ayrıca, gereksinim duyulan çeliğin %80'inin yerli üreticiden sağlanması da hedeflenmiştir. Bu amaçla, yüksek kaliteli çelik ürünlerinin yerli üretiminde teknolojik düzeyin ve üretim hacminin artırılması için, bu sektöre de teşvik verilmesi kararlaştırılmıştır. Tersane birleşmeleri ve ortak girişimler teşvik edilmektedir. 2004–2006 arasında zaten 1,21 milyon \$ olan Ar-Ge ve yenilik teşviklerinin artırılması da planlanmıştır. Ayrıca, söz konusu plan ile Çin, işgücünün eğitimine önem verilerek, teçhizatı modernleştirerek ve yenileyerek, Güney Kore ve Japonya ile arasındaki işgücü verimliliği farkını 1/6'dan 1/4–1/3 düzeyine çekmeyi de hedeflemiştir.

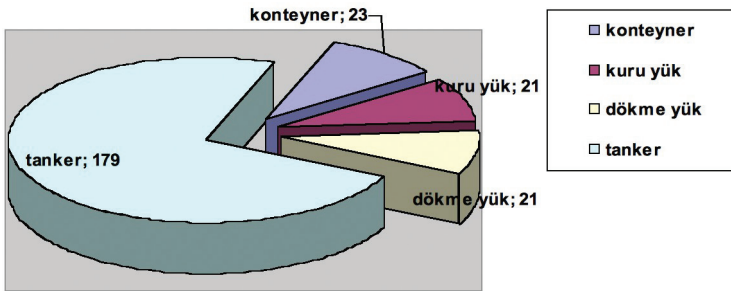
Gemi İnşa Küresel Değer Zincirinin Aşağı Halkalarına Eklemlenen Ülke Örneği: Türkiye

Türkiye’de bulunan tersaneler kamuya ait, askeri ve özel sektör olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Ticari gemi üretimi özel sektör tersanelerince yürütülmektedir. 2007 yılı itibariyle bu sektörün sağladığı istihdam doğrudan 33 000, yan sanayii ve dolaylı istihdamı ile birlikte 100 000 kişidir (TBMM, 2008, s.104).

Gemi inşa sektörü 2003–2007 yılları arasında dünyada %89’luk, ülkemizde ise %360’lık büyüme kaydetmiştir (TBMM, 2008, s.67). Kaliteli ve ucuz işçiliğin, Uzakdoğu tersanelerinin kapasitelerinin söz konusu dönemde dolu olmasının, Bakü-Ceyhan petrol boru hattının açılmasının ve Avrupa’ya yakınlığın bu büyümede önemli rolü olduğu düşünülmektedir (TBMM, 2008, s.60).

Ülkemizde üretilen en büyük gemi tek parçada 75 000 DWT’luktur (TBMM, 2008, s.93). Ancak, Şekil 5’ten görülebileceği üzere, üretim genellikle 25 000 DWT’den düşük tankerler, özellikle de kimyasal ve ürün tankerlerinde yoğunlaşmaktadır (TBMM, 2008, s.68). Öyle ki, 2008’de Türkiye küçük ve orta boy kimyasal tanker inşasında adet bazında birinci sırada, tonaj bazında ise beşinci sırada yer almıştır (Fatih Saraç, 2009, s.5). Bu çerçevede tersaneler, gemi inşa kalitelerini ve kapasitelerini arttırmak yolunda çalışmalar yapmışlar, büyük tersaneler 45 000 DWT’luk tankerler üretebilmek için yatırımlara başlamışlardır (Saraç, 2009, s.5). Ancak, küresel ekonomik kriz bu yatırımları sekteye uğratmıştır.

Şekil 5: Tersanelerimizin Şubat 2009 İtibariyle Siparişlerinin Belli Gemi Tiplerine Göre Adet Dağılımı

Kaynak: DTO, 2009, www.dtoizmir.org

Belirtmek gerekir ki, Türkiye’nin yöneldiği “ürün ve kimyasal tankerler” alt grubu, tanker segmentinde petrol tankerleri karşısında görece küçük bir paya sahiptir ve piyasasında aşırı kapasite sorunu yaşanmaktadır. Bu durumun 4-5 yıl daha sürmesi beklenmektedir (Fairplay, August 2010, s.5). “Ürün ve kimyasal tankerler” alt grubunda, diğer çoğu gemi piyasasının aksine yavaşlama yaşanmaktadır (Fairplay, August 2010, s.8). Tanker segmentinde özellikle 60

000 DWT'dan büyük olan petrol tankerlerinin büyüme oranları yükselmektedir (Fairplay, August 2010, s.5). Bu açıdan, örneğin 60 000–200 000 DWT'luk petrol tankerleri üreten Güney Kore, bir talep daralması yaşamamaktadır.

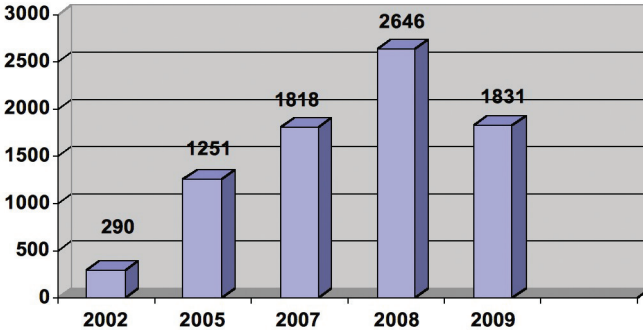
Öte yandan, Türkiye küçük de olsa kendi deniz ticaret filosu olan ülkelerden biridir. Bu çerçevede, gemi inşa sektöründe 2000'li yıllara kadar iç piyasaya yönelik üretim ihracatın önünde gitmiştir. 2000'den başlayarak gemi ihracatı giderek artmış olmakla birlikte, iç talepteki artış da buna eşlik etmiştir (DPTa, 2006, s.20). O nedenle, Türkiye'de gemi inşa sektörüne yönelik hatırı sayılır bir iç talebin varlığı göz ardı edilmemelidir. Belirtmek gerekir ki, Deniz Ticaret Odası Raporu 2007 verileriyle Türk deniz ticaret filosunun %55'inin 20 yaş üzerinde olması (TBMM, 2008, s.54) ve özellikle yeni getirilen uluslararası düzenlemeler sonucunda tek kabuklu tankerlerin hurdaya çıkartılması nedeniyle yerli gemi inşa sektörü açısından iç talebin öneminin süreceği de anlaşılmaktadır.

10 000 DWT'luk bir tankerlin maliyet kalemlerine bakıldığında %21'lik payın işçiliğe(TBMM Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, 2008, sayfa 68'de işçiliğin payı %39 olarak ifade edilmiştir.), %19'luk payın ana makine ve yardımcılarına, %11,4'lük payın ise gemi sacı ve boyama işlemine ait olduğu görülmektedir (DPTa, 2006, s.29). Yerli malzeme kullanım oranı %35–40 oranında kalmaktadır (Fatih Saraç, 2009, s.4).

Türkiye'de, Güney Kore'den çok önce, 1939'da ilk çelik fabrikası Karabük Demir-Çelik ve daha sonra 1965'te Karadeniz Ereli Demir Çelik kurulmuştur. Güney Kore'de ilk demir çelik fabrikasının kurulması kararının verildiği 1969 yılında, Türkiye'de Tuzla'da bir Gemi İnşa Ve Yan Sanayi Bölgesi kurulmasına karar verilmiştir. Buna karşın, ülkemizde gemi üretiminin ana maddesi olan çelikte dışa baımlılık önemli bir boyuttadır (DPTa, 2006, s.127 128). Yan sanayi ürünleri içinde en çok kullanılan ve maliyeti en yüksek kalem olan çelik saclar, Türkiye'de 6000 x 1500 ebadında üretilmekte, oysa gemi inşa sanayisinde daha büyük ebatlı saclar kullanılmaktadır. Profil olarak da, Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda yalnızca eşit dalı köşebent üretilmekte, tersanelerin gereksindikleri çeşit dalı köşebent üretilmemektedir. Ayrıca, gemi inşa sanayii bakımından önemli olan yüksek mukavemetli çelikler de ülkemizde üretilmemektedir. Sayılan nedenlerle, çelik sac ve profiller büyük ölçüde Romanya, Ukrayna ve Hollanda'dan ithal edilmektedir.

Benzer biçimde, Seydişehir Alüminyum Fabrikası'nda deniz suyuna dayanıklı alüminyum üretilmemekte ama ancak büyük miktarda sipariş olursa üretilmektedir. Türkiye'de çelik ve alüminyum üretimini gemi inşa sektörünün gereksinimlerine göre yapılandırma yolunda hiçbir çaba gösterilmemekte, çelik sektörü de gemi inşa sektörü de kaderine terk edilmektedir.

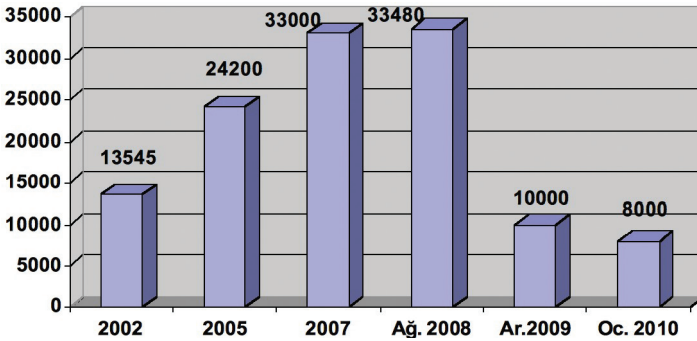
Şekil 6: Türkiye'nin Gemi ihracatı, (Milyon\$)

Kaynak: GISBIR, 2009, s. 2'deki veriler kullanılarak tarafımca oluşturulmuştur.

Öte yandan, gemi üretiminde yan sanayiğin payı %20 ve yan sanayide yerli katkı payı %57 dolayındadır (DPTa, 2006, s.126). Yan sanayi ürünleri çoğunlukla, tersanelerin taleplerini miktar ve süre bakımından karşılamakta zorlanan, üretimini standardize edemeyen, tip onaysız, sertifikasız ürünler üreten küçük işletmelerde üretilmektedir (DPTa, 2006, s.126). Bu durum tersaneleri ithal ürün kullanmaya itmektedir.

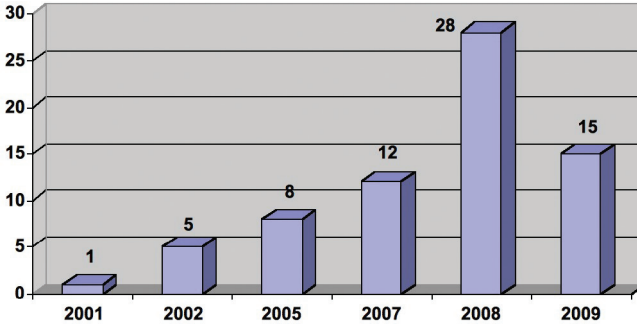
Şekil 7: Türkiye'de Gemi İnşa Sektöründe Dorudan İstihdam Edilenler, (kişi)

Kaynak: GISBIR, 2009, s.2'deki veriler kullanılarak tarafımca oluşturulmuştur.

Dünya çelik sacı fiyatlarında yaşanan artışlar ve 2008 ortalarına kadar sürekli değer yitiren ABD Doları karşısında (DTO, 2009) maliyetleri artan tersaneler, Türkiye'de maliyet düşürücü faktör olarak bir tek işgücünü görmektedir.

Şekil 8: Türkiye’de Gemi İnşa Sektöründe Yaşanan Ölümlü Kazalar,(işçi)

Kaynak: TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s. 60'taki veriler kullanılarak tarafımca oluşturulmuştur.

Şekil 6'da 2002-2009 yılları arasında Türkiye'nin gemi ihracatının izlediği seyre yer verilmiştir. Milyon Dolar cinsinden gemi ihracatımız, 2002 yılından 2008'e 9 katından fazla artmış, küresel ekonomik krizin etkilerinin açıkça ortaya çıktığı 2009 yılında ise hızla gerilemiştir.

Şekil 7'den görüleceği üzere, 2002'den 2008'e dek süren sektördeki hızlı ihracat artışına istihdam artışı da eşlik etmiştir. Tersanelerde istihdam bu dönemde 13 545 kişiden 33 480 kişiye çıkmıştır. Ancak, krizle birlikte sektördeki istihdam düzeyinin, 2008 Ağustos'undan 2009'a kadar geçen bir yıldan kısa sürede 2002 düzeyinin de altına düştüğü görülmektedir.

Şekil 8'den görüleceği üzere, 2002-2008 yılları arasında yaşanan hızlı ihracat ve istihdam büyümesine tersanelerde yaşanan iş kazaları ve işçi ölümlerindeki artış da eşlik etmiştir. Krizle birlikte ihracat, istihdam ve tersanelerde yaşanan ölümlü kazalar da azalmıştır.

Tuzla Tersaneleri

22 Eylül 1969 tarih ve 6/12421 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Tuzla-Aydınlı Koyu'nda Gemi İnşa ve Yan Sanayi Bölgesi kurulmasına karar verilmiştir. (1979-1983) Dördüncü Beş Yıllık Plan Döneminde Tuzla Gemi İnşa Sanayi Bölgesi kurulmuştur (TBMM, 2008, s.65). 1981 yılında 21 tane tersane bölgeye taşınmıştır (Akdemir, 2008, s.141). 2008 yılı itibariyle bölgede 31 adet tersane amaçlı firma çalışmaktadır (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.28). Özel sektör tarafından üretilen ticari gemilerin %95'i Tuzla'da inşa edilmektedir.

Tuzla tersanelerinde yapılan ana iş sac kesme, kaynak ve montaj yapılması demek olan çelik profilleri işlemektir. 4857 Sayılı Yeni İş Yasası gereği, dorudan üretim organizasyonu içinde yer alan tüm işler asıl iş, dorudan üretim or-

ganizasyonu dışında kalan yükleme, boşaltma, yemek, temizlik vb. işler ise yardımcı işler olarak kabul edilmektedir. Yasada, işin bir bölümünün alt işverene devredilebilmesi ancak işletmenin ve işin gereği olarak ve teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde mümkün kılınmıştır (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.38). Böylelikle, asıl işin taşeronla devredilmesiyle, işverenin işçi karşısında hukuki sorumluluğu sürmekte, ama cezai sorumluluğu ortadan kalkmaktadır. İşverenler bu sayede iş kazalarından sorumlu tutulamamaktadır. Ancak, bölgede fiğili üretimi gerçekleştiren işçilerin yaklaşık %95'i taşeron işletmelerde çalışmaktadır (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.39). Tersanelerde yapılan işler içersinde idari işler ve youn teknoloji içeren işlerde çalışanlar tersanenin kadrolu işçisi olarak çalışmakta, buna karşılık asıl iş olan kaynak, montaj vb. işler taşeronlarca yürütülmektedir (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.49). Çalışma Bakanlığı ise, bu yaygın hukuk dışı uygulamaya göz yummaktadır.

Taşeron firma sahipleri çoğunlukla, daha önce gemi inşa sektöründe çalışmış ve işveren firmalarca iyi tanınan ustalardır. İşçiler; akrabalık, hemşerilik, komşuluk, etnik ve dini yakınlık gibi bağlantılarla taşeron firmada iş bulabilmektedir. Tersanelerde iş yapan iki tür taşeron olduğu görülmektedir: yerleşik taşeronlar ve dış taşeronlar. Tersane ve yerleşik taşeron arasında, güvene ve alışkanlığa dayalı, uzun süreli bir ilişki kurulmaktadır. Bu açıdan, yerleşik taşeron, tersanenin kadrolu işçileri gibi çalışmakta, ama hukuken farklı bir konumda bulunmaktadır (Akdemir, 2008, s.170). Dış taşeronlar ise, özellikle fazla bir uzmanlık gerektirmeyen işleri olabildiğince ucuza mal etmek için başvurulan, işi kapmak için en düşük fiyata razı olan ve işsiz kahvelerinden toplanabilen firmalardır (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.33). En kötü koşullarda çalışan işçiler de bu firmalarla çalışanlardır.

Gerek taşeron firma sayısındaki artış, gerek dış taşeronların varlığı, taşeronlar arasında iş kapmak için rekabetin artmasına ve böylelikle hem işin fiyatının hem de çalışanların ücretlerinin düşmesine yol açmaktadır (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.32). Üretimin bu biçimde örgütlenmesi; taşeronların ve işçilerin fiyat, ücret ve sosyal güvenlik konularında pazarlık edemeyecekleri kadar küçük ve örgütsüz, tersanelerin ise pazarlık edilemeyecek kadar büyük ve örgütlü oldukları asimetrik bir yapı yaratmaktadır. Tersanelerin uluslararası piyasağlardan iş alabilmeleri de, uluslararası piyasağlardaki asimetrik yapı içersinde en düşük fiyatı verebilmelerine balıdır.

Tersaneler, gemi kızakta kaldığı her fazladan gün için gemiyi sipariş eden armatörlere yüklü miktarda tazminat ödemek zorundadırlar. Her hangi bir üretim aşamasında gecikme olursa, bunu o iş yaptırdıkları taşeronla yükleyeceklerinden, taşeron firmalar da işin hızla tamamlanması için işgücü üzerinde baskı yapmak ve hatta işi alt taşeronlara yaptırmak yoluna gitmektedir (Akdemir, 2008, s.157). Taşeronların, tersanelerden sonraki gemi için iş alabilmeleri, kendilerine verilen işi zamanında bitirebilmelerine balıdır. İşin hızlandırılması

yönündeki bu baskılar, artan iş kazalarının altında yatan en önemli nedenlerden biri olmaktadır.

Öte yandan, orta ölçekte bir tersanede örneğin üçü montaj, beşi kaynak, ikisi taşıma, biri boru işiyle ilgilenen ondan fazla taşeron firma bir arada çalışmaktadır (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.49). Dar bir alanda iş yetiştirme telaşı içindeki çok sayıda farklı birimin bir arada çalışması da işin akışı ve planlaması açısından sakıncalara yol açmakta, kazalara davetiye çıkartmaktadır.

Tersane, taşeron ve işçiler arasında enformel güven ilişkileri söz konusudur. Tersane, taşeronun işini hatasız ve zamanında bitirmesini, taşeron ise tersanenin kendisine, yaptığı işin karşılığı olarak hak ediş ödemesini zamanında ve tam olarak ödemesini beklemektedir. Taşeron, işçisinden işini düzgün ve hızlı yapmasını istemektedir. İşçi, yerleşik bir taşeronun sürekli çalıştığı işçilerden biri olabilmek ve yevmiyesiz kalmamak istemektedir. Enformel güven ilişkileri çerçevesinde işçinin taşerondan beklentileri; taşeron firmanın kendisine barınacak yer bulması, çalışırken iyi yemek ve yemek yiyecek yer sağlaması, iş kazası geçirmesi halinde tıbbi yardım sağlaması ve çalışmadığı dönemde kendisine bakılması, kaza geçirip ölmesi halinde ailesine para verilmesi vb. olarak özetlenebilir (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.32 33).

Belirtmek gerekir ki, işçiler arasında nitelik düzeylerine ve buna balı olarak da tersanenin kadrolu elemanı mı, yerleşik bir taşeronunun ya da bir dış taşeronun mu elemanı olduklarına göre bir hiyerarşi, bir bölünmüşlük söz konusudur. Aldıkları ücretler ve sahip oldukları sosyal haklar farklılaşmaktadır. Bu durum, işgücünün bir arada hak aramasının önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

İşin taşerona verilmesiyle işveren; emek maliyeti, iş riski ve işgüvencesi sorumluluklarını, bu yükü taşıyamayacakları ve taşımayacakları başından belli olan taşeronlara aktarmaktadır (TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008, s.30). Bunu sonucunda, işçilerin ne sosyal güvenlikleri, ne de iş kazalarından korunma olanakları bulunmamaktadır.(Bu durum, çalışmanın bu bölümünde fikir verecek kadar özetlenmekle yetinilecektir. Tuzla'da taşeron işçilerin çalışma koşulları ve sosyal güvenlik sorunları ve işçi, doktor vb. tanıklıklarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, 2008). İşçilerin büyük bölümünün sigorta kaydı ya hiç bulunmamakta, ya primleri ödenmemektedir. Çoğunun emeklilik ümidi bulunmamaktadır. Kaza geçirip ölenlerin yakınlarına kan parası verilerek olayın kapatılması yaygın bir uygulamadır. Zaten böyle bir durumda tersaneye cezai sorumluluk yüklenemektedir. Aır ve tehlikeli bir işkolunda çalıştıkları için işçilerin haftada en fazla 37,5 saat, günde 7,5 saat çalıştırılması kuralı, yaygın bir biçimde ihlâl edilmiştir. İşçilere baret, özel ayakkabı, eldiven, gözlük vb. koruyucu donanımlar sağlanmamakta, bu yasal sorumluluk işçilere her sabah eğitim gördüm, baretimi, maskemi vb. aldım& diye bir kâit imzalatılarak savuşturulmaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın teftişleri ise, haberli yapılmaları ve uygulanacak para cezalarının düşüklüğü nedeniyle etkisiz kalmaktadır.

Ana işin taşeron verilmesinin işveren açısından sağladığı bir maliyet avantajının da işyeri hekimi ve işyeri salık birimi kurmaktan kaçınma olanağı sağlamasıdır. Çok sayıda taşeron firma olması nedeniyle, toplam işçi sayısı çok sayıda küçük işletme arasında bölünmektedir. 4857 Sayılı İş Yasası'nın 81. maddesi gereği elliden fazla çalışan işçi çalıştıran işyerlerinin işyeri hekimi istihdam etmesi ve bir işyeri salık birimi kurması gerekmektedir. Oysa yalnızca tersanede çalışan kadrolu işçi sayısı hesaplanarak yalnızca 30 işyeri hekimi günde 1 saat temelinde çalışmaktadır. Ayrıca, Tuzla bölgesinde istihdamın son yıllarda hızla artmasıyla birlikte, konut yetersizliği ve kiraların yüksekliği nedeniyle bir barınma sorunu yaşanmaktadır. Özellikle bölgeye yeni gelen bekâr işçiler banyosu, mutfak, hatta tuvaleti ve lavabosu bile olmayan depo, dükkân gibi yerlerde 8 10 kişilik gruplar halinde barınmak zorunda kalmaktadır.

Bu bölümde, büyük ölçüde tersanelerde örgütlenmiş olan iki sendikadan birinin (DİSK/Limter-İş) çağrısıyla dört kurum tarafından ortaklaşa hazırlanmış olan Ocak 2008 tarihli Tuzla Tersaneler Bölgesindeki Çalışma Koşulları ve Önlenebilir Seri İş Kazaları Hakkında Rapor'dan yararlanılmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, GİSBÖR gibi bu raporun hazırlanması sürecine katılmaması dikkat çekici bir durumdur. Temmuz 2008 tarihli TBMM Meclis Araştırma Komisyonu Raporu'nda da bu rapor ele alınmamıştır. Onun yerine, Türkiye'nin gemi inşa sektörü, ihracat patlaması yaşayan ve istihdam yaratan bir sektör olarak ayrıntılı bir biçimde ele alınmış ve İş Yasası vb. ilgili ilgisiz yasa ve yönetmeliklerin maddeleri sayfalarca sıralanmıştır. Tuzla'da çalışan işçilerin çalışma koşulları üzerinde durulmamış, yine sayfalarca sıralanan yanıcı maddelerin yakınında elektrik kaynağı yapılmamalıdır vs. üstünkörü bir takım tedbirlerin önerilmesiyle yetinilmiştir. Bu durum, Türkiye'de gemi inşa sektörüne ilişkin olarak devletin kolaya kaçtığı, ucuz işgücüne dayalı ihracat artışını sürdürmek üzere Tuzla'da işgücünün sömürülmesine göz yumduğu biçiminde yorumlanabilir.

Sonuçlar

Uluslararası üretimin küresel değer zincirleri biçiminde örgütlenmesi istihdamda standart dışılaşıma ve çeşitlenmeye yol açarak, işgücünün sınıf olarak bilincini ve pazarlık gücünü kırmaktadır. Küresel değer zincirlerinin özellikle aşai halkalarında sömürü ve çaresizlik hâkim olmaktadır.

Küresel değer zincirlerine eklenilebilmek uruna ulus devletler, işgücü piyasalarını deregüle etmekte, işgücünü koruma görevlerini terk etmektedirler. Bunun sonucunda giderek savunmasızlaşan işgücü ise, giderek güçlenen küresel sermaye karşısında savunmasız kalmaktadır.

Türkiye'de gemi inşa sektöründe yaşanan ihracat artışının büyük ölçüde

-ücretlerin düşürülmesi ve çalışma koşullarından taviz verilmesi biçiminde işgücü maliyetleri üzerinden rekabetçilik sağlamaya dayandığı görülmektedir. Bu durum, gemi inşa sektöründe bir yoksullaştırıcı büyüme patikasına işaret etmektedir. Ayrıca, küreselleşme ile terleme atölyeleri hortlamıştır. Hatta Tuzla örneğinde görüldüğü gibi, sektörler terleme atölyelerine dönüşebilmektedir.

Tuzla'da tasarruf sağlanacak tek maliyet kaleminin işgücü olmadığı açıktır. Devlet tarafından, bu sektöre yönelik olarak; çelik ve yan sanayi sektörlerini ithal bağımlılığından kurtarmak, taşımacılık sektörünün gelişimine katkı sağlamak, tersaneleri koordine ve teşvik ederek daha büyük tonajlı ve çeşitlilikte gemiler üretilmesini sağlamak vb. pek çok adım atılabilir. Ayrıca, anayasada yer alan sosyal devlet ilkesi gereği, işçinin can güvenliği, salığı, eğitimi ve sosyal güvenliği devletçe güvence altına alınmalıdır.

Sektörel gelişmede ileri ve geri bağlantıların koordine edilmesinde devlete büyük görevler düşmekte, bu çerçevede planlı kalkınma önemli bir araç olarak dikkat çekmektedir. Örneğin gemi inşa sektöründe, özel sektörün tek başına geri ve ileri bağlantıları gözeterek, ithal bağımlılığını azaltarak vb. gelişmesi mümkün değildir. GOÜ'ler için, planlama ve sektörel politikalarla küresel değer zincirlerinde daha üst halkalara eklemlenmek olası ve tek çözüm olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Akdemir, N. (2008) • *Taşeronlu Birikim: Tuzla Tersaneler Bölgesinde Üretim İlişkilerinde Enformelleşme*, Sosyal Araştırma Vakfı Yayınları.
- Altunay, Sedat • “Denizcilikte Yükselen Dev: Çin”, *Vira Dergisi*, www.dtoizmir.org, (erişim tarihi: 10 Ağustos 2010).
- Arnold, D. G. & Hartman, L. P. (2006) • “Workers Rights and Low Wage Industrialization: How To Avoid Sweatshops”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 28.
- DPTa, (2006) • *IX. Kalkınma Planı (2007–2013)*, Gemi İnşası Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DPTb, (2007) • *IX. Kalkınma Planı (2007–2013)*, Denizyolu Ulaşımı Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- DTO, Deniz Ticaret Odası Sektör Raporu (2009) • www.dtoizmir.org (erişim tarihi: 10 Ağustos 2010)
- Ece, J. N. • “Denizcilik Piyasalarındaki Gelişmeler”, 18.7.2008 tarihli haber. www.dtoizmir.org (erişim tarihi: 10 Ağustos 2010)
- Enterprise Europe Network. (2009) • *Gemi İnşası Sektör Raporu*, hazırlayan Fatih Saraç, Avrupa İşletmeler Ağı –Karadeniz, , European Commission –Enterprise and Industry.
- Erdut, T. (2005) • “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”, *Çalışma Ve Toplum*, 2005/3.

- Fairplay, (August 2010) • *Shipbuilding Market Forecast: Oil, Chemical, LPG&LNG Tanker*.
- Hatipoğlu, H. (2006) • *Gemi İnşa Pazarında Küresel Rekabet*, www.dtoizmir.org (erişim tarihi: 10 Ağustos 2010)
- Holmes, J. (1986) • “The Organization And Locational Structure Of Production Subcontracting”, *Production, Work, Territory: The Geographical Anatomy of Industrial Capitalism*, Ed. Allen John Scott And Michael Storper, Allen & Unwin, Boston.
- ILOa, *World of Work Report (2008) • Income Inequalities In The Age Of Financial Globalization*. www.ilo.org (erişim tarihi: 27 Temmuz 2010)
- ILOb, *World of Work Report (2009) • The Global Jobs Crisis And Beyond*. www.ilo.org (erişim tarihi: 27 Temmuz 2010)
- ILOc, *Issue Paper For Session 2, (2. October. 2007) • “Upgrading Work And Enterprises In The Informal Economy”* http://www.ilo.org/global/What_we_do/Events/Symposiumsandw... (erişim tarihi: 27 Temmuz 2010)
- Kaplinsky, R. and Morris, M. (2002) • *A Handbook Of Value Chain Research*. IDRC.
- Milberg, W. (2004) • “The Changing Structure Of Trade Linked To Global Production Systems: What Are The Policy Implications?”, *International Labour Review*, Vol. 143, No.1-2.
- OECDa, (2007) • *Enhancing The Role Of Smes In Global Value Chains, Background Report*. (www.oecd.org) (erişim tarihi: 15 Temmuz 2010)
- OECDb, (2008) • *The Shipbuilding Industry In China, C/WP6(2008)7/REV1*, (www.oecd.org) (erişim tarihi: 15 Temmuz 2010)
- Palley, T. (September 2008) • “The Economics Of Outsourcing: How Should Policy Respond?”, *Review Of Societal Economy*, Vol.LXVI, No.3.
- Pietrobelli, C. and Sallola, F. (2008) • “Power Relationships Along The Value Chain: Multinational Firms, Global Buyers And Performance of Local Suppliers”, *Cambridge Journal Of Economics*, Vol. 32.
- Rani, U. (2008) • “Impact Of Changing Work Patterns on Income Inequality”, *ILO Discussion Paper*, DP/193/2008.
- Sachetti, S. and Sugden, R. (2003) • “The Governance Of Networks And Economic Power: The Nature And Impact Of Subcontracting Relationships”, *Journal Of Economic Surveys*, Vol. 17, No. 5.
- Shin, K. and Ciccantell, P. S. (2009) • “The Steğel And Shipbuilding Industries Of South Korea: Rising East Asiğa And Globalization”, *American Sociological Association*, Volume xv, Number 2.
- TBMM, (Temmuz 2008) • *Gemi İnşa Sanayisindeki İş Güvenliğı Ve Çalışma Şartları Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*.
- TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu (22 Ocak 2008) • *Tuzla Tersaneler Bölgesindeki Çalışma Koşulları Ve Önlenebilir Seri İş Kazaları Hakkında Rapor*.
- Unctad, (2007) • *Review of Maritime Transport*.

Williams, C. c. and Round, J. (June 2007) • “Re-Thinking The Nature Of The Informal Economy: Some Lessons From Ukraine”, *International Journal Of Urban And Regional Research*, Vol. 31.2.

World Bank, Changes In Global Business Organisation, (2003) • siteresources.worldbank.org/INTGEP/Recources/335315-1257200391829/gep2003chap2.pdf

18

Türkiye’de Kriz, Kadın Emeği, Hükümet Söylem ve Politikaları

Betül Urhan¹

Giriş

Kadın emeğinin kriz dönemlerinde daha kırılğan olduğuna yönelik görüşler yaygındır. Bir yandan krizin makro anlamda işsizliği artırması ve çalışma koşullarını geriletmesi diğer yandan kadın emeğinin işgücü piyasasında öteden beri verili konumlanışı, kriz dönemlerinde işgücü piyasası içerisinde cinsler arasındaki eşitsizliği derinleştirmektedir. Kuşkusuz 1980 sonrasında hayata geçirilen yapısal uyum programları çerçevesinde kırsal alanın çözülmesi, çok sık tekrarlanan ekonomik krizler, bazı dönemlerde yüksek büyüme oranlarına karşılık yeterli istihdam yaratılmaması gibi genel makroekonomik olguların emek piyasasında yarattığı koşullar, kadın-erkek tüm çalışanları olumsuz etkilemiştir. Ancak, özellikle kadın emeğinin olağan dönemlerdeki kullanım biçimi, kriz dönemlerinde daha kırılğan olmasının temel nedenlerinden birisidir.

Bilindiği gibi gelişmekte olan ülkelerde kadın emeğinin kullanım biçimi geleneksel olarak kadınların yoğun olduğu tarım sektöründe ücretsiz aile işçiliği ve hane içi iş bölümünden kaynaklanan sorumluluklar ile sınırlı kalmıştır. Piyasalaşma ve kentleşme ile birlikte, üretim ve yeniden üretim süreçlerinin iç içe geçtiği ve kadınların da üretimde var olabildiği kırsal yapının çözülmesi, kadınların işgücüne katılımını düşürmüştür. Kırsal alanın dışına çıkıldığında hem üretim ve yeniden üretim süreçlerinin net bir şekilde birbirinden ayrılması hem de kadınları emeğinin geleneksel kullanımı çerçevesinde kendine özgü gelir yaratma ve istihdam biçimleri, onların sistematik olarak daha geniş makroekonomik süreçlere katılımını sağlayacak kaynaklara erişimini engellemiştir. Bu durum, kadınların değişen ekonomik gündeme karşı daha savunmasız oldukları geleneksel geçimlik üretimde konumlanışlarını sürekli kılmıştır (İzdeş, 2010:152). Ayrıca olağan dönemlerde dahi;

1. Çalışmanın “bir tek annenin sorumluluğunda olan çocuk bakımı” ile birlikte örgütlenmesi
2. Kadınların istihdamında zamanın kendine özgü yapılandırılması
3. Kadınların sosyal güvenceden az yararlanması

¹ Kocaeli Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, betul.urhan@gmail.com

4. Kadınların basmakalıp, tekdüze ve dolayısıyla stres yüklü üretim süreçlerine atanması
5. Kadının “ikinci gelir” olan statüsüne dayalı düşük ücretler şeklindeki beş temel toplumsal mekanizma çağdaş kadın emeğini zorla çalıştırmaya dönüştürür² ve kriz dönemlerinde kırılma olmasına neden olur.

Yazıda 2008 yılında küresel düzeyde görülen krizin Türkiye’de kadın emek gücü üzerindeki etkileri ile AKP hükümetinin kadın istihdamına ilişkin söylem ve politikaları değerlendirilecektir. Bu yapılırken ele alınan sorun özellikle kadın çalışmasını zorla çalıştırmaya dönüştüren toplumsal mekanizmalar bağlamında ele alınacaktır.

Kriz ve Kadınların İşgücüne Katılımı

Yapısal uyum programlarının uygulandığı gelişmekte olan ülkelerde kadınların kitleler halinde işgücü piyasasının katılmaları, işgücünün feminizasyonu şeklinde bir kavramsallaştırmayı beraberinde getirmiştir. Kadınların ücretsiz ve düşük ücretli emeğinin geç kapitalistleşmiş olan birçok ülkede, ihracata dayalı sanayileşme program ve politikalarının merkezini oluşturduğu ve kapitalist gelişmenin bu aşaması için hayati öneme sahip olduğunu gözlemleyen pek çok araştırma söz konusudur (Acosta ve Bose, 1990:299-320, Abramo ve Valenzuela 2005:369-399, Standing 1999:583-584) Ancak Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarının son yirmi yıl içinde gerilemiş olması bu gelişmenin tersine bir sürecin yaşandığını göstermektedir. Kuşkusuz 1980 sonrasında, ücretli işlerde kentlerde özellikle tekstil, giyim sanayi kollarında³ ve hizmetler sektöründe kadın istihdamında bir artış yaşanmıştır. Ancak kadın işgücüne ilişkin Güneydoğu Asya ve Güney Amerika’da yaşanan gelişmeler ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de “işgücünün feminizasyonu” şeklindeki kavramsallaştırmayı haklı kılacak bir gelişmeden bahsetmek pek mümkün görünmemektedir (Öztürk, 2010:30-34, İlkaracan 2010:28-29).

Kuşkusuz kadınların işgücüne ve istihdamına katılımlarındaki sınırlı artışın önemli bir nedeni, genel olarak ekonomik büyümenin istihdam yaratamaması ve ihracata dayalı sanayileşmenin bu anlamda olumlu ve sürdürülebilir bir

2 Kadın emeğinin zorla çalıştırma olarak nitelendirilmesiyle amaçlanan, kadınların toplumda yaptığı işlerin ne özgürce seçtiğini ne de kadına özgü olduğunu açıklığa kavuşturmadır. Bu baskıcı karakter ev içi ve ücretli emeğin her ikisine de damgasını vurur. Veronika Benholdt-Thomsen, Kadın Emeğinin Geleceği Kadına Yönelik Şiddet, Son Sömürge Kadın, Ed. Mariğa Mies vd., Çev. Yıldız Temurtürkan, İletişim, 2008, s.186, 190

3 Eraydın ve Erendil çalışmalarında imalat sektöründe istihdam edilen kadınların sayısında 1980-1992 yılları arasında %76’lık bir artış yaşanmasına rağmen, bu sektörde istihdam edilen erkeklerin sayısındaki artış oranını %11 düzeyinde kaldığını ortaya koymuşlardır. İmalat Sanayinde kadınların oranı %25 gibi düşük bir paya sahip olmasına rağmen, giderek bu oranın emek yoğun imalat sektöründe ve özellikle de giyim sanayinde artma eğiliminde olduğunu belirtmişlerdir. Ayda Eraydın, Asuman Erendil The Role of Female Labour in Industrial Restructuring: New Production Processes And Labour Market Relations in The Istanbul Clothing Industry , Gender, Place & Culture, Vol. 6, No. 3, 1999, s.259

katkısının olmamasıdır (Kesici 2010).

Büyüme-kriz sarmalında sıkışan bir ekonomik yapının ve büyümenin istihdam yaratamamasının yanı sıra göç, düşük ücretler, hane içindeki cinsiyetçi iş bölümünün kadınların üzerine yıktığı çocuk, hasta ve yaşlı bakım yükünlüğü ve bu yükünlüğü azaltacak kreş, bakım evi gibi imkânların sınırlı olduğu gibi etkenler özellikle kentlerde kadınların iş güçlerini satmaya dahi yanaşmamasının nedenleri olarak sıralanabilir. Ancak kriz dönemlerinin kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarında artışa neden olduğu dönemler olarak karakterize edilebilir.

Tablo 1: Yıllara Göre İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranı (Kadın-Erkek) (%)

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı(Türkiye)		İstihdam Oranı (Türkiye)		İşgücüne Katılma Oranı (Kent)		İstihdam Oranı (Kent)	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2009	70,5	26,0	60,7	22,3	69,9	22,3	59,2	17,7
2008	70,1	24,5	62,6	21,6	69,5	20,8	61,5	17,3
2007	69,8	23,6	62,7	21,0	69,3	19,8	61,8	16,6
2006	69,9	23,6	62,9	21,0	69,3	19,5	61,7	16,3
2005	70,6	23,3	63,2	20,7	70,0	18,7	61,9	15,6
2004	70,3	23,3	62,7	20,8	69,1	17,7	60,5	14,6
2003	70,4	26,6	62,9	23,9	68,9	18,5	60,3	15,1
2002	71,6	27,9	63,9	25,3	69,8	19,1	60,7	15,5
2001	72,9	27,1	66,5	25,1	70,6	17,4	63,3	14,5

Kaynak: www.tuik.gov.tr, İşgücü İstatistikleri, Erişim:04.11.2010

Gelişmekte olan ülkelerdeki kriz dönemlerinde istihdam ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda kadınların istihdamına ilişkin iki tezin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki yedek işçi ordusu hipotezidir. Bu hipoteze göre toplumsal cinsiyet özellikleri kadınların kriz dönemlerinde ilk vazgeçilenlerden olmasına neden olacaktır. Bir diğer hipotez ise ikame hipotezidir. Buna göre kadınların emek piyasasında düşük ücretle çalışmaları, güvencesiz ve örgütsüz olmaları nedeniyle oluşan dezavantajlı konumları kriz koşullarında mukayeseli bir üstünlüğe dönüşebilmekte, bu durum kadın işçilerin erkek işçiler yerine ikame edilmesine neden olmaktadır. Türkiye’de finansal serbestleşme sonrası yaşanan dört ekonomik daralmanın emek piyasasına yansıyan toplumsal cinsiyete bağlı sonuçlarını sözü edilen hipotezler bağlamında değerlendiren ekonomik bir analiz, kadın istihdamının kadınların yoğunlaştığı ekonomik faaliyetlerde ve kent emek piyasasının genelinde erkeklerden daha fazla etkilendiğini, imalat sanayi geneli içinde yedek işçi hipotezinin geçerli olduğunu, emek piyasasındaki dezavantajlı ve eşitsiz konumlarının kadınların nasıl gizli bir rezerv işgücü olma özelliğine dönüştürdüğünü göstermesi bakımından önem taşımaktadır (İzdeş, 2010:142-177)

2008 yılı sonuçlarının izlenebildiği 2009 yılı işgücü piyasasına yönelik veriler, krizden erkeklerin daha fazla etkilendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim tablodan da görülebileceği gibi 2009 yılında 2008 yılına göre erkek istihdamında bir azalma görülmesine rağmen, kadın istihdamında sınırlı da olsa bir artış yaşanmıştır. Kentlerde kadın istihdamındaki artışın çok küçük olmasına bakılarak kadın istihdamının daha çok tarımda gerçekleştiği anlaşılabilir.

Kadınların bu krizden daha az etkilenmiş gibi görünmesine neden olan faktör, erkek istihdamındaki azalmanın daha çok sanayide gerçekleşmiş olmasıdır. Bu durum ekonomik krizin, erkeklerin yoğun olarak çalıştığı sanayide (tekstil ürünleri, konfeksiyon, petrol ürünleri, taş-toprak, ana metal ve taşıt sanayi) meydana getirdiği üretim daralmasından kaynaklanmaktadır. Ancak istihdam edilenler arasında kadınların oranının görece yüksek olduğu hazır giyim işkolunda da istihdam edilen erkek sayısının (%23,2), kadın sayısına (%19,1) göre azaldığı, işten çıkarmalardan erkek işçilerin kadın işçilere göre daha olumsuz etkilendiği görülmektedir. Daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç duyulmasına rağmen, bu durumun yukarıda ifade edilen ikame hipotezi ile uyumlu olduğu söylenebilecektir. Başka bir ifade ile bu durum "erkek işçilerin ücretlerinin kadınlara göre görece yüksek olması durumunda, maliyetleri düşürmek üzere işten çıkarmalarda önceliğin onlara verilmesinden" (Toksöz, 2009:26)⁴ ileri gelmiş olabilir.

Söz konusu kriz döneminin kadınlar için istihdam artışı bakımından erkeklere göre daha avantajlı bir durum yaratmış gibi görünen bu tablonun, kadınların sınırlı da olsa artan istihdamının hangi koşullarda gerçekleştiği ve artan kadın işsizliği ile birlikte değerlendirilmesi önem kazanmaktadır

Kriz Dönemlerinin Ümidi Kırık İşsizleri: Kadın İşsizliği

TÜİK İşgücü piyasasına ilişkin verileri 2008 krizi sonrası 2009 yılında kadınların hem istihdam oranlarında hem de işsizlik oranlarında erkeklere göre bir artışın yaşandığını göstermektedir. Bu olgu Türkiye dahil gelişmekte olan ülkelerin emek piyasalarında kadınlar için ikame ve yedek işgücü hipotezinin aynı anda gerçekleştiğini doğrulamaktadır. Mobil- gizli işgücü rezervinin önemli bir bileşeni olan kadınların ilk işten çıkarılanlar olması, mevcut krizlerden daha fazla olumsuz etkilenmelerinin temelinde işsizlik olgusunun yattığını göstermektedir. Yedek işçi ordusu hipotezine göre kadınlar ekonomik daralma dönemlerinde ortalamaya ve dolayısıyla erkeklere göre orantısız boyutta işten çıkartılır. Emek piyasasında iş bulma olanağı azalması nedeniyle işgücüne katılım oranları düşer. Birincil rolleri olan yeniden üretim alanındaki sorumlulukları, işsizlik karşısında emek piyasasında kalmaya direnmelerini

4 Benzer bir açıklama için bkz. Joseph Y.Lim (2000), The Effects of the East Asian Crisis on the Employment of Women and Men: The Philippine Case, World Development, Vol.28, No.7, pp.1293-1294

güçleştirir (İzdeş 2010:145).

Böylece vasıflı veya ücretli işlerde bir erkeğin işten çıkarılmasındansa, bir kadının işini kaybetmesi tercih edildiği bir toplumsal yapıda işsizlik olgusu kadınları erkeklerden daha yüksek boyutta etkiler (Thomsen 2008:177) .

Ücretli işlerde çalışan kadınların işini koruması sorununun yanı sıra, kadınların emek piyasasında iş bulma olanağının azalmasına rağmen, kriz dönemlerinde neden daha fazla iş aradıkları, başka bir ifade ile kadın işgücü arzındaki artışın nedenini ortaya koymak “yedek-ek işçi etkisi” kavramı üzerinde durmayı gerektirir.

Bilindiği gibi kriz dönemleri, erkeklerin gelirinin düşmesi ve güvencesizliğin artmasına neden olur. Bu süreçte kadınlar koşulları ne olursa olsun giderek daha fazla ücretli iş aramaya zorlanır. Özellikle yeni liberal politikalarla birlikte kriz koşullarının olağan üstü dönemlerden çok olağan hale gelmesi ile, mevcut koşulların erkeğe ödenen “aile ücreti” fikrini daha çok sorgulanır hale getirmesi erkeğin “evi geçindirme yeteneğine” ciddi bir zarar vermektedir. Kitlese işsizlik, kısa süreli ve azalmış kazanç, erkeklerin hayatları boyunca bir “aile ücreti” sağlayıp sağlayamayacağı sorunu üzerine çok temel bir soru işareti koyar. Geriye kalan en iyi çözüm, bireyler ve yalnız yaşayan anne-babalarda daha ucuza olan ortak bir aile alt yapısıdır. Bu alt yapı ücretsiz emek harca-yarak oluşturan ve sürdüren kadınlardır. O halde hane halkının gelirinde bir güvencesizlik ve istikrarsızlık hali kadınların, kendi öz yaşamını ve çocuklarının hayatta kalmasını garantiye almak için ücretli istihdamda yer almak zorunda kalmalarına neden olmaktadır (Thomsen 2008:178).

Nitekim Türkiye’de ihracat yönelimli büyüme politikalarının kentlerde kadın işgücü katılım oranlarına ve istihdamına olan etkisini inceleyen bir araştırma, evli kadınların makroekonomik koşullara tepkisiz olmalarına rağmen, hane halkı gelirindeki değişkenliğin-istikrarsızlığın artmasının kadınları krizler süresince işgücü piyasasına girmeye zorladığını ortaya koymuştur. Böylece, krizler aile reğisinin işgücü piyasasındaki durumunu zayıflatarak kadınlar için “yedek işçi” etkisi yaratmakta (Başlevent ve Onaran, 2004:1376-1377), ve düşen hane gelirlerini telafi etmek amacıyla daha fazla kadın işgücü piyasasına dahil olarak gelir getirici bir iş aramaya yönelmektedir. Bu durum kadınların ücretli ve ücretsiz çalışmasında olduğu gibi işsizlik oranlarında da bir artış yaşanmasına neden olmaktadır (Abramo ve Valenzuela 2005:373; Başlevent ve Onaran 2004:1376; Ypej 1998:85, DPT ve DB 2009: 9-10).

Cinsiyet ayrımında istihdam göstergelerinin finansal liberalleşme sonrasındaki değişimi inceleyen bir çalışmada, kadınların işgücüne katılımının çok düşük olmasının yanında işgücüne katılanların da önemli bir kısmının işsiz kaldıklarını, kadın işsizliğinin erkek işsizliğinin 2 ile 2,5 katı olduğunu ve bu oranın 1988-2006 döneminde %28 ile %13 arasında değiştiğini ortaya koymuştur. Aynı araştırma hep yüksek seviyelerde seyreden kadın işsizliğinin ve kadınların uzun süre işsiz kalma olasılığının yüksek olmasının kadınların işsiz

kalmak yerine “ümidi kırık işçiler” olarak emek piyasasının dışına düştüklerini ortaya koymuştur (İzdeş 2010:155)

Tablo 2: Yıllara Göre Cinsiyet Ayrımında Geniş ve Resmi İşsiz Sayısı Ve Oranı (kent-bin-%)

	Resmi İşsiz erkek sayısı	Geniş tanım İşsiz erkek sayısı	Resmi İşsiz kadın sayısı	Geniş tanım İşsiz sayısı kadın	Erkeklerin resmi işsizlik oranları	Kadınların resmi işsizlik oranları	Erkeklerin geniş tanımlı işsizlik oranları	Kadınların geniş tanımlı işsizlik oranları	Kadınların geniş tanımlı işsizlikteki payları
2009	1.914	2.444	832	1.623	15,3	20,4	18,8	33,3	40,0
2008	1.431	1.915	622	1.329	11,6	16,6	15,0	30,0	40,1
2007	1.305	1.765	566	1.170	10,8	16,1	14,02	28,4	39,8
2006	1.313	1.836	560	1.254	11,0	16,4	14,7	30,5	40,1
2005	1.370	1.800	550	1.135	11,6	17,0	14,7	29,7	38,8
2004	1.426	1.759	544	925	12,5	17,9	15,0	27,0	34,5
2003	1.298	1.374	506	576	12,6	18,3	13,2	20,3	29,5
2002	1.323	1.409	520	609	13,0	18,7	13,7	21,2	30,2
2001	1.033	1.134	414	498	10,3	16,6	11,2	19,4	30,5
2000	763	900	309	445	7,8	13,0	9,1	17,7	33,08

Kaynak: www.tuik.gov.tr, İşgücü İstatistikleri, Erişim:04.11.2010

Bu tez 2008 krizinin sonuçlarının hissedildiği 2009 yılı verileri ile karşılaştırılmış ve sınanmıştır. Türkiye’de kadın işsizliği bakımından resmi işsizlik oranları gerçeği yansıtmaktan uzak olduğu bilinmektedir. Buna rağmen kadınlar arasında işsizlik oranları erkeklerin oranlarından fazla olduğu görülmektedir. Genel olarak Türkiye’de 2008 yılında tarım dışı işsizlik oranı %13,6 iken, krizin etkilerinin hissedildiği 2009 yılında bu oran %17,3’e yükselmiştir. Genel olarak yüksek olan işsizlik oranları kentsel alanda ve cinsiyetler arasında daha da farklılaştırdı görülmektedir. Kentsel alanda erkekler arasında işsizlik oranı %11,6’dan 2009 yılında %15,3’e yükselmişken, kadınlar için bu oranlar sırasıyla %16,6’dan %20,4’e yükselmiştir.

Ancak kadınlar için önemli olan “ümidi kırık işçilerin” ve “iş arama da işin olması durumunda çalışmaya hazır olanların” sayısıdır. Bunların işsizlik oranına dahil edilmesi bize kadın işsizliği konusunda daha sağlıklı gözlem yapmamızı kolaylaştıracaktır. Tablo 2 Türkiye genelinde “açık işsizlik”, “iş bulma ümidi olmadığı için iş aramayan” ve “iş aramayıp çalışmaya hazır olan” kadınların sayısının işgücü sayısına oranlanması ile elde edilen geniş kapsamlı işsizlik oranının bir hayli yüksek olduğunu göstermektedir.

Kentsel alanda erkek istihdamında bir azalma görülmüşken 2008 yılından 2009 yılına gelindiğinde kadınların istihdamında %4,5’lik bir artış olduğu görülmektedir. Kadın-erkek için işsiz sayısı 2009 yılında bir önceki yıla göre

%33,7 olarak gerçekleşmiştir. Ancak burada dikkate alınması gereken önemli bir husus ümidi kırık işçilerdir.

2008 krizi hem kadınların resmi işsizlik oranlarının artmasına hem de iş bulma ümidini kaybeden işçiler olarak emek piyasasının dışına düşerek resmi tanımların yansıtmadığı işsizler haline gelmelerine neden olmuştur. Nitekim 2008 yılında kentlerde 662 bin olan işsiz kadın sayısı %33,8'lik bir artışla 832 bine yükselmiştir. Ümidi kırık işçilerin sayısı ise 2008 yılında 707 binden %11,9'luk bir artışla 791 bine yükselmiştir. 2008 yılından 2009 yılına gelindiğinde kadın ve erkeklerin işsiz sayısındaki artışı oransal olarak bir fark gözlenmemiştir. Ancak ümidi kırık erkek işçilerin sayısında 2008'e göre 2009 yılında %0,6'lık bir artış görülmesine rağmen ümidi kırık kadın işsizlerin sayısındaki artış oranı %11,9 olarak gerçekleşmiştir. Erkeklerin resmi işsizlik oranları ile geniş kapsamlı işsizlik oranları arasında %3'lük bir fark olmasına rağmen, kadınlar arasında bu fark %13'e yükselmektedir. Bu durum kadınların ümidi kırık işçiler olarak iş piyasasının dışına düştükleri ve esas olarak kadın işsizliğinin ümidi kırık işçiler olarak ortaya çıkmasıyla görünmez olduğunu iddia eden görüşü desteklemektedir.

“Bu anlamda kadınlar, yedek işçi ordusunun da yedeği olan bir gizli rezerv işlevi görmektedirler. Ümidi kırık işçiler haline gelen kadınlar, resmi işsizlik rakamlarına yansımayan ve aslında emek piyasasına ilişkin beklentilerinin kırılmasından dolayı daha da akut bir işsizlik yaşamaktadırlar.” (İzdeş 2010:155).

Nitekim 2003 yılında kentlerde 70 bin olan ümidi kırık kadın işsizlerin sayısı 2009'a gelindiğinde 11,2 kat artarak 791 bine ulaşmıştır. Ümidi kırık işsiz erkeklerin sayısı ise aynı tarihler arasında 7 kat artmıştır.

Bu sonuç yüksek seviyelerde seyreden kadın işsizliği ve kadınların uzun süreli işsiz kalma olasılığının daha yüksek olması kadınların işsiz kalmak yerine özellikle kentlerde “ümidi kırık işçiler” olarak emek piyasasının dışına düşmelerine yol açtına dair gözlemi desteklemektedir.

Son dönemlerde kadın istihdamının artırılmasına yönelik politikaları gündemine almış gibi görünen mevcut AKP Hükümetinin Maliye Bakanı Şimşek, işsizlikteki artışa ilişkin bir beyanında;

“İşsizlik oranı niye artıyor biliyor musunuz? Çünkü kriz dönemlerinde daha çok iş aranıyor. Özellikle kadınlar arasında kriz döneminde işgücüne katılım oranı daha artıyor”

diyerek, işsizliğin Türkiye tarihinin en yüksek düzeylerine çıkmasını yapısal nedenlerden çok “kadınların evlerinden çıkıp iş aramasına bağlamıştı.” Yukarıdaki açıklamalar bakıldığında Bakanın bu tespitinde bir doğruluk payının olduğu görülmektedir. Ancak bu beyanda, hem Türkiye sanayisinin ve politikalarının öteden beri istihdam yaratmayan özelliğinin üstü örtülmekte hem de topluma “korkmayın, aslında evi geçindirmek sorumluluğunu esas olarak üstelenen erkekler değil, çalışması en son tercih edilen ve aslında yeri evi olan

kadınlar işsiz kalıyor” denmektedir. Yüksek erkek işsizliği yerine yeni işsizlerin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğunu söylemek halkın gözünde daha kabul edilebilir bir olgudur. Çünkü hem toplum hem de kadınlar, kadına yönelmiş işsizliği ve işsizlik tehdidini toplumsal bir tehdit olarak algılamamaktadır. Böylece yüksek işsizlik oranları meşrulaştırılmış olmaktadır. Bu ise “eve asıl ekme getirmesi gereken erkektir, kadın evde her türlü fedakarlığa katlanır” düşüncesinin pekişmesini, kriz dönemlerinde kadınların gerektiğinde ucuz işgücü olarak istihdam edilmeleri, gerekmediğinde ise işsizliği toplumsal bir tehdit olarak algılanmayan “ev hanımları” olarak ev içinde kalmaları sonucunu doğurabilmektedir (Akduran, 2003:14).

Kadınların Değişmeyen Sorumluluğu: Çocuk Bakımı Yükümlülüğü

Türkiye’de yapılan araştırmalar ve saha çalışmaları göstermektedir ki, kadınların düşük istihdam oranının arkasındaki en önemli nedenlerinden birisi başta çocuk bakım yükünün kadınların üzerinde olmasıdır. Nitekim 20-26 yaş grubundaki daha önce evlenmiş kadınlardan yarıdan fazlası çalışmama sebebi olarak ev kadınlığını gösterirken, %9’u çalışmamalarının temel sebebini çocuk bakımı olarak ifade etmektedir (DB 2010:24). O halde kadınların emek piyasasına katılımı aile hayatının izin verdiği ölçüde mümkün olabilmektedir. İş gücü anketlerinde kadınların işgücüne katılmama nedeni olarak ifade ettikleri birinci nedenin “ev işleri”⁵ olması da bunun bir göstergesidir. (İzdeş 2010:160)

Türkiye’de çocuk bakımına yönelik yeterli bir kurumsallaşmadan söz etmek mümkün değildir (Ecevit 2010:107-110). Ayrıca özel sektörden satın alınan çocuk bakım hizmetleri de oldukça pahalıdır. Nitekim, Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası tarafından 2009 yılında hazırlanan rapor çerçevesinde görüşülen kadınlar, çalışmaya karar vermeleri halinde İstanbul’da çocuk bakımı için aylık 500-600 TL ödemek zorunda kalacaklarını bildirmişlerdir (DPT ve DB 2009:ix) Bu durum kentsel alanlarda yaşayan kadınların çocuk sahibi olduktan sonra çalışmaya devam etme şanslarını azaltmakta, düşük ücretli işlere erişim imkanı bulabilen kentli kadınlar için çocuk bakım maliyeti, elde edeceği gelirin önemli bir oranını oluşturacağından çalışmaktan vazgeçmelerine neden olmaktadır.

Buna rağmen devlet ve hükümet hala yerleşik toplumsal cinsiyet yargılarını derinleştirir bir tarzda “çocuk bakma yükümlülüğünün” sadece kadınlara ait olduğu konusunda ısrar etmektedir. Nitekim Türkiye’de İş Kanunu ile 150 çalışandan fazla “kadın çalışanı” olan işyerlerine kreş açma yükümlülüğü getirilmiştir. Başka bir ifade ile bu 150 sayısını belirlerken sadece kadın

5 TÜİK verilerine göre 2008 yılında işgücüne dahil olmayan kentli kadınların %62,84’ü (8.947 bin) işgücüne dahil olmama nedeni olarak ev işlerine göstermişken, 2009 yılında bu oran %63,36’ya yükselmiştir.

çalışanlar göz önünde bulundurulacaktır. Bu düzenlemenin devletin çocuk bakım yükümlüğüne ilişkin toplumsal yargıyı derinleştirme işlevinin yanında bu hizmetten yararlanacak kadın sayısının da çok düşük olmasına neden olduğunu söylememiz gerekmektedir. Çünkü Türkiye’de zaten bu büyüklükte işyerlerinin oranı çok düşük ve 150 kadın işçi çalıştıran işyerlerinin ise daha da sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu büyüklükte işyerlerine sahip olan işverenler de, maliyet yükleyen bu hükümden kaçınabilmek için kadınları kayıt dışı çalıştırmak veya kadın istihdamından kaçınmak yoluna gidebilmektedir. Böylece kadın istihdamının daha yoğun olduğu tahmin edilen küçük işyerlerinin yasa hükmünün dışında tutulması kadın istihdamı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecektir.

Kadın istihdamının artırılmasına ilişkin politikaların odağını, çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin kamu tarafından ya da kamu desteği ile verilmesine ilişkin politikalarının oluşturması gerekmektedir. Gerçekten Arjantin’de yapılan bir çalışmaya göre ücretsiz anaokullarına erişimde büyük çaplı bir artışın annelerin istihdamı üzerinde %7 ile %14 arasında bir artış sağlayacağı tahmin edilmiştir. Yine Arjantin’de yapılan başka bir çalışmada, en küçük çocukları okul öncesi eğitim için geçerli yaş sınırını yakalayan anneler için bu sınırı kaçıran anneler arasında işgücüne katılım bakımından %13’lük bir fark olduğu tahmin edilmektedir (DB 2010:24). Türkiye’de kentsel alanlarda çocuk yuvası, kreş gibi imkânlarını artırmanın kadınların işgücüne katılımı üzerinde büyük ve ani bir etki yaratacağı bilinmesine rağmen, kamunun ürettiği hiçbir belgede bakım hizmetlerinin toplumsallaştırılması, çocuk yuvaları ve kreşlerin açılması yer almamaktadır. Üstelik bakım yükümlülüğü sadece çocuklarla sınırlı değildir. Aynı zamanda hasta yaşlı bakımı da kadınların omuzlarındadır. Buna ilişki kamu hizmetlerinin son ederce yetersiz olduğu bilinmektedir.

Hükümet bu yetersizliği gidermeğe yönelik somut bir adım atması bir yana, istihdamı artırmaya yönelik olarak 2008 yılında yürürlüğe koyduğu teşvik paketinde işverenlerin kreş ve emzirme odası açma yükümlülüğünü gevşeterek bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde, işverenlere hizmet satın alma imkânı tanımıştır. Hükümetin böyle bir düzenlemeyi yaparken amacının, herhalde çalışan kadınların bu çok can yakıcı sorununu çözmek değil, işveren maliyetlerinin azaltılması olduğu açıkça görülmektedir.

Aslında AKP Kadın Kolları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2008 yılında, 0-5 yaş arasında çocuğu olan çalışan annelere, kaynağı kadın işçi, işveren ve devletin oluşturduğu bir fondan karşılanmak üzere çocuk başına 300 lira kreş parası ödemesini öngören bir paket hazırlındaydı. Hükümete göre, İş Kanunu’nda yer alan “En az 150 kadın işçi çalıştıran işyeri, kreş ve bakımevi açmak zorundadır” hükmü, pratik hayatta uygulanmıyor. İşyerleri, maliyeti arttırdığı için kreş açmak yerine, kadın sayısını 149’da tutuyor veya yeni bir şirket kurarak, bu zorunluluktan kaçınıyor. Başbakan Yardımcısı Hayati Yazıcı da, kadın istihdamını “kreş desteği” ile artıracaklarını ifade etmişti. Birçok kadının

çocuklarına bakamadığı için işten ayrıldığına işaret ediyordu (haber7:2008). Ancak yapılan hesaplamalarla bu fonun maliyetinin 530 milyon YTL’ye ulaştı ortaya çıkınca, kreş fonu Maliye Bakanı Kemal Unakıtan’ın “vetosuna” uğradı (Hürriyet 2008). O halde hükümet kadın işgücüne katılımının önündeki en önemli engelin çocuk bakım yükümlülüğünün olduğunun ve bu güne kadar bu hizmeti yerine getiren işveren sayısının çok düşük olduğunun farkındadır.

Başbakanlık “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Genelgesi”ni 2010 yılında yayınladı. Bu genelgenin kamunun kadın politikaları konusunda bütüncül bir yaklaşım getirmesi bakımından önemli olduğu ve kadın-erkek eşitliğini hedeflediği ileri sürülmüştür. Ancak istihdam alanında yeni olduğu iddia edilen metnin, istihdam sorununu erkek egemenliğini diğer bütün yönlerinden soyutlayarak ve kadın istihdamını teknik bir sorun mahiyetine indirgeyerek çözmeye amaçladığı anlaşılmaktadır. Kadın istihdamının kadınların bakım emeğinden bağımsız olarak ele alınamayacağına ilişkin metinde geçen tek ifade ise “4857 sayılı İş Kanununun ilgili hükümleri gereği kamu ve özel iş yerlerinde kreş ve gündüz bakımevi yükümlülüğünün yerine getirilmesi sağlanacak ve denetlenecek” şeklindeki ifadedir. Bu gönderme sorunu çözmek bir yana kanunda sınırlı bir şekilde düzenlenen ve sunulan hizmetlerin dahi sağlanmadığının ve denetlenmediğinin bir itirafından başka bir anlam taşımamaktadır. Ayrıca genellikle kadınların sorumluluğunda olan yaşlı, hasta bakımı gibi alanlarda da toplumsal hizmetlerin yaygınlaşmasına yönelik hiçbir ifade yer almamaktadır. ⁶

Aslında yeni olduğu iddia edilen politikaların, küçük çocukların bakımının kamu tarafından sağlanması için fonlar ayırmayı dikkate almayan, eski politikaların bir devamı niteliğinde olduğu gözlerden kaçmamaktadır. O halde yeni olan bir şey yok. Kadınlar, çocuk bakım sorumluluğunu tek başına üstelenmeye kocaları, babaları ve devlet tarafından hala zorlanmaktadır. Belki daha yeni olan bu yükümlülüğe hiç dokunmadan, zamanı sanayinin belirli dallarının ve departmanlarının ihtiyaçlarına uyacak şekilde önceden yapılandırılmış olan bir emek arzının yaratılmaya çalışılmasıdır.

Gerçekten hükümetin kadın istihdamına ilişkin politikalarında çocuk bakım sorumluluğunun yegane sorumlusunun kadınlar olduğuna yönelik toplumsal kabulün değişmeden kaldığı dikkate alınır, kadınların bu bakım hizmetlerini yerine getirmesi ile uyumlu kısa zamanlı çalışma alanlarına sıkışıp kalacakları görülebilmektedir. Bu aynı zamanda kadın istihdamını artırmaya niyetli olduğu gözlemlenen hükümetin⁷, resmi politikalarının odağına neden kadınlar için es-

6 İpek İlkaracan, genelgede çocuk bakımına ilişkin bu vurgunun, salt sembolik de olsa konunun politika gündeminde yer alması açısından bir ilk adım olduğunu, ancak resmi belgelerde yer alan bakış açısı incelendiğinde, soruna ücretsiz ev içi emeği de analitik olarak entegre eden kapsamlı bir toplumsal cinsiyet eşitli vizyonuyla yaklaşmak yerine, ortodoks, toplumsal cinsiyet körü analizlerin içerisinde, kısmen eğreti bir biçimde çocuk kreşleri, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüştürülmesi gibi unsurların eklenmekte olduğunu, ve bir bütün olarak tutarlılık içermediklerini belirtmiştir. İpek İlkaracan, Giriş , Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları, Der. İpek İlkaracan, İstanbul, 2010, s.12

7 9. Kalkınma Planında mevcut %24 olan kadınların işgücüne katılma oranı düzeyinden %29’a

nek - yarı zamanlı ve kendi hesabına çalışmayı aldığına anlaşılabilir bir hale getirmektedir.

Dolayısıyla kriz dönemlerinde azalan hane gelirlerini telafi etmek amacıyla işgücü piyasasına girerek iş arayan ve çalışan kadınların omuzlarındaki ev işlerinin yanında bakım hizmetlerinin de ağırlaşarak arttı-artacağı söylenebilir.

Kadın İstihdamını Artırmanın Yegane Yolu: Esnek Çalışma ve Güvencesizlik

Krizin küresel işgücü piyasası üzerindeki en önemli etkisi işsizliğin artmasıyken bir diğer etkisi korunmasız istihdamın artmasıdır. ILO raporuna göre, gelişmekte olan ülkelerde krizin etkisi işsizlikten ziyade kendisini düşük ücretli ve düşük verimli, korunmasız istihdamın artışı şeklinde ortaya koymaktadır (ILO 2009). Bunun en önemli nedeni krizin gerçek aile ücretlerini önemli ölçüde düşürmesi ile, hanelerde olabildiği kadar çok kişinin gelir getirici aktivitelere katılma zorlamasıdır. Bu gelişimin ışığında 1980 sonrasında özellikle geç kapitalistleşen ülkelerde, yoğunluklu olarak kadınların istihdam edildiği enformel sektörün ve istihdamının önemli oranda büyüdüğü görülmektedir. Nitekim OECD 2009 raporunda enformel istihdamın artık istisna değil, bir norm haline geldiği belirtilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde tarım dışı istihdamın yarısının enformel işler olduğu, 900 milyondan fazla işçinin kayıt dışı istihdam edildiği, tarımda istihdam edilenlerin dahil edilmesi durumunda ise bu sayının iki milyara yükseleceği belirtilmiştir. Rapor aynı zamanda küresel işgücünün yaklaşık üçte ikisi için “kriz dönemlerinde tampon görevi” gören enformelliğin bir gerçeklik haline geldiğini belirtmekle, istisna olanın enformel işlerin değil düzenli ve formel işler olduğunu ortaya koymaktadır (OECD 2009:1-8)

Tablo 3: Cinsiyet Ayrımında İstihdam Edilenlerin Sayısı (bin)

	İşgücüne Katılma Oranı (Türkiye)			İstihdam Oranı (Türkiye)			İşgücüne Katılma Oranı (Kent)		
	E	K	TOP	E	K	TOP	E	K	TOP
2009	15.406	5.871	21.277	4.819	2.619	7.438	10.587	3252	13.839
2008	15.598	5.595	21.194	4.706	2.478	7.184	10.892	3117	14.010
Değişim	-192	+276	+83	+113	+141	+254	-305	+135	-171

Kaynak: www.tuik.gov.tr, İşgücü İstatistikleri, Erişim:04.11.2010

Benzer gelişmelerden Türkiye'nin bağımsız olduğu düşünülemez. Kendisini özellikle büyüme hızındaki yavaşlama-daralma ve işsizlik olarak gösteren mevcut kriz, kırsal istihdamın artmasına neden olmuştur. Gerçekten TÜİK verileri yıllara göre karşılaştırıldığında, kentlerde 2008 yılında istihdam edilenlerin oranı %39,2'den 2009 yılında %38,2'ye gerilerken, kırdaki istihdam aynı yıllar için %47,7'den %48'e yükselmiştir. Bu durum kentsel alanlarda düzenli

ve formel istihdam olanağı görece olarak yüksek olan imalat sanayi ve hizmetler sektöründe bir gerilemenin, enformelliğin daha yüksek olduğu işlerde ise bir artışın göstergesidir.

Erkek istihdamı bakımından son derece olumsuz bir durumu gösteren yukarıdaki tablo, kriz döneminde kadın istihdamının arttığını ancak yaratılan işlerin yarısından fazlasının “kadınlar açısından geleneksel üretim alanı olan” tarımsal alanda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4: Cinsiyet Ayrımında İstihdam Edilenlerin İşteki Duruma Göre Dağılımı (bin)

	İ2008			2009		
	E	K	TOP	E	K	TOP
Ücretli/Yevmiyeli	2.975	9.962	12.937	2.999	9.771	12.770
İşveren	77	1.172	1.249	77	1.132	1.209
Kendi Hesabına	616	3.707	4.323	749	3.680	4.429
Ücretsiz Aile İşçisi	1.927	757	2.684	2.045	825	2.870
Toplam	5.595	15.598	21.193	5.870	15.408	21.278
Kent						
Ücretli/Yevmiyeli	2.578	8.100	10.678	2.592	7.900	10.492
İşveren	68	963	1.031	67	940	1.007
Kendi Hesabına	224	1.616	1.840	330	1.520	1.850
Ücretsiz Aile İşçisi	247	213	460	262	228	490
Toplam	3.117	10.892	14.009	3.252	10.587	13.839

Kaynak. www.tuik.gov.tr, İşgücü İstatistikleri, Erişim:04.11.2010

Kadınların istihdamı açısından erkekler göre daha olumlu bir görünüm arz eden tablonun istihdam edilenlerin işteki durumuna göre dağılımı bakımından da irdelemesi gerekmektedir.

Nitekim kriz dönemi olan 2008 yılından krizin etkilerinin hissedildiği 2009 yılına gelindiğinde ücretli ve yevmiyeli çalışan kadınların istihdamında 24 binlik bir artış olmasına karşın, kendi adına bağımsız çalışan kadınların sayısında 133 binlik, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların sayısında ise 118 binlik bir artış olmuştur. Bir yıl içinde artan kadın istihdamın %91'i ücretsiz aile işçileri ve bağımsız çalışanlardan oluşmuştur. kendi adına bağımsız çalışan kadınların sayısında artışın yaklaşık %80'ni ise kentlerde gerçekleşmiştir. Bu veriler bize kriz döneminde hem ülke genelinde hem de kentlerde daha çok kadınların enformelliğin, düşük ücretin, güvencesizliğin ve yoksulluk riskinin daha yüksek olduğu korunmasız istihdam biçimlerinde bir artışın olduğunu göstermektedir.

Kayıt dışı istihdam edilenlerin oranında bir değişim gözlenmemesine rağmen, kayıt dışı istihdam edilen kadın sayısında 156 binlik bir artış görülmektedir. Her hangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayan bağımsız çalışan kadınların sayısındaki artış 124 bin gerçekleşmişken, ücretsiz aile

işçilerinde ise 29 bin olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda bağımsız çalışan kadınların %91'i, ücretsiz aile işçilerinin ise %94'ü kayıt dışı çalışmaktadır.

Tablo 5: Cinsiyet Ayrımında Kayıt Dışı İstihdam Edilenlerin Sayısı Ve Oranı (bin-%)

	2008				2009			
	KADIN		ERKEK		KADIN		ERKEK	
	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam Oranı	Kayıtdışı İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam Oranı	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam Oranı	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışı İstihdam Oranı
Ücretli-yevmiyeli	792	26,6	2.622	26,3	798	26,6	2.551	26,1
İşveren	26	33,7	324	27,6	24	31,2	300	26,5
Kendi Hesabına	559	90,7	2.335	63,0	683	91,2	2.348	63,8
Ücretsiz Aile İşçisi	1.893	98,2	670	88,5	1.922	94,0	703	85,2
Toplam	3.270	%58,4	5.950	%38,1	3.426	%58,4	5.902	%38,3

Kaynak: www.tuik.gov.tr, İşgücü İstatistikleri, Erişim:04.11.2010

Söz konusu tablolar birlikte değerlendirildiğinde kadınların 2008 krizinin ardından işgücüne katılım oranlarının yükseldiği, kadınların istihdamının ise erkeklerden daha fazla arttı, işsizlikle birlikte kayıt dışı istihdam edilenlerin sayısında bir artışın yaşandığı görülmüştür. Dolayısıyla tablolar Türkiye'de de ekonomik krizin kadınların istihdamını değil, daha kazançlı ve güvenceli işlerden yararlanma imkanlarını azalttığını göstermektedir. Bu gerçek kadınların daha çok ev içinde gelir getirici bir faaliyete yönlendikleri, evin dışında çıkmadan ve sorumluklarını aksatmadan işgücü piyasasına katılmasının beklendiği ve sağlandığı tezini desteklemektedir. Bu eğilimin ileriki dönemlerde devam edeceği tahmin edilebilir. Çünkü kadın istihdamının artırılmasına ilişkin resmi belgelere bakıldığında, kadın istihdamının artırılması için gündeme getirilen yegane çalışma şeklinin esnek ve kendi hesabına çalışma modeli olduğu görülmektedir.

2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı yasa ile işgücü piyasasının esnekleştirilmesine yönelik önceki kanun döneminde yer almayan kısmi zamanlı çalışma, telafi çalışması, çağrı üzerine çalışma, geçici çalışma gibi esnek istihdam modelleri düzenlenmiştir. Yeni dönemde gündeme gelen "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Ve Diğer Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" nda da "Çağrı üzerine çalışma" başlıklı İş yasasının 14. maddesine yeni çalışma biçimleri eklenmiştir. Böylece "uzaktan çalışma" ve "evden çalışma" şeklindeki istihdam biçimleri de yasallaşmış olacaktır. Yasa tasarısında yer almayan ancak Bakanlık tarafından

halen üzerinde çalışılan “iş paylaşımı” adlı esnek çalışma biçimi de gelecek dönemde gündeme gelecek gibi görünmektedir.

9. Kalkınma Planında kayıt dışıldın azaltılması noktasında da iş ve işgücü piyasasında esnekliğin artırılacağı belirtilmiştir. Oysa kriz dönemlerinde şirketler düzenli istihdamı azaltmakta, sonraki dönemlerde ise işçileri daha çok güvencesiz olarak işe alma eğilimde olmaktadırlar. Korunmasız ve düzensiz istihdamın artışı yasa dışı istihdamı olduğu kadar, yasal bakımdan korunmanın zorunlu olduğu işyerlerinde bile yasa dışıldı teşvik etmektedir.

Gerçekte esnek çalışma, yeni kapitalistleşen bir ülkede daha düşük ücret, uzun çalışma saatleri ve örgütsüz bir çalışma şeklini oluşturuyor. Bu tip çalışma şekilleri kadınlar için patriyarkal denetimin damgasını taşıdığından, bir güçlenmeden çok bağımlıdır artırcı bir etkiye sahip olduğu-olacağı söylen-ebilir. “Böyle olunca da, son dönemlerde kadın istihdamı için çok sık gündeme getirilen esnek çalışma şekillerinin “güvenceli” de olsa, patriyarkal ilişkileri ve işgücü piyasasındaki kadın-erkek eşitsizliğini yeniden üretmesi kaçınılmaz olacaktır. (Acar-Savran 2010)

Sonuç: Kadın İstihdamına İlişkin Hükümet Söylem ve Politikalarının Kısa Bir Değerlendirmesi

Devlet politikası, özellikle, uyguladığı gelişim stratejileri ile kadın ve erkek emeğine olan talebi, eğitim kaynakları ve diğer devlet hizmetlerini sağlayarak kadın arzını ve şeklini etkiler. Ancak bu politikaların kadınların güçlenmesini sağlaması ve işgücü piyasasındaki eşitsiz konumlarını değiştirebilmesi, patriyarkal aile sistemi ve zihniyetini ne ölçüde değiştirebildiği ile yakından ilişkilidir. Kamu politikası ve staretijilerinin böyle bir etki yaratabilmesi için, kadın istihdam sorununun teknik bir konuya indirgenmemesi ve daha çok topluma ait cinsiyete ilişkin ön yargıları kırmaya dönük bütünlüklü bir nitelik göstermesi gerekir. Ancak motivasyonlarını özellikle AB yükümlülüklerinden alarak kadın istihdamının artırılmasının koşullarını arar görünen hükümet ve yerel yönetimlerin söylem ve politikalarına bakıldığında patriyarkal aile sistemiyle bir sorunlarının olmadığı hatta bu yapı ve zihniyeti derinleştiren bir niteliğe büründüğü görünmektedir. Bazı dönemlerde kamunun doğrudan İş Kanununun eşitliği düzenleyen 5. maddesinin ihlal ettiği, politik ve yönetsel bir tercih olarak cinsiyet ayrımcıydı yaptı, kadınlarla erkeklerin eşit olduğu değil, kadınların özel olarak korunması gereken bir varlık olarak kabul edildiği patriyarkal aile sistemi ve zihniyetinin devlet kadrolarındaki hükmünün bir göstergesi olabilecek uygulama ve beyanatların olduğu gözlemlenmiştir (TM-MOB 2003 :3)

Kadın istihdamı artırılmasına yönelik politika, uygulama ve söylem arasındaki çelişki bu örneklerle sınırlı değildir. Bir taraftan hükümet kadınların istihdamına ilişkin önüne hedefler koyup buna yönelik düzenlemeler yaparken, diğer taraftan Diyanet İşleri Başkanlığı kadınların akraba olmayan erkeklerle

yalnız kalmamalarını öğütlemektedir. Nitekim Diyanetin internet sitesinde cinsel hayat ve yasaklarla ilgili bölümünde;

“Erkek ve kadın biri diğeri için cinsî uyarıcıdır. ...yabancı bir kadının yabancı bir erkekle baş başa kalması da doğurabileceği sakıncalı sonuçlar dolayısıyla yasaklanmıştır. Aralarında devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile bir kadının bir yerde baş başa kalmaları İslâm hukukunda halvet terimiyle ifade edilir. Hadislerde, aralarında nikâh bağı veya devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile bir kadının, başkalarının görüşüne açık olmayan kapalı bir mekânda baş başa kalmaları yasaklanmıştır.”⁸ İfadelerine yer verilmiştir.

O halde diyanet yabancı erkeklerle yalnız kalmanın kaçınılmaz olduğu kadının dışarıda çalışmasına nasıl yaklaşmaktadır? Başbakanı bağı olan Diyanet İşleri Başkanlığı kadınların erkeklerle yalnız kalmaması gerektiğini savunuyorsa, o zaman muhafazakar başbakan için kadınlara istihdam fırsatları sunmak istenen bir şey midir? Arat'ın (2010) ifadesi ile;

“Hükümet, Diyanettekiler de dahil, kamu görevlilerinin cinsiyetçi değerleri yaymasını savunmaya hazır görünüyor. Bir cami imamının Cuma vaazında cemaate eşlerinin ev dışında çalışmasına izin vermemesini, çünkü ev dışında çalışan kadınların zina yapmasının daha muhtemel olduğunu telkin etmesi ulusal basında haber oldu. İmam ceza mahiyetinde sadece bir camiden bir başka camiye verildi, ki bunun benzer beyanları önlemeye yetmeyeceği açıktır.Kısacası iktidardaki partinin dini değil, muhafazakar/liberal bir programı olabilir, fakat partinin dindar muhafazakar tabanı, kadınlara karşı ayrımcılık yapan ve dinen meşrulaştırılan muhafazakar değerleri uygulamak ve yaymak konusunda cesaretlenmiş durumda.” (Vurgu bize aittir)

Tüm bu verilerden hareketle, hane gelirlerinin giderek düştüğü ve aile geliri fikrinin sorgulandığı ve zayıfladığı bir dönemde, kadınların daha çok ev içinde gelir getirici bir faaliyete yönlendikleri, evin dışında çıkmadan ve sorumluluklarını aksatmadan işgücü piyasasına katıldıkları sürece kadın istihdamı devlet tarafından da istenen bir durum olduğu anlaşılıyor. Nitekim istihdam sorununun aşılması noktasında gündeme getirilen politikaların düzenli işler yaratma ve kadınların erkekler gibi düzenli istihdama eşit koşullarda katılmasına yönelik toplumsal bir hedefe odaklanmaktan çok, kadınları kendi işlerini yaratarak, ya da küçük ölçekli işyerlerinde çalışarak gelir getirmeye yönlendirdiği görülebilmektedir. Bu durum yeni dönemde kadınların güvencesiz, belli tür işlerde yoğunlaşmasına yol açarak işgücü piyasasında mevcut eşitsizliği daha fazla derinleştirecek bir etkiye sahip olacağı söylenebilir. Böylece devlet kadınlar için kadının çalışmasını yeniden “bir tek annenin sorumluluğunda olan çocuk bakımı” ile birlikte örgütleyerek ve kadınların istihdamında

zamanı (ev ve işleri ile uyumlu, muhafazakar aile yapısını zedeledikten) kendine özgü yapılandırılmasına olanak sağlayacak düzenlemeleri ve toplumsal mekanizmaları yaratarak, kullanılmayan kadın emegini mümkün olduğunca işgücü piyasasına çekmeye hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Abramo, Lias, Maria Elena Valenzuela (2005) • “Women Labour Force Participation Rates in Latin America”, *International Labour Review*, Vol.144, No:4, pp.369-399
- Acar Savran, Gülnur (2010) • “Kadın Genelgesi Vesilesi İle.” Amargi, Eylül.
- Acosta, Edna Belen, Christine E. Bose (1990) • “From Structural Subordination To Empowerment: Women And Development in Third World Context”, *Gender & Society*, Vol. 4 No.3, pp. 299 320.
- Akduran, Özgün (2003) • “Özelleştirme Kadını da Vuruyor”, *Petrol-İş Kadın Dergisi*, Say1:2, 2003, ss.14-15 <http://www.petrol-is.org.tr/kadin/html/sayi2/ozgunakduran.htm>
- Arat, Yeşim (2010) • “Türkiye’de Din, Siyaset ve Cinsiyet Eşitliği: Demokratik bir Paradoksun İşretleri mi?”, Çev. Murat Uyurkulak, *Radikal Gazetesi*, 19.11.2010.
- Başlevent, Cem, Özlem Onaran, (2004) • “The Effect of Export-Oriented Growth on Female Labor Market Outcomes in Turkey”, *World Development*, Vol.32, No:8, pp.1375-1393.
- Benholdt Thomsen, Veronika (2008) • *Kadın Emeginin Geleceği Kadına Yönelik Şiddet , Son Sömürge Kadın*, Ed. Marığa Mies vd., Çev. Yıldız Temurtürkan, İletişim.
- DPT (2006) • “Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013”, *Resmi Gazete*, Sayı 26215, 1 Temmuz 2006
- DPT, DB (2009) • *Female Labor Force Participation in Turkey: Trends, Determinants and Policy Framework*.
- DB (2010) • “Türkiye: Gelecek Nesiller İçin Fırsatların Çoğaltılması”, *Dünya Bankası Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Beşeri Kalkınma Bölümü*, Rapor No.48627-TR.
- Eraydın, Ayda, Asuman Erendil (1999) • *Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emegi*, KSSG Yayını, Ankara.
- Eraydın, Ayda, Asuman Erendil (1999) • “The Role of Female Labour in Industrial Restructuring: New Production Processes And Labour Market Relations in The Istanbul Clothing Industry”, *Gender, Place & Culture*, Vol. 6, No. 3, .259-272.
- Ecevit, Yıldız (2010) • “İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılması Bağlamında Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi”, *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, Der. İpek İlkaracan, İstanbul, ss.88-114.
- ILO (2009) • *Global Employment Trends For Women* , 2009.
- İlkaracan, İpek (2010) • “Uzlaştırma Politikaları Yokluğunda Türkiye Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri”, *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, Der. İpek İlkaracan, İstanbul, ss.22-57.

- Ozdeş, Özge (2010) • “Türkiye’nin Krizleri Önce Kadınları Vuruyor’Mit mi Gerçek mi?: Emek Piyasasından Yanıtlar”, *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği*, Der: Melda Yaman Öztürk, Saniye Dedeoğlu, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.133-182
- Kesci Rauf (2010) • “Türkiye Ekonomisinin Yüksek Büyüme Evresinden Uzun İşsizliğe Doğru”, <http://www.birikimdergisi.com>, Erişim:10.11.2010.
- Lim, Joseph Y. (2000) • “The Effects of the East Asian Crisis on the Employment of Women and Men: The Philippine Case “, *World Development*, Vol.28, No.7, pp.1285-1306
- OECD (2009) • “Is Informal Normal? Toward More and Better Jobs”, *Policy Brief*, 2009
- Öztürk, Melda Yaman (2010) • “Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emeği:1980’lerden 2000’lere”, *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği*, Der: Melda Yaman Öztürk, Saniye Dedeoğlu, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.25-78.
- Standing, Guy (1999) • “Global Feminization Through Flexible Labor: A Theme Revisited”, *World Development*, Vol.27, No:3, pp.583-602
- TMMOB (2003) • “Cinsiyet Ayrımcılığı Uygulamalarına Son”, *Teknik Güç*, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Yayını, 15 Aralık, Sayı:133, s.3. <http://e-imo.imo.org.tr/DosyaDizin/WPX/Portal/Yayin/tg/tg-133.pdf>
- Toksöz, Gülay (2009) • *Kriz Koşullarında Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İşgücü Piyasaları*, ILO, Ankara.
- Ype1j, Annelou (1998) • “Transferring Risks, Microproduction, and Subcontracting in the Footwear and Garment Industries of Lima, Peru”, *Latin American Perspectives*, Issue 99, Vol.25, No.2, pp. 84 104.
- <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/basiliyayin/weboku.asp?sayfa=10&yid=36>
(Erişim:06.12.2010)
- <http://foto.gazetevatan.com/haberprint.asp?Newsid=227671&tarih=13.03.2009&Categoryid=1>, (erişim 23.11.2010)
- <http://w9.gazetevatan.com/haberdetay.asp?detay=0&tarih=28.11.2003&Newsid=18299&Categoryid=4&wid=13>
- <http://www.haber7.com/haber/20080115/Calisan-anneye-kres-fonu.php>
Erişim:06.12.2010.
- www.tuik.gov.tr, İşgücü İstatistikleri, Erişim:((04.11.2010)

19

Analyzing Full Service Airline – Low Cost Carrier Competition in Liberalized Domestic Air Travel Markets

Şevket Alper Koç¹ - Hakkı Cenk Erkin²

Abstract

Air transport industry has been going through a worldwide transformation in the last decade. Aviation liberalization, started first in US in 1978, followed by EU through 1990s, has also caught on in many developing countries. Flag-carrier airlines previously enjoying monopoly rights in these countries have now faced stiff competition from lean start-up airlines with a simple product. These so called Low Cost Carriers, LCCs, have been instrumental in radically changing air travel in liberalized domestic markets. We build a simple model to analyze the effects of LCC entry to a previously monopolistic domestic air travel market. The airlines compete on both costs and service quality. Even though the model is quite basic, its predictions are consistent with the experience: a substantial fall in airline fares, a dramatic growth in the share of flying public and an increase in LCC market share.

Introduction

Air travel used to be a privilege of the few in rich countries before the Second World War. Today it is a service affordable by most in the west, and by the flourishing middle classes in many developing countries. Mainly two separate developments, one technological the other economic, were behind the phenomenal growth of air transportation worldwide.

First, advances in engine and airframe technologies led to introduction of larger and faster aircraft with dramatically lower unit costs in 1960s and early 1970s. The increase in aircraft productivity coupled with rising personal incomes fuelled air travel demand growth in the west until 1980s (Doganis, 2002).

Second, air transport industry, which had been traditionally heavily regu-

1 Department of Economics, Kocaeli University, Umuttepe Campus, Kocaeli, Turkey, Email: sevketcoc@hotmail.com, Tel: +90-262-3031581

2 Civil Aviation College, Kocaeli University, Arslanbey Campus, Kocaeli, Turkey, Email: hcerkin@gmail.com, Tel: +90-262-3513310

lated, was beginning to be liberalized, starting in 1978 first in US, followed by EU in 1990s, and then rest of the world during the last decade. Although liberalization has still a long way to go in international aviation, its full-scale effects have been observed in domestic markets: competition has been intense as a result of new entry, dramatic capacity increases, falling yields and frequent price wars. Once again lower fares have stimulated air travel demand growth, but this time developing countries such as India, Brazil and Turkey have been part of this trend as well, registering very high growth rates in the last decade. In these countries, demand for airline seats surged and many first-time fliers took to the skies. For example, Turkish domestic air traffic increased more than 200% in the five years following 2003, when liberalization was completed and Turkish Airlines' monopoly ended (Airline Business, 2008).

A new airline business model gained force in this new competitive environment. The so called low cost carriers achieved 40-60% lower unit costs by relentless cost control and a stripped-down product offer compared to the traditional Full Service Airlines, FSAs. They were frequently able to sell seats for half the average FSA economy class fare (Doganis, 2006). LCCs have been the main factor behind air traffic growth especially since 2000.³ The main characteristics of the basic LCC model and their impact on lowering the airline cost structure are as follows⁴:

- Point to point flights at secondary airports: avoiding investment in transfer passenger traffic and saving on airport charges,
- Single type fleet: savings on aircraft maintenance and flight crew training costs,
- Single class cabin with lower seat pitch: increase in number of aircraft seats, typically by 15% or more,
- Baggage restrictions, unassigned seating and minimal in-flight services: reductions in turnaround time and increase in ancillary revenues,
- Using direct sales with heavy emphasis on internet: savings in sales & distribution costs,
- Minimal ground services and outsourcing most non-flight operations: savings on airport fees and administrative costs.

The LCC success has resulted in rapid market share gains: the LCC world-wide seat capacity increased from 7.8% in 2001 to 21.7% in 2009 against a stagnant FSA capacity (Centre for Asia Pacific Aviation, 2009). The growth of the LCC traffic in developing countries has been more dramatic as LCCs built up their market share from nothing in 2001 up to 50% in 2009 as Table 1 shows.

3 As of August 2009, 126 LCCs exist in the world. 54% of them were launched in the last five years, and about three fourths in the last decade. Although the low-cost model in its basic form goes back to early 1970s when Southwest began operations in US, LCCs have only recently become major players in short-haul markets (Centre for Asia Pacific Aviation, 2009).

4 Although there are variations in application, many LCCs follow the given outline (Alamdari and Fagan, 2005). These characteristics are also the major differences with the typical FSA model.

LCCs are expected to increase their share in domestic markets over the near future (Mason and Alamdari, 2007).

Table 1. LCC share of domestic air travel market

Country	Market share (%)	Country	Market share (%)	Country	Market share (%)
India	54	UK	35	South Korea	22
Malaysia	53	Turkey	34	New Zealand	14
Brazil	50	Italy	33	France	8
Australia	48	Canada	32	Indonesia	6
Philippines	46	Thailand	29	Japan	5
Germany	44	USA	28	Russia	4
Mexico	42	Spain	26	Saudi Arabia	2
South Africa	38	Vietnam	23		

Source: Turkish Airlines (2009) for Turkey, Centre for Asia Pacific Aviation (2009) for the other countries.

FSAAs have fought the LCC threat with two defensive measures. Most FSAAs responded by lowering their fares to narrow the wide pricing gap. Some set up less-frills, lower cost subsidiaries to fight LCCs head on (Morrell, 2005). The first response has been somewhat successful, only when an FSA lowered its cost base significantly, but this frequently resulted in a trimmed-down product closer to the LCC offer. Subsidiaries usually failed because of the difficulty of achieving a competitive cost structure when the new airline shared resources and the culture with the parent airline (Graham and Vowles, 2006; Windle and Dresner, 1999; Dennis, 2007).

Some has been written on the penetration of LCCs. (Alderighi et al, 2004) and (Lee, 2006) build models of the FSA-LCC competition based on vertically differentiated service and different cost structures. (Alderighi et al, 2004) analyzes the impact of LCC and FSA entry under different market structures and find that LCC entry forces an FSA to lower both its economy and business class fares while an FSA entry has a lesser impact. (Lee, 2006) investigates the consequences of cost structure choice by ex-ante identical airlines and shows that an LCC could be more profitable than an FSA when there is a group of price sensitive passengers.

In this paper, however, we build a simple model to analyze the effects of introducing competition by an LCC to a previously monopolistic domestic airline market. This competition is mostly about cost differences and, to a lesser extent,

about the service quality. Even though the model is quite basic, its predictions are consistent with the observations: a substantial fall in airline fares, a dramatic growth in the share of air travel and an increase in LCC market share. The model also highlights the sensitivity of the outcomes to the differences in costs and products. Thus striking predictions like the disappearance of the FSA service on short-haul routes reported by Mason and Alamdari (2007) can be explained within the model.

We proceed as follows: Section 2 delineates the model and explains the monopoly case where there is a single FSA. Section 3 analyzes the duopoly case and the effects of the penetration of an LCC. Section 4 discusses some selected comparative statics. And finally section 5 concludes.

Model

Historically, domestic civil aviation in most countries developed under the monopoly of a state owned airline. Therefore, we begin with the case where there is a single FSA, typically the flag carrier of the country, having monopoly rights over the air travel within the country.

There are N potential passengers who want to travel between two cities at a particular date. The distance between the cities is long enough so that travelling by air saves considerable time. Air travel would be the favourite option among the alternatives if the price weren't an issue.⁵ For simplicity, we assume that all the N people will travel; they will either fly or travel by ground transport. We also assume that even the basic air travel product is not inferior (i.e. having less attributes) to that of the ground transport. The passengers are indexed by i where $i \in \{1, 2, 3, \dots, N\}$.

Passengers value savings in travel time so they are willing to pay more for an airline ticket. We assume that the monetary value of time savings depends mainly on income, and increases with it. Shires and de Jong (2009) report that the purpose of the journey, the distance and the country under study are other determinants of the value of travel time savings. Our focus here on income as the sole factor can be acceptable since we study travel on a single route in a single country. Moreover, even the choices of travellers sharing a common journey purpose seem to differ on income.⁶

Passengers value also the quality of service, i.e. the attributes of the air travel package, and have to choose between two types of FSA service differing in quality. Business Class (BC) is the higher quality service with airport lounges,

5 Usually the alternatives, travelling by car, by bus or by train, are strong competitors for shorter distances (300 km or less for Europe) since air travel has a marginal advantage in terms of door-to-door travel times in these cases.

6 Evangelho et al. (2005) find that business travellers working for big companies usually behave like "high income" passengers and choose to fly in the business class, while self-employed and employees of small firms choose LCCs.

privileged check-in and other ground services, ticket flexibility, last minute seat accessibility, better in-flight service, comfortable seats and generous loyalty programs (Frequent Flier Programs). Economy Class (EC) has limited ticket flexibility, more restrictive FFP and less luxurious in-flight offer but shares other advantages offered by FSA such as higher frequency of flights, seamless travel over a wider network, and more convenient airports (Shaw, 2007). $j \in \{0,1,2\}$ denotes different service levels, with EC indexed by 1 and BC by 2. (LC, the low cost service offered by LCC in the duopoly case, is indexed by 0.)

w_i is the monetary value of flying economy class for passenger i or her willingness to pay for EC. It reflects passenger i 's value of the travel time savings and her valuation of the quality of EC. The value of reaching to the destination is the same for each passenger, whether she chooses the air travel or the ground transport; thus, we normalize the value of the ground transport to zero. We further assume that w_i is uniformly distributed between 0 and 1. Obviously this assumption is unrealistic as w_i is closely related to income. Even though a more realistic distribution would bring the model's predictions closer to actual observations, especially for BC demand, it wouldn't change the basic results.

a is a measure of the incremental value experienced by passengers when they upgrade from EC to BC. As a passenger's income increases, she tends to place more value on the luxury offered by BC; therefore, aw_i represents the improvement or the additional value of BC over EC for passenger i .

The FSA can increase the supply of seats flexibly by offering as many flights as it wants. This assumption is not unrealistic, especially in the long run, when new airport capacity can be developed. The unit cost of each service c_j , depends on its quality; thus, BC has the higher unit cost.

Monopoly case

We make the ideas in the previous paragraphs operational with the following utility function for passenger i :

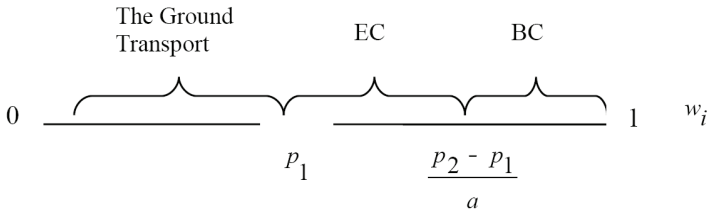
$$U_i = \left\langle \begin{array}{ll} (1+a)w_i - p_2 & \text{if she flies with FSA in BC} \\ w_i - p_1 & \text{if she flies with FSA in EC} \\ 0 & \text{if she travels by ground transport} \end{array} \right\rangle$$

p_j is the fare charged for the airline service j where p_1 and p_2 are EC and BC fares, respectively. The passenger will:

- i. fly in BC if $(1+a)w_i - p_2 \geq w_i - p_1$ and $w_i \geq p_1$
- ii. fly in EC if $(1+a)w_i - p_2 < w_i - p_1$ and $w_i \geq p_1$
- iii. choose the ground transport if $w_i < p_1$

The passenger will choose BC if her income is high enough, $[w_i \geq (p_2 - p_1)/a]$ Otherwise, she will travel in EC as long as her willingness to pay for EC is higher than or equal to EC fare. Passengers at lower income levels will use the ground transport option. Fig. 1 illustrates the passenger's decision.

Fig. 1: Passenger i 's travel decision on the $[0,1]$ w interval in the monopoly case

We can obtain the demand functions for BC and EC by using (1) and the assumption that w is uniformly distributed between 0 and 1. If passenger k is indifferent between buying a BC or EC ticket, $(1 + a)w_k - p_2 = w_k - p_1$, then any passenger m having a slightly higher income, $w_m > w_k$, will prefer BC since the incremental utility from upgrading to BC, $(1 + a)$, is greater than the utility gain of flying in EC, 1. On the other hand, if w_m is slightly less than w_k , passenger m will buy an EC ticket as $-(1 + a)$ is less than -1 . Therefore, the demand function for BC is

$$q_2 = N \left(1 - \frac{p_2 - p_1}{a} \right) = \frac{N}{a} (a - p_2 - p_1)$$

and the demand function for EC is

$$q_1 = N \left(\frac{p_2 - p_1}{a} - p_1 \right) = \frac{N}{a} (p_2 - (1 + a)p_1)$$

a must be in the interval $\left(p_2 - p_1, \frac{p_2 - p_1}{p_1} \right)$ for q_1 and q_2 to

be defined and nonnegative. The profit function for the airline is

$$\pi_{FSA} = (N/a) \left[[p_2 - (1 + a)p_1](p_1 - c_1) + (a - p_2 + p_1)(p_2 - c_2) \right]$$

Then the first order conditions and the resulting equilibrium values of prices and quantities will be:

$$\frac{\partial \pi_{FSA}}{\partial p_1} = \frac{N}{a} \left[2p_2 - 2(1 + a)p_1 + (1 + a)c_1 - c_2 \right] = 0$$

$$\frac{\partial \pi_{FSA}}{\partial p_2} = \frac{N}{a} [2p_1 - 2p_2 - c_1 + c_2 + a] = 0$$

$$p_1^* = \frac{1 + c_1}{2}$$

$$p_2^* = \frac{1 + a + c_2}{2}$$

$$q_1^* = \frac{N}{2a} [c_2 - (1 + a)c_1]$$

$$q_2^* = \frac{N}{2a} [a - c_2 + c_1]$$

The FSA behaves like a monopolist operating in two different markets: the airline chooses p_1 to equate the marginal revenue of EC, $1 - 2p_1$, to its marginal cost, c_1 , as if it were offering only EC seats. The FSA determines p_2 similarly by equating the marginal revenue of BC, $1 + a - 2p_2$, to its marginal cost, c_2 . The share of the passengers using air travel depends on the EC fare, and thus, on the unit cost of EC, c_1 . Less than half of the potential passengers will travel by air as $p_1^* > \frac{1}{2} p_1^* > 1/2$, and the more inefficient the FSA is the less the share of air travel will be. Even though either fare is independent of the unit cost of the other class, a change in either unit cost has an impact on both quantities. An increase in c_1 lowers the demand for EC by lowering p_1 , but increases the demand for BC as $p_2 - p_1$ shrinks. A rise in c_2 creates the opposite effect. As a increases, BC becomes more attractive in the eyes of the passengers, so the demand for BC increases at the expense of EC demand.

LCC Entry and Duopoly

We aim to analyze the competition between the two business models; therefore we model the liberalized domestic airline industry as a duopoly of an FSA and an LCC. As the market is liberalized and competition is introduced with the LCC entry, the passengers now can choose among three airline products, BC and EC offered by the FSA and LC offered by the LCC. LC, the low cost travel, is the basic, no-frills package including only time savings and safety of air transportation. It is inferior to EC in the sense that it has less attributes. It also costs less, so the LCC has the lowest unit cost (c_0) among the three airline products.

The utility function for passenger i is modified as in the following:

$$U_i = \left\langle \begin{array}{ll} (1+a)w_i - p_2 & \text{if she flies with FSA in BC} \\ w_i - p_1 & \text{if she flies with FSA in EC} \\ 0 & \text{if she travels by ground transport} \end{array} \right\rangle$$

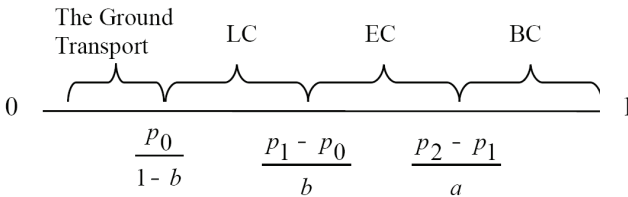
bw_i is passenger i 's utility loss of downgrading from EC to LC, i.e. the inconvenience of giving up the EC attributes. b reflects the value of the service difference between EC and LC.⁷ More well-off a passenger is, more likely she will be unsatisfied with the cramped seating position and the minimalist service in LC. Both a and b are constant: $a, b > 0$ and $0 < b < 1$. One would expect both a and b to be increasing functions of income such that they will be increasing moderately throughout the low to middle income range, and then rise rapidly at higher incomes. Using multiple values of a and b would improve the predictions, but wouldn't improve the basic results.

The ith passenger's decision process now includes the LCC option:

- i. fly in BC if $(1+a)w_i - p_2 \geq w_i - p_1$ and $w_i \geq p_1$
- ii. fly in EC if $(1+a)w_i - p_2 < w_i - p_1$ and $w_i - p_1 \geq (1-b)w_i - p_0$ and $w_i \geq p_1$
- iii. fly in LC if $w_i - p_1 < (1-b)w_i - p_0$ and $w_i \geq \frac{p_0}{1-b}$
- iv. choose the ground transport if $w_i < \frac{p_0}{1-b}$

Alternatively, her decision can be shown as in Fig. 2:

Fig. 2. Passenger i 's travel decision on the $[0,1] w$ interval in the duopoly case

7 O'Connell and Williams (2006) report for Indian passengers that they choose an FSA for its service quality, flight schedule, connections and reliability whereas low fare is almost the single reason for the LCC choice. LC-EC service level difference is more starkly observed when the LCC fare includes only travel aboard an aircraft, and all other services typically included in EC fare such as booking over phone, seat selection, checked baggage, in-flight food and beverages, entertainment are seen as ancillary revenue sources by the LCC. Some US legacy airlines have begun practicing ancillary charges similar to LCCs but there is a growing frustration over the practice among passengers.

We continue assuming that the airlines can increase the supply of seats at will. The demand functions are obtained similarly as in the monopoly case:

$$q_2 = \frac{N}{a}(a - p_2 + p_1)$$

$$q_1 = \frac{N}{ab}[ap_0 + bp_2 - (a + b)p_1]$$

$$q_0 = \frac{N}{b(1-b)}[(1-b)p_1 - p_0]$$

The profit functions for the two airlines can be written as:

$$\pi_{FSA} = \frac{N}{a} \left[(a - p_2 + p_1)(p_2 - c_2) + \frac{[p_0 + p_2 - (a + b)p_1](p_1 - c_1)}{b} \right]$$

$$\pi_{LCC} = \frac{N}{b(1-b)} [(1-b)p_1 - p_0](p_0 - c_0)$$

Both airlines know the true values of c_j, a, b , and N . The LCC sets p_0 and the FSA sets p_1 and p_2 so as to maximize their respective profit function. Although a dynamic game with incomplete information might be more appropriate to analyze strategic interaction between the airlines, the simple model here can be seen as a satisfactory compromise as long as we are interested in predicting the market shares in a long-run equilibrium.

The first order conditions are

$$\frac{\partial \pi_{FSA}}{\partial p_2} = \frac{N}{a} \left[(p_2 - c_2) + \frac{p_0 + p_2 - (a + b)p_1}{b} - \frac{(a + b)(p_1 - c_1)}{b} \right] = 0$$

$$\frac{\partial \pi_{FSA}}{\partial p_1} = \frac{N}{a} \left[(a - p_2 + p_1) - (p_2 - c_2) + (p_1 - c_1) \right] = 0$$

$$\frac{\partial \pi_{LCC}}{\partial p_0} = \frac{N}{b(1-b)} [(1-b)p_1 - p_0] - (p_0 - c_0) = 0$$

We get the equilibrium prices from (2),

$$p_1^* = \frac{c_0 + 2(c_1 + b)}{3 + b}$$

$$p_2^* = \frac{2c_0 + (1-b)(c_1 + b) + (3+b)(a + b + c_2)}{2(3+b)}$$

$$p_0^* = \frac{2c_0 + (1-b)(c_1 + b)}{3+b}$$

and by plugging the equilibrium prices into the demand equations, we find the equilibrium quantities:

$$q_1^* = \frac{N}{2b} \left[\frac{2a_0 + b(3+b)(a + c_2 - c_1) - 2a(1+b)(c_1 + b)}{3+b} \right]$$

$$q_2^* = \frac{N}{2a} (a - c_2 + c_1)$$

$$q_0^* = \frac{N}{b(1-b)} \left[\frac{(1-b)(c_1 + b) - (1+b)c_0}{3+b} \right]$$

Finally, the equilibrium levels of airline profits are given by

$$\pi_{FSA}^* = \frac{N}{4b(3+b)^2} \left\{ 2[c_0 + 2b - (1+b)c_1][2a_0 + b(3+b)(a + c_2 - c_1) - 2a(1+b)(c_1 + b)] + \right. \\ \left. [b(3+b)(a - c_2 + c_1)][2c_0 + (1-b)(c_1 + b) + (3+b)(a + b - c_2)] \right\}$$

$$\pi_{LCC}^* = \frac{N}{b(1-b)(3+b)^2} [(1-b)(c_1 + b) - (1+b)c_0]^2$$

We will first provide an example that could be helpful in highlighting the model's working, and then, we will discuss the comparative statics results in Section 4.

A Numerical Example

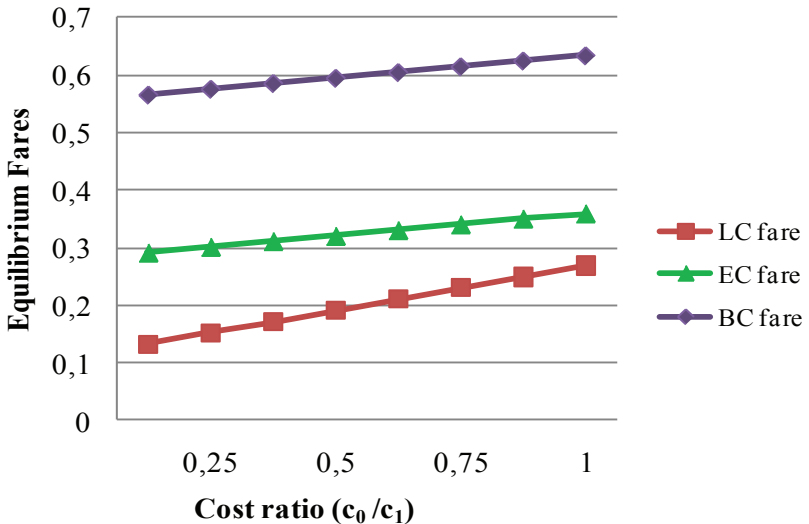
We arbitrarily set the unit cost of EC, c_1 , equal to 0.25 or one-fourth of the highest travel budget ($w = 1$), and the unit cost of BC, c_2 , equal to double the unit cost of EC. We let the value of the BC service to be 30% better than the EC service ($a = 0.3$).⁸ Under this scenario, the share of air travel would be 37.5% with $p_1 = 0.625$ and $p_2 = 0.90$ in the monopoly case. Business class passen-

8 Turkish Airlines is the typical FSA. With very rough calculations, we estimate for Turkish Airlines the cost of an economy class seat on an average 700 km sector to be around \$55 (80TL). When we set, the average travel budget would be \$110 (160TL) in the model. Given the restrictive assumption of travel budget being unitarily distributed, this estimate could be excusable for a country where average monthly personal income is about \$800. We have no way of guessing a and b . They are the average values of all passenger valuations, so their estimates would be more forgiving.

gers would constitute 22% of the FSA passengers. High fares would drive many passengers away from the airline. Even though c_1 and a are set arbitrarily, the main result does not change significantly when these variables are given different values. A 30% increase in c_1 decreases the share of air travel only by 4%. Variation in a leads to different allocations of the FSA passengers between EC and BC, but has no impact on the share of air travel.

To continue the example with the duopoly case, we let LC unit cost, c_0 , to be 60% of EC unit cost ($c_0 = 0.15$) and the value of LC service to be 74% of EC service ($b = 0,2$).⁹ In the duopoly equilibrium, the share of passengers traveling by air doubles to 74%, the market share of the FSA drops to 53%, the EC and BC fares fall by 47% and 33%, respectively, compared to the monopoly case. The LCC gains almost half of the air travel market 47% by pricing its seats 37% lower than the FSA's EC fare. The FSA's profit is higher than the LCC's, partly because of attracting higher income passengers with the BC product. Nevertheless, it is only one fourth of the FSA profit in the monopoly case.

Fig. 3. Equilibrium fares under different LC – EC unit cost ratios

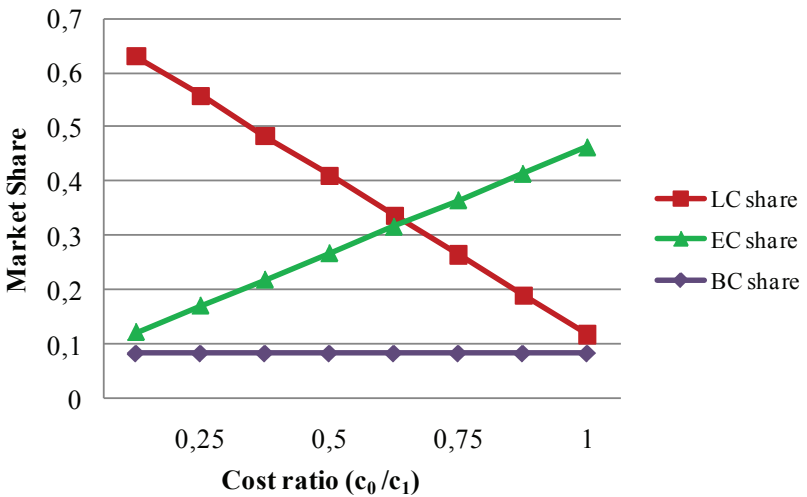
Figs 3 and 4 illustrate how the equilibrium values of prices and quantities change as the ratio of LC and EC unit costs changes. We still set $c_1 = 0.25$, $c_2 = 0.5$, $a = 0.3$, $b = 0.2$ as in the example, but now let c_0 change. The ratio of LC and EC unit costs (c_0/c_1) is on the horizontal axis.

All fares increase with the diminishing LCC cost advantage. An increase in

⁹ The unit cost of Pegasus Airlines, the major LCC in Turkey, is about 40% lower than that of Turkish Airlines (Air Transport World, 2009). We set the value for b arbitrarily. See Footnote 7. A change in b has a small effect on the share of air travel but as Fig. 5 shows, its effect on LCC market share is significant.

the LC unit cost leading to a higher LC fare allows the FSA to increase its profit margin without the risk of losing passengers to the LCC. Fig. 4 shows that, in this case, the FSA gains market share by increasing the number of passengers in its economy class as the LCC share responds negatively to an increase in the cost ratio.

Fig. 4. Equilibrium passenger shares of airlines under different LC – EC unit cost ratios

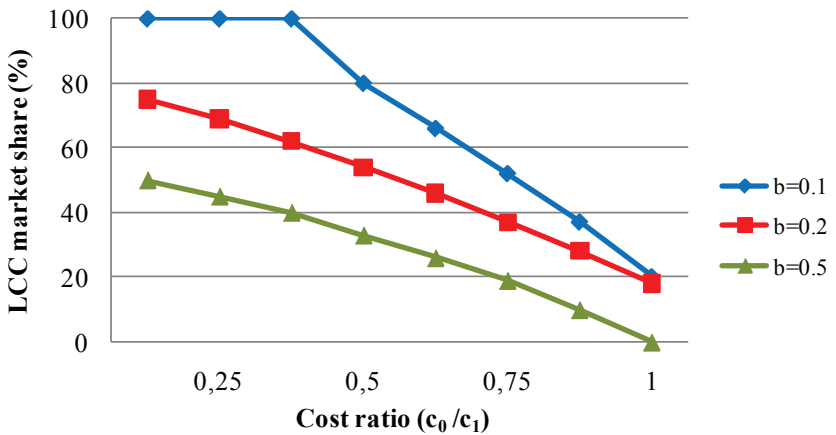
Discussion

LCCs around the world try obsessively to reduce or at least control their costs. This has been the necessary and almost sufficient condition for their success. The results of the model underline this crucial role played by unit costs in determining the equilibrium outcomes. In the model, LC and EC are direct rivals for lower to middle income passengers.¹⁰ The fare for either service depends on the LC and EC unit costs and the disutility of flying in LC, b . A decrease in the LC unit cost c_0 enables the LCC to gain market share by lowering its price. Some of the new LCC customers will be those who would otherwise travel by the ground transport, but the rest will come from the FSA’s EC passengers. The FSA responds by lowering p_1 (also p_2 , as a result of optimal price discrimination among its passengers), but drop in p_1 doesn’t match the LCC’s price cut.

10 This doesn’t mean that LCC is not attractive for business travellers. Even a business traveller might be “low” or “high” income. See Footnote 5.

Consequently, the demand for EC falls and the LCC's profit increases at the expense of the FSA's. The same mechanism works in the FSA's favour if c_1 drops relative to c_0 .¹¹ When the FSA lowers p_1 , it has to drop p_2 as well to prevent high yielding BC passengers switching to EC. The drop in p_2 is such that the number of BC passengers does not vary in response to a change in the LC unit cost, as can be seen in Fig. 4. In the model, an increase in the cost of a BC seat, c_2 , has an impact on only p_2 and q_2 ; the BC fare increases, which leads to a fall in the number of BC passengers.

Fig. 5. LCC share of air travel as a function of b under different LC – EC unit cost ratios

The other major variable shaping the competition between the LCC and the FSA, b , is a measure of substitutability between EC and LC. Fig. 5 shows the response of the LCC market share to different values of b and the cost ratio. We set $c_1 = 0.25$, $c_2 = 0.5$, $a = 0.3$ as before. The LCC share increases as the cost difference increases and/or the quality difference, b , decreases. When LC and EC become closer substitutes, or b falls, both airlines lower their fares. This results in a more robust LC demand and a higher LCC profit while the EC demand and the FSA profit fall. In fact, when passengers consider LC as a very close substitute for EC (when b is close to 0) and the LCC has significant cost advantage, EC service becomes loss making and the FSA model cannot be sustained in the equilibrium. In this case, the only option for the FSA, other than withdrawing from the market, is to be an all-business class carrier. This result is

11 O'Connell and Williams (2006) find that closing the price gap between LC and EC would cause two thirds of LCC passengers switch to an FSA in India. Our model also predicts that LCC market share drops significantly when the cost ratio converges to 1 as shown in Fig. 4 and Fig. 5. There is always a price gap between EC and LC in our model, but this gap narrows as LCC's cost advantage diminishes.

in line with some experts' prediction of the disappearance of FSAs on intra-EU routes in the future and with the moves of some FSAs in developing countries to set up low fare - low service subsidiaries and shift their domestic capacity to these airlines.¹²

The role b plays in the model is consistent with the observations in the air transportation industry. LCCs constantly experiment with raising their service level in order to close the quality gap (Alamdari and Fagan 2005). On the other hand, FSAs keep on trying to create and sustain a perception of superior quality in the minds of passengers. IATA (2006) believes that "efficient differentiation", maintaining a high-quality airline service at a lower cost structure, even though still higher than that of LCCs, might protect FSAs from the LCC threat.

The FSA has more pricing power for BC seats, which are preferred by the highest willingness-to-pay passengers. The BC product is more in competition with EC than it is with LC because it is more differentiated ($a > 1 > b$). An increase in a , by making the BC service more attractive, allows the FSA to raise the BC fare. Some passengers who otherwise would have flown in EC now prefers BC despite the higher fare. Therefore, the FSA makes a higher profit as a result of an increase in q_2 , a decrease in q_1 , and q_0 remaining unchanged.

Lastly, the share of passengers using air travel depends on the LC fare, which, in return, is determined by the values of c_0 , c_1 and b in the model. A decrease in any of these variables leads to more passengers choosing air travel, c_0 having the most effect and b the least. On the other hand, the model does not explicitly include the effect of income growth, which has been historically an important driver of air travel demand (Holloway, 2008). The variable related to income, w , is normalized to $[0,1]$. Nevertheless, income growth can be introduced into the model as a proportionally equal fall in all unit costs. This would increase the air travel demand as fares would fall and the effect would be equivalent to an increase in income.

Conclusion

In this article, we study the competition between two different airline business models, an FSA and an LCC. Specifically, we analyze the effects of the entry by an LCC to a domestic air travel market previously monopolized by an FSA. We show that following the penetration of the LCC, the FSA fares for both EC and BC drop significantly in response to the low LC fare. This leads to a dramatic increase in the share of public using air travel. The LCC gains a substantial share of the growing market. We provide a numerical example with plausible parameter values that predicts doubling of air traffic and almost equal market shares for the two airlines in line with actual data.

12 Jet Airlines in India has been channelling its domestic capacity to its LCC subsidiary. Turkish Airlines has recently started doing the same in Turkey.

References

- Alamdari, F. and Fagan, S. (2005) • “Impact of the Adherence to the Original Low-cost Model on the Profitability of Low-cost Airlines”, *Transport Reviews*, 25, 377–392
- Alderighi, M., Cento, A., Nijkamp, P. and Rietveld, P. (2004) • “The Entry of Low Cost Airlines”, *Discussion Paper*, TI 2004-074/3, Tinbergen Institute
- Air Transport World (2009) • “Pegasus Aims to Ride LCC Wave in Turkey”. Available at <http://atwonline.com/it-distribution/article/pegasus-rides-lcc-wave-0309> (accessed 19 June 2010).
- Airline Business (2008) • “Temel Kotil: Turkish Airlines Unphased by Credit Crunch”. Available at <http://www.flightglobal.com/articles/2008/06/04/223834/temel-kotil-turkish-airlines-unphased-by-credit-crunch.html> (accessed 6 June 2010).
- Centre for Asia Pacific Aviation (2009) • “Global LCC Outlook”. Available at <http://www.centreforaviation.com/lcc/report> (accessed 3 July 2010)
- Dennis, N. (2007) • “End of the Free Lunch? The Responses of Traditional European Airlines to the Low-cost Carrier Threat”, *Journal of Air Transport Management*, 13, 311–321
- Doganis, R. (2002) • *Flying Off Course: The Economics of International Airlines*, 3rd edn, Routledge, London
- Doganis, R. (2006) • *Airline Business in the 21st Century*, 2nd edn, Routledge, London
- Evangelho, F., Huse, C., and Linhares, A. (2005) • “Market Entry of a Low-cost Airline and Impacts on the Brazilian Business Travellers”. *Journal of Air Transport Management*, 11, 99–105
- Graham, B. and Vowles, T.M. (2006) • “Carriers within Carriers: A Strategic Response to Low-cost Airline Competition”, *Transport Reviews*, 26, 105–126
- Holloway, S. (2008) • *Straight and Level: Practical Airline Economics*, 3rd edn, Ashgate, Hampshire
- IATA (2006) • “IATA Economics Briefing No 5: Airline Cost Performance”. Available at http://www.iata.org/SiteCollectionDocuments/890200_Airline_Cost_PerformanceSummary_Report.pdf (accessed 5 July 2010).
- Lee, S. (2006) • “Essays on Non-Price Strategies in Firm Competition”, *Unpublished PhD Thesis*, University of Texas, Austin
- Mason, K.J. and Alamdari, F. (2007) • “EU Network Carriers, Low-cost Carriers and Consumer Behaviour: A Delphi Study of Future Trends”, *Journal of Air Transport Management*, 13, 299–310
- Morrell, P. (2005) • “Airlines within Airlines: An Analysis of US Network Airline Responses to Low-cost Carriers”, *Journal of Air Transport Management*, 11, 303–312
- O’Connell, J.F., and Williams, G. (2006) • “Transformation of India’s Domestic Airlines: A case study of Indian Airlines, Jet Airways, Air Sahara and Air Deccan”, *Journal of Air Transport Management*, 12, 358–374

Shaw, S. (2007) • *Airline Marketing and Management*, 6th edn, Ashgate, Hampshire

Shires, J.D. and de Jong, G.C. (2009) • “An International Meta-Analysis of Values of Travel Time Savings”, *Evaluation and Program Planning*, 32, 315-325

Turkish Airlines (2009) • “Turkish Airlines December 2009 Report”. Available at http://www.turkishairlines.com/en-INT/corporate/investor_relations/presentations.aspx (accessed 3 July 2010).

Windle, R. and Dresner, M. (1999) • “Competitive Responses to Low-Cost Carrier Entry”, *Transportation Research Part E*, 35, 59-75

20

The Role of Tax Policy on Struggling Unemployment During Economic Crises: Turkey Case for 2008-2010 Economic Crisis

Murat Aydın¹

Abstracts

An economic crisis is expressed as macro or micro level results which arise from some unforeseen developments in supply and demand mechanism of the economy that affect financial sector. Economic crises affect all parties in the society in some ways. However, working class is affected the most and pays the highest price. Because private sector regard working class as a factor of production which can be ignored and the number of unemployed increase dramatically during crises. Struggling unemployment is inevitable in Turkey since it is a structural problem and frequent crises in 1990, 1994, 1999, 2000-2001, 2008 have caused many jobless people in the society. The result of the unemployment has been various economic and social problems. There are of course many ways and methods in struggling unemployment. However, the aim of this study is to examine tax policy measures in struggling unemployment and measures that have been put forward towards struggling 2008-2010 economic crisis and an evaluation of public fiscal policy of Turkey in struggling unemployment during current crisis. Within the framework of obtained results short, middle and long term solutions will be proposed so as to contribute struggling unemployment. Literature review will be used as a method for the study and implemented measures will be evaluated in view of tax policy according to the obtained data and the measures will be discussed whether or not they are suitable for Turkey, whether or not they are successful or why they can not be successful and then suggestions will be made.

Key Words: Tax Policy, Unemployment, Economic Crises

1 Assistant Professor, Canakkale Onsekiz Mart University, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Public Finance Department

Introduction

2008 economic crisis emerged from the American economy has led to historical records in unemployment rates in many countries. Already OECD identified the reflection of crisis as unemployment. Because of the earlier crises; exchange rate, debt ratio, current account deficit, foreign trade deficit have been discussed as discussing concepts but unemployment has been discussed in this crisis.

Discussion of unemployment has also led to questioning the searches for a permanent solution bringing unemployment on the agenda again, actually in many countries such as Turkey are accustomed to the structural unemployment. There are certainly many and varied ways and tools to solve unemployment. In this study, it is discussed only what can be done with tax policy. In the economic crises, it is given with solution recommendations about what can be done in the medium and long-term while putting forth the necessity of resorting the tax policy for short-term solutions.

Economic Crisis

Crisis as a word means 'decision' and/or 'to decide' (Henderson, 2000; 191), which refers to a sudden transformation point in a process and a situation that is unstable, dangerous and difficult in the field of economics and politics (Önder, 2001; 45). This situation in the economy; if only happens in financial sector, it is called financial crisis, if it is in real sector it is called real sector crisis and if two of them is experienced together, it represents economic crisis.

Economic crisis is unstable, dangerous and difficult situation of some unforeseen developments in demand and supply side that is revealed at micro and/or macro levels in the result of the impression of them to real and/or financial sector (Kibritçioğlu, 2001; 175). This case shows differences by the types of crises and countries where they occur, moreover it is even more differentiated in different crises. Because of this reason, indicators of economic crises are many and varied such as unemployment figures, debt ratios, current account deficits, foreign trade deficits, industrial production figures and stock market induces.

Crises are also different in terms of effects of indicators as its varieties. For example, the recession that began in financial markets in U.S.A. with a fall in home prices in 2006 (Ünal ve Kaya, 2009; 6) affected the mortgage markets in the second half of 2007. Also in September of 2008, the fourth largest U.S. 158-year investment bank Lehman Brothers's 600 billion dollars debt bankruptcy firstly caused a financial crisis and then it affected the real sector, as a consequence it has become a global economic crisis (Kurt, 2009; 124). The most felt the impact of this economic crisis is undoubtedly the labor market. Because unemployment has become a major problem in all over the world with the crisis. Today ILO general director said that the global financial crisis will increase

the world unemployment up to approximately 20 million of men and women in total (ILO, 2008;1). Also OECD defined the reflection of this crisis as unemployment (OECD, 2009a; 1).

The solution of the unemployment problem changes according to many factors such as point of view to crises, the course and the severity of crisis. For instance, the course of the economic crisis of 2008 is expressed in different assumptions. These assumptions are (MÜSİAD, 2009; 154);

- The crisis will or not get into a fast recovery process after seeing the bottom by following 'V' shaped course
- The crisis will or not pack up again after staying at the bottom for the 'reasonable time' by following 'U' shaped course
- The crisis will or not remain indefinitely at the bottom by following form of 'L' as an open-ended course
- After temporary improvements a s form of 'W'; new deteriorations will happen or not.

Economic crises' courses, types, causes, durations, intensity and indicators are different also they have different perspectives to crises. This also changes the policies to be taken to crises. Because economic crisis in the economics literature is perceived quite in a different way by the capitalist and the left frameworks. For the left frameworks, economic crisis is analyzed as a unique transformation that is inherent to capitalist system. They accept that economic crisis results from the internal dynamics of the system and they put crisis in center of operation of the system. According to this view, full employment is not possible within capitalism. Full employment refers to strong employees. The result of a fall in profits also means that a fall in investments and in line with growth causes crises again and it leads to rising unemployment (Onaran, 2007; 3).

In the capitalist approach, economic crises are caused from poor governance and non-economic reasons. With Keynesian approach, social policies are recommended as the only way to overcome crises by making the crises a little more systematic. Keynes, in his published book named 'General Theory of Employment, Interest and Money' in 1936, defended that the government should intervene in the economy against major economic crises. With this idea, he exhibits the thoughts that are different from the classical liberal economic theory (Kemal, 2008). Because he suggested policies that serves enhancement of future expectations like expansion of government activities and ensuring flexibility in the transition to an open budget policy and these policies were applied until 1970s. By 1970s, Keynesian period ended and at the beginning of 1980s with neo-liberalism era, concept of bringing down the role of state in the economy at the lowest level and ending 'social state' has been dominated and liberal policies has began to apply in many countries (Onaran, 3).

The perspectives and the perception of the economic crisis along with the policies of struggles with crises has led to a change the possible solutions to

unemployment. Because, with the 2008 economic crisis state intervention in economy was increased in contrast to the neo-liberal thought and it was started to defend and the public began to have a large role in solving the problem of unemployment. ILO general director stated that ‘Governments should act in a sudden and coordinated manner to avoid a social crisis which is serious and can be last long’ (ILO, 2008; 1).

Unemployment

Unemployment is a case of labor supply exceeds labor demand in a particular wages and working conditions. With S. Smith’s words (Dirimtekin, 1989; 255);

‘Workers in capitalist societies are always eager to sell their working forces with production activities, but they do not find buyers each time, so they are called as unemployed and this particular situation is named unemployment.’

In other words, unemployment is a condition that a person could not find a work even though he accepts the current market wage although has a desire to work (Biçerli, 2003; 434). According to Turkish Statistical Institute’s (TÜİK) unemployment definition is (TÜİK, 2008; 156);

‘During the reference period, people not in employment (not employed in any job for profit, daily fee, wage or free and not in connection with such a business) who seek a job and use at least one of job search channels within the last three months and all persons that are available to start working within two weeks are included into unemployed population.’

The three criteria are taken into consideration in international standard definition of unemployment. These are; the active population over the age of a certain minimum has a position of no job, looking for a work and is ready to work mainly during the period (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005; 65).

- No job; identifies those who are not employed as paid in the form of self-employment,
- Ready to work; identifies the ones who are ready to be employed as paid or in the form of self-employment mainly during the period,
- Looking for a work; identifies the ones who are ready to be employed as paid or in the form of self-employment during a certain period of time.

The outlook for unemployment is different as well as the difference for the definition of unemployment. Different points of view differentiates the policies that will be taken against unemployment like the perspective to crises. For example, unemployment is not predicted by classics in economic literature and ‘each supply will create its own demand’ view that based on automatic balance is defended, so it is moved from the view of not presence of unemployment.

Classics defended that if there is an unemployment, it would depend on only short-term fluctuations in production, so they also defended the unnecessary of government intervention (Lordoğlu ve Özkaplan, 403-407). Because all unemployed persons are voluntary jobless and they predict that if they are willing to work at low wages that job requires, they will find a job and will not be an unemployed any more. Also, they did not accept the status of non-voluntary unemployment. This understanding of the classics, in spite of crises, continued until the first quarter of the 20th century (Tekin, 2008; 80-81).

According to Keynes, in contrast to the classics, even if prices and wages are complete and flexible, unemployment may arise in the economy; because, imbalance in a commodity market will affect the labor market immediately. In addition, the flexibility of wages is not possible because of the money scam. Therefore, state should intervene in the economy by increasing public spending and investments and take monetary precautions to eliminate unemployment. Keynes was revealed that the volume of economic activity can be in equilibrium under full employment level. And that inverted classical and neo-classical economics schools' theoretical foundations which based on a reach of full employment balance automatically. According to the neo-liberal thought, the reasons for unemployment are seen as high labor costs because of wages and taxes, high firing costs, labor market rigidities, laws and powerful trade unions (Onaran, 3).

Table 1: Unemployment Rate, World and Regions (%)

	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08
World	6.3	6.4	6.2	6.3	6.4	6.5	6.4	6.3	6.0	5.7	5.9
Developed Economies and European Union	7.1	6.9	6.6	6.7	7.3	7.3	7.1	6.8	6.3	5.7	6.1
Central and South Eastern Europe (non-EU) & CIS	12.4	12.7	10.8	10.3	10.1	10.1	9.9	9.4	9.1	8.4	9.0
East Asia	4.7	4.7	4.5	4.5	4.4	4.3	4.2	4.2	4.0	3.9	4.3
South-East Asia and the Pacific	4.8	5.1	5.0	5.8	6.0	6.2	6.4	6.4	6.0	5.4	5.4
South Asia	4.1	4.4	4.6	4.6	4.6	4.7	5.3	5.3	5.2	5.0	5.0
Latin America and the Carribean	8.4	8.7	8.6	8.9	9.1	9.1	8.5	8.1	7.4	7.1	7.2
Middle East	10.6	10.0	9.5	10.9	10.8	12.1	9.2	9.8	10.1	9.5	9.0
North Africa	12.8	13.3	14.1	13.6	13.4	13.1	12.3	11.5	110.5	10.6	10.0
Sub-Saharan Africa	7.4	7.9	7.9	8.1	8.1	8.2	7.9	7.9	7.8	7.7	7.6

Source: ILO, Global Employment Trends-Update, May 2009, s. 23.

Monetarists focused on the importance of stable prices, they stated that un-

deremployment and great depression is based on the reasons due to the government structure even more than structure of private sector. For this reason, monetarists have used the concept of public failure in contrast to market failure. Milton Friedman has developed 'the concept of natural unemployment' and has discussed underemployment as a normal result of market forces. In his concept, the causes that high inflation will cause are more important than unemployment and he stated that unemployment risk can be undertaken (Tekin, 82). Economic crisis of 2008 reversed these concepts again. This crisis underlined the failure of the market and it made the state intervention in the economy as questionable.

There is the unemployment problem which economic thought is adopted. This problem is an important problem that must be solved in terms of developed countries more than a problem encountered in developing countries. According to International Labour Organisation (ILO)'s employment report, the number of unemployed is between 210 and 239 million in the world (ILO, 2009; 21). The distribution of this as the world and the regions show in Table 1.

The distribution of world unemployment is different in itself. This distribution is shown in Table 2 when males, females, youth and adults are taken mainly.

Table 2: Unemployment in the World (Millions)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Total	170.3	176.5	174.2	180.8	186.4	190.8	192.7	192.2	186.4	180.2	188.6
Males	98.8	102.5	102.1	105.7	108.6	111.0	111.1	110.3	106.8	103.9	108.4
Females	71.5	73.9	72.0	75.1	77.8	79.8	81.6	81.9	79.6	76.3	80.2
Youth	70.6	73.3	72.2	74.0	76.6	77.1	77.4	78.0	75.4	72.5	75.2
Adults	99.7	103.1	102.0	106.8	109.8	113.7	115.3	114.3	111.0	107.7	113.4

Source: ILO, Global Employment Trends-Update, Geneva, May 2009, s. 24.

As shown in Table 2, unemployment rates for males and especially for adults has reached serious proportions in 2008.

In Turkey, unemployment is more serious problem. In addition, unemployment is more than just a problem arising during the 2008 crisis, it also serves as a structural problem from the past. Because, some goals were put on unemployment with the First Five-Year Development Plan, but these goals can not be reached yet with the Ninth Development Plan. So it shows that unemployment is also a major problem in terms of future. In Turkey after 2000, the total labor force and unemployment rate figures show us the situation more clearly in Table 3.

Table 3: Total Labor Force and Unemployment Rates in Turkey

Years	Total Labor Force (Thousand People)	Number of unemployed (Thousand People)	Unemployment Rates (%)
2000	23.078	1.497	6,5
2001	23.491	1.967	8,4
2002	23.818	2.464	10,3
2003	23.640	2.493	10,5
2004	22.016	2.385	10,8
2005	22.455	2.388	10,6
2006	22.751	2.328	10,2
2007	23.114	2.376	10,3
2008	23.805	2.611	11,0
2009	24.748	3.471	14,0
2010			12,0

Source: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2008, Yayın No: 3361, Ankara, Aralık 2009, s. 160 ve TÜİK, İstatistik Yıllığı 2009, Yayın No: 3436 Ankara, Mayıs 2010, s. 176. Note: March, 2010

As shown in Table 3, in Turkey, despite the increase in the total workforce of 23,078 people to 24,748 people, the number of unemployed increased by 1,497 people to 3,471 people between the same years. In other words, between the years 2000-2009, the number of total labor force increased by 670 thousand people but also the number of unemployed increased by 1,974 people. And this increases the importance of searhes for solution.

Turkey must take middle and long term solutions on the agenda unlike short term solutions to solve the unemployment problem. At this point, accurately determination of the causes of increase in unemployment needs to be done. Many solutions are needed to create such as; if increase in unemployment happens due to the increase in population and labor force, resolution of this problem must be done, the creation of additional employment opportunities², shifting labor force in agriculture to non-agricultural fields, consideration of differences like rural-urban, male and female, young and old among the unemployed people, reduction of informality and increasing the competitiveness of registered firms³.

2 In here, public has an important role. Because, in public employment, Turkey is 34th among the 53 countries in 2007 in IMF World Competitiveness Yearbook 2008 and 2009. However, public employment in Norway 35.56%, in Sweden 34.42%, in Bulgaria 30.50%, in France 29.97% and in Greece 22.57%.

3 In TEPAV and World Bank 's study, it states that distribution of tax burden to all companies, reducing the cost of payment and (very high according to OECD countries) minimizing the labor tax rates will make a contribution to the reduction of informality and the rise in competitiveness of the registered companies, and it will contribute to the positive impact on employment.

If we think that unemployment will bring economic problems as well as it will also bring social, cultural and other problems with it, it is necessary to adopt a solution approach that market and public will act together contrary to just public or just market and also civil society organizations and working classes will be included in the search for solution. Because unemployment is not a problem who are unemployed but also it should be a problem for public sector, private sector, civil society organizations and working classes. Most simply, the increasing number of unemployed may cause to pull down the wages of employees in the future as well as it will create a negative impact on the whole community in all areas with economic and social problems.

Unemployment in Economic Crises

Unemployment is not just a problem for crises, it is also a problem for each period. However, this problem increases with economic crises much more and it complicates the solution of unemployment. In OECD countries in 2007, the average unemployment rate which is down to its lowest level with 5.6% for the last 25 years increased to 8.3% that is the highest level of post-war period in June 2009. This means that 15 million people remained unemployed (TISK, 2009, 2). The question here is what unemployment is caused by which type of unemployment? So if it is necessary to give the unemployment types associating with economic crises, it is shown in Table 4.

There are varieties of unemployment types and they change according to each country's own structure. The main reason for unemployment in developed countries is that the current entire workforce can not adhere to working environment (while there was a case of open unemployment). In developing countries, the reasons that results from economic structure come to the fore much more and the types of unemployment like hidden unemployment and seasonal unemployment is seen as intense. As shown in Table 4, economic crises affects unemployment somehow. This effect is negligible in the type of technological and contingent unemployment, but it is experienced as intense in other types of unemployment.

In 2008 economic crisis, it can be said that unemployment occur especially from cyclical reasons. Therefore, taking relief measures of deficient demand unemployment that causes from lack of demand to the fore and the introduction of policies that will target this problem directly are needed to be done. On behalf of tax policy, implementation of tax policies that relief deficient demand unemployment and generation of urgent solutions that are oriented to the problem are needed to be done in this extraordinary period. For Turkey, the medium and long-term solutions must be tried to produce in every fields about the problem by determining accurately also the long-term structural reasons except the reasons that results from demand in the period of 2008 economic crisis.

Table 4: Types of Unemployment in Economic Crises

Types of Unemployment	Economic Crisis
Hidden Unemployment	People with zero marginal productivity who do not make any contribution to the total production even though they seem working. Unemployment has a hidden quality in this type of unemployment although job-seekers do not exist. When these are removed from work, production does not change, in other words, production does not fall (Dinler, 1995; 416). Therefore, it is possible to say that the hidden unemployed also actively participated in the unemployed in the periods of economic crises. Because, the same production is trying to be implemented by terminating some from work because of workers are particularly seen as a cost factor. This also leads to dismissal of those who are considered as hidden unemployed in the periods of crises. However, the public contrary to the private sector may increase employment by emphasizing the social objectives in times of crises. Although the growth in GDP between the years of 2002-2008, Turkey could not reflect this to the employment and it is expressed in terms of productivity growth. This is also reveals the fact that the same production may done with other workers by dismissing people especially who are considered as hidden unemployed in Turkey.
Open Unemployment	
Seasonal Unemployment	It is a type of unemployment that emerge from the source of doing economic activities such as summer and winter tourism of some agricultural and tourism enterprises in certain seasons. In economic crises, seasonal unemployment may eventuate from the change in demand against product rather than a change in supply of product. This also means that seasonal unemployment is affected from crises in the times of crises (Zaim, 1997; 166). Therefore, it can be said that seasonal unemployment in times of economic crises is affected from the change in demand and it contributes to unemployment.
Technological Unemployment	This type of unemployment results from the use of machinery instead of manpower. Therefore, it may not be possible to say that especially this kind of unemployment increases in economic crises. Certainly, the experience of unemployment that results from technological change in companies that invest in technology is possible in times of crises. However, technological unemployment can be considered as a low assumption in the environment that has a decrease in investments especially results from entering an uncertain environment in times of crises.
Cyclical Unemployment	If there is not enough demand for all output that is produced by labor force who is fully employed, unemployment that results from the deficiency in aggregate demand is a deficient demand unemployment (Parasız, 2000; 380-381). In other words, when there is a surplus supply of good and labor, there is a lack of demand in the goods market and it also reflects to the labor market. Therefore, it is possible to show the cyclical unemployment (demand deficient unemployment) as the type of unemployment that was affected from 2008 crisis.
Contingent (Frictional) Unemployment	It is a type of unemployment that results from the structure of the labor market and it is a condition that comes from the meeting problem of labor suppliers and labor demanders. New entrants to the labor market and those who want to change their jobs compose this unemployment. Therefore, there will be people who want to change their jobs in crisis like certainly new job seekers in times of crises. However, it is not possible to say that the periods of crisis make an extra contribution this type of unemployment. Because, people in times of crisis try to keep their jobs rather than changing them.
Structural Unemployment	This type of unemployment is usually caused by structural features of economy. Here, change in consumption form, change in production management or transfer payments may result structural unemployment (Dinler, 418-419). Changes in consumption form may be seen in especially in times of economic crisis. Because, economic difficulties that will be lived in times of crisis lead people to savings with worries about the future and it results a change in behavior forms. So, it causes to change in production and thus it may cause dismissal of employees. The change in technology is the most important of changes in the structure of production. Because, the use of machinery instead of manpower may cause technological unemployment. However, it can not be said that this type of unemployment increases in economic crises. Another reason for structural unemployment is transfer payments. People who do not want to work but want to take advantage of the transfer payments especially with excuse of crisis may be appeared in times of crisis. It also means that structural reasons are affected by economic crises and the crisis contributes unemployment.

Tax Policies for Unemployment in Economic Crises

The global economic crisis has started to lose its effects by the second half of 2010. However, it led to contraction in the manufacturing sector as a result of decline in production and it affected employment negatively in the world countries that have manufacturing industry. This situation has also negatively affected people who is already working in a sector, not only the ones who begin a new job. Therefore, searches for solutions to the problem of unemployment and solutions to relieving the economic crisis must be put into the combat instruments even in the center of them.

The solutions are wide variety of ways in the conflict with unemployment and one of these ways is the deferment of entrance into the working life. For example, keeping young people in the school system longer or extending duration of military service. These applications are not permanent solutions but they contribute to the reduction of unemployment in a certain period of time. Another way to reduce unemployment is applying ways to accelerate exit of working life. For instance; early retirement and shortening work periods (Biçerli, 2004, 59). Besides these ways, if new employment opportunities can be created and labor force growth can be prevented, it will be possible to produce a permanent solution to the problem.

It is possible to design the conflict with unemployment programs as supply-side labor market policies and macro-economic policies. Supply-side policies include measures that promote the employment of unqualified workers and improve qualifications, and these provide the conflict with unemployment by putting incentive policies for employment and training programs. So with training programs, it is tried to retreat down the cost of unqualified workers to the employer. In the context of macroeconomic policies, public investments and technology policies are put in the conflict with unemployment (Ansal ve Diğerleri, 2000; 139-140).

In the conflict with unemployment, it is possible to conflict with employment policies. Here, it is put into active and passive employment policies. Passive employment policies are formed as unemployment insurance, wage guarantee fund, short-time working allowance, severance pay, early retirement and social benefits, and active employment policies are formed as vocational training, counseling services, business creation and employment incentive programs (Tiryaki, 2007; 19). The question in here is that what to do with tax policy in the conflict with unemployment and how to do this, and in what way the employment contribution to the employment policies will be provided by intervening.

As it is known, tax policy is an instrument of fiscal policy. it deals with the problem that how the tax should be configured on the basis of taxpayers' characteristics, qualities and abilities of paying tax by including modern implementations to that in achieving the targeted objectives in a country (Akdoğan, 1999;

103). It consists of whole arrangements that are done for implementing obvious economic, financial and social objectives by taking into account the relevant country and /or unions' economic, social, cultural etc. variables. While tax policies are creating this whole, they undertake these objectives ; to accomplish the financing of public spending, to reduce and/or resolve the inequality in distribution of income if there is, to try to cover the balance of payments deficit, to ensure economic development, to reduce regional inequality and to implement to promote certain sectors and regions (www.ekonomist.com.tr).

Undertaken purposes can not be achieved every time. Tax implementation that will be applied does not always create the desired effect due to the economic, social and financial properties of tax. For example, while a good tax increases the incentive investments, the removal of tax incentives that is used or increasing tax rates may affect the existing or future investments negatively. Similarly, a tax policy implemented by changing the behavior of taxpayers may result a situation that taxpayers work more or not to work (income and substitution effects). Tax policies to employers that will implemented by government also may cause a decision that is taken by employers to employ more workers or not. A tax policy that will be implemented may affect individuals and institutions to make more savings or not. Or taxpayers can be pull into the system also they can be encouraged to informality by removing them outside of the system. In short, countries may intervene income, wealth and spending of taxpayers with its tax policies, and this gives an incredible power to countries' governments with tax policy.

Tax policy is a tool for countries in achieving the goals to be reached and especially it requires the use of this tool naturally in the usual period, and the use of this tool is inevitable in extraordinary times like crisis. Because in an unstable environment as crisis; tax policy allows the opportunity to intervene to economy directly and social life indirectly in an environment that has a decline in investments, increased unemployment, uncertain expectations, a decrease in economic growth, so its use is a necessity.

This necessity is emerging as a requirement for both developed and developing countries. Developed countries such as developing countries consult to tax policies in in times of economic crisis and primarily they need to intervene in the economy somehow by taking or not taking money of individuals or institutions. This intervention;

- In the form of tax collection; may be in the form of putting new taxes or increasing existing tax rates,
- In the form of tax expenditure; with tax revenues that is given up by government by the recognition of exceptions, exemptions, discounts, and so on,
- In the form of coming to ignore; with ignoring unregistered, it is tried to be realized more ignoring especially in times of economic crisis.

Turkey after 1990; it is seen that tax policy is used in 1994, 1999, 2000/2001 and 2008/2010 crises and it is intervened in a lot of points of living area with tax policy. Intervention in economic crisis with tax policy is not unique situation for Turkey. In 1997-1998 East Asian Crisis; Thailand, the Philippines, South Korea, Malaysia, Indonesia, in Latin America; 1994 Mexico and 1999 Brazil crises, 2001-2002 crises in Argentina; 1998 Russia crisis, the tax policy is used in these crises. Similarly, in 2008 global crisis, all over the world including U.S. and EU member states have produced the solution proposals for the economic crisis with tax policy and it have also been continuing to be produced (Aydın, 2008).

Producing policies is inevitable situation for the economic crisis in general and for the unemployment in particular with tax policy. The best example of this situation has experienced in 2008 economic crisis. Because, the world economy carried the risk that can be turned to social crisis while experiencing its greatest economic diminution after 1929 depression. And many countries put extraordinary measures to avoid this possibility (TİSK, 65-69). For example, in OECD's study, half of the surveyed countries implied that they took precautions to increase the incomes of low income groups through the tax system. In this study; work premiums and tax breaks are started to practice for low-income workers in Austria, New Zealand, Slovakia, the premiums that exist in work places of countries are enhanced by editing in a number of other countries (Belgium, Canada, USA), other countries (Canada, France, Germany, Greece, Slovakia) stated that they reduced the tax rates and/or tax ranges (in spite of benefiting to high-rate taxpayers) are re-organized to reduce the tax burden on low income workers (OECD, 2009; 23). To summarize the applications that are done in many countries on behalf of tax policy, it is as follows (TİSK, 65-69);

- Benefits that are presented at work and tax cuts for low-income people in Austria, New Zealand and the Republic of Slovakia,
- Existing help arrangements that are provided to workers in some countries like Belgium, Canada, and U.S,
- Arrangements in tax brackets for the reduction in the tax burden on low incomes and go to reduction in tax rates in countries like Canada, France, Germany, Greece and the Republic of Slovakia,
- Labor recruitment incentive payments to the employers who employ the long-term unemployed or young people in Portugal, Sweden, France and Spain,
- Wage subsidies to the employers who employ the long-term unemployed and young people in Great Britain and Belgium,
- Cash payment to the employers who employ the unemployed who have family responsibilities in Spain,
- In Belgium, compensation of some expenditures of people who agree to work in low-income jobs by treasury and wage subsidies for particularly women working in SMEs and young people,

- Giving financial support for additional supplies needs of businesses that employ unemployed people in Poland,
- Reduction in workers 'and employers' unemployment insurance contributions in Germany,
- Compensation of employer's contribution (full time or more than a certain time) by treasury for the hours that are not worked in short work in countries like Austria, Belgium, Germany, Hungary, Poland, Slovakia, Switzerland.

Tax Policy Measures in the Conflict with Unemployment in 2008 Economic Crisis in Turkey

Turkey lived 1994 and 2000/2001 crises in financial markets, and this situation negatively affected the financial sector. In 1999, the earthquake led the economy to the crisis while the effects of both the Russian crisis and the East Asian crisis were experiencing. In 2008, the real sector in Turkey has been under the influence of the global crisis that began in financial sector of U.S. In Turkey, the real economy contracted because of the fall in foreign and domestic demand. The real sector caught the crisis of 2008 unprepared with a high debt burden, and the problems experienced in the export sector with the contraction in demand in foreign markets has put the real sector into a bigger problem (Ünal ve Kaya, 10). Because, Turkey began to experience the crisis of 2008 in the position of high current account deficit and high external debt as a result of policies pursued since 1998 under the supervision of the IMF (Boratav, 2009; 5).

Table 5: Annual Real GDP Growth Rates, World and Regions, Selected IMF databases (%)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009p	2010p
World	3.6	4.9	4.5	5.1	5.2	3.2	-1.3	1.9
Developed Economies & European Union	1.9	3.1	2.5	3.0	2.6	0.9	-3.6	0.0
Central & South Eastern Europe (non-EU) & CIS	7.0	8.3	7.0	7.9	7.6	4.5	-5.0	1.2
East Asia	8.1	8.9	8.8	10.0	11.2	7.4	4.0	6.1
South East Asia & the Pacific	5.7	6.5	5.9	6.2	6.6	4.5	-0.7	2.2
South Asia	6.5	7.6	8.8	9.1	8.7	7.0	4.3	5.3
Latin America & the Caribbean	2.2	6.0	4.7	5.7	5.7	4.2	-1.5	1.6
Middle East	7.5	6.4	5.9	5.5	6.1	5.6	2.3	3.7
North Africa	5.7	4.7	5.0	6.1	5.8	5.8	3.2	3.6
Sub-Saharan Africa	5.0	7.2	6.2	6.4	6.7	5.4	1.6	3.8

*Source: ILO, Global Employment Trends-Update, Geneva, May 2009, s. 22. * Projection*

Turkey experienced serious problems such as the budget deficit and inflation also in the process up to the 2001 crisis. After the crisis of 2001, the budget deficit and inflation was attracted levels that can be controlled as a result of tight fiscal discipline that was implemented. But, the contraction in demand with the global crisis of 2008 and the unemployment figures in the history affected the budget negatively and it began to damage the fiscal discipline again. However, Turkey has grown continuously after the 2001 crisis. The growth figures in Table 6 seem to confirm this.

As seen in Table 6, Turkey has grown an average of 7% between 2002-2007 after the 2001 crisis. According to Okun's Law, a 2,5% increase in growth should be caused a 1% decrease in unemployment (Biçerli, 2003: 403). However, the relationship between the unemployment rate and the growth figures in Turkey do not confirm this. Because, while Turkey was growing an average 7% , the unemployment has been an average 10,45% between 2002-2007. When the unemployment rate was 10.3% after the 2001 crisis, the unemployment rate came to 16.1% with February of 2009 and it reached the highest level for Turkey's history. In May 2010, the unemployment figure is still very high in spite of the fall to 12% (TÜİK, 2010a; 2). The rising number of new participants continuously in the labor force also cause the high levels of unemployment figures. According to estimated figures, 500 thousand people participate in the new labor force in Turkey every year (Kıvanç, 2008; 1). For solving unemployment, Turkey must create job to people who will join to labor force as new besides unemployed people. In the process of 2001 crisis to 2010, the unemployment rates could not be retreated below 10% despite continuous growth of Turkey's economy except only 2009.

Looking at growth rates and unemployment rates in consideration of world and regions, the developments in Table 2 and Table 5 reveals different truth in Turkey. There is a reverse relationship between annual real GDP and growth for the world. For instance, for world, growth was 3,6% and unemployment was 6,5% in 2003, growth was 4,9% and unemployment was 6,4% in 2004, growth was 5,1% and unemployment was 6,3% in 2005 and in 2006, growth was 5,1% and unemployment was 6,0%. The unemployment decreased to 5,7% in 2007 and decreased to 5,9% in 2008. Similarly, it is seen that the unemployment rates decreased with growth rates together between the regions that are in Table 2 and Table 5.

The relationship between unemployment and growth rate for world and regions is not the same for Turkey. Because, the unemployment rate has increased despite the continuous growth of Turkey's economy after 2001. The years of crisis and the unemployment in these years are given in Table 6.

Despite experiencing a drop in the unemployment rate in the early 1990s, the unemployment has increased again in the aftermath of following years. In 1991, a drop of GDP from 9,4% to 0,3% has put the economy into recession. And the

unemployment rate rose 8% to 8,2%. Unemployment rates have increased after 1991 until 1993. The constriction in the economy has an important effect on this increase. In the crisis of 1994, the unemployment rate decreased from 8,9% to 8,6%. The constriction in GNP by 6,1% did not reflect to the unemployment rates. The reason of this is shown as the flexibility of real wages. The increase in unemployment in the crisis of 1994 could be controlled as a result of the acceptance a huge decline in real wages to protect workers' jobs. The decrease in real wages continued despite an increase in productivity in 1995 (Ansal ve Diğerleri, 103-104). The unemployment rate increased by 0,8% from 6,9% to 7,7% in the crisis of 1999 according to the previous year. It rose to double-digit levels by increasing seriously in the crisis of 2001 and after that year. The unemployment has increased by 0.7 percentage points to 11% with the constriction in the economy in 2008 crisis. In February of 2009, the unemployment rate in the end of the year was 14% even though it was seeing 16,1%.

Table 6: Years of Crises With Unemployment Rates In Turkey

Years	Yeras of Crises	GDP Growth Rate at Constant Prices	Unemployment Rates
1990	-	9,4	8,0
1991	There is a crisis	0,3	8,2
1992	-	6,4	8,5
1993	-	8,1	8,9
1994	There is a crisis	-6,1	8,6
1995	-	8,0	7,6
1996	-	7,1	6,6
1997	-	8,3	6,8
1998	-	3,9	6,9
1999	There is a crisis	-6,1	7,7
2000	-	6,3	6,5
2001	There is a crisis	-9,5	8,4
2002	-	7,9	10,3
2003	-	5,9	10,5
2004	-	9,9	10,8
2005	-	7,6	10,6
2006	-	6,0	10,2
2007	-	4,7*	10,3
2008	There is a crisis	0,7*	11,0
2009	There is a crisis	-4,7*	14,0
2010*		3,5	13,7

Source: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2008, Yayın No: 3361, Ankara, Aralık 2009, s. 160, 695; TÜİK, İstatistik Yıllığı 2009, Yayın No: 3436 Ankara, Mayıs 2010, s. 176, 356. ve www.bumko.gov.tr

Note: March of 2010. *GDP was used from 2007. The program of the year 2010.

The unemployment problem for Turkey, as shown in Table 6, is not only a problem in the years of crisis, it also sustains as a structural problem in general. Therefore, the medium and long term solutions must be produced for the prob-

lem of unemployment. However, in times of crisis, the solution of unemployment is inevitable before it is producing economic, social, cultural and other issues by taking into account several features such as the characteristics, types and periods of crisis and producing short-term solutions to the problem of unemployment.

The purpose of this study is revealing the things that has been done and needs to be done just for tax policy rather than putting all solutions for unemployment in crises. Therefore, firstly, the tax policies implemented after 1990 crisis in Turkey has been carried out in Table 7.

As shown in Table 7, Turkey have seen tax policy as a saver in all the crises after 1990, and it permanently attributed the biggest burden of the way out of crisis to the tax policy. Because, in 1994, 1999 and 2000/2001 crises, reducing the state debt stock and inflation were targeted, and in this direction the purpose of the income provider of tax policy was become important. After 1990, including the 2001 crisis, tax policy has led to far away from other goals in parallel with the objective of providing income on tax policy. The unemployment purpose has not been used In the tight monetary and fiscal policies, the priority has given to infation. All the crises experienced after 1990, except 2008 crisis, Turkey has put additional taxes and has increased tax rates, however, the expansionary tax policies were began to apply maybe with the effect of the policies followed in the world conjuncture unlike other crises in the crisis of 2008. Another development was the solutions to be produced for the study of tax policy and unemployment.

Actually in Turkey, the process of taking measures in the field of employment began with the employment package known as Law No. 5763 and dated May 15, 2008 before the economic crisis. The regulations contained in the package have been related to the structural problems of the labor market that came from the past rather than taking action in the face of economic crisis. However, the impact of 2008 economic crisis began to be felt after the announcement of the package, because of that these arrangements are given in the report on the section of employment support (Law No. 5763 and TISK, 2009).

Table 7: Tax Policies In Turkey In The Crises After 1990

1994 Crisis
<ul style="list-style-type: none"> • The decisions of April 5 that put into practice have given priority to the rapid reduction of public deficits. For this purpose, the package of measures was implemented that are under the discipline of public spendings and tightening them also they are revenue-enhancing at the same time. On behalf of tax policy within the framework of the package that is implemented: • The obligation to carry a single tax identification number was brought with Law No. 4008, • The regulations were implemented which exacerbate tax penalties and ensure the effectiveness in the tax supervision, • The withholding rates were specified again 94th article in Income Tax Law, • The wage earners except pensioners were blocked to benefit from tax refund from the date of 01.05.1994 and the system of annual tax refund was introduced, • Economic Balance Tax and Net Active Tax application has been accepted for one time, • Additional Motor Vehicle Tax and Additional Real Estate Tax were settled, • The taxes such as Fuel Consumption Tax, Stamp Tax, Fees etc. were increased.
1999 Crisis
<ul style="list-style-type: none"> • In 1999, it was aimed to reduce inflation again due to high fiscal deficits like in the stabilization program of 1994. In the year of 1999, a crisis has experienced with an earthquake in the Marmara region, problems in the economy and external factors. On behalf of tax policy in the crisis of 1999: • The basis of standard of living have been removed from the date of 01.01.1999, • The private communication tax was diagnosed, • The certain tax obligations were brought with the law of earthquake tax and it was made changes in the some tax laws, • The additional taxes were put and they included a large number of taxes such as income tax, corporation tax, property tax, motor vehicles tax, private communication tax and private transaction taxes, • The corporate tax was reduced to 40% from 30%.
November 2000/ February 2001 Crisis
<ul style="list-style-type: none"> • After the crisis in February 2001, on behalf of tax policy for balance that were tried to re-established: • VAT and Fuel Consumption Tax has been increased, • The 16 units of tax and fund were abolished with the law of private consumption tax, • The private consumption tax that were taken from tobacco products and alcoholic beverages were increased, • The duration of private transaction tax and private communication tax were extended until the end of 2003, • The temporary corporate tax rates were raised, • The taxes of additional motor vehicles (which would have been canceled later) and additional property taxes were settled.
2008/...Crisis
<ul style="list-style-type: none"> • The Law of Existence of the Peace which include tax reductions for an incentive to bringing foreign assets to the local and tax exemptions was put into force. • The withholding of 10% that were implemented to domestic investors was drawn to zero in the gains from equities. • The tax debts that were before September 1, 2008 could be made an installment for a period of 18 months with 3% interest rate. • The tax payments were provided to the portfolio management companies of foreign funds that do not provide the characteristics of corporate tax payers by the form of their earnings through portfolio management companies established in Turkey.

- The implementation of exemption of Banking Insurance Transactions Tax was brought to revenues that results from the operations of Investment Trusts with Mutual Funds in the capital market.
- The tax burden was reduced by lowering withholding rate to 5% that were charged on credits that provided from foreign suppliers.
- According to the service of wired, wireless and mobile internet service providers, Private Communication Tax has been reduced to 5% from 15% and it was predicted that Private Communication Tax was taken in the rate of 15% from the services of association, acquisition, transport and communication in the context of all types of telecommunication management including prepaid card sales.
- In the case of deleting records and registrations of old model motor vehicles that borns in 1979 and prior from traffic and scrapping, accrued and unpaid motor vehicle taxes, late fee according to this tax, tax penalties and penalties for plate were deleted.
- The implementation period of postponement-cancellation of VAT has been extended to 2 years in the context of inward processing and the temporary admission regime.
- The legal arrangements were made for the elimination of unfair competition that results from implementation of private consumption tax between imported-domestic supply for lubricating oil.
- The amount of short working allowance was increased by the rate of 50% and beneficial time were risen to 6 months from 3 months. In addition, it was predicted that this period of time was extended to 6 months more by the decision of the Council of Ministers.
- The promotion period of young and women's employment has been extended.
- The beneficial period of the incentives that are income tax, insurance premiums and energy support which take place in the law of No. 5084 that concerning the promotion of investment and employment has been extended for 1 year.
- The legislation that allows the implementation of deductible corporate tax rate devoted to acceleration of economic development, increment in employment, minimizing the difference in cross-regional levels of development and promoting the investments by highlighting the clustering phenomenon in the form of sectoral. According to this implementation, determining 25% of investment contribution rate for every provincial group and determining to not exceed 45% in large-scale investments that investment amount is excess of 50 million TL and enforcing the discount up to 90% in the corporate tax rate were under the authority of Council of Ministers. The Council of Ministers also predicted to restrict the rates of expenses in the investment expenses such as land, building, used machinery, spare parts, software, patents, licenses and know-how cost separately or collectively.
- The deduction rate of Resource Utilization Support Fund that is in credits used by real people has been decreased from 15% to 10%.
- VAT rate for some houses and PCT for motor vehicles were reduced, PCT for white goods and some electronic goods were eliminated until 15 June 2009 with 'The Decision of the Council of Ministers About Determining Value Added Tax and Private Consumption Tax That Will Be Implemented To Some Goods' which entered into force on 16 March 2009.
- In houses: Value Added Tax rate was reduced from 18% to 8% in the houses whose net area is 150 square meters and more.
- PCT rate: It was reduced from 10% to 1% in commercial vehicles, from 37% to 18% in cars that engine cylinder capacity does not exceed 1600 cm³, from 4% to 1% in trucks and buses, from 22% to 11% in motorcycles that do not exceed 250 cm³ and in white goods and some electronic goods it is equal to 0%.
- VAT rate has been reduced from 18% to 8% in these following goods; offices in the form of building and independent part, home and office furnitures, informatics and office machines, some industrial and business machines until 30 June 2009 with 'The Decision of The Council of Ministers About The Amendment In Determination of Value Added Tax Rates That Will Be Implemented To Some Goods And Determination of Value Added Tax Rates That Will Be Implemented To Goods and Services' which came into force by publishing in the Official Paper of March 29, 2009.
- The title deed fee that receives from each of the buyer and seller as 15 per thousand was lowered to 5 per thousand for 3 months in the sale of houses, offices and other real estates.

- On April 14, 2009, the scope of VAT discount that came into force with Additional Decision on 29 March 2009 was extended. With the decision, forklifts and other trucks, uninterrupted and stabilized power sources, some telecommunications equipment, automatic data processing machines, some electronic integrated circuits, some electrical conductors, dentist and barber chairs and furnitures that are made from other materials were included in VAT discount.

Conclusion

Turkey's economy has grown consistently, reduced inflation and achieved positive developments in the fiscal discipline after the 2001 crisis including the year of 2008, but somehow it could not be reflected to the employment. The economic crisis of 2008 increased the problems in the employment much more. However, the problem has the structural nature more than cyclical on behalf of Turkey. It also requires mid-and long-term measures rather than short-term solutions in the policies that will be developed.

However, the vast majority of the measures that adduced with the tax policy are short-term in the economic crisis of 2008. For example, many implementations such as reductions of value added tax and private consumption tax, implementation of employers' insurance premium reduction, wealth peace, implementation of short-time working allowance and postponement of the tax debt for a period of 18 months represent short-term solutions. These solutions aimed the short-term tangible improvements rather than eliminating the structural problems. Also these solutions succeeded the aim and they prevented the occurrence of larger social problems in Turkey.

The majority of the tax policies that will be applied in economic crises are short-term as seen in the economic crisis of 2008. However, it is possible to say that there are a lot of work to do on behalf of tax policy in the medium and long term by considering the fact that tax policies that will implemented by governments may affect many factors such as persons' decision of working or not working, opening new businesses or not, making investment or not, making exports or not. In the long term for Turkey, re-arrangement of employment taxes by increasing the international competitiveness of companies is needed to be done primarily, and it should attract to reasonable levels.

If we need to make a prediction for the solution of unemployment in Turkey, it is possible to say that the measures which implemented in 2008 economic crisis are the implementations that reduce tax revenues, and it will ruin the fiscal balances, also the contractionary policies will be implemented again for discipline after the crisis. So, it is hard to say something positive about employment in the future by considering the constriction in growth rates with this idea in this study.

References

- Akdoğan Abdurahman (1999) • “Vergilendirme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi İİBF. Dergisi*, 2/99, ss. 97-104.
- Ansal Hacer, Küçükçiftçi Suat ve Diğerleri (2000) • *Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Kasım.
- Aydın Murat (2008) • *Türkiye’de 1989 Sonrasında Yaşanan Mali Krizler ve Bu Krizlerde Uygulanan Vergi Politikalarının Etkinliği*, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE. Doktora Tezi.
- Biçerli M. Kemal (2004) • “Çalışma Paylaşımı İşsizlikle Mücadelede Etkili Bir Politika Mıdır?”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1-2, Ocak-Temmuz, ss. 59-68.
- Biçerli M. Kemal (2003) • *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul: Beta Basım A.Ş. Nisan.
- Boratav Korkut (2009) • “Ekonomi ve Türkiye Üzerine....”, *Söyleşi* (Eda Acara), ODTÜ Mezunları Derneği, İşsizlik ve Kriz, Nisan.
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (2010) • *Temel Ekonomik Göstergeler*, <http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFB856E08843ECBADB>, (Erişim Tarihi 09.09.2010).
- Dinler Zeynel (1995) • *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Dirimtekin Halil (1989) • *Genel İktisat Teorisi II (Makro)*, Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.
- Hazine Müsteşarlığı (2009) • *Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri*, http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf, Nisan.
- Henderson Callum (2000) • *Asya Çöküyor: Asya Krizi ve Sonrası*, Meral Günenç (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları 592, Dizi No: 014, Ocak.
- <http://www.ekonomist.com.tr/apps/dictionary.app/dictionary.php/es.dict/vergi politikası>.
- ILO (2009) • *Global Employment Trends-Update*, Geneva, May.
- ILO (2008) • *ILO Says Global Financial Crisis to Increase Unemployment By 20 Million*, ILO, 20 October.
- Kemal İsmail (2008) • “Global Finansal Kriz ve Gelecek”, *Londra Turkish Gazete*, 02 Ekim. (Erişim Tarihi 25.05.2009).
- Kıvanç Ahmet (2008) • Esas Gündem: İşsiz ve Ümitsiz Türkiye, 16.02.2008, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=247596>, (Erişim Tarihi 09.08.2010)
- Kibritleoğlu Aykut (2001) • “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Yıl 7, Sayı 41, Eylül-Ekim, ss. 174-182.
- Kurt Hakan (2009) • “Ekonomik Kriz ve Dönüşüm”, *MÜSİAD*, Mart, ss. 124-136.
- Lordoğlu Kuvvet ve Nurcan Özkaplan (2005). -*Çalışma İktisadi*, İstanbul: Der Yayınları 358.
- MÜSİAD (2009) • *Türkiye Ekonomisi 2009* -“Küreselden Yerele Türkiye Ekonomisi İçin Yol Haritası”, Yedinci Bölüm.

- OECD (2009) • *Addressing The Labor Market Challenges of The Economic Downturn: A Summary of Country Responses to The OECD-EC Questionnaire*, OECD, Paris, 28-29 September.
- OECD (2009a) • “Unemployment: The Language of the Crisis”, *OECD Observer*, No: 272, Nisan.
- Onaran Özlem (2007) • “İşsizlik ve Alternatif Politikalar”, *Türkiye’de İşsizliğin Çözüm Yolları ve Sendikalar Çalışmayı DİSK*, 14 Nisan, ss. 1-13.
- Önder izzettin (2001) • “Ekonomik Kriz”, *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Yıl 7, Sayı 41, Eylül-Ekim, ss. 45-55.
- Parasız İlker (2000) • *İktisada Giriş Prensipler ve Politikalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Tekin Akay (2008) • *Avrupa Birliği İstihdam Politikası Genel Esasları*, Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayın No.291, Nisan.
- Tiryaki Mustafa (2007) • *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Tarımdan Kopan İşgücünün İstihdam Edilmesinde Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği*, Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.
- TÜİK(a) (2010) • “Hanehalkı İşgücü Araştırması 2010 Nisan Dönemi Sonuçları (Mart, Nisan, Mayıs 2010)”, *Haber Bülteni*, Sayı: 126, 15 Temmuz.
- TÜİK (2009) • *İstatistik Göstergeler 1923-2008*, Yayın No: 3361, Ankara, Aralık.
- TÜİK (2008) • *İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2007*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Aralık.
- TÜİK (2010) • *İstatistik Yıllığı 2009*, Yayın No: 3436 Ankara, Mayıs.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı -TEPAV (2007) • *Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi (İki Cilt)*, Cilt 1: *Bulguların Değerlendirmesi ve Öneriler*, TEPAV Rapor No.41611-TR, 8 Kasım.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) (2009) • *İşsizlikle Mücadele: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler*, TİSK Yayın No: 302, Aralık.
- Ünal Ali ve Hüseyin Kaya (2009) • “Küresel Kriz ve Türkiye”, İstanbul: Ekonomi ve Politik Araştırma Merkezi, Şubat, ss. 1-35.
- Zaim Sabahaddin (1997) • *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, İ.Ü İktisat Fakültesi Yayını.
- 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun • 26.05.2008 tarih ve 26887 sayılı Resmi Gazete.

21

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, Kent Kalkınmasına Yönelik Çalışmaları: Parti Programı ile Gerçekleştirilen Uygulamaların Karşılaştırılması

Halil Emre Deniz¹

Giriş: Kapitalist Kent Anlayışına Kısa Bir Bakış

Endüstri devriminin gerçekleşmesinden sonra, kentlerin yapısında gözle görülür değişimler de göze çarpmaktadır. Sanayileşmenin artmasıyla birlikte kent yapıları değişmiş, yeni kentler kurulmaya devam etmiştir. Kapitalizmin işlerlik kazanması ve hızlı ilerleyişi, kent alanlarında kendine yeni mekanlar yaratmaya başlamış ve bu alanları işletmeye de başlamıştır. Engels, kapitalizm kentleri kendi mantığına ve imajına uygun bir biçimde dönüştürür demektedir. Aynı zamanda Lefebvree, Engels'i destekler nitelikte, kapitalizmle kent arasındaki ilişkinin, kapitalizm açısından yaşamsal öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Yani kapitalizm kent mekanını alır, satılır ve dönüştürülür bir meta olarak keşfetmiştir.

Şehir merkezleri kapitalizmin yaşamsal alanları haline gelmiştir. Şehir merkezlerinin de kapitalizmin yaşamsal alanları haline gelmesi, kırsal alanlardan bu alanlara göçü de beraberinde getirmiştir. Bu durum da kent merkezlerinde burjuvazinin ve proletaryanın aynı alanlarda yaşamasını da beraberinde getirmiştir. 1980'lerden sonra tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kentler hızlı dönüşümlere sahne olmuştur. Bu durum, emeğin önemini yitirmesi ve enformasyon teknolojileri çağıyla birlikte, sermayenin öneminin sürekli artmasıyla açıklanabilir. Bu durum sınıfsal farklılıkları artırmış, üst gelir grubunda olanlar kendilerine uygun mekanlar yaratırlarken, emekçi kesimin oluşturduğu mekansal alanlar üzerinde yoksullaşma süreci başgöstermiştir. Böyle bir durumun ortaya çıkması kentsel alanlarda, kapitalizmin kent üzerindeki etkisiyle birlikte, soyulaştırma ya da bir diğer ifadeyle seçkinleştirme çabalarını da ortaya çıkarmaktadır. Dünyanın birçok kentinde son yirmi yılda gerçekleşen ekonomik, sosyo-kültürel, toplumsal, mekansal ve politik

¹ Öğretim Görevlisi, Zirve Üniversitesi, emredeniz@gmail.com

değişimler Türk kentlerinde de izlenmektedir. Ekonomik yeniden yapılanma, üretimin yeni örgütlenme biçimleri ve hizmet sektörünün bilgiye dayalı yeni dallarının da eklenmesi ile artan önemi çalışan nüfusun kompozisyonu ve yapısında değişikliklere yol açarken, toplumun giderek birbirinden kopan ve farklılaşan gruplarının farklı yaşam alanlarını tercih etmesi özellikle ekonomik faaliyetlerin yığıldığı kentlerde yaşamsal alanların dönüşüm ve farklılaşmasına yol açmıştır. (Uzun, 2006: s. 340) Kentsel yeniden yapılanmanın bir parçası olan soylulaştırma (gentrification) ise bu anlamda gerilemiş eski kent içi alanların gerek mekansal gerekse sınıfsal değişiminin çarpıcı örneğidir. Soylulaştırma, yeni orta sınıf ve işçi sınıfı olmak üzere iki farklı sınıfın karşılaşması biçiminde başlayıp, işçi sınıfının yerinden edilmesi ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla neden ve sonuçları itibarıyla politik bir alana da işaret etmektedir. Çünkü soylulaştırma gerçekleştirme koşulları ve sonuçları itibarıyla mekansal ve toplumsal ayrışma ile toplumsal eşitsizlik yaratan bir etkiye sahiptir. (Şen, 2005: s. 128)

Bu durum kentlerde gecekondü mahallelerinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Kentlerdeki ortaya çıkan bu alanlar, sermaye sınıflarının yaşamsal alanları dönüştürmesiyle de doğrudan orantılıdır. Kentlerde hızlı bir biçimde, yeni yeni iş alanları oluşmaya başlamış, göç bu doğrultuda kaçınılmaz hale gelmiş, vahşi kapitalizmin etkisi, göç ile gelen işçileri, gecekondü alanlarına yönlendirmiş ya da bu tip yerleri kurmalarına neden olmuştur. Sürece bakıldığında, kentlerdeki değişim üç ögeye dayandırılmaktadır. Bunlar da toplumsal sınıflar, sermaye ve devlettir. Sermayenin daha da palazlanması için gerekli olan yasal ve yönetsel ortam devletin (görünmez) eliyle gerçekleşmektedir. Bu aşamada kullanılan yöntemlerin başında kalkınma planları, hükümet programları ve bunların temelini oluşturan parti programları gelmektedir.

T.C. Anayasası'nda Siyasi Partiler İle İlgili Hükümler, Siyasi Partiler Kanunu ve Parti Programlarının Önemi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında siyasi partilerle ilgili hükümler 68'inci ve 69'uncu maddelerde düzenlenmiştir. 68'inci maddede "parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma" esasları belirtilirken, 69'uncu maddede ise

"siyasi partilerin uyacakları esaslar" belirtilmiştir. Madde 68'de "Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için onsekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir. Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Siyasi partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler. Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına,

eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez. Hakimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar. Yüksek öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir. Kanun bu elemanların, siyasi partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almalarına cevaz veremez ve parti üyesi yüksek öğretim elemanlarının yüksek öğretim kurumlarında uyacakları esasları belirler. Yüksek öğretim öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir. Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir.”

denilmektedir. Buna göre 68. madde siyasi partileri demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez unsurları olarak tanımlamakta ve önceden izin alınmaksızın kurulabileceklerini hükme bağlamaktadır. Siyasi partilerin serbestçe kurularak iktidar yarışına katılmaları demokratik düzenin en önemli özelliklerindedir. Bu açıdan demokratik düzenin işleyişindeki önemleri nedeniyle siyasi partiler bir kısım güvencelerle donatılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, siyasi partileri demokrasinin işleyişi açısından vazgeçilmez kurumlar olarak görmektedir. Partiler, ülke sorunlarının çözümü konusunda farklı görüşler üreten, farklı toplum kesimlerinin taleplerini devlete yansıtan kuruluşlardır. Bu bağlamda, kuruluş ve faaliyetleri bakımından geniş güvencelerden yararlanmalı, ciddi bir zorunluluk olmadıkça özgürlükleri kısıtlanmamalıdır. (DEMİR, 2003: s. 139) Görüldüğü üzere Anayasamızın 68’inci maddesinde

“Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.”

denilmektedir. Siyasi partilerimizin ideolojik yapıları ne olursa olsun, savundukları ideolojinin anayasal hak ve özgürlükleri kısıtlayacak biçimde olmaması, rejimin işlerliğine aykırı, ideolojik formatı sebebiyle bireyler arası kutuplaşmaları yaratmaması gerekmektedir. İdeolojik yapılar ne olursa olsun,

partiler bunları amaçlayamamakta, savunamamakta ve insanları düşüncelerini savunurken suç teşkil eden durumları yaratmalarına teşvik edememektedir. Bu durumda da partiler bir anlamda kısıtlanmış olmaktadır.

2280 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun amacı ise, siyasi partiler ile ilgili esasları ayrıntılı bir şekilde düzenlemektir. Siyasi partilerin kuruluşlarından, teşkilatlanmalarına, gelir-gider dengelerinden, kapanışlarına kadar birçok noktayı tanımlamaktadır. Siyasi partiler, parti programları ve tüzükleri sayesinde devletin ve toplumun düzeninin nasıl olacağını, vatanın demokratik, sosyal hukuk devleti ilkesine bağlı, çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmasını amaçlayan kuruluşlar olarak görülmektedir.

Partilerin kuruluş aşamasında, partinin kurucularının hazırladığı program ve tüzüklerinin kuruluş bildirgesinde olması gerekmektedir. Görüldüğü gibi parti programları kuruluş aşamasında, partinin gelecekte neler yapabileceğini gösteren yazılı belgelerin başında gelmektedir. Önemli bir kıstas olan bu şart, partinin dünyaya ve ülkesine bakış açısını da yansıtmaktadır. Günün genel geçer şartlarına göre parti programları düzenlenebilmektedir. Ancak bu düzenlemelerin, yasada belirtilen sürelerde Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilmesi gerekmektedir. Bu da Cumhuriyet Başsavcılığı'nın partiler üzerinde denetleme ve hareketlerine kısıtlayıcılığını getirmektedir.

Parti program ve tüzükleri, partinin bütün yasal çerçevesini belirlemesi açısından çok önemlidir. Öyle ki, partilerin kurulmasını açıklayan 8. maddede

“...kurulacak siyasi partinin adı, genel merkez adresi, kurucuların adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, öğrenim durumları, meslek veya sanatlarıyla ikametgahlarının belirtilmesi ve bu bildirin bütünü kurucular tarafından imzalanması ve bildiriye beşer adet olmak üzere kurucuların nüfus kayıt örnekleri, adli sicil belgeleri ve kurucuların ayrı ayrı düzenledikleri siyasi parti kurucusu olabilme şartlarını taşıdıklarını belirten imzalı beyannameler ile kurucular tarafından imzalanmış parti tüzüğü ve programının eklenmesi şarttır.”

denilmektedir. Bu maddeden de parti programının ne denli bir öneme sahip olduğu anlaşılabilir. Bütün parti teşkilatının bu program ve tüzüklere göre hareket etmesi gerekmektedir. Parti program ve tüzüklerine aykırı davranışlarda bulunulamamaktadır. En önemli noktalardan birisi de partinin, genel seçimlerin kazanılması halinde, ülke için uygulayacakları politikaların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu vesile ile milletvekili adayları, parti programlarının dışında, halkı kandırmaya yönelik, imkansız vaatlerde bulunamamaktadırlar. Ayrıca parti programları anayasal hükümlere ve siyasi partiler kanununa aykırı hareket edemediğinden, siyasi partinin aşırılıklarını sınırlandırabilmektedir. Bir siyasi parti, parti programlarını bu doğrultuda hazırladığı için devletin bağımsızlığına, milletin bütünlüğüne, insan haklarına, demokratik ve laik cumhuriyete, millet egemenliğine aykırı görüş beyan edemez. Bu tip durumlarda Anayasa Mahkemesi partiye kapatma davası açarak

Türk siyasal hayatının dışında bırakabilmektedir.

Siyasi partilerin kuruluş aşamasını Cumhuriyet Başsavcılığı denetlemektedir. Bu noktada Siyasi Partiler Kanunu'nun 10. maddesinde "...parti tüzük ve programlarında yapılan değişiklikleri, yayın ve değişiklik tarihinden itibaren on beş gün içinde... Cumhuriyet Başsavcılığına gönderirler..." denilmektedir. Buradan da partilerin program ve tüzüklerinin, yapacakları siyasi çalışmalarını ne ölçüde şekillendirdiği ve yargı organının partiler üzerindeki denetleyici rolünün ciddiyeti anlaşılmaktadır.

Parti programları, siyasi partilerin politik görüşlerini en ince detayına kadar yansıttıkları belgelerden en önemlisidir. Siyasi partinin iktidara gelmesi ile ülkeyi nasıl yöneteceği, vatandaşlara sunduğu siyasi ve sosyal hakların nitelikleri, detaylandırılarak anlatılmaktadır. Bu güne kadar birçok hükümet de parti programlarında yazan vaatlerini, Anayasa değişikliklerine yansıtmışlar ve bu vesile ile sosyal hakların sınırlarını ya genişletmişler ya da daraltma yoluna gitmişlerdir. Ülkemizde aktif durumda olan birçok siyasi parti bulunmaktadır. Bu partiler arasında ideolojik farklılıklar da doğal olarak bulunmaktadır. Milliyetçi, muhafazakar, sosyal demokrat, sosyalist, komünist, liberal vb. siyasal sistemleri benimseyen partiler, bu doğrultuda parti programlarına da şekil vermektedirler.

Parti programları seçimler öncesinde, vatandaşların oy verecekleri partilerin tam anlamıyla bir aynası konumundadır. Yine Siyasi Partiler Kanunu'na baktığımızda, 43. maddede seçimle iş başına geçilen mevkiler için aday adaylarının

"...mensup oldukları partinin programı, büyük kongresinin ve yetkili merkez organlarının kararları ile partinin seçim bildirisi dışında, milli, mahalli yahut mesleki çapta herhangi bir vaadde bulunamazlar ve Türkçe'den başka dil ve yazı kullanamazlar."

denilerek seçmenler üzerinde gerçek dışı beyanlar verilmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Ancak ülkemizde seçimler öncesinde, seçmenler tarafından, genellikle parti programlarını inceleyerek oylarını kullanmadıkları bilinmektedir. Hemen hemen her zaman seçmenlere oy vermek için gerekli mihenk taşları, parti programları değil, parti liderinin karizmatikliği, söylevleri ve inandırıcılığı olmuştur. Çoğunlukla da söylevler günün şartlarına uygun olarak popülist siyaset anlayışının örneklerini sergilemektedir. Enformasyon teknolojilerinin geçmiş dönemlerdeki zayıflığı bilgiye ulaşma adına bir zayıflık olarak öne sürülse bile, günümüz şartlarında enformasyon teknolojilerinin çok gelişmiş olduğu, bilgi teknolojileri araçlarının lüks olmaktan çıkıp bir ihtiyaç haline geldiği günümüzde her türlü bilgi kolay ulaşılabilir hale gelmiştir. Bu nedenle seçmenlerin partiler ile alakalı detaylı bilgilere erişmelerinin önündeki engeller ortadan kalkmış ve siyasi partilerin resmi internet siteleri bu işlevi yerine getirmeye başlamıştır. Detaylı bir biçimde vatandaşlar tarafından incelenmeyen parti programları, medya tarafından da sorgulanmamaktadır. Partilerin iktidar sürelerinde yaptıkları icraatların incelenerek, parti programlarına uygunluğunun sorgulanmaması da vatandaşların parti programlarını okumaya yönelmemesine etkindir. Parti programları kolay ulaşılabilir ve herkes

tarafından okunabilir, iyi anlaşılabilir şekilde hazırlandıklarında, partilerin iktidar sürelerinde yaptıkları icraatlar vatandaşlar tarafından sorgulanabilir ve tam demokratik düzen bu şekilde sağlanabilir hale gelecektir.

AKP ve Parti Programındaki Söylemler

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimde AKP, tek başına iktidara gelmiştir. Hemen iki yıl sonra yapılan (28 Mart 2004) yerel seçimlerde 67 ilin belediye başkanlığını kazanmıştır.

Şekil 1: 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Genel Görünüm (AKP)

22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde ülke genelindeki oy oranı biraz azalsa da yine tek başına iktidara gelmiş, oy oranlarındaki bu düşüş 29 Mart 2009'da gerçekleştirilen yerel seçimlere de yansımıştır. AKP, bu seçimlerde ancak 45 ilin belediye başkanlığını kazanabilmiştir.

Yaklaşık 8 (sekiz) yıldır iktidarda olan ve 6 yıldır çeşitli il belediyelerinin yönetimi gerçekleştiren bu siyasi partinin parti programında kentleşmeye yönelik göstergeleri neydi ve bu süre zarfında bu şehirlerde ne gibi uygulamalar gerçekleştirildi?

Ülkemizde faaliyet gösteren siyasi partilerin parti programları incelendiğinde genellikle, ideolojik yapılarının programa entegre edildiği, bu doğrultuda da programların içeriğinde temel hak ve özgürlüklerin, sosyal politikaların, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, çalışma hayatı, kadın, aile, kentleşme ve konut politikaları gibi sosyal hakları içinde barındırdığı birçok konunun incelendiği, detaylandırıldığı ve bazı noktalarda ortaya konulan sorunların nasıl çözüleceğinin açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. AKP'nin parti programına bakıldığında incelemiş olduğumuz konu, programın 5. bölümünde "kentleşme ve konut" başlığı altında incelenmektedir. Bu bölümün altında da şu maddeler bulunmaktadır:

Şekil 2: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Genel Görünüm (AKP)

Bir ülkedeki yönetimin kalitesini ve toplumun medeniyet dairesindeki konumunu, ne tür kentler ürettiği belirler.

Kentleşme ve konut meselesinin çağdaş standartlara kavuşturulmasının önündeki en büyük engel iç göç olgusudur. Ülkemizdeki birçok sorunun kaynağında bulunan iç göç olgusuna hazırlıklı bir kent planlaması, sağlıklı çözümler oluşturabilmenin kaçınılmaz ön koşuludur.

Mahalli idarelerde yapılacak köklü reformlarla şehirlerin altyapı sorunları çözüme kavuşturulacak, şehir planlarına aykırı kentleşmeye izin verilmeyecektir.

Kurulu şehir bölgesinde imar tadilatı yapıp yoğunluğu artırmak yerine, gecekondü bölgelerine imar islah planları gerçekleştirilecek, mücavir alanlardaki planlamanın sürat kazanması sağlanacaktır. Gecekondü bölgelerinde yaşayanlara yönelik ucuz konutlar üretilecektir. Şehir alanları içinde hastane, üniversite, okul gibi kamusal nitelikli yapıların inşası belli ilke ve kurallara bağlanacaktır. Büyük şehirlerin ulaşım sorunlarının çözümü için yeraltı ulaşım projeleri desteklenecek, deniz yolları ve raylı sistem uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

Yukarıda görülen maddeleri AKP parti programına almış ve uygulamaya çalışmaktadır. Bu çalışmada AKP'nin 2004 yılından itibaren faaliyet gösterdiği 67 il belediyesinin internet sitesi tek tek incelenmiştir. Verilere bu internet siteleri aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma gerçekleştirildiğinde Yozgat Belediyesi'nin internet sitesine erişilememekte, Siirt Belediyesi'nin internet sitesinde ise yapılan uygulamalar ve projelerle alakalı hiçbir veriye rastlanılamamıştır. Bu siteler aracılığıyla; Kentsel Dönüşüm (TOKİ), Altyapı Çalışmaları, Ulaşım (Hafif Raylı Sistem&Metro), Park ve Yeşil Alan Çalışmaları, hakkındaki veriler parti programındaki söylemlere paralel olarak edinilmeye çalışılmıştır.

Kentsel Dönüşüm, Altyapı ve Ulaşım Çalışmaları

Bir insanın, insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için gerekli bir diğer koşul da bir konutunun olmasıdır. Bir konutta barınamayan bir kimsenin insan onuruna yaraşan bir yaşam düzeyi sürdürdüğü söylenemez. Anayasamız konut hakkını 57'nci maddesinde düzenlemiştir. Maddeye göre,

“devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.” (GÖZLER, 2009: s. 86)

Konut sorunu ülkemizin gelişmeye başladığı dönemlerden itibaren gelişen kentleşme adına birincil sorunudur. Ülkemizde 1950'li yıllardan sonra hızlanan köylerden kentlere göç artmış ve bu da beraberinde konut sorununu getirmiştir. Yeterli sayıda konutun bulunmaması, bulunsada göç eden kişilerin ekonomik çıkarlarına uymaması sebebiyle, bir anda olup biten ve adına gecekondulu adını verdiğimiz konut tipleri hızla yayılmıştır. Şehirlerin büyümesiyle birlikte şehir merkezi diye tabir edilen yerlerin ortasında kalmaya başlayan gecekondulu bölgeleri, dönüştürülmek ve yeni konut alanları yaratılmak istenmektedir. 2000'lerde illere göre farklılaşmayla birlikte tüm konut sunum biçimlerinde bir artış olduğunu söylemek mümkündür. Bu öncelikle, belediyelerin oluşturdukları toplu konut kooperatiflerinin sayısındaki artışta görülmektedir. Bunun yanı sıra deprem riski olan alanlarda devlet kredisi ile afet konutları ve yeni konutlar da üretilmiştir. Düşük nitelikli apartmanlarda daire sahipliği veya kiracılık yaygınlaşırken, özel sektör eliyle kent dışında lüks konut sitelerinin yapımı artmıştır. Kent merkezlerinde ise tarihi konut stoku yeni konut veya işyeri olarak kullanıma açılmaya devam etmiştir. (ATAÖV, OSMAY, METU 2007: s. 69) AKP programında da görüldüğü üzere kentsel dönüşüm ile alakalı çalışmalar yasal bir zemine oturtulmaya çalışılmaktadır. İncelenen 67 ilde kentsel dönüşüm ile alakalı çalışmaların yapılmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır. Bütün illerde TOKİ'nin (Toplu Konut İdaresi) yapmış olduğu inşaatlar mevcuttur.

1984 yılında toplu konut projelerinin desteklenmesi adına, özerk bir kurum statüsünde Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu oluşturulmuş, ilk olarak 2983 sayılı Kanun uyarınca da hizmetlerin sağlanması yasal zemine oturtulmuştur. 1990 yılında 412 ve 414 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı ikiye ayrılarak, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) şeklinde yapılandırılmıştır. İlk olarak TOKİ, 1992 yılında Erzincan depremi sonrasında hasar gören binaların ve altyapının yenilenmesi konusunda görevlendirilmiştir. (Toki Kurum Profili 2009-2010, s. 18) TOKİ'nin görevleri 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nun 6. maddesinde belirlenmektedir. Bunlardan bazı önemli olanları şu şekildedir;

1. Devlet garantili veya garantisiz iç ve dış tahviller ile her türlü menkul

- kıymetler çıkarmak,
2. Yurt dışından, görev alanıyla ilgili harcamalarda kullanılmak üzere Hazine Müsteşarlığının uygun görüşü üzerine kredi almaya karar vermek,
 3. Konutların finansmanı için bankaların iştirakini sağlayacak tedbirleri almak, bu amaçla gerektiğinde bankalara kredi vermek, bu hükmün uygulanmasına ilişkin usulleri tesbit etmek,
 4. Konut inşaatı ile ilgili sanayi veya bu alanda çalışanları desteklemek,
 5. Konut sektörüyle ilgili şirketler kurmak veya kurulmuş şirketlere ve finans kurumlarına ortak olmak,
 6. Gerektiğinde her çeşit araştırma, proje ve taahhüt işlemlerinin sözleşmeyle yaptırılmasını temin etmek,
 7. Ferdi veya toplu konut kredisi vermek, köy mimarisinin geliştirilmesine, gecekonduların dönüşümüne, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup yenilenmesine yönelik uygulamalar yapmak ve bu konulardaki projeleri kredilendirmek ve gerektiğinde tüm bu kredilerde faiz sübvansiyonu yapmak,
 8. Yurt içi ve yurt dışında doğrudan veya iştirakleri aracılığıyla proje geliştirmek; konut, alt yapı ve sosyal donatı uygulamaları yapmak veya yaptırmak,
 9. İdareye kaynak sağlanmasını teminen kâr amaçlı projelerle uygulamalar yapmak veya yaptırmak,
 10. Doğal afet meydana gelen bölgelerde gerek görüldüğü takdirde konut ve sosyal donatıları, alt yapıları ile birlikte inşaa etmek, teşvik etmek ve desteklemek,
 11. Bakanlıkların talebi ve bağlı bulunduğu Bakanın onayı halinde talep konusu proje ve uygulamaları yapmak veya yaptırmaktır.

TOKİ 2003–2010 yılları arasında, 81 il, 800 ilçe, 1.788 şantiyede 442.484 konut üretmiştir. Üretilen bu konutların; 190.890'ı dar ve orta gelir grubuna, 116.559'u alt gelir ve yoksullara yönelik, 52.355'i gecekonduların dönüşümü, 13.139'u afet konutları, 4.051'i (35 köyde) tarımköy uygulamaları kapsamında olup, toplam 376.994'ü sosyal konut niteliğindedir. İncelemiş olduğumuz 67 ilde üretilen toplam konut sayısı ise 393.127'dir. Bu sayı da toplam üretilen konutların içerisinde yaklaşık %90'lık bir bölümü oluşturmaktadır. Özellikle gecekonduların, şehrin büyümesiyle, şehir merkezi olarak kabul edilen alanlarda kalmasıyla birlikte, buradaki insanların tahliye edilmesini, evlerinin yıkılıp yerlerine genelde lüks konutların, alışveriş merkezlerinin ve diğer sosyal yaşam alanlarının inşa edildiği de gözlemlenmektedir.

Altyapı çalışmalarına bakıldığında su & kanalizasyon ve doğal gaz çalışmalarının yoğun bir şekilde yapıldığı görülmektedir. 67 ilin yaklaşık %70'inde su ve kanalizasyon çalışmaları sürmekte ya da bitmiş durumdadır. 59 ilde de doğal gaz çalışmaları devam etmektedir. Doğal gaz çalışmaları EPDK

(Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu) tarafından iller bazında açılan ihaleler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. İl dağıtım ihalesini alan firma, il belediyesi ile en az %10 ortaklık imzalaması gerekmektedir.

Ulaşım da gerçekleştirilen duble yolların dışında AKP'li belediyelerin hemen hemen hepsinde battı çıktı adı verilen yollar dizayn edilmiş ve ulaşımın rahatlaması amaçlanmıştır. Kent merkezlerinde kalan otobüs terminalleri şehir dışına taşınarak, eski yerlerine genellikle plazalar, alışveriş merkezleri, parklar vs. inşa edilmektedir. Şehir içi ulaşım da ise hafif raylı sistem ya da metro projeleri şehirlerin yapısına uygun olarak projelendirilmiş, birçoğunun inşasına başlanmış ve bitirilmiştir.

Sonuç

AKP'nin parti programı ile yapılan uygulamalara bakıldığında birçok unsurun gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Ancak göç olgusuna hazırlıklı bir şehirleşme çalışması yapmak yerine göçün önüne geçmek için çalışmalar yapmak yerinde değil midir? Parti programında açık açık kentsel dönüşüme vurgu yapılmakta, gecekonduların bölgelerinde yaşayanlara ucuz konut üretileceği belirtilmektedir. Bu konutlarda yaşayan insanlarımız zaten bir konuta kira ödeyemedikleri ya da bir konut sahibi olamadıkları için gecekondularını yaşam alanları olarak seçmiş değiller midir? Yapılan araştırmaların genelinde bu yerlerde yaşayan ailelerin aylık gelirlerinin 300-500 TL arasında değiştiği bilinmektedir. Yerlerinden çıkarılan insanlara, evlerinin karşılığı diye verilen ücretlerin de bir süre sonra tüketildiği, yönlendirilen TOKİ'ye olan borçlarını ödeyemedikleri için ev sahibi olamadıkları ve zaten ipotek edilmiş olan mallarını kaybettikleri ve bu nedenle yine aynı şekilde bir gecekonduda barınma ihtiyaçlarını giderdikleri de göz önünde bulundurulduğunda yapılan uygulamalar düşündürücü hale gelmektedir.

Dünya üzerinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları incelendiğinde asıl amacın sermaye akışını hızlandırmak olduğu, uluslararası ya da ulusal sermayeye cazip yatırım imkanları yaratıldığı ve bu doğrultuda tüketim mekanlarının yaratıldığı da görülmektedir. AKP'nin parti programında belirtilen kentlerdeki tarihi ve kültürel miras alanlarının korunması önceliği inşaatlaşmayla gerçekleştirilen kentsel dönüşümü ön plana atan yaklaşım birbiriyle uyumsuzdur. Son dönemlerde AKP'nin Roman Açılımı adı altında Roman vatandaşlara önem verdiği görüntüsü, Sulukule'nin tasfiyesi ile birlikte problemleri bir bakış açısının olduğunu gözler önüne sermiştir. Şehrin merkezinde varlığını sürdüren Roman vatandaşların, bu bölgede çalgıcılık, çiçekçilik, temizlik işleri vs. yaptığı düşünüldüğünde, gönderildikleri TOKİ konutlarından tekrar çalışmaya alıştıkları yerlere gelmeleri ve para kazanmaları neredeyse imkansızlaştırılmaktadır.

Altyapı çalışmaları da dahil olmak üzere yapılan tüm çalışmalarda büyük

rantlaşma görülmektedir. Bütün yapılan işlerin taşeronlar vasıtasıyla yapılması ve bu işi yapacak taşeronların ihalelerden önce belli olması da düşündürücü başka bir alandır. Doğal gaz çalışmalarında, EPDK mevzuatına göre, ihaleyi alan firmanın zorunlu olarak belediyeler ile %10 ortaklık kurmak zorunda olması, bu doğrultuda da birçok ilde Mahalli Çevre Kurulları, kapısından doğal gaz hattı geçen binaların doğal gaz kullanmasını zorunlu kılması ile belediyelerin seçim dönemlerinde halka kömür yardımı yapması arasındaki tezatlık da ortaya konulması ve düşünülmesi gereken başka bir konu haline gelmiştir.

Hafif raylı sistem projelerinde dahi ilk amacın şehirlerdeki ulaşımın rahatlaması olduğu görünse de rayların lüks semtlerden, alışveriş merkezlerinin, sosyal yaşam alanlarının yakınlarından geçirilmesi sayesinde de başka bir rant elde edilmek istenmektedir. Hatta bu tip projelerde, ülkemizin bazı illerindeki kanaat önderlerinin etkili olduğu, geçirilecek güzergahları da kendilerinin inisiyatifleri doğrultusunda belirlendiği de bilinmektedir.

Yapılan çalışmaların, her yerde aynı şekilde ve aynı proje türleriyle uygulanması mümkün değildir. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin yapmış olduğu hafif raylı sistem çalışmaları sırasındaki fizibilite yanlışlıkları gün yüzüne çıkmış, rayların geçtiği bazı sokakların yapısı nedeniyle çalışmalar uzunca süre devam etmiş, burada bulunan esnaf çalışamaz duruma gelmiş ve uzunca bir süre kepenk kapatmak durumunda kalmıştır. Bu da AKP'nin Antalya'yı kaybetmesindeki en büyük etkenlerin başında gelmektedir.

Sonuç olarak uygulamadaki yanlışlıklar bir yana şehirlerin "tektipleştirilmesi", "soylulaştırma" ve "soyutlaştırma"nın da yaşandığı gözlemlenmektedir. Yaşanılan tüm bu dönüşüm süreci diye adlandırdığımız çalışmalar da planlı kentleşme, sağlıklı bir çevre düzeni ya da kamusal yararlar için değil, büyük bir kar ve rant bölüşümü için yapıldığı açıktır. 80'li yıllardan beri pasif olarak çalışan TOKİ'nin 2002 yılından sonra bir anda aktif bir şekilde çalışması da bu alanlardaki rantın hangi yollarla sağlandığını kanıtlar niteliktedir.

Kaynakça

Adalet ve Kalkınma Partisi Parti Programı

Ataöv, A. ve Osmay (2007) • "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", METU, JFA 2007/2

Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (2010)• TOKİ Kurum Profili 2009-2010,- Türkiye'nin Geleceğini İnşa Ediyoruz

Demir, H (2003). • *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Siyasi Haklar ve Son Değişikliklerin Anlamı*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Hukuku 1. Uluslararası Sempozyumu Bildiriler, Tartışmalar, Değerlendirmeler Kitabı, Yay. Haz.: Zafer Gören, TBMM Yayınları, No: 1, Ankara.

Gözler, K. (2009) • Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 7. Baskı, Bursa, Eylül.

Siyasi Partiler Kanunu

Şen, B. (2005) • “*Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi*”, İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Yay. Haz: Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Temmuz.

Toplu Konut Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası

Uzun, C. (2006) • “Kentsel Dönüşümde Yeni Bir Kavram: Seçkinleştirme”, *Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003*, Der: Ayda Eraydın, Dost Kitabevi, Ankara, Nisan.

22

Sanayinin Kente Etkisine Radikal Bir Örnek Olarak Dilovası

Ayşegül Kanbak¹

Giriş

Sanayi kuruluşlarının yer değiştirme süreçlerini etkileyen önemli nedenlerden biri 1970'lerden sonra üretim yapılarında yaşanan dönüşümlerdir. Bu yeni üretim sürecinde, rekabet edebilmek, üretim ve işgücü süreçlerinde yeniden örgütlenmeyi gerekli kılmaktadır (Scott, 1983:234). Temel vurgusu esneklik üzerine olan bu yeni üretim örgütlenme biçiminde, esneklikler hem firmalar hem de firma içinde gerçekleştirilen politikalarla sağlanmaktadır. İşgücü süreçleri ve teknoloji kullanımının değişimine dayanan bu politikaların mekânsal eğilimlerinden biri sanayinin yer değiştirmesidir (Erdoğanaras ve Ersoy, 2005). Sanayi işletmelerinin yer değiştirmesini etkileyen diğer neden ise, yeni liberal politikaların firmalar arası rekabeti artırmasıdır. Bu durum firmaların yer değiştirmesini ve yeniden yapılanma politikalarını harekete geçirmiştir. Firmaların üretim ilişkileri dışında merkezi ve yerel otoritelerinde yer değiştirme süreçlerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Yerel otoriteler kendi bölgelerinde yer seçen sanayi işletmeleri için destek politikaları geliştirmişlerdir (Bostan ve diğerleri, 2010:82). Son dönemlerde, kentsel dönüşüm, kentsel yenilenme ve kentlerin yeniden yapılandırılması, kentler arası rekabette önemli bir planlama aracı olarak kullanılmakta olup, bu hareketlilik hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerin metropoliten alanlarında açıkça gözlenebilmektedir. Bu durum, sanayi işletmelerinin kent merkezlerinden çıkarılıp yeni yer seçimlerine yönlendirilmesi ve yeni kentsel gelişme alanlarının yaratılmasında belirleyici olmaktadır (Erdoğanaras ve Ersoy, 2005).

Bu bildiri henüz yazılmakta olan “Organize Sanayi Bölgelerinin Kentsel Gelişimdeki Yeri: Dilovası Örneği” başlıklı doktora tezinin alan çalışmasından elde edilen bulguların paylaşımıdır. Genellikle, İstanbul'dan Kocaeli Gebze mevkiine giderken, ağır sanayi tesislerinin ve yoğun trafiğin yarattığı çevre kirliliği ile anılan Dilovası, yerleşim yerlerinin sanayi ile iç içe geçtiği, alt yapı sıkıntılarının bulunduğu, düşük kaliteli konutların ve gecekonduların hâkim olduğu kent merkezinin sosyal ve kültürel donatılardan yoksun olduğu unutulmuş bir kenttir.

¹ Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO.

Ülkemizdeki sanayi kuruluşlarının önemli bir kısmı kentlerde kurulmuş veya kuruldukları kırsal alanları kent haline getirmişlerdir. Dilovası da böyle bir süreç sonucunda ortaya çıkan kentlerden biri olup, planlı sanayileşme dönemi ile başlayan kentin sanayileşmesi İstanbul'un desantrilizasyonu ile hız kazanmış ve sanayi politikalarındaki değişimlerle birlikte günümüze kadar devam etmiştir. Sanayinin doğurduğu göç ve yerel aktörlerin müdahaleleri, Dilovası'nı içinden çıkılmaz sorunların yumağı haline getirmiştir.

Ağırlıklı olarak, İstanbul sanayisinin aktarılması sonucunda oluşan Dilovası'nda, göçlerle ortaya çıkmış yedi mahalle bulunmaktadır. Çalışma, bu mahallelerde yaşayan 40 kişi ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara dayanarak hazırlanmıştır. Sanayinin kente etkisinin analizinin yanında, Dilovası'nda yaşayanların ekonomik ve toplumsal özelliklerini de göz önüne sererken aynı zamanda Türkiye'nin tipik göç ve kentleşme sürecine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Metropoliten Yerleşmelerin Dönüşümleri ve İstanbul Sanayisinin Mekânsal Dağılımı

Sanayi faaliyetleri, farklı mekanları meydana getirdikleri gibi, var oldukları mekanlarda da karmaşık bir yapının ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuşlardır (Tümertekin, 1969:37). İkinci Dünya Savaşından sonra, hem gelişmiş ülkelerin hem de geç sanayileşen ülkelerin metropoliten alanlarında önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. Özellikle, 1950'lerden sonra büyük bir hız kazanan ithal ikameci sanayileşme modeli, sermayenin ve emeğin mekanda yeniden dağılımına neden olmuş ve metropoliten alanlar cazibe merkezleri haline gelerek sermaye metropoliten alanlarda yoğunlaşmıştır (Ataay, 2001:59). En iyi yatırım avantajlarının ülkenin dışı açıldığı kentlerde ortaya çıkması ve sanayinin ithal mallara bağımlılığı ithal ikameci dönemde bu grupların özellikle, İstanbul, Kocaeli, Ankara, Bursa ve İzmir gibi kentlere yerleşmesine yol açmıştır (Ataay, 2001:61). 1990'larla birlikte yeni üretim süreçleri ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı dinamikler, yeni sanayi odaklarının oluşmasına ve metropoliten bölgelere yakın illerde merkezden uzaklaşmış sanayinin yoğunlaşmasına neden olmuştur (Doğruel, 2006:188).

Bu tarz bir büyüme, kaynakların mekânda belli kutuplarda toplanmasına neden olurken sanayileşen toplumunun hem kendi yerleşmeleri içindeki hem de yerleşmeler arasındaki ilişkileri değiştirmektedir (Kıray, 2003:152). Kıray, "Azgelişmiş Ülkelerde Metropolitenleşme Süreçleri" adlı makalesinde, sermaye yoğun sanayinin ve küçük imalat sanayinin zaman içerisinde teknolojiye ve örgütlenmede büyüyerek kendilerine yeni yer seçtiklerini ve sonunda kent içine sığamayarak, kent mekânı dışına kaydıklarını belirtmektedir. Kıray'ın "saçaklanma" olarak adlandırdığı bu kuramsal çözümlemede, sermaye yoğun olarak nitelendirilen ileri teknoloji, kent dışında boş bir alana fabrika

olarak yerleşirken, küçük imalat birimleri ise metropoliten alanın çeperlerine yerleşmektedir (Kıray, 2003:158, Tekeli ve diğerleri, 1991:12). Sermayenin mekân ve zaman üzerindeki etkisi, bölgeleri ve kentleri ağır rekabet koşullarında yarışmak zorunda olan metaller haline getirmiş, ucuz ve esnek işgücü, kural dışı çalışma, vergi imtiyazları, çevresel yaptırımların azlığı sermayenin bir kentten başka bir kente, bir bölgeden başka bir bölgeye kayması için belirleyici ölçütler durumuna gelmiştir.

Bugün sanayi açısından en önemli merkezlerden biri İstanbul metropoliten alanı olup, imalat sanayinin büyük bir bölümü İstanbul ve çevresinde yer almaktadır. İstanbul'un kendini desantralize etme süreci ve küreselleşmenin yarattığı gelişme eğilimi sanayinin İstanbul dışına kaymasına neden olmuştur. İlk önce Doğu Marmara Bölge Planı içinde ele alınan bu süreç, İstanbul'un büyümesinin kaçınılmaz olduğu ve özendirilmesi gerektiği noktasından hareket etmektedir. Plana göre, "büyük sanayi kuruluşları, özel yer seçimi gereksinimleri nedeniyle İstanbul'dan 100-150 km. doğuda, İzmit-Adapazarı hattı arasına yerleşmeyi tercih edeceklerdir."² Plan, hükümet tarafından uygulanmamakla birlikte söz konusu illerin ekonomik anlamda gelişmeleri bu planın hükümleri çerçevesinde gerçekleşmiş ve planda önerilen birçok proje daha sonra zaman içinde uygulamaya alınmıştır.

İstanbul'da sanayileşmenin hızlandığı dönemlerde, sanayi nazım planları başta olmak üzere metropoliten alan düzenlenmeye başlanmış olup yapılan planlarda³ sanayini bölge ölçeğinde desantralize edilmesine karar verilmiştir. Tümertekin, İstanbul'daki sanayi faaliyetleri İzmit, Tekirdağ ve Boğaziçi olmak üzere üç doğrultuda yayıldığını belirtmiştir (Tümertekin, 1997:73). İzmit doğrultusunda yayılan sanayi, İstanbul-Ankara karayolunun kuzey ve güney kenarlarında dizilmişlerdir ve dizinin başında 1967 yılında Dilovası'nda kurulan İzocam Cam Yünü Fabrikası gelmektedir (Tümertekin, 1997:82). Sanayi işletmeleri faaliyetlerini bu bölgeye ucuz arazi ve ulaşım kolaylıkları yüzden aktarmaktadır. Sanayi işletmelerinin büyük bir bölümü yönetim, denetim fonksiyonlarını içeren birimlerini kent merkezinde bırakmış üretim tesislerini ise İstanbul'un dışında taşımışlardır.

Tümertekin (1969), "sanayi faaliyetlerinin dağılımına etki yapan faktörleri, hammadde, enerji, işçi, sermaye, münakale, pazar ve devlet olarak belirtmektedir." Bu işletmelerin İstanbul dışına İzmit-Adapazarı yönüne kaymalarındaki nedenlerin başında ucuz arazi ve ulaşım kolaylığının yanında pazara ve hammadde kaynaklarına yakınlık gelmektedir. Bununla birlikte, İstanbul çevresinde arazi kullanışı bakımından kendi kontrolünde olmayan bağımsız belediye ve köy kanunu ile idare edilen yerlerin olması örneğin Dilovası gibi, sanayi

2 Doğu Marmara Bölge Planı, 1963 yılında İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yapılmış olup, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale'yi içine almaktadır.

3 İstanbul'daki sanayi kuruluşlarının dağılışını büyük ölçüde 1966 yılında İstanbul Belediye Meclisince onaylanan İstanbul Sanayi Nazım Planı etkilemiştir (Tümertekin, 1997:75).

işletmelerinin kent dışına kaymasında büyük rol oynamaktadır (Tümertekin, 1997:64).

İstanbul'un doğusunda bulunan araştırma alanımız olan Dilovası'nı ve çevresini sanayi yatırımları için ya da İstanbul sanayisinin aktarılması için cazip bir alan haline bu etkenler aynı zamanda bölgenin mekansal değişiminde de etkili olmuştur. İlk fabrikanın kuruluşunda köy statüsünde olan Dilovası kısa zamanda büyük bir nüfus akışına da ev sahipliği yaparak gecekonduardan oluşan bir ilçe haline gelmiştir.

Sanayi Rantı Kente Karşı

Dilovası, Kocaeli ilinin yüzölçümü bakımından en küçük ilçelerinden biridir. Küresel pazara üretim yapan taşeron ağlarının bir parçası olan Dilovası, Gebze'ye 11 km, İzmit'e 25 km mesafede 2.000 hektar arazi üzerinde kurulmuş ve Kocaeli sanayisinin önemli bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. İlçenin yüzölçümünün yüzde 40'ını sanayi, yüzde 25'ini konut, yüzde 35'ini orman alanı oluşturmaktadır. Körfezin kenarında, D-100, TEM otoyolu ve demiryolunun geçtiği çanak biçimindeki topografik yapısı ile stratejik bir yerde kurulan Dilovası'nda, Türkiye'nin en büyük kimya fabrikaları, demir çelik fabrikaları, enerji santralleri ve diğer sanayi kuruluşları bulunmaktadır.

2010 yılı itibariyle 44.958 olan nüfusun 2.603'ü köylerde yaşamakta olup geriye kalan kısım ilçe merkezinde ikamet etmektedir(www.tuik.gov.tr, 29.01.2011). Ekonomisi tamamen sanayiye dayalı olan ilçede, 5 adet organize sanayi Bölgesi ve 1 adet sanayi sitesi mevcuttur. Organize sanayi bölgelerinden bugün Dilovası Organize Sanayi Bölgesi(DOSB) faal durumda olup, diğerlerinin altyapı çalışmaları sürmektedir.⁴ Dilovası, özellikle bölge sınırlarında bulunan 9 adet kuru ve sıvı yük tahmil ve tahliyesine uygun yüksek liman kapasitesiyle de konumunu güçlendirmiş ve yatırımcılar için cazip bir bölge haline gelmiştir.⁵

Bugünkü adıyla Dilovası, ağırlıklı olarak Çerkeşli köyü olmak üzere, Muallim ve Tavşancıl köylerinin tarım arazileri üzerine kurulmuştur. Bölgede sosyal ve ticari yaşam 1873 yılında açılan 89 km.lik İzmit-Haydarpaşa demiryolu hattı ile 19.yüzyılda canlanmaya başlamıştır(Sevinç, 582).

“Dilovası'nda hiç yerleşim yeri yoktu. Diliskelesi'nde istasyon vardı. İstanbul'la ve İzmit'te hep oradan gidiyorduk. Köylü hep trenle gidiyordu başka yol yoktu.” (Yusuf Kenan Özen, Çerkeşli Köylüsü, 09.08.2010)

4 Dilovası'nda bulunan ve henüz yapım aşamasına olan organize sanayi bölgeleri: Kimyacılar Organize Sanayi Bölgesi, Makinalar Organize Sanayi Bölgesi, Kömürçüler Organize Sanayi Bölgesi, İmes Organize Sanayi Bölgesi ve Mermerciler Sanayi sitesi (<http://www.dilovasi.bel.tr/main.asp?ID=28&CID=212>, 29.11.2010).

5 Dilovası'nda bulunan limanlar: Kroman Çelik A.Ş -İstanbul Demir Çelik A.Ş -Total A.Ş - Solventaş A.Ş -Altıntel Melamin A.Ş -Poliport A.Ş -Yılport A.Ş - Kızılkaya A.Ş ve Dilovası Belediyesi'nin de %5 hissedarı olduğu Belde Limanıdır (<http://www.dilovasi.bel.tr/main.asp?ID=28&CID=212>, 29.11.2010).

Sanayileşme başlayana kadar, denize kadar uzanan üzüm bağlarından elde ettikleri ürünleri denizyolu ile İstanbul'a satarak geçinen köy halkı için, 1954-55 yıllarında İstanbul-Ankara Asfaltı olarak bilinen D-100(E-5) karayolunun yapılması, sanayileşme yönünde Dilovası'nda yaşanmaya başlayacak olan değişimin ilk habercisiydi.

“Buralar hep üzüm bağıydı. Fabrika gelmeden önce bağlarla geçiniyorduk. E-5 olmadan önce Solventaşın olduğu yerde köyün iskelesi vardı. Karamürsel, Ereğli'den, Değirmendere'den köyün mahsulünü çekmek için ürünleri ihale ile açık eksiltmeye girerlerdi. Üç dört firma köyün mahsulü denizyolu ile İstanbul haline götürürdü. Herkes bağlarından aldığı ürünü atımla, merkebinle iskeleye indirir. İskelede hamallar motora yerleştirir. Oradan sabah hale çıkardı ürünler. Üç tane bekçi tutardı bu köy, insan hırsızlığı için.”(Cumhur Cihan, Çerkeşli Köylüsü, 09.08.2010)

Dilovası'nın tam ortasından geçen D-100 karayolu hem köylünün yolun aşağısında kalan bağlarına ulaşımını zorlaştırmış hem de Dilovası'nı sermaye ve emek hareketliliğinin odak noktalarından biri haline getirmiştir.

“1950'li yıllarda yol geçtikten sonra birkaç kişi bağların olduğu yere ev yapmaya başladı ondan sonra da akın başladı.” (Yusuf Kenan Özen, Çerkeşli Köylüsü, 09.08.2010)

Bölgede bulunan demiryolunun ve denizyolu gibi ulaşım olanaklarının yanına karayolunun eklenmesi Dilovası'nın hızla değerlendirilmesine neden olmuştur. 1967 yılında İzocam fabrikasının köylülerden satın aldığı tarım arazilerine kurulması ile başlayan sanayileşme süreci, İstanbul'dan aktarılan sanayi ile birlikte iyice hızlanmıştır.

“Burada iki şey var. Vatandaş toprak işinden çalışmaktan bıkiyordu. Arazilerimize bir fabrika gelse de bir fabrikada çalışsak diye söylüyordu. Sanayi menderes döneminde gelmeye başladı. İzocam yer tespit etmiş. Mesela 120 dönüm arazi bana yeter demiş. Beğendiği yerler için köyden kaç kişi ise onlarla pazarlık yaptı. Vatandaş 4 TL'den sattı....Birde adam satmasa bile, bazı kişi yerini vermek istemiyor ama sanayici orayı aldı bu arayı, orayı aldı, senin ki kaldı arada. Başladı seni sıkıştırmaya. Senin arazin içeride arada kaldı. İçine giremezsin yolun yok, bağ yapamazsın. Bir kısmı da böyle sattı. Bir şey yapamayacağı için satmak zorunda kaldı.”(Cumhur Cihan, Çerkeşli Köylüsü, 09.08.2010)

Planlı dönemle birlikte başlayan sanayileşme hamlesinden etkilenen Dilovası ikinci kırılmasını, 1980 yılındaki serbest piyasa düzenlemesi ve özel sektör yatırımlarına dayalı sanayileşme ile birlikte yaşamıştır. Hızla yaşanan bu süreç, beraberinde göç, kaçak yapılaşma ve arazi spekülasyonunu da getirmiş ve

plansız kentleşmenin önu açılmıştır.

1965 yılında Çerkeşli köyünün toplam nüfusu 808 iken, sanayinin kurulması ve kırsal alanlarda yaşanan yapısal dönüşümler neticesinde ortaya çıkan göç İstanbul yolu üzerinde bulunan Dilovası'nı da etkilemeye başlamış, 1970 yılına gelindiğinde Çerkeşlinin nüfusu 1226 olmuştur (Kocaeli Valiliği, 2006). Bu nüfusun 400 kişilik bölümü fabrikaların yerleştiği D-100 karayolunun kenarlarında yani köyün aşağı kesimde ovadaki hazine arazileri üzerine yerleşmiştir. 1970'ten sonra özellikle Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden gelen göçler iyice artmaya başlamış ve 1980 yılında Çerkeşli köyünün nüfusu 4000'leri bulmuştur.

1984 yılında Gebze-İzmit paralı otoyolunun Gebze-Kirazlıyalı bölümünün açılması Dilovası'ndaki değişimi hızlandırmıştır. 1985 yılında, bu yol İzmit'te kadar hizmete girmiş, böylece Türkiye'nin ilk otobanı Dilovası'ndan geçerek sanayi için gerekli olan ulaşım ağları tamamlanmıştır (Sevinç, 583).

1985 yılında yapılan nüfus sayımında ise, 8500 kişilik nüfus ile Çerkeşli köyü, Kocaeli bölgesinin en büyük köylerinden birisi durumuna gelmiştir. Nüfusunun büyük bir kısmını köyün alt kısmında, ova da yerleşen Ağırlılar, Karşılılar, Erzurum, Gümüşhaneliler ve Giresunluların oluşturduğu Çerkeşli köyü, 31 Aralık 1986 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan bir karar ile 3800 nüfuslu Muallimköy birleştirilerek toplam 12000 nüfuslu belde belediyesine dönüştürülmüştür. 7 Haziran 1987 tarihinde yapılan belediye başkanlığı seçimlerinden sonra Gebze ilçesine bağlı Dilovası Belde Belediyesi adı altında hizmete başlamıştır (www.dilovasi.org, www.dilovasi.bel.tr, Erişim Tar: 05.10.2009).

“1987 Dilovası, belediye oldu. Belediye olurken biliyorsunuz belediye olmanın kriterleri var. Kriterleri de diyor ki 3000 nüfusun altında olmamalı oysaki Dilovası Çerkeşli köyüne bağlı bir mezraydı. Diliskelesi ise Muallim köyüne bağlı bir mezraydı. Diliskelesi'nin muhtarı muallim köyünde idi. Çerkeşlinin muhtarı ise Çerkeşli köyünde idi. Buradaki vatandaş oraya gidip işini görüyordu. Yani bir işe girecek ikamet lazım gidip Çerkeşli köyünden alıyordu. Çerkeşli köyü, muallim köyü bir araya gelip birleştik 3000 nüfusu bulduk. Müracaatımızı yaptık belediye olduk... (Ercan Dalkılıç, Dilovası Kurucu Belediye Başkanı, 19.04.2010).

İlk belediye başkanı Anavatan partisinden ve Erzurumlu olan Dilovası, belediye olduktan sonra daha fazla göç ve daha fazla sanayi kuruluşunun yerleştiği bir bölge haline gelmiştir.

“Bizim geldiğimizde sanayi azdı burada ondan sonra birden bire İstanbul'dan kovulan fabrika sahipleri geldi Dilovası'na yerleşti. Yani İstanbul' da devlet müsaade etmediği şeyleri Dilovası'nda yaptı. Belediye de bunlara yer gösterdi. Belediye olduktan sonra hızla büyüdü.” (Halis Polat, Mimar Sinan Mah. Muhtarı,, 02.08.2010)

Çerkeşli Köyü ile Muallim Köy daha sonra Haziran 1988 yılında Dilovası Belediyesi'nden ayrılıp tekrar müstakil bir köy durumuna gelmişlerdir. Bu gelişmelerden sonra Dilovası yedi mahalleyi kapsayan konumuna gelmiştir.⁶

Dilovası üçüncü değişimini de, kentle iç içe olan tüm sanayi işletmelerini kapsayan Organize Sanayi Bölgesi ilanı ile yaşamıştır. Bölgedeki çarpık yapılaşmanın önlenmesi, sanayi kuruluşları arasındaki koordinasyonun sağlanması ve çevresel olumsuzlukların asgariye indirilmesi amacıyla, 90'lı yılların başında Dilovası bölgesinde yerleşen sanayinin organize edilmesi amacıyla Dilovası Sanayicileri Vakfı (DİSAV) öncülüğünde organize sanayi bölgesi olma yönünde çalışmalar başlatılmış olup 22.01.1998 tarih ve 23238 sayılı Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında Dilovası Organize Sanayi Bölgesi ilan edilmiştir. Dilovası Organize Sanayi Bölgesi'nin (DOSB) tüzel kişiliği, T.C.Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından, 22.05.2002 tarih ve 204 sicil numarası ile onaylanmıştır. Bölge Müdürlüğü, 15 Ağustos 2002 tarihinde kuruluşunu tamamlayarak faaliyete geçmiştir (www.dosb.com.tr, 15.04.2010).

DOSB, 822 hektar alana kurulmuş, 200 yakın sanayi kuruluşunu bünyesinde toplamış, fakat çözüm getirecek yerde problemleri daha da artırarak farklı bir mekânsal değişime yol açmıştır. OSB'nin yer seçimi, Dilovası'nın 7 mahallesinden 2 tanesini – Fatih ve Yeni Yıldız mahallesi- kapsayacak şekilde yapılmıştır. 2000 yılında önce ilan edildiği için, 2000 yılında yürürlüğe giren 4562 sayılı OSB kanununun tüm maddelerine aykırı olarak ilan edilmiştir. Kanuna göre OSB'lerin yerleşim yerlerinden uzakta kurulması ve içinden karayolunun, akarsuyun geçmemesi gerekmektedir. Ancak, DOSB tüm bu özelliklere haiz olarak ilan edilmiştir. Bölgenin içinde iki tane karayolu, iki mahalle, Dilderesi ve sit alanı bulunmaktadır.

Dilovası bundan sonraki değişimini ilçe olarak yaşamış, 1987'den beri Gebze'nin belde belediyesi olan ilçe, 06.03.2008 tarihinde kabul edilen 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"la birlikte Tavşancıl beldesini de içine alarak ilçe olmuştur. (<http://www.dilovasi.bel.tr/dilovasi/nufus.asp>, 25.12.2009).

Bugün, nüfusu 44.958 olan Dilovası, özellikle belediye olduktan sonra yoğun göç alan, sanayi kuruluşları ile konutların iç içe olduğu, kaçak yapılaşmanın ve plansız kentleşmenin tipik örneğidir. İlçe, sanayileşmenin getirdiği her türlü olumsuzlukların ve çevre kirliliğini had safhada yaşamakta ancak sanayinin sağlaması gereken istihdam olanaklarından faydalanmamaktadır.

6 Cumhuriyet Mahallesi, Fatih Mahallesi, Turgut Özal Mahallesi, Yeni Yıldız Mahallesi, Mimar Sinan Mahallesi, Diliskelesi Mahallesi ve Orhangazi Mahallesi.

Dilovası'na Göçe Kısa Bir Bakış

Dilovası'na yönelen göçleri ve bu göçmenlerin toplumsal konumlarını analiz etmeye çalışan bu araştırma, bazı temel varsayımları kurgulamak zorundadır. Bunlardan birincisi, Dilovası'nda yaşanan göç, Türkiye'deki siyasi faktörlere, ulusal ekonomi politikalarına, işgücü piyasalarında yaşanan dönüşümlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İkinci varsayım ise, bu nedenlerle ortaya çıkan göçmenlik durumlarının, göçmenlerin ekonomik işbölümü içindeki yeri, toplumsal statü ve sınıf olarak konumları bütünleşme-uyum sorunları ve mekândaki ayrışmaları üzerinde belirleyici olduğudur.

Birinci Göç Dalgası

Dilovası'nın göçle tanışması, 1967 yılında ilk sanayi nüvesinin atılmasıyla başlamıştır. Bu dönemde köy statüsünde olan Dilovası'na yaşanan ilk göçler çok yoğun olmamakla birlikte belediyenin kurulmasına kadar devam etmiştir. Özellikle, 1950'lilerin ortasında başlayan ithal ikameci politikalar, kentlerin sermaye birikiminin sağlandığı, yeniden üretildiği ve rant gelirlerinin olduğu odaklar olarak göçü çeken alanlar olmuşlardır (Eraydın, 1998:147). Dilovası' da Kocaeli ve İstanbul gibi sanayi kentlerinin arasında kalarak aslına İstanbul'a giden göçün ilk durağını oluşturmuştur. Dilovası sanayisinin yarattığı maddi kazanç olanaklarının tetiklediği ve kalifiye olmayan işgücünün oluşturduğu bu göçü ağırlık olarak Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerindeki kırsal alanlardan gelenler oluşturmuştur. Bu göçlerle oluşan göçmen ağırları sayesinde, bu bölgelerden bireysel ve ekonomik göç kanalları da bu yıllarda ortaya çıkmıştır.

İkinci Göç Dalgası

Çerkeşli köylüsü Yusuf Kenan Özen'in ifade ettiği gibi "*bavulunu kapandı*" şeklinde oluşan ikinci ve en yoğun göç dalgası, 1987 yılından sonra yaşanmıştır. Dilovası'nın statüsünün değişerek belediye olmasından sonra başlayan ve 2000'li yıllara kadar süren bu göç dalgasının çok büyük bir bölümünü Türkiye'de iç göçlerde yeni bir akım olarak 1990'larda ortaya çıkan Güneydoğu ve Doğu illerinden metropoliten alanlara yaşanan yoğun nüfus hareketi oluşturmaktadır (HNE, 2006). Bu nüfus hareketi, ucuz işgücü niteliği ile belirli kentlerde yoğunlaşmaktadır. Dilovası'na ağırlık olarak Doğu illerinden – Ağrı, Bingöl, Erzurum, Kars - gelen bu göçün birincil nedenini, güvenlik ve ekonomik koşullar oluşturmaktadır. Göçmenlerin özellikle bu gölgeyi tercih etme nedenleri arasında, seçilen ilk belediye başkanı da dahil olmak üzere ilk göç dalgasında kurulan göçmen ağırları, bölgenin maddi kazanç olanakları

ve İstanbul'a yakınlığı yer almaktadır. Dilovası'nın belediye olması, bölgenin daha fazla sanayileşmeye açılmasına neden olmuş ve yoğunlaşan sanayi ya da başka bir deyişle artan işgücü talebi bölgeye göçün artmasıyla paralellik oluşturmuştur.

Göçme Nedenleri

Davis'in "Gecekondu Gezegeni" adlı kitabındaki kırsal alanlarda işsizleşen işgücünün sermaye birikimi hızının yüksek olduğu kentsel alanların yoksulluk mahallelerine göç ederek büyük ucuz bir emek deposu oluşturduklarına dair tespiti, Dilovası'ndaki kentsel yoksulluk alanında açıkça izlenmektedir (Kurtuluş ve Purkis, 2008:85). Özellikle 1990'larla hız kazanan ve kökenini ülkede uygulanan ekonomik politikaların yol açtığı bölgelerarası eşitsizlikler, tarımsal politikalar, işsizlik ve güvenlik sorunlarından alan bu göç dalgası Dilovası'nda sanayinin yerine inşaat sektörünün ucuz işgücü ihtiyacı ile buluşmuştur.

Bu işgücü ağırlıkla, Doğu Anadolu bölgesi kaynaklıdır ve göç etme nedenleri yaşadıkları yerde yaşamlarını sürdürme araçlarını kaybetmeleridir.

44 yaşındaki Ağrı'lı Ahmet Demir'in babası 1979 yılında Ağrı'dan "daha iyi yaşarım daha iyi iş yaparım" diye göç ettim derken, 32 yaşında Diliskeli mahalle muhtarının ailesi 1976 yılında "o zamanın şartları, geçim sıkıntısı yüzünden bu araya geldik. Geldiğimiz zaman buralarda çok fazla sanayi yoktu" demektedir. 64 yaşındaki Dozer operatörü olan Hasan İğsız, 1968 yılında Malatya'dan Dilovası'na göç etme nedeni olarak "mesleğim itibariyle Devlet Demir yolları II. Hat işletmesinin başlatmış olduğu Hereke Tünelini inşaatında çalışmak" için geldim demektedir. 1978 doğumlu Ercan Dursun'un babası 1975 yılında Ağrı'dan Dilovası'na "iş, aş için geldim" demektedir. Yine 1965 doğumlu Karslı İsrail Mengübeti 1990 senesinde tüm ailesi ile Dilovası göç ediyor neden olarak da "iş yok, güç yok" demektedir. 1964 doğumlu Kars doğumlu Şerafettin Akbulut ise, 1988 yılında tüm ailesi ile Dilovası göç etme nedeni olarak "biz burayı çiftlik diye aldık. Hayvancılık yapacaktık çok az bir süre yapabildik" demektedir. 20 yıldan beri Dilovası'nda yaşayan Bingöl'ü Metin Dalgacı göç etme nedenini "ekonomik amaçlı geldik herhangi başka bir amaçla değil gerçi ekonomik olarak geldik ama babam inşaat ustasıydı bu arada yerleşen nüfusun %90'ı ekonomik nedenden gelmiştir. Bizim köyden başlarda iki üç ev vardı. Şimdi köyün %70'i burada" şeklinde açıklamaktadır.

Dilovası'nda 7 mahallede görüşülen 40 kişinin neredeyse tamamı göç etme nedenleri olarak "geçim kaynaklarının az olmasını" açıklamışlardır. Yaşadıkları yerlerde kendilerinin ve ailelerinin yaşamlarını sürdürme koşulları olmadığı ya da kalmadığı için göç etmektedirler. Alsında bu durum yani geçim kaynaklarının az olması ya da olmaması bir çeşit yerinden edilme biçiminde göç olarak görünmektedir.

Dilovası'nda göçmen işgücü ve enformel emek

Dilovası'nda sanayi kuruluşlarının çok olması ve bölgenin OSB ilanı, bölgedeki yerleşim yerlerinde oturanların bu bölgede istihdam edilmelerine etki etmemiştir. Çünkü bu bölgede oturanların çok az bir kısmı fabrikalar da çalışabilmektedir. Derinlemesine mülakat yapılanlardan 30 kişi bu bölgedeki fabrikalarda iş bulamadıklarını ve çalışmak için çevre illerde inşaat işlerine gittiklerini belirtmişlerdir.

Ardahan Göl'e'li Resul Encü, pazarcı, 1974 yılından beri Diliskelesi mahallesinde oturuyor. Mahallenin bölgede kurulu fabrikalarda çalışması konusunda “buranın halkını fabrikalarda çalışması benim görüşüme göre %1 civarındadır. Fabrikalar buranın halkını almıyorlar. Buranın halkı doğulu olduğu için almıyorlar...%99'u genellikle İstanbul'da çalışıyor. Her ne iş varsa hamallıktan tut inşaat ustalığına kadar her türlü işi yapıyorlar” demektedir.

1994 yılından beri Mimar Sinan Mahallesi muhtarlığını yapan Halis Polat, 1979 yılından beri Dilovası'nda yaşıyor. Dilovası'ndaki çalışma şartlarını

“ . . .fabrikalarda çalışmak umuduyla geldik. Başlarda yani göçün ilk başlarında Dilovası'nda oturanları fabrikalar işe alıyorlardı. Fakat şu anda Dilovası dediğin zaman işe almıyor. Bu kadar hava kirliliği, gürültü kirliliği, kimya fabrikalarının zehrini çektiğimiz halde Dilovası halkını işe almıyorlar. Neden almıyorlar bilmiyorum. Onların da kendi nedenleri vardır herhalde....Bu mahallede oturanlar çoğunlukla inşaatlarda çalışıyorlar. Nerede iş bulurlarsa oraya gidiyorlar. İstanbul, İzmit fark etmiyor. Burada fabrika inşaat yapacaksa taşeron veriyor. Taşeron neredense işçisini de oradan getiriyor....buradaki fabrikalarda çalışanlar %5'i bulamaz”

şeklinde ifade etmektedir.

26 yıldır Dilovası'nda yaşayan Turgut Özal Mahallesi muhtarı mahallelinin çalışma durumunu

“...mahallede fabrikalarda çalışanlar var ama taşeron firmalarda geçici çalışıyorlar. 20–30 kişi civarında güvenlikçi var. ...Bizim doğunun insanları kırsal alandan geldikleri için tabii ki tahsil dereceleri yeterli değil fabrikalarda çalışmaya, teknoloji ilerlemiş yeterli olmayanlar işlerine yaramıyor. . . ”

şeklinde ifade etmektedirler.

17 yıldır Dilovası'nda yaşayan Düzce'li Cumhuriyet Mahallesi muhtarı Sait Ustaer “ Dilovası'nda çok işsiz var. Dilovası'ndaki fabrikalarda çalışan %5 bunlar da çoğunlukla taşeron firmalarda ağır işlerde çalışıyor. Ben servis işletmeciliği yapıyorum Dilovası'nda fabrikalara yapamıyorum Gebze'deki bir fabrikaya yapıyorum” şeklinde Dilovası'ndaki çalışma şartlarını ifade ediyor.

Nakliye şirketi olan Erzurumlu Engin Güleser,

“meracılığın öldüğü hayvancılığın yapılamadığı dolayısıyla işsiz kaldıkları yerlerden geldiler. Burada genelde günü birlik işlerle geçinirler. Her türlü inşaat işinde çalışırlar.Sürekli hareket halindeler nerede iş bulurlarsa o araya gideler... Dilovası'nda fabrikalar da çalışan çok az sayıda Dilovası insanı var %3 civarındadır bunların da %1 kadroludur. Geçici ağır işlerde, bir insanın çalışması zor olan işlerde Dilovası insanı çalıştırılır. Bir dönem 2000 yılında, Tuik'in bir çalışması vardı bende o dönem belediyeydim. O zaman yapılan araştırmada 13000 kadar işçinin 500'ü Dilovası'nda yaşıyor.”

Ağustos ayında yürütülen niteliksel araştırmanın yanında, orta ölçekli fabrikalardan tesadüfi olasılıklı yöntemle seçilen 30 fabrikaya anket uygulanmıştır. Bu anketin sonuçlarına göre; 30 fabrikada çalışan 1412 işçiden sadece 205 tanesi Dilovası'nda ikamet etmekte olup, geriye kalan 1216 işçi çevre illerden sağlanmaktadır.

Dilovası Mahallerinde yaptığımız mülakatlardan ve elde edilen bilgilere ve orta ölçekli fabrikalarda yapılan anket verilerinin sonuçlarına göre, Dilovası halkının en fazla %10-15'i fabrikalarda çalışabilmekte ve bu oranında ancak %1-3'lük kısmı güvenceli olarak yani kadrolu olarak çalışmaktadır. Geriye kalanlar ise yani fabrikalarda çalışabilenlerin büyük çoğunluğu taşeronlarda ağır işlerde, geçici ve güvencesiz olarak istihdam edilmektedir. Bu durum akla bu fabrikalarda çalışanların kim olduklarını ve nereden geldikleri sorusunu getirmektedir. Sabah erken saatlerde Dilovası'na gittiğiniz de tersine bir hareket yaşandığını görürsünüz. Başka bir ifadeyle, sabahları Dilovası'na İstanbul, Adapazarı, Gebze ve Kocaeli'nden servislerle işçiler gelmekte buna karşılık burada yaşayanlar büyük bir çoğunluğunun enformel emek olarak İstanbul, Gebze ve Kocaeli'nde bulunan taşeron inşaat şirketlerinde geçici ve güvencesiz olarak çalıştıkları, bir kısmının limanlarda yine taşeron firmalara hamallık yaptıkları tespit edilmiştir.

Dilovası'nda yaşayanların, bölgede bulunan farikalarda çalışma durumlarını değişen şartlar altında dört kısımda incelemek gerekmektedir. Birinci kısmı fabrikaların ilk kuruluş dönemlerinde bölgede bulunan köylerden işçi alımı, ikinci kısmı, özellikle Karadeniz ve Doğu bölgelerinden gelen göçmenlerin köylülerin yerine tercih edilmesi, üçüncü kısım, belediyenin kurulmasıyla birlikte sanayileşmenin ve buna bağlı göçlerin artışı ve yerel otoritenin yaptırım gücü ile sanayi işletmelerinin bir kısım istihdamı bölgeden karşılamaları, dördüncü kısım ise, sanayinin mekânsal örgütlenmesi başka bir deyişle Dilovası sanayisinin organize hale gelmesi ile mekânsal bağımlı tamamen kopartması sonucunda işgücünün büyük bir bölümünün çevre kentlerden karşılanması olarak ifade edilebilir. Özellikle İstanbul ağırlıklı olmak üzere çevreden karşılanan işgücü kalifiye oldukları için ve bu bölgeye taşınmadan önce de fabrikanın elemanları olduğu için tercih edilmiştir. Eğitim düzeyi oldukça düşük olan Dilovası halkının belli bir kısmı bu durumu kabullenmiş ancak belli bir kısmı ise etnik kökenlerinden dolayı fabrikalarda çalıştırılmadıklarını söylemektedirler.

Turgut Özal Mahallesi'nin Malazgirt doğumlu muhtarı

"..Bizim doğunun insanları kırsal alanlarından geldikleri için tabii ki yeterli dereceye kadar tahsil olmadığından sanayi de çalışmıyorlar..."(Mehmet Barış, Turgut Özal Mah. Muhtarı, 09.08.2010)

demektedir.

Buna karşılık Hurdacılık yapan ve Bingöllü doğumlu Metin Dalgalı durumu şöyle ifade etmektedir;

"Bana göre bu siyasidir. Niye siyasidir. Dilovası insanın %70 Kürt' dür. Kürtler yani mesela bugün ben İzmit'te iş yaptım. Bir fabrikaya teklif verdim. Verdiğim tekliften daha düşük kişi teklif verdi daha az miktar fiyatla teklif verdi benim fiyatım yüksek olduğu halde alamadım. Niye alamadım çünkü Bingöllüyüm.
(Metin Dalgalı, Mimar Sinan Mahallesi, 09.08.2010)

Sonuç

Türkiye'de sanayinin belirli bir gelişme gösterdiği 1950'li yıllardan itibaren, İstanbul'da sanayi kuruluşlarının kent dışında kurulmaya başlaması, ilgili ya da ilgisiz bir nüfus akışına, dolayısıyla mekânsal bir değişime neden olmuştur. Dilovası'ndaki sanayi kümelenmesi de bu mekânsal değişimin örneklerindedir.

Dilovası'na yönelen göçü birinin bitip diğerinin başlaması şeklinde değil döneme bağlı olarak ele almak gerekmektedir. İkinci göç dalgası ile gelenler önceki dalganın yarattığı göçmenlik ağları üzerinden bölgesel-yerel ekonomi politika bağlamlara bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Belediye olduktan sonra yani 1987 yılından sonra gelen göçler ağırlık doğu illerinden olup bölgesel eşitsizlik ve güvenlik nedenleriyle ortaya çıkan aslında enformel işgücü hareketidir. Dilovası'nın belediye olması, kurucu belediye başkanının doğu illerinden olması, sanayinin artma hızı ve bölgenin İstanbul'a yakınlığı olumsal faktörler bu göç dalgası ve hızı üzerinde etkili olmuştur. Bugün nüfusu 45.000'ni bulan Dilovası tamamen göçlerle kurulmuş olup, ağırlıklı enformel işgücünün deposu durumundadır. Fabrikaların kuruluş aşamasında istihdam edilme olanağı bulan Dilovası halkı, DOSB ilanı ile mekanla arasındaki bağı koparan sanayide kalifiye eleman olmadıkları için istihdam olanağı bulamamakta çevre illerde ağırlıklı inşaat işlerinde çalışmaktadır. 1967 yılından önce geçim kaynağı üzüm bağları olan köy bugün had safhada çevre kirlilikleri ile boğuşan, 200 yakın sanayi işletmesini barından ve geçim kaynağı enformel sektör olan bir ilçeye dönüşmüştür.

Kaynakça

- Atay, F.(2001) • “Türkiye Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü”, *Praksis, Kent ve Kapitalizm*, Bahar, ss. 53-96.
- Bostan, M, Erdoğanaras F, Görer Tamer, N.(2010) • “Ankara Metropolitan Alanı’nda İmalat Sanayinin Yer Değiştirme Süreci ve Özellikleri, *METU JFA*, 27:1, s.81-102.
- Erdoğanaras, F ve Ersoy, M. (2005) • “1985 Sonrası İstanbul Basım ve Yayın Sektöründe Mekânsal Yeniden Yapılanma”, *İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım*, cilt:4, s:1,s.15-25.
- Eraydın, A.(1998) • “Sermaye Birikim Sürecinde Kentler”,*Defter Dergisi*, s.5.
- Davis, M.(2006) • *Gecekondu Gezegeni*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Doğruel, F.(2006) • “Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, A. Eraydın (Ed), *Değişen Türkiye Dönüşen Mekan.*: Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, ss. 164-195.
- İmar ve İskan Bakanlığı, (1963) • *Doğu Marmara Bölgesi Ön planı*, Karaca Ofset Basımevi, İstanbul.
- Kıray, M. (2003) • *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.
- Kurtuluş, H ve Purkis, S.(2008) • “Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a Göç Dalgaları: Lefkoşa’nın Dışlanmış Göçmen-Enformel Emekçileri”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, s.112, ss.60-100.
- Kocaeli Valiliği, (2006) • *2002-2006 Yılları Yatırım, Hizmet ve Faaliyetleri, Kocaeli Faaliyetleri*, Kocaeli Valiliği.
- Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü (2006) • *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*, Yayın no. NEE-HÜ06.01. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tygona/TYGONA_rapor.pdf.
- Sevinç, İ • *Gebze Tarih Ansiklopedisi*, Özel Gebze Eğitim Matbaası, Gebze.
- Scott, A.J.(1983) • “Industrial Organization and the Logic of Intra-Metropolitan Location II.1.Theoretical Considerations”, *Economic Geography*, 59, 3, ss.233-250.
- Tekeli, İ, Şenyapılı Tansı, Güvenç, M.(1991) • *Ankara’da Sanayi Üretiminin Tarihsel Gelişim Süreci*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.
- Tümertekin, E.(1997) • *İstanbul İnsan ve Mekân*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tümertekin, E .(1969) • *Sanayi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayını, N.22, İstanbul.
- www.tuik.gov.tr • 29.01.2011.
- www.dosb.com.tr • 15.04.2010
- www.dilovasi.org • 05.10.2009
- www.dilovasi.bel.tr • 25.12.2009
- Derinlemesine Mülakatlar
- Cumhur Cihan • Çerkeşli Köylüsü, 09.08.2010.

Yusuf Kenan Özen • Çerkeşli Köylüsü, 09.08.2010.

Metin Dalgacı • Mimar Sinan Mahallesi, Hurdacı, (09.08.2010)

Mehmet Barış • Turgut Özal Mahallesi Muhtarı, 09.08.2010.

Ercan Dalkılıç • Dilovası Kurucu Belediye Başkanı, 19.04.2010.

Engin Güleser • Fatih Mahallesi, Nakliyeci, 10.08.2010.

Sait Ustaer • Cumhuriyet Mahallesi, Servis İşletmecisi, 09.08.2010.

Halis Polat • Mimar Sinan Mahallesi Muhtarı, 02.08.2010.

Resul Encü • Diliskelesi Mahallesi, Pazarcı, 17.07.2010.

Ahmet Demir • Diliskelesi Mahallesi, 17.07.2010.

Ahmet İğsız • Fatih Mahallesi, 10.08.2010.

Ercan Dursun • Orhangazi Mahallesi, Elektrikçi, 10.08.2010.

İsrafil Mengübeti • Orhangazi Mahallesi, 17.07.2010.

Şerafettin Akbululut • Diliskelesi Mahallesi, 17.07.2010.

23

Kentsel Mekâna Katılım Açısından Kriz ve Sakatlık İlişkisinin Değerlendirilmesi

Nihal Şirin Pınarcıoğlu - Makbule Şiriner Öner¹

Giriş

Kent denilen mekânda yaşayanların kentle kurdukları ilişkiler çok farklı boyutlarda, niteliklerde ve sürelerdedir. Kentle kurulan ilişkiyi ise genellikle kentin ve bireyin özelliklerine göre oluşan farklılıklar belirlemektedir. Bu farklılıklar sosyo-ekonomik durum, kültür, yaşama tarzı, eğitim, yönetim tarzı, sınıfsal farklılıklar, katmanlaşma, vb. gibi birçok unsur tarafından oluşturulmaktadır.

Bireylerin kentle kurdukları ilişkilerde dezavantaj olarak ifade edilen kimi özellikler ön plana çıkmaktadır. Dezavantaj olarak görülen sakat, kadın, çocuk, yaşlı, yoksul olmak kentsel mekâna katılımı fiziksel sınırlılıkların temel belirleyicileri olmaktadır. Bunun dışında kalan erkek, genç, zengin ve “normal” bireyler asıl olarak kentsel mekânla ilişkilerini sorunsuz olarak kurabilmektedirler. Çünkü mekânsal yapılanma bu tip bireyleri insanları esas almaktadır. Esas alınan bireylerin dışında kalanlar kentsel mekâna katılım açısından zorlanmakta çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorlukları belki de en fazla yaşayanlar ise sakat bireyler olmaktadır.

Sakat bireylerin mekânsal katılımını sınırlayan, birbiriyle bağlantılı eğitim, istihdam, beslenmeyi de kapsayan yoksulluk olmaktadır. Her kapitalizmin krizinde krizin en fazla etkisinin hissedildiği kesim yoksullar ve yoksulluk sınırına yakın yaşayanlar olduğu artık inkâr edilemez bir gerçekliktir. Her kriz, yoksulun biraz daha yoksullaşması, sosyal hakların ve güvencelerinin elinden alınması halini almaktadır. Böylece sakatlar krizlerden, krizlerin getirdiği yeniden “yapılandırmalardan”, “düzenlemelerden” en fazla etkilenen kesimi oluşturmaktadır.

Bu çalışmada kapitalizmin üretim biçimi ve ilişkileri çerçevesinde sakatlığı konumlandırışı ve krizin bu çerçevede değerlendirilmesi kentsel mekân üzerinden yapılmaktadır. Yazıda, sakatlık deneyimi açısından üretim biçimi ve ilişkilerinin farklı yaşam koşulları yaratabileceği tezinden hareketle, ka-

1 Marmara Üniversitesi Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Doktora Öğrencisi, nihalsirin@gmail.com - Kocaeli Ün.versitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi, msiriner@gmail.com

pitalizmin örgütlenişinin sakat kişi için ne anlama geldiğinin özellikle krizin devamındaki uygulamalarla açığa çıktığı savunulmaktadır. Mekânsal pratikleri etkileyen en önemli unsur kapitalizm koşullarında üretim içerisinde yer almak olarak tarif edildiğinden, bu, sakat birey için imkânsıza yakın bir durumdur. Çalışmada sakatlık ve kapitalist üretim tarzı arasındaki ilişkinin kentsel mekânda biçimlenmesinin nasıl olduğuna değinildikten sonra sakatların kapitalizmde nerede konumlandırıldığına bakılmaktadır. Ardından yoksullukla iç içe geçen sakatlığa kentsel katılım açısından değerlendirilerek mevcut koşullardaki durum ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Belirlenen bu durum üzerinden kriz ve krizin sonuçları itibarıyla sakat bireylerin yaşam koşulları kentsel mekâna katılım açısından Türkiye örneklerine kısaca değinilmektedir.

Sakatlık ve Kapitalist Üretim Tarzı

Kapitalizm yerini aldığı feodal üretim tarzı yerine işbölümüne dayalı uzmanlaşmayı kendi ihtiyaçları bağlamında daha kapsamlı ve derinlikli olarak gerçekleştirmiştir. Üretim sürecindeki parçalanmanın mekâna yansımaları öncelikle üretim ve yeniden üretim mekânlarının kesin çizgilerle birbirinden ayrılması ve ikisi arasında mekânsal farklılaşmanın olmasıdır. Kapitalizmde “sıradan” insanlar, işçi, emek gücünü işgücü piyasasında satan sermaye ile “eşit” koşullarda karşılaşan üretim aracı olarak tasvir edilmiştir. Üretim sürecine katılamayan, emeğini pazarlayamayan, artı ürün üretemeyen üretim mekânlarında görünmez olmaya başlamıştır. Üretime katılamayan tüketime de katılamamıştır. Hiçbir pazarda olmayan sakatlar böylece toplumda yok muamelesi görmeye başladılar. Aslında bütün zamanlar da az veya çok sakatlar, toplum içinde dikkate alınmadı, hatta zaman zaman kötülüklerin kaynağı, tanrının bir cezası, ırkı bozan yok edilmesi gerekenler olarak görüldüler. Genellikle sakatlık olgusu dinsel ve mistik öğeler bağlamında ele alınmış ve değerlendirilmiştir (Demircioğlu, 2010;61).

Kapitalist üretim ve toplumsal ilişkiler “normal” “eksiği olmayanlara” göre oluşturulmuştur. Fabrikalarda üretim sürecinde Taylorist-Fordist uygulamalarla sağlanmaya çalışılan en kısa sürede en fazla, verimli üretimin yanı sıra denetim yeniden üretim sürecinde birer uzmanlık dalı olarak gelişmiştir. Hapishaneler, fabrikalar, hastaneler okullar bu kontrol mekanizmalarındandır. Bu kurumlar, baskı altına alma, ideolojik olarak düzeni sağlama ve ayırıştırıcı yapılarıdır. Kurumsal gelişmeler sakat bireylerin ayrımını kolaylaştırıcı olmuştur. Özellikle bunun için akıl hastaneleri ve çalışma evleri kurulmuştur (Oliver,1990;33). Tıbbi da arkasına alan toplumsal kontrolü sağlamaya dönük oluşturulan sakatlara yönelik bu mekanizmalar yaygınlaşmıştır. Kapitalizm öncesinde ailesi ve toplumla bir arada olan sakat insanlar, kapitalizmin geçerli üretim tarzı haline gelmesiyle birlikte hayatlarını kapatma kurumlarında geçirmeye başlamışlardır.

Feodal toplumda sakat insan, aile ve toplum var olabilmekteydi. Kapital-

izmin gelişmesiyle birlikte sakat insanın var olabilmesinin koşulları değişti: Hem iş, mekan, yaşam alanlarının düzenlenmesinde dikkate alınmaması hem de üretim koşullarının ve kapitalist paylaşım ilişkilerinin (savaşlar, işgaller vb.) sakat bireyler yaratması. Kapitalizm, ilk dönemlerinden başlayarak çalışma, beslenme, barınma koşullarının sağlıklı olması gibi koşulları az sayıda insana sunması sonucunda sistem sakat üretmeye ve sakatlıklar yaratmaya devam etmektedir. Sakat bireylerin feodal dönemde olduğu gibi bakacak bir arada kalabileceği bir aile yoktur. Aile bireyleri çalışmaktadır. Evin dışına fabrikalara gitmektedirler. Ev de geçirilen zaman süresi çok kısadır. Böylece sakat bireyler toplumdan ayırt edilmeye başlanır. Feodal toplumdan farklı olarak iş ve oturan konutun ayrılması, bir şekilde üretimin içinde yer alan sakat bireyleri üretimden uzaklaşmasını getirmiştir (Oliver,1990;34,36). Fabrikaların normal bedenlere göre üretimi örgütleyen yapılar olarak ortaya çıkmasıyla sakat bireyler üretimin dışına atılmıştır. Artı değer üretemeyen bedenler üretim alanından dışlandı gibi yaşam alanlarından da uzaklaştırılmıştır.

“Kentlerin büyümesi çalışma zamanının değişmesi ve üretimin yapıldığı mekânların verimliliği arttıracak şekilde yeniden düzenlenmesi sakatları hem çalışma hayatının hem de kent merkezinin dışına itmiştir. Burjuvaziye özgü yeni bir çalışma ahlakı çalış(a)mayan kesimlerin damgalanmasına neden oldu. Bu yeni ortamda sakatlar çalışma yükümlülüğünü yerine getiremeyen ve parçası buldukları toplumu sırtındaki yükü ağırlaştırılan veya merhamet gösterilmesi gereken kişiler olarak düşünüldüler... çalışmayan kesimler ev içine veya yeni kapatma kurumlarına mahkûm oldular” (Yardımcı, <http://www.birgun.net>).

Sakatlık deneyimleri ve algısının yapılaşmasında kapitalizm önemli bir rol oynamıştır. Sakat birey emek piyasasına inemediği ve dolayısıyla üretmediği için üretim sürecinin dışına düşmektedir. Süreçten dışlanmak toplumsal olarak görünür ve görünmez dışlanmayı gizli ayrımcılığı da beraberinde getirmektedir. Hedefi kar ve daha fazla kar olan kapitalist mantık işin, mekânın örgütlenişini buna uygun olarak gerçekleştirilmektedir.

Maddi koşulları bu şekilde biçimlendiren kapitalizm ideolojik olarak da söylemini bunları destekler tarzda geliştirir bireyciliğin ön planda olduğu bir bakış açısı güçlü olanın kazandığı hayatta kalması gerektiğini vazedenden söylemler beraberinde sakat bireylere karşı yayılan iğrenme ve estetiksel bir kaygının ortaya çıkmasını getirmiştir. Estetiksel kaygı normal fiziksel görünüşten belirgin sapmaları reddeder. Bu görüşlerin yaygınlaşmasının yanı sıra yedek işgücü ordusunun her geçen gün büyümesi ile ekonomik ve sosyal yaşamın odağında sakat insanları mahrum bırakmak için katkı sağlar. Bunlardan etkilenen politikalar sakat insanlar için ayrılmış yerler inşa eder. Örneğin; huzurevleri, sakat insanlar için ayrılmış işyerleri, okullar gibi (Oliver,1990;80).

Ekonominin ya da bireylerin emek ve üretim araçları arasındaki ilişkinin düzenlenmesinin sonucunun toplumsal sakatlanma olduğunu belirten Russell, sakat insanların ezilmesinin nedenini kapitalist sistemde, kapitalist sistemin getirdiği sınırlamalarda aranması gerektiğini belirtmektedir. Üretim araçlarına sahip olanlar işlevsel farklılıklar yaratır, standart(daha fazla sömürülebilir) işçi bedeni formuna uymayacak şekilde olan bedenleri sakatlıkla yaftalamaktadırlar. Kapitalist işletmeler istihdam giderini en aza indirerek artı değeri en fazlaya çekmeye çalışırlar. Bundan dolayı da mekânsal düzenlemesinden, teknolojik araç gerecine, makinesine kadar her şeyi çalışma mekanına gelen işçiden en fazla artı ürün elde etme amacı üzerine inşa eder. Bu yapılanma doğrudan sakatları üretimin dışına atmaktadır Russell, <http://www.sakatlikcalismalari.net>). Kota sistemi ve çeşitli teşviklerin, yaptırımların işe yaramaması da bundan kaynaklanmaktadır.

“Üretimin ve yeniden üretimin toplumsal çıkarların ve mücadelelerin kaynaklık ettiği mekânsal pratikler belirli mekânsal olanakları ve engelleri var ederler. Mekânın böylece şekillenışı kimi bedenlerin kent merkezine inmesine üretim bandında çalışmasına okula devam etmesine izin vermez ve dolayısıyla eğitim ve sağlık imkânlarından yeterince yararlanamayan çalışamayan veya dolaşamayan kişiler vücuda getirir. Böylece politik ve ekonomik olarak marjinalleşen üretim aygıtı içinde sömürülmeleri mümkün hale gelen ve kültürel açıdan değersizleştirilen bu kişiler aslında toplumsal olarak üretilen ve dolayısıyla değiştirilebilir olan mekânsal pratiklere müdahale etmek konusunda zorlanırlar. Kapitalizmle birlikte sakatlık algısı derinleşiyor. Kapitalizmle olan ilişkisinden kaynaklı olarak kent sakat ilişkisi yapılı mekânda ayrımcı dışlayıcıdır. Çünkü kent kendine emek gücünü verecek olanları kabul eder ve onların yeniden üretimini sağlayacak donanımları sağlar veya sağlama yollarını açar” (Yardımcı, <http://www.birgun.net>).

Ama toplum sakatlığı hala medikal(tıbbi) bir mesele olarak görmektedir. Sakatlık fizyolojik, psikolojik, anatomik veya medikal kusurlara indirgenerek sakat kişilerin toplumun ekonomik yaşamına tam katılamamasının nedeninin bu kusurlarda olduğu görüşü kabul edilmektedir. Aynı zamanda bu kabulle birlikte sakatlığın çözümünün tedavide yattığı anlayışı yerleşmekte, sistem (alt ve üst yapısıyla) sorgulanmamaktadır (Russell, <http://www.sakatlikcalismalari.net>).

Sistemin insani yüzünü oluşturan sosyal devlet yapılanması ile sistem sorgulanmaksızın sistem içinde dezavantajlı kesimlere dönük çeşitli uygulamalar gündeme getirilmiştir. Sosyal politikalar ile eğitim, sağlık, barınma gibi konularda kamusalığın ön plana çıkması toplum yararının geçerli olması bu alanlara karın özel işletme mantığının kısmen girmesi engellenmiştir. Ancak

krizlerle birlikte ilk hedef tahtasına konan, yeniden yapılandırılmaya, reformlara gidilen bu kurumlar ve konular olmaktadır. Sakat bireyler için sosyal politika tedavi odaklı ele alınmıştır. Sakat hareketinin kendini dayatması ile birlikte sosyal odaklı da ele alınmaya başlanmıştır. Sakatlık çalışmalarında temel iki yaklaşım olarak sunulan medikal ve sosyal model aslında sosyal politika uygulamalarında devletin bakışına uygun olarak ön plana çıkmaktadır.

Medikal model yaklaşımı sakatlığı patolojik bir olgu olduğunu tedavi edilmesi gerektiğini ifade eder. İnsan sağlığına tedavi odaklı bir yaklaşımdır. Bu açıdan “rehabilitate” sakat bireyin toplumla uyumlu hale getirilmesinde başrolü oynamaktadır. Sosyal model yaklaşımı ise sakatlığın toplumsal sorun olarak ortaya çıktığını toplumda var olan algının, fiziksel yetersizliklerin dayatılmasına bağlı olduğunu söyler. Sosyal model yaklaşımı;

“ ... sakat bireylerin karşılaştığı belirgin sorunları, toplum kültürünün ve çevrenin engelleriyle açıklayan bütünsel bir yaklaşımdır... sakat bireyin fonksiyonel yetersizlikleri yerine çevresine, (toplum) tarafından oluşturulan engellerin varlığına odaklanır” (Demircioğlu,2010;19).

Kapitaliz, kendini sorgulatmadan sistemde sakatlara da bir yer açabilme esnekliğini başlangıçta medikal model sonrasında ise medikal ve sosyal model yaklaşımlarının karışımı şeklinde oluşturduğu politikalarla gösterebilmiştir. Fakat bu esnekliğin gelip tıkanıdığı sistemin sorunları temelden çözmeye yeteneğinin olup olmadığının sorgulanmasını sağlandığı noktalardan birisi sakatların kentsel mekana katılımıdır. Çünkü kentsel mekana katılım çok boyutludur ve tek bir politika uygulama ile halledilebilecek bir sorun değildir. Özellikle kapitalizmin kriz dönemlerinde ilk elden dezavantajlı kesimler gözden çıkarılmaktadır. Bu kapitalizmin temel mantığına uymakta aynı zamanda kentsel katılımı gerçekleştiremeyen dezavantajlı kesimin kendini ifade etmesinin olanakları da bulunmamaktadır.

Kentsel Mekâna Katılım ve Sakatlık

Kenti kent yapan kentte yaşayan insanların kentin tüm alanlarında bulunmaları, bir anlamda kentle içli dışlı olmalarıdır. Kentsel süreçlere, kararlara, yönetime, toplumsal faaliyetlere, ilişkilere dâhil olmanın sonucunda kentte yaşayanlar kentsel katılımı bulabilirler. Kentsel mekân örgütlenişi ve yapılandırılması da kentsel katılımın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini gerçekleştirecekse sınırlarını çizmede önemli bir öğedir.

Kentsel mekânda katılım biçimlerini istihdama katılım, topluma katılım, siyasete-yönetime katılım olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu katılım biçimlerinin hepsini birden kentsel mekânda katılım olarak adlandırabiliriz. Kentsel mekânda katılımın özünü oluşturan ikilik kapitalizmin yapısında bulunan sermaye-emek çelişkisinin devamıdır. Bu siyasal-yönetim alanında yöne-

tin yönetilen ikiliği, istihdamda işçi-patron ikiliği, topluma katılım toplumla bütünleşme anlamında ise bu ikiliği toplumda var olabilme koşulu olarak tüketimi koyduğumuzda, parası olan- olmayan ikiliği şeklinde belirtilebilir. Kent kapitalizmin içsel çelişkilerini yaşamakta ve kendi özgünlükleri içerisinde yeniden üretmektedir. Üretim yapanların üretim araçlarına sahip olmadıkları bir toplum olan kapitalizm (Sweezy,2009;9). kentte de bu süreci devam ettirerek istihdamın yapısını, toplumsal yapıyı ve ilişkileri, yönetimin niteliğini belirlerlerken işletirken, temel yapıyı kapitalist üretim tarzını korur ve geliştirir. Nasıl üretim araçlarını kullananlar ve üretim araçlarına sahip olanlar farklı ve mülkiyet sahipleri asıl belirleyici ise istihdama, yönetime, topluma katılım da belirleyicidir. Kentsel mekânda katılım açısından kent yönetimine katılım parçasını aldığımızda yöneten ve yönetilen ayrımının farklı biçimlerde ve farklı düzeylerde devam ettiğini görürüz. Bu bağlamda kentsel katılım, kentsel mekânda var olan diğer katılım biçimlerine de bir şekilde dahil olmayı da beraberinde getirmektedir.

Katılım belirli bir anda toplanıp ortaya atılan çözüm biçimine evet ya da hayır demek anlamına gelmemektedir. Katılım kenti, yaşamı ilgilendiren her konuda her somut kararda öncelikle bilgi, sonrada pay ve karar sahibi olmaktır. Bu tür bir katılım kapitalist kentte çoğunlukla görmek mümkün değildir. Çünkü yöneten/yönetilen ikiliği buna izin vermez.

Yönetime ve formel siyasete katılım açısından tüm toplum kesimlerini ilgilendiren ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür; Ekonomik sorunlar ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, bireylerin ekonomik olarak geçimini devam ettirmede yaşadıkları zorluklar, enformel işlerin yoğunluğu, iş güvencesinin olmayışı, düşük maaş gibi. Bu koşullar ile birleşen ve bireysel katılımı etkileyen koşullar da vardır. Bunlar bireysel katılımın kaynakları olarak sosyal bilimlerde şöyledir; para, zaman ve eğitim ve ek olarak iş ve örgüt deneyimi gerekli unsurlar olarak sayılmaktadır(Alkan,2005;23).

Kentte yaşayan tüm bireylerin hiçbir ayırım gözetilmeksizin kentin toplumsal yaşamına tam katılımının gerçekleştirilmesi önündeki engellerin kaldırılması tüm kentlilerin ortaklaşabildikleri bir kent yaratmak için temel koşuldur. Kentsel mekânda var olabilmek kentsel katılım süreçlerine dâhil olmayı gerektirmektedir. Bu süreçlere dâhil olamayanlar kendilerine kentte var olabilmelerine ilişkin kararlara katılmadıkları, toplumsal hayata karışamadıkları için kendi adlarına düzenlemeler kararları kendileri gibi olmayanlar, kendi koşullarında yaşamayan ve koşulları bilmeyenler tarafından alınmaktadır. En fazla katılım ikili veya daha fazla bir seçenektan birini seçme düzeyine indirgenmektedir.

Katılımın gerçekleşmediği koşullarda ortaya çıkan ise dışlanma, izolasyon ve ayrımcılık olmaktadır. Bir kentte yaşadığı halde o kentin sokaklarında bulunamayan evlerine sığamayan, kamusal alanlara çıkamayan, kamu binalarına giremeyen, sosyal faaliyetlerde bulunamayan ve belki de en önemlisi kente ilişkin yapılanma, örgütlenişe dair hiçbir karar sürecinde yer alamayan kentli-

lerin bulunması diğer kentliler için de bir çıkmazdır.

Katılımı kentsel mekânda gerçekleştiremeyen gruplardan birisi olan sakat bireyler yukarıda sayılan katılım için gerekli bireysel koşullara çoğunlukla sahip olamadıkları gibi kentsel mekânın yapılandırılması da bu katılımı “normal” bedenlere göre çok daha fazla engellemektedir. Burada mekânın nasıl örgütlendiği sakatlık deneyimleri açısından önemlidir. Lefebvre'nin de belirttiği gibi toplumun mekânı üretmesi kadar mekânda belirli toplumsallık biçimleri kimlikleri ve deneyimleri üretmektedir. Onun için aynı özelliklere sahip bir beden farklı tarihsel, toplumsal ve mekânsal koşullarda farklı şekillerde yaşar (Yardımcı, <http://www.birgun.net>). Kentsel mekânlarda çok nadiren görülen sakat insanlar için kentsel mekânda var olabilmek birçok özellik gösteren gruplardan daha zordur. Kentsel mekâna katılımı toplumun diğer bireyleri için sorun olmayan pek çok konu sakat insan için aşılması gereken büyük bir sorun haline gelebilmektedir.

Toplumlar sakat bireylerine sundukları olanaklar ölçüsünde kentsel yaşama katılımlarının önünü açabilmektedir. Sakat bireylerinde sakat olmayan bireyler aynı koşullarda yaşamlarını sürdürebilmesindeki temel unsurlardan biri yapı çevrenini sakatların gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmesidir. Yeterli ve gerekli düzenlemeler yapılmadığı takdirde sakat bireylerin gerekli sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmeleri eğitim alabilmeleri, iş sahibi olabilmeleri, eğlence, dinlenme, kültür ve spor etkinliklerine katılabilmeleri, ulaşabilmeleri yani toplumsal yaşama katılımları sağlanamayacaktır (Kaplan, 2007; 52).

Herkese sağlanan olanaklardan eşit olarak yararlanamamak sosyal bir sorundur. Bu sorun en çok sakat insanlar ve yoksul kesimde yaşanır. Eğitimsizlik, iletişimsizlik dışlanma, farkında olmamak çeşitli sorunlar yaratmaktadır.

Gleeson'a göre sakatlığın ayrımcılık biçimini alması genellikle kentsel mekândaki düzenlemelerden ve kentsel mekân politikalarından kaynaklanmaktadır. Kentsel mekânda yer alan;

- Fiziksel bariyerler sakat insanlar için hareketsizliktir. Hareket edememe amaçlarının etkinliğini azaltır ya da ortadan kaldırır.
- Mimari yapıların girişinin kullanılamaz oluşu içeri girmeyi de çıkmayı da imkânsız hale getirir.
- Kamusal ulaşım türü yolcuların ortak, standart bir bedeni yetileri vb. sahip olduğu farz edilir.

Sakat insanlar istihdam olanaklarını ulaşamaz işyerleri nedeniyle deneyemezler değerlendiremezler. Fiziksel ve kurumsal bariyerler sosyal ve ekonomik yaşamın temellerinden sakat insanları ayırır. Sakat insanların topluma sosyal katılımını hareketini sınırlar şehri ve mimari somutlukları (Mahmoudi, Fanaei, 2010; 1219).

Sakat bireyler dar mekânlarda hapis hayatı yaşamaktadırlar. Kent yasak kenttir. Sakat insanlar açık veya gizli olarak yok sayılmaktadır. Bireyin bir yaşam du-

rumuna dâhil olması olan katılım kentsel mekânda yukarıda sayılan mekânsal özellikler nedeniyle diğer koşullarla da birleşince gerçekleşmemektedir. Faaliyet kısıtlamaları ile birey yaşam durumlarına katılmakta sorunlar yaşamaktadır. İnsanların içinde yaşadıkları ve yaşamlarını biçimlendirdikleri fiziksel toplumsal ve tutumsal çevreyi kapsayan çevresel faktörler(Waldschmidt, <http://www.sakatlikcalismalari.net>), sakat bireyi yok sayma ya da rehabilite edilecek bir hasta olarak gördüğünden çevresel faktörler katılımı kısıtlayan engelleyen özellikler göstermektedir. Fiziki çevre ve ulaşım yapıları çevre içerisinde yok sayılması kentlerde yok sayılması anlamına gelmektedir. Kısacası mekânsal pratikler ayrımcılığı ayrımcılık ise(belirli çıkarılara denk gelen)geçerli mekânsal pratikleri süreklileştirir. Oysa bu pratikleri farklı olanaklar yaratacak şekilde dönüştürmek mümkündür.

Daha ayrıntılı olarak sakat bireyin katılımının önündeki mekânsal engellerin dışında ama onlarla da bağlantılı olarak şöyle sıralanabilir;

- **Yoksulluk:** Yoksulluk ve sakatlık birbirini besleyen süreçlerdir. Yapılan araştırmalar sakat bireylerin çoğunun yoksul olduğunu göstermektedir. Sakat nüfusun önemli bir bölümü toplumun en yoksul kesimini oluşturmaktadır. Bu durum, aynı zamanda sakatların başta tedavi ve rehabilitasyon gibi bir çok öncelikli sorununun yanına geçinme, yaşamını devam ettirme gibi ciddi bir sorunu da eklemektedir.
- **Eğitim:** Bu konuda karşılaştıkları sorunlar sakat bireylerin kentsel mekâna katılımının önünü kesen en büyük etkenlerden biridir. Eğitim sisteminin sakat bireyleri dışlayan anlayışı iki yönlü zarar vermektedir. Bir taraftan sakat birey eğitim alamadığından mesleki beceriler kazanamamakta iş bulamamakta dolayısıyla toplumla bütünleşme imkânı yaratılamamaktadır. Diğer taraftan sakat bireylerle eğitim sürecinde bir araya gelmeyen toplumun diğer üyeleri sakatlık konusunda önyargılarını değiştirebilme olanağını kaybetmekte veya ertelemektedir. Eğitimsizliğin, bilgisizliğin, hurafeye dayanan kimi ön yargıların sonucunda toplumda engellilere bakışta ve yaklaşımda bir iletişimsizlik, dışlama ve farkında olmama gibi çeşitli sonuçlar ortaya çıkmaktadır(İşeri, <http://www.tsd.org.tr>).
- **Ulaşım ve fiziksel çevre ve konut:** Kentsel mekânda ulaşılabilirlik kentteki mobilitayı sağlama anlamında önemlidir. Fiziksel çevrenin yapılandırılmasının normal bedenlere göre tasarlanması yapılması, sakat bireyi doğrudan kentten dışlayan bir anlayışın yansımasıdır.
- **Rehabilitasyon ve sağlık hizmetleri:** Sağlık kurumlarından, sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinden mahrumiyet sakat bireylerin artısını getirdiği gibi kentsel mekânda daha rahat hareket edebilmelerini bağımsız yaşayabilmeyi öğrenmelerini engellemektedir.
- **İstihdam:** Sakat bireylerin kentsel mekâna katılımının, toplumla bütünleşmesinin önünü kesen en büyük etkenlerden biridir. Çalışmanın

(kapitalist toplumda) bireyin refahının sağlanmasındaki önemi, diğer katılımın önündeki engellerle olan yakın ilişkisi, istihdam engelini başlangıç sorunu haline getirmektedir (Karataş, <http://www.sosyal-hizmetuzmani.org>). Özürlülerin, işgücüne katılımında yaşadığı bu tür sorunlar sosyal dışlanma ve yoksulluk riskini de beraberinde getirmektedir.

Ama bu engellerin hepsi birbiriyle iç içe geçmiş birbirine kaynaklık eden birbirini besleyen veya çözen bir durumdadır. Kentleri mükemmel yakın bir beden tasarımına göre her düzeyde örgütlenmenin, yapılanmanın temelinde daha fazla kar ile hareket eden kapitalist üretim tarzı bulunmaktadır.

Krizin Sakatlık Üzerine Etkisi

İster küresel isterse ulusal düzeyde görülen krizler olsun toplumsal ilişkilerde ve bu ilişkileri düzenleyen kurumlarda son derece önemli değişimler yaratır. Çünkü sermaye birikim sürecinin tıkanmasından kaynaklanan dönüşüm süreci üretim ilişkilerini ve dolayısı ile toplumsal ilişkileri etkilemektedir. Kapitalizmin krizleriyle birlikte yaşanan dönüşüm süreçlerine en iyi örnek, 20. yüzyılın başında ve sonlarında ortaya çıkan krizlerdir. İlk dönemde çıkan kriz için çözüm; Taylorist ve Fordist üretim ve yönetim modellerinin uygulanmasında bulunmuştur. Taylorist ve Fordist üretim ve yönetim biçimi üretimden sakat bireyleri dışlayan bir özelliği de sahiptir. Normal bir bedene göre oluşturulan üretim ve yönetim modelleri en fazla verimi alma en fazla üretimi gerçekleştirme üzerine kurulmuştur. Üretimin bir parçası olabilmesi için işçinin o üretimin istediği özelliklere en üst düzeyde sahip olması, o yeteneklerini her geçen gün arttırıyor olması gerekir. Sanayi devrimiyle birlikte daha öncesinde üretimin içinde bulunan sakat bireyler üretimin fabrikalara özel mekanlara alınmasıyla başlayan bir uzaklaştırılma sürecinin içine sokulmuştur.

1970'lerde başlayan krizler silsilesinin bir sonucu olarak sosyal devlette gerçekleştirilen dönüşümler beraberinde Taylorist ve Fordist model gibi sermayenin tıkanıklığını aşmasına yarayacak modeller (esnek çalışma, post-fordist) gibi modeller geliştirmiştir. Özellikle sosyal devlette yaşanan dönüşüm dezavantajlı kesimleri yakından ilgilendiren bir konudur. Çünkü üretimden dışlanan bireyin devlet korumasından çıkarılması gündeme gelmiştir. Sosyal devlet politikalarının yerini hızlı bir şekilde her alanın özelleştirilmesi sermayeye açılması ilkesi almış, devletin ekonomiden çekilmesi minimal devlet olması gereğine ilişkin kuramsal çalışmalar uygulamaları desteklemeye başlamıştır. Kapitalizmin krizlerinden üzerindeki fazlalıkları atarak çıkması krizin maliyetini birilerinin üzerine yıkmasıyla eş anlamlıdır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de devletin küçültülmesi politikası yeni kamu yönetimi anlayışı politikaları uygulamaya geçmiştir. Sakat bireylerin krizden nasıl etkilendiği ve katılımını ne yönde etkilediği somut olaylar gelişmeler üzerinden daha iyi anlaşılabilir bir konudur.

2000'li yıllardan itibaren bakıldığında sakatlar için yoğun çalışmaların

olduğu görülmektedir. Öncelikle uluslar arası anlaşmaların onaylanması ve buna ilişkin yasaların çıkarılması ile hukuki anlamda bir yoğunluk göze çarpmaktadır. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası, 2005 yılında çıkarılan 5378 sayılı Özürlüler Kanunu ve bunlarla bağlantılı olarak çeşitli kanunlarda yapılan düzenlemeler ve çıkarılan yönetmelikler bu alanda yoğun hukuki çalışmalarını göstermektedir.

Kamu Harcamaları İzleme Platformu'nun(2010) yaptığı çalışmaya göre kamu harcamalarında genel bir düşüş görünürken sakatlara ilişkin harcamalarda artış görülmektedir. Hukuki düzenlemelerle birlikte, krize rağmen belli bir artışın olması sakat bireylerin ya da dezavantajlı bir kesimin krizden etkilenmediği veya "karlı" çıktığı anlamına gelebilir. Fakat Kamu Harcamaları İzleme Platformu'nun verileri daha dikkatli incelendiğinde ve bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde aslında sakatların elde ettiği hakların hiç küçümsemeyecek düzeyde olduğu ama sosyal politikalarda krizin etkilerinin sakatların kentsel katılımında daha net görüldüğüdür.

2008 yılı harcamalarına bakıldığında sağlık, eğitim gibi alanlarda kamusal harcamalarda düşüşler olduğu gayri safi yurtiçi milli hasıla(GSYMH)'dan ayrılan payların giderek düştüğü bir eğilim görülmektedir. Diğer taraftan, sakatlara yönelik harcamaların GSYH içindeki payı %0,22'ye yükselerek bu alanda artan neredeyse tek kalemdir. Fakat bu harcamanın ayrıntılarına inildiğinde en büyük artışın Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Özürlü Bakım Hizmetleri'nin harcamalarından kaynaklandığı görülmektedir. Kamu Harcamalarını İzleme Platformu(2010;9);

"Evde bakılan ve geliri kanunla belirtilen miktarın altında kalan engellilere asgari ücret tutarında cari transfer yapılmaktadır. Bu şekilde SHÇEK 2009 yılı sonunda yaklaşık 200 bin civarında engelliye ulaşmaktadır. Evde bakım aylığı daha önce engelli bakım alanında kapsamlı bir destek sunmaktan uzak olan devlet bu alanda varlığını hissettirmeye başlamaktadır. Ancak bakım görevinin aileye dolayısıyla kadına yüklenmesinin kadınların toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünü pekiştireceğini... Evde bakım aylığındaki gelişmelere paralel olarak kurum bakımı hizmetlerinin de yaygınlaştırılmasına yönelik adımlar atılması gerektiğine inanıyoruz. Özellikle ağır engellilere yönelik kurum bakım hizmetlerine ayrılan harcamaların artırılması gerek"

tiğini belirtmektedir.

Bu bir anlamda pratikte yaşanan, kriz dönemlerinde çalışan kadınların evlerine gönderilmesi uygulamasının bir devamı olarak evdeki sakat bireye bakmasını teşvik ederek(düşürülen ücretlerle birlikte düşünüldüğünde) bu geri dönüşü doğal bir süreç gibi işletmeye çalıştığını göstermektedir. Aynı şekilde 2022 sayılı kanuna göre verilen sakat aylığı asgari ücretin altındadır. Hem bu aylığı alabilmek için eve asgari ücretin 1/3'ünden fazla para girmemesi gerekmektedir. Son yapılan düzenlemelere göre öncesinde %40 ve üzeri sakat raporu

alabilen kişiler artık sakat olarak görülmemektedir. Çünkü sakatlıkları%40'ın altında çıkmaktadır. Bir bakıma böylece sosyal politika kapsamına girecek, sorumluluk alınacak, hak iddia edebilecek sakat sayısı doğrudan düşmektedir. Türkiye'deki mevcut yaşam koşulları dikkate alındığında sakatlar için şimdiye kadar yapılmamış olanların en alt düzeyde yapıldığını göstermektedir.

Benzer şekilde sakatlar için hayati önemde olan kentsel katılımı gerçekleştirebilmeleri seslerini duyurabilmelerinin baş koşulu olan çalışma hayatında yer alabilmek hala mümkün değildir. Kamuda 2010 yılı itibariyle 38.192 kişilik sakat kadro açığı bulunmaktadır. 50 ve üstü personel çalıştıran işyerlerinin %3 sakat personel çalıştırma zorunluluğu varken bu kamuda bile gerçekleşmemekte yaptırımları uygulanmamaktadır (Meşhur,?; <http://www.ozida.gov.tr>). Ki kriz ortamında işsizlik artmakta, güvencesiz, esnek çalışma uygulamaya geçmektedir. “Krizin ülkemizde yarattığı en büyük hasar işsizliğin artması istihdamın esnekleştirilmesi ve güvencesizleştirilmesi olmuştur (Sönmez, 2010; 12).”

Sakatlara doğrudan gelir desteği ve bakım hizmetlerinde artış söz konusudur. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği'ne katılım için girilen süreçte farklı alanlarda değişimler yaşanmaktadır. Sakatlara yönelik olarak, AB standartlarına ve koşullarına uyumun sağlanması temel amacıyla çıkartılan Özürlüler Yasasıdır. Bu yasa ile merkezi ve yerel yönetimlere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için, öncelikle gelen isteklerin mutlaka yerine getirilmesi şartıyla 7 yıllık bir süre öngörülmüştür. Yerel yönetimlere özellikle belediyelere 5216 sayılı büyükşehir belediye yasası ile bu konuda hükümler konulmuştur.

Fakat sakatların kentsel katılımına ilişkin elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Diğer kesimlere yönelik devletin bir geri çekilişi söz konusu iken kriz döneminde sakatlara yönelik kamusal harcamalarda, hukuki düzenlemelerde belirli bir yoğunluk görünmektedir. Bu durumda krizin sakatları etkilemediği hatta diğer toplumsal kesimlere göre “karlı” oldukları öne sürülebilir. Ama burada gözden kaçırılmaması gereken, şimdiye kadar sakatlara yönelik derli toplu bir hukuki düzenlemelerin olmayışı, istihdam konusunda elle tutulur bir gelişmenin olmayışı, gelir desteği gibi nakdi ödemelerin “yardım” adı altında yapılarak sakatı katılım konusunda etkisiz, hak temelli bir yaklaşımdan uzaklaştırdığı bir sürecin beraberinde işlediğidir. Ayrıca devletin sosyal yüzünü gösterdiği düşünülen alan özel eğitim kurumları ve rehabilitasyon merkezlerinin açılmasını teşvik eden uygulamalarla bu alanları genel olarak eğitim ve sağlıkta olduğu gibi özel sermayeye açmaktadır. Devlet sermayenin birikim krizini çözmek için hem bir çok alandan çekilmekte sermayeye yer açmakta hem de şimdiye kadar olmayan farklı alanları sermayeye sunmaktadır.

Sonuç

Yaşanan kapitalizmin krizini Türkiye bağlamında sakatların kentsel mekâna katılımı açısından değerlendirdiğimizde elimizde konuya ilişkin hem artılar hem de eksiler bulunmaktadır. Yukarıda sakatlara yönelik bahsedilen hukuki düzenlemeler yeterli olmasa da elimizdeki artıları oluşturmaktadır. Elimizdeki eksileri ise şimdiye kadar sakatlara yönelik herhangi derli toplu, yaptırımları

olan uygulamaların hayata geçirilmemiş olması, Kapitalizmin sakat üreten ve toplumun dışına iten tarzı kapitalist sistemde daha fazla hak temelli bir mücadelenin yerini yardımların almış olması, sosyal devlet çözülrken dezavantajlı kesimlerde dahil olmak üzere hiçbir toplum kesiminin krizin etkisinden kurtulmasının mümkün olmaması gerçekleridir. Kısaca sakatların kentsel katılımı fiziksel mekânın yeniden yapılandırılmasını gerektirdiği gibi beraberinde istihdam, eğitim, sağlık, barınma olanaklarının da oluşturulmasını gerektirmektedir. Aslında sakatların kentsel mekâna katılımının gerçekleşmesinin koşulunun gel-gitlerle debelenen kapitalizmin tarzının değişmesidir.

Kaynakça

Alkan, Ayten(2005) • *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*, Ankara:Dipnot

Demircioğlu, Mağdule (2010) • *Sakat Emeği*, İstanbul:Kibele Yayınları. <http://www.tsd.org.tr/kent-herkes-icin-engelsiz-ve-erisilebilir-yasam-alani-6122>,(Erişim Tarihi,10.08.2010).

İşeri, Ergün • “Kent; herkes için engelsiz ve erişilebilir yaşam alanı!”

Kaplan, Hülagü (2007) • “Kentsel Mekanların Erişebilirliği ve Okunaklılığı Sağlamada Kentsel Tasarımın Bir Bileşeni Olarak Engersiz Tasarım,” *Dosya 04*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten 46, ss.51-62.

Karataş, Kasım (2002) • “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları”, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/engellitoplum.htm>, (Erişim Tarihi:10.08.2010).

Mahmoudi, Anahita- Janaei, Kamyar (2010) • “Revision of Urban Sapaces to Make İt Accessible for Disabled People in Order to Achieve The Aim Of ‘City for All’ ”, <http://www.corp.at> (Erişim Tarihi: 01.09.2010).

Meşhur, H.Filiz Alkan(2010) • “Özürlülerin Çalma Yaşamına Katılma Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi”, <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov2/ov2ozcalyaskatılma>,(Erişim tarihi: 01.09.2010).

Oliver,Michael(1990) • *The Politics of Disablement*, London:The MacMillan Press.

Russell, Marta • “Sakatlık ve Kapitalizm” <http://www.sakatlikcalismalari.net/2009/08/sakatlik-ve-kapitalizm.html> (Erişim tarihi,10.08.2010).

Sönmez, Mustafa (2010) • *Teğetin Yıkımı*, İstanbul: Yordam Kitap.

Swezzly, Paul(2009) • Marksizm Üzerine Dört Ders, Çev. Tuncel Öncel, İstanbul:Yordam Kitap.

Waldschmidt, Anne • “Sakatlığın Esnekleştirilmesi” <http://www.sakatlikcalismalari.net/2009/08/sakatlg-n-esneklestirilmesi.html> (Erişim tarihi, 10.08.2010).

Yardımcı, Sibel (2010) • “Sakatlık ve Mekan Üzerine” *Birgün Gazetesi* (03.05.2010), http://www.birgun.net/city_index.php?news_code=1272882952&year=2010&month=05&d ay=03 (Erişim tarihi,30.06.2010).

24

Kriz Çözücü Bir Araç Olarak Kentsel Mekana Müdahale Süreci, Biçimleri ve Toplumsal Sonuçları: İstanbul Örneği

Şükrü Aslan¹

Abstract

Process of Intervention to Urban Space as a Crisis Resolving Tool, its Methods and Social Consequences: Case of Istanbul

Intervention to urban space in order to producing and consuming are usual consequences of process of capitalist urbanization. Particularly when the dynamics that resolve structural crises weakens, in capitalism “space” gains value as a tool to resolve those crises. Capitalism transformed urban space to hotspot for intervention of dominant politics. “Renewal”, “conversion”, “reconstruction” often attract attention and they are employed as the formal language of intervention. In terms of social structure this situation means tear in the fabric of the society. Actors of the intervention to the urban space are sometimes local authorities and at others central governments. Nevertheless, often they would both intervene to the city; this is at the same time and with a common strategy and through establishing legal infrastructure. In this paper urban space will be discussed based on the practices in Istanbul both as a place of conflict and as a place that develops the conflict.

Key words: urban space, political intervention, social problems

Giriş

“Kat Karşılığı Kıbrıs Çözümü”! Politika ve mekan ilişkisine dair bu çarpıcı başlık, 17 Eylül 2010 tarihli Hürriyet Gazetesinin manşetiydi. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi ve 1983 yılında resmen ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetiyle birlikte, iki toplum arasında başlayan gerilimin

¹ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, sukruaslan93@yahoo.com

uluslararası çözümüne ilişkin yepyeni bir araca işaret ediyordu. “Kazan kazan” esasına dayalı formüle göre Kıbrıs özel bir mortgage sistemi ile finans merkezi, TOKİ formülüyle de dünyanın en büyük kentsel dönüşüm bölgesi olacak ve Türkiye Cumhuriyeti devleti Rumların hesapladığı 30 milyar dolarlık tazminat- tan da kurtulacaktı. Türklerin ve Rumların eşit temsil edildiği TOKİ örneği bir inşaat şirketi kurulacak; bu şirket, harabe haldeki Rumların kapalı Maraş kenti ile Türklerin güneyde bıraktığı 450 bin dönüm arazinin tapularını devralarak kentsel dönüşüm projesi başlatacaktı.

Bu projenin gerçekleşip gerçekleşemeyeceğini görebilmek için elbette zama- na ihtiyaç var ancak bu durumun gösterdiği temel bir olgu var ki mekan, sadece ulusal değil, küresel ölçekte de kapitalizmin kriz çözücü araçlarından biri olarak önemli bir işlev görmektedir. Hem sermayenin akışını düzenleyen hem de olası kriz hallerini atlatma olanağı sağlayan mekan, gerektiğinde toplumsal kesimler arasında denge sağlamanın araçlarından biri olarak da kullanılabilir.

Aslında kapitalizm ve mekan ilişkisi hemen her zaman özel bir nite- lik göstermiştir. Kapitalizm 19. ve 20. yüzyılda kent mekanını aynı zamanda bir toplanma merkezi olarak kurgulamıştır. Bu sebeple sanayi için gerek- li işgücünün hazır bulunduğu bir üretim ve yönetim yeri olarak inşa edilen kent kitlesel üretim ve tüketim merkezi olarak da kapitalizm için hayati önem taşımaktaydı. (Engels, (1845) 1997;69) Çünkü sistemin tüm ilişkileri kent üz- erinden sağlanıyordu. Kapitalizm, kent mekanına kitleleri taşıırken, burayı aynı zamanda farklı toplumsal grup ve sınıfların bir arada bulunma alanı haline getirdi. Böylece modern kent büyük ölçüde aynı mekanı paylaşan sınıfların mücadele, gerilim ve çatışma alanı oldu. Marx tarafından doğrudan bu tür bir vurguya konu edilmemiş olsa da kent, marksist teorideki sınıf mücadelesinin de mekanıydı. (Engels, (1845) (1997; 65)

Lefebvre, kentin başka bir özelliğini anlatırken aynı zamanda kapitalist sistemin sürekliliğini sağlayan temel araçlardan birisine de işaret etmişti. 20. Yüzyılın sonlarına doğru kent mekanı artık sadece üzerinde mücadele edilen değil, üzerine mücadele edilen bir alandı. Bu vurgudan anlaşıldığı üzere bizatihi mekanın kendisi bir meta olarak keşfedilmişti ve bu gerektiğinde kapitalizmin krizini de çözebilecek güçlü bir araçtı. Hatta kapitalizm yüzyıllık krizini bu araçla aşabilmişti. (Lefebvre,1976;21) Harvey “biraz abartmış olmalı” demesine karşın yine de önemli saydığı bu argümana ek olarak toplumsal coğrafyayı da bu süreci anlamanın bir aracı olarak önerir. Ona göre günümüz büyük kentler- inde rant, üretim maliyetlerini belirlemekte; bu nedenle rantı en yüksek alanlar, ticari faaliyetlerin kullanımına konu olmaktadır. (Harvey,1973;173)

Bütün bu kuramsal tartışmalarda dile getirildiği üzere uygulamada da kent hemen tüm politik stratejilerin temel değişkeni olarak dikkati çekmiştir. Kent mekanı, bugün de gözlemediğimiz gibi ihtiyaç duyulduğunda yeniden üretilmekte, dağıtılmakta, satılmakta, takas edilmektedir vb. Dolayısıyla ister kullanım isterse değişim değeri bağlamında olsun, kent mekanını hesaba kat-

mayan bir kapitalizm ve sistem tartışması en azından eksik bir tartışma olarak kalacaktır.

Kentsel Mekana Yukarıdan Müdahale

Kent mekanı, bir mücadele alanı olduğuna göre hem yukarıdan hem de aşağıdan müdahalelere açık bir alandır. Burada ele alacağımız daha çok yukarıdan; hakim siyaset ve ilişkiler üzerinden, “yasal” altyapısı hazırlanmış ve meşruiyet araçlarını da bir ölçüde inşa etmiş olarak gerçekleşen müdahaledir. 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan kent sorunuyla ilgili tartışmalarda karşılaştığımız “kentsel yenileme”, “kentsel yeniden yapılanma”, “kentsel dönüşüm” gibi kavramlar, aslında kentsel mekana yukarıdan yapılan ve çoğu kez cerrahi nitelik gösteren müdahalenin yasal dilini anlatır.

Modern kentin iki temel özelliğini anımsadığımızda (sınıf mücadelesinin mekanı olması ve üzerine mücadele edilen bir mekan olması) bu tür müdahaleler belirli toplumsal kesimlerin çıkarlarından muaf sayılamazlar. Zira kent mekanına müdahale, mekanın niçin, nasıl ve kimlerin lehine ya da aleyhine dönüştürüldüğüne odaklanmayı kaçınılmaz kılar. Sistem, mekana yaptığı müdahalelerle büyük zenginleşme ve yoksullaşmalara yol açabilir ve sermaye akışını hızlandırmaya olanak sağlayabilir. Bundan dolayıdır ki mekanın alınabilir ve satılabilir olduğu kapitalist sistemde toprağa yönelik her türlü “yasal” girişimin masumiyeti tartışmalıdır. Burada eşitsizlikleri dengeleyebilecek araçların (planlama, toplumsal muhalefet vb.) inşası da önemlidir elbette. Ancak bu araçların görece zayıf ya da işlevsiz olduğu durumlarda mekanın üretimi, bütün diğer sektörlerin toplamından daha fazla “kıymet üreten” bir işlev görebilir.

Kentsel mekanın üretimi/yeniden üretimi hem kent mekanının genişlemesi biçiminde hem de mekana müdahale ederek onu yeniden biçimlendirme olarak cereyan eder. Diğer bir deyişle hem kenti kuşatan tarımsal toprakların kent mekanına dahil edilerek dönüştürülmesinden hem de verili yapının yeniden inşasından söz etmekteyiz. Özellikle kent gelişme sınırlarına dayandığında sistem, kaçınılmaz olarak içeriye döner ve verili yapıya müdahale eder. Eski kent merkezleri, gecekondu mahalleleri, henüz inşa edilmemiş alanlar, kentteki kamu binaları ve arsaları ve hatta askeri alanlar gibi sayısız mekanın bu müdahalelere maruz kalmasının arkaplanında sistemin akışkanlığını sağlama amacı da etkili bir faktör olarak karşımıza çıkar. Gündelik dille söyleyecek olursak bütün bu alanlar “para kazanılacak” mekanlar olarak yeniden üretilmeye hazır araçlar olarak algılanırlar.

Türkiye’de Mekana “Yasal” Müdahale Süreci

Türkiye’de mekana yukarıdan müdahale süreci öncelikle “yasal” çerçeve üzerinden hazırlanmıştır. Buradan amaç kentlerde ve kent dışı alanlarda devletin elindeki toprağın ve diğer taşınmazların devlet eliyle özel mülk haline getirilmesi ya da özel kullanıma açılması ve bu amaçla dönüştürülmesidir. (Turan, 2009;114-115) Bu çerçevede ilk önce 1984 yılında 2983 sayılı yasa çıkarılmış; devletin elindeki taşınmazların bir bölümü özel mülk haline getirilmiştir. (Turan, 2009;238) Bu süreç artan bir tempoda devam etmiş ve 2000’li yıllarda bizzat mekanı en önemli meta haline getiren yeni bir aşamaya ulaşmıştır.

Bu bağlamda Türkiye’de mekana yukarıdan müdahale sürecine baktığımızda anahtar kavramlarından birisinin “kentsel dönüşüm” olduğunu görüyoruz. Bu isimle ilk yasal girişim 2004’de çıkartılan 5104 sayılı “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu”dur. Yasanın amacı Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi olarak tanımlanmıştır. Gerçekte bu alan kentin gecekondu alanıdır ve sözkonusu yasanın uygulanma süreci o günden bu yana ciddi bir rant tartışmasına eşlik etmiştir.

Bir yıl sonra yürürlüğe giren 5393 sayılı “Belediye Yasası”nın 73. Maddesi nüfusu 50.000’in üzerine çıkan belediyelere kentsel dönüşüm proje alanlarını ilan etme ve uygulama yetkisi vermiştir. Bu model yerel yönetimlerin kent arsasına ilişkin müdahale olanaklarını arttırmıştır. Aynı yıl çıkarılan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun” Başbakanlık tarafından TBMM’ye “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı” olarak gönderilmiş ancak alınan tepkiler sonucunda ismi ve bazı bölümleri değiştirilerek meclisten geçirilmiştir. Bu yasanın ayırıcı özelliklerinden birisi kentlerin sit alanı dahilindeki bölgelerinde de kentsel dönüşüm projelerini mümkün kılmış olmasıdır.

Bununla birlikte sözkonusu yasa o biçimiyle daha büyük projelerin hayata geçirilmesine olanak vermediği için, 22 Haziran 2006’da “Dönüşüm Alanları Hakkında Yasa Tasarısı” hazırlanmıştır. Tasarıyla kent mekanı her türlü toplumsal içeriğinden arındırılarak ve sadece fiziksel eşikler, kent içindeki konum ve potansiyel rant düzeylerine bağlı olarak değerlendirilerek istenilen her tür dönüşüm için hazır hale getirilmiştir. (Bu kanun 2010 yılı Haziran ayında TBMM’de yasalaştırılmıştır.)

Ancak bu kanun yoğun muhalefet nedeniyle çıkarılmadığı için 24.07.2008 tarih, 5793 sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, dönüşüm yasa tasarısında bulunan bazı maddeler farkedilmeden bir torba yasa içinde yasallaştırılmıştır. 27 kanun ve 2 Kanun Hükmünde Kararnamede değişiklik yapan bu yasayla “kamuoyunda

tartışılan ve bazı konularda da iptale ilişkin çıkarılmış yargı kararlarının devre dışı bırakılması amaçlanmıştır. Bu yasayla Özelleştirme İdaresi Başkanlığı da, TOKİ'ninkine benzer planlama, proje ve yapı izni konularında yeni yetkilerle donatılmış; kamu toprakları ve taşınmazların elden çıkarılmasını kolaylaştıran yeni düzenlemeler yapılmıştır. Böylece okul alanları, DSİ, Karayolları ve TCDD taşınmazlarının satışına yönelik kolaylıklar getirilmiştir.

2010 yılı Haziran ayında TBMM'den geçen "5393 Sayılı Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi"ndeki 73.maddenin birinci fıkrasında yapılan düzenleme ile "Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulama olanağı getirilmiştir.

Bütün bu yasal düzenlemeler temelde kentsel mekana müdahale sürecini kolaylaştırmayı öngörmektedir. Hükümetin tek partinin elinde olması ve yerel yönetimlerin çok büyük bölümünün de aynı partiden olması bu konudaki engellerin güçsüz kalmasına yol açmıştır. Şu anda çok daha büyük bir mekansal müdahale örneği olarak ele alınabilecek olan 2B Arazileri yasasını çıkarma girişimi gündemdedir. Birkaç yıldır üzerine çalışılan tasarının çıkarılmasının hayati önemde olduğu ve hükümetin bundan 25 milyon dolar para kazanmayı öngördüğü ifade edilmiştir. Ancak farklı hesaplamalarla gerçekte bu satıştan 66.2 milyon dolar gelir elde edileceği hesaplanmıştır. (Velioğlu, 2007;101) Bu alana daha yakından bakıldığında sorunun önemi de ortaya çıkmaktadır.²

2 AB üyesi ülkelerde ormanlar % 70'i şahıslara aittir. Örneğin Fransa'da % 74, İsveç'te % 83, İtalya'da % 66 oranında ormanlar kişilerin özel mülküdür. Türkiye'de ise ormanların % 99'u devlete aittir. Ata'ya göre bu durum 2/B yasasının da temel nedenidir. Çünkü bu, devletin elinde çok ciddi bir kaynak olduğuna işaret eder. (Ata,2010;415) Türkiye'nin orman varlığı 21 milyon Hektardır. Bunun 473 bin hektarı 6831sayılı Orman Kanununun 2/B maddesi ile orman sınırları dışına çıkarılmıştır. Yani Türkiye orman varlığının %2.5'ü 2/B ile orman niteliğini kaybetmiş görünüyor. İstanbul'da bu nitelikte orman arazisi miktarı 18.200 hektardır. Anayasaya göre ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasî propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınmaz. Ancak 1961 Anayasası'nın 131. maddesi 1972 yılında değiştirilerek (nitelik yitiren ormanların, orman sınırları dışına çıkarılmasını öngören) bir fıkra ilave edilmiştir. 1982 Anayasası'nın 169. maddesine eklenen 4. fıkra ile bu değişiklik sürdürülmüştür. Daha sonra 1983 yılında çıkarılan 2896 sayılı. ve 1986 yılında çıkarılan 3302 sayılı yasalarda 2/B şeklini alıp, 6831. Sayılı Yasa'da, anılan değişikliklerle varlığını sürdürmüştür. 1961 Anayasası'nın 131. maddesinde 15.10.1961 tarihine kadar nitelik yitiren yerlerin dışarı çıkarılması benimsenmiş iken, 1982 Anayasası'nın 169. maddesinde ise bu süre 31.12.1981 tarihine kadar uzatılmıştır. (Ataşoğlu,2007) 1961-1982 yılları arasında yasadaki tarif edildiği şekliyle orman vasfını yitiren arazi miktarı 82.992 hektardır. (Turan, 2009;156) Bu süreç aynı zamanda özel ormanlarda da belirli limitler içerisinde inşaat izninin sağlandığı dönemdir. (Geray;2007;112)

İstanbul Örneği: Yasal Değişikliklere Eşlik Eden Söylem Değişikliği

Bütün bu yasal çerçevenin hazırlık sürecine paralel olarak kent mekanına müdahaleyi kolaylaştıran ve bunun önündeki engelleri aşmaya yönelik dışlayıcı bir dilin geliştirildiğini de görmekteyiz. Mekana müdahale ile eş anlamlı dışlayıcı dilin konusu İstanbul'un mekansal ölçeği içinde geniş bir alan oluşturan eski kent merkezleri ve gecekondu mahalleleri olmuştur. Özellikle kentteki gecekondulaşmaya karşı bu dışlayıcı dil daha da belirgin şekilde kurulmuştur. Daha 1996 yılı ortalarında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak Recep Tayyip Erdoğan gecekondulaşmaya karşı hürriyeti bağlayıcı tedbirler alınması yönünde öneri getirmiş ve “şehrin tıbbi, fiziki, kültürel yapısını bozan gecekondulaşmanın, dışarıdan görüldüğü kadar masum olmadığı; bilakis rant dayalı haksız bir kazanç kaynağı” olduğunu vurgulamıştır. (İB, Eylül 1996) 1998 yılında Tayyip Erdoğan'ın belediye başkanlığından ayrılmasını takip eden dönemde bu politik tercih aynen benimsenmiş; A. M. Gürtuna, KİPTAŞ'ın kentte kaçak ve çarpık yapılaşmaya alternatif şehirler kurduğuna işaret ederek “hedeflenen 50.000 konut tamamlandığında, İstanbul'da gecekondu rehabilitasyonunun tamamlanacağını” vurgulamıştır. Gürtuna'dan sonraki Belediye Başkanı Kadir Topbaş ise ilk demeçlerinden birinde “şehirdeki kaçak yapıların yıkılacağını, “çarpık kentleşmenin İstanbul'un kaderi olmaktan çıkacağını vurgulamıştır.” (İB, Şubat 2005)

2007'de düzenlenen Kentsel Dönüşüm ve Gayrimenkul Yatırımları Konferansı'nda konuşan TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar ise gecekonduları “terörün, uyuşturucunun, devlete çarpık bakmanın, psikolojik olumsuzlukların, eğitimsizliğin ve sağlık problemlerinin temeli” (Sabah Gazetesi, 13.11.2007) olduğunu vurgulamış; gecekondu bölgelerinin tasfiyesini bir tür ulusal güvenlik konusu olarak tarif etmiştir.

2008 yılına geldiğimizde gecekonduyu kent mekanından silmeye yönelik politikalarda epeyce yol alınmıştır. KİPTAŞ Genel Müdürünün sözleri durumu gayet açıklıkla ortaya koymaktadır. “Büyükşehir Belediyesi olarak şimdiye kadar onbinlerce gecekondu yıktık ama İstanbul için bu devde kulak sayılır.” (İstanbul Bülteni, Şubat, 2008)

Böylece kentteki gecekondu alanlarının tasfiyesi hem meşruiyet kazanmakta hem de adeta bir ulusal görev olarak tarif edilmiş olmaktadır. Üstelik gecekondu alanlarının büyüklüğüne paralel olarak bu görev de son derece kapsamlı ve uzun vadeli bir iş olarak tarif edilmişti. Dolayısıyla KİPTAŞ'ın, bu süreçteki rolü de TOKİ'nin rolü ile kıyaslandığında adeta “devde kulak” kalmaktaydı. Yasal düzenleme örneklerinde görüldüğü gibi kent mekanına müdahalenin araçları de merkezileşmişti. Bu bakımdan bir İstanbul Büyükşehir Belediyesi

şirketi olan KİPTAŞ'ın yerini artık TOKİ almıştı.³

İstanbul'da Mekana Müdahale Örnekleri

Türkiye'de mekana müdahaleyi mümkün kılan yasal ve söylemsel ortamın inşası aynı zamanda mekana fiilen müdahale süreciyle de paralel gitmektedir. Bir yandan tehlikeli alanlara işaret edilir ve bu alanların tasfiyesi için bir ortak bilinç yaratılırken diğer yandan zihinlerde inşa edilen tehlikeli uzuvlara yönelik cerrahi müdahale gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda ele alacağımız İstanbul, hem kentin ekonomik sistem içerisindeki çok önemli yeri hem de devlete ait arazilerin ya da taşınmazların en fazla olduğu şehirlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Bu taşınmazlar özellikle 1980'li yıllardan başlamak üzere adım adım kamu malı olmaktan çıkarılmıştır. Özelleştirme, kiralama, satma gibi çok çeşitli araçlarla bütün bu mülklerin "elden çıkarılması" politikası bugün de hız kesmeden devam etmektedir.

Bu durum kent mekanının da yeniden tasarlanmasına eşlik etmektedir. Bu bağlamda gözlemlenen mekansal etkilerin başında İstanbul'da alışveriş merkezlerinin inşası gelir. 1980'li yıllarda Galleria ile başlayan süreç Akmerkez, Carrosel, Carrefour gibi büyük alışveriş merkezlerinin inşası ile devam etmiş ve bugün kent ölçeğinde yaygınlaşmıştır. Bunu izleyen ikinci eğilim iş merkezlerinin toplandığı plazaların inşasıdır. Zincirlikuyu-Maslak eksenini bu amaçla dizayn edilmiş ve iş merkezlerinin inşasıyla birlikte Ticari Bankaların % 60'ı, İstanbul Borsası, Leasing şirketlerinin % 50'si, Factoring şirketlerinin % 46'sı yatırım bankalarının % 38.4'ü, büyük reklam şirketlerinin % 30'u ve Türkiye'nin önde gelen holdinglerinin büyük bir bölümünün genel merkezleri bu eksende toplanmışlardır. (Hacısalıhoğlu, 1999; 143-145)

Öte yandan İstanbul'da yerel yönetim, rant üretilebilecek mekanları "kentsel dönüşüm" alanları olarak tanımlamış ve bu alan hayli geniş tutulmuştur.

3 TOKİ'nin dayanağı olarak 1981'de çıkarılan 2487 sayılı Toplu Konut Yasası, daha çok kooperatiflerin önünü açan büyük sermaye grupları ve inşaat şirketlerini kapsam dışında tutan bir yasa olma özelliğini taşıyordu. Ancak kurumun yetki ve işlevlerine dair bugüne dek birçok düzenleme yapılmıştır. TOKİ bugün kentsel yaşamı ve arazi piyasalarını/stokunu düzenleyen tek kurum haline gelmiştir. Plan tadilatı yapma ve kamulaştırma yetkisi, gecekonduların dönüşüm bölgelerinin tespiti ve projelerin takibi, kamu kaynağı niteliğindeki arsa ve arazilerin niteliğinin değerlendirilmesi ve değiştirilebilmesi gibi yetki ve hakları elinde tutan TOKİ sosyo-mekânsal stratejileri ulusal ve yerel düzeyde tayin edebilmektedir. 28 Mart 2007 tarihinde ise 5609 sayılı "Gecekondular Kanunu"nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"la Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın kanundaki görevleri TOKİ'ye devredilmiştir. Belediye sınırları içindeki alanlarda, TOKİ gecekonduların islah bölgeleri, gecekonduların tasfiye bölgeleri, gecekonduların önleme bölgelerinin sınır onayını yapmaya yetkili kılınmıştır. Bu yasada, İmar ve İslah Planlarının, TOKİ denetiminde belediyelerce hazırlanması ve TOKİ'nin plan tekliflerini red veya onaylamaya yetkili kılınması gibi hükümler getirilmiştir. Ayrıca belediyelerin arsa satışında, TOKİ'den izin alması gereği karara bağlanmıştır. Son torba yasa yoluyla da, yerel meclislerde onaylanan planları askıya çıkarma yetkisi de TOKİ'ye verilmiştir. TOKİ neredeyse sınırsız yetki ile donatılarak gerek kent mekânında gerekse kırsal alanda istediği projeyi uygulayabilir hale gelmiştir.

Pendik'ten Sarıyer'e; Zeytinburnu'ndan Tuzla'ya, Kartal'dan Küçükçekmece'ye kadar onlarca ilçe ve mahalle ilk elden "Kentsel Dönüşüm Alanları" olarak ilan edilmişlerdir. Gecekondu mahallelerinde öngörülen dönüşüm projelerinin bir bölümü uygulanmış bir bölümü de uygulanmak üzere ilgili kurumların gündemine alınmıştır. Bunlardan Küçükçekmece Ayazma Mahallesi, Maltepe Başbüyük Mahallesi, Tuzla Şifa Mahallesi, Pendik Şeyhli Mahallesi, Eyüp Güzeltepe Mahallesi ve Sarıyer Derbent Mahallesi dönüşüm projeleri kapsamındaki gecekondu yıkımları, yıkıma karşı direnme pratikleri ve çatışmalar nedeniyle basına, ilgili meslek odaları ve üniversitelerin toplantılarına, mağdurların açlık grevlerine, gösteri yürüyüşlerine, gönüllü kuruluşların dayanışma eylemlerine ve belgesellere konu olmuştur.⁴

İstanbul'da eski kent merkezleri de ciddi bir müdahaleye maruz kalmaktadır. Sulukule bu örneklerden biridir. Fatih Belediye'sinin bölgede yoksul bir Roman topluluğunun yaşıyor olmasına atıfla sloganlaştırdığı "*dünyanın en sosyal ve romantik projesi*"nin ardından 5000 kişi yerinden edilmiştir. Gerçekte Sulukule dünyadaki birçok kentte görülen gentrification süreçlerinin acımasız versiyonlarından birine maruz kalmış, birçok insani trajedinin yaşandığı zorla yerinden edilme örneklerinden biri olarak kent gündeminde yerini almıştır. (Yalçınan,Çavuşoğlu, 2011)

Geride kalan sürecin önemli mekansal müdahale örneklerinin çoğu ilgili meslek kuruluşlarının hukuk mücadeleleri nedeniyle yargı sürecine takılmıştır. Gerçekte bu projeler kentsel mekanın büyük rant üretim araçları olarak nasıl kurgulandığını gösteren deneyimlerle yüklüdür. Örneğin 7.7.1993 yılında Koruma Kurulu tarafından sit alanı ilan edilen Karaköy Meydanı ile Tophane-Salıpazarı arasındaki 1.2 km'lik alan, "Turizmi Teşvik Kanunu" kapsamında "Turizm Merkezi" olarak belirlenmiş; hazırlıkları tamamlanarak Royal Caribbean Ortak Girişimi (Medyada Tüpraş ihalesinde aldığı blok hisse

4 Bütün bu rant üretme arayışı ve buna karşı yaygın dayanışma biçimlerinin bütünlük içinde tezahür ettiği sorun alanlarından birisi de İstanbul Boğazına yapılmak istenen üçüncü köprüdür. Başta ilgili meslek odaları olmak üzere kentte onlarca STK ve siyasi partiler, dernekler üçüncü köprü'nün aslında bir "rant aracı" olduğunu tespit etmelerine rağmen iktidar kararından geri adım atmamıştır. İlgili meslek kuruluşlarına göre üçüncü köprü, İstanbul ve Marmara'dan başlayarak tüm Türkiye'ye yayılan büyük bir talan projesinin parçasıdır. İstanbul'a, Marmara'ya, suya, ormana, doğaya, yaşama ve bu ülke halkına karşı işlenmesi planlanan büyük bir cinayettir. Bu köprü İstanbul'un trafik sorununa hiçbir çözüm getirmeyecek, tersine sorunu daha da ağırlaştıracaktır. 6 milyar dolarlık maliyetiyle halktan toplanan vergilerin ve kamusal kaynakların talanı demektir. 3. köprü, toplu taşımacılıkta İDO'nun, İETT'nin, otoyolların satışa sunulması planlarının tetikleyicisidir. 3.köprü, İstanbul'un kuzeyine yedi milyonluk ek nüfus getirerek çarpık kentleşmeyi hızlandıracak ve Karadenize kadar uzatacaktır. Kentin otoyol kenarlarında yaygınlaşan yoksul mahallelerle, kalan son orman alanlarını basınç altına alan lüks konut siteleri arasındaki bölünmüş yapıyı daha da derinleşecektir. 3. köprü, kentın su havzaları, ormanlar ve tarım alanları gibi kalan son yaşam kaynaklarını yok edecektir. (26 Aralık 2010 tarihinde İstanbul'da yapılan "3. Köprüye Hayır" mitinginin duyurusundan. Bu konuda ayrıca bkz. "Üçüncü Köprü Projesi Değerlendirme Raporu", TMMOB ŞPO, Eylül 2010)

ve Başbakanla yaptığı görüşmeler sayesinde bilinen Ofer Kardeşlerin sahibi olduğu şirket) tarafından 3.5 Milyon Avro'ya 49 yıllığına kiralanmıştır. Proje ile Karaköy-Tophane- Salıpazarı kıyı şeridinde beşyıldızlı oteller, alışveriş merkezleri, bankalar, ticaret alanları inşa etmek ve bir liman yapmak hedeflenmiştir. (Turan, 2009;222)

21 Mart 2007 günü İstanbul Levent'teki İETT Garajı Arsası Sama Dubai Gayrimenkul Yatırım Şirketi'ne satılmış; şirkete; arsada yeraltına ve yerüstüne, toplam 243 bin metrekare inşaat yapma hakkı verilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Dubai International Properties arasında gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına ilişkin imzalanan anlaşmaya göre ilgili kuruluş, İstanbul'da 5 milyar dolar tutarında gayrimenkul projeleri oluşturacaktır. 5 yıldızlı otel, ofis alanları, eğlence ve alışveriş merkezi yer alması, projenin 2008'de tamamlanması ve kulelerin 300 metre yüksekliğinde olması planlanmıştır. Mimarlar Odası İstanbul Şubesi ve İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul 7. İdare Mahkemesi'ne açtığı dava en son iki kez atanan bilirkişi raporlarıyla İBB lehine bitmiş olsa da Danıştay 6. Dairesi 19 Ocak 2009 tarihinde arsaya yapılması planlanan Dubai Towers'ın olası inşaatıyla ilgili yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. (İMECE,2009;73)

Bununla birlikte hukuki engel tanımadan ilerleyen projeler de vardır. Örneğin 'İstanbul, Beşiktaş'ta Köyiçi Kentsel Sit Alanı içerisinde kalan Tütün Deposu geçmişte alınmış tüm kararlar bir tarafa bırakılarak Beşiktaş Emlak Yat. ve Tic A.S. adına hazırlanan "Tanrıverdi Beşiktaş Otel projesi"ne dönüştürülmesine onay verilmiştir. Hiçbir teknik gerekçe gösterilmeden binanın taşıyıcı sistemi ve fonksiyonu tamamen değiştirilmiş; rantı daha da arttırmak amacıyla da 24,20 kotuna kadar inilerek ilave yedi bodrum kat önerilmiştir. (İMECE,2009;66)

Atatürk'ün direktifleriyle Fransız uzmanlar tarafından kurulan "İstanbul-Mecidiyeköy'deki Tekel Likör Fabrikasının 24 dönümlük arazisi içinde 4600 metrekarelik alan oluşturan ve dünya sanat mimarlık tarihi için de korunması gereken bir eser olan fabrika binalarının bu özelliği, arsası, metrekare başına ödeme rekoru kırılarak 269.4 milyon dolara Kiler grubuna satılırken, hesaba katılmamıştır. Ünlü bir mimar, tasarımcı ve yazar olan Robert Mallet Stevens'in (1886-1945) anıtsal yapıları arasında bulunan ve 1931 yılında inşa edilen "İstanbul-Mecidiyeköy Turkish Monopoly Liqueur Factory" binası gerçekte arsasından daha değerlidir. (İMECE,2009;70)

Son olarak İstanbul'da 2/B arazilerinin satışından elde edilecek geliri de vurgulamalıyız. Harita Kadastro Mühendisleri Odasının yaptığı araştırmaya göre İstanbul'un 5.400 km² olan yüzölçümünün % 48,85'i orman arazileri oluştururken, % 3'ü orman dışına çıkarılmış 2-B alanlarıdır. 2/B yasası ile de İstanbul'da yaklaşık 163 bin dönümlük bir alan imar affı kapsamında satışa sunulacak ve İstanbul'un %3'ü el değiştirecektir. Bu arazilerin satışından elde edilecek gelir konusunda telaffuz edilen rakam ise 2.5 milyar dolar civarındadır. İMECE,2009;49)

Her biri çok büyük rantlar sağlayan bu projeler aslında 1980'li yıllardan beri

devam eden (Ekinci, 1999) ve fakat son 15-20 yılda yoğun bir hız kazanmış olan mekansal müdahale örneklerinden birkaçı olarak dikkat çekmektedir.

İstanbul'da Mekana Siyasal Müdahalelerin Toplumsal Yansımaları

İstanbul, hem tarihi kent olması hem de özellikle 1940'lı yıllardan sonra yaygınlaşan yerleşmelerle bir gecekondu şehri olması nedeniyle, mekana müdahalenin toplumsal sonuçları en fazla bu iki alanda gözlenmektedir. Bu müdahale eski kent merkezlerinin genellikle soylulaştırılması biçiminde cereyan etmektedir. 1990'lı yıllar ve sonrasında Cihangir, Ortaköy, Arnavutköy, Kuzguncuk, Galata, Fener-Balat semtlerinde soylulaştırma çabaları gözlemlendiği; mülkiyetin el değiştirdiği ve dolayısıyla sınıfsal yapının da bir ölçüde değiştiği bir dönem olmuştur. (Şen, 2007; 63)

Eski kent merkezlerine müdahale, buralarda yaşayan mülk sahibi ve kiracılar da kendi rızalarına dayanmayan bir dayatma olması sebebiyle karşı tepkiler doğurmuş ve süreci durdurmaya yönelik yerel örgütlülüklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bugün Sulukule'de, Fener-Balat Mahallelerine kadar pek çok eski kent yerleşikleri gönüllü dernekler oluşturmuş bulunmaktadır. Bu dernekler "Kent Hareketleri Forumu" adıyla bir araya gelmekte; 26-27 Haziran 2010 tarihlerinde yapılan toplantıda olduğu gibi yerel ve merkezi iktidarın dönüştürme ve soylulaştırma politikalarına karşı hukuki/kitlesel mücadele yürütmektedirler. (<http://istanbulkenthareketleri.wordpress.com>)

İstanbul aynı zamanda bir gecekondu şehridir. Şehrin % 55'inin kaçak yapılardan oluştuğu ve bunların da çok büyük ölçüde gecekonduculardan meydana geldiği varsayıldığında -ki bu aynı zamanda gecekondu alanlarının kentsel dönüşüm bölgeleri olarak seçilmesinin de nedenidir- mekana müdahale politikalarının en fazla eski gecekondu mahallelerinde hissettirdiğini tahmin edebiliriz. İBB-TOKİ işbirliğiyle İstanbul'un hemen her ilçesinde gecekondu mahalleleri "kentsel dönüşüm alanı" ilan edilmiş ve bütün bu mahallelerde hukuki mücadelelerden, kitlesel tepkilere kadar çok çeşitli mücadele biçimleri örgütlenmiştir. Bu bağlamda yirmidört mahalle derneklerinden oluşan İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu'nun önemini vurgulamak gerekir. (<http://imdp.blogcu.com>) Platform, İstanbul'da tasfiye edilmek istenen gecekondu mahallelerindeki örgütlü yapıları hem teşvik etmekte hem de bu örgütlülüklerden bir üst örgütlülük yaratarak, dönüşüme karşı daha etkili bir mücadele yürütmeyi öngörmektedir.

Bir bütün olarak baktığımızda kentsel mekana müdahale süreci ve biçimlerinin en önemli sonuçları kendisini fiziksel ve mekansal ayrışma biçiminde göstermektedir. 1980'li yıllarda başlayan bu müdahale sürecinin sonuçları 1990'lı yıllardan itibaren görünür olmaya başlamış; bu durum kentsel kaynakların, kentli sınıflar arasında paylaşımında eşitsizlikleri de arttırarak

kentsel yoksulluğun derinleşmesine ve varsılığın da kutuplaşıp ayrışmasına yol açmıştır. (Türkün ve Kurtuluş, 2005;17)⁵

Tam da bu ayrışma sürecinde bizzat başbakan “İstanbul’da yaşamının bir bedeli olması gerektiği” yönünde yeni bir tartışma başlatmıştır. (Milliyet, 2 Aralık 2007) Bu tartışma, TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar’ın aynı dönemde söylediği “göçü yasaklayamayız ama, parası pulu olmayan insanların İstanbul’da yoğunlaşmasının engellenmesi için birtakım tedbirlerin alınması gerekiyor” (Hürriyet, 13 Kasım 2007) sözleriyle birlikte değerlendirildiğinde kentsel mekana yukarıdan gerçekleştirilen müdahalelerin, kaçınılmaz olarak kent yoksullarının kentin dışına atılmasını gerektirdiğini görebilmekteyiz. Bu aynı zamanda sozkonusu sürece karşı çıkan muhalefet hareketinin de zayıflatılması anlamına gelmektedir. Çünkü bu politikalara karşı direnenlerin büyük bir bölümü göçmenlerden ya da kentteki sanayisizleşme süreciyle birlikte açıkta kalan eski gecekonduların yerleşimcileri ya da buralarda yaşayan kiracılar tarafından oluşmaktadır. Dolayısıyla bu kesimler, öngörülen bedeli ödeme gücüne sahip olmayanlardır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin bu noktada yeni bir strateji geliştirmesi de ilgi çekicidir. İlk kez bu dönemde geriye dönmek isteyen aileleri desteklemek için İBB Zabıta Müdürlüğü bünyesinde bir birim oluşturulmuştur. Belediye, AB fonlarından yararlanarak tersine göç sürecini desteklemiş ve bu bağlamda 2004’te 118 aile, 2005’te 128, 2006’da 234 ve 2007 yılında 1000 ailenin köye dönüşü desteklenmiştir. Son 8 yıl içinde biletli yolcu olarak 19.319 kişi memleketlerine ulaştırılmış. Ayrıca 2109 aileye ait eşyalar, yurdun muhtelif yerlerine gönderilmiş. İBB tarafından verilen bilgilere göre belediye bütün bu hizmetler için 1.590.848,00 YTL. harcama yapmıştır. (www.ibb.gov.tr) Doğan’ın haklı olarak “eğreti kamusalılık” (Doğan, 2009;50) olarak nitelediği uygulamalar arasında yer alan bu politikanın önümüzdeki dönemde de devam ettirileceği vurgulanmaktadır.

Böylece kentsel mekan yeniden üretilirken, bu süreçte kaybedenler yeni mekansal düzenlemelerin dışında kalmaktadır. Başka bir deyişle mekan, toplumsal ayrışmaların da somut olarak gözlenebildiği yeni bir biçimde üretilmektedir.

Sonuç

Türkiye’de özellikle neoliberal ekonomik politikaların tercih edildiği 1980’li yıllardan bu yana piyasa ve kamu gerilimi olarak karşımıza çıkan hemen tüm olgularda görüldüğü gibi, kamu kaynakları ve taşınmazları artan bir tempoda

5 Gerek eski kent merkezlerinde gerekse eski gecekondular mahallelerinde yaşayan mülk sahipleri ya da kiracılar kentte tutunma çabalarını sürdürürken, bu durum elbette ciddi gerilim, mücadele ve çatışmalara yol açmaktadır. Sadece 2007’de Hak İhlalleri Raporu, Güngören Yeşilkent Mahallesi’nde, İstanbul Maltepe Zümrütevler Mahallesi’nde, Küçükçekmece Ayazma Mahallesi’nde, Tuzla’nın Aydınlı Mahallesi’nde, Sarıyer Küçükarmutlu Mahallesi’nde, Feriköy Paşa Mahallesi’nde ve gecekondular yıkımları nedeniyle ciddi gerilim ve çatışmaların yaşandığına işaret etmektedir. (Sen,2008) Bu süreç Sarıyer Derbent örneğinde gördüğümüz gibi devam etmektedir.

“satışa çıkarılmaktadır.” Ülkede kamu arazi miktarı sürekli azalırken, kamu arazilerini azaltma çabaları sürekli artmaktadır. Bu çabalar en fazla kıyılarda, orman alanlarında ve kentsel alanlarda kendini göstermektedir. Piyasa bu süreçte her türlü kamusal düzenlemeye karşı direnmektedir. Bu süreçteki uygulamalar sonucunda “kar yaratan kamu üretim mekanları”, işletme faaliyetleri sonlandırılarak, rant üreten özel tüketim mekanlarına dönüştürülmektedir. Mekanın yeniden üretimi sonucu oluşan tüketim mekanları sağlıklı ve kopuk kentsel dokular yaratmaktadır. (Eren, 2010;s. 123-127)

Devletin, kamu kaynaklarının satışından elde ettiği gelirler, bu süre içerisinde ülkeyi yöneten iktidarlar tarafından “büyük bir gelişme”, “önemli bir ilerleme” olarak tarif edilmiştir. Her iktidar kendi dönemindeki satışlardan elde edilen gelirin yüksekliğinden hareket ederek, kendi dönemini önceki dönemlere göre “daha başarılı” saymış; hatta kamu taşınmazlarının bu rahatlıkta satılmasına muhalefet eden kesimlere karşı dönemin Maliye Bakanının ünlü ifadesiyle “babalar gibi satarım” diyerek açıkça meydan okumuştur. (Zaman, 6 Kasım 2006) Bu bağlamda şimdiki hükümetin bu alanda çok daha başarılı olduğunu görmekteyiz. Zira özelleştirme uygulamalarının başladığı 1986 yılından 2002 yılına kadar yaklaşık onbeş yılda toplam 7 milyar 154 milyon dolar gelir elde edildiği halde 2002-2009 yılları arasındaki yedi yılda toplam 30 milyar 665 milyon dolar gelir elde edilmiştir. (TC ÖİB;2009;43)

İstanbul, bütün bu süreçte, farklı siyasal yönetim ve politikaların yansımaları açısından merkezi öneme sahip olmuştur. 1980 sonrası neoliberal politikalar diğer dönemlerden farklı olarak, kentsel mekanı sermaye birikimini mümkün kılması yönünden ön plana çıkarmıştır. Mekana yapılan müdahaleler, “yeni rant alanları” yaratırken, bazı alanlar eski önemini yitirmiştir. İstanbul açısından bu döngü o kadar hızlı işlemiştir ki Merkezi İş Alanlarının (MİA) dönüşüm hattına bakmak bile, sürecin gelişim hızını ve kapsamını çarpıcı bir biçimde gösterir. (Öktem,2005;57)

Gayrimenkul değerlemenin, faiz gibi sermayenin spekülative getirisine alternatif bir alan olmaya başladığı bu süreçte (Şen,2009;) belediye, elindeki gayrimenkullerin satış işlemine hız vermiştir. İBB Emlak Müdürlüğü verilerine göre son altı yılda sadece arsa satışından 2006’da 759.156.492 TL, 2007’de 121.085.160 TL, 2008’de 9.112.068 TL, 2009’da 192.498.053 TL ve 2010 yılının ilk onbir ayında 284.903.395 TL olmak üzere toplam 1.366.755.168 TL gelir elde edilmiştir. Sadece 2010 yılı içinde satılan taşınmaz adedi 101 ve metrekaresi olarak büyüklüğü de 47.871.54’dür.

Gerek merkezi gerekse de yerel iktidar açısından baktığımızda kamu mülkiyetinde olan kentsel mekanın, yeniden üretimi süreci bu dönemin temel politik tercihi olarak devam etmektedir. Gerçekte elde satılabilecek bu kadar geniş mekanlar oldukça, merkezi iktidarın da yerel iktidarların da “krizlerden korkmasına gerek yoktur”. Çünkü kentsel mekan sadece ulusal sınırlar içinde değil, küresel ölçekte de bu sürecin en etkili kriz çözücü aracı olarak orta yerde

duruyor. Bu süreç toplumsal ayrışmalara ve sert toplumsal/siyasal gerilimlere yol açsa bile.

Kaynakça

- Ata, C. (2010) • “Ülkemizde ve Dünyada Ormanların Mülkiyeti”, *Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri Kitabı*, (Der: Sonay Bayram Özüğurlu) Memleket Yayınları, Ankara
- Atbaşoğlu, F. • “Sürdürülen 2/B Felaketi” (*Cumhuriyet* 31.10.2007)
- Doğan A.E (2009) • “Neoliberal İslamcıların Belediyede 15 Yılı: Süreklilik ve Değişim”, *TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu*, 20-21 Şubat 2009 Ankara
- Ekinci, E. • *Rant Demokrasisi Çöktü*, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul 1999
- Engels F. (1845) (1997) • *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*, Sol Yayınları, Ankara
- Eren, Ş. G. (2010) • “Kamu Arsa ve Arazilerinin Özelleştirilmesi ve Özelleşmesi”, *Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri Kitabı*, (Der: Sonay Bayram Özüğurlu) Memleket Yayınları, Ankara
- Geray U. (2007) • “Özel Ormanlarda Yapılaşma Neden Olumsuz Sonuç Verdi” *Ölçü Dergisi*, TMMOB İKK Yayını,
- Hacısalihioğlu, Y. • “Küreselleşme Mekansal Etkileri ve İstanbul”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi*, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999, Danışman Prof. Dr. Mehmet Çubuk).
- Harvey D. (1973) (1996) • *Sosyal Adalet ve Şehir*, Metis Yayınları, İstanbul
- Hürriyet Gazetesi 13 Kasım 2007, 17 Eylül 2010
- İMECE; İstanbul Kent Raporu: Son Beş Yılın Muhasebesi (2004-2009)
- İstanbul Bülteni • İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ücretsiz Yayını
- Lefebvre H. (1976) • *Survival of Capitalism*, Londra: Allison and Busby
- Milliyet Gazetesi • 2 Aralık 2007
- Öktem, B. (2006) • “Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP’nin kürsel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri”, *Planlama Dergisi*, 2006/2
- Şen, B. (2007) • “Soylulaştırma: Tarihi Kentsel Alanların Dönüşümünde Artan Sınıfsal Çelişkiler”, *Ölçü*, İst. s. 61-67
- Şen B. (2008) • “Barınma Hak İhlalleri Raporu”, *İktisat Dergisi*, Sayı 500, Aralık 2008
- Şen, B; (2009) • “Ekonomik Gelişimin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması” *Planlama Dergisi*, Sayı: 36, Ankara, 2006 s. 65-76
- TC ÖİB (2009) • *Özelleştirme İdaresi Başkanlığı 2009 Faaliyet Raporu*, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Nisan 2010

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi • 3. Köprü Projesi Değerlendirme Raporu, (Yazan ve Derleyen: Çare Olgun Çalışkan), Eylül 2010

Turan, M. (2009) • Türkiye’de Kentsel Rant Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete, Tan Kitapevi Yayınları, Ankara

Türkün A. Kurtuluş H. (2005) • “Giriş Yazısı”, İstanbul’da Kentsel Ayrışma, Yayına Hazırlayan Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul

Velioğlu, N. (2007) • “Sorularla 2/B”, Ölçü Dergisi, TMMOB İKK Yayını, Eylül 2007

Yalçınan M.C. Çavuşoğlu E. (2011) • “Sulukule’den Arda Kalan: Yenileme Sürecinin Öğretileri ve Yenilikçi Muhalefet Pratikleri”, Toplumbilim Dergisi, (Yayın Aşamasında)

Zaman Gazetesi • 6 Kasım 2006

(<http://istanbulkenthareketleri.wordpress.com>)

(<http://imdp.blogcu.com>)

25

The Dynamics of Turkish Foreign Trade Strategy and its Effects to Employment

Emine Tahsin¹ - Levent Dölek²

Introduction

The main purpose of this study is to give answers to the question of how the foreign trade strategy have been determined especially after the crisis in 2001 till today and its effects on employment. This research focuses on the parameters shaping the trade strategy and on the other hand its influence on employment level.

In order to define the foreign trade strategy we consider the export strategic plan and Foreign Trade Outlook published by Undersecretariat of Foreign Trade and Development Strategies reports of State Planning Organization for the given dates. Addition to these statistical datas of Turkstat on foreign trade, employment and manufacturing sector will be used. The 8th and 9th Development Plans, The 58th and 60th government programmes, Medium Term programme (2010-2012) Plan of State Planning Organization have been considered.

The reason of having started the research from 2001 crisis depends on several reasons. The 2001 crisis was followed by the measures that have lead economic transformation and deeper application of neoliberal policies where as timing of EU reforms have also coincide with this period.

On the other hand, AKP (Justice and Development Party) era that has started with the victory of the elections in November 2002 was followed by two consecutive periods. This result achieved by AKP also has been perceived as stability that is needed in order to recover from the crisis and keep the sustainability of economic growth.

The first period of AKP government's policies could be named as Europeanization and the more recent tension between Europeanization and Euro-Asianism. As Öniş and Yılmaz emphasize this multidimensional approach to foreign pol-

¹ Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, eminetahsin@gmail.com - tahsin@istanbul.edu.tr

² Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, leventdolek@hotmail.com

icy was very much influenced by Ahmet Davutoğlu's "strategic depth" perspective. It is also possible to claim the same path for the evolution of foreign trade strategies.

On the other hand, in macroeconomic terms The Turkish economy under AKP rule has been manifesting the symptoms of what is referred as jobless growth as the increases in labour productivity have not been accompanied by an improvement in either real wages or labour participation rates. In order to find out evidence for this statement we prefer to focus on Marxist concepts as a tool. The absolute surplus value and relative surplus value concepts have been used in order to explain how it is possible for an industry to produce more while employing at the same level or less. Absolute surplus value means briefly producing more by longer working days or paying less. Relative surplus value identifies technological improvements that increase productivity of labour.

Since 1980 Turkey Foreign Trade policy is based on export led growth (outward oriented trade policy) via liberalization of trade policies. In the last foreign trade strategy reports, liberalization of trade takes places in the hardcore of trade policies and addition to this "sustainability of export growth" and "regional strategies", "competetitive trade" are the new terms within this framework. As it is clearly seen these conceptual framework is compatible with the trade liberalization process and new trade theories.

As it is known trade liberalization policies act as an important tool in the integration to world economics. The direction and composition of trade gives information on the nature of integration so that we can define the position of related country in the international division of labor and in the world economics.

Another fact under these circumstances is the exchange rate policies, where as it is defined as one of the main parameter affecting trade volume and direction but within the framework of this study the detailed effects of exchange rate policies would be excluded.

Finally as one of the main result of these statements, the character of shift in the axis of trade should be examined. Considering the changes in the volume, composition and geographical distribution of trade if the direction of axis of trade exists would be questioned.

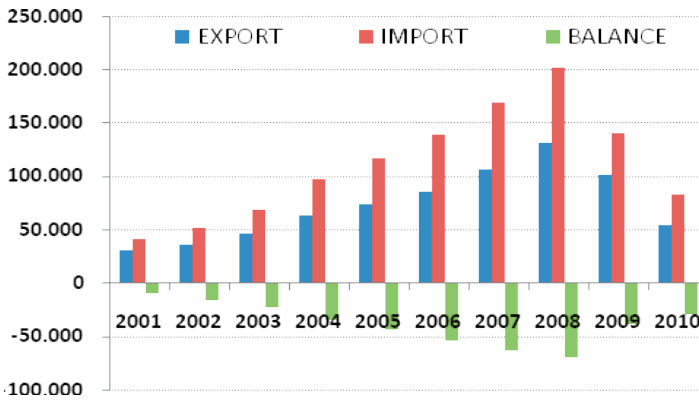
An Overall Look to the Trade Composition of Turkey

While focusing on trade strategy as the first step it is necessary to define the main binding factors in Turkey's foreign trade strategy. Turkey's membership to WTO (1995) and the entry to Custom Union (1996) before being full member of EU are two main binding factors that play critical role in the determination Turkey's foreign strategy. Based on these criterias we consider the main attempts in the formation of bilaterel trade agreements, free trade area agreements and try to give answers about the composition of Turkey's foreign trade.

The definition of sustainability of export growth by the 2000s according to Foreign Trade Strategy report (2004-2006) has resulted with increase in trade volume and wider export markets. Strategy of Neighbour and Surrounding Countries (2000), Strategy of African Countries (2003), Strategy of Asian and Pasific Countries (2005), Strategy of USA (2006), Strategy of Latin American Countries (2007) are being defined as regional trade strategies that lead accelerated increase in trade volume and number of countries.

As it is seen in figure 1, the trade volume of Turkey has been increasing simultaneously with an increase in the trade deficit. The volume of imports have been increasing more than the volume of exports where as the volume of trade have been tripled comparing to 2001. By 2010 the number of countries that have trade relation with Turkey have been announced as 172. Comparing to 2001, both in the volume and number of countries there is a significant improvement.

Fig.1: Volume of Trade, Exports and Imports, Trade Deficit (Million\$, Turkstat)

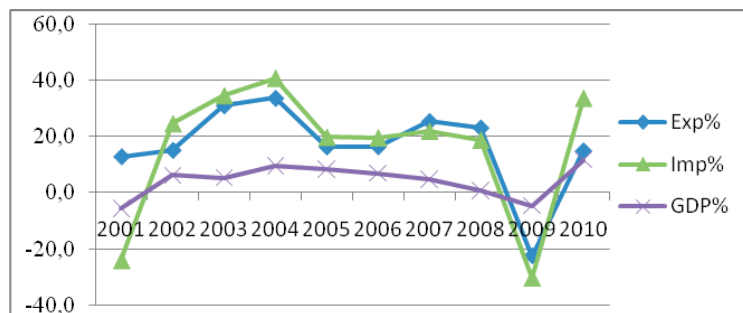
As it is observed, there is a decline in the volume of imports and exports in 2009 that is mostly because of recession in EU market as a part of world economic crises. Considering figure 2, the decline in the percentage of imports is sharper than the decline in the percentage of exports.

Beyond this, in 2009 decline in the GDP has been observed first time after 2001, as it is announced minus 4.7% by Turkstat. Since construction, industry and trade have been accepted as the main determinants of GDP of Turkey, considering Turkstat figures for the three consecutive years from 2008 till the first quarter of 2010, we have observed that decline in the GDP mostly depend on the narrowing in the construction sector. In 2008 the decrease in the construction sector was minus 8.1% and in 2009 minus 16.3%. In 2009 the decline in the trade sector has been minus 8.6% and minus 6.9% in the industry. Coming to first quarter of 2010, recovery in the figures has been observed. The most

significant improvement came from trade sector as 19.5% increase where as the growth in the construction sector was calculated as 8.0% and in industry 18.8%.

Addition to these figures, the ratio of exports to GNP and the ratio of imports to GNP and the export coverage import ratios also implies that the volume of imports has been increasing faster than the volume of exports that leads to the question of dependency in trade.

Fig. 2: The % change in GDP, Exports and Imports of Turkey(Turkstat)

The reason behind the increasing rates in the volume of imports could be explained by several factors. It is possible to claim that in Turkish economy the production of export goods depends on the imports of inputs. Dependency to imports in production of export goods is also the result of Inward Processing Regime (1996) and Turkey-EU custom union that will be explained in the following chapter.

A Short Note on the Effects of Custom Union and EU Trade

As it is defined as one of the binding factors of foreign trade entry to custom union with EU plays a critical role in Turkey's economic integration process to EU. As a result of EU-Association Council Decision 1/95 and 2/95, Turkey applies common commercial policy of EU (article 12), free movement of goods and commercial policy (Article 2-23), free circulation and elimination of customs duties (Article 4), elimination of quantitative restrictions (Articles 5-11), common customs tariff (Articles 13-15), preferential tariff policy (Article 16), preferential agreements with third countries (Article 16/1,) autonomous regimes (Article 16/1) and identical rules of origin (Article 16/2).

Rather than explaining the main results of custom union, it is possible to say that trade creation effect rather than trade diversion effect have been realized. Although trade volume has been increased, the composition of exports and imports need to be analyzed.

In general textile and clothing, machines (chapter 84) electronic products

(chapter 85), automobiles (chapter 87), machinery and transport equipment, chemicals and related products are the main export goods to EU market.

According to the sectoral division, it is seen that agriculture (chapters 1-24) export to EU has been decreasing by time, textile&clothing (chapters 50-63) shares also has been decreasing since 2003, iron&steel (chapters 72-73), machines (chapter 84) electronic products (chapter 85), automobiles (chapter 87), other industrial products have been increasing apart from the figures in 2008.

Comparing, Turkey-EU trade by commodity groups, it is seen that Turkey mostly import intermediate and investment goods from EU whereas Turkey's exports are mostly consumer goods and on the second rank intermediate goods. During the last years because of change in Euro/dolar parity the imports for intermediate goods from EU tried to be substituted by non EU countries in order to minimize the cost of overvalued exchange rate.

According to figures in 2009, Turkey's 33.5 % of exports goes to EU-27 and 40.4% of imports are from EU-27. For the figure of 2007 and 2008 it is seen that the share of exports to EU have been decreasing while the share of export to other regions have been increasing. In the last crisis although Turkey continues to be one of the main partner of EU-27, the decline in exports to EU has been realized.

From 2007 to 2009, the decline in the exports came from the sectors; textile and clothing, automobiles, transport equipment, electronical goods and their related parts and agriculture sector. The decline in the imports in 2007 could be explained as a tendency of Turkish exporters to achieve cheaper inputs from non-EU countries.

Clearly a tendency of increase in trade to the other regions differently from traditional markets (EU-27) have been observed whereas this significant change shapes the hardcore of the debate on the question of what is the new axis of foreign trade.

The Determinants of Trade Strategies

As a result of custom union process, in case of trade with third countries Turkey should apply preferential agreements with third countries (Article 16/1). Here in this part in order to give answers to the axis of trade debate we mostly focus on this fact since it determines bilateral trade relations and free trade agreements of Turkey and overall trade strategy.

Preferential trade agreements of Turkey have been signed according to Article 16/1, EU-Med Free Trade Area Agreement (Barcelona Process, 2010), GATTs 1994 Article XXIV and Enabling Clause (GATTs Tokyo Round, 1979).

After the entry to custom union in the first step agreements with EFTA and EU-Med countries have been realized. As Turkey's trade with European, non-EU region has been increasing since 2003 and there is a diversification in re-

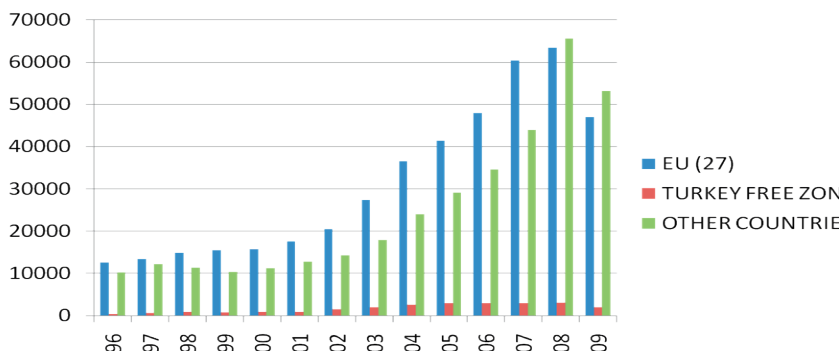
gional and bilaterel relations. This is also a clear result of strategies developed during the years of AKP government. The volume of trade and also as it is seen in figure 4 the volume of exports to non-EU countries have been increasing by the time.

Fig 3: Turkey's bilateral relations

FTA agreements signed	On going negotiations	Attempts for FTA negotiations
EFTA (Switzerland, Lichtenstein, Iceland, Norway)	Faroe Islands	Algeria
Israel	Lebanon	South Africa
Macedonia	Jordan	S. Korea
Croatia	GCC	ACP Countries
Bosniaand Herzegovina	Ukraine	ANDEAN
Palestine Authority	Maurit	ASEAN
Tunisia	MERCOSUR	India
Morocco		Canada
Syria		CACM
Egypt		Libya
Albania		Mexico
Georgia		Brazil
Montenegro		
Serbia		
Chile		

Source: DTM, www.dtm.gov.tr

Fig.4: Export by country groups (Million \$, Turkstat)

Another significant attempt shaping the direction of strategies is the market-based approaches. For example the formation and definition of “Turquality” as a trademark for Turkish products in order to increase the competitiveness is on the agenda. In order to reach non-Europe markets and increase the competitiveness of SMEs, Turquality trademark has been used and TUSKON (The

Turkish Confederation of Businessmen and Industrialists) within this strategy has achieved important roles.³

In order to increase the support to exporters the incentive policy of Ex-imbank also has been redefined in strategic plan of 2009-2013⁴ According to plan, Middle East, Africa and non-EU Europe markets and Turkish Republics have been defined as main targeted markets.

The reason of developing such strategies could have several reasons. In order to eliminate negative results of bilateral trade agreements based on custom union with EU, the AKP government have been searching for other alternatives. At the same time it is necessary to sign bilateral agreements with third countries that EU already have signed in order not to lose the related markets. The win-win strategy in trade relations are tried to be realized in these cases.

Other factors could be classified as the need for searching new markets in order to reach cheap raw material input, to balance internal demand via the needs of new markets, to improve service trade instead of commodity trade and create new investment opportunities with other countries via bilateral agreements.

Further Detail for the FTAs

Until now FTAs agreements have been signed with several countries (as it is shown in table1) but in the last years preferential trade agreements also replace free trade agreements. It is more preferable for Turkey to establish economic associations agreements rather than free trade agreements because of sanctions of agreements with EU.

As it is seen in figure 5, besides there is increase in the number of FTAs also there is increase in the exports with countries that preferential trade agreements have been signed. Especially after 2005 where the strategies for different regions have been on the agenda, the increasing rate of exports for PTAs is higher than FTAs countries and EU countries.

Another specific characteristic of the last years is the increase in the number of common economic council meetings with different countries, trade with OIC (Organization of Islamic Council) countries and on regional basis trade with Africa and Asia countries.

By using figure 6 it is possible to focus on deeper analysis, and compare the trade values according to the regions and also the composition of trade with related regions. Export with EU still comes in the first rank. Africa and Asia markets have a significant increase in the rate of exports that also lead to the debate about the axis of trade.

Comparing the first 20 countries in exports, UAE, Iraq, Algeria, Egypt, Iran

3 For the activities of TUSKON data available at www.tuskon.org.

4 Stratejik Plan 2009-2013, DTM, available at <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/belge.pdf>, 9.08.2010.

are now in the first rank as a result of related defined strategies. After the Iraq war for the rebuilding of Iraq it is seen that Turkey also plays an important role by means of trade. The exports to Iraq vary in many commodities also construction investments have an important place. In case of Algeria and Egypt, EU-Med relations are significant fact increasing the trade among these countries.

Fig 5: Turkey’s Export With Her FTA Partners(Million \$, Turkstat)

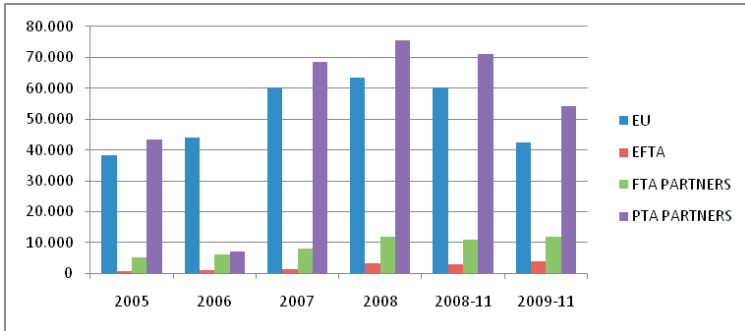
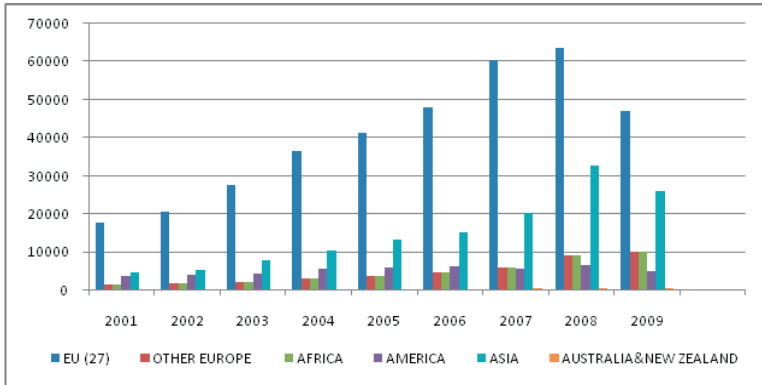

Fig 6:Exports according to regions (Million \$, Turkstat)

Considering the type of exported and imported products, trade figures with UAE is one of the surprising results. Iron and steel, precious stones and minerals are in the first rank where as in case of imports from UAE also precious minerals, metals, aluminium and its related products have important share.

The construction services to these countries have been increasing by the time simultaneously with trade relations. Turkey said to consider the increasing demand for construction needs of these countries.

For African countries in order to explain the increasing rate in trade volume we need to distinguish the related countries within this region. With some African countries the trade have been realized under the treaties of EU-Med rela-

tions and free trade agreements where as for other common economic councils and PTAs are being realized.

Again it is seen that AKP government's parallel to strategic depth approach defined by Davutoğlu gives importance to cultural and religious link with these countries. For example the increasing trade for the Middle East and African countries can be explained by common religious roots and common cultural cooperation.

African market has been defined as a "new" area that can provide new opportunities for SMEs and create demand for Turkish products. In order to reach African market TUSKON plays an important role that also accompanied by development programmes of TIKA since 2005.⁵

For African (North Africa and other Africa) countries in 2008 total value of exports has been calculated as 9,1 billion dolar and increase by 51,7% according to 2007. The share of North Africa in exports is 64,5% and the exports to other African countries continuously have been increasing. Main exports to North Africa are the machinery and transport (25-30%) equipment, iron and steel (20%) and share of industrial goods exports is 83,7%. For other African countries the share of mining product exports is also high. For North Africa, at the same time 88% of imports are precious mines. Also for other African countries this pattern is valid, nearly half of imports has been defined as precious mines especially gold.⁶

Although considering the main exports to African market it is not possible to say that traditional exported commodities for EU market would be replaced by the exported commodities for African market. Precious minerals and mining, iron and steel, cement, chemicals, electronical goods are the main exported commodities. As it is seen the African market completely differs from EU market. For example, "automotive" sector and other related sectors which have an important share in EU exports don't have the same place within the African market. Also there is a huge gap in the purchasing power parity of these markets that determines the composition of trade.

Growth and Trade without Employment

In Turkey we observe high levels of GDP growth during the years between 2002 and 2008 and at the same time increasing volume in trade. On the other hand, during the same period, as it is observed the growth of employment rate could not reach the levels of GDP growth. High levels of GDP growth come along with high levels of unemployment.

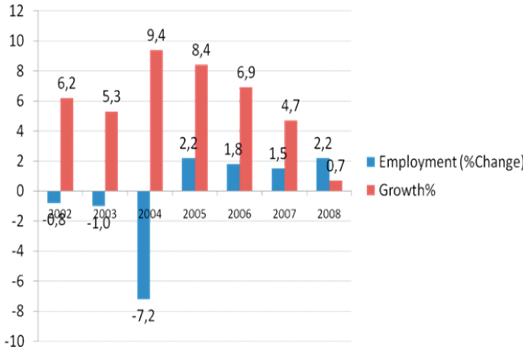
Since then, in this part we try to focus on employment statistics and set up the relationship between employment level, main sectors in the economy and

⁵ www.tika.gov.tr

⁶ Data for this part is available at www.dtm.gov.tr

the GDP growth. We have added the statistics about working hours, collective agreements, technical innovations to show the relation between productivity, exploitation level, growth and employment in order to find out evidence for growth without employment approach.

Fig 7: GDP Growth Without Employment (turkstat, % change)

It should be emphasized that official statistics of unemployment do not include people who are not searching for a job. In Turkey due to structural unemployment, significant part of the jobless people feel despair of getting a job. When this part of jobless people counted as unemployed we observe higher rates of unemployment which must be taken into consideration as the real unemployment rate. Figure 8 shows the difference between official and real unemployment rates in Turkey.

Fig 8: Official vs. Real Unemployment⁷(% percentage)

As it is stated above construction and manufacturing sectors have been defined as the locomotive sectors of export but these sectors don't have the same

7 Sönmez Mustafa "Teğet'in Yıkımı" Dünyada ve Türkiye'de Küresel Krizin 2009 Enkazı ve Gelecek, 1. Baskı, İstanbul, Yordam Yayınları, Haziran 2010,p.88.

effect to employment. According to the figure 9 for the peak points of construction and manufacturing sectors we can not observe a decrease in the unemployment rate. On the other hand during the global crisis in 2008-2009, because of decreasing foreign demand recession occurs in these sectors and unemployment rate increase from 11% to 14 %.

This kind of structure, high growth and high unemployment, may occur because of two reasons. First, technological improvements may increase the productivity of labor so enterprises achieve a standard to produce more with employing less.

Fig 9: Locomotive sectors, GDP and Unemployment (Turkstat, % change)

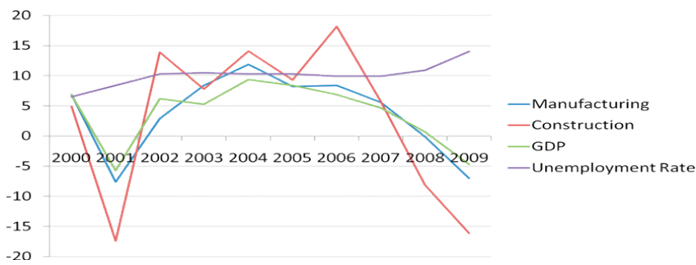

Fig10: Firms making technical innovations (Turkstat)

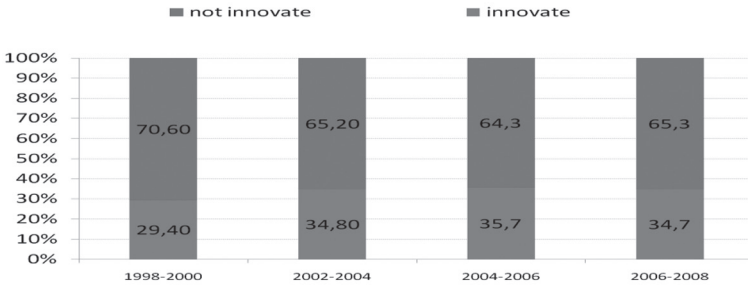
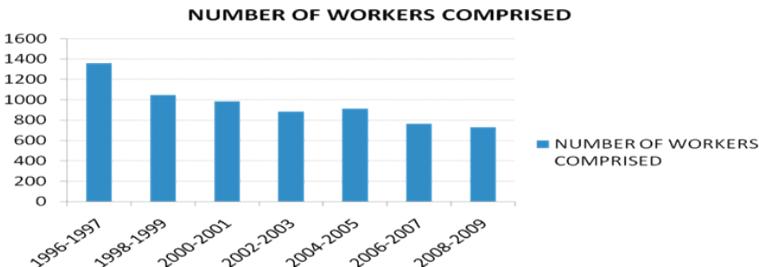

Fig 11: Collective Agreements

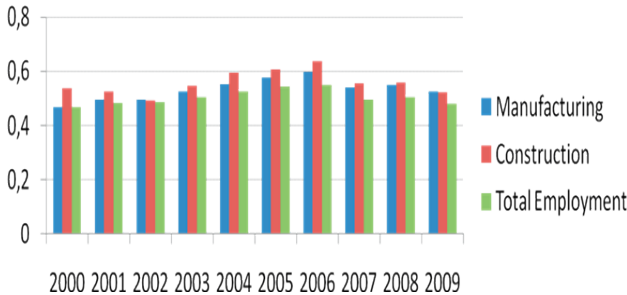
Source: www.csgeb.gov.tr

When we look the firms which are making technical innovations, we observe a slight increase from 1998 to 2008 according to the figure 10.

This slight increase cannot explain the phenomenon of the Turkish economy. We have to look closer to the working life of Turkish industry. During the same period we observe that the working conditions of labour getting worse. Percentage of workers comprised to collective agreements is declining sharply over years.

These current developments clearly mean that workers are getting weaker against their bosses. Less organized working class means easier cut offs and/or lay offs during the period of crisis like 2001-2002 or 2008-2009. In the periods of recovery the same phenomenon brings more working hours for the remaining workers. In the last period of 2008-2009 we see unemployment as a crisis strategy for the employers to keep the production level higher. From this point of view, TUSIAD (the major employers' organization in Turkey) complains about insufficient lay offs to keep the production level unchanged.⁸

Fig 11: Growth with Exploitation (turkstat, percentage of workers working more than 50 hours/week)

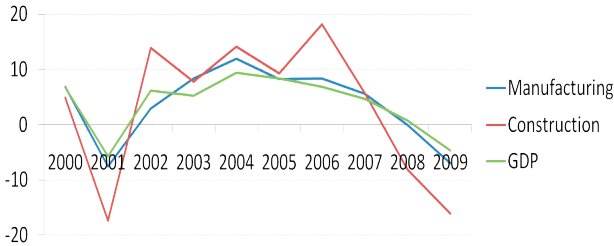
In reality this argument cannot be accepted. Because the workers are resisting to pay the bill of crisis with lay-offs and unemployment. Huge industrial reserve army makes a very big pressure on workers and generally workers are forced to work more and earn less because of threat of unemployment. When we look to the working hours in Turkish industry this phenomenon exists clearly.

We can see in the figure 11 and 12 that growing sectors and economy as a whole come along with increasing working hours. Here at this point by using the Marxist terms this phenomenon could be explained by the notion of absolute surplus value exploitation. Absolute surplus value can be increased by two ways. Paying less or working more. Relative surplus value can be increased by improving productivity of labour. For the Turkish economy we see the combined effects of both relative and absolute surplus values. At the same time the

⁸ TUSIAD, 2010 Yılına Girenken Türkiye Ekonomisi, Yayın No. TUSIAD-T/2009-12/497, İstanbul, 2009, p.48

statistics shows the absolute surplus value as the primary factor affecting the unemployment while relative surplus value has the secondary role.

Fig 12: Manufacturing, Construction and GDP Growth (Turkstat, % change)

Briefly, the accelerated increase in trade volume and economic growth during the last decade has not created the same effects for the employment. We can emphasize that the benefits of increasing foreign trade and growth are limited. Considering the working class conditions, the higher rate of population in Turkey has been still suffering from an official unemployment rate of 14 percent.

Conclusion

As a result of observed figures related with trade and employment, it is clearly possible to claim that during the last decade in Turkey the economic growth have not be accompanied with the creation of employment.

Foreign trade strategies have been developed so that create new roles for Turkey within the world economy have been redefined. In spite of increase in trade volume and number of countries, the composition of trade is also a significant factor need to be considered.

Turkey considering win –win strategy, cultural similarities with near and neighbour countries also use the advantage of these economies opening up policies and increasing demand for the commodities. Simply Turkey in case of African market aims to go ahead before the other players. Also this rule is valid for Latin American market. Turkey prefer to sign up agreements before EU have signed up with Latin American countries. As it is seen the debate on the possibility of replacement EU market with the others is an important title to focus. The narrowing sectors in EU determine the level of Turkish exports and imports, on the other hand Turkey aims to increase the number of traded countries. Although this fact, it is critical to emphasize that the characteristics of EU market and other markets don't look like with each other. Turkey still needs to increase its competitiveness and innovative capacity and these titles stay as crucial problems to be solved. Main exports of Turkey are from tra-

ditional commodities, automotive, manufacturing and intermediate goods. In spite of export growth dependency rate to imported intermediate inputs have been increasing that lead the dependency question.

Current changes in trade structure should be followed carefully in the following years in order to give more clear and valid answers. Shift of axis or enlargement of orbit whatever it is defined, simply it is possible to claim that Turkey have been increasing export capacity as a whole and have been successful in creating new markets. As the main export region of Turkey the recession in EU and economic growth will determine the direction of trade. Turkey aims to minimize the cost of last crisis by widening the market. But the value of traded commodities to non-Europe regions has limited capacity comparing to EU market. Since the problem of innovation capacity and competitiveness with other countries' commodities still needs to be solved.

In spite of striking developments in exports, the imbalances in Turkish economy still continue. Exports and employment are important indicators to show the imbalances in the economic structure of Turkey. Turkish economy shows significant progress in foreign trade and GDP growth rates. This progress gives an important advantage to Turkish economy on the world scale competition. But in case of employment we see that the majority of Turkish population is still suffering from unemployment and imbalances. As a conclusion we must say that Turkish working class (employed and unemployed) are paying the bill of economic crisis. This bill includes high rates of unemployment, unorganized working life, poor working conditions, long working hours and low payments. Members of the Turkish working class are working more, earning less but became the main locomotive behind the progressing Turkish economy.

Under these conditions, Turkey with new roles in the world economy using trade relations as one of the main tool are gaining power by means of economic values. But on the other hand unsolved social problems, inequalities have been defined as unsolved problems of Turkey.

References

- AKP Government Programmes, • available at <http://www.belgenet.com/hukümet/program/58-1.html>, 12.09.2010, [http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ep2008.pdf\(çevirimiçi\)12.09.2010](http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ep2008.pdf(çevirimiçi)12.09.2010).
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2008) • *2008 Kavşağında Türkiye Siyaset, İktisat ve Toplum*, İstanbul, Yordam Yayınları.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2009) • *IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, 1998 – 2008 Farklı Hükümetler, Tek Siyaset*, İstanbul, Yordam Yayınları.
- Chang Ha-Joon, Grabel, Ilene çev (Emre Özçelik) (2005) • *Kalkınma Yeniden -Alternatif İktisat Politikaları Elkitabı*, Ankara, İmge Kitapevi, Nisan.

- Davutoğlu Ahmet (2001)** • *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları.
- İhracat Stratejik Planı (2004-2006)** • DTM, p.21. available at http://ihracat.dtm.gov.tr/dtm/index.php?module=content&page=list&page_id=430, 2.09.2010.
- Karl Marx (1986)** • *Kapital*, Cilt 1, İstanbul, Sol Yayınları, 3. Baskı, 1986.
- Medium Term Plan** • available at [http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC604230EE1496D705\(medium term\)](http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC604230EE1496D705(medium term)), 24.08.2010.
- Öniş, Ziya, Yılmaz Şuhnaz (2009)** • “Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era”, *Turkish Studies* Vol. 10, No. 1, March 2009 pp.7-24.
- Özer İtir (2007)** • “Stratejik Ticaret Politikaları”, *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları*, 2(3), 65-102, available at http://www.uedtp.org.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dergi/2007_sonbahar/3.pdf, 12.09.2010.
- Rodriguez Francisco, Rodrik Dani (1999)** • “*Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence*”, available at http://www.nber.org/papers/w7081.pdf?new_window=1, 2.09.2010.
- Yalman Galip and Bedirhanoglu Pınar (2009)** • “State, Class and Discourse: Reflections on the Neoliberal Transformation in Turkey”, Saad-Filho, Alfredo, Yalman Galip L. (edt) *Economic Transitions to Neoliberalism in Middle Income Countries*, Routledge, pp.107-127.
- Sönmez Mustafa (2010)** • *Teğet'in Yıkımı: Dünyada ve Türkiye'de Küresel Krizin 2009 Enkazı ve Gelecek*, 1. Baskı, İstanbul, Yordam Yayınları, Haziran.
- Stratejik Plan 2009-2013 DTM** • available at <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/belge.pdf>, 9.08.2010.
- TEPAV Press Documentes** • available at http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1282209673-1.TIM_Basin_Aciklamasi.pdf,
<http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/1681,2.11.2010>.
- The 9th Development Plan(2007-2013)** • SPO, available at <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9developmentplan.pdf>, 10.09.2010.
- TUSIAD (2009)** • *2010 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi*, Yayın No. TÜSİAD-T/2009-12/497, İstanbul.
- Uzun Vadeli Strateji ve 8'inci Kalkınma Planı (2001-2005)** • available at <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf>, 10.09.2010.
- Ümit Özlale, Dinççağ Aşşegül** • *AB Pazarındaki İhracat Kayıpları*, TEPAV, available at, http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1282209628-4.AB_Pazarındaki_Ihracat_Kayıplari.pdf, 2.09.2010.
- EU-Turkey trade fugres** • available at, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf, 2.09.2010.

26

1960 Askeri Darbesi ve Adalet Partisi İktidarı Dönemi Ekonomik Politikalarının Türk Sineması Entelektüellerine ve Türk Sinemasına Yansıması: *Karanlıkta Uyananlar-1964* ve *Bitmeyen Yol-1965* Filmlerine Dönemin Siyasal Olayların Yansıması

Emrah Doğan¹

Abstract

Reflections of The Economic Policies of 1960 Military Coup and the Justice Party in Power on Turkish Cinema and Turkish Cinema Intellectuals: Reflections of the Political Events of The Period on the *Awakening in the Darkness-1964* and *the Never Ending Road-1965* Films

This study will analyse 1960 Military Coup and the AP during the impressions of power into the *Karanlıkta Uyananlar* (Awakening in The Darkness) and *Bitmeyen Yol* (The Never Ending Road) films. With this study, both the political, economic and social atmosphere of 1960 Military Coup and the AP power will be discussed and the case of political cinema will be evaluated.

Keywords: Political cinema, Coup, Turkish cinema

1 İstanbul Üniversitesi Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, emrahdogan79@gmail.com

Giriş

Türk sineması gündelik hayattan bağımsız değildir. Gündelik hayatta yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel olaylar ya da olgular Türk sinemasında temsil edilme-ye çalışılmıştır. Türk sinemasındaki temsil edilen toplumsal olaylar, Avrupa sinemasındaki gibi entellektüel bir zemin ya da bir akım üzerine oturmasa da, Türk sineması kendi imkânları, olanakları ve dönemin koşulları çerçevesinde Türk toplumunu bazen abartılı bir biçimde bazen de sade bir dille anlatmıştır. Her ne kadar Türk sineması tarih yazımında, Türk sineması filmlerinin içeriği göz ardı edilmiş, kronolojik bir sırayla verilmeye çalışılmış ve Türk sineması dönemleri birer ya da ikişer filmlerle temsil edilmeye çalışılmış olsa da, Türk sineması temsil edilen filmlerden daha fazla içeriğe sahiptir.

Dönemin siyasal ve toplumsal olayları üzerine Türk sineması filmleri belirgin bir şekilde odaklanmasa da, dönem hakkında bir fikir vermektedir. Bu bağlamda dönem içerisinde yapılan filmler Türk toplumunun sosyal, kültürel ve özellikle siyasal atmosferini yansıtmaktadır. Özellikle 1960 Askeri Darbesi ve ardı sıra gelen AP (Adalet Partisi) döneminin siyasal atmosferini Türk sineması filmlerinde okumak mümkündür. Bu dönem yapılan filmleri politik sinema çerçevesinde değerlendirmek tartışılır olmakla birlikte, dönemin önde gelen Türk sineması yönetmenleri (aynı zamanda Türk entellektüelleri) sinemayı nasıl ele alacakları konusu üzerine tartışıp filmlerini kurgularken; bir yandan yaptıkları filmler dönemin atmosferini ve yaşam tarzını beyazperdeye yansıtmakta, bir yandan da yapılan bu tartışmalar Türk sinemasının nasıl ele alınacağı konusunda “entellektüel krize” neden olmaktadır.

Türk sinemasını ya da filmlerini ve filmlerin yaratıcısı yönetmenlerini (entellektüellerini) irdelerken, dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel ikliminin koşulları çerçevesinde değerlendirmeliyiz. 1960 Askeri Darbesinin yaratmış olduğu atmosfer ile AP iktidarının siyasal ve ekonomik politikaları dönemin entellektüellerinin düşünsel dünyasını etkileyerek, Türk toplumunun her alanda nasıl ele alınacağıının sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Türk toplumunun genel sosyal düzeni üzerine yapılan tartışmalar ile Avrupadaki öğrenci hareketlerinin yaratmış olduğu ivme dönemin ikliminin karakteristik özelliklerini belirlemiştir. Ancak Türk sinemasına bu iklim, dolaylı olarak yansıyan dönemin ekonomik ve siyasal olaylarıdır. Yönetmenler her ne kadar ekonomik ve siyasal olayları belirgin bir şekilde filmlere yansıtmamışlar ve filmlerin tematik çerçevesini belirli bir politik konu üzerine kurgulayamamışlar ve genel hatlarıyla anlatmış olsalar da, Türk sinemasın belli bazı filmlerinde (*Karanlıkta Uyananlar* ve *Bitmeyen Yol*) bunu okumak mümkündür.

1960 Askeri Darbesi ve AP İktidarı Dönemi Siyasal İklimi ve Ekonomik Politikaları

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesini önceleyen koşulları DP (Demokrat Parti) döneminin Türk toplumunda yaratmış olduğu atmosferle okumak gereklidir. DP iktidarının 1950'lerdeki popülist politikalarının sekteye uğraması (özellikle 1950'lerin ilk yarısından sonra ekonomideki istikrarsızlık) hem halk kesiminde hem de devletin kurucu kadroları arasında krize neden olmuştur. Feroz Ahmad'a göre, ekonomideki başarısızlık, Menderes'in muhalefeti susturmak için sert önlemler almasına neden oldu. 1954 Mayıs seçiminden² önce 8 Mart 1954'te Basın Kanunu sertleştirildi³. Partiden ayrılma eğilimlerini önlemek için de Seçim Kanunu'nu değiştirdi; bu kanuna göre, bir parti tarafından reddedilen bir aday ertesi seçimde başka bir partiden aday olamayacaktı. Devlet memurları aday olmak için altı ay önceden görevlerinden istifa etmeleri zorunlu hale getirildi, muhalefet partilerinin karma liste oluşturulması yasaklandı ve son olarak da, muhalefet partileri artık devlet radyosundan yararlanmayacaktı. 5 Temmuz'da Meclis, profesörleri ve meslekte 25 yılını geçirmiş ya da 60 yaşını geçmiş yargıçları da kapsayan devlet görevlilerini geçici olarak görevden alma ve bir dönem sonunda emekliye ayırma yetkilerini hükümete veren bir yasayı kabul etti. Bu yasa bürokrasinin yürütme bağımsızlığına son verdi. Bu baskıcı

- 2 Zürcher'e göre, DP'nin ekonomideki başarısı, özellikle de kırsal kesimdeki halkın geniş desteğinin garantilenmesi, 2 Mayıs 1954'te oy oranını yüzde 53,6'dan yüzde 58,4'e yükseltmesini sağlamıştır. DP'nin Meclisteki sandalye sayısı 503, CHP'nin ise 31 ile sınırlı kalmıştır. Muhalefet, desteğinin çoğunu, toprak sahiplerinin ve aşiret ağalarının blok oy sağladıkları doğudaki gelişmemiş bölgelerden almıştır. 1954 seçimleri DP'nin yıldızının en parladığı andır. Bundan sonra izleyen yıllarda DP iktidarının sönmeye başlaması iki temel etken yüzündedir; büyüyen ekonomik bunalım ve egemen seçkin sınıfın bazı kesimlerini, özellikle de aydınlar ve ordunun hükümetten soğumasıdır (2007:324-5).
- 3 Vedat Günyol'a göre, 1950-1960 döneminde DP iktidarının ilk günlerinde özgürlük yanlısı olarak görülen yönetici kadro, yavaş yavaş kendini bir baskı rejimine bırakmıştır. DP'ye karşı olan basında Atatürk ilkeleri savunuluyordu. Siyasal baskı arttıkça edebiyat alanında bir çeşit kapanış kendini göstermiştir (1986: 55). Nuran Yıldız'a göre de, DP dönemine liberal eğilimler açısından bakıldığında, 1950'li yıllarının ilk yarısı "beyaz devrim" olarak değerlendirilmiştir. DP'nin basın özgürlüğü sağlayacağını vaat etmesi nedeniyle, Tek Parti Döneminde sürekli baskı altında yaşayan basından destek görmüştür. Yıldız'a (1997) göre, hatta bu destek o kadar yoğun olmuştur ki seçim sonrası DP'liler her gördükleri gazeteciye "siz çalıştınız, siz kazandınız, sizin eserinizdir bu bayram" diye iltifata boğmuşlardır. DP iktidarının basına yönelik eğiliminin en somut göstergesi, 5680 Sayılı Basın Kanunu ile 5953 Sayılı basın çalışanlarına yönelik olumlu kanunları çıkarması olmuştur (486-487). Fakat DP'nin 1950'lerin başındaki olumlu tutumu dönüşüme uğramıştır. DP'nin basına yönelik olumsuz gelişmeleri daha çok izlediği ekonomik ve siyasal politika ile ilgilidir. DP iktidarının özellikle ikinci yarısından itibaren toplumsal değişimler (köylerden kentlere göçer, kentlerin kapalı alan olmaktan çıkmaları, yeni varlıklar sınıfının oluşumu vb.) her kesimden hoşnutsuzluklar yaratmaya başlamıştır (491). İkinci Menderes hükümeti 1950 Kanunu'nun getirdiği olumlu havayı zorlaştıran önlemleri gündeme getirmeye başlamıştır: 1953 ve 1954 düzenlemesi, 1956'daki İspat Hakkı yasası, 1956 düzenlemesi, Resmi İlanlar Sorunu ve 1960 düzenlenmesi baskıcı yasal düzenlemelere örnek verilebilir. Buna bir başka örnekte, 1950-1960 arasında 867 gazetecinin mahkûmiyetiyle sonuçlanan 2300 basın davası açılmıştır. 1956-1960 arasındaki dört yılda gazetecilere tam 57 yıllık hapis cezası verilmiştir (492-504).

önlemler, Menderes'in aydınlar arasındaki popülaritesinin gerilemesine neden oldu. Ayrıca 1955 yazında Kıbrıs sorunu, Türk siyasetinin ana konusu olmuştu. 26 Ağustos'ta Kıbrıs konusu –Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleştirilmesi hususunda- ile ilgili Londra Konferansı'nın toplanması ve daha sonra 6-7 Eylül'de İstanbul'da konferansı protesto etmek isteyen insanların toplanması, bastırılmış gerilimleri açığa çıkardı. Kentin zenginleri ve yoksulları arasında bir isyana dönüştü. Bu DP'ye karşı “daha önce görmediği” ilk kitlesel tepkiydi. Hükümet bu olaylardan sonra İstanbul, Ankara ve İzmir'de sıkıyönetim ilan etti. Fakat Demokrat Parti'nin içerisindeki huzursuzluklar dinmedi ve 25 Aralık 1955'te Hürriyet Partisi kuruldu. Hürriyet Partisi'nin kurulması, DP içindeki liberal kanadın muhalefete kaymasına ve DP'nde Menderes'in partisi haline gelmesine (2007:79-84) yol açtı.

1954'teki ekonomik canlanmanın sona ermesiyle artan dış ticaret açığının kapanmaması, popülist politikalarla vazgeçilmemesi uğruna etkin bir vergilendirme sisteminin getirilmemesi, 1950'deki yüzde 3 olan enflasyon oranını 1958'de yüzde 20'ye çıkarmıştı. Bununla birlikte, DP hükümeti, ekonomik krizi aşmak için daha fazla dış borca ihtiyaç duyuyordu ve 1958'de IMF'nin isteklerine razı oldu. Liranın değeri düşürüldü, borçlar için yeni bir plan yapıldı ve fiyatlar yükseltildi. 1957'deki seçimlerden büyük parti olarak çıkmalarına rağmen, DP mutlak çoğunluğunu kaybetti. Artan bu ekonomik sıkıntılar, aydınlar, bürokrasi ve ordu mensuplarının desteğinin eksilmesine neden oldu. Aralık 1957'de dokuz subay hükümete gizli tertip hazırlanmaktan tutuklandı fakat askeri mahkeme tarafından soruşturma fazla derinleştirilmedi. 1957'deki seçim sonuçlarıyla maneviyatı düzelen muhalefet, hükümetin her yaptığına karşı çıkma ve eleştirme kampanyasını sürdürmekteydi ve partiler arasındaki gerilim üst düzeydeydi (Zürcher, 2007:331-50).

DP iktidarı döneminde ekonomik, siyasal ve toplumsal alanda yaşanan bu gelişmeler 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesini önceleyen nedenler olarak gösterilebilir. Ancak 1960 Askeri Darbesini DP iktidarının asker ve sivil bürokratlar arasında yaşanan gerilimden kaynaklandığını ifade edenler de vardır. İsmail Cem göre; 27 Mayıs harekâtında DP'nin enflasyonist politikalarının payı olmakla birlikte, temelde DP iktidarının asker-sivil bürokratlarla yarattığı ve yaşattığı burukluk yatmaktadır. İktidar koalisyonunda düşürülen bürokratların burukluğunu İnönü daha 1950 yılında dile getirmektedir: “Ordudan (subaydan) tapu memuruna kadar bütün devlet teşkilatında memurlar, kimin ne iftirasıyla ne muamele göreceklerini beklemektedirler...” (1975:408). Başka bir ifadeyle devletin bürokratları ve aydınları DP iktidar olduğundan beri gelen süreç içerisinde iktidarın kendisine karşı bir burukluk içerisinde ve bu burukluğa karşı eninde sonunda bir müdahale beklediklerini ifade etmektedir. Buna benzer bir ifadeyi Cem Eroğlu *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi* (1998) adlı çalışmasında da ifade etmektedir. Ona göre,

“...27 Mayıs, aslında bir karşı darbe idi. Zira ilk darbe, iktidardan

gelmişti. Daha askerler siyasete karışmadan önce, DP, parlamenter rejimi ortadan kaldırmıştı. Yıkılan, klasik demokrasi değil, klasik demokrasiyi yıkmış olan bir iktidardır... DP, rejim dışına çıktığı için rejim dışı bir usulle alt edilmiş, kendisi daha önce darbeye giriştiği için bir darbeye kurban edilmiştir” (1998:250).

DP iktidarının askerinin yönetime el koymasıyla sonuçlanması, aslında, kentli aydın kesimin ve bürokratların yönetime el koyması şeklinde de yorumlanabilir. Kentte yaşayan aydınlar ve öğrencilerin yapılan askeri darbeyi coşkuyla karşılamışlardır⁴. Kırsal kesimin sessiz ve hatta şüpheyle karşılaşması da, DP iktidarının kırsal kesimde ne kadar güçlü olduğunun ve aynı zamanda yönetime el koyan askerinin ve kurucu kadroların merkezin dışındaki çevreyle ilişkisinin ne kadar zayıf olduğunu da gösterir. Zürcher’in de ifade ettiği gibi;

“Askerlerin yönetime el koymaları Ankara ve İstanbul’da halk, bilhassa her iki kentteki büyük öğrenci kitlesi ve genelde aydınlar arasında, büyük bir sevinçle karşılandı. Ülkenin geri kalanları ise bu türden bir tepki göstermedi. Kırsal kesim hayra alâmet sayılmayacak şekilde sessiz kaldı. Önceki aylarda yaşanan karışıklıklar hemen tamamıyla Ankara ve İstanbul’la sınırlı idi. Başka yerlerde halkın Menderese olan sevgisinde ani bir düşüş olduğunu doğrulayacak bir gösterge de yoktur” (2007:351).

1960 Askeri Darbesinin ardından öncelikle yeni bir anayasa oluşturuldu. Yapılan anayasa DP iktidarı dönemindeki kısıtlamaların aksine oldukça “özgürlükçü” yasaları barındırıyor, toplumun her kesimini kucaklayıp sosyal hakları güvence altına alıyordu. Zürcher’inde vurguladığı gibi, bu anayasa öncekine nazaran hem sol hem de sağ ideolojinin temsilcileri için eskisinden çok daha fazla liberaldi (2007:359). Ancak yeni anayasa altındaki geniş siyasal serbestlik, hem sağ hem de sol çizgideki partilerin hemen oluşmasını sağlamadı. Aksine yeni anayasa toplumun farklı kesimlerini temsil eden ideolojik söylemlerin oluşmasında önemli bir rol oynadı.

1960 Askeri Darbesi ve ardı sıra gelen anayasayı farklı bir açıdan değerlendirirsek, Çağlar Keyder’in ifadesiyle, darbenin ve ardından yapılan anayasanın getirdiği sonuçlar itibarıyla restorasyoncu değil dönüşümcü olduğu görülür. Ekonomik olarak baktığımızda diğer kapitalist ülkelerde devlet-ekonomi ilişkilerindeki dönüşümler gibi 1960 Askeri Darbesi de iktisadi politikaları formüle edip uygulayabilecek yeni bir idari mekanizma kurdu. Bu politikalardan doğrudan doğruya yararlanacak iki grup, sanayiciler ve

4 Aydınların coşkuyla karşılaşmasını Doğan Avcıoğlu’nun *Yön* dergisinin (1962) 5. sayısında “Yeni Türkiye” adlı metninde kısaca şu şekilde ifade eder: “Türkiye artık eski Türkiye değildir: Devrimci kuvvetleri susturmak ve sindirmek için açılan iftira kampanyasının ilk safhası fiyasko ile bitmiştir. Hür düşünceye çevrilen komünistlik silahı, uzun yıllardır ilk defa olarak, geri tepmiştir. ... 27 Mayıs hareketi, baskı ile önlenmek istenen sosyal huzursuzluğu gün ışığına çıkarmıştır. Sosyal meseleleri ön plana geçirmesi, 27 Mayıs’ın belki de en önemli hizmeti olmuştur...”

örgütlü işçiler olacaktı. Ama, bir çevre ülkesi olan Türkiye'deki gelişmeler ile merkezdeki benzer dönüşümler arasında iki temel fark vardır; birincisi, politikadaki dönüşümler devletlerin özel bağlamıyla yakından ilgili olması, ikincisi bu politikalarından yararlanacak başlıca iki grubun (sanayiciler ve işçilerin) toplum içindeki görece ağırlığının nispeten düşük olmasıydı (2007:177). Başka bir ifadeyle, Türkiye'de yaşanan bu toplumsal "değişim" ve "dönüşüm" her ne kadar kendinden menkul görünse de, dünyadaki konjonktürden bağımsız değildir. Türkiye'de yaşanan bu "değişim" ve "dönüşüm"de işçiler, sanayiciler ve toplumun diğer kesimlerinin şaşkınlıkla karşılaşması ve yapılan yeni düzenlemelere karşı nasıl bir konum alacakları üzerinde durmaları toplumun bu tür bir hareketliliğe hazır olmadığının göstergesidir. Ancak yine Keyder'in ifade ettiği gibi, toplumda yaşananlara rağmen, bu yeni ekonomik model, bürokrasiyi ayrıcalıklı bir konuma getirmedi. Modelin niteliği icabı yüksek devlet memurları içindeki teknokrat tabakanın statüsünde belli bir yükselme görüldü. Model, bir ölçüde aydınların özlemlerine ve daha da önemlisi, işçi sınıfının henüz formüle edilmemiş taleplerine uygundu. Aynı zamanda bu model bürokrasinin belli bir tabakasının ve işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarlarına uygun düşüyordu (2007:178).

Yine Keyder'in ifadesiyle, darbe döneminde bürokratlar ve aydınlar kalkınmacı bir ideolojinin ateşli taraflarıydılar. Açıkça dile getirilen anti-popülist bir boyut içinde, bu ideoloji, ülkenin sanayileşmesine hizmet eden teknokratik bir elitin oynayacağı rolü göklere çıkarıyordu. İşçi sınıfı henüz keşfedilmemişti. İktidar yalnız çıkarlarını gözetken kokuşmuş politikacılardan alınıp halka hizmet etmeyi amaçlayan milliyetçi plancılara verilmeliydi. Sanayileşme, iktisadi özerklik ve sosyal adalet, kurulması istenen düzenin temel taşlarıydı (2007:180). Bu bağlamda hazırlanan yeni anayasa sendikalaşma ve toplu pazarlıkla ilgili kanunların, işçilerin Batı demokrasilerinde yüzyıllarca süren mücadeleler sonucunda elde ettikleri grev ve toplu sözleşme haklarını kullanmalarına ve ücret taleplerinde bulunmalarına imkân verdi (2007:183). Ancak, bu dönemde kapitalist üretim tarzına özgü sınıf mücadelesi, henüz toplumsal dönüşümün motoru olmamıştı. Sağlanan sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkı ve sosyal güvenlik alanının genişlemesi yeni birikim modelinin ihtiyaçları uyarınca işçilere verilmişti (2007:184). Aslı Daldal'ın da ifade ettiği gibi, yeni ekonomik modelin dayandığı sosyal ve iktisadi temel ve haklar Batı liberal sistemin devamı niteliğindedir (2005:92).

Anayasal düzende yapılan bu değişikliklerin kentten dışındaki kırsalda etkili olmadığı söylenebilir. Darbenin ardından yapılan siyasete geçiş denemelerinin ardından 1965 seçimlerinde Adalet Partisi'nin büyük bir zafer elde etmesi dönemin önemli göstergelerinden birisidir. Zürcher'e göre, bu dönemde AP, 1965 seçimlerinde oyların (% 52.9) ve Meclisteki sandalyelerin salt çoğunluğunu elde ederek beklenmedik büyük bir zafer kazandı. CHP'nin oyları %28.7'ye düşmüştü. Oy dağılımından, AP'nin eski DP taraftarlarını kend-

ine çekmiş olduğu belli oluyordu. Süleyman Demirel, insanların, kendilerine onun köylü geçmişiyle özdeşleşebildikleri ve onun mesleki yükselişinde kendi umutlarının somutlaşmış ifadesini buldukları kırsal kesimde mükemmel bir oy avcısı olduğunu gösterdi. Menderes gibi Demirel de halk diliyle konuşabilen bir hatipti. Demirel'in partisi geniş bir koalisyona (sanayiciler, küçük tüccar ve esnaf, köylülerde büyük toprak sahipleri, dinci gericiler ve Batıcı liberaller) dayanıyordu. Bu koalisyonu ayakta tutmak için Demirel'in iki taktiği vardı. Birincisi, seçimler sırasında partinin İslami niteliğinin ve geleneksel değerlerde olduğunun altını çiziyor (örneğin Necmi Erbakan'ın liderlerle alenen yakınlaşması); ikincisi ise, sürekli komünizm aleyhtarı propaganda ve sol hareketi hırpalama kampanyası sürdürüyordu. 1966-1967'de okullarda ve üniversitelerde solu öğretmenleri temizlemek için başlatılan girişim bu politikanın bir ürünüydü. Bu politikalar yüzünden Demirel de Menderes gibi entellektüeller arasında sevilmeye başlandı, ama kırsal kesimde kendisine olan destek devam etti. Bunun en bariz göstergesi çok az bir oy kaybıyla 1969 seçimlerinde %46.5 oy alması gösterilebilir (2007:364-367).

AP'nin seçimlerde zaferle çıkıp iktidar olmasıyla birlikte, 1960 Askeri Darbesi ve ardından gelen yeni anayasanın ortaya koyduğu "ithal ikameci kalkınma" modeli geride bırakıldı. Tıpkı Menderes dönemindeki gibi popülist politikalar uygulanmaya başladı. Ancak DP iktidarı dönemindeki popülist politikalar ile AP iktidarı dönemindeki popülist politikalar arasında da bir farkı vardır. AP iktidarı dönemindeki popülist politikalar Korkut Boratav'a göre, geniş halk kitlelerinin siyaset sahnesinde rol almasına yol açtı. Büyük toprak sahiplerinden, ticaret ve sanayi sermayesinden oluşan ve zaman içinde büyük çalkantılar göstermeyen bir içdengeye sahip olan egemen güçler bloku, siyasi iktidara ve tüm iktidar politikalarına hükmettiler. Böylelikle genel oy mekanizması çerçevesinde iktidar çekişmesi içerisinde olan siyasal partiler işçi ve köylü kitlelerin isteklerine duyarlı oldular. Aynı zamanda bu popülist politikalar Türkiye'de oldukça ileri ve bir sosyal güvenlik sistemi kurulmasına yol açtı. Böylece işçi sınıfı, ücret dışında önemli güvencelere ve parasal olmayan gelir türlerine de kavuşabildi (2003:123).

Karanlıkta Uyananlar (1964) ve Bitmeyen Yol (1965) Filmlerinde Dönemin -1960 Askeri Darbesi ve Adalet Partisi İktidarı- Atmosferinin Okunması

1960 Askeri Darbesi ve AP iktidarı döneminde beyazperdeye yansıyan filmler, dönemin siyasal, ekonomik ve toplumsal olaylarından bağımsız değildir. Türk sinemasında kırdan kente göç, gecekondudaki yaşam tarzı, büyük şehirlerin (özellikle İstanbul) yozlaştırdığı insanların ruh hali, işsizlik, işçi-işveren çekişmesi, dönemin politik söylemleri ve atmosferi, mekânın cinsiyet üzerindeki etkisi, büyük şehirlerin kaotik durumu, yoksulluk gibi birçok tema, tematik

olarak üzerine odaklanmasa da, belli başlı filmlerinde yansıtılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar dönem içerisinde yapılan filmleri belli kuramsal çerçeve, akım ya da sinema türünün içerisine yerleştiremezsek de, Türk sinemasında kameranın kaydettiği çerçeveler Türk toplumunu tarihsel açıdan değerlendirmemize olanak vermektedir. Türk sinemasına bu çerçevede baktığımızda, Türk sineması, Türk sineması tarihini yazanın bakış açısından daha fazla içeriğe sahiptir.

Gündelik hayattan bağımsız olmayan Türk sineması, gündelik hayatta yaşanan politik olaylar ve olguları, dolaylı da olsa beyaz perdeye yansıtmıştır. Bu anlamda sinema toplumun aynasıdır. Toplumun aynası olan sinema, siyasal olaylardan da bağımsız değildir. Ancak siyasal olaylardan bağımsız olmayan sinemayı, politik sinema olarak değerlendirmesi tartışmalıdır. Battal Odabaş'a (1995) göre, siyasal sinema konusunu bizzat siyasetten alan sinemadır. Bu sinema türü, ya bir siyasal düzeni, ya bir toplumu, ya da bir siyasal olayı anlatacaktır (27). Yine Odabaş'a göre, siyasal sinema, günlük politika yapmamalıdır. Siyasal sinema bir politik olayı alıp incelemeli, olayların karanlıkta kalan yanlarını ortaya çıkarma çabası içerisinde olmalıdır (28). Ancak Odabaş'ın tanımladığı politik sinema anlayışı, sinemanın tematik olarak politik bir konu üzerine odaklanması çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu tanımdan yola çıkarsak, politik bir olayı ya da olguyu sinemaya yansıtmayan filmleri, politik sinema olarak ele almanın imkânı yoktur. Fakat politikanın sınırının nerede başlayıp nerede bittiğini çizemediğimiz zaman, tematik bir konu üzerine odaklanmayan filmleri politik sinema dışına itmek doğru olabilir mi? Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, insanları görsel olarak etkileyip üzerinde egemenlik kurmanın en iyi yolu ya da aracı televizyonun dışında sinemadır. Kitleleri yönlendiren, egemen güçlerin ideolojisini yayan bir ideolojik kurum olan sinemanın oluşturduğu filmlerle, Michael Ryan ve Douglas Kellner'in Hollywood sinemasının politik ve ideolojik işlevi üzerinden çözümlemesinde ifade ettiği gibi, herhangi bir durumu yansıtmaktan çok, o durumun tasarlanan belli bir biçimini oluşturmak üzere seçilmiş ve birleştirilmiş temsili öğeler yoluyla bir takım tezler ileri sürer, bunu yaparken, seyirciye belli bir konumu ya da bakış açısını telkin ederler (1997:18). Ryan ve Kellner'in üzerinde durduğu asıl konu, sinemanın bir politik sinema türü olmasından öte, sinemanın bizzat kendisini politik olduğudur. Sinemanın kendisinin politik olması, sinemada tematik olarak ele alınan politik bir temanın ya da konunun dışındaki olaylar ya da olguların da politik olarak değerlendirileceğidir. Böylelikle sinemada bir kişinin kişisel dünyası ya da dramı üzerinden de politik bir olay ya da dönemin politik atmosferi üzerine bir çözümleme yapılabilir

Ertem Göreç - Vedat Türkali İkilişinin *Karanlıkta Uyananlar* ile Duygu Sağıroğlu'nun *Bitmeyen Yol* filmlerini yukarıda anlattığımız çerçeve özelinde ele değerlendirebiliriz. Her iki film de bir politik konu üzerine odaklanmasa da, filmlerdeki atıfları dikkate aldığımızda, dönemin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik yapılanması hakkında bilgiler vermektedir.

Yönetmenliğini Ertem Göreç'in yaptığı, senaryosunu Vedat Türkali'nin yazdığı *Karanlıkta Uyananlar* filminin hikâyesi, belli sınıfsal ve cinsiyet rollerini

temsil eden dört kahraman çerçevesinde gelişir. Yetimoğlu boya fabrikalarında işçi olan Ekrem (Beklan Algan) yakışıklı, gözüpek, dürüst Türk işçisini canlandırır. Fabrikatör Şeref'in oğlu Turgut (Fikret Hakan), sınıfsal kökenini redderek işçilerle arkadaşlık eden serseri bir zengin çocuğudur. Babasının ölümüne dek Ekrem'le yakın dost olan Turgut, babasının ölümüyle birlikte eski arkadaşlarına sırt çevirmek ve fabrikayı yabancı simsarlara satmaya çalışan dolandırıcı Fahri (Kenan Pars) ile yakınlaşmak zorunda kalır. Fatma (Ayla Algan) Ekrem'le birlikte büyümüş ona «saf ve masum» bir aşk duyan temiz gecekondü kızıdır. Nevin (Tülin Elgin) ise Fahri'nin Fransız'da eğitim gören, toplumuna yabancı sıradışı fikirleri ve davranışları olan şımarık ressam yeğeni canlandırır. Bu başat karakterler dışında filmde özellikle işçi sınıfının kalabalık arkaplanını canlandıran pek çok yan kişi vardır (Daldal, 2005:139-140).

Karanlıkta Uyananlar, 1960 ortasında gündeme gelen pek çok sosyo-politik tartışmaya göndermeler taşır. Darbe'ye destek veren sanayi burjuvazisi ve Demokrat Parti zihniyetinin taşıyıcısı ticaret burjuvazisi arasındaki çıkar çatışması filmin senaryosunda önemli yer tutar. Turgut'un babasına karşı, Nevin'in dayısının planladığı kumpas bu çıkar çatışmasının bir örneğidir. "Ulusal" sanayi burjuvazisi "ithal ikameci kalkınma" çabasına destek verirken, emperyalist yabancı güçlerle işbirliği yapan tüccarlar, ithalata getirilen kısıtlamalara tepki verir. Bu bağlamda film, liberalizme karşı, endüstriyel gelişmeye destek veren propagandist bir misyon yüklenir (Daldal, 2005:113). Filmde Ekrem, Turgut, Fatma ve Nevin dramatik ilişkilerinin dışında ağırlıklı olarak işlenen konu ulusal sanayi burjuvazisi ile ticaret burjuvazisinin ikili mücadelesi çerçevesinde ilerlerken, alttan alta yeni anayasa ile benimsenen "ithal ikameci kalkınma" modelinin uluslararası arenada karşılaştığı sorunlara da değinmektedir. Filmdeki bu göndermelere neden yer verildiğini Vedat Türkali şu şekilde ifade etmektedir;

"Boya, hammadeden kolaylıkla mamule geçilebilecek bir şeydi. Eskiden yabancılar kömürü bizden alıp öğütürerek siyah boya halinde tekrar bize satıyorlardı. Bu bizim kolaylıkla çözümleyebileceğimiz bir endüstri kolu gibi görünüyordu. Aslında büyük bir kimya endüstrisi istiyordu ama bizde de bunu kurmak için her şey vardı: Petrol, kömür. Türkiye'de aslında boya imal edecekken bunu bize yaptırmamışlardı. Çünkü getirip satmak daha kârlıydı. Kısaca bağımlı bir sektör olması ilginçti" (1974:30).

Film aynı zamanda işçilerin mücadelesi ve patronlarına karşı grev kararı alma çabalarını da ortaya koyar. 1960 Askeri Darbesi'nin getirmiş olduğu yeni anayasa ile geliştirilmiş hakların işçiler tarafından benimsenmesini ve kullanılmasını teşvik amacı taşır. Bu çerçevede merkeze Nevin ve Turgut'u değil, emekçi kitleleri koyar. Nevin ve Turgut'un yalnız, içe dönük betimlemelerine karşın, işçiler kalabalık, coşkulu ve paylaşımcıdır (Daldal, 2005:114). Bu anlamda film, anayasanın işçilere vermiş olduğu hakların propagandasını yapar niteliktedir.

Vedat Türkali, filmde işçilerin mücadelesini mekanik olmayacak bir şekilde anlatmayı düşünmüş olabilir. Ancak dönem içerisinde *Yön Hareketi*'nin⁵ düşünsel iklimi çerçevesinde olaylara baktığı da aşîkârdır. Dönem içerisinde yeni bir kalkınma modeli düşünülmekte ve bu model sosyalist bir zemin üzerine bina edilmekteydi. Doğan Avcıoğlu'na (2001) göre, Türkiye'nin de içinde bulunduğu az gelişmiş ülkeler, sermaye kıtlığından değil, mevcut kaynaklarını düzenli bir şekilde kullanamadıkları için kalkınamamaktadırlar. Bu durum, emperyalizmin dünya sistemi içinde bulunan az gelişmiş bir ülkede, kapitalist gelişmenin bir sonucudur. Bundan dolayı kalkınmak için, kapitalizmden uzaklaşan bir kalkınma modeli yolunun izlenmesi zorunludur. Bu modelle birlikte ilk olarak ülkede bulunan yabancı sermaye egemenliğine son verilip, ekonomik ve politik gücün, büyük arazi sahiplerinin ellerinden alınıp geniş halk kitlelerine verilmelidir. İkinci olarak, tarımda büyük kooperatiflere önem verilmeli ve tarım dışında da devlet teşebbüslerinin egemenliği şarttır. Son olarak da, bu ekonomik kalkınma modelinde temel yatırım sanayiine öncelik tanınmalı ve uluslararası ticarete ithalat ikamesine dayalı bir politika izlenmelidir (239-240). Karanlık Uyananlar'da greve giden coşkulu kalabalığın açtığı pankartlar da, Avcıoğlu'nun ortaya koyduğu ekonomik modeli nitelemektedir: "*Türk İşçisi Anayasanın Bekçisidir, Emeksiz Kalkınma Olmaz vb.*"

Senaryosunu ve yönetmenliğini Duygu Sağıroğlu'nun *Bitmeyen Yol* filminin konusunu Ayşe Saşa, *Ulusal Sinema* (1968) dergisinde "Bitmeyen Yol ve Gerçeklik Sınavı" metninde şu şekilde anlatır;

"Köylerinden koparak şehre göçen yoksul Anadolu insanların, büyük şehirde, gece kondu düzeni içinde ve çevresinde sürdükleri hayatı anlatır. Bu hayattaki çileli ezikliği hem göstermek, hem eleştirmek amacını güden tema, emeğin sömürü karşısında, halkın sosyal adalet karşısındaki yenikliğini, geleceğe açılan şuurulanmanın kesin bir aşaması olarak işler. Filmdeki sosyal eleştiri, bir bildiri ve çağrı heyecanı taşır, bu yüzden yer yer tasvir ile eleştiri birbirini zorlar, sınırlar" (akt. Scognamillo, 2003:268).

Başka bir anlatımla *Bitmeyen Yol*, göçün yolları tıkadığı ve işsizliğin kol gezdiği 1960ların Türkiye'sinde geçer. Altı taşralı arkadaşın ekmek parası kazanma uğruna büyük bir direnişle sürüp giden yaşam kavgaları abartılmadan sade bir şekilde betimlenir. Bu yaşam kavgasında arkadaşlardan kimi istemeyerek suçla itilir, kimi de büyük kentin caddelerinde açlıkla mücadele eder. Film İstanbul'da

5 *Yön Hareketi*, 27 Mayıs sonrasında sol muhalif hareketinin sözcülüğünü yapan haftalık *Yön* dergisi çevresinde toplanan aydınların oluşturduğu ve aydınların Batılılaşmak, kalkınmak ve aydınlanmak taleplerini dile getirdikleri ve tartıştıkları alanın ortak adıdır. Radikal soldan devletçi aydınlara kadar geniş bir yelpazeyi içinde barındıran ve *Yön Hareketi* olarak adlandırılan bu siyasal düşünce akımı Kemalizmin halkçılık ve devletçilik ilkeleri doğrultusunda kalkınma sorununu öne çıkardı. Aydınlar bir kalkınma felsefesinin oluşturulması için geniş tabanlı bir uzlaşma zemini aradılar (yay. krl. Tuncay, vd., 2005:27).

yeni oluşmaya başlayan gecekondu yaşam tarzına ve buradaki insanların gündelik hayatlarına da ışık tutmaya çalışır. Ahmet (Fikret Hakan), gecekondu oturan köylüsü Güllü'nün yanına yerleşir. Güllü'nün kızları Fatma ve Cemile, kent yaşamının acımasız yaşam koşullarından dolayı çalışmaktadırlar: Fatma zengin bir semtte hizmetçi olarak çalışmakta ve patronunun yaşam tarzını kıskanmaktadır. Cemile ise, bir fabrikada işçi olarak çalışan saf ve güzel bir kızdır. Her iki kardeşte evlerine yerleşen Ahmet'i sevmektedir. Fatma'nın aşırı cinsel arzuları şeklinde tezahür eden sevgisine karşı, Cemil'e romantik ve tutkulu bir şekilde Ahmet'i sevmektedir. Film, Ahmet'in Cemile ile romantik ilişkilerinin dışında, Ahmet'in İstanbul sokaklarını uzun uzun arşınlayarak iş araması ile taşradan kentte akan işsiz kalabalıkları resmeder.

Bitmeyen Yol, 1960'lı yılların politik ve toplumsal ortamında, kırsal yörelerden göç etmiş ve sosyal güvenliği olmayan cahil köylülerin kentli sermaye güçlerince (ticaret burjuvazisinde) nasıl sömürüldüklerini son derece materyalist bir biçimde atıfta bulunur. Üretim ilişkilerinin bireylerin kaderi üzerindeki belirleyiciliğini yer yer belgesel biçiminde göstererek dönemin gündelik yaşamını betimler. Materyalist bir şekilde dönemi ele alan film, hızlı sanayileşen bir toplum içinde kaybolan masumiyete özlem ve en önemlisi dönem içerisinde yoğun olarak tartışılan Marksizm'in evrensel ve yerel bakış açılarına atıfta bulunur. *Yön Hareketi* içerisinde tartışılan "evrensel Marksizm" ve "ulusal sol" tartışmalarına göndermeler vardır. Bu hareket çevresinde toplanan aydınlar, ulusal kalkınma modeli çerçevesinde sosyalizmin gerçekleşeceğine dair bir görüşü savunmaktadırlar. Ahmet'in avare avare İstanbul sokaklarını dolaşırken, asfaltın üzerine Türk-İş tarafından yazılan "Petrol Millileştirilecektir" yazısını okurken aniden bir kamyonun korna sesiyle irkilip "Mobil" yazısına kameranın odaklanması, ulusal kalkınma modeli ile özel sektör arasındaki çatışmaya ironik bir şekilde izleyiciye gösterir.

Sonuç

Türk sineması belli politik temalar ve olaylar üzerinde durmamış, filmler, dönemin politik atmosferine göndermelerden oluşmuştur. 1960 Askeri Darbesi ve beraberinde gelen anayasasının yaratmış olduğu "özgürlükçü" ortamda yaşanan olaylar ve olgular ile dönem içerisinde toplumda yaşanan kaotik durum Türk sinemasında betimlenmiştir. "Toplumsal gerçekçi" olarak adlandırılan bu filmler (*Karanlıkta Uyananlar* ve *Bitmeyen Yol*), dönemin atmosferinde cereyan eden ulusal kalkınma modeli tartışmaları, taşranın kente akmasıyla oluşan gecekondu yaşam tarzı, işsizlik, masumiyete duyulan özlem gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konuları betimleyen filmler politik sinema tanımının vulgar yapısına uymamakta ve hatta politik sinema çerçevesinde değerlendirilmemektedir. Ancak sinemanın bizatihi kendisinin ideolojik bir araç olması nedeniyle, dönemin içerisinde yapılan filmlerin kendisini politik

sinemanın dışında tutmak da mümkün değildir. Filmlerin senaristleri ve yönetmenleri de içinde yaşadığı toplumun aydınlardır. Hem Vedat Türkali – Ertem Göreç ikilisi olsun hem de Duygu Sağıroğlu olsun, dönemin toplumsal olayları ve tartışmalarından bağımsız değildiler. 1960 Askeri Darbesi ile DP'nin popülist politikaları ve baskıcı tutumuna karşı tavır alan bu aydınlık ve bürokratik kesim, ulusal kalkınmanın birer ateşli taraftarıydılar. *Yön* dergisi etrafında düşüncelerini olgunlaştıran ve tartışan aydınlıkların edebiyat başta olmak üzere, sanatın hemen hemen her dalına düşüncelerini yansıtmaktan geri durmadılar. Bundan dolayı, Türk sinemasının “toplumsal gerçekçi” olarak adlandırılan *Karanlıkta Uyananlar* ve *Bitmeyen Yol* filmlerini dönemin toplumsal ve siyasal atmosferini yansıtan politik sinema örnekleri olarak değerlendirebiliriz.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2007) • *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 3. Baskı, Hil Yayın, İstanbul.
- Avcıoğlu, D. (1962) • “Yeni Türkiye”, *Yön Dergisi*, Sayı: 5.
- Avcıoğlu, D. (2001) • *Devrim ve Demokrasi Üzerine*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, K. (2003) • *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, 7. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara.
- Cem, İsmail (1975) • *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 5. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Daldal, A. (2005) • *1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik*, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Eroğul, C. (1998) • *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Günyol, V. (1986) • *Sanat ve Edebiyat Dergileri*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Keyder, Ç. (2007) • *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, 12. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Odabaş, B. (1995) • *Fransız Siyasal Sineması ve Jean-Luc Godard*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo ve Televizyon Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ryan, M. ve Kellner, D. (1997) • *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, (çev. Elif Özsayar), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Scognamillo, G. (2003) • *Türk Sineması Tarihi*, 2. Baskı, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- Tuncay, M., Oktay, A., Kuyuş, A. ve Ersel, H. (2005) • *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980*, 3. Cilt, 5.Baskı, YKY, İstanbul.
- Türkali, V. (1974) • Vedat Türkali ile Konuşma 1, *Yedinci Sanat*, Sayı:16
- Yıldız, N. (1997) • “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı:8.
- Zürcher, E. J. (2007) • *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, 21. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

International Air Travel Under the Effects of Liberalization and Globalization

Şevket Alper Koç¹ - Hakkı Cenk Erkin²

Introduction

Air transportation is a very important industry which provides crucial inputs into wider economic, political and social processes. Air transport can facilitate the economic development of a region or a particular industry such as tourism. Lack of air transport can be a barrier to economic growth. For most countries it has been seen to have a strategic role. The state owned airline, the “flag carrier” of a country used to be a symbol of international commercial presence for the nation. It has also had direct military applications. These strategic functions were used to pursue internal national policies of social, political, and economic integration within large countries such as Canada, the US and Australia, but also took on international significance from the 1930s within the Imperial geopolitical systems centered mainly on the UK, France, Germany and other European countries when technology allowed for international services to be developed (Button, 2008).

Air transportation was highly regulated till 1978 in US and till 1990s in EU. Regulations have been used as a lever for larger political and economic objectives by governments. The Chicago Convention of 1944 initiated an institutional structure that led to bilateral air service agreements (ASAs) between the nations. The result was essentially one of protectionism with pairs of countries. They made agreements on capacity and frequencies, airfares, freight levels, and the application of the rights. These four regulatory elements were able to effectively reduce the entry of new carriers, the pricing freedom and the production levels and as a result they limited any form of price or network competition. Cento (2009) claimed that International carriers such as KLM or Lufthansa defined their international strategy depending on a set of bilateral service agreements (known as ‘bilaterals’) between the government of their country

1 Department of Economics, Kocaeli University, Umuttepe Campus, Kocaeli, Turkey, Email: sevketcoc@hotmail.com, Tel: +90-262-3031581

2 Civil Aviation College, Kocaeli University, Arslanbey Campus, Kocaeli, Turkey, Email: hcerkin@gmail.com, Tel: +90-262-3513310

of aircraft registration and the destination country. The bilateral agreements specified the traffic rights for each operating carrier, the number of airports in which they operate, the number of carriers, and the frequencies of flights between the fixed airports. Those airlines were, in practice, the national flag carriers of each country. The International Air Transport Association (IATA) used to have the authority to set the ticket prices charged by international airlines at the worldwide international IATA conference.³ The national carriers, national governments, and the national airports dominated international air-transport until 1978.

International controls under these bilateral agreements were increasingly moving towards broad open skies formulations which allowed free provision of services between the countries involved. In 1978 the United States domestic market started to become liberalized. In the 1980s and 1990s many international bilateral agreements were renegotiated to remove many of the restrictions on competition (Doganis, 2001). Following the lead of the US, the European deregulation began about 10 years later. Three policy 'packages' were agreed in 1988, 1990 and 1993, and full deregulation came into force in 1997. The Third Package was the most important one as, by then, pricing capacity and access were fully deregulated. Within the EU, airlines could now operate between two other Member States via their home country (the 'Sixth Freedom' defined by the Chicago Convention) and even operate domestic flights within other European Member States (the 'Seventh Freedom' or cabotage right). The carriers can compete freely on routes, frequencies, prices, and service levels (Cento, 2009).

The aim of domestic deregulation and bilateral and/or multilateral liberalizations was to create more competitive air services and to foster competition among airlines. The motivation was that by promoting an international aviation market with unrestricted entry and competition amongst the carriers on a multilateral and global level, unprofitable companies would exit and this would lead to greater efficiency, falling air fares, higher flight frequency and greater customer choice (Doganis, 2006). Although liberalization has begun impact international aviation, its full-scale effects have been observed in domestic markets: competition has been intense as a result of new entry, dramatic capacity increases, falling yields and frequent price wars. Once again lower fares have stimulated air travel demand growth, but this time developing countries such as India, Brazil and Turkey have been part of this trend as well, registering very high growth rates in the last decade. In these countries, demand for airline seats surged and many first-time fliers took to the skies. For example, Turkish domestic air traffic increased more than 200% in the five years following 2003, when liberalization was completed and Turkish Airlines' monopoly ended (Koc and Erkin, 2010).

3 IATA was founded in Havana in 1945. Its main purpose was to represent the interests of airlines and counterweight the ICAO. Tariffs come to be regulated by the IATA.

Along with liberalization, globalization has also had effects on airline industry. The two phenomena have radically changed the air transport market and the rules it follows. Airlines have had to develop innovative strategies to adapt to market change, growth and the demands of competition. This leads airport transport sector to go along with the needs for a global market which means to operate across national boundaries. In other words, airlines needs to offer convenient service to every destination in the world at a competitive price with costs below that price so that they make profit. In order this to happen the airlines need to build an extensive network which requires enormous resources and costs. Cooperative agreements with competitors offering complementary services is the best way to deliver a worldwide network quickly, safely and inexpensively and to access new markets. We call these agreements as alliances. The airlines have met these challenges with the help of alliances.

Another aspect of the air transport industry is that it is more cyclical than most industries, that is to say it is vulnerable to the instabilities and uncertainties of the international economy. Not surprisingly, the growth in demand for air transport is proportional to growth in GDP that leads the sector to be substantially affected by any change in the global economy. When demand decreases, potential customers are more price sensitive, while economic upturns make customers more service sensitive. Iatru and Oretti (2007) suggest that the competitive environment encourages different qualities in airlines during an economic upswing. In the age of globalization the airlines are therefore under added pressure to offer both seamless global service and the flexibility and readiness to adapt quickly to the economic environment and changing customer needs. Alliances, which have fundamentally changed the structure of the industry, have enabled airlines to cope with the inherent instability of the sector and reap as many benefits as possible.

Airlines have resorted to alliances because an alliance can be seen as the modern engine for growth and for airlines growth means an increased network coverage and entrance to new markets. Because of the peculiarities of the air transport industry and the regulations that prohibits cross-border mergers, alliances represented the only business arrangement that would allow airlines from different countries to serve the global market together (Iatru and Oretti, 2007).

In this paper we delineate a model of the effects of liberalization and globalization on the airline industry. In section 2, we start with a model in which there are two flag carrier airlines flying between their nations under an old style, anti-competitive bilateral air service agreement. These airlines act like a monopolist and decide jointly on the total capacity in the market prior to liberalization. We divide section 3 into four parts. In the first part, we introduce liberalization into the model; the market structure becomes a duopoly, and the airlines compete in Cournot fashion. In the second part, we show that globalization provides strong incentives for the airlines to cooperate. By building an alliance, they re-

duce their costs and increase the attractiveness of their service. Similarly to the pre-liberalization case, the airlines jointly determine their capacities in the absence of regulatory agency intervention. In the third part, we introduce competition to the market by the entry of a third network airline offering indirect flights. In the fourth part, we repeat the analysis to test the viability of competition against the alliance, this time, by allowing a low cost carrier to enter the market. In section 4, we give a numerical example to be able to compare the cases, and then, we conclude.

Before Liberalization

We start by analyzing the effects of a bilateral agreement on the air traffic between two gateway cities Y and Z of the signatory nations. Each city has a major airport which serves as the hub of the flag carrier airline of the country. The bilateral agreement restricts the right to fly on this route only to the two flag carriers.

Almost all bilateral agreements from the early days were based on the principle of reciprocity, which required that the exchange of privileges between the countries were equal. Doganis (2001) states that

Many of the traditional types of bilateral agreement reflect protectionist attitudes. They insist on prior agreement on the capacity to be provided on the route and specify that the agreed capacity shall be shared equally by the designated carriers of the two states, normally only one from each state. In the past some went even further and specified that services must be operated in 'pool' by the airlines concerned. (pg. 33)

Then, the total capacity is set by the agreement, and the two airlines share the capacity equally in the model. We assume that the terms of the agreement reflect the preferences of the two airlines, maybe as a result of their successful lobbying. Then two airlines act jointly like a monopoly because the bilateral agreement prevents competition and provides strong incentives for the airlines to collude.

There are α potential passengers who want to travel between the two cities at a specified time period. The demand function is given by $Q = \alpha - \beta P$.

The airlines try to maximize their joint profit by choosing the capacity (Q) they jointly offer.

$$\pi = PQ - \delta Q - 4F$$

We assume that the airlines have identical cost structure. The variable cost per passenger (δ) reflects the variable part of airline costs such as flight crew salaries, fuel costs, landing fees and en-route charges, maintenance costs and depreciation. F is the fixed cost that has to be incurred in order to start flight operations at an airport. An airline planning a non-trivial flight schedule hires ground staff responsible for the handling and the servicing of passengers and airplanes, invests in office space, equipment and lounges. Since an airline has to

set up a station at each airport unless it builds an alliance with the other airline, the total fixed cost for the two airlines is $4F$.

The profit function can be written as follows by substituting the inverse demand function ($P = \frac{\alpha}{\beta} - \frac{1}{\beta}QP = \frac{\alpha}{\beta} - \frac{1}{\beta}Q$) in place of PP in (1):

$$\pi = (\alpha/\beta - 1/\beta Q)Q - \delta Q - 4F$$

The first order condition for the profit maximization is

$$\frac{d\pi}{dQ} = \frac{\alpha}{\beta} - \frac{2}{\beta}Q^* - \delta = 0 \quad (2)$$

From (2), we find

$$Q^* = \frac{\alpha - \beta\delta}{2}$$

and

$$Q_1^* = Q_2^* = \frac{\alpha - \beta\delta}{4}$$

Finally we get the price by substituting Q^*Q^* into the inverse demand function:

$$P^* = \frac{\alpha}{\beta} - \frac{1}{\beta} \left(\frac{\alpha - \beta\delta}{2} \right) = \frac{\alpha + \beta\delta}{2\beta}$$

The total welfare (WW) is the sum of the consumer surplus and the combined profits of the two airlines. The consumer surplus ($CSCS$) is given by:

$$CS = \frac{1}{2} \left(\frac{\alpha}{\beta} - \frac{\alpha + \beta\delta}{2\beta} \right) \left(\frac{\alpha - \beta\delta}{2} \right) = \frac{(\alpha - \beta\delta)^2}{8\beta}$$

The total profit is calculated by substituting Q^*Q^* and P^*P^* into (1):

$$\pi = P^*Q^* - \delta Q^* - 4F = \left(\frac{\alpha + \beta\delta}{2\beta} \right) \left(\frac{\alpha - \beta\delta}{2} \right) - \delta \left(\frac{\alpha - \beta\delta}{2} \right) - 4F = \frac{(\alpha - \beta\delta)^2}{4\beta} - 4F$$

Then the total welfare is equal to

$$W = CS + \pi = \frac{(\alpha - \beta\delta)^2}{8\beta} + \frac{(\alpha - \beta\delta)^2}{4\beta} - 4F = \frac{3(\alpha - \beta\delta)^2}{8\beta} - 4F$$

After Liberalization

Liberalization of international air travel removes legal barriers to entry to the route between the two cities in two different countries. Airlines other than the two flag carriers can also operate on the route, although an airline belonging to a third nation can only fly passengers between Y and Z indirectly by transferring them in its own country. Although current air service agreements between

two countries give considerable freedom of action to the airlines belonging to either country, the rights given to third country airlines are more restricted.⁴

Globalization, being both a facilitator and a beneficiary of the aviation liberalization, increases the demand for air travel by widening the economic, cultural and social linkages over the world.

In deregulated air travel markets, airlines' penetration to obtain and sustain a competitive edge leads to improvement in service quality both in flight and at the airport, increase in frequencies, addition of new destinations and introduction of customer loyalty schemes such as frequent flier programs (Shaw, 2007).

We represent the increase in the number of people willing to travel by the change from α to α' in the demand function. On the other hand, the improvement in airline service quality decreases the price sensitivity of passengers, making the price coefficient smaller in absolute value in the demand function. The demand function after the changes brought by the liberalization and the globalization becomes

$$Q_i = \alpha - b_i P \quad i = D, A, N, L \quad (\alpha' > \alpha, \quad b_i < \beta)$$

where i reflects the alternative cases of competition in the deregulated air travel market: duopoly (DD), the alliance of the two network airlines (AA), the competition of a third country airline with the alliance (NN) and the competition of a low cost carrier with the alliance (LL).

The Duopoly Case

Duopoly was the only market structure in the international air travel with a few exceptions before liberalization. Today there are still many international routes where only two airlines operate all flights. Here we assume that the same flag carrier airlines serving the Y - Z route as a monopoly prior to liberalization now compete with each other on the same route.

The new demand function facing airline 1 and airline 2 is $Q_D = \alpha - b_D P$. Then the inverse demand function becomes

$$P = \frac{\alpha}{b_D} - \frac{1}{b_D} Q_D = \frac{\alpha}{b_D} - \frac{1}{b_D} (Q_1 + Q_2)$$

The profit functions for the airlines are:

$$\pi_1 = P Q_1 - c_D Q_1 - 2F = \left(\frac{\alpha}{b_D} - \frac{1}{b_D} (Q_1 + Q_2) \right) Q_1 - c_D Q_1 - 2F$$

and

$$\pi_2 = P Q_2 - c_D Q_2 - 2F = \left(\frac{\alpha}{b_D} - \frac{1}{b_D} (Q_1 + Q_2) \right) Q_2 - c_D Q_2 - 2F$$

The average variable cost for airline 1 and airline 2 is the same, and is equal to

4 The current agreements avoid the seventh freedom of air, which is the right to carry passengers between airports in two countries by a third country airline operating entirely outside its home country.

$c_D c_D$. The network carriers reduced their variable costs following the deregulation and liberalization of air travel, partly because of competitive pressures and partly because of new network and fleet strategies. Therefore, $c_D < \delta c_D < \delta$.

The airlines compete in the Cournot fashion; each airline chooses its own capacity to maximize its profit by taking the other airline's decision as given. The first order conditions for profit maximization for the two airlines are

$$\frac{\partial \pi_1}{\partial Q_1} = \frac{a}{b_D} - \frac{2}{b_D} Q_1 - \frac{1}{b_D} Q_2 - c_D = 0 \quad (5)$$

and

$$\frac{\partial \pi_2}{\partial Q_2} = \frac{a}{b_D} - \frac{2}{b_D} Q_2 - \frac{1}{b_D} Q_1 - c_D = 0$$

respectively. From (5) and (6), we get the airline reaction functions:

$$Q_1 = \frac{a - b_D c_D}{2} - \frac{Q_2}{2}$$

and

$$Q_2 = \frac{a - b_D c_D}{2} - \frac{Q_1}{2}$$

We solve the reaction functions to obtain the equilibrium quantities:

$$Q_1 = Q_2 = \frac{a - b_D c_D}{3}$$

The total capacity offered by the two airlines is

$$Q = Q_1 + Q_2 = \frac{2(a - b_D c_D)}{3}$$

and the corresponding price is

$$P = \frac{a}{b_D} - \frac{1}{b_D} Q_D = \frac{a}{b_D} - \frac{2}{3} \left(\frac{a - b_D c_D}{b_D} \right) = \frac{a + 2b_D c_D}{3b_D}$$

The equilibrium profit level for the airlines is found by plugging Q and P into (3) and (4):

$$\pi_1 = \pi_2 = \left(\frac{a + 2b_D c_D}{3b_D} \right) \left(\frac{a - b_D c_D}{3} \right) - c \left(\frac{a - b_D c_D}{3} \right) - 2F = \frac{(a - b_D c_D)^2}{9b_D} - 2F$$

The consumer surplus is

$$CS = \frac{1}{2} \left(\frac{a}{b_D} - \frac{a + 2b_D c_D}{3b_D} \right) \left(\frac{2(a - b_D c_D)}{3} \right) = \frac{2(a - b_D c_D)^2}{9b_D}$$

The total welfare is the sum of the consumer surplus and the airline profits:

$$W = CS + \pi_1 + \pi_2 = \frac{2(a - b_D c_D)^2}{9b_D} + \frac{2(a - b_D c_D)^2}{9b_D} - 4F = \frac{4(a - b_D c_D)^2}{9b_D} - 4F$$

The Alliance of the Two Network Airlines – Monopoly

An alliance between the two airlines creates substantial benefits for each. The increase in profit from monopolistic behavior is obvious. This is a strong incentive for formal or informal cooperation between the airlines as in any duopolistic market. In addition to that, the joint utilization of resources allows the partner airlines also to offer a more attractive service and to lower costs.

An airline can attract passengers by adding more destinations to its network and increasing flight frequencies between the destinations. Especially business passengers are willing to pay more for the network strength because of frequent changes in their plans and a preference for dealing with a single airline, i.e. seamless global service. Globalization of economic relations has been a major factor in increasing the number of destinations to be served. Today, the business community at any major center of economic activity expects to be connected to other economic centers by air (Iatru and Oretti, 2007).

A large airline typically offers high frequency connections to many destinations from its hub airport. An alliance of two such airlines based in distant countries increases each airline's network without substantial investments in aircraft, crew, ground facilities and marketing. Alliance airlines can offer more flights on a route without any new expenditure by coordinating their schedules. Moreover, they decrease their costs by joint use of airport facilities, shared service staff for passenger and aircraft handling, cooperative marketing and joint procurement.

Therefore, by building an alliance airline 1 and airline 2 reduce both their average variable cost ($c_A < c_D c_A < c_D$) and the sensitivity of demand for their service to price changes ($b_A < b_D b_A < b_D$). The demand function is $Q_A = a - b_A P$ and the inverse demand function is $P = a/b_A - (1/b_A)Q_A$ respectively. Similar to the pre-liberalization case, the airlines jointly determine their capacities to maximize the sum of their profits, which is given by

$$\pi = P Q_A - c_A Q_A - 2F = \left(\frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A} Q_A \right) Q_A - c_A Q_A - 2F$$

The first order condition for profit maximization is given by

$$\frac{d\pi}{dQ_A} = \frac{a}{b_A} - \frac{2}{b_A}Q_A - c_A = 0$$

Accordingly,

$$Q_A = \frac{a - b_A c_A}{2}$$

and

$$P = \frac{a + b_A c_A}{2b_A}$$

The equilibrium profit of each airline is

$$\pi_1 = \pi_2 = \left(\frac{a + b_A c_A}{2b_A} - c_A \right) \left(\frac{a - b_A c_A}{4} \right) - F = \frac{(a - b_A c_A)^2}{8b_A} - F$$

and the consumer surplus is

$$CS = \frac{1}{2} \left(\frac{a}{b_A} - \frac{a + b_A c_A}{2b_A} \right) \left(\frac{a - b_A c_A}{2} \right) = \frac{(a - b_A c_A)^2}{8b_A}$$

Then the total welfare becomes

$$W = CS + \pi_1 + \pi_2 = \frac{3(a - b_A c_A)^2}{8b_A} - 2F$$

A Third Network Airline Offering Indirect Flights Enters the Market

The high profits enjoyed by the alliance airlines might entice a third international carrier (**NN**) to enter the Y-Z route. However, **NN**'s success against the alliance is not easy because it has to charge a lower price while probably operating with higher costs.

NN can carry passengers between Y and Z only via its hub airport in its home country in the absence of the seventh freedom of air. This creates a disadvantage for **NN** because almost all passengers prefer direct flights to indirect flights when the fares are similar, and hence are willing to pay less for **NN**'s service. Moreover, **NN** is likely to offer fewer connections to other cities from either Y or Z in comparison to those of the alliance airlines.⁵ Similarly, **NN**'s fre-

⁵ **NN** could offer flights to a large number of destinations from its hub airport, but this would not be attractive for a passenger originating from, say Y, and planning to make a stopover at Z before flying to a third city.

quent flier advantages would be more limited. These factors make *NN*'s flights less attractive for passengers than the alliance flights. That's why we expect ($1/b_A > 1/b_D > 1/b_N$ or $1/b_A > 1/b_D > 1/b_N$) or ($b_N > b_D > b_A$ or $b_N > b_D > b_A$).

NN would also have higher costs. It has to operate four flights to carry passengers from Y to Z and back in contrast to two flights by an alliance airline. It cannot benefit from the discounts offered to the alliance airlines because of their scale of operations at their hub airports.⁶ Lastly, it has to incur fixed costs at both airports. Therefore, we assume that ($c_N > c_D > c_A$ or $c_N > c_D > c_A$).

The demand function for the direct flights will be $Q_A = a - b_A P_A$ while the demand function for indirect flights will be $Q_N = a - b_N P_N$. The corresponding inverse demand functions are $P_A = \frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A} Q_A$ and $P_N = \frac{a}{b_N} - \frac{1}{b_N} Q_N$, respectively. Here it must be pointed out that these demand functions are dependent; they represent the evaluations of the same group of potential passengers of the two different flight services. Therefore, the analysis cannot be carried out in the usual way, as will be shown below.

The inverse demand curve can be evaluated as representing the maximum amount each passenger is willing to pay for the flight. For example, the \bar{Q}^{th} passenger would be willing as much as $\bar{P}_A = \frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A} \bar{Q}$ for a direct flight offered by airline 1 or airline 2, whereas she would pay at most $\bar{P}_N = \frac{a}{b_N} - \frac{1}{b_N} \bar{Q}$ for an indirect flight offered by N. Her gain from flying with one of the alliance airlines or with *NN* will be $\bar{P}_A - P_A$ or $\bar{P}_N - P_N$, respectively. She will choose the flight giving her the higher gain.

Now let's imagine the \bar{Q}^{th} passenger whose gain from each flight is equal, and therefore, who is indifferent between the airlines:

$$\bar{P}_A - P_A = \bar{P}_N - P_N$$

or

$$\frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A} \bar{Q} - P_A = \frac{a}{b_N} - \frac{1}{b_N} \bar{Q} - P_N$$

In this case, all passengers up to the \bar{Q}^{th} passenger will choose the alliance airlines since their gain in doing so will be greater. Take the $(\bar{Q} - 1)^{th}$ passenger. His gain from choosing airline 1 or airline 2 would be

⁶ *NN*'s cost disadvantage would be less or even disappear if N is achieving enormous economies of scale by carrying large numbers of international transfer passengers through its hub airport.

$$\frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A}(\bar{Q} - 1) - P_A = \frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A}\bar{Q} - P_A + \frac{1}{b_A}$$

while by choosing NN , he would gain

$$\frac{a}{b_N} - \frac{1}{b_N}(\bar{Q} - 1) - P_N = \frac{a}{b_N} - \frac{1}{b_N}\bar{Q} - P_N + \frac{1}{b_N}$$

His gain in choosing an alliance airline would be greater

$$\left(\frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A}\bar{Q} - P_A\right) + \frac{1}{b_A} > \left(\frac{a}{b_N} - \frac{1}{b_N}\bar{Q} - P_N\right) + \frac{1}{b_N}$$

since the bracketed terms are equal from (7), and $b_N > b_A b_N > b_A$.

On the other hand, passenger with lower willingness to pay compared to the \bar{Q}^{th} passenger will prefer flying with NN . This time consider the $(\bar{Q} + 1)^{\text{th}}$ passenger. With similar reasoning, it is seen that this passenger would choose NN because his gain would be greater:

$$\left(\frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A}\bar{Q} - P_A\right) - \frac{1}{b_A} < \left(\frac{a}{b_N} - \frac{1}{b_N}\bar{Q} - P_N\right) - \frac{1}{b_N}$$

Then, the demand for the alliance airlines will be $Q_A = \bar{Q}Q_A = \bar{Q}$ and the demand for NN will be $Q_N = a - b_N P_N - \bar{Q}Q_N = a - b_N P_N - \bar{Q}$ at the given prices $P_A P_A$ and $P_N P_N$. The alliance airlines choose $P_A P_A$, and NN chooses $P_N P_N$ to maximize profit. We begin the solution for the equilibrium prices and quantities by rearranging (7) to obtain $Q_A = \bar{Q}Q_A = \bar{Q}$ in terms of the equilibrium prices:

$$Q_A = \bar{Q} = \frac{a(b_N - b_A) - b_N b_A (P_A - P_N)}{(b_N - b_A)}$$

Then the demand for NN is

$$Q_N = a - b_N P_N - \frac{a(b_N - b_A) - b_N b_A (P_A - P_N)}{(b_N - b_A)} = \frac{b_N (b_A P_A - b_N P_N)}{(b_N - b_A)}$$

The profit function for the alliance and the profit function for NN are

$$\pi_A = P_A Q_A - c_A Q_A - 2F = (P_A - c_A) \left(\frac{a(b_N - b_A) - b_N b_A (P_A - P_N)}{(b_N - b_A)} \right) - 2F$$

and

$$\pi_N = P_N Q_N - c_N Q_N - 2F = (P_N - c_N) \left(\frac{b_N(b_A P_A - b_N P_N)}{(b_N - b_A)} \right) - 2F$$

respectively. We obtain the reaction function of each player from its first order conditions for profit maximization. The first order condition and the reaction function for the alliance are

$$\frac{\partial \pi_A}{\partial P_A} = \frac{a(b_N - b_A) + b_N b_A (c_A + P_N - 2P_A)}{(b_N - b_A)} = 0$$

and

$$P_A = \frac{a(b_N - b_A) + b_N b_A c_A}{2 b_N b_A} + \frac{P_N}{2}$$

Similarly, the first order condition and the reaction function for **NN** are

$$\frac{\partial \pi_N}{\partial P_N} = \frac{b_N(b_A P_A - 2b_N P_N + c_N b_N)}{(b_N - b_A)} = 0$$

and

$$P_N = \frac{c_N}{2} + \frac{b_A}{2b_N} P_A$$

We obtain the equilibrium prices by using (8) and (9):

$$P_A = \frac{2a(b_N - b_A) + b_N b_A (2c_A + c_N)}{b_A(4b_N - b_A)}$$

and

$$P_N = \frac{a(b_N - b_A) + b_N(b_A c_A + 2b_N c_N)}{b_N(4b_N - b_A)}$$

The equilibrium quantities are

$$Q_A = \frac{b_N[2a(b_N - b_A) - b_A((2b_N - b_A)c_A - b_N c_N)]}{(b_N - b_A)(4b_N - b_A)}$$

and

$$Q_N = \frac{b_N[\alpha(b_N - b_A) - b_N((2b_N - b_A)c_N - b_A c_A)]}{(b_N - b_A)(4b_N - b_A)}$$

The equilibrium profit for each alliance airline is

$$\pi_1 = \pi_2 = \frac{b_N[2\alpha(b_N - b_A) + b_A(b_N c_N - (2b_N - b_A)c_A)]^2}{2b_A(b_N - b_A)(4b_N - b_A)^2} - F$$

and the equilibrium profit for *NN* is

$$\pi_N = \frac{[\alpha(b_N - b_A) - b_N((2b_N - b_A)c_N - b_A c_A)]^2}{(b_N - b_A)(4b_N - b_A)^2} - 2F$$

The consumer surplus is given by

$$CS = \left(\frac{2\alpha - Q_A}{2b_A} - P_A\right)Q_A + \left(\frac{\alpha - Q_A}{2b_N} - \frac{P_N}{2}\right)Q_N$$

The total welfare is the sum of the consumer welfare and the profits:

$$W = CS + \pi_1 + \pi_2 + \pi_N$$

A Low Cost Carrier Enters the Market

The alliance can also face competition from a different type of airline. The so called low cost carriers (LCC) dispense with many attributes of the traditional airline service to save on costs. These airlines achieved 40-60% lower unit costs compared to the traditional network airlines on short to medium length sectors (Doganis, 2006). They were frequently able to sell seats for half the average economy class fare of their competitors, although the fare difference has been shrinking in recent years as the network airlines are shedding costs. LCC success has resulted in rapid market share gains: LCC worldwide seat capacity increased from 7.8% in 2001 to 21.7% in 2009 while the capacity offered by the traditional airlines stayed constant (Centre for Asia Pacific Aviation, 2009).

Although there are variations in the application of the LCC model, its main characteristics and their impact on lowering the cost structure are as follows (Alamdari and Fagan, 2005):

- Point to point flights at secondary airports: avoiding investment in transfer passenger traffic and saving on airport charges,
- Single type fleet: savings on aircraft maintenance and flight crew training costs,
- Single class cabin with lower seat pitch: increase in number of aircraft seats, typically by 15% or more,
- Baggage restrictions, unassigned seating and minimal in-flight services:

reductions in turnaround time and increase in ancillary revenues,

- Using direct sales with heavy emphasis on internet: savings in sales & distribution costs,

Minimal ground services and outsourcing most non-flight operations: savings on airport fees and administrative costs.

In the model, the cost advantage of the LCC in terms of both variable cost and fixed cost is given by ($c_A > c_L c_A > c_L$) and ($F_L < F$) $F_L < F$). The downside of the simple business model is that the demand for LCC service is highly price sensitive. LCC passenger service quality is lower; their network might offer fewer connections; passengers have more difficulty in making transfers between flights; and LCCs have very limited customer loyalty programs. Therefore, the price coefficient of the demand for LCC service will be larger than that of the demand for the alliance service ($b_L > b_A b_L > b_A$). Let $b_L = 1 b_L = 1$ without loss of generality.

The demand function for the alliance flights will be $Q_A = a - b_A P_A$ $Q_A = a - b_A P_A$ as in the previous case. The demand function for LCC flights will be $Q_L = a - P_L Q_L = a - P_L$. The corresponding inverse demand functions are $P_A = \frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A} Q_A P_A = \frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A} Q_A$ and $P_L = a - Q_L P_L = a - Q_L$, respectively.

The alliance airlines will choose $P_A P_A$, and LCC will choose $P_L P_L$ so as to maximize profit.

The analysis is identical to the previous case. Let's assume that the $\bar{Q}^{th} \bar{Q}^{th}$ passenger is indifferent between the flight alternatives; her gain is equal whether she flies an alliance carrier or LCC:

$$\frac{a}{b_A} - \frac{1}{b_A} \bar{Q} - P_A = a - \bar{Q} - P_L$$

We find $\bar{Q} \bar{Q}$, which is also equal to $Q_A Q_A$, by rearranging (10)

$$\bar{Q} = Q_A = \frac{a(1 - b_A) - b_A(P_A - P_L)}{(1 - b_A)}$$

The demand for the LCC is

$$Q_L = a - P_L - \frac{a(1 - b_A) - b_A(P_A - P_L)}{(1 - b_A)} = \frac{b_A P_A - P_L}{1 - b_A}$$

The profit functions are

$$\pi_A = P_A Q_A - c_A Q_A - 2F = (P_A - c_A) \left(\frac{a(1 - b_A) - b_A(P_A - P_L)}{(1 - b_A)} \right) - 2F$$

and

$$\pi_L = P_L Q_L - c_L Q_L - 2F_L = (P_L - c_L) \left(\frac{b_A P_A - P_L}{1 - b_A} \right) - 2F_L$$

From the first order conditions:

$$\frac{\partial \pi_A}{\partial P_A} = \frac{a(1 - b_A) + b_A(c_A + P_L - 2P_A)}{(1 - b_A)} = 0$$

and

$$\frac{\partial \pi_L}{\partial P_L} = \frac{b_A P_A - 2P_L + c_L}{(1 - b_A)} = 0$$

we obtain the reaction functions

$$P_A = \frac{a(1 - b_A) + b_A c_A}{2b_A} + \frac{P_L}{2}$$

and

$$P_L = \frac{c_L}{2} + \frac{b_A}{2} P_A$$

We obtain the equilibrium prices by using the reaction functions

$$P_A = \frac{2a(1 - b_A) + b_A(2c_A + c_L)}{b_A(4 - b_A)}$$

and

$$P_L = \frac{a(1 - b_A) + (b_A c_A + 2c_L)}{(4 - b_A)}$$

The equilibrium quantities are

$$Q_A = \frac{2a(1 - b_A) - b_A((2 - b_A)c_A - c_L)}{(1 - b_A)(4 - b_A)}$$

and

$$Q_L = \frac{a(1 - b_A) - ((2 - b_A)c_L - b_A c_A)}{(1 - b_A)(4 - b_A)}$$

The profit functions are

$$\pi_1 = \pi_2 = \frac{[2\alpha(1 - b_A) + b_A(c_L - (2 - b_A)c_A)]^2}{2b_A(1 - b_A)(4 - b_A)^2} - F$$

and

$$\pi_L = \frac{[\alpha(1 - b_A) - ((2 - b_A)c_L - b_Ac_A)]^2}{(1 - b_A)(4 - b_A)^2} - 2F_L$$

The consumer surplus is

$$CS = \left(\frac{2\alpha - Q_A}{2b_A} - P_A\right)Q_A + \left(\frac{\alpha - Q_A - P_L}{2}\right)Q_L$$

The total welfare is the sum of the consumer welfare and the profits:

$$W = CS + \pi_1 + \pi_2 + \pi_L$$

Numerical Example and Concluding Remarks

Here we present a numerical example based on the results of the previous section.

The parameter values are chosen in accordance with the model's assumptions:

$$\alpha = 1000, b_L = 1, b_N = 0.9, b_D = 0.8, b_A = 0.7, c_L = 100, c_N = 200, c_D = 180, c_A = 150, F = 10000, F_L = 5000, \alpha = 800, \beta = 1.1, \delta = 250$$

$$\alpha = 1000, b_L = 1, b_N = 0.9, b_D = 0.8, b_A = 0.7, c_L = 100, c_N = 200, c_D = 180, c_A = 150, F = 10000, F_L = 5000, \alpha = 800, \beta = 1.1, \delta = 250$$

Table 1 shows the predictions of the model under different competition scenarios. It is clear that there are significant gains in terms of the number of passengers, the consumer surplus and airline profits after liberalization. Even under the alliance monopoly, the number of people traveling by air increases by 71% (from 262 to 448) while the potential number of passengers increases by only 25% (from 800 to 1000) compared to the pre-liberalization case. An improved airline product and lower costs are the main factors driving this increase. If competition exists in the market, the result is more impressive. The increase in the number of passengers is more than twice when the alliance airlines are competing against an LCC.

The advantages of forming an alliance are significant. If the two incumbent network airlines acted like a monopoly without forming an alliance, and hence, efficiency gains and improvement in service were not realized, their profits would be 29% lower (94,458 instead of 133,040).

The alliance airlines are also more profitable compared to the third network airline and the LCC. In fact, the loss making third network airline cannot survive the competition against the alliance in the long-run; hence it will not enter the market in the first place. Even under different parameter values more

favorable to the third network carrier, it holds only a very small share of the market. Doganis (2001) reports that an alliance is most likely to reduce competition on an international route when there are two major airlines operating on that route and each airline has a dominant position at the airport in its home country.

Table 1: Model Predictions under Different Competition Scenarios

	Before Liberalization	Duopoly	Alliance Monopoly	Alliance & N	Alliance & LCC
P	489	537	789		
P_A				352	381
$P_N P_N$ or $P_L P_L$				237	183
$Q_1 = Q_2$	131	285	224	319	269
$Q_N Q_N$ or $Q_L Q_L$				149	279
Total QQ	262	571	448	787	817
$\pi_1 = \pi_2$	11309	81769	133040	54438	52139
$\pi_N \pi_N$ or $\pi_L \pi_L$				-14487	13157
CS	31321	203538	143040	284912	270530
W	53939	367076	409120	314863	325826

The LCC succeeds in entering the market thanks to its significant cost advantage, and it captures one third of the market. As long as the benefits of an alliance are substantial, the LCCs could be the only chance to introduce competition in such relatively small international air travel markets served by an alliance. However, LCC cost advantage decreases as aircraft utilization falls, therefore they are less likely to be successful at long international routes. Currently, LCCs usually become important players at short to medium length international routes whenever the bilateral agreements give them the right to fly. Some LCCs are planning to enter into long international routes; the results remain to be seen.

Table 2 compares the total number of passengers, the consumer surplus and the total welfare between the post-liberalization cases. The values of a variable under different cases are given as the percentage of its largest value. For example, under the alliance monopoly, the number of passengers is only 55% of its

level when there is LCC entry. The consumer surplus, the collective welfare of consumers, is largest when the third network airline is in the market. However, this situation is not sustainable; therefore public policy aiming to increase consumer welfare has to remove entry barriers in front of LCCs. Restrictive bilateral agreements and capacity constraints at hub airports might prevent LCCs to compete effectively.

Table 2: Welfare Results

	Duopoly	Alliance Monopoly	Alliance & N	Alliance & LCC
Total QQ	70	55	96	100
CS	71	50	100	95
W	90	100	77	80
$\pi_1 = \pi_2$	61	100	41	39

The combined profit of the alliance airlines is largest when they form a monopoly. The total welfare is also at its maximum in this case simply because the combined profit is so large compared to the consumer surplus, as can be seen in Table 1. The monopoly case is not sustainable as long as there are no barriers to entry. An LCC can profitably operate in this market under the given parameter values. The duopoly is not sustainable as well; the incentive to form an alliance is too great for the airlines, and there are currently no restrictions on alliance formation in the bilateral or multilateral agreements. In fact, the only sustainable case, and thus the equilibrium market structure, is the alliance – LCC competition.

The model in Section 3 could be extended to analyze strategic interaction between the competitors. For example, if airport capacity is fixed but there are still available slots, how will the incumbent network airlines set capacity in anticipation of potential competition from LCCs? If an airport operating near capacity experiences congestion, and congestion has more adverse effects on LCC costs, will an alliance intentionally try to create congestion at its hub airports?

In this article, we have analyzed the impact of liberalization and globalization on a relatively small international air travel market. Therefore, we have avoided the case where two alliances compete with each other. Another weakness of this study is the rudimentary treatment of airline networks. An explicit inclusion of network effects would have complicated the model and take it beyond its purpose.

References

- Alamdari, F. and Fagan, S. (2005) • “Impact of the Adherence to the Original Low-cost Model on the Profitability of Low-cost Airlines”, *Transport Reviews*, 25, 377-392
- Button, K. (2008) • “The Impacts of Globalisation on International Air Transport Activity”, *OECD/ITF Global Forum on Transport and Environment 2008*, Mexico
- Cento, A. (2009) • *The Airline Industry - Challenges in the 21st Century*, 1st edn, Physica-Verlag, Heidelberg
- Centre for Asia Pacific Aviation (2009) • *Global LCC Outlook*. Available at <http://www.centreforaviation.com/lcc/report> (accessed 3 July 2010)
- Doganis, R. (2001) • *Flying Off Course: The Economics of International Airlines*, 3rd edn, Routledge, London
- Doganis, R. (2006) • *The Airline Business*, 2nd edn, Routledge, London
- Iatrou, K. and Oretti, M. (2007) • *Airline Choices for the Future*, 1st edn, Ashgate, Hampshire
- Koç, A. and Erkin, C. (2010) • “Analyzing Full Service Airline – Low Cost Carrier Competition in Liberalized Domestic Air Travel Markets”, *Working Paper*, Kocaeli University Economics Department
- Shaw, S. (2007) • *Airline Marketing and Management*, 6th edn, Ashgate, Hampshire

28

Türkiye’de ‘İslami Turizm’in Gelişimi: 2002–2009

Mustafa Doğan¹

Abstract

Development of ‘Islamic Tourism’ in Turkey: 2002-2009

This study takes an Islamic perspective on the relationship between domestic tourists and the hospitality industry in Turkey between the years 2002 and 2009. For the purpose of this study, tourism activity refers to and consists of the lodgings that serve their customers in accordance with Islamic principles or what is frequently called «Islamic or Veiled Holiday» and the domestic tourists that prefer such premises and will be termed «Islamic Tourism». The study focuses on lodgings that provide such tourism services. These premises that possess certain characteristics and claim to provide the conditions of a holiday in conformance with Islamic rules and beliefs have been scrutinized in terms of their capital structure and legal status and also in terms of their numbers in years and the dynamics of this change. The study provides a framework to characterize what tourism activities can be designated as Islamic Tourism in the context of lodging premises and focuses on, in particular the political, social and economic factors underlying the process. The goal of doing this is to reveal the nature of the variables that have affected the development of Islamic Tourism.

Key words: Islamic Tourism, Holiday and travel in Islam, Islamic lodging premises, Islamic hotels and capital, Turkey.

Giriş

İnsanların bir turizm faaliyetinde bulunması için üç şeye ihtiyacı olduğu bilinmektedir: Harcanabilir gelir, yeterli boş zaman ve istek. Boş zaman, turizm faaliyetinin en önemli unsurlarından biridir. Gündelik yaşamda din-

¹ Öğr. Gör., Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi, Gökçeada MYO Turizm ve Seyahat İşletmeciliği Programı, E-mail: mustafadogan@comu.edu.tr

lenmek, eğlenmek amacıyla çalışmadan geçirilen zamana genel olarak tatil denilmektedir. Tatilin, kişi veya gruplar için bir turizm faaliyeti kapsamında değerlendirilmesi için, kavramsal olarak ancak insanların sürekli ikamet ettikleri ya da çalıştıkları yerlerin dışına çıkarak seyahat etmeleri ve buralardaki turistik ürünleri tüketerek geçici bir süre konaklamaları (Kozak vd, 2001) gerekmektedir. Bugün turizm endüstrisi çok farklı ve çeşitli amaçlarla yapılan seyahatleri kapsasa da tatil zamanlarında gerçekleştirilen dinlenme, eğlenme amaçlı turizm faaliyetleri, kavramsal ve pratik düzeyde hala en yaygındır. Katılımcıların amaçlarına göre deniz ya da kıyı turizm türü olarak adlandırılan bu turizm çeşidinde, turistler tatillerini dinlenme, eğlenme amaçlı olarak denize kıyısı olan destinasyonlarda ve deniz-kum-güneş üçlüsünün temel turistik ürün olarak sunulduğu faaliyetlerde geçirmektedirler. İslami turizmde deniz turizmi içinde değerlendirilebilecek bir turizm tipi olarak gelişmektedir. "İslami Turizm" katılımcıların dinlenme, eğlenme amacıyla yine denize kıyısı olan ve deniz-kum-güneş üçlüsünün öne çıktığı destinasyonlarda, İslami kural ve inanışlara uygun hizmet veren konaklama işletmelerini tercih ederek turistik faaliyetlerde bulunması şeklinde gerçekleşmektedir.

İslami turizmi çerçeveleyen turistik hareketlerin ortaya çıkışı ve gelişimi, Türkiye'nin son on yılında muhafazakar ya da İslamcı olarak adlandırılan toplumsal kesimlerin, siyasal ve ekonomik olarak gelişmesi ve güçlenmesinin bir sonucudur. Bu toplumsal kesimleri temsil iddiası olan partinin siyasi iktidar olmalarından kaynaklanan siyasal ve ekonomik güç, toplumsal kesimleri de yönlendiren, besleyen ve etkileyen bir dinamik olmuştur. Neoliberal ekonomik politikalarla işleyen bu sürecin üstüne, siyasal ve sosyal alanda modern batı yaşamına alternatif İslami bir yaşam oluşturma iddiası, bu kesimi yönlendiren güçlerin başvurduğu bir tavır olmuştur. Aktay'a (2005) göre İslamcı söylem ve hareketin varoluş şartlarından biri olan bu tavır, Batı medeniyetine, modernleşmenin ortaya çıkardığı yeni ilişkilere, yeni durumlara, yeni dünyaya, tartışmasız belli ve kadim bir geleneği olan bir din adına cevap verme iddiasından kaynaklanmaktadır. Bu alternatifini örme çabalarından biri de turizmde şekillenmiştir. Bu görüş ve yaklaşımlar bir taraftan, seyahat etme, dinlenme ve eğlenme ihtiyacına, İslam'ın ilgisiz kalmadığını gösterirken diğer taraftan özellikle modernleşen Müslüman toplumun kendi dönüşümünü kendi rasyonalitesi içinde sağlama gayretini göstermektedir. "Haşemalarla başlayan modern yaşam tarzının İslamlaştırılması uygulamaları, giderek tesettür defileleri, tesettürlü doktorlar, hostesler, sunucularla hem yayınlık hem de meşruiyet kazanmakta; muhafazakâr ailelere yönelik tatil köyleri, yeşil pop ve giyim-kuşama kadar her alanda modernleşen bir dindarlık gözlenmektedir." (Demir, 2005). İslami tatil ya da İslami kurallara uygun turistik faaliyetlerin nasıl olacağına ilişkin genel anlayış bugün hem katılan insanların talep tarafında, hem de bu insanları ağırlayan arz tarafında belli bir modelin ortaya çıkmasını koşullamıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin 2002-2009 yılları arasındaki dönemde, İslami anlayışa uygun ya da sıkça duyulan yaygın kullanımıyla "İslami veya Tesettürlü Tatil" anlayışına hizmet eden konaklama işletmelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. İncelemede İslami kural ve değerlere uygun turistik tüketime pratik olanak sağlayan ve bu anlamıyla "İslami Turizm" in belirleyici unsuru olan bu konaklama işletmelerinin, bir taraftan sermaye yapısı ve hukuki durumları; diğer taraftan da sektör içindeki sayısal durumu, gelişimi ve bu gelişimin dinamikleri araştırılmıştır. Araştırma, İslami konaklama işletmelerinin daha yoğun olduğu ve geliştiği, deniz-kum-güneş üçlüsü olarak değerlendirilen ya da kıyı turizminden yararlanmanın söz konusu olduğu 'Deniz Turizmi' alanı ve bu türün turistik ürün hizmeti sunan otel ve tatil köyleri statüsündeki konaklama işletmeleriyle sınırlıdır. Çalışmada, bu alandaki bilimsel çalışmaların ve istatistiki verilerin sınırlı olması nedeniyle, konuyla ilgili hem kavramsal hem de istatistiki veriler noktasında, literatür eksikliği hissedilmiştir.

İslam'da Tatil ve Seyahat Kavramı

Kutsal ve diğer İslami metinlerde tatil kavramına yönelik genel olarak olumsuz bir yaklaşım söz konusudur. Türkiye'de ilgili din adamları ve bazı yazarların tatil kavramıyla ilgili iki farklı yaklaşımı, yorumu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kavramı sadece çalışmanın karşıtı olarak ele alan negatif tanımdır ki bu değerlendirme İslam dini içinde tatil kavramının olmadığı, Müslüman için tatilin olamayacağını ifade etmektedir. Bu görüşü dile getirenlerin temel dayanağı Kur'anı Kerim'deki İnşirah suresinin 5, 6 ve 7. ayetleridir: "*Elbette her güçlülükle beraber bir kolaylık vardır. Öyleyse bir işi bitirip boşaldın mı yine başka bir iş için kalk da yorul*" (Kur'an-ı Kerim, İnşirah Suresi, 5-6-7). Bu ayet, her işin içinde bir kolaylık olduğunu, işin değiştirilmesi suretiyle dinlenmenin elde edileceğini işaret etmektedir.

"Bir Müslüman bazı işlerini belli bir süre durdurabilir ama bu süre içinde vaktini boş geçirmemesi, başka işlerle meşgul olması gerekir. Gerek Kur'an gerekse hadisler, zamanın hiçbir surette boş geçirilmemesini tavsiye eder. Buna çalışarak dinlenme diyebiliriz."(www.suleymaniyevakfi.org.tr/modules/fetvalar/index.php?cat_id=94).

Tatilin sanayi devrimi sonrası kapitalist yaşamın zorunlu bir sonucu olduğunu ve bu anlamıyla İslami bir ekonomik-sosyal düzende var olamayacağını iddia eden bu görüş, tatili "Zenginler için, günah işleyebilmek için hazırlanmış ortamlarda doyasıya eğlenmek, malı ve zamanı bol bol israf etmek; çalışan kesim içinse, biriktirebildiği üç beş kuruşu israf ettiği bir zaman dilimi" (Şen, www.ilkadimdergisi.com/127/dusunce_seyyit.htm) olarak görmektedir. Tatar'a göre (2003:9) "Eğlenme ve tatil insanın bütün işlerine ara vermesi ve hayatının doğal sürecini kesintiye uğratmasıyla gerçekleştirebileceği suni bir durum

değildir." Batıdan gelen tatil anlayışının, ne sebepleri, ne uygulama biçimi ne de sonuçları itibarıyla Müslümanlara uymadığını ifade eden bu görüş; tatili, eş, dost ve akraba ziyaretiyle geçirmeyi buyurur ya da tavsiye eder:

"Beş vakit namaz ve bu namazların camide kılınması, eş dost ve akraba ziyaretinin dinin bir emri olması, insana eşyadan çok değer verilmesi, cuma ve bayram günleri, zaten çalışırken müslümana bir dinlenme imkanı sağlar. Ayrıca sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanmış olması, insanların birbirlerine yardımla yükümlü tutulması, kişileri sosyal hayattan soyutlamadığından İslami hayatta, batı hayat anlayışı gibi stres ve yorgunluk olmaz."(Şen, www.ilkadimdergisi.com/127/dusunce_seyyit.htm).

Müslümanın tatilinin olamayacağını, bir işte çalışırken yorulduğunda, dinlenme ihtiyacı duyduğunda bunu başka bir işte çalışarak ya da başka bir alanda kendini geliştirecek meşguliyetlerle geçirerek karşılaması gerektiği vurgulanmaktadır. Müslümanın tatili olmaz görüşünü savunan Türkiye'deki İslami kesimin önde gelen yazarlarından Hekimoğlu İsmail'de benzer düşüncelere sahiptir:

"Bana sordular: 'Müslüman'ın tatil anlayışı nasıl olmalıdır?' Müslüman'ın tatili olmaz!.. Ölünce rahat eder... Şimdi yaz tatili... Çocuğunun elinden tut, cami cami dolaşın. Mezarlıklara gidin. Türbeleri gezin. Ona ne istiyorsa alın. Çocuk sizi beğenirse sizi taklit eder. İnsan çevrenin tesirinden kurtulamaz. Çocuğunun nasıl olmasını istiyorsan onu al o çevreye git... Günahı süslediler. Günahı reklâm ettiler..." (Hekimoğlu İsmail, Zaman g., 3 Temmuz 2010).

Yukarıda ifade edilen birinci görüşten biraz daha ılımlı ikinci yaklaşıma göre, tatil, çalışmanın karşıtı olmaktan ziyade dinlenme kavramıyla özdeşleştirilmekte ve bunun bir ihtiyaç olduğu için belli bir meşruiyet tanınmaktadır. Bu görüşe göre tatilin değerlendirilebileceği alanlar: Okumak, yazmak, araştırmak, tefekkür etmek, seyahat etmek, insanlarla tanışmak, görüşmek, iletişim kurmak, hobi, el sanatları alanında çalışmalarda bulunmak. Bilgi yönüyle eksiklikleri tamamlamak, kısa süreyle de olsa farklı iş kollarında çalışmak, yüzmek, spor yapmak olarak meşrulaştırılmıştır.

"İnsanın yapısına ve yaratılış özelliklerine uygunluk iddiasında olan bir dinin, dinlenme ve eğlenme gibi insanın tabii ihtiyacını görmezlikten gelmesi düşünülemez. Tatil, iş hayatında ya da ders döneminde yorulan bir insanın dinlendiği, canlandığı, yenilediği bir süredir. Tatilimizi yeni ilgi, aktivite, değerlendirmeler ile verimli kılmak durumundayız. Günler, saatler, sorumsuzca bir biçimde geçirecek günler değildir. Hayat denilen süre en güzel ve en verimli bir biçimde değerlendirilmeli. Müslüman'ın tatili, yeni ve faydalı işlerin yapıldığı, malın ve zamanın israf edilmediği

bir zaman dilimidir” (Kaymaz, www.islami.yasam.com/Forums-file-viewtopic-t-1230.html).

Seyahat, İslam dininde tatile göre daha olumlu yaklaşılın ve değerdendirilen bir kavramdır. Seyahat, temel İslami metinlerde kabul gormekte ve müslümanların seyahat etmesi özendirilmektedir. Özellikle Peygamber ve Halifelerin dönemi olan ‘Asrı Saadet’ dönemi ve sonrasındaki süreçte temel ekonomik hayatın ticaretten geçmesi ve ticaretin de kervanlar aracılığıyla uzun yolculuklarla sağlanması, seyahati zorunlu kılan bir niteliktir. Kur’an-ı Kerim’in 15’den fazla ayetinde seyahatin, gezip dolaşmanın teşvik edildiği görülmektedir. “De ki: «Yeryüzünde gezip dolaşın da, böylelikle yaratmaya nasıl başladığına bir bakın, sonra Allah ahiret yaratmasını (veya yaratmayı) da inşa edip yaratacaktır. Şüphesiz Allah, herşeye güç yetirendir.” (Ankebut suresi, 20.ayet). Seyahat olgusu, İslami kaynaklarda genel olarak çalışma hayatının bir parçası olarak varlık bulur. Seyahatin amacı daha çok ticaret, iş ve öğrenme-ders alma amaçlıdır. Ancak günümüzde kavramın içeriği genişlemiş ve bu yaklaşım dinlenme-eğlence amaçlı seyahat etmeyi de içine alarak büyümüştür.

“Hz.Peygamber’in zaman zaman o dönem toplumunun bildiği bir takım spor müsabakaları düzenlediği, dereceye girenleri ödüllendirdiği söylenmektedir. İslam bu tür yarış ve eğlenceleri uygun görüp teşvik eder; Peygamberimiz, düğünlerde ve bayramlarda o günün zevkine uygun olarak, def çalılıp mersiyeler söyleyenlere izin verirdi. Müslümanları strese sokan ve gerilime sevk eden o kadar çok sebep bulunmaktadır ki müslümanların zihnen ve bedenen dinlenmeye ve deşarj olmaya herkesten daha çok ihtiyacı vardır: Dindarlık hayatı bir gerilim içinde geçirmeyi değil, hayatta dinamik bir şekilde tutunmayı ön görür. Kulluk misyonunu da ancak dinamik bir zihin ve sıhhatli bir bedenle hakkıyla gerçekleştirilebilir. Tatil ve eğlence çalışmanın yorgunluğunu atmak ve hayatın tek düzeliliğini unutmak için insanlık tecrübesinin geliştirdiği vasitalardan biri olduğuna göre, bundan belli ölçüler içinde yararlanmak neden mümkün olmasın?” (Çolak, www.diyenet.org.uk/yazilar/tatilveeglence/).

Bu görüşe göre insan ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde doğru davranış, dünya-ahiret dengesini koruyarak verilen nimetlerden istifade etmektir. Aynı amaçtan hareketle içeriği zenginleştiren ve yaygınlık kazandırılan bu yaklaşımda İslamın ölçüsü, tatil ve eğlence formlarının İslamın inanç ve ibadet ilkelerine aykırı olmamasıdır ki işte tam bu noktada, İslama uygun tatil-dinlenme ve eğlenme formları, bir ihtiyacın karşılanması temelinde ekonomik bir gereklilik ve dini bir görev olarak ortaya çıkmaktadır. Onay’a göre (2003:11-12) çalışmanın yorgunluğunu atmak, daha verimli ve çok çalışmak için gerekli motivasyonu toplamak için Müslümanın tatile ve dinlenmeye hakkı vardır.

Bu yaklaşımda esas vurgu dengeli ve aşırıya kaçmadan, İslami esaslara uygun düşecek bir şekilde tatili geçirmek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de Siyasi ve Ekonomik Süreç (2002–2009)

Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2002 ve 2007 seçimlerinde iki dönem üst üste tek başına iktidar olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde ekonomik alanda temel olarak enflasyonla mücadele, yabancı sermayenin önündeki engellerin kaldırılarak bazı sübvansiyonların sağlanması, IMF’le kredi anlaşmaları, devletin ekonomiden çekilmesi ve/veya özelleştirme politikaları uygulamaya sokulmuştur. Ekono politikalarında neoliberal çizgi devam ettirilmiş, özellikle özelleştirme ve bazı kamu iktisadi kurumlarının kapatılarak devletin ekonomiden çekilmesi konusunda AKP iktidarı dönemi daha etkin olmuştur. Bu dönemde iç siyasi gündem, çoğunlukla “Laik-İslamcı” tartışmaları ekseninde gerçekleşmiştir. Toplumsal plandaysa AKP döneminde İslami bir muhafazakârlığın Türkiye’de etkinliğini arttırdığına ilişkin çeşitli veriler bulunmaktadır. 2007 seçimleri sonrasında KONDA araştırma şirketinin gerçekleştirdiği çalışmada, 2003’te yetişkin kadınlar arasında başını örtenlerin sayısı yaklaşık 13 milyonken bugün bu sayının 14 milyon çevresinde olduğu ancak dört yıl içinde türban takan bayanların sayısının yaklaşık 500 binden 2 milyona çıktığı sonucu ortaya çıkarılmıştır (www.konda.com.tr/html/dosyalar/ghdl&t.pdf).

“Türban kullananların şüphesiz hepsi değil çoğunluğu, başlarındaki giysileriyle, toplumsal yaşamda, dinsel değerleri diğer üstün tuttuklarını belli etmektedirler. Türban öncelik verilen dinsel simgedir.” (KONDA, a.g.e.)

Siyasal mecrada “türban sorunu”, “mahalle baskısı”, türbanlı vatandaşlar arasında yapılan sayısal anketler vb. gibi gündemlerle hep AKP’nin İlimli-İslamcı bir parti mi yoksa muhafazakâr-demokrat bir parti mi ya da şeriati getirmek isteyen bir parti mi olduğu tartışılmaya devam etmektedir. Bu tartışmaların diğer bir ayağını turizm, özellikle 2002’den sonra gelişen ve belirgin bir artış kaydederek alternatif bir anlayışı tesis etme yolunda veriler sunan, İslami anlayışa uygun tatil ve konaklama işletmeleriyle, ‘İslami Turizm’ oluşturmaktadır.

Bu dönemde uluslararası planda özellikle de İslam ülkeleri arasında turizmin geliştirilmesini, Müslüman ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin zemini olarak öne çıkmıştır. 16-17 Kasım tarihlerinde İstanbul’da İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) kısa adı İSEDAK olan ‘İslam Ülkeleri Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi’nin 23’üncü toplantısı 16-17 Kasım’da İstanbul’da yapılmış ve bu toplantıda (İKT) Başkanı Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından turizm sektörüne önem verilmesi gerektiğini, ülkeler arasında ticaretin geliştirilmesi ve gerekli kurumsal, yapısal ve mali adımların atılması için önemli çaba göstermek gerektiğini, turizmin bunda önemli rol oynayacağı

belirtilmiştir (www.ekutup.dpt.gov.tr/disekono/isedak/rapor.html). Toplantıda, İslam ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla sermayesi en az bir milyar dolar olan bir turizm şirketi kurulması önerilmiş, Müslüman ülkeler arasında “İslami Helal Turizm” ilişkisinin geliştirilmesi tavsiye edilmiş ve yine İhsanoğlu tarafından, “Ekonomik kalkınma ve kültürel değişimde temel bir alan, Müslüman halklar arasında uzlaşmanın dili ve İKT üyesi ülkeler için önemli bir gelir kaynağı olarak öncelikli bir yer olan turizm sektörüne önem verilmesi gerektiği” (www.ekutup.dpt.gov.tr/disekono/isedak/rapor.html) ifade edilmiştir. Türkiye’de İSEDAK toplantısında gündeme gelen İslam ülkelerinde turizmin geliştirilmesine ilişkin önerilerin konuşulduğu sırada Londra’da düzenlenen World Travel Market (WTM) Fuarı’nda da “Halal Tourism” gündeme gelmiş; ‘Travel Market Global Trend Reports 2007’nin sunumunu yapan World Travel Market (WTM) başkanı Fiona Jeffery’nin, Ortadoğu turizmi ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede, “İslami kuralların izin verdiği ölçüde ve bu kesimlere yönelik olarak sunulan turizm ürünlerinde pazar açısından büyük potansiyel olduğu” belirtilmiştir (www.turizm gazetesi.com/news/news.aspx?id=39213). Yine Global Trend raporuna göre İslam ülkeleri içinde seyahat eden turist sayısının yüzde 60’ların üzerinde gelişerek, 2011’e kadar 55 milyona ulaşacağı tahmini yapılmıştır. (www.gunaydinturizm.com/news_detail.php?id=1598). Paralellik gösteren bu tür değerlendirmeler, yeni bir turizm pazarının, “İslami Turizmin”, uluslararası önemine, gelişme potansiyeline ve karlılığına dikkat çekmektedir.

Konaklama İşletmeleri Bağlamında İslami Turizm

Konaklama işletmeleri turizm arzının üstyapı unsuru olarak değerlendirilmekte ve talebi de etkileyen önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Bir destinasyonda turistlerin beklentilerine uygun konaklama işletmelerinin olmaması, bölgenin turizm açısından çekiciliğini ortadan kaldırabilir (Bahar, Kozak 2006). Konaklama işletmeleri özellikle deniz turizmi talebini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biridir. Konaklama işletmelerinin tesis özellikleri, oda, konum, kapasite, aktivite ve faaliyetler, personel ve hizmet kalitesi gibi etkenleri turistlerin beklenti, algı ve deneyimlerini belirleyen unsurlardan bazılarıdır. İslami anlayışa uygun konaklama işletmeleri için bu özelliklere ek olarak turistlerin İslami değerlere uygun bir tesis olup olmadığını gösteren ayırt edici unsurlar da bulunmaktadır. Bu bölümde “Muhafazakâr”, “Tesettürlü” ya da “İslami” oteller gibi çeşitli adlarla anılan ama özellikleri itibarıyla tek bir şeyi, İslami anlayışa uygun tasarlanmış ve bu duyarlılıkta olanların tatilini geçirmesine olanak sağlayan konaklama işletmeleri, “İslami Otel” olarak değerlendirilecektir. Nitelik ve uygulanan kurallar bakımından farklılık gösteren ve farklılığın “alternatif tatil” (Resort, 2007a) sloganıyla cisimleştirildiği bu tesisler çoğunlukla Kültür ve Turizm Bakanlığının denetiminde olan turistik işletmelerdir. Bakanlıktan işletme belgeli bu tarz konaklama işletmeleri, nitelik incelemesine tabi tutulduğunda konaklama amacı ya da hukuki özel-

likleri bakımından farklı statüde olsalar da (Otel, tatil köyü, termal-kaplıca vb.gibi) hemen hemen hepsinde birbirine yakın ve benzer özelliklerin olduğu gözlenmektedir.

“İslami Otellerin” Özellikleri

Öncelikle bu tip tesislerin, Türkiye’deki tüm konaklama işletmeleri içinde kendilerine has ve “İslami anlayışa uygun tatile imkan veren” teknik ve kurallara sahip olduğu bazı ayırt edici özellikleri var. Bunlar aşağıda maddeler halinde sunulmuştur. (Resort, 2007a).

- Alkollü içki servisi yapılmamaktadır.
- Tesis içinde Mescit bulunmaktadır.
- Bayanlara, erkeklerden ayrı havuz ve plaj verilmektedir.
- Bayan havuzları dış çevreden görülmeyecek biçimde izole edilmektedir.
- Tesdilere Gayrimüslim turist alınmamaktadır.
- Muhafazakar Tatil”, “Aile Boyu Tatil”, “Alternatif Tatil” sloganı ön plana çıkarılmakta ve aile tipindeki müşteriler tercih edilmektedir.
- Kadınlar için ayrılan havuza kameralı cep telefonu ve fotoğraf makinesiyle girmek yasaktır. Ayrıca bu havuza 6 yaşından büyük erkek çocuklar da alınmamaktadır.
- Kadınların tesis içindeki ortak alanlarda mayo ile dolaşması yasaktır.
- Kadın müşteriye kadın garsonlar hizmet vermektedir.
- Disko ya da gece kulübü yerine ya yok ya da buralarda alkollü içecek servisi yapılmamaktadır.
- Akşamları dini içerikli sohbetler, tasavvuf geceleri ve mevlütler düzenlenmektedir.
- Tesisler kendilerine uygun müşterileri seçebilmek ve daha fazla kar elde edebilmek için sınırlı sayıda belli acentaları aracı olarak kullanılmakta; satışların çoğunu doğrudan kendileri yapmayı tercih etmektedirler.

Alkol yasağı tüm tesislerde olan kesin bir kuraldır. Tesislerde mescit bulunması da ortak özelliklerden biridir. Bazılarında hem bayanlar hem erkekler için ayrı ayrı mescit de bulunmaktadır. Bayanlar ve erkekler için ayrı havuzlar bulunması oldukça önemli ve tanıtlarda da belirgin olarak vurgulanan bir özelliktir. Bu tarz tesislerin gerek internet sitelerinde gerekse gazete ilanlarındaki tanıtlarında “bayanlara ayrı havuz” vurgusu, algılamada İslami olma özelliğine gönderme yapan ayırt edici bir unsurdur. Denize kıyısı olmayan ya da bayanlara ayrı bir plaj hizmeti sunamayan İslami otellerde bu eksiklik “tuzlu su havuzu” ile ikame edilmektedir. Bu havuzlar, hem tesisin geneli içinde, hem de dış çevreden görülmeyi engelleyecek tarzda izole edilmektedir. Genelde yüksek duvarlar veya brandalarla bayan havuzlarının etrafı kapatılmaktadır. Bayanlar mayolarını ancak bayan havuzunda kullanabilmekte, bunun dışındaki plaj veya ortak havuzlara “İslami biçime uygun”, tüm vücudu kapatan ve

haşema denilen özel giysilerle girebilmektedirler (Resort, 2007a). Tesislere kabul edilen turistlerin Müslüman olma ya da İslami inancın buralardaki mevcut uygulamalarına uygun hareket etme zorunluluğu bulunmaktadır. Müşterilerinin çoğunluğu yerli turist olsa da, son dönemde Müslümanların yaşadığı diğer ülkelerden gelen, yabancı Müslüman turistler de müşteri portföyüne dahil olmaktadır.

Müşteri çeşidi olarak özellikle aileleri tercih eden ve “aile boyu tatil” vurgusunu ön plana çıkaran bu işletmeler, bekar müşterilere yönelik bir sınırlama getirmektedirler. Tesislerin büyük çoğunluğunda odalar ya “aile odası” stilinde veya büyük bir kısmı “standart oda” ya da “daire” adıyla bir ailenin ihtiyacını karşılayacak teknik özelliklerde dizayn edilmiştir. Alkollü içeceğin olduğu, yüksek sesli müzik yayını yapan, gece kulübü ve diskotekler, bu tesislerde, Klasik Türk Müziği veya Tasavvuf müziği dinletileri, bu tarz sanatçıların konserleri veya yok “temaşa” gösterilerinin yapıldığı salonlara dönüşmüş durumdadır. Özellikle resmi ya da dini tatil dönemlerinde, bu otellerde tanınmış tasavvuf müziği ya da Türk Sanat Müziği sanatçılarının konserleri, dini içerikli sohbet ve konferanslar düzenlenmektedir. Bayan havuzlarında bayan garsonlar çalışmakta ve ergenlik çağına girmiş çocuklar buralara alınmamaktadır. Kadınların tesettürlü mayo haricindeki mayo-bikini ile ortak alanlarda dolaşması yasaktır. Otellerin bazılarında bulunan ortak (Kadın-erkek) havuzlara, kadınların eşleri ve çocuklarıyla birlikte gelmeleri nadiren gerçekleşmekte ve kadınlar buralara kesinlikle haşemalı olarak gelebilmektedirler.

Bu işletmelerin büyük bir çoğunluğunda, sektörün genelinde yaygın olan turizm seyahat acentalarıyla çalışma geleneği ve yöntemini sınırlı bir düzeyde kullanılmaktadır. Tanıtım, pazarlama ve satış faaliyetleri ya bazı internet siteleri (www.islamitatil.web.tr, www.muhafazakartatil.web.tr, www.tesettur-luoteller.gen.tr, www.islami-tatil.com www.cennettatil.com, www.aktatil.com gibi) ya da doğrudan bazı televizyon kanalları, gazete, dergi ilanları ve internet siteleri üzerinden yürütülmektedir. (Örneğin, Kanal 7, Samanyolu TV, Zaman, Vakit gazetesi, Aktüel, Sızıntı dergisi.) Acentalarla işbirliği yapan tesisler seçici davranarak sınırlı sayıda ve kendi tarzlarına uygun acentalarla çalışmaktadırlar. (İspatur Turizm, İlyaturizm, Delta Turizm, Sila Turizm, Selva Turizm, Bereket Turizm, gibi.) Turizm sektörünün önemli bir bileşeni olan seyahat acentalığı bağlamında da İslami konaklama işletmelerinin gelişimine paralel bir trendin yaşandığı gözlenmektedir. Bu tip tesisler belli bir müşteri profiline hizmet etmekte ve müşteriyile otelin uyumu oldukça önemli bir unsur olmaktadır. Acentalarla çalışmama ya da sadece “İslami” acentalarla çalışma tercihi, otellerin bir yandan kendi tercihlerine uygun müşterileri seçebilmek, denetleyebilmek; diğer taraftan da acentalara komisyon ödemeyerek daha fazla kazanç elde etme isteği belirleyici olmaktadır.

İslami Otellerin Sektör İçindeki Sayısal ve Hukuki Durumu

Aşağıda Tablo 1'de bu tarz oteller, kuruluş yılı ve bölgeleri ve yatak-oda kapasiteleriyle birlikte gösterilmiştir. Kaplıca-Termal otelleri ve son dönemde açılan şehir otelleri bu listede konulmamıştır.

Tablo 1: Faaliyette Olan İslami Konaklama İşletmeleri

Sayı	Tesis Adı	Yeri	Kuruluş Yılı	Oda/Yatak Kapasitesi*
1	Caprice Palace	Didim	1996	491/1400
2	Yeni Meltem T.K.	Çeşme	1998	70/200
3	Club Karaburun Selva (T.K.)	Alanya	1999	150/750
4	Şah Inn Suit	Alanya	1999	112/440
5	Çam & Çam (T.K.)	Kuşadası	2001	24/100
6	Fıstıklı Çiçekevler T.K.	Yalova	2002	29/100
7	Club Familia (T.K.)	Çeşme	2004	297/1000
8	İhlas Armutlu (T.K.)	Yalova	2004	1686/6000
9	Beyza Hotel	Altınoluk	2005	60/220
10	Club Asya (T.K.)	Karaburun	2006	88/250
11	Burç Club	Selçuk	2006	150/450
12	Club Samira	Alanya	2006	102/400
13	Eda Garden (T.K.)	Çeşme	2006	110/400
14	Demirtaş Huzur	Alanya	2006	58/174
15	Bakar Suit Otel	Kuşadası	2006	80/350
16	İlay Alanis	Alanya	2006	80/250
17	Yeşilöz Otel	Side	2006	76/270
18	İonia Otel	Çeşme	2006	30/100
19	Slg Tulip Selva Otel	Alanya	2006	95/320
20	Şah Inn Paradise	Kumluca	2007	404/1400
21	İlay Atlıbay Deluxe	Alanya	2007	197/1000
22	Hare Otel	Alanya	2007	64/144
23	Bera Otel Alanya	Alanya	2007	332/1200
24	Club Fiesta	Alanya	2007	107/340
25	Club Hotel Berr	Alanya	2007	117/354
26	İspa Belvu Resort	Kemer	2007	64/200
27	Yaşmak Otel	Yalova	2007	32/150

28	Liva Orkinos	Erdek	2007	56/220
29	Körfez T.K.	Edremit	2007	204/1010
30	Dört Mevsim T.K.	Şile	2008	40/200
31	Belvü Resort Otel	Kemer	2008	40/125
32	İlay Patara	Kalkan	2008	135/335
33	İonya Otel	Çeşme	2008	30/130
34	Önemli Hisar Otel	Bodrum	2009	120/480
35	Olive Garden Otel	Fethiye	2009	58/140
36	Karye Club	Side	2009	20/90
38	Elizan Otel	Fethiye	2009	52/135
39	Bal Beach Otel	Bodrum	2009	50/200
40	Silver Pine Otel	Fethiye	2009	46/110
41	Tuğra Suit Otel	Alanya	2009	112/450
42	Hamitoğlu Otel	Alanya	2010	85/250
43	Rizom Tatil Köyü	Yalova	2010	159/600
44	Yunuslar T.K.	Bodrum	2010	60/264

Kaynak: www.islamitatil.web.tr, <http://www.tesetturluoteller.gen.tr>, www.islamioteller.net, *Otellerin oda ve yatak kapasiteleri kendi internet sitelerinden alınmıştır.

Tablo1'deki tesislerden 5 tanesi 2002 öncesine aitken geri kalan 39 tesis 2002 ve sonrasında hizmete girmiştir. AKP döneminde, 2007'ye gelindiğinde, artış 2002 öncesinin neredeyse 6 katıdır. İslami Otellerin sayısında özellikle 2005 yılından sonra ciddi bir artış olduğu görülmektedir. 2004 yılında 2, 2005 yılında 3 otel açılmışken özellikle 2006 ve 2007 yıllarında 10'ar yeni konaklama işletmesi açılmıştır. 2008'de 4, 2009 yılında 7 tesis daha açılmıştır. Tablo 1'deki tamamı 3 yıldız ve üzeri otel ve tatil köyü statüsündeki bu tesisler, yatak kapasitesi itibarıyla 20 binlere dayanmıştır. 27 tesisin 7 tanesi Tatil Köyü'dür. Otel statüsündeki tesislerin hepsi 3 yıldız ve üzerinde statüye sahiptir. Deniz Turizmi'ne yönelik çalışan 44 tesisden 14 tanesi Alanya sınırları içindedir. Antalya toplamı ise 19'dur. İl bazında Antalya ilçe ve destinasyon bazında Alanya, İslami Turizmin, tesis ve yatak sayısı bazında en yoğun, tesis yatırımının en çok olduğu bölgedir.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununa göre Belgeli yatırım ve işletmeleri, bu yatırım ve işletmelerin belgeye esas olan niteliklerini, bu niteliklerini koruyup korumadıklarını denetleme ve işletmeleri sınıflandırma yetkisi münhasıran Bakanlığa aittir. Bakanlığın gerek görmesi halinde, denetim ve sınıflandırmaya esas oluşturacak tespitler, Bakanlıkça yetkili kılınacak gerçek veya tüzel uzman kişilere de yaptırılmaktadır. Ancak bu tespitlere göre Bakanlıkça karar alınır ve uygulanır. Aynı kanunun denetlemeler ve cezalar bölümünde,

“Yazı, reklam, afiş, broşür ve benzeri araçlarla Bakanlığın veya müşterilerin yanıtılması veya yanıltıcı unvan kullanılması veya müşteriye taahhüt edilen hizmetin verilmemesi veya eksik verilmesi veya bu hizmetin en az eşdeğer nitelikleri haiz bir işletmede verilmesinin sağlanmaması hallerinde beşbin Yeni Türk Lirası idarî para cezası” (Turizmi Teşvik Kanunu, 1982) öngörülmektedir. Bu maddeye göre İslami otellerin öncelikle kendi internet sitelerinde, gazete, tv ve dergi ilanlarında müşterilerine kritik bazı uygulamaya, kural ve teknik özellikleri hakkında net bilgi vermesi gerekmektedir. Örneğin alkollü içki bulundurmadığını, yabancı turist almadığını, gece kulübü yada disko bulunmadığını, havuzların bayan-erkek hatta belli yaştaki çocuklar için de ayrı olduğunu, plaj koşullarını açıkça belirtmek durumundadır. Aksi halde ya bu tarz isteklerde bulunan müşterilerinin ihtiyacını karşılamak zorunda ya da karşılamaması durumunda müşteriyi yanlış veya eksik bilgilendirmeden dolayı kanunen kusurlu olacaktır. Yine yönetmeliğe göre bir yıl içerisinde üçüncü kez idarî para cezasını gerektiren bir fiilin tespiti halinde turizm yatırımı veya turizm işletmesi belgesi iptal edilmektedir.

21/5/2000 tarihli ve 2000/760 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Turizm Tesisleri Yönetmeliği 2005 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Eski yönetmelikte 2 yıldız ve üzeri tüm otellerde, ‘bar’ bulundurma zorunluluğu vardır (Turizm Tesisleri Yönetmeliği, 2000). Yeni yönetmelikle birlikte bu zorunluluk da ortadan kaldırılmıştır. Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin yeni Yönetmeliğe göre 2.sınıf (4 yıldızlı) tatil köylerinde açık veya kapalı bar; 1.sınıf (5 yıldızlı) tatil köylerinde ‘Diskotek’ veya ‘Gece Kulübü’ zorunluluğu vardır (Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik, 2005). Bunlar, tesisin sınıflandırılmasıyla ilgili nitelik şartlarındandır. İslami konaklama işletmelerinin 4 ve 5 yıldızlı tatil köyü statüsündeki tesislerinde diskotek veya gece kulüplerini farklı amaçlarla kullandıkları, hizmet içeriğini dönüştürdükleri; bar olarak hizmet veren ünitelerinde ise alkollü içki servisi yapmadıkları bilinmektedir (Resort dergisi, 2007b). Bu noktada Bakanlığın, İslami otellerin sınıflandırma ve fiziki özelliklerine ilişkin kanun ve yönetmeliğe uygun özellikler taşıyıp taşımadığı konusunda denetimiyle ilgili bazı soru işaretleri ortaya çıkmaktadır.

Daha önce genel müşteriye hizmet veren ancak tarz değiştirip «tesettür otel» haline gelen tesislerde bulunan diskolar da genellikle mescide dönüştürülmüştür. Otellerde animasyon yerine özel tasavvuf geceleri, mevlitler ve dini içerikli sohbet etkinlikleri düzenlemektedir (www.haber7.com/haber.php?haber_id=247063/). Bu tarz işletmelerin alkollü içki içen veya içmeyen, tesettürlü veya açık, evli ya da bekar, dindar yada değil şeklinde müşteri seçmeleri, sadece ailelere hizmet edip evli olmayan ama tatilini yalnız geçiren veya yalnız başına seyahat eden turistlere yönelik sınırlandırmaya gitmeleri, turizm sektörünün temsilcilerinde rahatsızlık meydana getirmektedir:

“Bayanlara ayrı bir havuz, tesisin müşteriye ek bir hizmeti ise, alkollü içki yasağı da ideolojik bir anlayıştır. Bu oteller bakanlık

ruhsatlı ve bakanlığın oteller için bir nitelikler yönetmeliği var. Kadın-erkek olarak havuzlarını ayırabilirler. Otellerin içine karışamayız, ama kumsallar kamuya ait. Buraların harem-selamlık olarak düzenlenmesine izin veremeyiz”(Resort dergisi, 2007a).

İslami konaklama işletmelerindeki alkollü içecek yasağı, kumsalların kadın-erkek için ayrı ayrı bölünmesi ve müşterinin inancına ya da giyim tarzına göre seçilmesi, temel tepki çeken uygulamalar olarak öne çıkmaktadır. Sektör temsilcilerinin İslami konaklama işletmelerindeki bayan ve erkeklere ayrı havuz uygulaması, bayan havuzlarının çevreden izole edilmesi, bayanlara bayan çalışanların hizmet etmesi gibi uygulamalara karşı toleranslı yaklaştığı ancak diğer uygulamalarla ilgili daha çok yasal ve ideolojik temelli itiraz ettikleri görülmektedir.

İslami Otellerin Sermaye ve Yatırımcı Profili

İslami konaklama işletmelerinin sermaye yapısına baktığımızda, bunların çoğunun sadece ticari açıdan karlı olduğu düşüncesiyle bu alana yatırım yapan bağımsız ya da “kimliksiz” sermayedarlar olmadığı, İslami bir kimliği ve kaygısı da olan kişi ya da grupların sermaye yatırımları olduğu görülmektedir. Bu tarz tesislerin küçük bir kısmı başlangıçta “İslami Otel” olmayıp sonradan tarz değiştiren bu tür tesise dönüşen işletmeler ki bunların tarz değiştirme tercihlerinde İslami kaygılardan ziyade çoğunlukla karlılık, gelişme hızı ve çalışma şeklinden kaynaklanan bazı nedenler etkili olmaktadır.²

Bu alanda faaliyet gösteren tesislerin çoğunun mülkiyeti ya da işletmesi merkezi Konya, Karaman, Yozgat ya da Almanya’da bulunan Kamer Holding, Kombassan, Yimpaş, Selva Turizm, İlay Group ve Atlas gibi şirketlere aittir. Holding veya şirketlerin sermaye yapısı, çoğunlukla gurbetçi tasarruflarına dayanan ve hem toplanma ve bir araya getirilme sürecinde hem de amaçlar itibarıyla İslami bir çerçeveye sahip çok ortaklı bir temelde örgütlenmiştir. Uygulamanın ilk örneklerinden olan Alanya’daki Şah Inn ve Şah Inn Paradise Otelleri Kamer Holdinge aittir. Alanya’daki SLG Tulip, Berr Fiesta ve Club Karaburun otellerinin sahibi merkezi Karaman’da olan yine Almanya bağlantılı Selva Turizm Organizasyon şirkettir. Çeşme’deki Club Familia Atlas Holding’e, İlay Alanis, Atlıbay ve Patara merkezi Ankara’da bulunan İlay Group’a ait. Konya ve Alanya’daki Bera Otelleriyse, Kombassan Holding’indir.

2 Bknz. Alanya’daki Tepe Kervansaray (Şimdi SLG Tulip Otel) ve Kuşadası’ndaki Bakar Suit otel. Tarz değiştirme kararı alan ve Alanya’da Klas otelleri adında zincir otelleri bulunan Barçın grubu da karlılık temelinden hareketle otellerinden bazılarını bu tip konaklama işletmelere çevirme kararı alanlardan: “Yaptığımız araştırmalar gösteriyor ki, 5 ay gibi bir süre hizmet veren tesettürlü oteller, bizlerin 12 ayda kazanacakları parayı kazanıyor. Tesettür oteli kavramıyla İslami bir yapı içinde otel oluşturmak istemiyoruz; değişiklikteki amacımız, satışın çok küçük bir oranının acentalar tarafından ve büyük bölümünse direkt müşteriye yapılıyor olmasından kaynaklanıyor” (Milliyet, 2007).

Kombassan, Yimpaş, Kamer gibi holdingler, İslami amaçlar etrafında çeşitli siyasi parti ve dernekler tarafından ve onların öncülüğünde, özellikle yurt dışında yaşayan Müslüman-Türk vatandaşlarından toplanan paralarla özellikle 1990'lı yılların sonlarına doğru kuruldukları bilinmektedir. İçlerinden saadet zinciri gibi çalışan birkaç tanesi kısa sürede sansasyonel bir şekilde batmış (Endüstri Holding gibi) olsa da tarım, sanayi ve hizmet alanında çeşitli sektör- lere yatırım yapan bu holdingler yasal yönden sorunlu da olsa faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu holdinglerin inşaat-konut, kimya, petrol sektörü olmak üzere farklı alanlardaki yatırımlarına turizm sektöründekiler eklenmiş du- rumda. Bu grupların ve sermayedarların özellikle AKP iktidarı döneminde bu yatırımlara yönelmesi birkaç parametreye işaret etmektedir. Birincisi, "İslami Sermaye" olarak adlandırılan kesimin turizm yatırımlarına yönelen kısmı, ser- maye yeterliliği ve gücü açısından belli bir büyüklüğe ulaştığını; ikincisi, yatırım ve sermaye ihtiyacı açısından kurumsal ve finansal düzeyde elinin güçlendiğini, proje ortaklarının çeşitlenip arttığını, son olarak da yatırım, işletme ve faaliyet aşamalarında teşvik veya yasal süreçlerle ilgili devletin kollayıcı fonksiyonunun etkili olduğunu göstermektedir.

Kuruldukları 1990'lı yılların sonları itibarıyla iş ve pazar olanakları açısından devlete mesafeli duran, yasal olarak dikkatli olmaya çalışan İslami sermaye, AKP dönemi ile birlikte devletle olan mesafesini kapatıp hem iş olanakları hem de yasal pozisyonları itibarıyla rahatlamıştır. YİMPAŞ Hold- ing, AKP dönemindeki yeni açılışlarının hemen hemen tümünü Başbakan'ın eşliğinde gerçekleştirmiştir. Bu gelişmeler, AKP'nin İslami sermayeyi, iktidarın olanaklarıyla ve yasal yollardan- devlet harcamaları, yatırımlar ve ihaleler yoluyla- tahkim ettiği şeklinde değerlendirilebilir. Devletin ekonomik ve si- yasi imkânlarından yararlanma yoluyla daha da büyüyen ve güçlenen İslami sermaye yatırım çeşitliliğine giderek hem karlı bir sektöre yatırım yapmakta, hem de "dini bir vazifeyi yerine getirme" olarak görülebilecek, İslami yaşantıya uygun bir tatilin inşasını, gerçekleştirmektedir. İktidarının olgunlaştığı 2005 yılından sonra -taşların yerine oturduğu ve gelecek manzarasının biraz daha netleştiği eşik- bu şirketlerin yoğun olarak turizm yatırımlarına girmesinde, AKP'nin özendirici, yönlendirici ve teşvik edici etkisi olduğu gözlenmektedir.

Sonuç

Türkiye'de muhafazakar-gelenekçi ya da İslamcı olarak kategorize edilen to- plumsal kesim, İslami bir form içinde kaynaşmayla birlikte bir kimlik re- vizyonu yaşamaktadır. Popülerleşen bir akım gibi de değerlendirilebilecek bu süreç, yaşama, İslami bir formla katılmanın, semboller, söylemler ve eylemlerle anlamını bulan bir dönüşme-dönüştürme özellikleri göstermektedir. İslami- Helal-Tesettürlü adlarıyla tanımlanan bu süreç, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve ideolojik dinamiklerinden beslenmektedir. Politik, ekonomik ve ideolojik nedenlerle muhafazakarlaşan toplumsal kesimlerin, İslami bir görüntü ve re- torik üzerinden betimlenen tercihleri, modern hayatın olanaklarına kayıtsız

kalmak istememekte ve kalamamaktadır. İslami turizm, bu gayretin diğer İslami sektör, kurum ya da akımlardaki benzer somut ürünlerinden birisidir. Türkiye’de duyulmaya başlanan İslami ekonomi, İslami sermaye, İslami moda, İslami medya, İslami gıda, İslami banka, İslami finans, İslami iş adamları, gibi. Adalet ve Kalkınma Partisi ve iktidarı da, Türkiye’de her alanda yaşanan bu muhafazakarlaşma ya da İslamleşmenin politik ve ideolojik arka planında önemli bir yer tutmaktadır.

2002’den itibaren olgunlaşan ve büyüyen İslami sermaye, müslümanların her türlü ihtiyacına, İslami forma uygun alternatifler sunmayı ve açıkları kapatmayı, görev bilinciyle yerine getirirken aynı zamanda oldukça karlı olan bu yeni alanlara yatırım tekeline de elinde bulundurmaktadır. İslami sermaye dışında değerlendirilebilecek sermaye de sektöre karlılık ve pazarlanabilirlik avantajları açısından yaklaşmakta ve yatırım yapabilmektedir. Muhafazakar toplumsal kesimlerin AKP iktidarıyla birlikte değişen talepleri, süreci, ekonomik, siyasi ve yasal yönden etkilemektedir. Bu tür talebe turistik arz sağlayan konaklama işletmelerinin, Kültür ve Turizm Bakanlığının yürütücüsü olduğu turizm tesislerine ilişkin yasal mevzuata uymayan birçok unsuru barındırmasına rağmen, faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir.

“İslami Turizm” kavramı Türkiye’de “Müslümanlar için İslami değerlere ve kurallara uygun bir turizm anlayışını” ifade etmektedir. Turizm olgusunun turistik ürün tarafında hizmet üreten konaklama işletmeleri tarafından, müslümanlar için ve İslami kurallara uygun bir turizm anlayışı, “alternatif tatil” ya da “alternatif turizm” adıyla uygulamaya koyulmuştur. Bu sürecin gelişmesinde talep yönlü bir baskının da etkili olduğu açıktır. İslami konaklama işletmelerini talep ederek turizm faaliyetine katılan toplumsal kesimlerin, gelir düzeyi ve harcanabilir gelirinin artmış olduğu görülmektedir. İç turizm bağlamında incelediğimiz bu süreç, dinamikleri itibarıyla dış turizm sürecine de girmiştir. Özellikle yurtdışında yaşayan-çalışan Türkler ve Müslümanların yaşadığı diğer ülkeler, İslami Turizm kavramını uluslararası bir boyuta taşımaktadır. Yabancı turist talebinin yakın bir gelecekte sektörde önemli bir paya sahip olacağı, hem mevcut hükümetin, hem uluslararası İslami organizasyonların hem de sektör yatırımcılarının faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda tahmin edilmektedir.

2002-2009 döneminde İslami konaklama işletmelerinde ciddi oranlarda büyüme ve artışlar yaşanmıştır. Sadece kıyı turizmine yönelik hizmet üreten bu tür konaklama işletmelerinin, tesis sayısı 2002 yılına göre 6 kat artmıştır. En yüksek büyüme oranı 2006-2007 yıllarında yaşanmıştır. Alanya bölgesi İslami konaklama işletmelerine yönelik yatırımlar ve tesis sayısı itibarıyla en yoğun destinasyondur. İslami konaklama işletmelerinin tamamı benzer özelliklere sahiptir. Tesisin genel özellikleri bakımından “Bayanlara ayrı havuz” hizmeti ve alkollü içecek bulunmaması, İslami konaklama işletmelerinin kendilerini müşteriye deşifre ettikleri en ayırt edici unsurdur. Karlılık ve müşteri seçi-

minin önemi nedeniyle, sektörün genelindeki turizm seyahat acentaları ile çalışma ve işbirliği zemini, İslami konaklama işletmeleri için sınırlı düzeyde olup bu işbirliği yine İslami denilebilecek acentalarla yürütülmektedir. Konaklama işletmeleri sektörün başat unsurudur ancak "İslami Turizm" çerçevesini tamamlayacak ikinci önemli bileşen olan seyahat acentalarının da, karşılıklı işbirliğiyle konaklama işletmelerine paralel bir gelişim sürecinde olduğu görülmektedir. Bu gelişmelerin, Türkiye'de deniz turizmi kategorisi içine giren ancak arz ve talep tarafında belirleyici unsurun, İslami inanç ve değerler olduğu yeni bir turizm tipini ortaya çıkardığı görülmektedir.

Kaynakça

- Akşam Gazetesi (2007) • "Diyanet Onaylı Tesettür Otel", 3 Temmuz 2008.
- Aktay, Y., (2005) • "Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü", içinde, *İslamcılık Cildi*, İstanbul, İletişim Yayınları 2. Baskı. s:345.
- Bahar, Ozan; Kozak, Metin, (2006) • *Turizm Ekonomisi*, Ankara, Detay Yayınları. s:92
- Çolak, Yaşar. • <http://www.diyaret.org.uk/yazilar/tatilveeglenca/>, "İslami hayatta tatil ve eğlence sorunu üzerine," başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır; (Erişim T:19.11.2008)
- Demir, Ömer., (2005) • "Anadolu Sermayesi yada İslamcı Sermaye" içinde, *İslamcılık Cildi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı. s:877
- Kaymaz, Rıfki • <http://www.islamiyasam.com/Forums-file-viewtopic-t-1230.html> , adresinden alınmıştır.9 Temmuz 2007, (E.T:19.11.2009)
- KONDA • <http://www.konda.com.tr> , "Gündelik Yaşamda Din, Laiklik ve Türban Araştırması" s: 68 (E.T:20.11.2007)
- Kozak, Nazmi; Kozak, Meryem; Kozak, Metin, (2001) • "Genel Turizm", Ankara, Detay Yayınları. s:4
- Kur'an-ı Kerim, 94.sure 5,6,7. ayetler • Terc: Abdullah Aydın, İstanbul, Aydın Yayınları.
- Milliyet Gazetesi (2007). • "Tesettür otelleri katlandı", 9 Haziran 2007.
- Onay, Ahmet, 2003 • "Tatil ve Eğlenme", *Diyanet Avrupa Aylık Dergisi*, Haziran-Temmuz sayısı, s.10-12.
- Resort Dergisi (2007a) • "Tesettür Oteller Dosyası" Haziran, www.resortdergisi.com
- Resort Dergisi 2007b • "İstanbul'un Turistik Merkezlerinde Alkollü İçki Servisi Yapmayan Oteller Var" 56. sayı. <http://www.resortdergisi.com/56/default.asp?refresh=1>
- Şen S. M. • http://www.ilkadimdergisi.net/127/dusunce_seyyit.htm, "Din ve Şeriat-2" başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır. (E. T:20.11.2009)
- Tatar, Burhanettin 2003 • "İslami Hayatta Tatil Sorunu", *Diyanet Avrupa Aylık Dergisi*, Haziran-Temmuz sayısı, s.7-9.

“Turizmi Teşvik Kanunu”, 2634 • Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 16/3/1982 Sayı : 17635 Ankara, Madde:33.

“Turizm Tesisleri Yönetmeliği” • Ankara, Resmi Gazete: 6.7.2000, No: 24101, 19. madde, b-c-d-e bentleri.

“Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” • Ankara, Resmi Gazete Tarihi: 18.06.2005 Resmi Gazete Sayısı: 25849. 21. Madde d-f bendi.

Zaman Gazetesi • Hekimoğlu İsmail köşe yazısı, 3 Temmuz 2010.

İnternet Kaynakları

<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/disekono/isedak/rapor.html>, “17.İSEDAK Toplantısı Raporlar-Kararlar”, (E.T.:29.11.2007)

http://www.gunaydinturizm.com/news_detail.php?id=1598, , “Turizmde helal hizmet akımı” 26 Kasım 2007, başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır. (E.T.:30.11.2007)

http://www.haber7.com/haber.php?haber_id=194876, “Barçın Grup, alternatif tatile dönüyor” başlığı altındaki açıklamalardikkate alınmalıdır. 27 Ekim 2006; (E.T.:15.9.2007)

http://www.suleymaniyevakfi.org/modules/fetvalar/index.php?cat_id=94, “İslam kültüründe tatilin anlamı nedir, Tatil müslümanlar için gerekli midir?” başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır. (E.T.: 21.11.2007)

<http://www.kombassan.com.tr> (E.T:18.11.2007)

<http://www.turizmhaber.eu/partilerveturizm.id.17.html>, “Seçimler ve Turizm- Partiler, Adaylar ve “ Zübük ” 6 Haziran 2007, başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır. (E.T:20.10.2007)

<http://www.turizm gazetes i .com>, “Tese ttür Otelleri AKP Döneminde Dört Kat Artışla 6'dan 27'ye Yükseldi” başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır. 27 Ekim 2006 (E.T.: 15.9.2007)

<http://www.turizm gazetes i .com/news/news.aspx?id=39213>, “WTM'de 'Helal Turizm' Gündeme Getirildi” 13 Kasım 2007, başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır. (E.T.:28.11.2007)

<http://www.yimpasholding.com.tr> (E.T.:16.11.2007)

Political Economy, Crisis & Development

In order to understand both the crises and the reproduction mechanisms of the economic system, it is necessary to address the crises and development with a historical approach and within the process of economic policy change. In this context, the book intends to decode the dynamics of the processes of crises, stability, development, and growth. These dynamics range from banking to industry, from the use of technology to flexible labor organization, from export-led growth strategies to the relations of economic dependency. The papers that evaluate both the academic / theoretical and political / hegemonic / ideological dimensions of these processes have been given priority in the book.

Politik İktisat, Kriz ve Kalkınma

Kriz ve kalkınmanın, tarihsel bir yaklaşımla ve ekonomi politikalarındaki değişim süreci ile birlikte ele alınması ve analiz edilmesi hem krizi anlamak, hem de ekonomik sistemin yeniden üretim mekanizmalarını kavramak için gerekli görülmektedir. Bu bağlamda kitap, yaşanan kriz, istikrar, kalkınma ve büyüme süreçlerinin dinamiklerini çözümlenmeye yönelmiş ve bu dinamikler bankacılıktan sanayiye, teknoloji kullanımından esnek emek örgütlenmesine, ihracata yönelik büyüme stratejilerinden iktisadi bağımlılık ilişkilerine kadar uzanmaktadır. Sürecin, gerek akademik / kuramsal, gerekse siyasal / hegemonik / ideolojik düzeylerde değerlendirilmesi kitapta yer alan çalışmaların seçiminde öncelikle yer almıştır.

UNIVERSITY OF
WESTMINSTER

Slezská univerzita v Opavě
Obchodně podnikatelská fakulta v Karvině

ISBN: 978-09568256-1-2

9 780956 825612